يَا رَبِّ هَيِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا وَاجْعَلْ مَعُونَتَكَ الْحُسْنَى لَنَا مَدَدًا
وَلاتَكِلْنَا اِلَى تَدْبِيرِ أَنْفُسِنَا فَالنَّفْسُ تَعْجِزُ عَنْ اِدْرَاكِ مَافَسَدَا
اَنْتَ الْكَرِيمُ وَقَدْ وَجَّهْتُ مِنْ اَمَلِي اِلَى جَنَابِكَ وَجْهًا سَائِلاً وَيَدًا
وَلِلرَّجَاءِ ثَوَابٌ اَنْتَ تَعْلَمُهُ فَاجْعَلْ ثَوَابِي دَوَامَ السَّهْرِ لِي اَبَدًا

المرشدة الجلية

فى

المعاملة الشرعية

(Günümüzdeki ticarî hayat ile)

ŞER'Î MUAMELEYE DÂİR AÇIKLAYICI REHBER

Muhammed Selim Yılmaz
Ankara Elmadağ Vaizi

TAKRİZ

Allah'a hamd, Peygamber (S.A)e, al ve ashabına salat ve selam olsun.

Cenab-ı Mevlâ en değerli varlık olarak kabul ettiği insanı yaratıp yeryüzünde yerleştirdi ve her şeyi kendisine müsahher kılmıştır. Çeşitli nimetleriyle bedenini geliştirdiği gibi ruh ve manasını da besleyip terbiye etmek için kudsi talimat göndermiştir. Bu Kudsi talimatın en sonuncusu yüce İslâm dinidir. Bu ilahi talimatın bir bölümünü teşkil eden İslâm fıkhı -hukuku- yedi bölümdür. 1- İbadet 2- Ahvali şahsiye 3-Borçlar hukuku 4- Ceza hukuku 5- Mali işler hukuku 6-Sosyal meseleler hukuku 7- İdari işler hukukudur. Demek bütün bunların esas kaynağı Kur'ân-ı Kerim ile vahyi gayrimetlu olan hadisi şeriftir. Bu iki kaynak her ne kadar her olayın hükmünü açıkça ifade etmezse de zımnan veya işareten ifade etmektedir. İcma ve kıyas gibi şeyler ise esas kaynak değil yan kaynak olarak kabul ediliyor. Bu kaynaklar -Kur'ân ve Hadis- ebedi ve ezeli olan Allah'a dayandığından her zaman canlılığını koruyor. Daima gençliğini muhafaza edip zamanın ihtiyacını karşılayabiliyor. İbadet bölümüne ait meseleler sabit iseler diğer bölümlere ait çok meselenin hükmü değişebiliyor. Hem de bu zamanda ortaya çıkmış çok meseleler var ki eski fıkıh kitaplarında yer almamış ve hükmü orada bulmak mümkün değildir. Bunun için bu zamanda Kur'an ve sünnetin ışığı altında yeni içtihadlara ihtiyaç vardır. Ve zamanın alimleri ortaya çıkan bu meseleleri çözmekle mükelleftirler. Ama maalesef içtihad niteliğine sahip olan alimler çok azdırlar. Müctehid olmayan kimseler herhangi bir mesele ile karşılaşırlarsa fıkıh kaynak kitaplarını gözden geçirmek zorunda oldukları gibi yeni yazılmış fıkıh kitaplarını da gözden geçirmek zorundadırlar. Yoksa meselenin altından kalkmaları mümkün değildir. Muhammet Selim Yılmaz kardeşimiz hem eski, hem yeni fıkıh kitaplarını gözden geçirerek Borçlar Hukuku ile Ticari Hayatla ilgili güzel bir eser hazırlamış ve çok mesele için çözüm getirmiş. Bundan dolayı tebrik eder kendisi için Allah'dan muvaffakiyetler dilerim.

Halil GÜNENÇ

FİHRİST

Önsöz 7
İslâmda Ticaret 11
Ticarette Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar 23
Tartı ve Ölçü 28
Prof. Dr. M. A. Mannan Şöyle der (Görüşleri): 40
Riba = Faiz Riba'nın Tanımı 42
Faiz Muamelesini Yapanın Hükmü 48
Banka Faizi 50
Faiz ve Manevi Buhran 55
Talihsiz İnsanlar 56
İçtima-i Buhran ve Faiz 59
Faiz Nizamına Karşı 60
Allah Nizamı İslâm ve Faiz Nizamı 60
Faiz Denilen Bela 74
Faiz Yasağının Merhaleleri 82
Teminat Mektubu 88
Daru'l-Harb ve Faiz 89
Faizin Türleri 101
Alış - Veriş 108
1. İcab - Kabul 110
Filii Alış - Veriş 112
Satışın Rüknü 117
Satışın Şartları 121
Bu tür Satışın Hükmü 127
Satışın Hükmü, Çeşitleri 128
Satılan Şeye Göre Bey'in Çeşitleri 130
Geçersiz Satış Babı 131
1. Peruk satmak ve onu takmak 135
Tahrimen Mekruh Olan Satışlar 138
Tahrimen Mekruh Olan Satışlar 140
1. Necş Satışı 140
2. Şehirlinin köylüye satış yapması 140
3. Cuma Ezanı vaktinde satış 141
4. Telekir - Rükban ve Celebi köylüye satış yapması 142
Müşteriyi Aldatmak İçin Sütü Sağılmayıp Göğsünde Biriktirilen Hayvanı Satmak 144
Malı Değerinden Aşırı Derecede Fazlasına Satmak 145
Malın Değerine Denk Olmayarak Satmak ile Aldatmak 146
Gabnin Akitteki Tesiri 148
Eski Malı Yeni Zamlı Fiyatı ile Satmak 149
Yasaklanan Satışlar 150
Nitelik, Şart Yahut Şer'i Bir Yasak Sebebiyle Yasaklanan Satışlar 156
1. Bey'ül-arbün (Kaporalı Satış) 156

İne Satışı 156
Alış-Verişte Faiz 166
Altın ve Gümüş Olmayan Belli Bir Parayı İki Paraya Satmak 179
Fuzüli (Yetkisiz) Kişinin Satışı Hakkında 184
Selem (Peşin bedelle va'deli mal satışı) Bahsi 185
Selem'in Şer'i Tarifi 186
Selem'in Hakkında Caiz ve Caiz Olmayan Şeyler 194
Silah Satışı 202
Kafirin Camiye Girmesi 203
Cuma Gününde Alışveriş 205
İşçi Olan Kimse Cuma ve Diğer Farz İbadetlerini İhmal Etmemelidir 208
Ücretle Kur'ân-ı Kerîm'i Okumak 210
Hac Yolunda Ticaret 217
Bir Evi, Dükkanı Kiralamak 221
Oturma Süresi 221
Ev, Dükkanı Peşin Para ile Kiralamak 225
Depozit 226
Ölünün Yıkanmasının Ücreti 228
Simsarlık Ücreti 229
Hava Parası 230
Kaporo Vermek - Almak Suretiyle Satış 233
Erkek Hayvanın Dişiye Aşması İçin Alınan Ücret ile Köpeğin Satışı 243
Narh Koymak 245
Bir Padişah'ın Devlet Hazinesinden Verdiği Şey Helâl mıdır? 247
Sun'i Aşılama 248
Bey'un Bil - Vefa 249
Devletin Verdiği Maaş 250
Çek, Senet ve Maaş'ın Satışı 252
Okuyuculara Kupon Karşılığında Verilen Armağanlar Helâl midir? 255
Senet Kırdırmak Haram mıdır? 255
Tasarruf Fonundan Verilen Nemâ 257
Karz'ı Hasan (Faizsiz, Karşılıksız, Ödünç) 257
Karz'ın Meşruiyeti 260
Suftece 263
Tasarruf Sandığı 265
Rehin Edilen Malda Tasarruf Etmek 265
Borç Alınan Bir Tür Paranın Yerine Başka Bir Tür Para ile Ödemek 268
Alacaklı Borçlusuna Kolaylık Göstermelidir 268
Borcu Tam Zamanında Ödeme Fazileti 272
Tartı ve Ölçüye Giren Bir Maddeyi Veya Bir Parayı Borç Ettikten Sonra Değerinde Bir Düşme Olursa Nasıl Hareket Edilir? 287
İhtikar (Karaborsacılık) 295
Türbelere ve Liderleri Karşılarken Hayvan Kesmek 302
Dış Devletlerden İthal Edilen Etin Durumu 310
Boğazlayanda Aranan Şart 311
Tavuk Kesildikten Sonra Kaynar Suya Sokulup Yolunması 313
Ticarette Sadakat Çok Önemlidir 314
Organ Nakli ve Kan Bağışı, Satışı 315

Bir Kimse Bir Tüccardan Bir Şey Satın Alırken Helâl Veya Haram Olduğunu Sorması Gerekir mi? ... 318
Hile Yapmak ... 320
Taksitle Satış ... 322
Tek Bir Satışta İki Satış Akdi Yahut Bir Satış Akdinde İki Şart ... 328
Belli Bir Süreye Kadar Borca Verilen Malın Şartları Olarak Peşine Çevirmek ... 333
İslâm'a Göre Sigorta ... 334
Düğün ve Bayramlarda Tef Çalmak ... 345
Saz-Caz'ın Bulunduğu Düğün Salonlarında Kur'ân-ı Kerîm-i Okumak ... 356
Türkü Çağırmak ... 358
Mevlana Celâleddîn ve Çalgı ... 360
Erginlik Çağına Yetişmemiş Çocuğun Alış-Veriş Yapması ... 360
Gaip Olan, Yahut Görünmeyen Şeyin Satışı ... 361
Müslüman Olmayan Kimselere Ait Bayram Günlerinde Şenlik Yapmak ve Özel Alışveriş Yapmak ... 362
Piyango Bileti ... 365
Muhayyerlikler ... 367
Bir Malı Daha Kabzetmeden Satmak ... 381
Kazbın Gerçekleşmesi ... 383
İkâle (Satışı Bozma) Bahsi ... 387
Murabaha ve Tevliye ... 389
Emanet Satışları (Murâbaha, Tevliye ve Vedia) ... 391
Sermaye ve Ona Katılan ve Katılmayan Şeyler ... 397
Murâbahada Açıklanması Gereken ve Gerekmeyen Hususlar ... 400
Ortaya Çıkması Halinde Hainliğin Hükmü ... 404
Suyun Satışı ... 410
İslâm'da Şirket Çeşitleri ... 415
İş Ortaklığı ... 417
Müfavaza ... 417
İnan Şirketi ... 418
Mühim Bir Hatırlatma ... 419
Çağımızdaki Yeni Şirketler ... 421
Hayvan Ortakçılığı ... 433
Otobüs, Kamyon ve Vasıta Ortaklıkları ... 435
Malımı Şu Miktardan Fazla Satarsam Fazlalığı Senin Olsun Demek ... 436
Helal ve Haramla Karışık Bir Malın Pazarlığını Yapmak ... 438
Sigara ve Sağlığa Zararları ... 439
Sigara ile İlgili Hastalıklar ... 440
Sigaranın Mali Zararı ... 447
İslam Şeriatının Sigara Hakkındaki Hükmü ... 449
Tütün'ün Satışı, Ekilmesi ... 453
Resim ve Heykeller ... 453
Murabaha Usulüyle Alış-Veriş Yapan Özel Finans Kurumları ile Yaptıkları Muamele Hakkında Pratik Bilgi ... 461

ÖNSÖZ

Cihan medeniyetlerini birbirine bağlayan, devletleri ve milletleri birbirine tanıtan, denizde ve karada milyonlarca vasıtaları birlikte işlettiren ticarettir. Medeniyeti yükselten, beşeriyetin ilerlemesini sağlayan yine ticaret fikridir. Tarih de bunun en bariz şahididir. Mesela, Fenikelilerin küçük bir millet olmasına rağmen şurayı burayı gezip, keşfetmesi deniz ticaretiyle adeta milletlere rehberlik yapmasının, temelinde ticaret fikri vardır. Eski yunanlıların boğazları aşupta Gürcistan'a kadar gidebilmesi, fikri ticaretten gelliyordu. İslâm alemini cihana tanıttmasında ticaret fikrinin rolü büyüktür.

İngilizlerin, Almanların, Fransızların ve bütün devletlerin saltanatlarının dünyaya tanıtılması ticaret ve sanata verdikleri ehemmiyetten kaynaklanmaktadır.

Yahudiler ki dünyanın hiç bir yerinde dikiş tutturamıyan bir millet olduğuna rağmen bu gün ticaret sayesinde varlıklarını muhafaza etmiş dünyevi servette zirveye yükselmiştir. Bunun da, ticarete sarıldıklarından kaynaklandığını dersek yerindedir. Unutulmamalıdır ki ferdin günlük ihtiyacı kolaylıkla temin edilmezse mutlaka maiyetinde yaşadığı devletin içinde kargaşalık olur. Cinayet, hırsızlık, yolsuzluk, dolandırıcılık ve her türlü rezalet ayyukaya çıkar. Millet aç olunca ne ilahi kanunu dinler ve ne de devletin nizam ve intizamına itaat eder. Bu devirde bakıyoruz ki, fakir devletlerin içinde tam manası ile asayiş olmadığı gibi zengin devletlerin köle ve esiri hükmündedirler. Bugün Türkiyemizi düşünelim: Yeraltı ve yerüstü hazinelerle dolu olduğu halde maalesef bu hazinelerin çoğunu işleten ecnebilerdir. Bize devenin kulağı, onlara da gövdesi kalmaktadır. Eskiden onlar bizim ecdadımızın kölesi durumunda iken şimdi biz onların kölesi durumunda durumuna düştük. Yani batı dünyası bizi evvela iktisadi ve kültürel yönden istila ettikten sonra, üzerimizde siyasi hakimiyetlerini kurmaya muvaffak oldum.

O halde din ve dünyamızın kurtulması için tembellikten vaz geçip Allah'ın emirleri çerçeveside hem dinimize hem de dünyamıza çalışmamız gerekir. Bilhassa rızkın sebeblerinden olan ticarete daha fazla önem vermeliyiz. Bundan asırlar önce Hz. Kur'an ve Resûlullah bizi ticarete ve çalışmaya teşvik buyurmuşlardır. İlerde ayet ve hadisi şeriflerin açıklanması ile İslâmiyetin ticarete ne kadar önem verdiğini anlamış olacağız. Ve yine enbiyanın sultanı olan Resulullah, kendisine peygamberlik gelmeden önce ticaretle meşgul olduğu gibi sahabe-i Kiramın da çoğu ticaretle meşgul olmuştur. Hem de yalnız Mekke değil

Şam gibi uzak memleketlere o devrin imkansızlıklarına rağmen deve yürüyüşü ile ticaret hayatlarını sürdürmüşler. İmam-ı Azam hazretleri de ticaretle meşgul olup zamanın milyoneri olmuştur.

Ticaretle elde edilen maişet bütün maişetlerden daha hayırlıdır ve çok faydaları da vardır. Hemde ticaret erbabı dünyayı gezip dolaştığından, fikri gelişir. ve Bir çok kavimlerle, milletlerle münasebet kurar ve dolayısıyla dinine milletine büyük hizmet yollarını öğrenmiş olurlar.

Peygamber (as.) şöyle buyurur:

«مَنْ تَعَذَّرَتْ عَلَيْهِ التِّجَارَةُ فَعَلَيْهِ بِعُمَّانَ»

"(Memleketinde) ticaret zorlaşmış, rızkı daralmış kimse Amman'a gitsin"(1) Yani ne yapalım fakir olduk, Allah bu kadar rızık vermiştir diyerek miskin miskin oturmasın tembellik yapmasın yabancı memleketlere gitsin helal rızık peşinde dolaşsınlar. Bu hadisi şerifin zikri sırasında henüz Amman feth edilip, İslâmiyetin malı olmamıştı. O devirde Basra körfezinde bulunan bir kasaba idi, servet ve ticaretle meşhur olmuştu.

İşte dikkat edersek Resulullah (as.) bizi ticaret yoluyla helal servet elde etmek için yabancı memleketlere gitmeye teşvik ediyor.

Ne yazık ki yahudi düzmesi olan bazı tekerlemelere rastlıyoruz. Derler ki, "Hacı olan kimse terazi tutmaz!" Bu sözün İslâmiyetle ilgisi yoktur. Kafir seni iktisaden istila etmek için ticaretten uzaklaştırmak gayesi ile bu gibi sözleri aramıza atasözü imiş gibi sokmuştur. Uyanık olalım, faizden uzaklaşarak gücümüz dahilinde safi ve temiz kazancın peşine düşelim. Dünyanın her tarafına gidelim. Ticari sahada ilerleyip kafire muhtaç olmayalım. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyu rur:

«سَافِرُوا تَصِحُّوا وَتُرْزَقُوا»

"(Ey ümmeti muhammed!) Memleketleri dolaşınız ki, hava değişimi yapar ve geniş rızık, sağlam vücud sahibi olursunuz." (2)

1- Feyzulkadir C.6 S. 106.
NOT: Aynı eserde şöyle deniyir; "Amman" şeddeli olarak Şam diyarında bir şehrin adı iken "Uman" ise şeddesiz olup, baş harfi zammeli olarak Yemende bir beldenin adıdır. Aynı zamanda da Basra Körfezinde bulunan deniz sahilinde bir karyenin adıdır. Hadis-i Şerif ikisine de muhtemeldir.

2- Aynı eser C. 4 S. 82

Dikkat edilirse hadisi şeriflerde memleket seçilmiyor. Nereyi isterseniz oraya gidin deniliyor. Elbette bu hadisin hikmeti ve bir çok mühim noktaları vardır.

Mesela: Olabilir ki, bu sene memleketemizde kuraklık olur, ekin olmaz, dolayısıyle ticaret de pek olmayabilir. Fakat aynı senede başka memleketlerde bereket olur ticarete uygun olur. Oralardan istifade etmek için oralara sefer yapmamız gerekir. Elaleme yük olmadan ticarete, sanata sarılıp maişetimizi elde etmeliyiz. Nitekim Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur:

«خَيْرُكُمْ مَنْ لَمْ يَتْرُكْ اٰخِرَتَهُ لِدُنْيَاهُ وَلاَ دُنْيَاهُ لاٰخِرَتِهِ وَلَمْ يَكُنْ كَلاًّ عَلَى النَّاسِ»

(Ümmetimin en hayırlısı âhiretini dünyası, dünyasını da âhireti için terk etmiyen, hiç kimseye el avuç açmayan ve yük olmayandır.) (3)

İbn-i Ömer (R.A.) şöyle der:

عَنْ اِبْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: يَامَعْشَرَ الْقُرَّاءِ اِرْفَعُوا رُؤُسَكُمْ وَاتَّجِرُوا فَقَدْ وُضِحَ السَّبِيلُ وَلاَ تَكُونُوا عِيَالاً عَلَى النَّاسِ. وَلاَ يَخْفَى اَنَّ الْاِكْتِسَابَ كَثِيرًا مَايَكُونُ وَاجِبًا عَلَى الشَّخْصِ وَالْاَحَادِيثُ وَالْاٰثَارُ فِيمَا قُلْنَا كَثِيرَةٌ.

"Ey kurra cemaati (kendilerini ibadete veren; Kur'an-ı Kerimi güzel okuyan)lar başınızı secdeden kaldırın ve ticaret edin. (İslamiyetin) yolu açıklanmıştır. İnsanlara yük olmayınız. Kişiye çoğu zaman çalışıp maaişetini kazanması gerekli olduğu açık bir gerçekter. Bu hususta bir çok hadisi şeriflerle sahabe ile selef-i salihinin sözleri mevcuttur.) (4)

Her millet dinini, siyasetini, devletini ilerletmek mukaddesatını muhafaza etmek için ilim, marifet sanat ve ticaretle uğraşır, memleketin gelişmesine büyütülmesine son gayretlerini sarfetmektedir. Zira cahil ve tembel milletler, devletler munkariz olmaya, harita-i alemden silinmeye mahkumdur.

Şu bir gerçektir ki, biz müslüman olarak çok tembel ve ihmalkarız. Zira bütün beşeriyetin terakkisine tealluk eden her âli hükümler Kur'an-ı azimüşşanda ve peygamber (a.s.v.) mizin hadis-i şeriflerindedir. Lakin biz hangi ayetle,

3- Muhtarul ahadis S. 75
4-

hangi hadis-i şerifin mucibince hareketediyoruz; biz sadece okuyoruz. Onunla amel etmekten mahrum, manasından bigane yaşıyoruz. Mesela:

Dinimiz çalışın diyor biz tembellik ediyoruz. İlim irfanla mücehhez bir nesli yetiştirin hem öğrenin hem öğretin diyor. Maalesef biz cehaletin bataklığında bocalayıp duruyoruz. Her ne kadar mektepler çok ise de İçerisinde Kur'an-ı Kerim olmadığı için ruhsuz bir cenaze misalidir. Dinimiz zulüm etmeyin herkesin hakkını verin, emaneti ehline teslim edin diyor biz tam tersine hareket ediyoruz. Dinimiz tembel olmayın ticarete, sanata ve bütün rızık esbabına sarılın fakir milletlere yardımcı olun askerî, siyasî, iktisadî alanda güçleşin, düşmanlara karşı kuvvet hazırlayın, onlara kul, köle ve esir olmayın diyor maattessüf dünyanın her yerinde müslümanlar mahkum, kafirler hakim, müslümanlar mağlub, kafirler galib, müslümanlar fakir, onlar zengin, müslümanlar ilim, sanatta, teknolojide zayıf, onlar bu gibi şeylerin temelini müslüman bilginlerinden öğrenmiş ve daha sonra bu sahalarda çalışarak zirveye ulaşmışlardır. Biz ise dinin emri olan çalışmayı terkederek durmadan gerilemekteyiz. Hal böyle iken ne acı ki bazı nadanlar şöyle der: "İslamiyet bizi geriletti" Ey! İslamiyetten nasibini almayan, cehalet karanlığında kıvranan basiretsiz insan görünümlü kimse! Eğer sen o inadından dönüp de İslamiyetin ne olduğunu öğrenmek için az da olsa gayret edersen hemen anlarsın ki, İslamiyette hem maddi hem manevi sahada ilerlemeyi temin edecek esbab ve yollar açıklanmıştır. Yeterki sen çalış. Gavur gavurluğu ile, içkisiyle, çıplaklığıyla, dansıyla değil de çalışmasıyla ilerliyor. Sen de tembelliğinle geriliyorsun. Ancak cahilane İslamiyete dil uzatmayı marifet biliyorsun. Şurada tesettürü müdafaa eden bir bacımızın tesettür hakkında brokratlara verdiği cevabını kaydetmekte faide görüyorum. "Siz göklere füze fırlattınız da bizim başörtümüze mı takılmış." Evet, eğer çıplaklıkla ilerleme olsaydı. Afrikanın en ucra köşelerinde yaşayan çıplaklar zengin olacaklardı. Niçin açlıktan öleceklerdi. Hulasa dinin, devletin, milletin bekası her iki cihandaki saadetin temini için kafirler misalî helâl haram demeden değil de, müslüman olarak meşru dairede çalışıp helâl kazanç temin etmek mecburiyetindeyiz.

Önsözümüzü şu hadisi şerif ile bitirelim.

"Dünyan için hiç ölmeyicek gibi çalış, ahiretin için de yarın ölüp ahirete gideceksin gibi hazırlığını yap, salih amelleri işle."

Allah (cc)dan temennimiz müslümanların sa'yu gayretlerini tevfikat-ı subhaniyesine mazhar kılmasıdır.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

İSLAM'DA TİCARET

الحمدلله الذي بيّن الحلال والحرام ونهى عن الحرام، والصّلاة والسّلام على سيدنا ورسولنا محمّد الذي حثّ على كسب التجارة عمل الكرام، ونهى عن الحرام وعلى آله وصحبه الذين تمسّكوا بأسباب الحلال وتجنّبوا عن الحرام.

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla

Helal ve haramı açıklayan (kullarını fazl-u kereminden rızıklarını ticaret gibi meşru yollarla elde etmeye teşvik ve emir buyuran) haramdan (ve bütün gayri meşru kazançtan) men eden Allahu tealaya hamd u senalar olsun.

(Ümmetini) iyi insanların işi olan helal kazanca, ve ticarete teşvik eden, haramdan sakındıran efendimiz olan peygamberimize, helal kazancın esbabına sarılıp, haramdan sakınan aline ve eshabına salat ve selam olsun."

Cenab-ı Hak ahiret alemini, ebedi mükafat ve mucezat karargahı, dünya hayatını da Allah'ın meşrû kıldığı nimetlerden istifade etmek ve ebedi hayatımızı kazanmak gayesiyle bir çok mihnet, meşakkat ve sıkıntılara göğüs gerecek, geçici fani bir hayat ve bekleme salonu olarak yaratmıştır.

İslam dini her iki hayata ehemmiyet vererek, ikisinin de paralel olarak, yürütülmesini emreder, biri diğerini tamamladığını açıklamaktadır. Zaten aslında dünya olmasaydı ahiretin, ahiret olmasaydı da düyanın anlam ve hikmeti olmazdı.

O halde dünyaya, ahirete bir hazırlık devresi olarak baktığımız zaman geliş gayemizi idrak etmiş oluruz. Aynı zamanda, ahiret için yeterince nasibimizi, Allah'ın lütfüyla alırız. Şayet dünyayı gaye sayıp, bu açıdan ona baktığımız ve böylece ahireti ihmal veya inkar ettiğimiz takdirde maazallah dengeyi bozmuş, gayeden uzaklaşarak iki cihanda da ilahi gazaba maruz kalır, perişan ve helak olmuş oluruz.

Allah teala (cc) bir çok rızık esbabını yaratmış, kullarına da meşrû dairede çalışıp rızıklarını kazanmalarını emr ve ferman buyurmaktadır. Dünya geçimi-

mizi böylece sağlamak, ilâhi emre imtisal nokta-i nazardan ibadet kapsamına girer. Hatta dünyalık görünen her işi iyi niyetle, ahiretlik sayılıp, sevaba medar kılabiliriz. Meselâ: Bir müslüman ilahi emri ve Resûlullah'ın sünnetini yerine getirmek, nefsini haramdan sakındırmak, hayırlı bir neslin meydana gelmesini sağlamak niyetiyle evlenirse bu her nekadar dünyalık görünse de aslında ahiretliktir. İşte buna göre yeme, içme, giyme, uyuma çalışma ve bütün zahiren (görünürde) dünyalık görünen her şey, her fiil ve hareket iyi niyete müsteniden (dayanarak) yapıldıktan sona âhiretlik sayılır. Ancak bizi ibadetimizden, Allah'ın zikrinden, namazından, niyazından alıkoyan dünyalık kısmı, Allah'ın resûlu tarafından lânetlenmiştir.

Demek oluyor ki, dünyanın iki yönü vardır. Biri sırf dünyalık olup, bizi âhiretimizden mahrum edendir ki, bu mezmumdur. (Yerilip, lânetlenmiştir.) Diğeri ise aiherete bakan tarafıdır ki bu memduhtur. (Övülmüştür.)

Ticaret de rızkın sebeblerinden en genişi olup, zahiren dünyalık olsa dahi kendimizin, âilevi fertlerimizin geçimini sağlamak, muhtaçlara zekat ve sadakalarımızla yardım elimizi uzatarak ihtiyaçlarını temin etmek gibi iyi niyetle haramdan, hileden, yalandan, yalan yere yeminden sakınarak, Allah'a olan kulluk görevimizi yaparak, ticaretimizi meşrû dairede yaptığımız takdirde âhiretlik olup, Allahın rızasına vesile olur. Hatta cihadla eş değerde tutulmuştur. Nitekim Cenab-ı hak (c.c.) bir âyeti kerimesinde şöyle buyurur:

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ
مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ
مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ
مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ
عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

"Şüphesiz ki Rabbın senin ve seninle beraber bir topluluğun gecenin üçte ikisine yakın yarısını ve bazen de üçte birini kalkıp ibadetle geçirdiğinizi bilir. Allah gece ve gündüzü takdir eder. Sizin bunu sayamayacağınızı saatlarını hesab edemiyeceğinizi ve hepiniz bu gece namazına takat getiremiyeceğinizi, başaramıyacağınızı (ezelden) bildiği için size lütufla yöneldi de size ruhsat vererek (gece namazına kalkmayı farz etmedi) . Bundan böyle Kur'andan size kolay geleni okuyun (ve size kolay gelen gece namazı kılın) Allah (cc.) sizlerden

hastalar olacağını diğer bir kısmının Allah'ın bol nimet ve geniş lütfunu arayıp kazanç elde etmek için yolculuk yapacaklarını, başka bir kısmını ise Allah yolunda vuruşacaklarını bilmiştir. O, halde Kur'an'dan size kolay geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekatı verin. Allah'a (onun rızası uğrunda faizsiz) güzel bir ödünç verin (Allah yolunda helal malınızı sarf edin) kendiniz için önden ne gibi bir hayır gönderirseniz onu ölüm anındaki vasiyet edenlerin ecrinden geri bıraktığınız şeylerden daha hayırlı ve karşılığı daha büyük olarak bulursunuz. Allah'tan bağışlanma dileyin. Şüphesiz ki Allah (cc.) çok bağışlayan, çok merhamet edendir."(5)

Bu ayeti kerimenin fıkhî konuyu teşkil eden kısmı üzerinde az da olsa durmanın faydalı olduğunu mülahaza ettim: Şöyle ki mezkur ayeti kerime ile gece namazının farziyetini nesh (iptal) edilmiştir. Nitekim müfessirler şöyle derler:

هٰذِه الْاٰيَةُ تَفْسِيرٌ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: ﴿قُمِ اللَّيْلَ اِلاَّ قَلِيلاً نِصْفَهُ اَوِ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلاً اَوْ زِدْ عَلَيْهِ﴾ الاٰية، وَهِىَ النَّاسِخَةُ لِفَرْضِيَّةِ قِيَامِ اللَّيْلِ الخ.

"Şu ayeti kerime, surenin başında "Gece namazı için kalk meğer bir azı müstesna. (Yani gecenin bir azından maadasında ibadet için kalk) ne kadar? "Gecenin yarısı yahut ondan bir az eksilt" (yarısından az kalk ama o eksiltme yarının yarısından az olmasın. Demek isteniyor ki en aşağı gecenin dörtte biri kadar kalk) "yahut artır." (Yarısından fazla kalk ki, bu da üçte ikisi, nihayet dörtte üçü kadar olabilir.) mealindeki gece namazının vücubunu ifade eden ayeti kerimeyi 'hem açıklamış hem de hükmünü nesh (iptal) etmiştir. Artık bundan böyle teheccüd namazının Peygamber (a.s.v.)'a vacib, ümmetine ise nafile bir ibadet haline çevrilmiştir." (6)

İbni Kesir şöyle der:

إنّ هٰذه الاٰية نسخت الذي كان الله قد أوجبه على المسلمين أولا من قيام الليل

(İbnü Abbas, İkrime, Mücahid, Hasen, Katade, ile selef-ı salihinin bir çoklarına göre) "Gerçekten bu ayeti kerime, daha önce geçen surenin başındaki gece namazını müslümanlara vacib kılan ayeti kerimenin hükmünü nesh etmiştir." (7)

Ancak bu ayet ile ilk ayetin arasındaki müddetin ne kadar olduğunda ihtilaf vardır. Said b. Hişam, "ben Hz Aişe validemize (R.A.) Resulullahın gece na-

5- El müzemmil Ay. 20
6- Kurtubi C. 19 S. 52
7- İbnükesir C. 4. S. 437

mazından sordum o da bana sen Müzemmil suresinin başındaki ayeti kerimeyi okumuyor musun? diye sordu, ben de okuyorum diye cevab verdim, bunun üzerine işte Peygamber ile sahabe-i kiram mezkur ayetin inişinden sonra ayakları şişinceye kadar devamlı onaltı ay müddetince ayakları şişinceye kadar gece namazını kılmaya devam ettiler. Daha sonra Allah (cc.) bu ayeti kerime ile müslümanların yükünü hafifletti. Aynı eserde devamen şöyle denilir." Katade'den rivayete göre ise "Her iki ayetin arasındaki müddet bir sene veya iki senedir."

Mamafih bu hususta rivayetler çoktur. Ancak hangi rivayet olursa olsun, bu ayet surenin başındaki gece kıyamının şiddetini hafifletmiş beş vakit namazın farziyetinden sonra akşam, yatsı gece kıyamı cümlesinden sayılarak teheccüd namazının nafile ibadet haline geldiğini bildirmektedir.

﴿فَاقْرَؤُا مَاتَيَسَّرَ﴾ Ayeti kerimeye gelince o da iki şekilde tefsir edilmiştir; a) "Gücünüzün yettiğince gece namazını kılın, b) "Namazda Kur'ân'dan size hafif geleni okuyun." İşte bundan müçtehidler arasında mühim bir fıkhi mesele çıkmıştır.

إنّ الامام أبا حنيفة استدلّ بقوله تعالى: ﴿فَاقْرَؤُا مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ﴾، على أنّ الفرض في الصّلاة مطلق القرائة لا الفاتحة بخصوصها.

"İmam-ı Azam bu ayeti kerimeye dayanarak şöyle der: Namazda okunması farz olan hususi fatiha-i şerif olmayıp, mutlak kıraattir. (Yani Kur'anı kerimden her hangi bir şey okunmaktır.)" (8)

Bu konuda fetvaya uygun şudur: Üç kısa ayet veya üç kısa ayet miktarınca bir uzun ayetin okunmasıdır. Zira en kısa sure üç ayetten ibarettir. (İhlas ve Kevser sureleri gibi). Yani bundan aşağı okunmamalıdır.

İmam Malik ile İmam Şafi fatihasız kılınan namaz caiz değildir. derler. Zira Resûllah (as.) şöyle buyurur.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: لاَتُجْزِئُ صَلاَةٌ لاَيُقْرَأُ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ.

Ebu Hüreyre (ra.)'den rivayete göre; "İçinde fatiha-i şerifenin okunmadığı namaz kifayet etmez." yani o namaz kabul değildir. (9) Diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulur;

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ: كُلُّ صَلاَةٍ لَمْ يُقْرَأْ فِيهَا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ فَهِىَ خِدَاجٌ.

8- Ruhulmeani C. 29 S. 112
9- Ruhulmeani C. 29 S. 113 Mişkatülmesabih C.1 S. 270

Ebu Hüreyre(ra.)'den rivayete göre "İçinde fatiha-ı şerif okunmayan namaz noksandır."(10)

Onlara göre gerek imam ve gerekse cemaat olsun mutlaka fatihayı okumalıdır.

İmam-ı Azam (ra.) namazın içinde fatihanın okunması farz olmayıp, vacib olduğunu ileri sürer. Zira ona göre vacib ile farz birbirinden ayrıdır. Vacibin kasden terki ile namazın iadesi gerektiği halde sehven terk edilirse iadesi gerekmeyip sehvi secdesi icab eder. Bu gibi konular fıkıh kitaplarında gerektiği gibi açıklanmıştır. Şunu hatırlatmamızda fayda vardır: İmam olan zatlar cemaatın içinde Şafiî olan kimsenin bulunduğunu nazara alarak hem fatihayı şerifi, hem de besmeleyi mutlaka okumaları gerekir. Bu konuyu namazla ilgili yazacağım risalede ele alacağım inşaallah.

Daha sonra gece namazının tahfifine sebeb teşkil eden şeylerin beyani için şöyle buyurulur: "Allah (cc.) ezeli ilminde bildi ki, sizin içinizden hastalar olacak, diğer bir kısmı da Allah'ın fazlu kereminden istifade etmek için yer yüzünde yol tepecek ticaret için şuraya buraya gidecek yolcu olacaklardır. Ve diğer bir takımları da düşmanlarla savaşacaklardır. İşte bu gibi sebebler için gece namazı maşakkatli olacağından mezkur kimselerin bu emri yerine getiremiyeceklerinden dolayı Allah (c.c.) lütfü ile onlardan bu yükü kaldırdı. "Artık bundan böyle Kur'an'dan kolay geleni okuyun, vakit namazlarını kılın, Allah'tan sevabını almak için ihlasla hayır yolunda malınızı harcayın, zira önünüzden her ne hayır takdim ederseniz onun cennet gibi ecri büyük olarak bulursunuz ve Allah'tan mağfiret dileyin çünkü Allah Ğafurdur, Rahimdir." konumuzla ilgili şeye gelince; burada Allah'ın fazlu kereminden istifade etmek gayesiyle ticaret için sefere çıkanlarla fi sebilillah düşmanlarla çarpışan mücahidlerin ayni ayette zikr edilmeleri, bunların ikisinin de ecirde hemen hemen birbirlerine müsavi olduklarına işaret edilmektedir. Tabî ki, başta anlattığımız gibi namazımızı, zekatımızı ihmal etmeden, şer-i şerife göre yapılan ticaret de ebedi hayatın elde edilmesine vesiledir. Böylece ticaret cihadla ayni hedefte birleşmiş oluyor. Nitekim ayetin manasında az bir tefekkürün neticesinde hemen görülüyor ki, İslam dini, ticareti, dini ahlak ve kurallarına uymak şartı ile ne kadar övmüş, hatta halkın muhtaç olduğu malı piyasaya sürüp, onların ihtiyaçlarını gidermek, çoluk çocukların nafakasını tedarik etmek Allah rızası için önemli harcamalarda bulunmak gayesine mâtufen, meşrû ticaretle meşgul olan kimsenin düşman karşısında nöbet bekleyen, onlarla savaşan mücahidler gibi sevap kazanacakları bu âyeti kerime ile bizlere bildirilmektedir. Hz. Ömer (ra.) şöyle der:

10- Feyzulkadir C. 5 s. 26 Bidayetül müctehid C. 1 S. 99

عن عمر رضى الله عنه قال مَا مِنْ حَالٍ يَأْتِينِي عَلَيْهِ الْمَوْتُ بَعْدَ الْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللهِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ يَأْتِينِي وَأَنَا بَيْنَ شِعْبَتَيْ جَبَلٍ أَلْتَمِسُ مِنْ فَضْلِ اللهِ

"Ölüm gelip, çattığında, cihaddan sonra (çoluk, çocuğumun nafakasının temini için) Allah'ın fazlından (nasibimizi almak gayesi ile ticaret yolunda) her iki dağın arasında yolcu olma halim, benim nazarımda en fazileıli ve sevimli halimdir."(11)

Peygamber (a.s.) peygamberliğinden önce ticaretle uğraştığı gibi peygamberliği zamanında da ticareti övmüş ve ümmetini ticarete teşvik etmişlerdir. Nitekim bir hadis-i şerifinde şöyle buyurur:

قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : «تِسْعَةُ أَعْشَارِ الرِّزْقِ فِي التِّجَارَةِ وَالْحَرْثِ».

"Rızkın onda dokuzu ticaret ile ziraattedir."(12) Zaten dünya hayatının başlıca üç şey ile kâim olduğu (ayakta durduğu) herkesçe malumdur: Ticaret, ziraat, sanattır. Sanattan mahrum bir millet ileri gidip, yükselemiyeceği gibi, ticareti ihmal ettiklerinde de zenginleşip ilerliyemez. Maverdinin "Edebüddünya ve'd-Din" adlı eserinde şöyle kayt ediliyor:

قَالَ عِكْرِمَةُ: قَدَّرَ فِي كُلِّ بَلْدَةٍ مِنْهَا مَالَمْ يَجْعَلْهُ فِي الْأُخْرَى لِيَعِيشَ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ.

"İkrime diyor ki; Allah (C.C.) her beldenin kendisine özel olup başkasında yaratmadığı bir rızık sebebini yaratmış ki, birbirlerinden rızık ve maişetleri hakkında istifade edip (aralarında irtibat sağlasınlar)" (13) Ve aynı eser aynı sayfada şöyle devam eder:

وجهات المكاسب المعروفة من أربعة أوجه: نماء زراعة، ونتاج حيوان، وربح تجارة وكسب صناعة.

"Malum (bilinen) kazancın yolları dört türlüdür. 1-Ziraî ürünler 2- Hayvan ürünleri, 3-Ticari kazanç, 4-Zenaattır."

Yani insanların malum maaişet sebebi genelde dört yönden temin edilir ziraatçılık, hayvancılık, ticaret ve zanaattır. Maverdi şöyle devam eder: "Ziraatçılık, yerleşik olan köy, şehir ve kasabaların maişet sebebidir ki, menfaati umumidir. Faydası çoktur. Hz. Aişe (ra.)'dan rivayete göre; Resûlullah (sav.) şöyle buyurur:

11- Ruhulmuani C. 29 S. 114
12- Edebüddünya veddin s. 208
13- Edebüddünya veddin s. 210

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «اِلْتَمِسُوا الرِّزْقَ فِي خَبَايَا الْأَرْضِ».

"Rızkınızı yerin derinliklerinde arayınız" (Yani ziraatle, madencilikle meşgul olunuz.) (14) Bir şair de şöyle der:

تَتَبَّعْ خَبَايَا الْأَرْضِ وَادْعُ مَلِيكَهَا لَعَلَّكَ يَوْمًا أَنْ تُجَابَ فَتُرْزَقَا
فَيُؤْتِيكَ مَالاً وَاسِعًا ذَا مَتَانَةٍ إِذَا مَا مِيَاهُ الْأَرْضِ غَارَتْ تَدَفَّقَا

"Yer altını sür, nadas yap. (Yerin derinliklerinde rızkını araştır) ve sahibi olan (Allah-u teâlaya) da afatından muhafazası ve yağmurla sulaması için dua et, yalvar. Umulur ki, bir gün senin duan kabul olunur da Rızıklanırsın. Ve feyzu bereket vererek geniş bir servete sahib olursun ki, yerin suları çekilip kuruduğu zaman o servet fışkırmaya devam eder. (15)

Maişet esbabının ikincisi, hayvancılıktır. Bu çöldeki çadırlarda oturan, Anadolu tabiri ile yörüklere ait göçebe hayat yaşayanlara bir rızık sebebidir. Resulullah (a.s.v.) bu hususta şöyle buyurur:

وَقَدْ رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : خَيْرُ الْمَالِ مُهْرَةٌ مَأْمُورَةٌ وَسِكَّةٌ مَأْبُورَةٌ.

"Malın en hayırlısı nesli çok olan doğurgan at ile aşılanmış çok meyve veren hurma ağacıdır." (16) Resulullah (a.s.v.) bundan hayvancılıkla ziraatçiliği kasd etmişlerdir.

Rızkın üçüncü sebebi ise ticarettir. Dördüncüsü ise zanaattır. Sinaî sahada daha geniş bir saha olup, bir çok kısımlara ayrıldığından ticarete tahsis ettiğimiz bu risalemizde bahsetmemiz konunun dağılmasına, kitabın hacmının büyümesine sebebiyet verir. Yalnız bilmemiz gerekir ki, her ne sebeble olursa olsun helal rızkımızı aramalıyız. Nitekim Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur:

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ؛ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «طَلَبُ الْحَلَالِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ».

"Helâl rızkı talep etmek, her müslümanın üzerine bir vecibedir." (17) Ticaret, kitab, sünnet ve icma-i ümmet ile sabittir. Nitekim Bakara 275. ayeti kerime bunun meşruiyetine dairdir.

14- Edebüddünya veddin s. 210
15- Edebud-Dünya ved-din S.210
16- Kutulkulub C.2 S. 274
17- Keşfülhefa C. 2 S. 110

Ticaretin meşruiyetinin bir çok sebep ve hikmetleri vardır. Ez cümle halkın ihtiyaçlarını meşrû yoldan karşılanması, insanların arasında irtibatın sağlanması, hırsızlık, yağmacılık, gibi kötülüklerin önlenmesidir. Toplumda dirlik ve düzenlikle beraber maddi ve manevi ilerlemeler sağlanması dini prensipler dahilinde yapılan ticari faaliyetlere bağlıdır. Bundan daha önce Önsözde bahsettik. Evet mezkur âyeti kerime, hazır mal sevdasına kapılmayıp, ticaretle mallarımızı artırmaya teşvik etmektedir. Zira ticaret rızık esbabının içinde en mühim ve en çok vükuu, bulan bir rızık sebebi olup, haysiyet ve şeref sahibi olanlar için en muvafık bir kazanç yoludur. Nitekim şöyle buyurulur:

عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ؛ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سُئِلَ: اَيُّ الْكَسْبِ اَطْيَبُ؟ قَالَ:
«عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ».

Rifâ b. Rafî'nin rivayet ettiğine göre; Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur: "Resul-ı Ekreme, hangi kazanç daha temizdir? sorusuna cevaben, erkeğin kendi el emeği ile her türlü hiyanetten yalan yere yeminden uzak meşrû olan alış verişten meydana gelen kazançdır, dedi" (18) El emeği, hem sahibini, hem de başkasını yararlandırır ve kişiyi tembellikten, uzaklaştırır, nefsin gururunu kırdırır. Çalışmak sahibini dilencilik zilletinden koruduğu için, çok önemlidir. Bu hususda, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

عَنِ الْمِقْدَامِ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ عَنْ رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ : «مَا اَكَلَ اَحَدٌ طَعَامًا
قَطُّ خَيْرًا مِنْ عَمَلِ يَدِهِ وَاَنَّ نَبِيَّ اللّٰهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلِ
يَدِهِ».

Mikdam (ra.)'dan rivayete göre Resulullah (a.s.v.) şöyle buyurdu: "Hiç bir kimse el emeğinden daha hayırlı bir lokma asla yememiştir. Allah'ın peygamberi Davud (as.)'da şüphesiz kendi el emeğini yerdi." (19)

Dinimizi ve dünyamızı mâmur etmek istiyorsak, helal kazanç elde etmek için çalışıp, çabalamamız gerekir. Nitekim Cenab-ı Hak (cc.) şöyle buyurur:

﴿وَاَنْ لَيْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعٰى﴾

"Ve İnsana ancak çalışıp, çabaladığı vardır."(20) Kur'an-ı kerim insanla hayatı ve hayat mücadelesini iç içe gösteriyor ve hayatın doğru yolda çalışmaktan ibaret olduğunu öğretiyor. Aynı zamanda, kıyamet gününde de herkesin ancak çalıştığı, kazandığı amel ile ceza, ya da mükafat göreceğini belirtiyor. Bu

18- Sübülüsselam C. 2 S. 4
19- Buhari C. 2 S. 6
20- Necim Ay. 39

ayeti kerimenin manası şu oluyor: Yani bir insan, başkasının günahı ile muâhaza edilemiyeceği (cezalandırılamayacağı) gibi kendi çalışmasından başka da sevab almak kendisinin öz hakkı değildir. Olursa da başkasının onun niyeti ile yaptığı teberrû olabilir. Zaten onun namına işlendiği için hakiki değil de mecazi olarak bu benimdir diyebilir. Türkçemizde şöyle bir söz vardır: "İlden gelen öğün olmaz, o da vaktinde olmaz." O halde hem dünya hem de âhiretimizi mamur etmek için bizzat çalışmamız gerekir. Nitekim Fahrı kâinat efendimiz (a.s.v.) şöyle buyurur:

عَنْ عَلِيٍّ كَرَّمَ اللّٰهُ وَجْهَهُ؛ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ: «اِنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى يُحِبُّ اَنْ يَرٰى عَبْدَهُ فِي طَلَبِ الْحَلاَلِ».

Hz. Ali (r.a.)'den rivayete göre Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurdu: "Gerçekten Cenab-ı Hak (c.c.) kendi kulunu helal kazanç taleb ettiği bir halde görmek ister." (21) Yine Enes (r.a.)den rivayet edilen hadiste şöyle buyrulur;

عَنْ اَنَسٍ رَضِيَ اللّٰهُ تَعَالٰى عَنْهُ: اَلْعِبَادَةُ عَشَرَةُ اَجْزَاءٍ تِسْعَةٌ فِي الصُّمْتِ وَوَاحِدٌ فِي كَسْبِ الْحَلاَلِ.

"İbadet on parçaya ayrılmıştır. Dokuzu susmakta, birisi de helal kazançtadır." (22) Hasan (r.a.)'dan rivayet edilen diğer bir hadiste şöyle buyrulur:

عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمَا: اَلْعِبَادَةُ سَبْعُونَ بَابًا اَفْضَلُهَا طَلَبُ الرِّزْقِ.

"İbadet yetmiş çeşittir en efdali ise (helal) rızkı aramaktır." (23)

Mevlana Celaleddin-i Rumi şöyle der;

لُقْمَهٔ كِه نُورْ اَفْزُودُو كَمَالْ آنْ بُوَدْ آوَرْدَه اَزْ كَسْبِ حَلاَلْ

"(İmanlı kimseye nur ve kemal artıran helal kazançtan elde edilen lokmadır."(24) Evet helal lokma vicdana serinlik, ruha rahatlık, kalbe güç ve esenlik verir. Toplum bünyesinde haksızlığa, sürtüşüp itişmeye kapı açmaz. Herkes canından ve malından endişe duymayıp güven içinde yaşar. Haram lokma, haksızlığa yolaçar, güveni sarsar, toplum yapısında huzursuzluk doğurur. Diğer bir hadisi şerifinde şöyle buyurulur:

21- Fıkhüs-Sün-Net C. 3 S. 109
22- Keşfülhafa C. 2 S. 53
23- Keşfülhafa C. 2 S.53
24- Mesnevi

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «إِنَّ مِنَ الذُّنُوبِ ذُنُوبًا لاَتُكَفِّرُهَا الصَّلاَةُ وَلاَ الصَّوْمُ وَلاَ الْحَجُّ وَيُكَفِّرُهَا الْهَمُّ فِي طَلَبِ الْمَعِيشَةِ.

"Gerçekte günahların içinde öyle günahlar vardır ki, onları ne namaz, ne oruç, ne hac ve ne de umre örtmez (bağışlanmasına sebep olmaz, temizlemez) Ancak geçim, helal rızık aramak peşinde çekilen ızdırap ve sıkıntı örter." (25) Yani Allahu teâla o, sıkıntılar için o, meşrû dairede çalışan kulunu af eder. Helal rızık kapılarının en genişi ticarettir. Nitekim Resûlullah (a.s.) şöyle buyurur:

وَأَخْرَجَ سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ عَنْ نُعَيْمِ بْنِ عَبْدِالرَّحْمٰنِ الأَزْدِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «تِسْعَةُ أَعْشَارِ الرِّزْقِ فِي التِّجَارَةِ وَالْعُشْرُ فِي الْمَوَاشِي».

(Said b. Mansurun Nuaym b. Abdurrahmanil-ezdiden ettiği rivayete göre: Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur: "Rızkın onda dokuzu, ticarette birisi de hayvancılıktadır." (26)

Tacir olan kimsenin dikkat edeceği bazı önemli hususlar vardır.o, noktalara temas etmeden şunu bilertemizde fayda mülahaza ediyorum: Cenab-ı Hak (c.c.) Rahimiyet ve Rezzakıyet sıfatları ile umum zemin yüzünde ve denizde bütün zi hayatın (canlıların) ve bilhassa acizlerin, zayifların ve yavruların hem maddi, midevi hem de manevi bütün rızıklarını şefkatkarâne vakti vaktine hiç bir canlıyı unutmayarak, gönderen şeriki (ortağı) olmayan Allahu teâladir. Nitekim Cenab-ı Hak (cc.) şöyle buyurur:

﴿وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الأَرْضِ إِلاَّ عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِي كِتَابٍ مُبِينٍ﴾

"Yer yüzünde hareket eden, hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allaha âit olmasın. Onların yerleştikleri yeri, tevdî edildikleri (teslim edildikleri) yeri de bilir bunların hepsi her şeyi açıklayan levh-ı mahfuzdadır." (27) Yer yüzündeki canlıların tür olarak sayısını kesinlikle bilmek mümkün olmadığı gibi, her türden ne kadar canlının yaşadığını tespit etmek de mümkün değildir. Onları yaratan yüce kudret ezelde hazırladığı planda, her birinin yerini rızkını, özelliklerini, ana rahmindeki durumunu belirtmiştir. İşte bu ayet-i kerime, Allah'ın ne kadar bilgi ve kudret sahibi olduğunu bildiriyor. Aynı zamanda rızık sebeblerine sarıl-

25- Muhtarulehadis S. 42
26- Ruhulmeani C. 5 S.15
27- Hud-6

maları gerektiği gibi, esbab perest olmamaları da gerekir. Yani her müslüman rızkını sebeplerden değil de Allah'dan geldiğine inanmalıdır. Zira nice rızkını tedarik edemeyen aciz iktidarsız biçareler vardır ki rızıkları umulmadık yerden gelmektedir. Esbaba (Sebeplere) sarılan insana da esbab perdesi altında veriyor. Bütün canlının tek bir Rezzak-ı zülcelalın Rahimiyeti ile beslenmektedirler. Denizin beş-onbin metre derinlikte bulunan mahlukatı düşünün; onların umulmadık yerlerden ilahi kudret, Rahimiyet, Rezzakiyet sıfatları ile şefkâtkarane rızıkları imdadlarına koşuyor.

Mezkur ayetin kısa bir açıklaması:

أي وما من حيوان يدبّ على الأرض إلاّ على الله تعالى غذائه ومعاشه.

"Yani yer yüzünde her ne canlı varsa onun gıdası, mâişeti, geçimi Allah'a gerekli (gibi bir şeydir.)" (28) Cenab-ı Hakk'a her hangi bir şey gerekli değildir. Fakat kendisi bizzat vaad ettiği için vaadini elbette yerine getirecektir. Bu açıdan ele alırsak, vâcib gibi oluyor. Nitekim mezkur müfessir aynı sayfada şöyle devam eder:

والمراد: أنّ ذٰلك كالواجب عليه تعالى صوره بصورة الوجوب لفائدتين التحقيق لوصوله وحمل العباد على التوكّل فيه.

"Bu ayetten gaye; canlıların rızkını Allah'a vacib değil de, vacib gibidir. Vacib şeklinde ifadesinin iki faidesi vardır: a) Her canlının şüphesiz mutlak surette rızkına kavuşması b) kullarını esbaba sarılmakla beraber, neticesini sebeplerden değil de Allah'tan beklemek için tevekkül ehli olmaya teşvik etmektir."

Demek ki, her canlının rızkının Allah'a ait olduğu, her birinin eyleşip karar kıldığı yeri, doğum ve ölümü, ana rahmindeki durumunu ve bütün özelliği ilahi ezeli planda mevcuttur. Onun için telaşlanmaya gerek yoktur. Rivayete göre:

إنّ موسى عليه السّلام عند نزول الوحي تعلّق قلبه بأحوال أهله فأمره الله تعالى بأن يضرب بعصاه صخرة، فضرب فانشقّت الصّخرة وخرجت صخرة ثانية، فضربها فخرجت ثالثة، فضربها فانشقت عن دودة كالذرة وفي فمها شيء يجري مجرى الغذاء لها وسمعها تقول: سبحان من يراني ويسمع كلامي ويعرف مكاني ويذكرني ولا ينساني.

28- Ruhulmeani C. 12 S. 3

"Gerçekten Hz. Musa (as.) kendisine vahy indiği zaman, çoluk çocuğunun geçimi için düşünmeye başlayınca, Allah (cc) ona şöyle buyurdu: kendi asanla bir kayaya vur. O da vurunca şak edip yarılır, içinden ikinci bir kaya çıkar, ona da vurunca yarılır içinden üçüncü kaya çıkar, ona da vurunca şak edip yarılır, içinden ağzında gıdası bulunan ve "Beni gören, sözümü sesimi duyan, yerimi bilen, beni hatırlayıp, unutmayan Rabbimi tesbih ve takdis ediyorum, onun şeriki (ortağı) yoktur dediğini duyduğu halde zerre kadar kurtçuk çıktığını görür."(29)

İşte ne büyük bir ibret dersi! Cenab-ı Hak teala zerre kadar mahlukunu unutmayarak, kayalıkların içinde dahi rızkını gönderiyor.

Mezkur ayetin açık anlatımından, her canlının rızkının Allah'a ait olduğu apaçık olmakla beraber her birinin eyleşip karar kıldığı yeri, rızkı ve sairesini mutlak surette bildiğini öğrenmekteyiz. İnsan idrakine sığmayan, aklın sınırının ötesinde olan mahiyeti asla bilinmeyen o yüce yaratanın elbette her şeyi bilmesi gerekir. Aksi halde o canlıların Rabbı olamaz. Çünkü Rab sıfatı, kainatta mevcut herşeyin mahiyetini bilip yaratılışının özelliğine göre, plandaki yerini belirlemeye ve geliştirip tekamül ettirmeye, maddi ve manevi ihtiyaçlarını hazırlayıp proğramlamaya delalet etmekte ve onlara sahiplik yapmak demektir.

Cenab-ı Hak (c.c.) her canlıyı, onun yaratılış özelliğine, planda ayrılân yerine ve hizmetine göre belli kanunlara göre ayarlamıştır. Yani her canlının kendisine has hayat kanunlarına bağlamıştır. O kanun onlara bir zekâ, içgüdü vermekte ve her biri iç güdüsüyle zekasıyla rızkını bulabilmekte ve neslini devam ettirebilmektedir. Bazı canlılar kan emerek hayatını sürdürüyor, Mesela;

(كالبعوضة والبرغوث.) "Sivri sinekle pire gibi."

Demek ki tarifi zor bir kanun, plan ve program vardır. Aynı zamanda bu planda yaratılması takdir olunan her canlının özellikleri, eyleşecekleri yerler, yiyebilecekleri ve üreyip çoğalmaları bütün ayrıntı ve incelikleriyle belirlenmiştir. Kusursuz şekilde uygulanan plan aksamadan hedefine doğru ilerlemekte ve taşıdığı ilahi hikmeti bütün parlaklığıyla yansıtmaktadır.

İşte akıllara durgunluk veren bu plan ve program. İnanmayanların bir an evvel vicdan muhasebesini yapıp, Allah'ın varlığına , birliğine, kudretinin azemetine ve ilminin herşeyi kuşatıp sınırsızlığına karşı hayret ve dehşetten kendilerini zabt edemeyip, hemen imana gelip o yüce kudrete secde-i ubudiyete kapanmaları gerekmez mi? Elbetteki gerekir.

Şu noktaya da dikkat edilmelidir; insan "ben rızkımı yaratıyorum" diye düşünmemelidir. Öyle bir düşünce imanı tehlikeye atar, yok eder. Nitekim şöyle deniliyor;

29- Ruhulmeani C. 12 S. 3

الانسان يسعى لرزقه الذي لايخلقه وانّما ينشئه مما هو مذخور في هذا الكون

"İnsan bu kâinatta gizli olan rızkını yaratmayıp ta ancak Allah (c.c.) tarafından yaratılıp kâinatta (sebeplerin perdesi arkasında) gizlenmiş olan rızkını temine çalışıyor. (Herşey daha önceden Allah (c.c.) tarafından planlanıp yaratılmıştır." (30)

TİCARETTE DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR

İmam-ı Gazali (k.d.s.) İhya-u Ulumiddin adlı eserinde bu konuyu açıkça şöyle beyan eder:

وَلاَ يَنْبَغِى لِلتَّاجِرِ اَنْ يُشْغِلَهُ مَعَاشُهُ عَنْ مَعَادِهِ فَيَكُونَ عُمْرُهُ ضَائِعًا وَصَفْقَتُهُ خَاسِرَةً وَمَا يَفُوتُهُ مِنَ الرِّبْحِ فِى الْاٰخِرَةِ لاَيَفِى بِهِ مَايَنَالُهُ فِى الدُّنْيَا فَيَكُونُ مِمَّنِ اشْتَرَى الْحَيَاةَ الدُّنْيَا بِالْاٰخِرَةِ، بَلِ الْعَاقِلُ يَنْبَغِى اَنْ يُشْفِقَ عَلَى نَفْسِهِ بِحِفْظِ رَئْسِ مَالِهِ وَرَئْسُ مَالِهِ دِينُهُ وَتِجَارَتُهُ فِيهِ. قَالَ بَعْضُ السَّلَفِ: اَوْلَى الْاَشْيَاءِ بِالْعَاقِلِ اَحْوَجُهُ اِلَيْهِ فِى الْعَاجِلِ وَاَحْوَجُ شَيْءٍ اِلَيْهِ فِى الْعَاجِلِ اَحْمَدُهُ عَاقِبَةً فِى الْاٰجِلِ، وَقَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ فِى وَصِيَّتِهِ: اِنَّهُ لاَبُدَّ لَكَ مِنْ نَصِيبِكَ مِنَ الدُّنْيَا فَتَنَظَّمُهُ، قَالَ تَعَالَى: ﴿وَلاَ تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا﴾، اَىْ لاَتَنْسَ فِى الدُّنْيَا نَصِيبَكَ مِنْهَا لِلاٰخِرَةِ فَاِنَّهَا مَزْرَعَةُ الْاٰخِرَةِ، وَفِيهَا تُكْتَسَبُ الْحَسَنَاتُ. وَاِنَّمَا تَتِمُّ شَفَقَةُ التَّاجِرِ عَلَى دِينِهِ بِمُرَاعَاةِ سَبْعَةِ اُمُورٍ، اَلاَوَّلُ: حُسْنُ النِّيَّةِ وَالْعَقِيدَةِ فِى ابْتِدَاءِ التِّجَارَةِ، فَلْيَنْوِ بِهَا الْاِسْتِعْفَافَ عَنِ السُّؤَالِ وَكَفَّ الطَّمَعِ عَنِ النَّاسِ اِسْتِغْنَاءً بِالْحَلاَلِ عَنْهُمْ وَاِسْتِعَانَةً بِمَا يَكْسِبُهُ عَلَى الدِّيْنِ وَقِيَامًا بِكِفَايَةِ الْعِيَالِ لِيَكُونَ مِنْ جُمْلَةِ الْمُجَاهِدِينَ بِهِ وَلْيَنْوِ النُّصْحَ لِلْمُسْلِمِينَ وَاَنْ

30- Fizilalil kur'an C. 4 S. 514

يُحِبُّ لِسَائِرِ الْخَلْقِ مَايُحِبُّ لِنَفْسِهِ، وَلْيَنْوِ اِتِّبَاعَ طَرِيقِ الْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ فِي مُعَامَلَتِهِ كَمَا ذَكَرْنَاهُ، وَلْيَنْوِ الْاَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ فِي كُلِّ مَايَرَاهُ فِي السُّوقِ، فَاِذَا اَضْمَرَ هٰذِهِ الْعَقَائِدَ وَالنِّيَاتِ كَانَ عَامِلاً فِي طَرِيقِ الْاٰخِرَةِ، فَاِنْ اسْتَفَادَ مَالاً فَهُوَ مَزِيدٌ وَاِنْ خَسِرَ فِي الدُّنْيَا رَبِحَ فِي الْاٰخِرَةِ. الثَّانِي: اَنْ يَقْصِدَ الْقِيَامَ فِي صَنْعَتِهِ اَوْ تِجَارَتِهِ بِفَرْضٍ مِنْ فُرُوضِ الْكِفَايَاتِ .... الخ.

"Tüccarın dünyalık geçimi için olan meşgalesi onu ahiretinden alıkoyması uygun değildir. Böyle olanların ömrü boşa gitmiş ve kârı zararına dönmüştür. Zira dünyalık için yaptığı kâr ahiret zararını karşılayamaz. Ebedi olan ahiret hayatını satıp, fani olan, dünya hayatını satın alanlardan olmuş olur. Akıllı insana yakışan asıl, sermayesi olan dinini ve dini kazancını korumakla kendisine şefkat ve merhamet etmesidir. Bazı geçmiş alimlerimiz akıllı kimseye dünyadaki en muhtaç olduğu şeyi alması daha uygundur, demişlerdir. İnsanın en muhtaç olduğu ve insana en uygunu ise, yarın ahireti için akibeti hayırlı şeylerdir, demişlerdir. Muâz b. Cebel (ra.) öğüdünde, şöyle diyor: "Dünyalığa ihtiyacın var. Dünyadaki nasibini almak mecburiyetindesin. (Ancak ahirete daha çok muhtaçsın. Sen yakında dünyadan ayrılıp, ebedi hayata geçeceksin öyle ise ahiret ihtiyacını dünyalığın üzerine tercih et. Böylece dünya işlerini de düzenlemiş olursun.) Nitekim Allahu teala şöyle buyurur: (Dünyadan da nasibini unutma) yani dünyadayken dünyadan ahiret için ayrılan hisseni unutma. Zira dünya ahiret mezrasıdır." Hasanat dünyada kazanılır. Tüccarın dinini koruması ve dinine acıması, ticarette yedi şeye riayet etmesi ile mümkündür. Birincisi -ticarete başlarken, iyi niyet ve güzel itikad ile başlaması. Mesela: helal kazanç, sayesinde dilencilikten ve insanlara muhtaç olmaktan korunmak kazancı ile dinini kuvvetlendirmek ve çoluk çocuğunun geçimini sağlamayı, niyet etmesi, gerekir. Ki, bu sayede mücahidlerden (Allah yolunda savaşanlardan) olabilsin. Ayrıca insanlara faydalı olmağa, niyet etmeli, ihlasla müslümanlara nasihat yapmayı niyetlenmeli, hizmet etmeli ve kendisi için sevdiğini başkaları için de, sevmelidir. Ayrıca yukarıda da zikir ettiğimiz gibi, adalet ve ihsan yoluna girmeği Kasd etmelidir. Aynı zamanda, çarşı ve pazarda gördüğü, kusurları, düzeltmeğe niyet etmelidir. Allahın emirlerini tebliğ edip, yasak ettiği şeylerden sakındırmayı niyetlenmelidir.

İşte bu inançlarla bu niyetlerle ticarete başladığı, zamanda Ahiret yoluna girmiş bir amil=işçi olur. Eğer bu alış verişte kâr ederse o, da dünyalığı olur. Şayet kâr edemezse dünyevi bir zarar görse dahi, ahiret için kâr etmiş olur (çünkü niyeti temizdir). İkincisi; ticaret ve sanatında farzı kifayetlerden olan bir

vecîbiyi yerine getirmeğe niyet etmelidir. Zira ticaret ve sanat farz kıfayetlerdendir. Şayet bunlar ihmal edilirse maişet, geçim temin edilmez muâttal olur. İnsanların birçoğu açlığından ve ihtiyacından helak olur. Dünya nizamı karşılıklı yardımlaşma ve vazife taksimi ile mümkündür. Eğer herkes ayni işi yaparsa diğer işler yapılmadığı için hayat felce uğrar. Üçüncüsü, dünya pazarı ahiret pazarına mani olmamalıdır. Ahiret pazarı da camilerdir. Nitekim Allahu teâlâ (c.c.) bir ayet-i kerimede şöyle buyurmaktadır."Öyle zatlar vardir ki, kazanç ve alış veriş onları Allahı zikretmekten, namaz kılmaktan ve zekat vermekten alıkoyamaz. Uygun olan çarşıya, çıkmadan evvel ilk vaktini ahiret için ayırmalı, camilere gidip, zikrini yapmalıdır. Nitekim Hz. Ömer (ra.) tüccarlara "günün ilk vaktini ahiretiniz için ayırın. Sonrasını da dünyalık için ayırın" diye tavsiye ederdi." (31) Hadiste şöyle rivayet edilmiştir;

وَفِى الْخَبَرِ: اَنَّ الْمَلاَئِكَةَ اِذَا صَعِدَتْ بِصَحِيفَةِ الْعَبْدِ وَفِيهَا فِى اَوَّلِ النَّهَارِ وَفِى اٰخِرِهِ ذِكْرُاللّٰهِ وَخَيْرٌ كَفَّرَ اللّٰهُ عَنْهُ مَا بَيْنَهُمَا مِنْ سَيِّءِ الْاَعْمَالِ.

"Şüphesiz Melekler kulun amel sahifesini Allah'a arz ettikleri zaman günün ilk ve son vakitleri zikir ve hayır ile geçmişse aradaki hatalarını, kötülüklerini Allah bağışlar." (32) Yine haberde varid olmuş ki;

وَفِى الْخَبَرِ: تَلْتَقِى مَلاٰئِكَةُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ عِنْدَ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَعِنْدَ صَلاَةِ الْعَصْرِ فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالَى وَهُوَ اَعْلَمُ بِهِمْ: كَيْفَ تَرَكْتُمْ عِبٰادِى؟ فَيَقُولُونَ: تَرَكْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ وَجِئْنَاهُمْ وَهُمْ يُصَلُّونَ، فَيَقُولُ اللّٰهُ تَعَالٰى: اُشْهِدُكُمْ اَنِّى قَدْ غَفَرْتُ لَهُمْ.

"Nöbeti devir ve teslim almak için gece ve gündüz melekleri, sabah ve ikindi vakitlerinde karşılaşırlar. Allah'u teâlâ onlardan daha iyi bildiği halde Kullarımı ne halde bıraktınız diye onlardan sorar." Melekler "- Namaz kılarlarken ayrıldık ve namaz kılarlarken bulduk" derler. Allah'u teala "Şahit olunuz ki, gerçekten onları ben mağfiret ettim" buyurur. (33) Ayn zamanda cemaatsiz namaz da kılmamalıdır (bizden önceki iyi insanlar)dan selef-i salihin demircilik ve dikicilik gibi işlerle meşgul olanlar vardı. Birisi çekicini kaldırırken ezanı duysa veya biz'e iplik geçirirken ezan okunsa hemen çekici ve biz'i yerine koyar ve namaza koşarlardı. Çarşı-pazarda yalnız çocuklarla zimmi kafirler kalırlardı. Namaz vaktinde alış-veriş dururdu. (Ne yazık ki günümüzde cuma günleri ve saatleri dahi namaz vaktinde alış-veriş durmuyor.) Dördüncüsü: İbadet için yal-

31- İhya C. 2 S. 73 4-5-6-7
32- İhya C. 2 S. 75
33- İhya C. 2 S. 75

nız bu kadarı ile de yetinmemeli. Dükkanında ve işinde bulunduğu müddetçe Allah'ı hatırından çıkarmamalı ve daima onu zikir etmeli, tesbih ve tehlile devam etmelidir. Nitekim Resûlullah (sav) şöyle buyurur:

قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «ذَاكِرُ اللَّهِ فِي الْغَافِلِينَ كَالْقَاتِلِ خَلْفَ الْفَارِّينَ، وَكَالْحَيِّ بَيْنَ الْأَمْوَاتِ».

"Gafil kimseler arasında Allah'ı anan savaşta kaçan korkakların arkasında vuruşan ölüler arasında diri gibidir"(34) Diğer bir ifade ile kuru ağaçların içindeki yaş ağaç gibidir.

وَكَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا دَخَلَ السُّوقَ قَالَ: اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفُسُوقِ وَمِنْ شَرِّ مَا أَحَاطَتْ بِهِ السُّوقُ، اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ يَمِينٍ فَاجِرَةٍ وَصَفْقَةٍ خَاسِرَةٍ.

Hz. Ömer (ra.) çarşıya çıktığı zaman şöyle dua ederdi: "Ya Rabbi küfürden, fısktan ve bu çarşısının içinde bulunan kötülüklerinden sana sığınırım. Allahım yalan yeminden ve zarara sokacak alışverişten sana sığınırım." (35) Bir hadisi şerifinde Resûlullah (s.a.v.) çarşıya çıkarken şöyle dua ederdi:

عن بريدة قال كَانَ رَسُولُ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامِ إِذَا دَخَلَ السُّوقَ قَالَ بِسْمِ اللهِ اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ خَيْرَ هَذِهِ السُّوقِ وَخَيْرَ مَا فِيهَا وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّهَا وَشَرِّ مَافِيهَا اَللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُبِكَ أَنْ أُصِيبَ فِيهَا يَمِينًا فَاجِرَةً أَوْ صَفْقَةً خَاسِرَةً.

"Hazreti Büreyde'den (ra.) rivayete göre; Resûlullah (a.s.v.) çarşıya girmek istediği zaman besmele çekerek, Ya Rabbi ben senden bu çarşının ve içindekinin hayrını istiyorum ve Ya Rabbi bu çarşının şerrinden ve içinde bulunan gayri meşru şeylerin şerrinden sana sığınırım. Ya Rabbi çarşıda yalan yere yemin etmeden veya içinde dinî ya da dünyevî zararı bulunan alış-verişin şerrinden sana sığınırım."(36)

Cüneyd (ks.) "Çarşıda iş yapan öyle adamı bilirim ki günde üçyüz rekat namaz kılar ve otuz bin tesbih çeker, dedi. Ebu Ca'fe'il fergani şöyle anlatıyor: Cüneyd'in bu sözünden, o, adamın kendisi olduğunu anladım. Zira büyük adamlar zaruret hasıl olmadıkça, kendilerini takdim etmezler.

34- El Ezkarün-Nevevi S. 270
35- Kutul külub S. 265
36- El-ezkar S. 270

Dünyalık için olmayıp, geçim için alış-veriş edenler böyledirler. Ahiretine yardımı olsun diye, dünyalık peşinde olan nasıl olur da ahiret kazancını ihmal eder. İbadet için çarşı, cami, ve ev hepsi birdir. Ancak kurtuluş takva iledir." Nitekim Resûlullah (sav.) şöyle buyurur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «اِتَّقِ اللّٰهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَاَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ».

"Nerede olursan ol. Allah'tan kork ve kötülük yaptığın zaman, arkasından onu yok edecek (afettirecek) bir iyilik yap, insanlara da iyi ahlakla muâmele et." (37) Dikkat edilmesi gereken hususlardan;

Beşincisi-çarşı, pazara, kâr ve kazanca fazla hırslı (düşkün) olmamalıdır. Yani çarşıya hırsla ilk girip, son çıkanlardan olmamalıdır. Nitekim Resûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

رُوِىَ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ وَعَبْدِاللّٰهِ بْنِ عُمَرَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُمْ: اَنَّ اِبْلِيسَ يَقُولُ لِوَلَدِهِ زَلْنَبُورَ سِرْ بِكَتَائِبِكَ فَأْتِ اَصْحَابَ الْاَسْوَاقِ زَيِّنْ لَهُمُ الْكَذِبَ وَالْحِلْفَ وَالْخَدِيعَةَ وَالْمَكْرَ وَالْخِيَانَةَ وَكُنْ مَعَ اَوَّلِ دَاخِلٍ وَاٰخِرِ خَارِجٍ مِنْهَا.

"Muaz b. Cebel ve Abdullah b. Ömerden (ra.) rivayete göre; iblis, evladlarından Zelnebure "Bütün maiyyetinle çarşıya çık. Yalan yemini aldatmayı, hile ve hiyaneti oradakilere süslü göstermeğe çalış ve çarşıya ilk girip son çıkan ile beraber bulun." (38)

Evet sokak ve çarşılar şeytanın cirit oynadığı ve insanların hırsa kapıldığı, gaflete girdiği yerlerdir. Nitekim Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «شَرُّ الْمَجَالِسِ الْاَسْوَاقُ وَالطُّرُقُ، وَخَيْرُ الْمَجَالِسِ الْمَسَاجِدُ فَاِنْ لَمْ تَجْلِسْ فِى الْمَسْجِدِ فَالْزَمْ بَيْتَكَ».

"Meclislerin en kötüsü çarşılar, sokaklar ve en iyisi de camilerdir. Her hangi bir sebeble camide oturamazsan evinde otur."(39)

Resulullah (A.S.V.) bir hadisi şerifinde şöyle buyurur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «كُونُوا فِى الدُّنْيَا اَضْيَافًا وَاتَّخِذُوا الْمَسَاجِدَ بُيُوتًا وَعَوِّدُوا قُلُوبَكُمُ الرِّقَّةَ وَاَكْثِرُوا التَّفَكُّرَ وَالْبُكَاءَ وَلَا تَخْتَلِفْ بِكُمُ الْاَهْوَاءُ تَبْنُونَ

37- Muhtarul ahadis S. 4 Feyzulkadir C. 5 S. 130
38- Feyzulkadir C. 4 S. 15 Kutul kulub C. 2 S. 272
39- Muhtarulahadis S. 88

مَالاَ تَسْكُنُونَ وَتَجْمَعُونَ مَالاَ تَأْكُلُونَ وَتُؤَمِّلُونَ مَالاَ تُدْرِكُونَ».

"Dünyada misafirler gibi olunuz; cami ve mescitleri ev edininiz: (İbadet etmek için bazı zamanlarınızı orada giçeriniz), kalblerinizi yumuşaklığa alıştırınız, (yani ince kalpli olmaya çalışınız. Allah'ın kudret ve azametini) tefekkür etmeyi, (ahiretiniz için) ağlamayı çoğaltınız. Nefsin arzuları ahirete hazırlıktan sizi alıkoymasın. Zira içinde (ebediyen) oturamayacağınız binalar yapıyorsunuz; (devamlı olarak) yiyemeyeceğiniz şeyleri topluyorsunuz, yetişemiyeceğiniz emeller peşinde koşuyorsunuz." (40)

Ne yazık ki doğru dürüst farz ibadetlerimizi dahi yapmadan, dünyalık ve dünya ticaretiyle meşgul iken o kadar dalıyoruz ki adeta kara sevdaya kapılmış kimseler misali ahiretimizi düşünmeden mahrum, ölümden bihaber, yarın kıyamet gününün hesabını düşünmeden, sanki dünyada ebediyen kalacakmışız gibi helal-haram demeden dünya ticaretini büyük bir aşkla gafletle ve dehşetli bir hırsla Allah korusun ölüm gelip çattığında Kelime-i tevhid yerine o aşık olduğumuz dünyalığımızı anarak ruhumuzu teslim edersek halimiz nice olur. Zira insan dünyada iken neyi çok severse son deminde de onu anarak ölür. Nitekim bir hadis-i şerifinde mealen şöyle buyurulur; "Nasıl yaşarsanız öyle ölürsünüz ve nasıl ölürseniz de öyle haşır olunursunuz." Allah bizi dünyalık aşkıyla değil de Allah, Kur'an ve Peygamber (as.) aşkıyla dünyadan ayırsın. Amin.

TARTI VE ÖLÇÜ

Aslında bu başlı başına bir konu olup başlıbaşına bir risaleye layıktır. Fakat ticari hayat ancak ölçü ve tartı ile kaim olduğundan az da olsa burada değinmek mecburiyetindeyiz.

Ölçü ve tartı günlük hayatımızın kopmaz birer parçasıdır ve insan hakları ile içiçedir. İslam Allah'ın varlığını, birliğini inkardan ve dini esasları reddetmekten sonra insan haklarına tecavüzü, günahların en büyüğü ve ödenmediği takdirde af edilmeyeni olarak belirlemiştir.

İşte bunun için Kur'ân-ı Kerim'in bir çok ayetlerinde ölçü ve tartıdan bahs edilmektedir.

Allah (cc) şöyle buyurur:

﴿وَأَوْفُوا الْكَيْلَ إِذَا كِلْتُمْ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ، ذَٰلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلاً﴾

40- Muhtarulahadis S. 113

"Ölçtüğünüz ölçeği tam olarak yerine getirin; doğru teraziyle tartın. Bu daha hayırlı ve sonuç yönünden de daha iyidir." (41)

Cenab-ı Hak (cc) insan haklarıyla ilgili olmayan diğer günahları tevbe edenler için dilerse bağışlayacağını vaadetmiştir. Ama "kul" hakkından dolayı kazanılan günahı hak sahibine verilmedikçe, hak sahibi tarafından af edilmedikçe affetmez. Ölçü ve tartıyı noksan tutmak; kurnazca hırsızlık demektir. Müşterinin gözleri önünde hakkına tecavüz etmek, maddeyi manaya tercih etmek şeytani sese kulak verip Rahmani sese kulak tıkamaktır. Hz. Kur'an şöyle buyurur;

﴿كَذَّبَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلاَ تَتَّقُونَ اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَاَطِيعُونِ وَمَا اَسْئَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلاَّ عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ اَوْفُوا الْكَيْلَ وَلاَ تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ وَلاَ تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَاءَهُمْ وَلاَ تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ﴾

"(Şuaybin gönderildiği) Eyke halkı da peygamberleri yalanladı.

Hani Şuayb (Peygamber) "Onlara artık (Putlara tapmaktan, haksızlık etmekten, Hakk'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Şüpheniz olmasın ki ben, size (gönderilen) güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'tan korkun ve bana uyun. Bu (hizmetime karşılık) sizden bir ücret istemiyorum. Benim (hizmetimin) karşılığı ancak alemlerin Rabına aittir. Ölçeği tam tutun; (hak yiyip, hakları) eksiltenlerden olmayın. Dosdoğru terazi ile tartın. İnsanların (hakkından bir) şeyler eklistmeyin ve bir de sakın yer yüzünde fesad çıkararak düzensizlik ve bozgunculuk yapmayın." (42) İşte bu ayetler ilahi adalet ölçülerine kulak vermeyen mütecaviz kavimlerden bahs ederler.

Resulûllah (A.S.) şöyle buyuruyor:

وَعَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا اَيْضًا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لاَصْحَابِ الْكَيلِ وَالْوَزْنِ: «اِنَّكُمْ وُلِّيتُمْ اَمْرًا فِيهِ هَلَكَتِ الْاُمَمُ السَّالِفَةُ قَبْلَكُمْ».

"Yine İbn Abbas (r.a.)'nın rivayetine göre, Peygamber (A.S.) Efendimiz ölçü ve tartı ile meşgul olanlara buyurdu ki: "Siz öyle bir işin başında bulunuyorsunuz ki,sizden önceki ümmetler o yüzden helak (yok) olmuşlardır." (43)

41- İsra Ay. 35
42- Şuâra Ay. 176-177-178.....
43- Etter'gib vetterhib C. 2 S. 567

Kur'an bir diğer ahlaksızlığı sanat edinen eykeli'leri misal veriyor. İnsan haklarına tecavüzde çok ileri giden ölçü ve tartıyı tam kullanmayan bu milletin, işlediği zulüm ve haksızlıktan doğan ateşin kendilerini yakıp kavurduğunu yer yüzünde fesad çıkarıp bozgunculuk yapanların ömürlerinin pek uzun olmayacağını, yaşamakta olan toplulukların anlayıp ibret almalarını istiyor.

Ticarette ne sınırsız kâr söz konusudur, ne de ölçü ve tartıda hileye yer vardır. İkisinin revaç bulduğu yerlerde ticari anarşi başlar ve o, takdirde madde tek amaç seçilir; ona ulaşmak için aradaki her türlü kutsal değerler, iyi ve yararlı örf ve adetler çiğnenir.

Bir milletin çözülüp dağılması, bölünüp parçalanması için başka bir şeye pek ihtiyaç ve gerek kalmaz. Bu anarşi yeter de artar. Nitekim Resulullah (A.S.) şöyle buyurur:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: اَقْبَلَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: «يَامَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ! خَمْسُ خِصَالٍ اِذَا ابْتُلِيتُمْ بِهِنَّ وَاَعُوذُ بِاللَّهِ اَنْ تُدْرِكُوهُنَّ: لَمْ تَظْهَرِ الْفَاحِشَةُ فِي قَوْمٍ قَطُّ حَتَّى يُعْلِنُوا بِهَا اِلاَّ فَشَا فِيهِمُ الطَّاعُونُ وَالْاَوْجَاعُ الَّتِي لَمْ تَكُنْ مَضَتْ فِي اَسْلاَفِهِمُ الَّذِينَ مَضَوْا، وَلَمْ يَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِلاَّ اُخِذُوا بِالسِّنِينَ وَشِدَّةِ الْمَؤُنَةِ وَجَوْرِ السُّلْطَانِ عَلَيْهِمْ، وَلَمْ يَمْنَعُوا زَكَاةَ اَمْوَالِهِمْ اِلاَّ مُنِعُوا الْقَطْرَ مِنَ السَّمَاءِ وَلَوْلاَ الْبَهَائِمُ لَمْ يُمْطَرُوا، وَلَمْ يَنْقُضُوا عَهْدَاللَّهِ وَعَهْدَ رَسُولِهِ اِلاَّ سَلَّطَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ عَدُوًّا مِنْ غَيْرِهِمْ فَاَخَذُوا بَعْضَ مَا فِي اَيْدِيهِمْ، وَمَا لَمْ تَحْكُمْ اَئِمَّتُهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى وَيَتَخَيَّرُوا فِيمَا اَنْزَلَ اللَّهُ اِلاَّ جَعَلَ اللَّهُ بَأْسَهُمْ بَيْنَهُمْ».

İbn Ömer (r.a.) diyor ki bir gün Peygamber (A.S.V.) efendimiz bize doğru yönelerek buyurdu ki: "Ey muhacirler cemaati! Beş fena ahlak var ki onlarla denendiğiniz zaman (Haliniz nice olur?) Onlara ulaşmanızdan Allah'a sığınırım. Bir milletin bünyesinde açıktan açığa fuhşiyat (seksüel sapıklık) meydana çıkmasın, behemehal onlarda tâun (salgın hastalık ve ruhi dengeyi bozan, sinir sistemini alt-üst eden hastalık) yaygın hale gelir. Kendilerinden öncekilerde bulunmayan bir takım ıstırap verici marazlar (hastalıklar) kendini gösterir. Ölçü

ve tartıyı noksan kullanmasınlar, muhakkak kıtlık ve bereketsizliğe yakalanır, şiddetli üzüntü, keder ve mihnetle karşılaşır ve kendilerini idare edenlerin zulmune uğrarlar. Bir millet zekat vermemeye dursun, şüphesiz yağmurdan mahrum kalırlar, eğer hayvanlar olmamış olsaydı onlara hiç de yağmur yağmazdı. Bir millet Allah ve Resûlüne karşı vermiş oldukları sözü bozmaya dursunlar, muhakkak Allah onların üzerine bir düşmanı musallat eder de o düşman onların elinde bulunan bazı mallarını da alır. Bir milletin ileri gelen idarecileri Allah'ın kitabıyla amel etmemeye dursun ve Allah'ın indirdiği hükümler hakkında (amel edip etmemek hususunda) kendilerini serbest (saymaya görsün) şüphesiz Allah onların belâsını kendi aralarında meydana getirir de birbirine düşer ve birbirini kahr etmeye çalışırlar." (44)

Dikkata şayan bir mucizedir ki "Sizden önceki ecdadınızda bulunmayan hastalıklar sizde meydana gelecektir" buyuruluyor. Hali hazır tedavisinden aciz kalınan "AIDS" hastalığı bunun bir örneğidir ki, hiç adı bilinmemiştir, duyulmamıştır. Yine Resûlullah'ın haber verdiği mucizelerdendir ki, "Müslümanların liderleri Allah'ın kitabı ile amel etmedikçe birbirlerine düşecek büyüklerinden ve küçüklerinden, her taraftan zulümler ve belalar yağacaktır. Yani kısaca günümüzdeki yaşanan anarşik olayları cinayetler, zulümler, haksızlıkların tamamı Allah'ın kitabı ile amel etmediğimizden kaynaklanmaktadır. Ne zaman ki tevhid bayrağının altında toplanıp tek vucut haline gelirsek Hz. Kur'an'a, Resûlullah'ın sünnetine sarılırsak o zaman huzur sağlanacaktır. Aksi halde bu yara dinmeyecektir. Ancak İslamiyetin yaşandığı yerde, tevhid bayrağı altında kardeşçe yaşayan, din ve dünyaları için çalışıp, hak-hukuka riayet edenlerde huzur olabilir. Ne hazin ki kâfirler bizi parçaladı ve bizi birbirimize düşürdü.

Mehmet Akif şöyle der;

"Evet İslamiyeti tefrikalar kastı kavurdu

Bilerek, bilmeyerek kardeş kardeşi vurdu."

Resulullah (A.S.)'in Medine-i Münevvere'ye hicret etmeden önce Medine halkı tartıya, ölçüye riayet etmezlerdi. Nitekim şöyle buyurulur:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: لَمَّا قَدِمَ النَّبِيُّ ﷺ الْمَدِينَةَ كَانُوا مِنْ أَخْبَثِ النَّاسِ كَيْلاً فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ﴾، فَأَحْسَنُوا الْكَيْلَ بَعْدَ ذٰلِكَ.

İbn Abbas (R.A.)'nın yapmış olduğu rivayete göre:

44- Etterğib vetterhib C. 2 S. 568

"Peygamber (A.S.) Efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde oranın halkı ölçü ve tartıyı noksan tutmakta insanların en habis ve en ahlaksızlarıydı. Bu sebeple "ölçü ve tartıyı noksan tutanların vay haline"! mealindeki ayet inince onlar da durumlarını düzeltip artık ölçü ve tartıyı doğru tutmaya başdılar."(45)

İşte Allah (cc) şöyle buyurur;

﴿وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ الَّذِينَ إِذَا اكْتَالُوا عَلَى النَّاسِ يَسْتَوْفُونَ وَإِذَا كَالُوهُمْ أَوْ وَزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ أَلَا يَظُنُّ أُولَٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ لِيَوْمٍ عَظِيمٍ يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾.

"Ölçü ve tartıda doğru davranmayanların vay haline onlar ki, insanlardan ölçüp alırken noksansız alırlar, kendileri onlara ölçtükleri veya tarttıkları zaman eksik ölçüp tartarlar. Sahi bunlar büyük bir gün için dirilip kaldırılacaklarını zannetmiyorlar mı? İnsanların alemlerin Rabbinin huzuruna kalkacağı büyük gün." (46)

Ölçü ve tartıyı noksan kullanmak başkasının hakkına sinsice el uzatmaktır. Haramı helâla karıştırmak, böylece helal lokmayı zehire bandırmaktır. Kalbi imanın nurundan, ilahi marifetin feyzinden mahrum etmektir. Mideyi harama alıştırmaktır.

Ölçü ve tartıyı noksan tutmak başkasının hakkına tecavüz etmek, başkasının emeğiyle geçinmek istiyen, ahiret gününde ilahi huzurdaki hesabı hiçe saymanın bir alametidir. Zira inancı olan kimse kul hakkının af edilmeyeceğini bilir, kul hakkının sâhibine iade edilmediği müddetçe hiç bir ibadet ve duanın kabul edilmeyeceğinden haberdar olarak yaşar, bu itibarla kimsenin zerre kadar hakkına tecavüzden son derece sakınır, Allah'tan korkar. Kâinat adalet ölçüleri üzerine kurulmuştur. Nitekim; Allah (c.c.) şöyle buyurur;

﴿وَالسَّمَاءَ رَفَعَهَا وَوَضَعَ الْمِيزَانَ أَلَّا تَطْغَوْا فِي الْمِيزَانِ وَأَقِيمُوا الْوَزْنَ بِالْقِسْطِ وَلَا تُخْسِرُوا الْمِيزَانَ﴾.

"Gök yüzünü O (Allah teâlâ) yükseltti ve mizanı (ölçü-tartıyı) koydu. Sakın tartıda, insafı aşmayın, tartıyı adaletle ayakta tutun tartıyı eksik tartmayın." (47)

Dikkat edersek Allah'ın varlığına ve birliğine delalet eden belgelerden birisi de "mizan" kavramına yer verilmektedir.

45- Etterğib vetterhib C. 2 S. 567
46- Muttafifin Ay. 1, 2, 3, 4, 5
47- Rahman Ay. 7, 8, 9

Feza alemindeki sistemlerin oluşturulması, rakamlara sığmayacak kadar çokluğu ve büyüklüğüne rağmen ondaki cisimlerin birbirinden uzak tutulmasının muhakkak ki çok hassas bir mizana (ölçüye) göre sağlandığını göstermektedir.

Demek oluyor ki bütün alemin bekası ilahi adaletle sağlanır. Nİtekim Resulullah şöyle buyurur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «بِالْعَدْلِ قَامَتِ السَّمٰوَاتُ وَالْاَرْضُ».

"Göklerin ve yerin nizam ve intizamı adaletle sağlanmıştır." (48)

أي بقيتا على أبلغ نظام وأتقن أحكام

"Yani en kamil nizamda ve en muhkem şekilde (ilahi adalet ölçüsü ile) devam ederler." (49)

Allah teala bu ayet-i kerimede terazinin önemine değinmiş ve terazinin iyi kullanılmasının adaletin bir gereği olduğunu beyan buyurur. Nitekim tefsirler şöyle derler;

اَقِيمُوا لِسَانَ الْمِيزَانِ بِالْعَدْلِ اِذَا اَرَدْتُمُ الْاَخْذَ وَالْاِعْطَاءَ

"Alış-verişte bulunmak istediğinizde terazinin lisanını adaletle doğrultun (eksik tartmayın, eğri tutmayın/" (50)

Evet her şeyde çok ince hesaplara dayalı bir ölçü ve denge mevcuttur. Güneş sistemi ve diğer sistemler, galaksiler kendilerine has yörüngelerinde hareket etmekte biri diğerinin sınırına tecavüz etmemektedir. Böylece her varlık kendi hakkına razı olup, ilahi buyruğa boyun eğmektedir. Bir Hak dostu şöyle der; "Evet Güneş bir meyvedardir, silkinir ta düşmesin seyyar olan yemişleri, eğer sükutiyle sükunet eylese cezbe kaçar ağlar fezada muntazam meczupları"

O halde eşref-i mahluk olan insanlar diğer varlıklardan daha ziyade hakkına razı olmalı, başkasının hakkına tecavüz etmemelidir. Aksi halde cari olan ilahi ölçü ve adaleti bozmuş, ailelerin, milletlerin ve hatta devletlerin yıkılışına zemin hazırlamış olurlar. Bir nice medeniyetler ve imparatorluklar bu yüzden silinip, yok olmuşlardır. Bir çok toplumlar bu adaletsizlikten perişan ve sefil olmuşlardır.

Evet ölçü ve tartıyı noksan tutmak varlık aleminin adalet ölçüleriyle kurulduğundan habersiz yaşamak, ticari hayatı felce uğratmak, karşılıklı güven ve

48- Ruhulmeani C. 27 S. 101
49- Ruhulmeani C. 27 S. 101
50- Ruhulmeani C. 27 S. 101

itimadı sarsmak ve iman ile salih amelin nurundan, feyzinden uzaklaşıp, ahirette iflas kapısını açmaktır.

Hülasa ticari hayatı bozuk, hak ve hukuka dikkat etmeyen, tartı ve ölçüye önem vermeyen bir millet ergeç yıkılışa mahkum olacaktır. Dünyada da haramdan biriktirilen servet devam etmez. Zira hiç bir hane ve hiçbir diyar haksızlıkla, zulümle abad olmaz.

İhya-u ulumiddin ikinci cildin 76'cı sayfasında da şöyle rivayet edilir.

وَفِى الْخَبَرِ: شَرُّ الْبِقَاعِ الْاَسْوَاقُ وَشَرُّ اَهْلِهَا اَوَّلُهُمْ دُخُولاً وَاٰخِرُهُمْ خُرُوجًا.

"Haberde = hadiste varittir ki,

(Durulacak yerlerin en kötüsü çarşılardır, ve buradakilerin en kötüleri de ilk girip, son çıkanlardır." Yani maddeye düşkün kimseler kastedilmiştir. Demek isteniyor ki, tacir adam hırslı ve gafil olmamaya gayret etmelidir. Yoksa rızkın talebi için erkenden işe başlama hakkında Resul-ı ekrem (A.S) şöyle buyurur;

وَرُوِىَ عَنْ عَائِشَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهَا قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «بَاكِرُوا الْغُدُوَّ فِى طَلَبِ الرِّزْقِ فَاِنَّ الْغُدُوَّ بَرَكَةٌ وَنَجَاحٌ»

(Hz. Aişe validemizden rivayete göre; Resullah (A.S) "rızkın talebi için sabah erkenden işe başlayınız. Zira sabah erkenden işe başlamakta bereket ve kurtuluş (murada ermek) vardır." (51) Bunun için her müslüman sabah namazının vakti girer girmez yani şafak söktükten sonra hemen kalkıp, namazını kılıp, güneş doğuncaya kadar zikir ile meşgul olur daha sonra hiç uyumadan işine başlarsa iyi bereketini bulur; inşallah. Nitekim bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulur;

وَرُوِىَ عَنْ عُثْمَانَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «نَوْمُ الصُّبْحَةِ يَمْنَعُ الرِّزْقَ».

(Hz. Osman'dan rivayete göre; Resullah (A.S) şöyle buyurur; "Sabah uykusu rızka mani olur" (52) yani gaflete sebebiyet verdiği için çalışmağa engel olur, insanı tembellliğe sevk eder. Dikkat edilmesi gereken şeylerden ;

51- Ettrğib vetterğib C. 2 S. 530
52- Etterğib vetterhib C. 2 S. 530

السَّادِسُ اَنْ لاَيَقْتَصِرَ عَلَى اجْتِنَابِ الْحَرَامِ بَلْ يَتَّقِى مَوَاقِعَ الشُّبُهَاتِ وَمَظَانَّ الرَّيْبِ وَلاَ يَنْظُرَ اِلَى الْفَتَاوٰى بَلْ يَسْتَفْتِى قَلْبَهُ فَاِذَا وَجَدَ فِيهِ حَزَازَةً اِجْتَنَبَهُ وَاِذَا حُمِلَ اِلَيْهِ سِلْعَةٌ رَابَهُ اَمْرُهَا سَئَلَ عَنْهَا ... الخ.

"Altıncısı: yalnız haramdan kaçınmakla yetinmemelidir. Şüpheli şeylerden de sakınmalıdır. Verilen ruhsat fetvalarına iltifat etmemelidir. Bilâkis kalbine danışmalı, kalbinin mutmain olmadığı şeylere yaklaşmamalıdır. Şayet ona şüpheli bir şey getirildiğinde neyin nesi olduğunu soruşturmalıdır. Aksi takdirde yediği şüpheli olur." Bir gün Resullah (A.S)'a bir mikdar süt gelmişti; onun nereden geldiğini sormuş. Nitekim şöyle denilir;

وَقَدْ حُمِلَ اِلَى رَسُولِ اللّٰهِ ﷺ لَبَنٌ فَقَالَ: «مِنْ اَيْنَ لَكُمْ هٰذَا؟»، فَقَالُوا: مِنَ الشَّاةِ، فَقَالَ: «وَمِنْ اَيْنَ لَكُمْ هٰذِهِ الشَّاةُ؟»، فَقِيلَ: مِنْ مَوْضِعِ كَذَا، فَشَرِبَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: «اِنَّا مَعَاشِرَ الْاَنْبِيَاءِ اُمِرْنَا اَنْ لاَنَأْكُلَ اِلاَّ طَيِّبًا وَلاَ نَعْمَلَ اِلاَّ صَالِحًا».

"Peygamber (a.s.)'e bir gün süt getirilmişti. Bu süt nereden size geldi? diye sordu, onlar koyundan deyince Resul-i ekrem, ya koyunu nereden aldınız buyurdu, onlar falan yerden aldık dediler, onun üzerine sütün halalliğine kani olduğundan Rasul-i ekrem sütü içti ve "biz peygamberler zümresi helal ve temiz olanı yemek ve salih amel işlemekle emr olunduk" buyurdu. Resul-ı ekrem devamen şöyle buyurdular;

وَقَالَ ﷺ : «اِنَّ اللّٰهَ اَمَرَ الْمُؤْمِنِينَ بِمَا اَمَرَ بِهِ الْمُرْسَلِينَ فَقَالَ: ﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾، فَسَئَلَ النَّبِىُّ ﷺ عَنْ اَصْلِ الشَّيْءِ وَاَصْلِ اَصْلِهِ وَلَمْ يَزِدْ ... الخ.

(Allah'u Teala Resullerine neyi emretti ise müminlere de onu emretti ve "Ey iman edenler size rızık olarak verdiğimiz şeylerin helâl ve temizinden yeyin" (Bakara 172) ayet-i kerimeyi okudu. Resulullah (A.S) şeyin aslından ve aslının aslından yani önce sütten sonra sütün alındığı koyundan sordu. Daha ilerisine geçmedi çünkü daha evveliyatını incelemek zordur. Aynı zamanda Resul-ı ekrem her gelenden sormazdı. Tüccara vacib olan alış veriş ettiği kimselerin vaziyetine bakmalı, zülmü, hıyanet, hırsızlık, ve faiz gibi şeyleri yapmakla tanınmış olan kimselerle ve hatta yardımcıları ile de alış-veriş etmemeli. Çünkü bunlarla alış-veriş etmek, bunlara yardım sayılır). (53)

53- İhya C. 2 S. 76

Haramdan elde edilen mallar dini yönden zararlı olduğu gibi, dünyada da zararı görülür. Bir ata sözü vardır; "Haydan gelen, huya gider" Nitekim Resullah (A.S) şöyle buyurur;

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَنْ اَصَابَ مَالاً مِنْ نَهَاوُشٍ اَذْهَبَهُ اللَّهُ فِى نَهَابِرٍ».

"Kim ki haramdan kazanılan bir malı elde ederse Allah'u Teala o, malı (başına gelen) felaketlerde mahvedip, helak eder." (54) Yani er geç o, mal felakete maruz kalacaktır. Kendisi o, malın yüzünden ilahi gazaba maruz kalacak, yaptığı ibadet tam manasıyla kabul olunmaz. Ondan bir feyiz, bereket alamaz. Nitekim Resul-ı ekrem (A.S) diğer bir hadisi şerifinde de şöyle buyurur;

رُوِىَ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: تُلِيَتْ هٰذِهِ الْاٰيَةُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ : ﴿يَآ اَيُّهَا النَّاسُ كُلُوا مِمَّا فِى الْاَرْضِ حَلاَلاً طَيِّبًا﴾، فَقَامَ سَعْدُ بْنُ اَبِى وَقَّاصٍ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللَّهِ! اُدْعُ اللَّهَ اَنْ يَجْعَلَنِى مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، فَقَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ : «يَاسَعْدُ اَطِبْ مَطْعَمَكَ تَكُنْ مُسْتَجَابَ الدَّعْوَةِ، وَالَّذِى نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ اِنَّ الْعَبْدَ لَيَقْذِفُ اللُّقْمَةَ الْحَرَامَ فِى جَوْفِهِ مَا يُتَقَبَّلُ مِنْهُ عَمَلُ اَرْبَعِينَ يَوْمًا وَاَيُّمَا عَبْدٍ نَبَتَ لَحْمُهُ مِنْ سُحْتٍ فَالنَّارُ اَوْلٰى بِهِ».

İbni Abbas (R.A) dan rivayete göre bir sefer Resullah'ın huzurunda şu ayet okundu: "Ey insanlar yer yüzünde helâl ve temiz şeylerden yiyin" hemen Sad İbni Ebi Vakkas (R.A) ayağa kalkarak şöyle dedi: Ya Resullellah Cenab-ı Hakk'a duada bulun ki, beni duası kabul olunanlardan eylesin bunun üzerine Resulullah (A.S) şöyle buyurdu;

"Ya Sad helâl rızıktan gıda al ki, duaların kabul oluna, Muhammedin nefsini kudret elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, kul bir haram lokmayı midesine (bilerek), indirdiği zaman kırk güne kadar (tam manasıyla) ameli kabul olunmaz ve her hangi bir kulun eti haramdan biterse, o, haram et ile cehenneme müstahak olur." (55)

54- Keşfü'l-Hafa C.2 S. 226
55- Müslim (Nevevi Şerhi ile) C. 11 S. 28

Mevlana (k.s.) şöyle der;

زائد از لقمهٔ حلال اندر دهان میل خدمت عزم رفتن آنجهان

"Ağza giren helâl lokma Allah teâlanın ibadetine manen eğilmesine sebep olur ve ahirete gitme azmi ve arzusu doğar."(56) yani her kim ki helal mal kazanıp, helal lokma yerse Allah teâlanın buyurduğu emirlerini yerine getirmeye karşı muhabbet besler, ölümden nefret etmeyip sevgi besler. Zira Ahiretteki göreceği zevku lezzete karşı dünyanın cefa yeri olduğu Allah (c.c.) tarafından ona bildirilir (ilham edilir).

Dinimiz helâl lokmaya çok ehemmiyet vermiştir adeta gıda maddeler binadaki temel gibidir. Temel sağlam olursa üzerine istediğin kadar yükselebilirsin. Fakat temel çürük olursa bina yıkılır altında kalır ezilirsin. Değil ki hakkında kesin nas bulunan faiz gibi haramlar, şüpheli şeylerden dahi kaçınmak gerekir. Nitekim Resulullah (A.S) şöyle buyurur:

عَنِ النُّعْمَانِ بْنِ بَشِيرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «إِنَّ الْحَلاَلَ بَيِّنٌ وَإِنَّ الْحَرَامَ بَيِّنٌ وَبَيْنَهُمَا أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ لاَيَعْلَمُهُنَّ كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ فَمَنِ اتَّقَى الشبهَاتِ فَقَدِ اسْتَبْرَأَ لِدِينِهِ وَعِرْضِهِ وَمَنْ وَقَعَ فِي الشُّبُهَاتِ وَقَعَ فِي الْحَرَامِ كَالرَّاعِي يَرْعَى حَوْلَ الْحِمَى يُوشِكُ أَنْ يَرْتَعَ فِيهِ، أَلاَ وَإِنَّ لِكُلِّ مَلِكٍ حِمًى أَلاَ وَإِنَّ حِمَى اللَّهِ مَحَارِمُهُ، أَلاَ وَإِنَّ فِي الْجَسَدِ مُضْغَةً إِذَا صَلَحَتْ صَلَحَ الْجَسَدُ كُلُّهُ وَإِذَا فَسَدَتْ فَسَدَ الْجَسَدُ كُلُّهُ: أَلاَ وَهِيَ الْقَلْبُ».

(Numan b. Beşir (R.A.)'dan Peygamber (A.S) şöyle buyurdu: Muhakkak ki helâl açık, haram da apaçıktır. Ancak bunların arasında şüpheli olan bir kısım şeyler vardır ki, insanların bir çoğu bunları bilmezler. Şüpheli olan bu kısımdan kim sakınırsa din ve ırzında ter temiz kalır. Şüpheli kısma kendini kaptıran da harama düşmüş olur. Koru etrafında koyunlarını güden çoban gibi er geç sınırı aşıp içine girmesinden korkulur. Dikkat ediniz. Her hükümdarın bir korusu vardır. Allah'ın korusu da haram kıldığı şeylerdir. (Allah tarafından ya-

56- Mesnevi C. 3 S. 162

saklanmış hüduda yaklaşılmamalıdır.) Yine dikkat ediniz insanın bedeninde küçük bir parça et vardır ki, bu et sağlam olduğu vakit bütün vücut sihhatli olur. Bozulduğu zamanda bütün beden rahtsız olur. Dikkat ediniz o, küçük parçacık et, kalbtir). (57)

Demek isteniyor ki kalp adeta padişah gibidir ki, sultan iyi olursa, tebâsi de iyi olur. Kötü olursa onlar da kötü olur. Kalbin iyileşebilmesi için de helâl lokmadan gıda alması, günahlardan, kin, hased, kibir ve kötü olan bütün duygulalardan temizlenmesi gerektiği gibi, Allah'ın emirlerini de yerine getirmesi gerekir. Ne yazık ki bu devrin insanları helâl haram hududlarına pek ehemmiyet vermiyorlar. Nitekim Resulullah (A.S.V.) bir hadisi şerifinde şöyle buyurur;

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ؛ عَنِ النَّبِىِّ ﷺ قَالَ: «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لاَيُبَالِى الْمَرْءُ بِمَا اَخَذَ اَمِنْ حَلاَلٍ اَمْ مِنْ حَرَامٍ».

(Ebu Hüreyre (R.A)'an rivayete göre peygamber (A.S) şöyle buyurur: "İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecektir ki, kişi bir malı helâlından mı? yoksa haramından mı? aldığına aldırış etmiyecektir." (58) yani insanlar öyle madde perest ve hırslı olacaklar ki yalnız dünyayı düşünür, ebedî hayatlarını unutacaklardır. İmanlı kimseler, mukadder olan rızıklarını temin etmek için çalışmak mecburiyetinde oldukları gibi, şer-î usullerle kazanıp helâl ile beslenmekle de mükelleftirler. Ayni zamanda bilmek gerekir ki yer yüzünde bulunan her hangi bir canlı kendisine takdir olunan rızkını almadan, dünyadan ayrılmayacaktır. Nitekim Resullah (A.S) şöyle buyurur:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللّٰهِ؛ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «يَا اَيُّهَا النَّاسُ اِتَّقُوا اللّٰهَ وَاَجْمِلُوا فِى الطَّلَبِ فَاِنَّ نَفْسًا لَنْ تَمُوتَ حَتَّى تَسْتَوْفِىَ رِزْقَهَا وَاِنْ اَبْطَأَ عَنْهَا فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَجْمِلُوا فِى الطَّلَبِ، خُذُوا مَا حَلَّ وَدَعُوا مَا حَرُمَ».

"Cabir b. Abdullah (R.A)'dan rivayet edildiğine göre; Resullah (A.S) şöyle buyurur: "Ey insanlar Allah'tan korkunuz ve dünyalığı istemekte mutedil olunuz. Çünkü gecikse bile dünyadan rızkının tamamını almadıkça hiç bir nefis ölmeyecektir. O, halde "Rızık talebinde Allah'tan korkun ve dünyalığı istemekte temiz yol tutun, mutedil olunuz ifrat (haddi aşmak) ve tefrit (çalışmayı ihmal etmek)'den sakınınız (yani çalışmak suretiyle) temiz helâl olan (Dünyalığınızı) alın = kazanın ve haram olanı bırakınız (haddi aşıp haram hududuna girmeyiniz.)" (59)

57- Tac C. 2 S. 193
58- Tac C. 2 S. 193
59- İbn. Maceh C. 2 S. 725

ORUÇ VE SAĞLIK

Oruç, sıhhatin anahtarıdır. Bir yıl boyunca çeşitli yemek ve içmekle yorulan, yıpranan sindirim organlarımız oruçla dinlenme, toparlanma, güç ve kuvvet kazanma imkanı kazanır. Oruç vücudun açlığa, susuzluğa karşı mukavemetini artırır. İnsana dayanıklılık ve tahammül gücü kazandırır.

Oruçlu olan kimse, günde iki defa yemek yer; birisi iftarda, diğeri de sahurda. Bugün modern tıbbın öngördüğü yaşama tarzında da yemek öğünü, ikidir. Çünkü ikiden fazla yemek öğünleri, hem bedenimize zarar vermekte, hem de zaman kaybına sebep olmaktadır.

Orucun verdiği rahatlık ve hafiflik sayesinde iç organlarımız, yediğimiz günlere nispetle çok daha rahat çalışırlar. Bu rahat çalışma, bütün bedenimizde bir hafiflik ve zindelik meydana getirir. Ramazan günlerinde kendimizi kuş gibi hafif hissedişimizin sebebi, orucun verdiği bu zindeliktendir.

İftar ve sahurda da aşırı yemek mideyi tıka basa doldurmak doğru değildir. Çünkü o takdirde beden ve ruha dinlenme, rahatlama imkanı, vücut fabrikasına yıllık bakım ve tamir fırsatı verilmemiş, oruçtan beklenen netice ve fayda da temin edilmemiş olur.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s), "*Oruç tutunuz ki sıhhat bulasınız*" buyurmuşlardır. (Taberani, Keşfül Hafa, 1/445)

Oruca sağlık açısından baktığımızda, onun şişmanlık, damar sertliği ve tansiyon yüksekliği gibi hastalıkların doğrudan doğruya şifası olduğunu görmekteyiz. Ancak, orucu perhizle karıştırmamak gerekir. Çünkü perhiz, hasta olan bir insanla ilgilidir. Oysa oruç, sağlıklı insanla ilgilidir.

Zekat vermek, nasıl malı ve malın kirini giderip temizliyorsa; oruç da vücudu temizleyip vücuttaki zehirleri, fazlalıkları bertaraf eder, insanı hastalıklardan kurtarır.

BARS Matbaacılık A.Ş. (0 312) 397 81 45

12 KASIM ÇARŞAMBA

Ay Doğuşu : 18 40
Ay Batışı : 9 38

Hicrî: 17 Ramazan 1424
Rumî: 30 T.evvel 1419
Kasım: 5

11. Ay – 30 Gün • Yılın 316. Günü – Kalan Gün 49

Mevsimdışı Sıcaklar
(Pastırma Yazı)

Düzce Depremi
(1999)

2003 DİYANET TAKVİMİ

ANKARA		İSTANBUL	
İmsak	: 4 53	İmsak	: 5 10
Güneş	: 6 22	Güneş	: 6 40
Öğle	: 11 40	Öğle	: 11 55
İkindi	: 14 19	İkindi	: 14 32
Akşam	: 16 44	Akşam	: 16 58
Yatsı	: 18 06	Yatsı	: 18 21
Kıble s.	: 10 21	Kıble s.	: 10 02

Bu hadisi şerif, dünya malını ve rızkı taleb ederken mutedil olmayı, yani talebte kusur etmemeyi ve aşırı hırsa da kapılmamayı emreder. Bunu meşrû ve helâl yoldan kazanmaya çalışmayı emreder. Kişinin kendisi için takdir ve tayin edilmiş rızık ve varlıktan fazla bir şey kazanmasının söz konusu olmadığı da belirtiliyor. Hal böyle olunca hırsa kapılmanın anlamı yoktur. Ne yazık ki, bu devirde bazı kanaatsiz tüccarlar vardır ki, hırslarından dolayı ekseriyeten faiz gibi Allah ve Resulullah tarafından kesin haram kılınmış şey ile ticaretierini idame ettirmektedirler.

Onlara niçin faize giriyorsunuz diye sorulduğunda, ne yapalım dünyanın şartları değişmiştir. Mecburen faize giriyoruz diye cevap verirler. Halbuki şartlar ne kadar zorlaşırsa zorlaşsın, işler ne kadar müşkil olursa olsun, müslüman mü'min seyrini, tavrını hep ortaya koyar, değişen şartlar onu değiştirmez, uyulandır, uyan değildir. Dağ misali esen sağ, sol rüzgarları onu oynatamaz. O hep Hz. Kur'an'a göre hayatını tanzim eder, ona uyar, yolunda daim ve kaim olur, taklitçi olmaz kanaatkâr olur. Faiz belasından son derece sakınır. Nitekim Cenab-ı Hak şöyle buyurur.

﴿اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبٰوا لاَيَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطٰانُ مِنَ الْمَسِّ ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا اِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبٰوا وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبٰوا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهٰى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ وَمَنْ عٰادَ فَأُولٰئِكَ اَصْحٰابُ النَّارِ هُمْ فِيهٰا خٰالِدُونَ يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبٰوا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لاَيُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ﴾ الخ.

"Faiz yiyenler, şeytan çarpmış olanlar nasıl kalkarsa öyle kalkarlar. Bu, onların: "Alım-satım da tıpkı faiz gibidir" demeleri yüzündedir. Halbuki Allah alım satımı helâl, faizi haram kılmıştır. Artık bundan böyle kim Rabbından bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişi kendisinindir, onun (affedilme) işi hakkındaki hüküm ise Allah'a aittir. Kim de faize döner, önce olduğu gibi faizcilik yapmaya tekrar başlarsa, işte onlar cehennemliktir, orada ebedi kalıcılardır. Allah faizin girdiği malın bereketini gidererek hep azaltır. Sadakaların çıktığı malı ise bereketlendirip, artırır. Hem Allah (faizi mübah sayarak) çok inkarcı olan (faiz yiyerek) çok günahkârlık yapan hiç bir kimseyi sevmez. Şüphesiz ki iman edip, yararlı işlerde bulunan, namazı kılıp, zekâtı verenlerin mükâfat ve sevapları Rabları katındadır. Hem onlara hiç bir korku da yoktur ve onlar üzülmiyeceklerdir. Ey İman edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız Rabbınızın emrine uyunuz. Yoksa eğer böyle yapmazsanız artık Allah'a ve peygamberine karşı savaş açtağınızı bilin. Eğer tevbe

edip, faizcilikten vazgeçerseniz ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz."(60) Faizin tahrimi hakkındaki bu ayetler en son inen ayetlerdir. İnkarı küfürdür. İşlenmesi büyük günahı gerektirip, ilahi azaba mucibdir. Faizin haram olduğuna dair birçok hadis-i şeriflerde de mevcuttur. Ancak bu risalemizde ilerde zikr edeceğimiz bir kaç hadis-i şerifle iktife edeceğiz.

Ticari hayatımızda bütün haram ve gayri meşrû şeylerden bilhassa bu faiz muamelisinden sakınmak mecburuyetindeyiz. Aksi halde yediğimiz, içtiğimiz haram olup, yaptığımız ibadetten bir feyiz alamayız.

Prof. Dr. M.A. MANNAN ŞÖYLE DER:

"İslâm ekonomisi kapitalizm ve marxist ekonomi tezlerinden kesinlikle ayrılmaktadır. "Kapitalizimde, hem ticaret, hem de faiz helaldır. Sosyalizmde ise, hem ticaret, hem de faiz yasaktır. İslam ise ayrı bir ekonomik sistem olarak, ticareti helal, faizi haram kılmıştır. Ticareti helal sayarak sosyalizmden, faizi haram sayarak kapitalizmden ayrılır.

Prof. Seyyid Kutub da faizin zararları konusunda şunları söylemektedir: "Faiz hiçbir iş ve güce dayanmayan sermayeleri şiddetle kabartan bir yoldur. Böylece fakir sınıfın sırtından geçinen ve lüks içinde yaşayan aristokratik bir sınıf doğar. (İleri gelenlerin, üstün asillerin egemenliğine dayanan bir yönetim şekli doğar, demektir.) Bunun neticesi olarak iki sosyal hastalık gelişir.

a) Hadsiz servet gelişmesi. b) Çok zengin ve çok fakir iki sınıf arasındaki uçurumun artması." (Seyyid Kutup, Sosyal Adalet, S. 163)

Muhammed Kutup da İslam ekonomisinin faizsiz işleyebileceğini, faizin azınlıkta olan bir sınıfın daha çok zenginleşmesine, büyük yığınların ise fakirleşmesine ve böylece uzlaşmaz iki karşıt sınıfın doğmasına yol açtığını ileri süren Dr. Schact'ın görüşüne katıldığını, bir an önce faizsiz bir ekonomik uygulamaya girişilmesinin gerektiğini belirtiyor. (Muhammed Kutup, İslamın Etrafındaki Şüpheler, S. 186)

Prof. Namık Zeki Aral'ın faizin zararları konusunda düşünceleri şöyledir: "Cemiyetin iktisadi bünyesinde vazgeçilmez bir unsur olan "Para" müessesesinin ayakta kalıp, varlığını ve değerini korumasına fırsat bırakmayan amillerin biri ve belki de en önemlisi borçlanmalardaki hudutsuz genişlemelerdir ve bu genişlemelerin en birinci sebebi de muhakkak ki faizdir. Parayı ve paraları kıymet zayiatlarına ve doğrudan doğruya devalüasyonlara sürükleyerek kırıp geçi-

60- Bakara Ay. 276 - 277 - 279 - 280

ren; çoğunlukla kredi enflasyonlardır. Enflasyon adındaki geniş borçlanmalara kapıları açık tutan sebeb de faizdir.

"Bekir Şerif Kureyşî'ye göre; faiz alan kimse milli serveti yağmalayan, yoksulluğun yayılmasına yol açan kimsedir. Faiz dış sömürücülüğün ve emperyalizmin aracıdır. İktisadi buhranların doğmasına faiz sebep olur. Geri kalmış doğu ülkeleri batıya faizli olarak borçlanırlar. Zamanla milli servet ecnebilere akar. Yabancı devletler kendi hukuklarını koruma perdesi altında ülkeye el uzatırlar.

İslam faizi yasaklar, çünkü faiz; tasarruf miktarına hiç bir etki yapmaz ve ekonomik buhranlar doğrurur, işsizlik problemini şiddetlendirir."(Faizsiz banka S. 7-12-17-47)

Faiz hakkında müstakil bir risale Allah'ın izniyle hazırlamayı düşünüyordum. Ancak ticari hayatta bu faiz belası yaygın olduğundan ticaretle ilgili şu risalemde bu konuda az da olsa bir izahat vermeyi faydalı mülahaza ediyorum. Fakat bu mezkur ayetin tefsirini yapan müfessirlerin içinde en fazla üzerinde durup bu asrın baş belası olan faiz hakkında izahat veren "Fizilal'il Kur'an" adlı eseri gördüm. Dolayısıyla iki zıt hayatı gören, yani önce gayr-i İslami, sonra da yüzseksen derecelik dönüş yapıp İslami hayatı harfiyen tatbik edip yaşayan, dünyanın şarkını, garbını gezen, hayatın cenderesinden geçen, içinde yaşadığımız asrın siyasi, askeri, ekonomik. Uluslararası bütün ilişkileri, hülasa insanlık alcminin bir çok maddi ve manevi dertlerinden haberdar, kendisine "Sen benim icraatıma karşı sadece sükut etsen, işime karışmazsan ben sana bakanlık makamını vereceğim" diye teklif eden, devrin en büyük diktatörü ve gaddarı olan C A.Nasır'a Resulullah'ın müşriklere verdiği cevap gibi, "değil ki Mısır'ın bakanlığını, mutlak kıraliyetini dahi versen, hatta benim sağ elime güneşi, sol elime de ayı koysan dahi ben zalime boyun eğmem, İslam davasından vazgeçmem." diye merdane cevap veren, İslâm dinin fedailerinden Seyyid Kutup'un verdiği beyanatını şu risaleme kayt etmekle beraber birkaç hadis-i şerif ile faizin fıkhi hükmünü açıklamayı uygun gördüm.

Bu zât hakkında bir kısım kardeşlerimiz ifrada kaçıp onun her dediğini dustur ittihaz ederek adeta kendilerine bir mürşid-i kâmil olarak kabul ederler. Diğer bir kısmı da onu o denli karalıyor ki, hatta kendini bilmiyenler onu tekfir edercesine tenkid ederler. Resulullah (A.S.) şöyle buyurur: "Her hak sahibinin hakkını ver." Üstad Bediüzzaman (R.H.) "İçinde bir çok suçsuz insanın bulunduğu bir gemiyi bir cani için batırmak caniliktir." Biz de acizane kardeşlerimize şu iki soruyu sormayı gerekli görüyoruz. Bazı yanlış telakkilerde bulunarak Tarikat-ı aliye'yi, mensuplarını hafife almak doğru mudur? ve mücahid, mütefekkir, fedakar şehadet şerbetini içen ilimle muttasıf bunca ahlâk-ı hamidiyyesi var iken, bir iki tasvip edilmeyen hatası için onu o denli karalamak, hatta tekfir edercesine tenkid etmek reva mıdır? Evet bizim hatalarımız olduğu gibi onun hataları

da vardır. Bir de bir kimse başka bir din kardeşini eleştirirken onun hal ve ahvalinden haberdar olup, tam manasıyla tanıması, eğer ilmi eleştiri ise az çok da onun muadili (dengi) olması gerekir. Mezkur zat makam mevkia bakmadan İslam davası için kardeşleriyle beraber aziz ruhlarini idam sehpasında feda ederek, onun ve onun gibilerin şehit kanıyla sulanan manevi fidanlar yavaş yavaş kemale erip, insanlık alemine Tuba ağacının meyvelerini sunacak zamanı yaklaşmıştır, inşaallah.

RİBA = FAİZ
RİBANIN TANIMI

وَمَعْنَاهُ فِى اللُّغَةِ الزِّيَادَةُ يقال: ربا الشيء يربو

"Ribânın lüğat manası mutlak fazlalık, artıklık demektir. " "Şeyde fazlalık ve artış meydana geldiği zaman 'reba'şşey'u yerbu" deniliyor." (Yani bir şey arttı, artar, artacak). (61)

أما في اصطلاح الفقهاء فهو زيادة أحد البدلين المتجانسين من غير أن يقابل هذه الزيادة عوض.

وكان تحريم الربا سنة ثمان أو تسع من الهجرة

وينقسم إلى قسمين، الأول: ربا النسيئة؛ وهو أن تكون الزيادة المذكورة في مقابلة تأخير الدّفع.

الثاني: ربا الفضل؛ وهو أن تكون الزيادة المذكورة مجردة عن التأخير فلم يقابلها شيء.

"Müctehidlerin istilahında (şer'i istalah) olarak ise o, ikisi bir cinsten olan iki bedelden birinin diğerinden karşılıksız fazla olmasıdır." "Faiz hicretin sekiz yahut dokuzuncu yılında haram kılınmıştır." Bu iki kısma ayrılır; birincisi: "Ribâ en-nesie"dir. Bu anılan ziyadenin (fazlalığın) yalnız, (borcun) gecikmesi karşılığında alınan fazlalıktır." (yani gecikmeden başka karşılığı olmayan bir fazlalıktır.)

Buna şöyle bir misal verelim; "kış mevsiminde buğdaydan bir kileyi yaz zamanında vermek üzere bir buçuk kile ile satın almak gibi.

61- Kurtubi C. 3 S. 348

İşte bu misaldeki fazlalık olan yarım kileye karşılık bir şey olmadığı malumdur. O ancak gecikmenin karşılığındadır. Bundan dolayı nesie ribâsı (yani gecikme-ribası) adı verildi. "İkincisi; Ribâ el-fadıl'dır. (Artıklı faizdir) bu anılan fazlalığın gecikme mukabilinde olmayıp hiç bir şeyin karşılığı olmayandır." (Zuhayli, c.4 s.669)

Yani bir şeyin kendi cinsiyle bir fazlalık karşılığında alınıp satılması, buna "fazl Ribası" denir. Örneğin: Bir kilo sert buğdayını, bir buçuk kilo başka buğday karşılığında satınalmaktır.

Demek ki "Nesie Ribası" ana sermaye yerinde kalmak şartıyla borçludan vadenin her uzatılmasına karşılık artık bir paranın alınmasıdır.

Bu gün kapitalist sistemde vâde farkı denildiği gibi. Eskiden de bu iki çeşit faiz uygulanmışdır. Nitekim Ribayı= faizi yasaklayan ayet-i kerime indiğinde Arap yarımadasında bu faiz şekilleri yaygındı. Bu hususta şöyle denilmiştir:

ان الربا الذي كان معروفًا في الجاهلية والذي نزلت هٰذه الآيات وغيرها لابطاله ابتداء كانت له صورتان رئيستان: ربا النسيئة وربا الفضل، فامّا ربا النسيئة فقد قال عنه قتادة: إنّ ربا أهل الجاهلية يبيع الرّجل البيع إلى أجل مسمّى فاذا حل الأجل و لم يكن عند صاحبه قضاء زاده وأخّر عنه. وقال مجاهد: كانوا في الجاهلية يكون للرّجل على الرّجل الدّين فيقول لك كذا أو كذا وتؤخّر عنّي فيؤخّر عنه. وقال أبو بكر الجصّاص: انّه معلوم انّ ربا الجاهلية انّما كان قرضًا مؤجلا بزيادة مشروطة فكانت الزّيادة بدلا من الأجل فأبطله الله تعالى.

وقال الامام الرّازي: إنّ ربا النسيئة هو الذي كان مشهورًا في الجاهلية لأن الواحد منهم كان يدفع ماله لغيره إلى أجل على أن يأخذ منه كلّ شهر قدرًا معينًا ورئس المال باق بحاله فاذا حلّ طالبه برئس ماله فان تعذر عليه الأداء زاده في الحق والأجل.

وقد ورد في حديث أسامة بن زيد رضي الله عنهما؛ انّ النبيّ ﷺ قال: «لاَرِبٰا اِلاَّ فِى النَّسِيئَةِ، أَمَّا رِبَا الْفَضْلِ فَهُوَ اَنْ يَبِيعَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ بِالشَّيْءِ مِنْ نَوْعِهِ مَعَ زِيَادَةٍ كَبَيْعِ الذَّهَبِ بِالذَّهَبِ وَالدَّرَاهِمِ بِالدَّرَاهِمِ وَالْقَمْحِ بِالْقَمْحِ وَالشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ وَهٰكَذَا ... الخ».

عن أبي سعيد الخدري قال: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «اَلذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرِ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ يَدًا بِيَدٍ فَمَنْ زَادَ اَوِ اسْتَزَادَ فَقَدْ اَرْبَى اَلْاٰخِذُ وَالْمُعْطِى فِيهِ سَوَاءٌ».

وعن أبي سعيد الخدري أيضًا قَالَ: جَاءَ بِلاَلٌ اِلَى النَّبِيِّ ﷺ بِتَمْرٍ بُرْنِيٍّ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ : «مِنْ اَيْنَ هٰذَا؟»، قَالَ: كَانَ عِنْدَنَا تَمْرٌ رَدِيءٌ فَبِعْتُ مِنْهُ صَاعَيْنِ بِصَاعٍ، فَقَالَ: «اَوَّهْ! عَيْنُ الرِّبٰا، عَيْنُ الرِّبٰا، لاَتَفْعَلْ وَلٰكِنْ اِذَا اَرَدْتَ اَنْ تَشْتَرِىَ فَبِعِ التَّمْرَ بِبَيْعٍ اٰخَرَ ثُمَّ اشْتَرِ بِهِ».

فأما النوع الأول؛ فالربا ظاهر فيه لايحتاج إلى بيان اذ تتوافر فيه العناصر الأساسية لكل عملية ربوية وهي الزيادة على أصل المال والأجل الذي من أجله تؤدي هذه الزيادة وكون هذه الفائدة شرطًا مضمونًا في التعاقد أي ولادة المال للمال بسبب المدة ليس إلاّ.

وأما النوع الثاني؛ فمما لاشك فيه انّ هناك فروقًا أساسية في الشيئين المتماثلين هي التي تقتضي الزيادة وذٰلك واضح في حادثة بلال حين أعطى صاعين من تمره الرديء وأخذ صاعًا من التمر الجيد، ولكن لأن تماثل النّوعين في الجنس يخلق شبهة انّ هناك عملية ربوية اذ يلد التّمر التّمر فقد وصفه رسول الله ﷺ بالرّبا ونهى عنه وأمر ببيع الصنف المراد إستبداله بالنقد ثم شراء الصنف المطلوب بالنقد أيضًا ابعادًا لشبح الرّبا من العملية تمامًا. وكذٰلك شرط القبض «يدًا بيد» كي لايكون التأجيل في بيع المثل بالمثل ولو من غير زيادة فيه شبح من الربا وعنصر من عناصره.

إلى هذا الحدّ بلغت حسّاسية الرّسول ﷺ بشبح الرّبا في أية عملية وبلغت كذٰلك حكمته في علاج عقلية الرّبا التي كانت سائدة في الجاهلية، فأما اليوم فيريد بعض المهزومين أمام التصوّرات الرأسمالية الغربية والنظم

الرأسمالية الغربية أن يقصروا التحريم على صورة واحدة من صور الرّبا ــ ربا النسيئة بالاستناد إلى حديث أسامة وإلى وصف السّلف للعمليات الرّبوية في الجاهلية وأن يحلوا دينيا ــ باسم الاسلام الصّور الأخرى المستحدثة التي لاتنطبق في حرفية منها على ربا الجاهلية ولكن هذه المحاولة لاتزيد على أن تكون ظاهرة من ظواهر الهزيمة الروحية والعقلية، فالاسلام ليس نظام شكليات انّما هو نظام يقوم على تصوّر أصيل فهو حين حرم الرّبا لم يكن يحرم صورة منه دون صورة انّما كان يناهض تصورًا يخالف تصوّره ويحارب عقلية لاتتمشى مع عقليته وكان شديد الحساسية في هذا إلى حدّ تحريم ربا الفضل ابعادا لشبح العقلية الرّبوية والمشاعر الرّبوية من بعيد جدًا.

ومن ثم فان كلّ عملية ربوية حرام سواء جاءت في الصور التي عرفتها الجاهلية أم استحدثت لها أشكال جديدة مادامت تتضمن العناصر الأساسية للعملية الرّبوية أو تتسّم بسمة العقلية الرّبوية وهي عقلية الأثرة والجشع والفردية والمقامرة ومادام يتلبّس بها ذلك الشعور الخبيث شعور الحصول على الرّبح بأية وسيلة.

فينبغي أن نعرف هذه الحقيقة جيدًا أو نستيقن من الحرب المعلنة من الله ورسوله على المجتمع الرّبوي.

37

﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَايَقُومُونَ إِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ﴾

والذين يأكلون الرّبا ليسوا هم الذين يأخذون الفائدة الرّبوية وحدهم وإن كانوا هم أولى المهددين بهذا النص الرهيب انّما هم أهل المجتمع الرّبوي كلّهم.

"Cahiliyet devrinde malum olan ve bu ayet-i kerimelerin iptal etmek için indiği faiz şekli başlangıçta iki esasa dayalı idi:

1- Riba nesie

2- Riba fadl

1- Riba nesie hakkında Katade Hazretleri şöyle diyor: "Cahiliyet devrinde faiz şu şekildeydi; adamın biri muayyen bir müddete kadar bir eşyayı satardı. Müddet gelip de adamın ödemeye gücü yetmezse satmış olduğu eşyanın fiyatını artırırdı ve alacağını tehir ederdi."

Mücahid ise şöyle diyor: "Cahiliyet devrinde bir adamın borcu olurdu. Adam borcunu tehir edersen sana şu kadar fazla para öderim, derdi. Bunun üzerine borç sahibi de alacağını tehir ederdi."

Ebu Bekr el-Cessas da cahiliyet devrindeki faiz, muayyen şartlar ile tehir edilen borçların karşılığında ödenen fazla para şeklindeydi. Alınan fazla para uzatılan borcun karşılığında idi. Sonra Allahu teâlâ faizi kökünden iptal ve yasak etti.

Fahrüddin-i Razî de; "Riba nesie, cahiliyet devrinde en meşhur olan riba şekliydi. Faize para veren kişi her ay borç vermiş olan kimseden belli bir meblağ tahsil ederdi. Ana sermayesi ise eski şekliyle kalırdı. Belirlendiği vade gelince faize para vermiş olan kişi ana parasını isterdi. Şayet borç para alan kişi ödeyemezse bir ilâve yapılarak vade uzatılırdı."

Usame bin Zeyd'den mervi bir hadis-i şerifte Peygamberimiz (S.A.V.) şöyle buyurur: "Riba ancak nesie'dedir."

2- Riba fadl'a gelince, bu bir eşyayı nevi nevine fazlasıyla satmaktır. Altını altın ile, parayı parayla, buğdayı buğdayla, arpayı arpa ile ve bunlara benzerleriyle satmak gibi. Bu nevi alış-veriş de faiz sayılmıştır. Çünkü asıl ribaya benzemektedir. Ve bu tip ameliyelerde bir nevi faize benzer duygular gizlidir. Bundan dolayı faiz gibi kabul edilmiştir. Günümüzdeki piyasa ameliyelerine nazar ederken bu nokta çok önemlidir. Dikkatli davranmak lazımdır.

Ebu Said el-Hudrî'den, Resûlullah (A.S.V.) şöyle buyurdu: "Altın karşılığı altın, gümüşe gümüş, buğdaya buğday, arpaya arpa, hurmaya hurma, tuza tuz aynı oturumda elden ele vermek şartıyla her iki bedelin hazır olması ve aynı ölçüde mislen bilmisil (aynı evsaf ve kalitede) Sevaen biseva (her iki bedelin eşit olmaları) şartiyle caiz olur. Artık kim bundan fazla artırırsa, verirse veya almak isterse riba yapmış olur. Ve faizi alan da veren de bunda ortakdır."

Yine Ebu Said el-Hudrî'den:

Bilal-i Habeşi Hazretleri Peygambere Burni cinsinden hurma getirdi. Resul-i Ekrem: "Bunu nereden aldın?" dedi. Bilal da "Yanımızda kötü hurma vardı. Onunla iki sa' karşılığında bir sa' (ölçek) satınaldık." Resûl-i Zişan Efendi-

miz buyurdu: "Of Ribanın=faizin ta kendisi. Ribanın ta kendisi. Yapma böyle, iyi hurma satınalmak istiyorsan öyle yapma. Hurmayı bir şeye sat. Sonra onunla iyisini satınal."

Birinci nevi olan (Riba nesiede) faiz açıkça görülmektedir ve üzerinde ayrıca açıklamak icab etmez. Çünkü bütün faiz şekillerinde görülen hususlar orada da açıkça görülmektedir. Bütün faiz şekillerinde görülen ortak hususiyet hepsinde esas olan, ana sermayenin üzerine fazlalık gelmesidir. Fazla olarak alınan para bu müddetin karşılığındadır. Ve bütün faiz şekillerinde üstelik istenen para muayyen şartlarla yapılan anlaşmalara dayanmaktadır. Bir müddet karşılığında malın malı doğurması ... başka bir şey için değildir. (Yani sırf müddet karşılığında fazlalık bir şey alınmaktadır.)

İkinci nevi olan (Riba fadl'a) gelince, bu nevi riba şeklinde, birbirine benzeyen iki şey arasındaki önemli farklar fazlalığı gerektirmektedir. Hazret-i Bilal'ın iki Sa' ehven hurmayı verip, bir Sa' iyi hurma almasında olduğu gibi iki şey arasında bir takım farklar bulunmaktadır. Fakat iki şeyin arasındaki müşterek benzerlikler her ikisinin de aynı cinsten olması; meydanda bir faiz ameliyesinin mevcudiyetini andırır, şüpheler doğurmaktadır. Ve Resûlullah (A.S.V.) aynı cinsten iki şeyin fazlasıyla değiştirilmesini riba olarak vasıflandırmıştır. Ve katiyetle men etmiştir. Değiştirilmek istenen aynı cinsten iki şeyin önce birisinin paraya tahvil edilmesini, sonra aranan şeyi para ile alınmasını emr ederek alış-verişteki faiz şüphesini tamamen bertaraf etmiştir.

"Elden ele olması" şartı ile de misli misline satıştaki müddeti kaldırmak içindir, isterse değiştirilen bu şeyde fazlalık bulunmasın, yasaktır. Zira ribaya benzemektedir. Faiz unsuru karışmaktadır... (Yani eğer elden ele olmasa, iki ayni cinsi şeyin birbiri ile değiştirilmesi faiz sayılır.)

Herhangi bir işte riba benzerliği olmaması için Resûlullah (A.S.V.) 'in gösterdiği hassasiyetin hangi noktaya vardığını (görüyorsunuz.) Bu hassasiyetin hikmeti cahiliyet devrinde hakim olan faiz nizamının (hastalığının) tedavi edilip yıkılması ile açıkça belirtmektedir.

Günümüzde bir takım beyinsizler, batının kapitalist düşüncesinin ve nizamının karşısında aklını, fikrini yitirmiş zavallılar Hazreti Üsame'den rivayet edilen hadise ve cahiliyet devrinde cari olan faiz şekline bakarak Riba-i Nesie'nin tek başına haram olduğunu, diğerlerinin haram olmayacağını iddia ediyorlar. Dinen ve din namına cahiliyet devrindeki faiz şekline harfiyyen mutabık olmayan modern faiz şekillerini helal kabul ediyorlar!..

Fakat bu boşuna çırpınış ruhi ve akli bir hezimetin=mağlubiyetin ifadesinden başka hiç bir mana taşımaz. İslam bir takım şekliyattan ibaret olan bir nizam değildir. İslam nizamı en asil tasavvurlar üzerine kaimdir. Faiz nizamını yasaklarken bir tür faiz nizamını yasaklayıp da başka türlerine müsaade etmez.

İslam kendi mefkuresine uygun düşmeyen her fikriyatı red eder. Kendi düşüncesine uygun olmayan her çeşit düşünce şekliyle muharebe eder. Bu hususta son derece hassastır. Uzaktan veya yakından faiz duygusu ve faiz fikriyatı ile alakası olduğu şüphesiyle, kökten faizi yok etmek için Riba-i Fadl-ı kesinlikle yasaklamıştır.

Bütün bu sebeblerden dolayı hiç şüphesiz bütün faiz ameliyesi kökten haramdır. İster faiz şekli cahiliyet devrinde belli olan biçimde olsun, ister ona hiç benzemiyen ve sonradan icad edilmiş bir şekilde olsun, hepsini de kesinlikle haram kabul eder. Yeter ki esas itibariyle faiz ameliyesini içine alsın, veya faiz şeklinde olsun. Haddi zatında faiz, hodgamlığın, egoistliğin, kumarbazlığın ve aşırı menfaatçılığın bir neticesidir. Ne şekilde olursa olsun, yeter ki o habis kâr duygusunu içine alsın kâfidir.

Bu hakikatı iyice bilmemiz ve Allahu teâla tarafından faizle muamele edilen cemiyete harb ilan edilmiş olduğuna kanaat getirmemiz lazımdır.

"Faiz yiyen kimseler şeytan çarpan kimseler nasıl kalkarsa öyle kalkar."

Bu ayet-i kerimede "faiz yiyenler" diye vasıflandırılanlar sadece fazin kârından istifade eden ferdler değildir. Her ne kadar bu ayet-i kerimenin tehdidine maruz kalan ilk mesuller (sorumlular) onlarsa da faizle muamele gören cemiyetin bütün ferdleri aynı niteliğin şümulu içindedirler."(62) Zira her müslümanın bu âfatın kaldırılması için vargücü ile çalışması gerekir. Ne yazık ki biz bizzat bu faiz sistemini istiyenlere yardımcı oluyor veya göz yumuyoruz.

FAİZ MUAMELESİNİ YAPANIN HÜKMÜ

Faizi mübah sayarak veya hafife alıp önemsemiyerek yiyen kimsenin dinden çıkıp mürted olduğuna hüküm verilir. Zira Cenab-ı Hakkın kesin haram kıldığı bir şeyi helal görmek, keza kesin helal kıldığı bir şeyi de haram sayması küfürdür. Fakat haram olduğuna inanarak yiyen kimse ise fasık sayılır. Şahitliği kabul değildir.

Bazı kimseler bankaların faizi haram değil de. Şahıslardan alınan faiz haramdır diyerek kendilerini küfrün bataklığına atıyorlar. Allah teâla muhafaza buyursun!

Kazi Beyzavî şöyle der;

اَلْمُصِرُّ عَلَى التَّحْلِيلِ مُرْتَدٌّ وَمَالُهُ فَيْءٌ لِلْمُسْلِمِينَ

62- Fizilalil Kur'an C. 1 S. 476-7

"Faizi helal saymaya devam edip, ısrarda bulunan kimse dinden çıkıp mürted sayılır, malı da (ganimet olarak) müslümanlara taksim edilir."(63)

Hatta İmam-ı Şafîi'ye göre diğer malları da onlardan alınır, akrabasına verilir.

Öylelerin bir kuvveti olup da faizden vazgeçmezlerse devlet reisi onlarla savaşmalı ta faizden vazgeçinceye kadar. Şayet bir şevket=kuvvet sahibi olmayıp mukavemet gücü yoksa onun hakkında şöyle denilir:

قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: مَنْ عَامَلَ بِالرِّبَا يُسْتَتَابُ فَإِنْ تَابَ وَإِلاَّ يُضْرَبُ عُنُقُهُ.

İbn Abbas (r.a.) "Herhangi bir kimse faiz muamelesini yaparsa ona yetkili makamca tevbe ettirilir. Şayet tevbe ederse(kurtulur.)Aksi takdirde boynuna vurulur."(64) yine şöyle denilir;

ولو أن أهل بلد اصطلحوا على الرّبا استحلالاً كانوا مرتدين والحكم فيهم كالحكم في أهل الرّدة وإن لم يكن ذلك منهم استحلالاً جاز للامام محاربتهم.

"Eğer bir beldenin ahalisi helal sayarak faiz muamelesine devam ederlerse mürted olup, (devlet reisi) dinden çıkıp mürted olanlarla savaşması (gerektiği gibi) onlarla da savaşırlar. Eğer mübah saymayarak faize devam ederlerse devlet reisinin onlarla savaşması (gerekli olmayıp) caizdir." (65)

Bununla ilgili bir çok malumat veren kaynaklar vardır. Ancak risalemiz buna müsaid değildir. Bununla beraber bu hususta kayd ettiklerimiz kâfi gelir inşallah. Yalnız şunu ifade edeyim ki, bu devrin birçok müslümanları faiz belasının yüzünden iman tehlikesiyle karşı karşıyadırlar. Allah korusun. Bu endişeme delil olsun diye şu anımı kayt etmek isterim: Bir ara bir kaç cemaatla sohbet ederken, yaşlı birisi bana şunu sordu; "Ben öleceğim zaman altıma-üstüme yetecek kadar parayı bankaya yatırdım bunun mahsuru varmı?" Aman ya Rabbi bu ne cehalet!

63- Kazi beyzavi C. 1 S. 186
64- Şeyzade C. 1 S. 589
65- Kurtubi C. 3 S. 364

BANKA FAİZİ

Faiz muamelesi ister devlet müesseseleriyle olsun, ister şahıslarla olsun haramdır. Nitekim şöyle denilir;

ربا المصارف من ربا النسيئة ما هو معروف اليوم في المصارف او البنوك من اعطاء مال أو قرض مال لأجل بفائدة سنوية أو شهرية كسبعة في المأة أو خمسة أو اثنين ونصف وهو أكل لاموال الناس بالباطل وان مضار الربا متحققة فيه.

"Banka faizleri de nesie (vadeli) faiz türündendir. Günümüzde bankalarda bilinen bir malın belli bir vade ile yıllık yahut aylık olarak % 7, % 5, % 2,5 gibi faizlerle verilmesi yahut karz (ödünç) edilmesi işlemi, insanların mallarını batıl yollarla yemektir. (Bu işlemlerde de faizin bütün zararları gerçekleşmektedir.)" (66)

Yani hali hazırdaki kapitalist, liberalist sistemde vade farkı hesaplanarak faiz uygulanmaktadır. Devlet müessesesidir diye faiz saymayanın Allah'ın kesin ve kayıtsız şartsız yasakladığı, haram kıldığı bir şeyi mübah saydığından iman devletinden mahrum kalır. Allah korusun.

Türkiye'de bazı faizsiz bankalardan bahs ediliyor. Şayet tam manasıyla kâr, zarar ortaklığıyla çalıştırılıp, İslâmi kurallar çerçevesinde hakikaten faizsiz olarak işlettiriliyorsa tabiki oralara para yatırılabilir. Aksi halde caiz değildir. İlerde bu konuyu ele alacağız inşaallah. Seyyid Kutub şöyle devam ediyor.

عن جابر بن عبدالله رضي الله عنه انّه قال: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ آكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَشَاهِدَيْهِ وَكَاتِبَهُ وَقَالَ: «هُمْ سَوَاءٌ».

وكان هذا في العمليات الرّبوية الفردية. فأمّا في المجتمع الذي يقوم كلّه على الأساس الرّبوي فأهله كلّهم ملعونون معرضون لحرب الله مطرودون من رحمته بلا جدال، انّهم لايقومون في الحياة ولا يتحرّكوا الاّ حركة الممسوم

66- Elfıkhül İslâmi C. 4 . 682

المضطرب القلق المتخبط الذي لاينال استقرارا ولا طمأنينة ولا راحة وإذا كان هناك شكّ في الماضي أيام نشأة النظام الرّأسمالي الحديث في القرون الأربعة الماضية فان تجربة هذه القرون لاتبقي مجالا للشكّ ابدًا..

انّ العالم الذي نعيش فيه اليوم في أنحاء الأرض هو عالم القلق والاضطراب والخوف والأمراض العصبية والنفسية باعتراف عقلاء أهله ومفكّريه وعلماءه ودراسه وبمشاهدات المراقبين والزائرين العابرين لأقطار الحضارة الغربية وذلك على الرغم من كل ما بلغته الحضارة المادية والانتاج الصناعي في مجموعة من الضخامة في هذه الأقطار وعلى الرغم من كل مظاهر الرخاء المادي تأخذ الأبصار ثمّ هو عالم الحروب الشاملة والتّهديد الدّائم بالحروب المبيدة وحرب الأعصاب والاضطرابات التي لاتنقطع هنا وهناك.

انّها الشقوة البائسة المنكودة التي لاتزيلها الحضارة المادية ولا الرخاء المادي ولا يسر الحياة المادية وخفضها ولينها في بقاع كثيرة وما قيمة هذا كلّه اذا لم ينشيء في النفوس السّعادة والرّضى والاستقرار والطمأنينة.

انها حقيقة تواجه من يريد ان يرى ولا يضع على عينيه غشاوة من صنع نفسه كي لايرى حقيقة ان الناس في أكثر بلاد الأرض رخاء عامًا في أمريكا.

لماذا السبب الرئيسي طبعًا هو خواء هذه الأرواح البشرية الهائمة المعذبة الضالة المنكودة على كل مالديها من الرّخاء المادي — من زاد الرّوح .. من الايمان من الاطمئنان الى الله وخوائها من الأهداف الانسانية الكبيرة التي ينشئها ويرسمها الايمان بالله وخلافة الأرض وفق عهده وشرطه.

ويتفرع من ذلك السبب الرئيسي الكبير بلاء الرّبا بلاء الاقتصاد الذي ينمو ولكنه لاينمو سويًا معتدلاً بحيث تتوزع خيرات نموه وبركاتها على البشرية كلّها، انّما ينمو مائلاً جانحا إلى حفنة المموّلين المرابين القابعين وراء المكاتب

الضخمة في المصارف يقرضون الصّناعة والتجارة بالفائدة المحددة المضمونة ويجبرون الصناعة والتّجارة على ان تيسر في طريق معين ليس هدفه الأول سدّ مصالح البشر وحاجاتهم التي يسعد بها الجميع والتي تكفل عملا منتظمًا ورزقا مضمونا للجميع والتي تهيء طمأنينة نفسية وضمانات اجتماعية للجميع ولكن هدفه هو إنتاج ما يحقق أعلى قدر من الرّبح ولو حطم الملايين وحرم الملايين وأفسد حياة الملايين وزرع الشكّ والقلق والخوف في حياة البشرية جميعًا.

وصدق الله العظيم: ﴿**اَلَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لاَيَقُومُونَ اِلاَّ كَمَا يَقُومُ الَّذِى يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ**﴾. وها نحن أولاء نرى مصداق هذه الحقيقة في واقعنا العالمي اليوم.

ولقد اعترض المرابون في عهد رسول الله ﷺ على تحريم الرّبا، اعترضوا بأنه ليس هناك مبرر لتحريم العمليات الرّبوية وتحليل العمليات التجارية. ذلك بأنّهم قالوا: انّما البيع مثل الرّبا وأحلّ الله البيع وحرّم الرّبا.

وكانت الشّبهة التي ركنوا اليها هي انّ البيع يحقق فائدة وربحًا كما انّ الرّبا يحقّق فائدة وربحًا وهي شبهة واهية فالعمليات التّجارية قابلة للرّبح وللخسارة والمهارة الشخصية والجهد الشخصي والظروف الطبيعية الجارية في الحياة هي التي تتحكم في الرّبح والخسارة، أمّا العمليات الرّبوية فهي محدّدة الرّبح في كل حالة، وهذا هو الفارق الرئيسي وهذا هو مناط التّحريم والتّحليل، ان كلّ عملية يضمن فيها الرّبح على أي وضع هي عملية ربوية محرمة بسبب ضمان الرّبح وتحديده ولا مجال للمماحلة في هذا ولا للمداورة.

﴿**وَاَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا**﴾.

لانتفاء هذا العنصر من البيع ولأسباب أخرى كثيرة تجعل عمليات التّجارة في أصلها نافعة للحياة البشرية وعمليات الرّبا في أصلها مفسدة للحياة البشرية.

وقد عالج الاسلام الأوضاع التي كانت حاضرة في ذٰلك الزّمان معالجة واقعية دون أن يحدث هزة اقتصادية واجتماعية.

﴿فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَاَمْرُهُ اِلَى اللّٰهِ﴾.

لقد جعل سريان نظامه منذ ابتداء تشريعه فمن سمع موعظة ربّه فانتهى فلا يسترد منه ما سلف إن أخذه من الرّبا وأمره فيه إلى الله يحكم فيه بما يراه وهذا التعبير يوحي للقلب بأن التجارة من سالف هذا الاثم مرهونة بارادة الله ورحمته فيظل يتوجس من الأمر حتّى يقول لنفسه: كفاني هذا الرّصيد من العمل السيء ولعلّ الله إن يعفيني من جرائره اذا أنا انتهيت وتبت فلا أُضِفْ اليه جديدًا بعد، وهكذا يعالج القرآن مشاعر القلوب بهذا المنهج الفريد.

﴿وَمَنْ عَادَ فَاُولٰئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾.

هذا التهديد بحقيقة العذاب في الاٰخرة يقوي ملامح المنهج التربوي الذي أشرنا اليه ويعمقه في القلوب ولكن لعلّ كثيرين يغريهم طول الأمد وجهل الموعد فيبعدون من حسابهم حساب الاٰخرة هذا فها هو ذا القرآن ينذرهم كذٰلك بالحق في الدّنيا والآخرة جميعًا ويقرر انّ الصّدقات لا الرّبا هي التي تربو وتزكو ثم يصم الذين لايستجيبون بالكفر والاثم ويلوح لهم بكره الله للكفرة الآثمين.

﴿يَمْحَقُ اللّٰهُ الرِّبَا وَيُرْبِى الصَّدَقَاتِ وَاللّٰهُ لاَيُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ اَثِيمٍ﴾.

وصدق وعيدالله ووعده فها نحن أولاء نرى انّه ما مجتمع يتعامل بالرّبا

ثم تبقى فيه بركة او رخاءٌ أو سعادة أو أمن أو طمأنينة .. انّ الله يمحق الرّبا فلا يفيض على المجتمع الذي يوجد فيه هذا الدّنس الاّ القحط والشقاء. وقد ترى العين في ظاهر الأمر رخاءً وانتاجا وموارد موفورة ولكن البركة ليست بضخامة الموارد بقدر ماهي في الاستمتاع الطيب الآمن بهذه الموارد وقد أشرنا من قبل إلى الشقوة النكدة التي ترين على قلوب الناس في الدّول الغنية الغزيرة الموارد والى القلق النفسي الذي لايدفعه بل يزيده ومن هذه الدّول يفيض القلق والذعر والاضطراب على العالم كلّه اليوم، حيث تعيش البشرية في تهديد دائم بالحرب المبيدة كما تصحو وتنام في همّ الحرب الباردة وتثقل الحياة على أعصاب الناس يومًا بعد يوم سواء شعروا بهذا أم لم يشعروا ولا يبارك لهم في مال ولا في عمر ولا في صحة ولا في طمأنينة بال.

وما من مجتمع قام على التّكافل والتّعاون ــ الممثلين في الصدقات المفروض منها والمتروك للتطوّع ــ وسادته روح المودة والحب والرّضى والسماحة والتطلع دائمًا إلى فضل الله وثوابه والاطمئنان دائمًا الى عونه واخلافه للصدقة باضعافه،.ما من مجتمع قام على هذا الأساس الاّ بارك الله لأهله أفرادًا أو جماعات في مالهم ورزقهم وفي صحتهم وقوّتهم وفي طمأنينة قلوبهم وراحة بالهم.

والذين لايرون هذه الحقيقة في واقع البشرية هم الذين لايريدون ان يروا لأنّ لهم هوى في عدم الرؤية أو الذين رانت على أعينهم غشاوة الأضاليل المبثوثة عمدا وقصدا من أصحاب المصلحة في قيام النظام الرّبوي المقيت فضعفوا عن رؤية الحقيقة.

﴿وَاللَّهُ لاَيُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ﴾.

وهذا التعقيب هنا قاطع في اعتبار من يصرون على التعامل الرّبوي .

بعد تحريمه من الكفّار الآثمين الذين لايحبهم الله وما من شك ان الذين يحلون ما حرّم الله ينطبق عليهم وصف الكفر والاثم ولو قالوا بالسنتهم ألف مرّة لاإله إلاّ الله محمد رسول الله، فالاسلام ليس كلمة باللسان انما هو نظام حياة ومنهج عمل وانكار جزء منه كانكار الكل وليس في حرمة الربا شبهة وليس في اعتباره حلالاً وإقامة الحياة على أساسه ليس إلاّ الكفر والاثم والعياذ بالله.

وفي الصفحة المقابلة لصفحة الكفر والاثم والتّهديد السّاحق لأصحاب منهج الرّبا ونظامه يعرض صفحة الايمان والعمل الصّالح وخصائص الجماعة المؤمنة في هذا الجانب وقاعدة الحياة المرتكزة الى النظام الآخر ــ نظام الزّكاة ــ المقابل لنظام الرّبا.

"Abdullah oğlu Cabir (r.a.) rivayet ederek diyor ki, "Resûlullah (S.A.V.) faiz yiyeni, yedireni, ona vekalet edeni, ona şahit olanı, katiblik vazifesini yapanı lânetledi ve hepsinin (vebalda) eşit olduklarını söyledi."

Bu hüküm ferdi faiz ameliyesinde böyledir. Bütün müesseseleri faiz esasına göre düzenlenmiş olan cemiyetin bütün fertleri Allah'ın lanetine muhatabtır. Hepsi de melûn ve Allahu teala tarafından ilan edilen savaşa maruzdurlar. Hiç şüphesiz tümü de Allah'ın rahmetinden kovulmuşlardır.

Onlar dünya hayatında, şeytan tarafından çarpılmış muvazenesiz ve kararsızdırlar. Yer yüzünde huzur ve sükunetden mahrumdurlar. Eğer bunun gerçek olduğundan şüpheye düşenler varsa son dört asır içinde meydana gelen modern kapitalist nizamın hâkim olduğu yerlere baksınlar. Bu asırların tecrübesi faizin ne bela olduğuna hiç şüpheye yer bırakmadan yetecek durumdadır.

FAİZ VE MANEVÎ BUHRAN

"Bugün içinde yaşamakta olduğumuz şu dünya buhranları, ıztıraplar, korkular, krizler, huzursuzluklar, asabi ve ruhi bunalımlar dünyasıdır. Bu husus mütefekkirler, ilim erbabı ve araştırıcılar tarafından defalarca itiraf edilmiştir. Batı medeniyetinin hakim olduğu ülkeleri gezip, dolaşanlar, bu musibeti bizzat müşahede ederler. Batı bu kadar maddi ilerlemelere, sinai kalkınmalara, istihsal ve hayat şartları bakımından gelişmiş olmasına rağmen bu buhranın acısını çekmektedir.

Gözleri kamaştıran terakki hamleleri bunu yok edememektedir. Sonra bu günün batı dünyası korkunç harb tehlikeleri ile karşı karşıyadır. Salgın harbler, sinirleri perişan eden buhranlar ve hiç bir zaman başı ucundan ayrılmayan krizlerle dolu bir âlemdir.

Bu iğrenç ve korkunç şakaveti (bahtsızlığı) ne maddi ilerlemeler ne sınai kalkınmalar yok edebiliyor. Maddi hayatın kolaylıkları, rahatlığı ve bolluğu hiç bir bölgede bu şakavetin bitmesine kâfi gelmiyor. Kalblerde huzur, gönüllerde saadet, hayatta rahat olmadıktan sonra bunca maddi ilerleme ve kalkınmaların ne mânası kalır.

Gözleri kapalı olmayanlar veya kendi gözlerini perdelerle örtmeyenler bu hakikatı gayet kolay görürler. Umumi hayatın ilerlemiş olduğu memleketlerdeki insanlar İsviçre, Amerika gibi maddeten kalkınmış ülkelerde yaşayanlar, hiç mi hiç mesud değildirler. Zenginliğin son haddine ulaşmış olsalar bile gözlerinden huzursuzluğun izleri bir türlü gitmiyor. İstihsal derecesinin son haddine varmış oldukları halde, üzüntüden kendi kendilerini yiyip bitiriyorlar. Yalnız başına yaşasalar da kalabalığın arasına katılsalar da bu korku bir türlü peşlerini bırakmıyor. Bir yanda sapık, batıl modalar... Bir yanda ruhi ve cinsi sapıklıklar... sonra bütün bunlardan kaçıp kurtulmak istiyen aklını yitirmiş zavallılar. Evet, kendi kendilerinden ve çevrelerinde hakim olan manevi boşluklardan kaçıp başını kurtarmak isteyenler... Hayat akışının durduramadığı bunca terakkinin gideremediği şekavetten bedbahtlıktan kurtulmak için kaçanlar... Evet cemiyetten kaçıyorlar, intihar etmek istiyorlar. Deliliğe vuruyorlar, kendi kendilerini hiç bir sınır tanımadan sapıklığa veriyorlar. Kendilerini bu manevi boşluklar, bu ruhî krizler, bu içtimaî ızdıraplar bırakmıyor onların peşini. Korkunç hayaletler halinde kafalarını yiyip bitiriyor. Rahat ve huzur nedir bilmiyorlar." Aynı eser şöyle devam eder;

Niçin bütün bunlar? Elbette bu azaplar içinde kıvranan, yolunu yitirmiş talihsiz insanların çektiği acıların sebebi şudur:

TALİHSİZ İNSANLAR

"Yegane baş sebebi ruhların manevî hislerden yoksun oluşudur. Bunca maddî ilerlemelere ve medenî hamlelere rağmen manevî duygulardan bomboş olan ruh duyguları onları bu gülünç ve acı hale sürüklemektedir... Evet, iman boşluğu... Allah'a teslimiyet duygusundan mahrum olmaları... Allah'a iman ve Allah'ın yeryüzündeki hilafet şartlarına itaat duygusunun bahsettiği ulvi hedeflerden habersiz olmaları. İşte bunların asıl sebebi.

Bu önemli âmilin bir kolunu da faiz denilen o baş belası teşkil etmektedir. Faiz sebebiyle gelişen, fakat mutedil bir seyir takip etmeyen ve bu yüzden de hayır ve bereketini bütün insanlığa aynı şekilde bahşedemiyen bozuk iktisadi hayatta o esaslı âmilin bir başka kolunu teşkil etmektedir. Faize dayalı iktisad nizamı cemiyetin bütün ferdlerini değil, sadece bankalarda ve yazıhanelerde büyük kasaların yanı başında oturan, vurguncu, tefeci, faizci kapitalistleri sevindirmekte ve bütün ağırlıklarını bu bir avuç azınlığın kefesine yerleştirmektedir. Garantili şekilde ayarladıkları mali istikrarsızlarla sanayi ve ticari kredilerini kendi ellerinde bulundurup, sanayi ve ticaret borsalarını kendi isteklerine göre ayarlamakta ve iktisadi hayatı, istedikleri hedefe doğru götürmektedirler. Gayeleri, bütün beşeriyeti alâkadar eden problemlerin halledilip, ihtayaçların giderilmesi değil, sadece kendi keselerini ve garanti edilmiş faiz yüzdelerini rahatça kasalara indirmektir.

Bütün vatandaşlara garantili iş, rahat, geçim şartlarının temini, içtimaî huzuru, ruhî itminanı bütün fertlere ulaştırmak gibi ulvî gayeler kafalarının köşesinden geçmez, onların. Milyonlarca insanın telef olması, milyonlarca vatandaşın normal hayat standartlarından mahrum kalmaları, milyonlarca zavallının aç ve sefil sürünmeleri pahasına da olsa, hayatta bütün insanlığın hayatını mahvedip yok edecek de olsa, bu mutlu azınlığı alâkâdar eden sadece ceplerine girecek faiz yüzdeleridir. Fazla kâr sağlıyabilirlerse her şeyi yapmaktan asla çekinmezler.

Ne doğru söylemiş ulu Rabbimiz... "Faiz yiyen kimseler şeytan çarpan kimseler nasıl kalkarsa öyle kalkarlar."

İşte bu gerçeği biz, modern dünyamızda bir vakıa olarak görüyoruz ve seyr ediyoruz.

Resûlullah (S.A.V.)'in devri saadetinde faizcilerden bir kısmı faizin haram kılınmasına itiraz etmişti. Ticari muamelelerin helal olup da faizin haram kılınmasını icab ettiren kafi bir delilin bulunamayacağını söylediler.

"Bu onların "zaten alış-veriş faiz demektir" demelerinden dolayıdır. Allah, alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır."

Onların dayanmış oldukları şüpheli nokta şurası idi. Alış-verişte bir takım kârlar vardır. Faiz de aynı onun gibi bir takım kâr getirmektedir. Aslında bu, boş bir şüpheden ibarettir. Ticari muamelelerde kâr olduğu kadar zararın bulunması da muhtemeldir. Ticaretteki kâr veya kazanca tesir eden amiller; şahsi çalışma, cemiyet içerisinde cari olan tabii haller ve ferdi kabiliyet gibi bazı hususlardır. Faiz böyle değildir. Faiz ameliyesinde her halü karda kazanç mevzuubahistir. İşte ticaret ile faiz arasındaki en önemli fark buradan doğmaktadır. Birisinin helal olup, diğerinin haram kılınmasına sebep olan da bu husustur... Her halukârda kazanç mevzuu bahis olan alış-verişin tümü de faizin şümülune girer

ve haramdır. Çünkü kazanç mahdut ve garantilidir. Bu hususta hiç bir münakaşaya ve dalâvereye mahal yoktur.

"Halbuki Allah alış-verişi helal, faizi haram kılmıştır."

Alış-verişte garantili kazanç unsuru bulunmadığı ve diğer bazı hususiyetlerden dolayı ticari muamelelerde cemiyetin faydası vardır. Faiz işlemi ise aslında cemiyetin zararına ve beşeri hayatın bozulmasına sebebtir.

Devr-i saadette İslam, iktisadî hayatta hiç bir sarsıntı meydana getirmeden faize dayalı ekonomik hayatı realist bir tarzda ıslah etmiştir.

"Kim Rabbından bir öğüt gelir de faizcilikten vazgeçerse, geçmiş olanları, kendisine ve hakkında hüküm Allah'a aittir."

Hak teala hazretleri hükmünü yerleştirir yerleştirmez nizamını tatbik ediyor. Kim Rabbi zülcelalinden gelmiş olan öğüdü dinler ve faizden vazgeçerse, daha önce almış olduğu faizler kendisinden tekrar alınmaz. Şayet bundan önce faiz yemişse o konuda hüküm verecek Allah tealadır. Diledği gibi hükmünü yürütür. Bu tabir ile faizden kazanılmış olan önceki günahlar Allah'ın irade ve rahmetine havale edilmiş oluyor. Böylece daha önce faiz yemiş kişi Hak teala'nın emrini bekliyor ve kendisine şöyle diyor. "Bu çirkin işten elde ettiğim bunca günah yeter. Artık faiz yemekten vazgeçer de tevbe edersem belki Allah daha önceki günahlarımı affeder. Şu halde bundan sonra da o günahlarıma başka günahlar ilâve etmeyeyim." İşte Kur'an-ı Mübin kalblerdeki duyguları bu şekilde tedavi ederek tek hakiki nizam olduğunu isbat ediyor.

"Kim de tekrar dönerse onlar cehennem yârânıdırlar ve orada ebediyyen kalacaklardır."

Biraz önce işaret ettiğimiz terbiye metodunun alametlerine burada açıkça rastlıyoruz. Ahirette azaba uğrama tehdidi bu metodun izini taşıdığı gibi bu duygunun kalblerde derinleşmesini de sağlıyor.

Ama ne yazık ki bir takım tûlu emel (uzun ve boş kuruntular) kurbanları, akibetinin nasıl olacağını bilmeyen zavallılar, hesab yaparken çok kere âhireti akıllarından uzaklaştırıyorlar. Ahireti hiç hesaba katmiyorlar. Fakat Kur'an onları bu ayeti kerimede hem dünyada, hem de ahirette falekatlerle korkutuyor. Ayet-i kerime onları azab ile korkuturken dünyada faizin değil, sadakanın fayda getireceğini beyan ediyor. Sonra küfre, günahkârlığa sarılarak ilahi davete icabet etmeyen kafirlere kulaklarını sağır edecek bir dehşetle haykırıyor ve Allah'ın kâfirlerle günahkârlardan memnun olmayacağını manzaralar halinde gözleri önüne seriyor.

"Allah.faizi eksiltir, sadakaları artırır. Allah; çok nankör, günahkâr hiç bir kulunu sevmez."

İÇTİMA-İ BUHRAN VE FAİZ

Allahu teala'nın vaadi de, azabı da doğrudur, haktır. İşte biz bu hakikatı gözlerimizle görüyoruz. Faizle muamele edip de sonra rahat, huzur, saadet ve emniyet yüzü gören hiç bir cemiyet bulamazsınız. Muhakkak Allah faizi eksiltir. Bu deni=pis ameliyenin mevcut olduğu cemiyete belâ kıtlık, şekavet ve musibetten başka bir şey ihsan etmez. Dışardan belki maddi ilerlemeler refah ve huzur emareleri görünür ama saadet ve bereketten eser bulunmaz. Hem maddi gelir vasıtalarının bol olması refah ve saadetin alameti değildir ki. Hatta rahat geçim vasıtalarını temin keyiflice eğlenmek huzur ve saadetin ifadesi değildir Az yukarda gelir kaynakları ve maddi terakkileri çok yüksek olmasına rağmen kendi kendisini yiyip bitiren rahat ve huzur yoksunu cemiyetlerden bir nebze bahs ettik. Refah ve zenginlik bu insanların ruhi ve manevi ıztırabını azaltmıyor, bilakis artırıyor. Ve bütün dünyaya korku, dehşet ve ıztırab oralardan saçılmaktadır. İnsanlık alemi bu gün korkunç harb tehditleriyle karşı karşıyadır. Her sabah ve akşam soğuk harbin korkulu rüyaları ile yatıp kalkmaktadır. Her geçen gün hayat biraz daha ıztırablarla dolup taşmaktadır. Gün be gün sinirler daha fazla gerilmektedir. Beşeriyet ister hissetsin, ister hissetmesin ne ömründe rahat yüzü görmekte, ne malında bereket hissetmekte, ne de bünyesinde sıhhat izlerine rastlanmaktadır... İnsanoğlu bu gün bir kalb ve zihin huzurundan mahrumdur. Zekat ve sadaka ile ortaya çıkan İslami yardımlaşma ve dayanışma temelleri üzerine kaim, sevgi, şefkat, musamaha duygularının hakim olduğu ve her zaman Allah'ın nimet ve ihsanını düşünen ve sarf ettikleri sadakaların yerine kat kat yardımını ihsan edeceğine inanan bir cemiyet... Evet, bu esaslar üzerine kaim olan cemiyetlerde fertler hem mallarında bereket, hem sıhhatlarında huzur, hem gönüllerinde rahat ve zihinlerinde sükünet hissederler...

Beşeriyetin bugünkü hayatında bu gerçeği görmeyenler, görmek istemiyen gafillerdir. Onlar görmek istememektedirler; çünkü onların heva hevesleri, menfaatları bu gerçeğin görünmesine manidir. Yahut da onların gözlerini dalâlet perdeleri bürümüştür. Zalim kapitalistlerin serptiği dalâlet tohumları, onların bu hakikatı görmesini engelliyen bir perde olmuştur.

"Ve Allah, küfranı nimette bulunan günahkar herkesi sevmez."

Bu son kısım faizle muamele etmekte ısrar ederek küfrânı nimette bulunan günahkarlar için kati hüküm ifade etmektedir. ki, Allahu teala küfranı nimette bulunan günahkarları sevmez. Şüphesiz ki, Allah'ın haram kıldığı şeyleri helal kabul edenler için en uygun vasıf bin defa kelime-i şehadet getirsinler... İsterse bin defa "Lâilâhe illallah Muhammedün Resulullah" desinler. İslam, sadece

dille söylenen laftan ibaret değildir. İslam, hem bir hayat nizamı, hem de hareket düsturudur. Onun bir parçasını inkar etmekle bütününü inkar etmek arasında hiç bir fark yoktur. Faizin haram olduğunda şüphe yoktur ve faizi helal kabul edip de cemiyet hayatını faiz esası üzerine ikame etmek, günahkârlıktan ve küfürden başka birşey değildir. Biz bütün bu delaletlerden Allah'a sığınırız."

Aynı eser şöyle devam eder:

FAİZ NİZAMINA KARŞI ALLAH NİZAMI

Faiz nizamının ve faiz taraftarlarının karşı karşıya bulunduğu tehdit ifadelerinin yanında, günahkârlık ve küfür sayfalarının mukabilinde Allahu teala hazretleri iman ve ameli salih nizamını ve bu taraftaki müminler saffının hususiyetlerini arz ve beyan ediyor. Faiz esasına dayalı iktisadi nizamı yanında yerine zekat prensibini ihtiva eden iman nizamını bildiriyor."İman edip salih amel işleyenlerin, namaz kılıp, zekat verenlerin Rabları katında mükafatları vardır. Onlar için korku yoktur ve üzülecek de değillerdir."

Bu cephede beliren en bariz husus "ZEKAT" unsurudur. Karşılıksız infak etmek esası. Ayet-i kerime zekat prensibi ile müminlerin sıfatını ve mü'min cemiyetin esas kaidelerini arz etmektedir. Sonra bu mümin cemiyete Allahu teala tarafından bahşedilen huzur ve emniyeti manzaralar halinde beyan etmeye başlıyor.

Hayatın hiç bir tarafında faiz nizamının sağladığı iktisadi garantilerin hiç birisine ihtiyaç hissetmeyen, birbirini destekleyen ve birbirine yardım eden İslam cemiyetinin temel esasını zekat prensibi teşkil eder." (67)

Bu konuda "aydınlatıcı rehber" adlı risalemizde zekatın önemi hakkında gereken beyanat verilmiştir. İstiyen ona müracaat edebilir.

İSLAM VE FAİZ NİZAMI

Bir önceki mevzuda (ayetlerde) bahsi geçen sadaka ve infak (Allah teala yolunda malı harcamak) düsturunun karşısında yer alan bir başka nizam... Sert ve katı bir nizam, faiz nizamı.... Aynı eser şöyle devam eder.

67- Fizilalil kuran C. 1 S. 482

الصّدقة عطاء وسماحة وطهارة وزكاة وتعاون وتكافل والرّبا شحّ وقذارة ودنس وأثرة وفردية.

والصّدقة نزول عن المال بلا عوض ولا ردّ والرّبا استرداد للدّين ومعه زيادة حرام مقتطعة من جهد المدين أو من لحمه من جهده ان كان قد عمل بالمال الذي استدانه فربح نتيجة لعمله هو وكدّه ومن لحمه ان كان لم يربح أو خسر أو كان قد أخذ المال للنفقة منه على نفسه وأهله ولم يستربحه شيئًا.

ومن ثم فهو الرّبا الوجه الآخر المقابل للصدقة الوجه الكالح الطالح لهذا عرضه السياق مباشرة بعد عرض الوجه الطيب السمح الطاهر الجميل الودود عرضه عرضًا منفرا يكشف عما في عملية الرّبا من قبح وشناعة ومن جفاف في القلب وشر في المجتمع وفساد في الأرض وهلاك للعباد.

ولم يبلغ من تفظيع أمر أراد الاسلام إبطاله من أمور الجاهلية ما بلغ من تفظيع الرّبا ولا بلغ من التّهديد في اللفظ والمعنى ما بلغ التّهديد في أمر الرّبا في هذه الآيات وفي غيرها في مواضع أخرى ولله الحكمة البالغة فلقد كانت للرّبا في الجاهلية مفاسده وشروره ولكن الجوانب الشائهة القبيحة من وجهه الكالح ما كانت كلّها بادية في مجتمع الجاهلية كما بدت اليوم وتكشفت في عالمنا الحاضر، ولا كانت الثبور والدمامل في ذٰلك الوجه الدّميم مكشوفة كلّها كما كشفت اليوم في مجتمعنا الحديث. فهذه الجملة المفزعة البادية في هذه الآيات على ذٰلك النظام المقيت تنكشف اليوم حكمتها على ضوء الواقع الفاجع في حياة البشرية اشدّ ممّا كانت متكشفة في الجاهلية الأولى ويدرك من يريد أن يتدبّر حكمة الله وعظمة هذا الدّين وكمال هذا المنهج ودقّة هذا النظام يدرك اليوم كلّه ما لم يكن يدركه الذين واجهوا هذه النصوص أول مرّة. وأمامه اليوم من واقع العالم ما يصدق كلّ كلمة تصديقًا حيًا مباشرًا واقعًا والبشرية

الضّالّة التي تأكل الرّبا وتوكله تنصب عليها البلايا الماحقة السّاحقة من جراء هذا النظام الرّبوي في أخلاقها ودينها وصحّتها واقتصادها وتتلقّى حقًا حربًا من الله تصبّ عليها النقمة والعذاب افرادًا وجماعات وأممًا وشعوبًا وهي لاتعتبر ولا تفيق ... الخ.

ومن بين بنود هذه العهد أن يقوم التكافل بين المؤمنين بالله فيكون بعضهم أولياء بعض وأن ينتفعوا برزق الله الذي أعطاهم على أساس هذا التكافل لا على قاعدة الشيوع المطلق كما تقول الماركسية ولكن على أساس الملكية الفردية المقيدة فمن وهبه الله منهم سعة أفاض من سعته على من قدر عليه رزقه مع تكليف الجميع بالعمل كلّ حسب طاقته واستعداده وفيما يسره الله له فلا يكون أحدهم كلاًّ على أخيه أو على الجماعة وهو قادر كما بيّنّا ذٰلك من قبل وجعل الزّكاة فريضة في المال محددة والصدقة تطوعًا غير محددة. وقد شرط عليهم كذٰلك أن يلتزموا جانب القصد والاعتدال ويتجنّبوا السرف والشطط فيما ينفقون من رزق الله الذي أعطاهم وفيما يستمتعون به من الطيّبات التي أحلّها لهم ومن ثمّ حاجتهم الاستهلاكية للمال والطيبات محددة بحدود الاعتدال وتظل فضلة من الرّزق معرضة لفريضة الزّكاة وتطوع الصدقة وبخاصة انّ المؤمن مطالب بتثمير ماله وتكثيره، وشرط عليهم أن يلتزموا في تنمية أموالهم وسائل لاينشأ عنها الأذى للآخرين ولا يكون من جرائها تعويق أو تعطيل لجريان الأرزاق بين العباد ودوران المال في الأيدي على أوسع نطاق: ﴿كَيْ لاَيَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الاَغْنِيَاءِ مِنكُمْ﴾.

وكتب عليهم الطّهارة في النية والعمل والنظافة في الوسيلة والغاية وفرض عليهم قيودا في تنمية المال لاتجعلهم يسلكون اليها سبلا تؤذي ضمير الفرد وخلقه أو تؤذي حياة الجماعات وكيانها.

وأقام هذا كلّه على أساس التصوّر الممثل لحقيقة الواقع في هذا الوجود وعلى أساس عهد الاستخلاف الذي يحكم كلّ تصورات الانسان المستخلف في هذا الملك العريض.

ومن ثم فالرّبا عملية تصطدم ابتداء مع قواعد التصوّر الايماني اطلاقًا ونظام يقوم على تصور اخر، تصور لانظر فيه لله سبحانه وتعالى ومن ثم لارعاية فيه للمباديء والغايات والأخلاق التي يريد الله للبشر أن تقوم حياتهم عليها.

انّه يقوم ابتداء على أساس ان لاعلاقة بين إرادة الله وحياة البشر، فالانسان هو سيد هذه الأرض ابتداء وهو غير مقيد بعهد من الله وغير ملزم باتّباع أوامر الله.

ثم انّ الفرد حر في وسائل حصوله على المال وفي طرق تنميته كما هو حر في التّمتع به غير ملزم في شيء من هذا بعهد من الله أو شرط وغير مقيد كذلك بمصلحة الآخرين ومن ثم فلا اعتبار لأن يتأذّى الملايين اذا هو أضاف الى خزانته ورصيده مايستطيع اضافته وقد تتدخّل القوانين الوضعية احيانًا في الحد من حريته هذه جزئيًا في تحديد سعر الفائدة مثلا وفي منع أنواع من الاحتيال والنصب والغصب والنّهب والغش والغدر، ولكن هذا التدخل يعود إلى ما يتواضع عليه الناس أنفسهم وما تقودهم إليه أهوائهم لا إلى مبدء ثابت مفروض من سلطة الهية.

ثم ينشيء في النهاية نظامًا يسحق البشرية سحقًا ويشقيها في حياتها افرادًا وجماعات ودولا وشعوبًا لمصلحة حفنة من المرابين ويحطها اخلاقيًا ونفسيًا وعصبيًا ويحدث الخلل في دورة المال ونمو الاقتصاد البشري نموًا سويا وينتهي كما انتهى في العصر الحديث الى تركيز السلطة الحقيقية والنفوذ العملي على البشرية كلها في أيدي زمرة من أحط خلق الله وأشد هم شر او شرذمة ممن

لايرعون الاّ ولا ذمّة ولا يراقبون فيها عهدًا ولا حرمة وهؤلاء هم الذين يداينون الناس أفرادًا كما يداينون الحكومات والشعوب في داخل بلادهم وفي خارجها وترجع اليهم الحصيلة الحقيقية لجهد البشرية كلّها وكدّ الآدميين وعرقهم ودمائهم في صورة فوائد ربوية لم يبذلوا فيها جهدًا ... الخ.

"Sadaka; bağış, ihsan, cömertlik, temizlik, yardımlaşma ve dayanışmadan ibarettir. Faiz; cimrilik, hodgamlık, bencillik ve pislikten ibarettir.

Sadaka; hiç karşılık beklemeden yapılan mali yardımdır. Faiz ise borçlanan kişinin alın terinden veya etinden koparılan haram maldan ibarettir. Faiz ile para alan kişi bu parayı çalıştırıp kazandıysa alınan faiz döktüğü alınterinin karşılığıdır.

Şayet kazanamayıp, zarar ettiyse yahut da kendi ailesinin, çoluk çocuğunun geçimini temin etmek için borç ettiyse bu takdirde alınan faiz; o zavallının etinden koparılan bir parçadır... Bu sebeplerden dolayı faiz; sadaka ve infak prensibinin karşısında yer alan haram, katı ve zalim bir nizamdır.

Âyet-i kerime o sebeplerden ötürü önce güzel, tatlı ve sevimli olan sadaka prensibini beyan ediyor, sonra da hemen faiz nizamına geçiyor. Ama sunuş şeklinde bir nefret tarzı var. Kullanılan ifade faiz ameliyesindeki kötülüğü ve çirkinliği cemiyetteki fena tesirlerinin, insan kalbini burkup, yer yüzünde fesat, kullar arasında helak tohumlarını yayan durumunu açıklayıcı mahiyette.

Cahiliyet adetleri arasında İslam'ın iptal etmek istedği şeylerden biri de üzerinde en çok durulan faizdir. En çok faize dikkat sarf edilmiştir. Burada ve diğer ayet-i kerimelerde varid olduğu gibi faiz hususunda yer alan lafzi, hem de manevi tehditler hiç bir mevzuda yer almamıştır. Şüphesiz ki bu hususta ancak üstün hikmet Allah'ın hikmetidir. Cahiliyet devrinde faizin pek çok fenalığı ve şerri görülmüştür. Ancak faiz nizamının getirdiği zulüm ve çirkin olduğu kadar feci ve müthiş şekliyle tebarüz etmiş değildir. Bu günün modern cemiyetinde olduğu kadar o gün faiz denilen bu kanlı çehrede çıban ve siğiller meydana gelmemişti. Şu ayet-i kerimede bu zalim nizama karşı girişilen hamlelerin hikmeti bugün beşeriyyetin hayatındaki feci neticeleri tamamen açığa çıktıktan ve aydınlığa kavuştuktan sonra daha iyi anlaşılıyor. İlk cahiliyet devrinde bu kadar anlaşılmış değildi. Allahü tealanın hikmeti ilahisini, bu dinin azametini, bu ni-

zamın kemalini, bu yolun inceliğini görmek istiyen herkes bu ayeti kerimelerle ilk olarak yüzyüze gelen kimselerin idrak etmemiş olduğu şeyleri bu gün daha iyi idrak ederler. Bu gün bizim karşımızda ayet,i kerimede varid olan her kelimeyi doğrudan doğruya tasdik eden canlı ve pratik nümuneler açıkça sırıtmaktadır. Faizin yaygınlaştığı, yolunu şaşırmış faizi yiyen ve yediren zavallı beşeriyetin bu faiz nizamının getirdiği yıkıcı ve öldürücü belalar ile düştüğü feci akibet ortadadır. İnsanlığın ahlakı, dini sağlığı ve iktisadi korkunç manzumesiyle gözler önündedir. Gerçekten de Allahü Teala'nın ilan ettiği harbin neticesi bir yığın bela ve azabın ıztırabını çekmektedir. İnsan, ferd ferd cemaatler halinde milletler ve topluluklar halinde büsbütün bu azabların mübtelasıdırlar. Ne yazık ki insanoğlu hala aklını başına alıp ibret almamaktadır.

Evvelki ayetlerde anlatılan sadaka mevzuu aynı zamanda İslâm'ın iktisadi nizamın bir kısmını da ihtiva etmekteydi. Bu ictimai ve iktisadi nizamı Hak teala beşeriyete bir rahmet olarak göndermişti. İslam cemiyetinin hayat nizamı bu kaideler üzerine oturmaktadır. Bu nizamın karşısında ise, ona tamamen zıt, çirkin kötü ve gayet zararlı bir şey olan faiz üzerine kâim nizam yer almaktadır.

Haddi zatında yer yüzünde iki nizam vardır:

1- İslam nizamı, 2- Faiz nizamı.

Bu iki nizam gerek doğurdukları neticeler bakımından olsun, gerek kâim oldukları esaslar bakımından olsun ve gerekse mefküreleri yönünden olsun birbirleriyle asla birleşmezler. İslamın ve faiz esası üzerine kaim nizamların hedef ve gayeleri; hayat görüşü tamamen birbirine zıttır. Biri diğerini büsbütün reddeder. Her iki nizamın ortaya çıkaracağı cemiyetler birbirinden son derece ayrıdır... Onun için Allahu teala burada faiz nizamına karşı korkunç hamleler ve dehşetli tehditler ihtiva eden bu ifadeleri kullanıyor. İslam; iktisadi nizamını ve bütün hayat nizamını muayyen bir mefküreye göre inşa eder ve bu mefkure kainatta mevcut olan hakkın ta kendisini temsil etmektedir. Bu esasları şu şekilde özetleyebiliriz:

Bir kere İslâm nizamı bu kâinatı bizzat Allahü Teala'nın yarattığı esası üzerine kaim olur. Yeryüzünü de, insanoğlunu da yaratan Allah'tır... Bütün mevcudata varlık ihsan eden de odur. Allahu teala -ki o, mucidi (her şeyi varlık sahasına getiren) olmasından dolayı kainatın sahibidir. İnsanoğlunu yer yüzüne halife yapmıştır. İhsan ettiği rızıklar ve nimetler ile onu dünyaya yerleştirmiştir. Ancak bütün bunları ondan almış olduğu bir ahde ve şarta bağlı olarak yapmaktadır. Yoksa şu koca dünyayı insanoğluna boşuboşuna vermiş ve onu başıboş terk etmiş değildir. İnsanların hilafeti bir takım şartlara ve hudutlara bağlıdır. İnsan dünyada istediği gibi yaşayıp, dilediği gibi hareket edemez. İnsana hilafet vazifesi; Allahü Tealanın vazetmiş olduğu nizama ve şeriata uygun olması şartıyla verilmiştir. Allahü tealaya verilen ahde uygun şekilde cereyan eden işler,

ahitler, muamele, ahlâk ve ibadetler doğru ve kabili tatbiktir. Allah'ın ahdine uymayan hareketler ise batıldır ve geçersizdir. İnsanoğlu bu şartlara uymayan şeyleri zorla ve kuvvet kullanarak tatbik etmeye çalışırsa Allah'ın ve Allah'a inanan müminlerin asla kabul etmiyeceği zulme irtikab etmiş olur. Yeryüzünde hakimiyyet bütün kâinatta olduğu gibi sadece Allahu teala'ya mahsustur. Bütün insanlar hâkim olanı da mahkûm olanı da kuvvet ve yetkilerini O'nun vazettiği şeriatı ve nizamı tatbik etme yetkisinden alırlar. Hiç bir kimsenin bu nizam ve şeriatın haricine çıkabilme yetkisi yoktur. Çünkü dünyada insanoğlu, Allah'a verilen ahde ve şarta uygun olarak hilafet vazifesini deruhte etmektedir. Ve bir vekilden başka birşey değildir. İnsan mülkiyetinde bulunan şeylerin ve nimetlerin sahibi aslisi ve hâliki hakikisi (hakiki yaratıcısı) değildir."

"Bu ahitte yer alan şartlardan birisi de Allah'a inanmış olanlar arasında bir yardılaşmanın lüzumudur. Müminlerden bir kısmı diğerinin yardımcısıdır. Marksistlerin dediği gibi ortak malı şeklinde değil de ferdi mülkiyyet esasları dahilinde Allahu teala'nın mü'minlere bahşettiği nimetlerden kendi aralarında istifade etmeleri icap eder. Hangi mü'mine Allahu teala kendi fazlü kereminden ihsan etmiş ise, onun da kendi din kardeşlerine gücü yettiği kadar yardım etmesi bu ilahi muahedenin şartları meyanındadır. Bununla birlikte bütün müslümanlar çalışma ve kazanma ile mükelleftirler. Herkes takatı ve kabiliyeti nisbetinde çalışacaktır. Gücü yettiği müddetçe hiç bir mümin diğer mü'min kardeşine veya cemaatına yük olmamalıdır. Bu hususu daha önce de beyan etmiştik. Bundan sonra zekat mahdut bir şekilde müminlerin üzerine farz kılınıyor. Sadaka ise hiç bir hududa bağlı olmadan herkesin kendi gönlüne terk ediliyor.

Aynı zamanda İslam; Allah'ın verdiği rızık ve nimetlerden infak ederken=sarf ederken, israf ve lükse kaçmamayı her zaman itidalli davranıp, normal hareket etmeyi de şart koşar. Bu şart Allahu tealanın mü'minlere helal kıldığı güzel nimetlerden istifade etme hususunda da vardır. Ancak bu takdirde müslümanların mal ve menal hususundaki tüketim ihtiyaçları itidal hududu içerisinde bulunabilir. Temin edilen rızkın artanı zekat farizası ve sadakaya kalır. Bilhassa mümin kişi malını artırmak, geliştirmek ve çoğaltmak ile mükelleftir.

Mü'min ferd malını artırırken başkalarına eziyet vermemelidir. Kazanacağım, derken kullar arasında malların tedavülünü engelleyici veya bütün malların tek elde toplanmasına vesile olan hareketlerden de kaçınmalıdır.

"Ta ki sizden zenginler arasında mal dolaşan bir şey olmasın." (Haşr: 7)

İslam dini; diğer taraftan kazanç temin ederken baş vurulan vasıta ve hedefin temiz olmasını, beslenen niyetin ve çalışma tarzının doğru olmasını emreder. Ve müslümanın üzerine farzettiği kayıtlar ile para kazanmak için fertlerin vicdanını ve ahlakını rencide edici ve cemiyet hayatını ve varlığını zedeleyici yollara baş vurmaktan kat'iyetle men eder."

"Ve İslam bütün bunları ka'inatta mevcut vakıalar halinde temsil eden bir mefküre esası üzerine ikame eder. Bu mefkure, yeryüzünün halifesi olan insanoğlunun hareketlerine tesir eden, hakim olan ahdin üzerine kaimdir.

Bunun içindir ki, faiz nizamı başlangıçta mutlak iman esası ile çarpışır durumdadır. İmani esaslar üzerine kaim olmayan bir nizamdır. O nizamda Allah'a yer yoktur. Allahü teala'nın yer yüzünde ikame ettiği ahlaki hedef ve gayelere yer yoktur o nizamda.

Evvela faiz nizamı "Allah'ın iradesi ile beşerin hayatı arasında hiç bir alaka yoktur." esası üzerine kaimdir. O nizamda insan herşeyden önce yer yüzünün efendisidir. Allah tarafından gelen hiç bir ahit ile mukayyet kılınamaz. Hiç bir zaman Allah'ın emirlerine uymak mecburiyetinde değildir. Ve bu hususta zorlanamaz.

Sonra ferd mal kazanmak ve kâr temin etmek için son derece hürdür. Kazanmış olduğu mallarını harcamakta ve eğlenmekte serbesttir. Bu konuda Allah'tan gelen hiç bir şarta bağlanmak mecburiyetinde olmadığı gibi başkalarının faydasını da düşünmekle mükellef değildir.

Bunun için de kendi kasasına istediği kadar para ilave ettikten sonra milyonlarca insanın bundan eziyet çekmesi hiç bir mana ifade etmez, vız gelir ona. Bazan insanlar tarafından vazedilmiş olan kanunlar onun bu kazancına bir had koyarak hürriyetini kısıtlayabilir. Faiz ve kâr haddi koyarak, ya da baş vuracağı hile, gasb, talan ve oyunlarını engelliyerek bir nevi hürriyetini tehdit edebilir. Ancak bu müdahale insanların kendi elleriyle koydukları ve sırf beşeri isteklerinin eseri olan engeller olup, bir değer ifade etmezler. Çünkü ilahi hükme dayalı sabit bir esasa bağlı bulunmamaktadır."

Faiz nizamı çok bozuk, hatalı bir düşünceye dayanmaktadır. Bu nizamda; insan varlığının en önemli gayesi; mal kazanmaktır. Ne şekilde olursa olsun para sahibi olmaktır. Ve istediği şekilde bu malı harcamaktır. Böyle bozuk bir fikre dayandığından ötürü de insanlar mal kazanıp onu dilediği gibi harcamak için köpekler gibi para almaya (hırsla) çalışmaktadırlar ve bu ugurda önüne dikilen bütün prensipleri ve başkalarının menfaatlerini yıkmak için çalışmaktadırlar.

Hem faiz nizamı doğrudan doğruya beşeriyetin helakini (yok olmasını) hedef almaktadır. İnsanlığı bir uçuruma götürdüğü gibi, gerek ferdlerde gerek cemiyetlerde, gerekse devletlerin ve milletlerin hayatında olsun bir avuç faizcinin keyfi için beşer hayatını zehir etmektedir. Ahlaki, ruhi ve sinir krizleriyle insanoğlunu uçurumlara yuvarlamaktadır. Hem para piyasasını bozmakta, hem de milletlerin iktisadi hayatını krizlerden krizlere itmektedir. Nihayet modern çağda olduğu gibi faiz nizamı sayesinde hakiki sultalar ve ameli nüfuz mahlukatın en aşağısı ve en şerri olan bir zümre elinde toplanmaktadır. Bu aşağılık herifler ne insanlık, ne de haysiyyet tanımaktadırlar. Ne insanlığa, ne de ahde

hürmet etmesini bilmektedirler ve onlar fertlere, hükümet ve milletlere memleket dahilinde ve yurt dışında giriştikleri istikraz ve verdikleri faizli borçlar yüzünden bütün insanlığın alın teri akıtarak elde ettiği kazançlar faiz şeklinde ellerine geçen o bir avuç azınlığın ta kendileridir. Hiç bir zahmete düçar olmadan, alınları terlemeden aldıkları faizler ve kârlar ile insanlığın kanını ve etini bir kene gibi emmektedirler.

Faiz yiyen kapitalistler sadece zavallı kimselerin alın teri olan mallarını ellerinden almakla iktifa etmezler. Memleket içinde bütün nüfuz onların elinde bulunur... Bunlar hiç bir ahlaki veya dini esas tanımızlar. İdeal prensipleri, dini ve ahlaki mevzuları uydurma hikayeler(!) olarak kabul ederler. Ve onlarla alay ederler. Ellerinde bulunan her türlü nüfuzu; kendilerine zavallı kimseleri daha çok sömürmek ve daha fazla faiz almak imkanını sağlayan nizam ve idareleri yerleştirmek yahut da yeniden ortaya çıkarmak için kullanırlar. Bu çirkin hedeflerin, bu alçak emellerin önünde hiç bir mania duramaz. Bunun için en basit yol; beşeriyetin ahlaki değerlerini yıkıp, şehevi ve beşeri arzuların teşkil ettiği kokmuş eğlence bataklıklarına yuvarlamaktır. Nitekim bu bataklığa düşenler ellerinde bulunan son kuruşa kadar her şeylerini sarf etmektedirler. Bütün değerleri ve paraları önlerine dikilen bu şebekelere, bu tuzaklara düşmektedir. Bunun yanısıra kapitalistler, dünya iktisat piyasasını kendi mahdut emellerine ve menfaatlerina uygun şekilde yürütmek için olanca tahakküm yollarına baş vurmaktadır. Bunun neticesi iktisat piyasası krizlerden krizlere sürüklenmekte, bütün insanlığa umumi faydalar sağlayan iktisadî sınaî üretimler hedefini yitirerek faizci kapitalist zümrenin menfaatına hizmet etmektedir. Ve bütün dünyanın servet ve gelir kaynakları da bu sömürgeci kapitalist zümrelerin elinde bulunmaktadır." (68) Aynı zat şöyle devam eder.

والكارثة التي تمت في العصر الحديث و لم تكن بهذه البشعة في الجاهلية هي أنّ هؤلاء المرابين الذين كانوا يتمثلون في الزمن الماضي في صورة أفراد أو بيوت مالية كما يتمثلون الآن في صورة مؤسس المصارف العصرية قد استطاعوا بما لديهم من سلطة هائلة مخيفة داخل أجهزة الحكم العالمية وخارجها وبما يملكون من وسائل التوجيه والاعلام في الأرض كلّها سواء في ذلك الصحف والكتب والجامعات والأساتذة ومحطات الارسال ودور السينما وغيرها أن ينشئوا عقلية عامة بين جماهير البشر المساكين الذين يأكل أولئك المرابون

68- Fizilalil Kuran C. 1 S. 467-68

عظامهم ولحومهم ويشربون عرقهم ودمائهم في ظل النظام الربوي هذه العقلية العامة خاضعة للايحاء الخبيث المسموم بأنّ الرّبا هو النظام الطبيعي المعقول والأساس الصحيح الذي لا أساس غيره للنمو الاقتصادي وانّه من بركات هذا النظام وحسناته كان هذا التقدم الحضاري في الغرب وان الذين يريدون ابطاله جماعة من الخياليين غير العمليين وانّهم انّما يعتمدون في نظرتهم هذه على مجرد نظريات أخلاقية ومثل خيالية لارصيد لها من الواقع وهي كفيلة بافساد النظام الاقتصادي كلّه، لو سمح لها أن تتدخل فيه حتّى ليتعرض الذين ينتقدون النظام الرّبوي من هذا الجانب للسخرية من البشر الذين هم في حقيقة الأمر ضحايا بائسة لهذا النظام ذاته ضحايا شأنهم شأن الاقتصاد العالمي نفسه الذي تضطره عصابات المرابين العاطبة لأن يجري جريانا غير طبيعي ولا سوي. ويتعرض للهزّات الدّورية المنظمة وينحرف عن أن يكون نافعًا للبشرية كلّها إلى أن يكون وقفًا على حفنة من الذئاب قليلة. ان النظام الرّبوي نظام معيب من الوجهة الاقتصادية البحتة وقد بلغ من سوئه ان تنبّه لعيوبه بعض أساتذة الاقتصاد الغربيين أنفسهم وهم قد نشأوا في ظله وأشربت عقولهم وثقافتهم تلك السّموم التي تبثها عصابات المال في كلّ فروع الثقافة والتصوّر والأخلاق وفي مقدمة هؤلاء الأساتذة الذين يعيبون هذا النظام من الناحية الاقتصادية البحتة «دكتور شاخت» الألماني ومدير بنك الرايخ الألماني سابقًا وقد كان مما قاله في محاضرة له بدمشق عام ١٩٥٣ : أنّه بعملية رياضية (غير متناهية) يتضح أن جميع المال في الأرض صائر إلى عدد قليل جدا من المرابين. ذلك ان الدائن المرابي يربح دائمًا في كلّ عملية بينما المدين معرض للرّبح والخسارة ومن ثمّ فانّ المال كلّه في النهاية لابدّ بالحساب الرياضي أن يصير إلى الذي يربح دائمًا وانّ هذه النظرية في طريقها للتحقق الكامل فان معظم مال الأرض الآن يملكه ملكًا حقيقيا بضعة الوف أما جميع الملاك وأصحاب المصانع الذين يستدينون من البنوك والعمال وغيرهم فهم ليسوا سوى أجراء يعملون لحساب أصحاب المال ويجني ثمرة كدّهم اولئك الألوف.

وليس هذا وحده هو كلّ ما للرّبا من جريرة فان قيام النظام الاقتصادي على الأساس الرّبوي يجعل العلاقة بين أصحاب الأموال وبين العاملين في التجارة والصّناعة علاقة مقامرة ومشاكسة مستمرة. فان المرابي يجتهد في الحصول على أكبر فائدة ومن ثم يمسك المال حتّى يزيد اضطرار التجارة والصناعة إليه فيرتفع سعر الفائدة ويظل يرفع السعر حتّى يجد العاملون في التجارة والصناعة انه لافائدة لهم من استخدام هذا المال لأنّه لايدر عليهم ما يوفون به الفائدة ويفضل لهم منه شيء عندئذ ينكمش حجم المال المستخدم في هذه المجالات التي تشتغل فيها الملايين وتضيق المصانع دائرة انتاجها ويتعطل العمال فتقل القدرة على الشراء وعندما يصل الأمر إلى هذا الحدّ ويجد المرابون ان الطلب على المال قد نقص أو توقف يعودون إلى خفض سعر الفائدة اضطرارًا. فيقبل عليه العاملون في الصّناعة والتجارة من جديد وتعود دورة الحياة الى الرّخاء .. وهكذا دواليك تقع الأزمات الاقتصادية الدّورية العالمية ويظل البشر هكذا يدورون فيها كالسّائمة ثم انّ جميع المستهلكين يؤدون ضريبة غير مباشرة للمرابين فان أصحاب الصناعات والتجار لايدفعون فائدة الأموال التي يقترضونها بالرّبا الاّ من جيوب المستهلكين فهم يزيدونها في أثمان السّلع الاستهلاكية فيتوزع عبؤها على أهل الأرض لتدخل في جيوب المرابين في النهاية، أما الديون التي تقترضها الحكومات من بيوت المال لتقوم بالاصلاحات والمشروعات العمرانية فان رعاياهم هم الذين يؤدون فائدتها للبيوت الرّبوية كذلك. اذ ان هذه الحكومات تضطر إلى زيادة الضرائب المختلفة لتسدد منها هذه الديون وفوائدها وبذلك يشترك كلّ فرد في دفع هذه الجزية للمرابين في نهاية المطاف وقلّما ينتهي الأمر عند هذا الحد ولا يكون الاستعمار هو نهاية الدّيون ثم تكون الحروب بسبب الاستعمار.

ونحن هنا ــ في ظلال القرآن ــ لانستقصي كلّ عيوب النظام الرّبوي فهذا مجاله بحث مستقل فنكتفي بهذا القدر لنخلص منه إلى تنبيه من يريدون أن يكونوا مسلمين إلى جملة حقائق أساسية بصدد كراهية الاسلام للنظام الرّبوي المقيت.

الحقيقة الأولى: التي يجب أن تكون مستيقنة في نفوسهم انّه لا إسلام مع قيام نظام ربوي في مكان وكلّ ما يمكن أن يقوله أصحاب الفتاوى من رجال الدّين أو غيرهم سوى هذا دجل وخداع فأساس التصور الاسلامي كما بينّا يصطدم اصطدامًا مباشرًا بالنظام الرّبوي ونتائجه العملية في حياة الناس وتصوّراتهم وأخلاقهم.

والحقيقة الثانية: انّ النظام الرّبوي بلاء على الانسانية ــ لافي ايمانها وأخلاقها وتصورها للحياة فحسب بل كذلك في صميم حياتها الاقتصادية والعملية وانه أبشع نظام يمحق سعادة البشرية محقا ويعطل نموها الانساني المتوازن على الرغم من الطلاء الظاهري الخداع الذي يبدو كأنه مساعدة من هذا النظام للنمو الاقتصادي العام.

والحقيقة الثالثة: انّ النظام الأخلاقي والنظام العملي في الاسلام مترابطان تمامًا وانّ الانسان في كلّ تصرفاته مرتبط بعهد الاستخلاف وشرطه وانّه مختبر ومبتلى وممتحن في كلّ نشاط يقوم به في حياته ومحاسب عليه في اٰخرته، فليس هناك نظام أخلاقي وحده ونظام عملي وحده وانّما هما معًا يؤلّفان نشاط الانسان وكلاهما عبادة يوجر عليها إن أحسن وأثم يؤاخذ عليه ان أساء وانّ الاقتصاد الاسلامي الناجح لايقوم بغير أخلاق وإن الأخلاق ليست نافلة يمكن الاستغناء عنها ثم تنجح حياة الناس العملية.

والحقيقة الرّابعة: انّ التّعامل الرّبوي لايمكن الاّ أن يفسد ضمير الفرد وخلقه وشعوره تجاه أخيه في الجماعة وإلاّ أن يفسد حياة الجماعة البشرية

وتضامنها بما يبثه من روح الشرّ والطمع والأثرة والمخاتلة والمقامرة بصفة عامة. أما في العصر الحديث فانّه يعد الدّافع الأول لتوجيه رأس المال إلى أحط وجوه الاستثمار كي يستطيع رأس المال المستدان بالربا ان يربح ربحا مضمونًا فيؤدي الفائدة الربوية ويفضل منه شيء للمستدين ومن ثم فهو الدافع المباشر لاستثمار المال في الافلام القذرة والمراقص والملاهي والرقيق الأبيض وسائر الحرف والاتجاهات التي تحطم أخلاق البشرية تحطيمًا والمال المستدان بالربا ليس همّه أن ينشيء أنفع المشروعات للبشرية بل همّه أن ينشيء أكثرها ربحا ولو كان الرّبح انّما يجيء من استثارة أحط الغرائز وأقذر الميول وهذا هو المشاهد في أنحاء الأرض وسببه الأول هو التعامل الربوي.

والحقيقة الخامسة: ان الاسلام نظام متكامل فهو حين يحرم التّعامل الرّبوي يقيم نظمه كلّها على أساس الاستغناء عن الحاجة اليه وينظم جوانب الحياة الاجتماعية بحيث تنتفي منها الحاجة إلى هذا النوع من التعامل بدون مساس بالنمو الاقتصادي والاجتماعي والانساني المطرد.

والحقيقة السادسة: انّ الاسلام حين يتاح له أن ينظم الحياة وفق تصوره ومنهجه الخاص لن يحتاج عند الغاء التعامل الرّبوي إلى الغاء المؤسسات والأجهزة اللازمة لنمو الحياة الاقتصادية العصرية نموها الطبيعي السليم ولكنّه فقط سيطهرها من لوثة الربا ودنسه ثم يتركها تعمل وفق قواعد أخرى سليمة وفي أول هذه المؤسسات والأجهزة المصارف والشركات وما إليها من مؤسسات الأقتصاد الحديث.

والحقيقة السابعة: وهي الأهم ضرورة اعتقاد من يريد أن يكون مسلمًا بأن هناك استحالة اعقادية في أن يحرم الله أمرا لاتقوم الحياة البشرية ولا تتقدم بدونه كما انّ هناك استحالة اعتقادية كذلك في أن يكون هناك أمر خبيث ويكون في الوقت ذاته حتميا لقيام الحياة وتقدمها فالله سبحانه هو خالق هذه

الحياة وهو مستخلف الانسان فيها وهو الآمر بتنميتها وترقيتها وهو المريد لهذا كلّه الموفق اليه فهناك استحالة اذن في تصوّر المسلم أن يكون فيما حرّمه الله شيء لاتقوم الحياة البشرية ولا تتقدم بدونه وأن يكون هناك شيء خبيث هو حتمي لقيام الحياة ورقيها وانّما هو سوء التصوّر وسوء الفهم والدّعاية المسمومة الخبيثة الطّاغية التي دأبت أجيالاً على بثّ فكرة انّ الرّبا ضرورة للنمو الأقتصادي والعمراني وانّ النّظام هو النّظام الطبيعي وبث هذا التصوّر الخادع في مناهل الثقافة العامة ومنابع المعرفة الانسانية في مشارق الأرض ومغاربها ثم قيام الحياة الحديثة على هذا الأساس فعلا بسعي بيوت المال والمرابين وصعوبة تصوّر قيامها على أساس آخر وهي صعوبة تنشأ أولا من عدم الايمان كما تنشأ، ثانيًا من ضعف التفكير وعجزه عن التحرر من ذلك الوهم الذي اجتهد المرابون في بثه وتمكينه بما لهم من قدرة على التوجيه وملكيته للنفوذ داخل الحكومات العالمية وملكيته لأدوات الاعلام العامة والخاصة.

والحقيقة الثامنة: ان استحالة قيام الاقتصاد العالمي اليوم وغدًا على أساس غير الأساس الربوي ليست سوى خرافة أو هي أكذوبة ضخمة تعيش لأن الأجهزة التي يستخدمها أصحاب المصحلة في بقائها أجهزة فعلا وانه حين تصح النية وتعزم البشرية او تعزم الأمة المسلمة ان تسترد حريتها من قبضة العصابات الربوية العالمية وتريد لنفسها الخير والسعادة والبركة مع نظافة الخلق وطهارة المجتمع فان المجال مفتوح لاقامة النظام الآخر الرشيد الذي أراده الله للبشرية والذي طبق فعلاً وما تزال قابلة للنمو تحت اشرافه وفي ظلاله لو عقل الناس ورشدوا وليس منه لنا مجال تفصيل القول في كيفيات التطبيق ووسائله فحسبنا هذه الاشارات المجملة.

وقد تبين ان شناعة العملية الرّبوية ليست ضرورة من ضرورات الحياة الاقتصادية وان الانسانية التي انحرفت عن النهج قديمًا حتّى ردّها الاسلام اليه هي الانسانية التي تنحرف اليوم الانحراف ذاته ولا تفيء الى النهج القويم الرّحيم السّليم.

FAİZ DENİLEN BELA

"Nihayet bu yeni asırda faiz nizamı beşeriyetin başına en büyük bela olmuştur. Ve cahiliyyet devrinde bile böyle bir felakete sahne olmuş değildi cihan. Geçen asırda borsalar veya zenginler halinde ortaya çıkmış olan bu faizciler, günümüzde modern banka ağaları, kapitalistler olarak kendilerni göstermektedirler. Bütün dünyada ellerinde bulunan reklam ve propaganda vasıtalarıyla ve idareleriyle ve idareleri altındaki iç ve dış baskı aletleriyle, sinema, tiyatro, radyo ve televizyon, gazete ve kitap üniversite Prof.ları yoluyla faiz nizamının üstünlüğünü ve ileriliğini her tarafa kabul ettirdiler. Kanını emdiği, etini yediği zavallı fakir tabaka arasında faize dayalı nizamı benimseyen ve ilerilik telakki eden aldatılmış bir tabakanın yetişmesini temin ettiler. Bu zehirli fikirlerin enjekte edilmiş olduğu ve yabancı fikirlerin kölesi durumunda bulunan kimseler, iktisadi gelişmenin ve ekonomik kalkınmanın en sağlam ve doğru yolu olarak faiz nizamını benimsemişler ve bunu gayet tabii bir hal olarak kabul ediyorlar. Batı dünyasında akılları büyüleyen ilerlemenin ancak faize dayalı bu bozuk nizam sayesinde mümkün olduğunu savunuyorlar. Bu aldatılmış zavallılara göre faiz esasına dayalı kapitalist nizamı yok etmek isteyenler, realist olmayan hayalperestlerdir! Ve bunu yaparken de onlar realite ile hiç alakası olmayan bir yığın hayal mahsulü kendi fikirlerince ahlaki nazariyelere dayanmaktadırlar. Bunlar bir sürü gafil hayal perest güruhtur. Şayet onların istediği yapılacak olursa memleketin iktisadi durumu uçuruma sürüklenecektir. Haddi zatında kapitalist düzenin kurbanı olan insan yığını tarafından çok zaman onu kaldırmak isteyen inanmış kimseler alay mevzuu edilmektedirler. Hem onlar hem de dünya iktisadiyatı bu bir avuç kapitalist grubun kurbanı olmuşlardır. Dünya piyasasında kapitalist ağaların arzu etmiyeceği bir halin zühuru onların bütün asablarının gerilmesine veya sabahlara kadar düşündürmeye yeter. Bütün beşeriyetin faydasına herhangi bir iktisadi faaliyyet, insanları bu bir avuç aç kurtların elinden kurtaracak hareket, dünya piyasasında bu bir avuç kapitalistin büyük buhranlar koparmasına veya dünya çapında yükselme alçalmaların teminine kafidir. (Yani o kapitalistler beşeriyetin menfaatını düşünmeden insanlık aleminin kendilerine köle ve hizmetkâr durumuna getirmeye çalışıyorlar.)

Hadd-i zatında faiz nizamı hakiki iktisat bakımından da zararlı ve anormal bir nizamdır. Faizin getirdiği zarar o dereceyi bulmuştur ki, bu vakıa karşısında bizzat garplı iktisat profesörleri bile aynı nizamın idaresi altında yetişmiş olduklarına rağmen dikkatleri bu noktaya çekmekten geri kalmamışlardır. Bütün ahlaki, kültürel ve fikri zihniyetlerini zehirleyen bu basit nizamın içinden yeti-

şen bu bilginler bile faiz nizamının fenalığını kabul ediyorlar. Faize dayalı ekonomiyi iktisadi açıdan zararlı bulan iktisat alimlerinin başında Alman Raih bankasının eski genel müdürü ve iktisat Prof.Dr. Şaht gelmektedir. Dr. Şaht 1953 yılında Şam'da verdiği konferanslarından birinde şöyle demişti: "Riyazi bir ameliye olarak şu bir gerçektir ki, yer yüzünde bütün paralar miktarı, adedi pek az olan faizci bankerlerin elinde toplanmaktadır. Borç veren banker herhalü kârda kazanç sahibidir. Ama borç alan kimse hem kazanabilir, hem de kaybedebilir. Bunun içindir ki, riyazi bir vakıa olarak para neticede daima bankerlerin kasasına dönecektir. Ve bu nazariye asrımızda bir hakikat olarak gerçekleşmiştir. Yeryüzündeki paranın en büyük yekünü bir kaç bini aşmayan kapitalistlerin elinde bulunmaktadır. Geriye kalan mal ve mülk sahipleri fabrikatörler ve bankalardan borç para alan iş sahibleri ve işçiler bu kapitalistlerin menfaatı için çalışan, ücretli işçiler durumundadırlar. Onların alın terini sömürenlerin sayısı ise o, binlerce kapitalist kişilerdir.

Faizdeki fenalıkların hepsi bu kadarla da bitmeyecektir. İktisadi hayatın faiz nizamı üzerine kaim olması neticesinde, mal sahipleriyle, çalışan işçiler arasındaki ticari ve sinai münasebetler bir kumar masasına oturan ve birbirini aldatmak için çalışan kimselerin durumundan farksızdır. Çünkü kapital sahibi olan kimse, daha çok kazanmak için çalışmaktadır. Bu yüzden en çok para getiren yatırımlara girişmektedir. Bunun için çok zaman ticari ve sınai hayatta krizlerin baş göstermesini ve kendi kazancının daha fazla artmasını temin etmek için piyasadan paraları çekmektedir. Nihayet fiyatlar yükselmekte, ticari ve sınai hayatta çalışan kimseler kâr getirmediğinden dolayı ellerindeki parayı iş sahalarına yatırmamaktalar. Çünkü üretici veya işleyici durumunda olanlar istihsal ettikleri malı eskisinden bir kaç misli fazla fiyata maledebilmekte ve imalatı kısmaktadırlar... İşte tam bu sırada milyonlarca insan gücünün çalıştığı imalat sahasındaki hafiflemeden doğan mal sıkıntısı baş göstermekte, piyasada darlık başlamaktadır. Fabrikalar imalat sahasını kısıtlamış olduklarından işsizlik baş göstermekte ve alış-veriş azalmaktadır. Durum bu safhaya gelince ve sermayedarlar, faizciler isteklerin azaldığını veya durakladığını görünce bu sefer başlıyorlar paranın değirini düşürmeye, sınai ve ticari hayatta yeniden bir canlılık başlıyor. İşçiler (ve küçük sermaye sahipleri) sermayedarların çevresine koşuyorlar. Bundan sonra hayat yavaş yavaş normale dönüyor. İş ve çalışma sahaları faaliyete başlıyor ve piyasa açılıyor. Bir dolabtır dönüyor. İktisadi buhranlar, krizler ve devalüasyonlar dünya piyasalarını alt-üst ettiği gibi, zavallı insanlar bu bir avuç kapitalistin elinde hayvan gibi oynatılıp duruyor.

Tüketici durumunda olan her vatandaş muayyen bir nisbette endirekt yollarla faizci ktapitalistlere vergi öder. Çünkü esnaf ve tüccar faiz karşılığında aldığı paranın biriken faizini gayet tabidir ki tüketici durumunda olan vatandaşın omuzundan alacaktır. Bunun için en basit yol, satılan eşyanın değerini artırmak-

tır. Mallarının fiyatı artınca nihayette kapitalistin cebini dolduracak. Paraların yükü bütün dünyada vatandaşın omuzuna binmektedir. Devletin çeşitli imar faaliyetlerini yürütmek ve kalkınma projelerini tatbik etmek için giriştiği iç istikrazlar ve borçlanmaların faizi de yine vatandaşın omuzuna binmektedir. Çünkü dışarıdan faizle para almak ve içerden istikraz etmek mecburiyetinde kalan devlet bu borçların faizini ödemek için vatandaşın boynuna ağır vergiler yükleyecektir. Neticede vatandaş kapitalistlerin cebine girecek olan muayyen miktarda vergileri ödemek mecburiyetindedir. Çok zaman durum bu noktada kalmaz. Bu borçlanmalar sonunda çok kere sömürge imparatorlukları kurulur... Yahut da sömürgeler yüzünden harbler başlar...

Biz burada, -yani Kur'an'ın gölgesinde- faiz nizamının bütün aksaklıklarını, kusurlarını açıklayacak değiliz. Zira bu mevzuu başlı başına bir kitabın mevzuudur. Biz bu kadarla iktifa ediyoruz. Ve müslüman olarak yaşamak isteyenleri de İslam'ın neden faizi yasakladığını ve faiz nizamına düşman olduğunu açıklamak için bazı önemli hakikatları beyan ederek ikaz ediyoruz.

1- Bir kere şu hakikati iyice kavramalı ve nefiserimizde hakim kılmalıyız. Hiç bir zaman İslâm nizamı ile faiz nizamı bir yerde birleşmez. Bunun dışında ister din adamlarından olsun, ister başkalarından olsun kim fetva araştırmaya ve söz etmeye kalkışırsa yalancıdır. Dolandırıcıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi İslam nizamı esastan faiz nizamı ile çarpışır. Faizin neticesi ortaya çıkacak ahlaki, ameli ve içtimai durumlar ile kökten harb halindedir.

2- Faize dayalı kapitalist nizam sadece hayat görüşü, ahlaki ve itikadi bakımdan değil, iktisadi ve ameli yönden de beşeriyyetin başına büyük bir beladır. Beşer hayatını felce uğratan en korkunç bir nizamdır. İnsanların saadetini yok etmekten başka hiç bir faydası yoktur. İnsanlığın tekamülünü kökten yıkmaktadır. Dıştan ne kadar parlak ve süslü görünürse görünsün, iktisadi hayatı ne kadar geliştirdiğini iddia aderse etsin kapitalizmin faiz belası bundan başka birşey değildir."

3- İslam nizamında, ahlaki prensiblerle ameli düsturlar birbiri içindedir ve birbiri ile alakalıdır. Ve insan yaptığı bütün hareketlerinde Allah'a verdiği ahdi ve hilafet şartını gözetmekle mükelleftir. Günlük yaşayışında her an Allah tarafından mürakabe edildiğini (gözetlendiğini) imtihan anında bulunduğunu ve ahirette huzuru Rabbil aleminde muhasebe edileceğini göz önünde bulunduracaktır. İslam'ın nazarında ameli nizam ayrı, ahlaki nizam ayrı olarak telaki edilmez. İkisi birden insanın ameli hayatını meydana getirir. Her ikisi de ibadettir ve insan gereği gibi yerine getirdiği zaman mükâfatını görür. Onları kötüye kullanırsa günah kazanmış olur ve cezasını çeker. İslam; iktisadi, ahlaki hususlar nazarı itibara alınmadan var olmıyacağı gibi fayda da getirmez. İnsanların ameli hayatının ahlaki düsturlar olmadan da başarıya ulaşabileceği veya ahlakını boş

olup kendisine ihtiyaç olmadığı bir şey olduğu ve böylece insan oğlunun ameli hayatının kurtulacağı asla kabule şayan değildir.

4- Faiz ile muamele ferdin ahlakını, vicdanını ve müslüman kardeşine karşı duygularını ifsad etmektedir. Umumi manası ile de ferdler arasına çekişme, hodgamlık ve egoistlik emareleri soktuğu, ferdleri birbirine karşı düşman durumuna düşürdüğü için cemiyet içerisindeki içtimai yardımlaşma esasını yıkıyor ve cemiyet hayatını berbad ediyor. Günümüzde bu hisler en aşağılık duruma kadar götürmüş ve para kazanmak için en fena istismar yolları, normalleştirilmiştir. Kâr sağlamak için ne yazık ki en iyi çare faiz olarak telakki edilmektedir. Ancak bu şekilde faizle para alan kimse sermayesi nisbetinde bir kâr sağlamakta ve elde ettiği karın bir kısmını da borca, faiz aldığı kimseye vermektedir. Bunun içindir ki ahlak bozucu filmlerin, haya yoksunu gazetelerin, oyun yerlerinin, dans pistlerinin ve beyaz köle kadın ticaretinin, bunlardan başka insan oğlunun ahlakını yıkmak isteyen her türlü hareketin gerisindeki esas amil rahat kazanç temini için baş vurulan faiz nizamıdır. Elbette faiz ile borç alınan paralarla cemiyete faydalı işler yapılacak değildir. Bilakis fazla kazanç getirecek her şey (faizcilere göre) mübahtır bu yolda. İsterse para, en aşağılık duyguların, en çirkin arzuların istismarı neticesinde elde edilmiş olsun.. İşte bugün yer yüzünde karşı karşıya bulunduğumuz manzara... Bunun biricik sebebi faizciliktir!

5- "İslâm tam ve mütekâmil bir nizamdır. Faizi yasaklarken, iktisadi hayatta hiç de faizle muameleyi icab ettirmeyen daha başka esaslı kaideler koyar. Kurduğu içtimaî hayat düzeni faize muhtaç kılmayacak vasıftadır. Hiç bir zaman için iktisadi, içtimaî ve insanî gelişimi de engelleyici tarzda değildir.

6- İslâm nizamına uygun biçimde bir hayat düzeni kurulduğu takdirde, faiz faize dayalı müesseseler ilga edilirken modern ekonomik gelişimi temin edici müessese ve kurumlar da ilga edilecek değildir. Sadece o müesseseler faizin getirdiği fenalıklardan ve levsiyattan temizler. Sonra İslâmî kaidelere uygun nizamnameler dahilinde failiyetine devam etmesi sağlanır. Bu müesseselerin başında bankalar, şirketler, kooperatifler ve benzeri modern iktisadî müesseseler gelir.

7- En önemlisi de budur. Müslüman olarak yaşamak isteyen herkes kat'iyyetle inanmalıdır ki; Allah-u Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri herhangi bir şeyi haram kılarsa, beşer hayatının varlığının ve gelişmesinin o şey üzerine kaim olması itikaden imkânsızdır. Aynı zamanda habis ve fena olan bir şeyin hayatın mevcudiyeti ve terakkisi için zaruri olması ve o, olmadan hayatın imkânsız olması dinen mümkün değildir, kabili imkân değildir. Bu kâinatın Halîkı (yaratıcısı) Allah-u Teâlâ'dır. İnsanı yer yüzüne halife olarak gönderen de O'dur. İnsanoğlunun gelişip terakki etmesini emreden ondan başkası değildir. Ve bu hususlarda tevfikini insanlara yar eden yine Hazret-i Allah'tır. Şu halde Allah'ın ha-

ram kıldığı bir şeyin hayat için zaruri olduğunu kabul etmek inanç yönünden mümkün değildir. Hatta hayatın gelişmesi için şart olan bir şeyin fena ve habis olması da aynı derecede mümkün değildir... Şu halde bu nevi düşünce, habis bir fikrin nesiller boyu yayılmasından ve çirkin bir propagandanın zehirli tohumlarından başka bir şey değildir. Yıllardır bir zehirli propaganda ile şu fikir yayılmaya çalışılmaktadır "Dünyanın ilerleyip, gelişebilmesi için tek şart faizdir, faizsiz ilerleme olamaz. Terakki için en iyi nizam faize dayalı nizamdır. Hem iktisaden kalkınmak için ekonomik hayatı faize dayalı banka nizamı üzerine ikame etmek gerekir. Bunun dışında bir kalkınma şekli düşünülemez; imkânsızdır!..." Bu propagandaların tesirinden kurtulup da, fikren istiklala ulaşmış pek az kimse vardır. Bu fikri acizlikten ve zayıflıktan ötürü o rezil propagandanın tesir sahası gelişmiştir. Ayrıca faizci kapital ağalarının yerleştirdiği fikirlerin yaptıkları propagandaların, dünya devletlerinin her kademesine sızmış olmalarının ve dünya çapındaki ferdi ve umumi yayın ve ilan vasıtalarını ellerinde bulundurmalarının da bu sahanın genişlemesinde mühim tesirleri vardır.

8- Bugün veya yarın dünya iktisadiyatının faiz nzamından başka temeller üzerine kaim olması ihtimali mümkün değildir. Böyle bir şey hurafeden öteye gitmez. Hem böyle bir şey doğrudan doğruya yalandır. Çünkü çıkarcı gurubun elinde bulundurduğu reklam ve propaganda vasıtaları gayet kuvvetlidir. Yığınlarca insanın menfaati mevzuubahistir(!)" gibi laflar edenler de yok değildir. Fakat sağlam niyetli kimseler çıkar ve insanlık da azimle çalışırsa veya müslüman ümmeti azimle harekete geçerse dünya kapitalistlerinin elinden kendi istiklalini ve hürriyetini almaya çalışırsa cemiyeti ve kendi hayatı için saadet ve temizlikle dolu hayırlı yaşamlar arzu ederse, faiz nizamından başka iktisadi hayatın üzerine kaim olduğu bir nizamı yerleştirmek mümkündür. Hem de Allah'ın murad ettiği nizamı. Nitekim bu nizam daha önce bilfiil tatbik edilmişti. Ve kendisiyle birlikte tekâmül eden bir hayat numunesi vermişti. Yine de iddia ediyoruz. Aynı nizamın gölgesi altında faizsiz bir nizamın kurulması mümkündür. Hayatın tekamülüde ancak o şekilde temin edilir. Ne olur insanoğlu aklını başına toplarsa da doğru yolu seçse ve hidayete erse!...

Ne yazıkki bu satırlar arasındaki faizsiz bir nizamın nasıl çalışacağını ve ne şekilde tatbik edileceğini açıklayamayacağız. Bu kadarlık açıklama ile iktifa etmek mecburiyetindeyiz. (Çünkü bu husus ayrı bir kitabın konusudur.)

"Faizin iktisadi hayatın esası olmayacağı artık açığa çıkmış bir hakikattır. Daha önce yolunu yitirip dalalete düşmüş, sonra da İslam nizamı ile kurtuluşa ermiş olan insanoğlu yine aynı varlıktır. Bu gün yolunu sapıtmış olanlar da aynıecdadın torunlarıdır. Ve ne yazık ki, bu günün insanı kendisini selamete ulaştıracak rahmet, selamet nizamına uymak istememektedir..." (69)

69- Fizilalil Kuran C. 1 S. 475

Günümüzde İslâm'ın beşeriyete en acı belaları tattıran faiz sanatını ne şekilde beşeriyetin hayatını yıktığını görelim... Şimdi bu konu ile ilgili önce bazı hadis-i şerifleri kayd etmek istiyorum;

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «اَلرِّبَا سَبْعُونَ حُوبًا اَيْسَرُهَا مِثْلُ اَنْ يَنْكِحَ الرَّجُلُ اُمَّهُ».

Ebu Hüreyre (r.a.)'nın Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

"Riba (faiz) in yetmiş çeşit günahı vardır, en kolay (hafif) kısmı adamın kendi anasıyla evlenmesi veya (zina etmesi) günahı kadardır."(70) Yani faizin çok çeşitleri vardır. Hepsi de günahtır. En hafifi sanılan kişinin anası ile zina etmesi gibi ağırdır.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «لَيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لاَيَبْقَى مِنْهُمْ اَحَدٌ اِلاَّ آكِلُ الرِّبَا فَمَنْ لَمْ يَأْكُلْ اَصَابَهُ مِنْ غُبَارِهِ».

Ebu Hureyre (r.a.) 'den; Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu.

"İnsanlar üzerine bir zaman gelecek faiz yemeyen kimse kalmayacaktır. (hepsi faiz yiyecekler.) Şayet yemeyen olursa da onun üzerine tozu konacaktır." (71) Avnul Mabud şöyle der;

أي يصل إليه أثره بأن يكون شاهدا في عقد الربا او كاتبًا او آكلا من ضيافة آكله وهديته.

"Yani faizin eseri herkese ulaşacaktır. Mesela (kimisi) faiz muamelesine katiblik yapar, şahitlik yapar, (kimisi) faiz yiyenin ziyafetinden yer, ya da hediyesini alır." (72)

Ne büyük bir mucize! Resulullah asırlarca önce bizim durumumuzu aynen dile getirmiştir. Kimisi faiz yemez, ama faize şahitlik, katiplik eder. Faizcilere misafir olup, yemeklerini yer, hediyelerini kabul eder, böylece faiz eseri, lekesi ona da bulaşır. İşte hali hazır faiz o kadar yaygınlaşmıştır ki, faiz yemeyenin üzerine faizin tozu gübari, konuyor. Sadakte ya Resulallah (doğru ve gerçek söyledin ya Resulullah)" Buna misallar çoktur, çay-şekerimiz tekelden geliyor.

70- Keşfülhafa C. 1 S. 422 - Mişkatül mesabih C. 2 S. 859 - İbni Kesir C. 1 S. 328
71- İbni Maceh C. 1 S. 765
72- Avnül Mabud C. 9 S. 180

Bizzat Şekerbank vardır. Alış verişine faiz karışan insanlar pek çok olduğu için, gidilen yemekli evlenme törenine, yemekli mevlitlere, iftar davetlerine ve buna benzer nedenlerle vüku bulan misafirliklere katılanların faiz tozuna maruz kalmaktadırlar. Giydiğimiz elbiselerimizde pamuk vardır. Bizzat Pamukbank vardır. Çukurova'da yetişen pamuğun mayası faizle yoğuruluyor. Yediğimiz ekmekten, giydiğimiz elbiseye, hatta içtiğimiz bazı sulara kadar alım-satımını yaptığımız her şeyde faiz tozu vardır. Fakat bununla beraber biz bizzat faize bile bile girmeyelim, bilemediğimiz veya göremediğimiz zaruri veya gayri ihtiyarî hallerde; yidiğimiz, içtiğimiz şeylerden Rabbimiz affeder. Yalnız bu ortamda helal bildiğimiz şeylerden dahi zaruret miktarınca istifade edip, zaruret dışına çıkmazsak takvaya uygun yol tutmuş oluruz. Selef-i salihin "Biz helalin onda dokuzunu harama girmek korkusuyla terkederdik." derlerdi. Müslüman olan herkes lüksten uzaklaşmalı. herşeyde ölçülü olmalıdır. İster yiyecek maddesi olsun, ister başka şeyler olsun israftan, lüksten uzaklaşmalı, herşeyde ölçülü olmalıdır; elden itidalı bırakmamalıdır. Yani tıka-basa değil de zaruret miktarınca yemek, içmek, zaruret sayılan üç kat elbise ile iktifa etmek gerekir.. Aynı zamanda ev malzemesinde de ölçülü olmalıyız ki, bu hadis-i şerifin buyurduğu gibi bize dokunacak faizin tozu-dumanı iç alemimizde pek tehlike arz etmesin. Tekva yolu budur. Yine Ebû Hüreyre (ra.)'dan Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurdu:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «يَأْتِى عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَأْكُلُونَ فِيهِ الرِّبَا»، قَالَ: قِيلَ لَهُ: النَّاسُ كُلُّهُمْ؟ قَالَ: «مَنْ لَمْ يَأْكُلْهُ نَالَهُ مِنْ غُبَارِهِ».

"İnsanlar üzerine bir zaman gelecek (hepsi de) faiz yiyecek."

Bunun üzerine soruldu: Ey

- Allah'ın peygamberi! İnsanların hepsi de mi yiyecek?

- Yemiyenin de ona tozu dumanı ulaşacaktır..." diye cevap verdi."(73)

Münziri şöyle der:

أي يعم التعامل به وتزول الثقة بالله فيطمع الانسان ويربو ويجلس الناس في مجالس آكل الرّبا ولا ينصحه أحد ولا ينهاه فيناله من ذنوبه وتصيبه آثامه لأنّه لايأمر بالمعروف ولا ينهى عن المنكر ولا يقطع صحبة آكل الرّبا ومعاملته ولو بغير قصد الرّبا.

73- İbni Kesir C. 1 S. 328

"Faizle muamele çok yaygınlaşır, Allah'ın "rezzak" sıfatına karşı olan güven kalkar, dolayısıyla insanlar tamahkârlık yapıp dünya hırsı ile faize girer ve müslümanlar faizcilerin meclisinde otururlar, onları nasihat yoluyla faizden vazgeçirmeğe gayret etmezler. Dolayısıyla onların günahlarının tozu, dumanına maruz kalırlar. Aynı zamanda onlardan sohbeti kesmeleri icap ettiği halde kesmezler." (74) Faiz Allah'ın rahmetinden uzaklaştırır. Nitekim şöyle buyurulmaktadır;

عَنْ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ لَعَنَ اٰكِلَ الرِّبَا وَمُوكِلَهُ وَشَاهِدِيهِ وَكَاتِبَهُ.

Abdullah bin Mesud (r.a.)'den rivayet edildiğine göre: Resulullah (S.A. V.) faiz yiyene, yedirene, şahitlerine ve katibine şüphesiz lanet etti."(75) Faiz alan, veren,. ve katipliğini, şahitliğini yapanlar bu tehdide maruzdurlar.

Yani faizden çeşitli yollarla yararlanılıyor. Yararlanma çeşitlerinin en büyüğü de yemek olduğu için, "yiyen" ifade kullanılmıştır. Yoksa faiz alan kimse ister yesin ister yemesin fark etmez. Aynı zamanda faizli muameleye şahidlik edenlerle katiblik edenlerin de aynı suça ve günahına ortak oldukları bildirilmektedir. Cabir (r.a.)'ın rivayet ettiği hadiste («هم سواء») "Bunların hepsi faiz günahında ve vebalinde müsavidir, (yani eşittir.)" İlavesi vardır. Evet öyledir: "Nitekim imam Nevevi şöyle der:

هذا تصريح بتحريم كتابة المبايعة بين المترابين والشهادة عليها وفيه تحريم الاعانة على الباطل.

"Bu hadis faiz alan ile veren arasındaki muameleyi yazmanın ve buna şahitlik etmenin haramlığına ve batıl bir işe yardımcı olmanın yasaklığına açıkça delalet eder." (76) Allah herşeyi herkesten daha iyi bilir. Ebu Hüreyre (r.a.)'an rivayete göre Resulullah (s.a.) şöyle buyurur:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «اَتَيْتُ لَيْلَةَ اُسْرِىَ بِى عَلٰى قَوْمٍ بُطُونُهُمْ كَالْبُيُوتِ فِيهَا الْحَيَّاةُ تُرَى مِنْ خَارِجِ بُطُونِهِمْ، فَقُلْتُ: مَنْ هٰؤُلاَءِ يَا جِبْرَائِيلُ؟ قَالَ: هٰؤُلاَءِ اَكَلَةُ الرِّبَا».

74- Et-Terğib vet-Terhib C. 3 S. 10
75- İbni Maceh C. 2 S. 764
76- Müslim (Nevevi Şerhi ile) C. 11 S. 26

"Miraca götürüldüğüm gece, karınları evler gibi (büyük) olan bir kavmin üzerine vardım. Bunların karınlarında dışardan görülen yılanlar vardı. Ben bunlar kimlerdir? ya Cebrail! diye sordum. Cebrail dedi ki: Bunlar faiz yiyicilerdir." (77)

Allah saklasın! Bu fani dünyada yalnız midesini düşünen, helal-haram aramayan mideperest kimsenin vay haline! Evet, faizcilik ve tefecilik edenlerin bu yolla zenginleştiğini görmek mümkündür. Ama bunların mallarının servetlerinin kısa ömürlü olup, bir süre sonra aksine iflas ettiklerini duyuyor ve müşahede ediyoruz. Öyleleri her memlekette ve her devirde görmek mümkündür. Yani öyle servetin akibeti iyi değildir. Yıkılmaya mahkumdur. Nitekim Resulullah şöyle buyurur:

عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرِّبَا إِلاَّ كَانَ عَاقِبَةُ أَمْرِهِ إِلَى قِلَّةٍ».

"... Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (A.S.V.) şöyle buyurdu demiştir:="Faizden mal çoğaltan hiç bir kimse yoktur ki, işinin akibeti malın azalmasına dönüşmesin." (78) Yakın tarihimizde bankerlerin iflas ettikleri herkesçe malumdur.

Zaten daha evvel "Allah faizin bereketini giderir (karıştığı malı) mahveder. Sadakaları ise bereketlendirir. (Sadaka çıkarılan malı artırır) Allah, çok nankör ve günahkar olan hiç kimseyi sevmez." ayeti kerimeyi zikr ettik.

Halk arasında bir söz vardır. "Ağlayanın malı gülene fayda vermez."

FAİZ YASAĞININ MERHALELERİ

Faiz yasağı (peyderpey) cereyanı hakkında kısa bir izahat yapmak uygun olur. Cahiliyet döneminde ve islamiyetin ilk zamanlarında faiz usulü daha çok şöyle idi. Parası çok olan bankerler. Faizciliği sanat haline getirmişlerdi. Mesela bir adama yüzbin lirayı yüzde 20 nisbetinde bir faizle ödünç verirlerdi. Vadesi geldiğinde adam para sahibi ile yeni bir anlaşma yaparak vadeyi bir yıl daha uzatır ve asıl para ile tahakkuk etmiş olan faize ek olarak vereceği 80 bin lira ödemeyi kabullenirdi. Böylece ikinci vade geldiğinde 200 bin lira ödemek mecburiyetinde kalırdı. işte Allah (c.c.) Ali İmran 130. ayetinde "ez'afı muzaafe" (kat kat) faizinden bahsetmiştir ki, cahiliyet dönemindeki faiz şekli öyle idi. Bir

77- İbni Kesir C. 1 S. 326
78- Feyzülkadir C. 5 S. 412

borca faizin eklene eklene sermaye kadar veya daha ziyade bir miktarı bulması demektir. Yani fakirler zenginle üzerinde ittifak ettikleri süre gelip te ödeyecek hali olmadığı zaman mecburiyet karşısında vadeyi uzatıp o vadeye karşı faiz oranını artırırlardı. Bu şekilde sürdürülen faizcilikle paranın bir kaç katı fakirin zayıf sırtına ağır bir yük yüklenir ve fakirler böylece zenginlerin faizini ödeyelim diye gece-gündüz çalışır, onların kul ve köleleri olurlardı.

Allah (cc) kendi kitabında çok yaygın bir haramı bir anda yasaklamayıp pedagojik bir yöntemle kademeli olarak yasaklamıştır. Önce bu çirkin muameleye dair Mekke-i Mükeremede ilk inen ayette şöyle buyuruldu:="İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz riba (faiz veya karşılığında fayda umduğunuz herhangi bir bağış) Allah yanında artmaz. Allah'ın hoşnudluğunu dileyerek verdiğiniz zekat (böyle değildir). İşte bunlar (zekat verenler onun) karşılığını kat kat artıranların ta kendileridir." (79)

Bu ayetle faizin haram olduğu açıklanmıyor; inanmışların dikkati çekiliyor ve bu konuda onların kafasında bir soru, vicdanlarında bir istifham meydana getiriliyor. "Faizin Allah katında hiçbir sevabı yoktur ve o hiç bir zaman bereketli bir ortam doğurmaz." denilerek aklı erenlerin bu konuda iyice düşünmelerini ve bir vicdan muhasebesi yapmalarını istiyor.

İkincisi Medine-i Münevverede inen ayetle şöyle buyuruluyor: "Yahudilerden (çoğunun) zulümleri, bir çoklarını Allah yolundan alıkoymaları, menedildikleri halde faiz almaları ve haksız sebeplerle insanların mallarını yemeleri sebebiyle (daha) önce kendilerine helal kılınan iyi ve temiz şeyleri onlara haram kıldık ve yine onlardan küfür üzere kalanlara elem verici bir azab hazırladık."(80)

Bu ayetle faizciliğin yahudi milletini ne hale düşürdüğünü, nasıl da sömürücü bir millet durumuna getirdiği ve bundan dolayı onlara elem verici bir azabın (hem dünyada, hem ahirette) hazırlandığı haber verilerek müslümanlar uyarılıyor, ilahi yasaklara uymayan inkarcıları acıklı bir azabın beklediğine özellikle dikkatler çekiliyor. Adil ölçülere bağlı dengeli bir ekonomik yapının sapa sağlam ayakta durmasına ters düşen sebeplerden birine işaret edilerek faizciliğin ön plana alınıp rağbet gördüğü bir toplumda hem ekonomik yapının ağır darbe alacağı hem gelir dağılımında çok sakat bir yol izleneceği vicdanlara işleniyor. Burada yine faizin müslümanlara haram kılındığı açıklanmıyor. fakat ona doğru açılacak kapı bir az daha aralanıyor. Üçüncü kademede Medine'de inen ayetle, Arap tefecilerinin aşırı denecek kadar ölçü ve anlamda kat kat faiz almaları yasaklanıyor.

79- Rum Ay. 39
80- Nisa Ay 160-161

"Ey İman edenler! Faizi kat kat artırarak yemeyin. Allah'a (karşı gelmekten ve O'nun buyruklarına karşı durmak) dan sakının ki felah bulasınız (korktuğunuzdan kurtulup umduğunuza erişesiniz.)" Nisa/160-161

Böylece müslümanlara ilk faiz yasağı konulmuş oldu. Faizin haram olduğu az kapalı bir anlatımla bildiriliyor. Tabii ki görünürde bu ayette faizin kat kat artırılarak yasaklanmış olsa da haddi zatında tamamı yasaklanmıştır. Fakat tefsir ilmi ve usulunden habersiz kimseler öyle zannederler. Ancak yukarıda bahsettiğimiz gibi günün faiz usulü kat kat artırmak olduğu için böylece bu durumbelirtildi. Yoksa ilk anda sanıldığı gibi kat kat olmayan normal bir orandaki faizin mübahlığı manası çıkarılmız. Nitekim şöyle denilir;

وخص بالنهي لأنه كان شائعا إذ ذاك

"O devirde kat kat faiz şekli yaygın olduğundan Cenab-ı Hak(c.c.) "Ey iman edenler! Faizi kat kat artırarak yemeyin" diye buyurdu. (Bakara sûresindeki âyetlerle de hususi olarak yasakladığı gibi umumi olarak da yasakladı."(81)

Yani kafalardaki bazı şüpheleri izale etmek için dördüncü kademede faizin tamamının haram kılındığı şüphe götürmeyecek bir anlatımla açıklandı. Zaten içki yasağında da kademeli olduğu gibi gönüller buna hazır duruma getirilmiş bulunuyordu. İşte böylece yukarda yazdığımız ayet-i kerimeler nazıl oldu.

"Faiz yiyenler, (kabirlerinden)ancak şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar." El-alemin kanını kene gibi emen insanın dünyası da ahiret hayatı da zehir olur. Nitekim mirac olayında şöyle bir hadis-i şerife rastlıyoruz;

عَنْ سَمُرَةَ بْنِ جُنْدُبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : «رَأَيْتُ اللَّيْلَةَ رَجُلَيْنِ أَتَيَانِي فَأَخْرَجَانِي إِلَى أَرْضٍ مُقَدَّسَةٍ فَانْطَلَقْنَا حَتَّى أَتَيْنَا عَلَى نَهْرٍ مِنْ دَمٍ فِيهِ رَجُلٌ قَائِمٌ وَعَلَى شَطِّ النَّهْرِ رَجُلٌ بَيْنَ يَدَيْهِ حِجَارَةٌ فَأَقْبَلَ الرَّجُلُ الَّذِي فِي النَّهْرِ فَإِذَا أَرَادَ أَنْ يَخْرُجَ رَمَى الرَّجُلُ بِحَجَرٍ فِي فِيهِ فَرَدَّهُ حَيْثُ كَانَ فَجَعَلَ كُلَّمَا جَاءَ لِيَخْرُجَ رَمَى فِي فِيهِ بِحَجَرٍ فَيَرْجِعُ كَمَا كَانَ، فَقُلْتُ: مَا هَذَا الَّذِي رَأَيْتُهُ فِي النَّهْرِ؟ قَالَ: آكِلُ الرِّبَا».

81- Ruhu'l-Maâni C.4 S. 55

Semure b. Cündübün rivayet ettiğine göre: Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurdu;

"Bu gece iki adamın (Cebrail ile Mikâil) bana geldiklerini ve beni alıp mukaddes (tertemiz) bir yere çıkardıklarını ve oradan hep birlikte gide gide kan akan bir ırmağa geldiğimizi gördüm. O ırmakta bir adam duruyordu; ırmağın kenarında da ellerinde taş bulunduran başka bir adam bekliyordu, derken ırmakta adam kenara doğru gelmeye başladı, tam çıkmak isterken kenarda duran adam onun ağzına bir taş atıp geldiği yere geri çevirdi. Böylece ırmakdaki adam ne kadar kıyıya yanaşmak istediyse o adam hep onun ağzına taş atıp geri çeviriyordu. Yanımda bulunanlara sordum:

- Şu ırmakda gördüğüm şeyler neyi ifade ediyor?

Yanımdakilerden biri cevap verdi:

- Bu ırmakdaki adam faiz yiyendir." (82)

Diğer bir hadisi şerifte şöyle buyurulur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «أَرْبَعٌ حَقٌّ عَلَى اللَّهِ أَنْ لَا يُدْخِلَهُمُ الْجَنَّةَ وَلَا يُذِيقَهُمْ نَعِيمَهَا: مُدْمِنُ الْخَمْرِ وَآكِلُ الرِّبَا وَآكِلُ مَالِ الْيَتِيمِ بِغَيْرِ حَقٍّ وَالْعَاقُّ لِوَالِدَيْهِ».

Ebu Hureyre'den Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu:

"Dört kimse vardır ki, onları cennete sokmamak Allah'a bir hak (kanunu ;abı)dır. Alkollü içkilere devam edeni, faiz yiyeni, haksız yere yetim malı yiyeni ve bir de ana babasına karşı geleni.." (83)

Velhasıl faizin dini dünyevi bir çok afetleri vardır.

Dünyevi zararları şöyle açıklanmıştır;

1- Çalışma azmini öldürüyor, başkasının el emeğiyle servet biriktirip geçinmeye yol açar,

2- Tefecinin çok zengin olmasına, fakirin, işçinin daha çok fakir olmasına sebep olur.

3- Orta sınıfın, ortadan kalkmasını hızlandırır, zenginli fakir, patronla işçi, iş verenle işçi arasında büyük uçurumlar meydana getirir.

4- Memleket ekonomisinin gelişmesine engel olur, iktisadi dengesizlik doğurur.

5- Ticari ahlakı bozar, yardımlaşma ruhunu öldürür.

82- Et-Terğib vetterhib C. 3 S.3
83- Et-Terğib vetterhib C. 3 S. 5

6- Anarşizme kapı açar, fazilet ve merhamet bağlarını koparır.

7- Cemiyet bünyesinde müthiş bir bunalıma sebep olur.

8- Faizsiz ödünç para vermek, ihtiyaç sahibine yardımcı olmak, manevi kazanç sağlayan karz-i hasen (faizsiz, karşılıksız ödünç) müessesesini geliştirmek gibi yüksek hasletleri kökünden yıkar.

9- Ölü yatırımı hızlandırır, iş sahasını daraltır.

10- Parayı mübadele vasıtası olmaktan çıkarır, mahdut (belirli) ellerde biriken bir kıymet haline getirir.

11- Toplum arasında kin, hased, kıskanma gibi kötü hislerin doğmasına zemin hazırlar.

Hülasa faizin zararları sayılamayacak kadar çoktur. Mal canın yongasıdır. diye ata sözü çok yerindedir. Nitekim bir hadis-i şerifde şöyle buyurulur:

قال رسول الله عليه السلام حُرْمَةُ مَالِ الْمُسْلِمِ كَحُرْمَةِ دَمِهِ

"Müslüman malının hürmeti kanının hürmeti gibidir." Feyzülkadir C.3 S. 381. Yani kanı nasıl saygı değer ise malı da o kadar saygı değerdir. Binaenaleyh insanın malını karşılıksız almak haramdır. Aynı zamanda nasıl ki müslümanın nefsini tehlikelerden muhafaza etmek gerekiyorsa, malını da muhafaza etmek gerekir. Elmalılı merhum Hamdi Yazır da şöyle der:

1- Faiz insanın malını karşılıksız olarak almaktır. Tabii ki yüzlirayı yüzbir lira peşin veya veresiye satmak her halde bir larayı karşılıksız almak demektir. Fakat faizcilere göre karşılığı vardır. Faizci adam birine faizle para verirken şöyle der; "Ben bu parayı herhangi bir ticarette çalıştırsaydım neler neler kazanmazdım." diye hayali bir menfaat kurar ve o hayali menfaata karşılık faiz alır. İşte böylece fakirin hakiki malını bir hayal karşılığı alan zalim faizciler zam ediyorlar ki yaptıkları şey bir alış-verişten ibarettir. Onun bu iddası altınların şıngırtısını bizzat altına satmaya benzer.

2- Faiz insanları cidden çalışmadan mahrum ederek faizcilikle parasını peşin veya veresie artırmakla kolay kazanç yolunu tercih eder, böylece insanların geçimi için zaruri olan sanatlar durur ve hayat dumura uğrar. Dolayısıyla yüksek istihsalata kabiliyetli şahsiyetlerin failiyetleri tamamen ortadan kalkmış olup, milletin hayati önemi haiz her türlü işlerin aksamasına yol açılmış olur. Netice itibariyle faizcilik dünyevi hayatını da felce uğratır.

3- Faizcilik insanlar arasında ihtiyaca göre ödünç para vermek suretiyle yardımlaşmanın kesilmesine yol açar. Zira ihtiyaç sahibi olan fakirler sermaye-

darlardan ihtiyaçlarını gidermek için ödünç para isterken o maddeperest servet sahibleri faiz almak şartıyla fakirlere ödünç para verirler. Haliyle fakir ihtiyacını gidermek için onlardan aldıkları paranın iki mislini ödemeye mecbur kalırlar, böylece fakir gittikçe daha fakirleşir, zenginlerden de iyilik hisleri silinir, yerine hırs merhametsizlik duyguları yerleşmiş olur.

4- Faiz zenginlere fakirlerden fazla bir mal çekmek imkanını bahşetmektir ki bu da ilahi rahmetine manidir. Yani toklar az, açlar çok , ağlayanlar çok, gülenler az.

5- Bunların her biri faizin büyük bir felaketin kapısını açmakta olduğunu ifade eder. Bununla beraber Allah'ın kesin haram kıldığı için olabilir ki onun öyle zararları vardır ki, bize mechuldur. Bize düşen vazife Allah tealanın helal kıldığı şeyden istifade edip yasakladığı şeylerden uzak kalmaktır. Her şeyin hikmetini idrak etmemiz hem mümkün değil hem de gerekmez. Hak Dini Kur'an Dili adlı tefsirde bu konuda güzel izahat verilmiştir.

Her şeyin üstünde, değil mi ki, Allah faizin zararlı olduğunu açıklamış ve bunu mü'minlere haram kılmıştır. O halde, ona kayıtsız şartsız uymak bizim kulluğumuzun gereğidir.

Resulullah (A.S.) veda hutbesinde şöyle buyurur:

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «إِنَّ كُلَّ رِبًا كَانَ فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَهُوَ مَوْضُوعٌ تَحْتَ قَدَمَيَّ هَاتَيْنِ وَأَوَّلُ رِبًا أَضَعُهُ رِبَا الْعَبَّاسِ بْنِ عَبْدِالْمُطَّلِبِ».

"Cahiliyet döneminde olan bütün faiz şu her iki ayağımın altına alınmıştır. (Batıldır.) İlk İptal ettiğim faiz de Abdulmuttalib'in oğlu Abbas'ın (amcamın) faizidir." (84)

Böylece veda hutbesinde evvela Mekke-i Mükerreme'de amcasının faizini kaldırmakla mezkur ayet-i kerimenin hükmünü icra etmiştir. İslam yurdunda hem müslüman hem de gayr-i müslim bu ilahi emre itaata davet edilirler, buna riayet etmeyenlerle savaş gerekir. Çünkü mahiyetimizde yaşayan gayr-i müslimler de zararı umuma ait olan faiz gibi yasağa uymaları gerekir."

Evet pahalılığın ve enflasyonun baş amili ve temel taşı da faizdir diyebiliriz. Faiz belası çalışan ve üreticileri ezer, çalışmadan, yorulmadan, kazanan bir toplumun meydana gelmesine sebep olur ve her türlü huzursuzlukların meydana gelmesine zemin hazırlamakta olduğu aklıbaşında herkesçe malumdur. Dolayısıyla Allah (cc.) ve Resulu tarafından kesinlikle yasaklanmıştır.

84- Fizilali Kuran C. 1 S. 486

TEMİNAT MEKTUBU

Bu caiz değildir. Zaten teminat mektubu alan, banka ile ilişkisi olan faiz alan veya veren kimsedir. Banka da teminat mektubu kendi müşterilerine veriyor. Ayrıca teminat mektubu karşısında komisyon parasını vermek de caiz değildir. Zira İslam hukukunda kefalet meccanen olmalıdır. Binaenaleyh bir ücret verilmek şartıyla birisine kefil olmak caiz değildir. Teminat mektubu banka değil de başka bir şahıs olsa ücretle olduktan sonra yine de caiz değildir.

Hatta bir kimse bir deliye veya çocuğa kefil olup da onların yerine borçlarını öderse onlardan bir şey alamaz. Nitekim şöyle denilir;

لكن الكفيل يعتبر متبرعا الاّ في حالة ما إذا كانت الكفالة عن الصّبي المأذون له في التّجارة وكانت بأمره.

"Lâkin kefil olan zat müteberri sayılır (yani Allah rızası için, fahri olarak kefil olur.) Ancak velisi tarafından ticaret için izinli bir çocuğa onun emri ile kefil olursa o takdirde (Onun yerine ödediği miktarı) alabilir." (85) Şurada zühayli'nin kefaletin ücretiyle ilgili ibaresini de yazalım;

الكفالة عقد تبرع وطاعة يثاب عليها الكفيل والأولى ان تتم تبرعا بدون مقابل ولو قام المكفول له بتقديم شيء من المال للكفيل هبة أو هدية جاز جزاء المعروف الذي أسداه له الكفيل لكن ان شرط الكفيل بتقديم مقابل او اجر على كفالته وتعذر على المكفول عنه تحقيق مصلحته من طريق المحسنين المتبرعين جاز دفع الأجر للضرورة.

"Kefalet bir teberru ve kefilin onunla sevap kazanması sözkonusu bir akiddir. En iyisi karşılıksız olarak teberruan yapılmasıdır. Ancak kefil olunan kimse kendiliğinden bir bağış, hedye takdim ederse kefilin bunu almasında bir beis yoktur. Zira kefilin ona yaptığı iyilik karşılığında bir iyilik yapmış olur. Yalnız kendisine kefil olacak kimse ücret vermediği takdirde iyilik sever kimselerden kefil bulamayacak ve bu sebeple işi aksayacaksa zarurete binaen parayla kefil tutması caizdir. (Ancak kefil ücret ile kefalet yaptığı takdirde günahkâr olur.)"(86)

85- Fıkhûs-Sünnet C. 3 S. 273 - Elihtiyar C. 2 S. 167
86- El-Fıkhü'l-İslâmî c.5, s. 160.

DARU'L-HARB VE FAİZ

Biz daru'l-harpdeyiz, diye sakın ha sakın! faiz helaldir demeyelim. Esasen biz bu konuyu tahlil etme sadedinde değiliz. Ancak faizle ilgili yanlış telakkileri, fetvaları bertaraf etmek için kısaca değinmek mecburiyetinde kaldık. Önce daru'l-İslâm hakkındaki merhum Said Havva'nın beyanatına yer verelim. Mezkur zat daru'l-İslâm'ı şu kısımlara ayırarak şöyle der;

١–دار العدل وهى الدارالتى تقيم الاسلام وتحمى السنة.

٢–دار البغى وهى التى سيطر الخارجون على الامام الحق ولو حكموا بالاسلام.

٣–دار البدعة وهى التى سيطر عليها المبتدعون وأظهروا فيها بدعتهم.

٤–دار الردة وهى التى ارتد أهلها او سيطر المرتدون عليها.

٥–الدار المسلوبة وهى الدار التى استولى عليها كافرون من خارج ارض الاسلام وكانت في الاصل دار اسلام.

وهذه الاقسام كلها داخلة في دار الاسلام.

"(Daru'l-İslâm: (İslâm yurdu) şu kısımlara ayrılır:)

1- Adalet yurdu: İslâmî hükümleri icra edip peygamber (a.s.v.)'ın sünnetini himaye eden ,başında müslümanların şer'i halifesi bulunan devlettir.

2- Zulüm yurdudur: Hak olan imama karşı çıkan yerdir ki, onlar her ne kadar İslâmiyet'i tatbik etseler dahi yine zulüm yurdu denilir. (Zira hak olan imama, devlet liderine düzenin bozulmaması için karşı çıkılmaz.)

3- Bidaa yurdudur: Üzerine bidatçıların musallat olup bidatlarini uygulayan yurttur.

4- Ridde yurdudur: Ehl-i, mürted olmuş veya mürtedler tarafından istila edilen yurttur.

5- Aslında İslâm yurdu olubta tamamen müslümanların elinden alınan hariçten kâfirlerin istilasına uğrayan yurttur.

İşte bu gibi yerlerin hepsi de İslâm yurdu içine girmektedir. Yani daru'l-harb sayılmaz." (87)

87- Elislam C. 2 S. 402

Evet aslında her ne kadar "daru'l-harb" İslâm siyasetinin hakimiyeti dışında kalan idare ve hukuk nizamının İslâm esaslarına dayanmadığı ülkedir diyebilir isek de ancak İbn Abidin'in ibaresinden de anlaşıldığı gibi şeriatın cüz'i bir hükmü dahi olsun görünürde icra ediliyorsa o memleketin daru'l-İslâm olduğunu savunmuşlardır. Bu da bir ictihattir. Biz de bu içtihadı İslâm ve müslümanların selameti için benimsiyoruz. Zira halihazırdaki Türkiye gibi mevcut halkı müslüman olan devletlere "daru'l-harb" diye fetva söz konusu olursa takva elden gider, bazı önemli dinî meselelerde de lâubalilik başlar, dinen sakıncalı haller sakınılmaz hale gelir. Yani yarardan fazla zararı vardır.

Tabiî ki, dünyada gereken liderlik makamımızı almak için yer yüzünü kâfirlerden, mürtedlerden, fasıklardan kurtarmak amacıyla cihad gerekir. bütün ülke müslümanları tevhid bayrağı altında birleşip ehl-i küfre karşı galibiyeti elde etmeye takatları dahilinde gayret etmeleri gerekir. Zaten müslümanlar Allah (c.c.)'nun emirlerini tatbik edip, ettirmekle görevlidir. Oysa ilahi kanun hakimiyeti sağlanmadıkça bu görev yerine gelmiş sayılmaz. Ancak şu ayet-i kerîmeyi unutmayalım.

﴿لاَيُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا اِلاَّ وُسْعَهَا﴾

"Allah (c.c.) her kişiyi ancak gücünün yeteceğiyle mükellef tutar."

Gücümüz ne zaman yetecek diye sorulursa, cevaben deriz ki, hakiki müslümanların sayısı onların =fasıkların, kâfirlerin, mürtedlerin yarısı kadar olması gerektiği gibi, silah ve mühimmatı da onlarınkinin yarısı kadar olmalıdır. Çalışalım, hedefe doğru birlikte ilerliyelim, kalu-kile iltifat edip, aziz zamanımızı heder etmeyelim, muhabbet kervanından ayrılmayalım, hüsumete düşmeyelim, neslimizi ilim-irfanla mücehhez kılmaya gayret edelim. Zira büyük davanın ağırlığını ancak büyük insan taşıyabilir.

Şurada İbn Abidin c.3, s. 310 şöyle denilir :

يجوز الخروج عليه وعزله ان لم يلزم فتنة

"Zalim imama (devlet reisine) karşı gelmek, onu azletmek caizdir. Ancak eğer güç yetirilemez de bir fitneye sebebiyet söz konusu ise karşı gelinmez»Sebebini de şöyle açıklar:

كي لانكون كمن بنى قصرًا ويهدم مدينة

«Taki bizim halimiz (bir taraftan) bir konağı yaparken öbür taraftan da bir şehiri (bir ülkeyi) yıkıp viran edenin haline benzemesin." (Zalim imama (lidere) karşı çıkılır. Şunu da bilmemiz gerekir ki, zafer sayı ile değil; kemiyyet önemli değil, keyfiyet önemlidir. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurur;

﴿كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ﴾

"Nice az topluluk, çok topluluğa Allah'ın izniyle üstün gelmiştir; Allah sabredenlerle beraberdir." Bakara 249.

Evet tarihte bunun örnekleri çoktur. Yani zaferi sayı çokluğunda değil, iman ve irfanda, ihlas ve samimiyette aramak gerekir. Aynı zamanda Hak Teâlâ'ya, Resûlullah'a gönül veren bir İslâm ordusu ile değerli, kültürlü, cesur din ve dünyadan, dünya siyasetinden haberdar, ilim irfanla mücehhez, daima tedbirli ve bütün çarelere baş vuran, askerlerinin samimiyet ve iman derecelerini yakından teftiş eden bir liderin mevcudiyeti de gereklidir. Yoksa Hak Teâlâ'ya gönül vermemiş, maddî ve manevî güçlerini bir araya getirip bütünleştirmeyen, dağınık ve Resûlullah'ın hakiki mirasçısı olan liderden mahrum, derbeder bir İslâm toplumun ehl-ı küfre, münafık ve facirlere karşı zafer kazanmaları hayal olur.

Bu konu başlı başına bir konu olduğundan fazla üzerinde durmuyorum. İsteyen, bir kısmını yazdığım ayetlerin tamamını okusun, tefsirine baksın, görecek ki Kur'ân-ı Kerîm önemli tarihî ve ibretle dolu bir olaya dokunmaktadır. İsrail oğullarının düştükleri felaket girdabından kurtulmak için daha önce öldürmek istedikleri peygamberler bu kez onlardan yardım dileyip, ileri gelenleri toplanıp başlarına iyi bir lider tayini için nasıl çırpındıklarını Kur'ân'ın beyanıyla anlayacak ve bir milleti din ve dünya felaketlerinden kurtaran ancak dini bütün, ilim-irfanla mücehhez üstün yetenekli bir liderin nazaretinde olabilir.

Üstad (r.h.) da şöyle der;

إن القيمة ليست في الكمية إذ الانسان إذا لم يصر انسانًا انقلب حيوانا شيطانا، وأنت ترى كميات الحيوانات بلا حد وقلة الانسان مع انه هو الخليفة.

"Değer, kemiyyette (sayıda) değil, zira (kamil manada) insan (hakiki müslüman) olmayınca insanlıktan çıkıp, hayvan ve şeytan olur. Sen hayvanların ne kadar çok olduklarını ve insanın da az oldukları ile beraber yeryüzünün halifesi (Allah'ın emirlerini tatbik edip, ettirecek eşref-ı mahluk bir vekili) olarak görüyorsun." (88)

Merhum Said Havva da İmam-ı Azam'ın görüşüne göre asrımızdaki kâfir, mürted hiziplerin idare ettikleri ülkeleri birer İslâm ülkesi sayarak şöyle der;

88- Mesneviye-ı Nuriye S. 220

"Buna göre Hindistan, Filistin ve Türkistan gibi ülkeler İslâm ülkesinin birer parçasıdır. Keza aslında İslâm ülkesi olup ta kâfir, mürted hizipler tarafından idare olunan veya kâfir bir diktatörün hakimiyeti altına giren ülkeler de İslâm ülkeleri sayılır." Ancak İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre küfrün açıktan açığa uygulandığı ülkeler İslâm ülkesi değil de dâru'l-harb = savaş ülkesi sayılır." Nitekim aynı eser şöyle devam eder. (Yukarıda zikrettiğimiz görüş İmam-ı Ebû Hanife'nin görüşüdür.) İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'e gelince onlara göre bir yurdun dâru'l-harb = savaş yurdu haline gelebilmesi için yalnız küfrün ahkâmının açıktan açığa uygulanması kâfidir ki, kıyas budur demişler. Bu görüşe göre halî-hazır dünyada İslâm âleminden küçük kıtalar hariç İslâm yurdu olarak hiç bir devleti bulmamıza imkân yoktur. (Yani hali-hazır mevcut devletlerin hemen hemen tamamında gayr-i İslâmî kanunlar hakim olduğundan İmam Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre hepsi de dâru'l-harb'dır kıyasa uygun de onların görüşüdür." (89)

Allah (c.c.) ve Resulullah'ın kesin haram kıldığı şeyi mübah saymak küfürdür. Bununla beraber hali hazır Türkiye darü'l-harb değildir.

Bu konuda "Aydınlatıcı rehber" adlı risalemde biraz açıklama yaptım. Şurada da faiz bahsi münasebetiyle az da olsa değinmeyi uygun gördüm. İbnü Abidin şöyle der:

لو أجريت أحكام المسلمين وأحكام أهل الشرك لاتكون دار حرب

"Eğer (bir ülkede) hem müslümanların hem de ehl-i küfürün ahkamı icra edilirse daru'l harb sayılmaz." (90)

Evet bu hükümler cüzi bir şey de olsa kâfidir. Nitekim aynı eser şöyle der;

ودار الحرب تصير دار الاسلام باجراء أحكام أهل الاسلام كجمعة

وعيد وان بقي فيها كافر اصليّ وان لم تتصل بدارالاسلام

"Darü'l harb cuma ve bayram namazının kılınması gibi İslâm halkına mahsus ahkâmın icrasıyla "dâru'l-İslâm = İslam yurdu olur. (Yani velevki kısmen de olsa İslami hükümlerin tatbik edilmesi, İslam ülkesi olmasına kâfi gelir.) Her ne kadar böyle bir ülkede yerli kâfirler de bulunsa ve bu ülke İslâm ülkesiyle bitişik de olmasa yine hüküm böyledir, değişmez."(91)

Ebul beka darul harbı şöyle tarif eder:

دار الحرب مايجري فيه أمر رئيس الكافرين

89- Elislam C. 2 S. 402-3
90- El islam C. 2 S. 402-3
91- İbn. Abidin C. 3 S. 253

"Dâru'l-harb içinde kafirlerin hükümdarının emrinin yürüdüğü ülkedir."(92)

Dikkat edilirse hali hazır mevcut reis-i cumhurumuzu Türkiye'de yaşayanların hepsinin halifesi değil de emir-i (başkanıdır) Şurada "Aydınlatıcı rehber" adlı risalemden bazı kardeşlerimizce yanlış anlaşılan bir noktayı belirtelim; malumunuzdur ki, gerek Türkiye ve gerekse dünyada mevcut devletlerin hemen hemen tamamı tam manasiyle dini değil de laik bir sistemle idare olunmaktadır. Dolayısıyla bu durumdaki devletlerin başkanları da laik sistemle ve genellikle laik bir seçimle başa gelmiş laik devlet başkanlarıdır. Bu açıdan baktığımız zaman mezkur risalemde başımızdaki emirler (başkanlar) laik bir devlet anlayışıyla seçilmiş, dini değil, dünyevi emirlerimizdir (başkanlarımızdır) diye kasd edilmiştir. Yoksa şeri anlamda "emir'il Müminindir." imam dır, halifedir. demek istenmemiştir. Yanlış anlaşılmasın!

Nitekim aynı eser aynı sayfada şer'i devlet şöyle tarif ediliyor;

ودار الاسلام مايجري فيه أمر خليفة المسلمين

"İslam yurdu ise içinde müslümanların halifesinin emrinin yürüdüğü ülkedir."

Halifeyi seçen de ehl-i hal vel-akid = din ve dünya liderleri ile askeri erkanlardır. Ama mevcut seçimler öyle değildir, laik sistemledir. Ülkede yaşıyan kafir, müslüman, münafık, zındık gibi kim olursa olsun bütün seçmenler tarafından seçilme işlemi tahakkuk etmektedir.

Şunu da hatırlatalım; "İslam toprakları, ne kadar geniş olursa olsun bazı azınlıkta kalanlar müstesna ulemanın ittifakıyla tek bir imamın, halifenin liderliği altında yaşamaları dinen gereklidir.Biz Türkiye ve mevcut devletler darul harb değildir dedik, ancak bu devirdeki müslümanların başında İslami hükümleri icra edecek ve tatbik ettirecek bir imamı, halifesi olmayan mevcut devletlere şeriatın lisanıyla ne isim verilir? Bu soruya cevap veren asrımızın büyük ilim adamı merhum Said Havvâ'nın bu konudaki beyanatını aynen nakledelim;

واذا فرض انه لاتوجد دار عدل بأن لايكون خليفة للمسلمين ثم لايحكم بالاسلام وشرائعه ولا يلتزم الناس به فعندئذ تصبح دار الاسلام كلّها دار ردّة أو بدعة أو فسوق وفي هذه الحالة يجب على المسلمين عامة وعلى أهل الحل والعقد خاصة اقامة الامام ... الخ.

92- Ebulbeka S. 334

"Müslümanların bir halifesi olmadığı ve islam şeratı uygulanarak insanların ona uyması mecbur tutulmadığ Darul adl'in olmadığını kabul edecek olursa (ki öyledir.) O zaman mevcut İslam yurdunun hepsi Daru'r-ridde, Bid'a veya darul fusuk (fısk yurdu) olur. Bu durumda müslümanların hepsine ve özellikle Ehl-i Hal vel akde (alimler ve emirler, askeri erkan)a imamı tayin etmeleri gereklidir. Müslümanların bir saat bile halifesiz veya imamsız kalmaları caiz değildir. Şafii fakihler şöyle derler; "İmam kaybolursa hilafet hükümleri o zamanın en büyük alimine intikal eder." O halde İslam fakihleri İslam topraklarında İslamı uygulayan bir halifenin veya imamın bir an bile yok olmasını tasavvur edemiyorlar." (93) Tabii ki dünya müslümanları İslamiyetin hakimiyeti için cihat ederek, İslâmiyet'in hükümlerini tatbik ettirecek bir imamı tayin etmeye gayret etmek mecburiyetindedirler. Ne yazık ki yer yüzünde İslâm alemini tevhid bayrağı altında birleştirecek, ilahî hükümleri tatbik ettirecek müslümanların bir imamı (lideri) yoktur. Fakat hıristiyanları, yahudileri temsil eden papaları, hahamları vardır. Onun için onlar bize galib geliyorlar. "Aydınlatıcı rehber" adlı risalemde bahs ettiğim riyaset müslümanların dünyevi riyasetini kasd etmişimdir dedik. Bu konuda şerhul-mekasıd gibi dev eserin şu ibaresini de kayd etmeyi uygun dördüm;

وأما عند العجز والاضطرار واستيلاء الظلمة والكفار والفجار وتسليط الجبابرة الأشرار فقد صارت الرّياسة الدّنيوية تغلبية وبنيت عليها الأحكام الدّينية المنوطة بالامام ضرورة ولم يعبأ بعدم العلم والعدالة وسائر الشرائط والضرورات تبيح المحظورات وإلى الله المشتكى في النائبات وهو المرتجى لكشف الملمات.

Ama "Halife tayınından (ümmet-i muhammediye) ıztirar ve aczde kalıp da onlara zalimler, fasıklar, kafirler ve şerli diktatörlerin musallat olduklarında, dünyevi riyaset galip olmuş olur ki, müslümanların imamlarının yürütmekle görevli olan dini konular da zarurete binaen o şer güçlerin riyasetine bağlanmış olur. Artık böyle bir durumda (yani bize şerli insanların reis olduklarında o liderlerin ilmine, irfanına, adaletine bakılmaz. Zira (kaide-i fıkhi olan) "zaruretler mahzurlu (sakıncalı) şeyleri mubah kılar." Müsibetlerde tek muracatımız (sığınacağımız) Allah'dır ve yine ancak belaların defi için tek umud kapımız odur." (94)

Bu dev eserin ibaresine dikkat edilirse bu asırda cuma namazı ile diğer dini konular tartışmaya ve anlaşmazlığa gerek kalmadan anlaşılmış olur. İhtiyaten

93- El islam S. 403
94- Şerhul mekasıd (Teftazani) C. 5 S. 245

de ele alırsak Türkiye gibi devletleri darulharb saymamak daha uygundur. Nitekim şöyle denilir;

قال شيخ الاسلام والامام الاسبيجابي إنّ الدار محكومة بدار الاسلام ببقاء حكم واحد فيها فالاحتياط أن يجعل هذه البلاد دار الاسلام والمسلمين وإن كانت للملاعنين واليد في الظاهر لهؤلاء الشياطين.

"Şeyhülislam ile İmam İsbicabiye göre bir ülkede (velevki) islâmiyete ait bir hüküm de kalmış olsa İslâm ülkesi olarak kabul edilir. Öyle ise günümüzdeki lkeler her ne kadar melûnların olup, görünürde hakimiyet bu şeytanların elinde olsa dahi yine bu gibi ülkeler müslümanların ülkesi ve (darulharp değil de) islam yurdu olarak kabul edilmesi ihtiyata uygundur." Keşşafu istilahatilfunun C.1. S. 327.

Şu açıklamadan sonra faizin her halûkârda haram olduğunu anlatalım: Zaten ulemanın cumhuruna göre faiz her yerde ve her zaman haramdır. Nitekim İbnu Kudame şöyle der;

ويحرم الرّبا في دار الحرب كتحريمه في دار الاسلام وبه قال مالك والأوزاعي وأبو يوسف والشّافعي واسحق، لأنّ ما كان محرمًا في دار الاسلام كان محرمًا في دار الحرب وخبرهم مرسل لانعرف صحته ويحتمل انّه أراد النهي عن ذلك ولا يجوز ترك ما ورد بتحريمه القرآن وتظاهرت به السنّة وانعقد الاجماع على تحريمه بخبر مجهول لم يرد في صحيح ولا مسند ولا كتاب موثوق به وهو مع ذلك مرسل

"Faiz İslam ülkesinde haram olduğu gibi darü'l-harbde de haramdır. Bu hususta (Hanbeli) Maliki, Evzai, Ebu Yusuf, Şafii ve İshak gibi bütün mectehitler aynı hükmü verip ittifak halindedirler." (İmam-ı Azam'ın) "darul-harbde müslümanlarla (bizimle) savaşan kafirler arasında faiz söz konusu değildir." diye dayandığı hadis mürsel bir hadistir." Nitekim aynı eser şöyle devam eder;

"Zira darü'l-İslam'da haram kılınan şey daru'l-harbda da haramdır. Tıpkı müslümanlarla olan faiz muamelesi gibi. (İmam-ı Azamın) dayandığı hadis mürsel olup sıhhatlı bir hadis olduğunu bilmiyoruz. Binaenaleyh Kur'an-ı Kerim'in ayetleriyle, sahih hadis-i şeriflerle, İcma-ı Ümmetle haram kılınan şeyi ravisi mechul ve sahih bir hadis kitabında, mevsuk (mutemet) bir kitabta bulunmayan bir hadis ile mübah saymak asla caiz değildir. Bununla beraber mezkur hadisteki "la" kelimesi "nehy" = men manasına da muhtemeldir. Nasıl ki hac ile ilgili ayetteki "fela refese" (Hac yapmak isteyen kimse şehveti kamçılayan söz ve davranışta, fısk ve münakaşada bulunmasın) manasına geldiği gibi. Bunun manası da "Müslümanlarla onlarla savaşan harbi kafirler arasında da faiz cereyan etmesin" anlamına gelebilir." (95)

Şayet İmam-ı Azam'ın bu hususta bir ictihadı varsa da şunu demek istemiştir; kafirlerden faiz almanın caiz oluşu onları ekonomik yönden çökertmeye matufendir = yöneliktir. Nitekim İbn Abidin şöyle der;

انّ مرادهم من حلّ الرّبا والقمار ما اذا حصلت الزيادة للمسلم

"Gerçekten fükahanın (fıkıh bilginlerinin) müslümanın faiz ve kumar yoluyla (bizimle savaşan) kafirlerden mallarını alması caizdir demelerinden maksatları onlardan (kârlı olarak) daha fazla mal kazanması şartı iledir." (96)

Yani müslümanın faiz veya yenilmeyeceğine güvenip kumar yoluyla mallarını almasının caiz olması mutlak olmayıp onlardan daha kârlı çıkıp, onları ekonomik yönden zaafa uğratma şartı ile kayıtlandırılmıştır. Maalesef bu devirde bu iş tam tersine olmuştur. Zira onların bankalarına yatardığmız para ile onları daha da güçlendiriyoruz. Deveden kulak bize, devenin gövdesi de onlara isabet ediyor.

Ben bizzat 1986 da Almanya'ya gittiğimde işçilere "kafirin bankalarına yatırdığınız paralarınıza karşılık size ne kadar faiz veriyorlar." diye sordum. Onlar "vâdesizlerde yüzde üç, vadelilerde ise yüzde yedi faiz veriyorlar?" diye cevap verdiler. Peki "onlar ne kadar kazanıyorlar?" diye sordum. "Yüzde yüz ve daha fazla kazanıyorlar" diye cevab verdiler.

İşte acaba yerli, yabancı bankalara yatırılan milyarlarca marklarımız ve s. paralarımız müslümanların yararına mı yoksa kafirlerin, fasıkların yararına mı olduğunu iyice düşünmeliyiz, ona göre karar vermeliyiz. Aksi halde Hz. Kur'an'a, Peygamber (S.A.V.) in sahih hadislerine ve fükahanın görüşleri ile ümmetin icmaına karşı gelmiş oluruz. İyice bilelim ki İmam-ı azam'ın kafirleri güçlendirecek şekilde bir faiz muamelesine asla ruhsat vermemiştir. Ne yazık ki toplumda iyice araştırmadan hüküm verenlerin sayısı az değildir. Böylece bu

95- İbnı kudame C. 4 S. 32-3
96- İbnu Âbidin C. 4 S. 188 Fethulkadir C. 6 S. 178

yanlış hükümlerini de İmam-ı Azam (rh.)'un görüşüne mal ederek, manevi ruhaniyetini de rencide ediyorlar. Yukarıda kayd ettiğim İbni Abidin ile Fethülkadir ve İbn Kudame gibi dev eserlerin, muteber kaynakların ibarelerine iyice dikkat edilirse konu kolaylıkla anlışılmış olur. Ve eğer yanlış fetva verenler varsa inşaallah daha önce verdikleri yanlış fetvalarından hem Cenab-ı Hak'tan af dilerler ve hem müslüman kardeşlerinden özür dilemeye başlarlar. Yanlış anlaşılmasın! Bizim gayemiz belli her hangi bir şahıs veya hizbi tenkid etmek değil de sırf insanlık âleminin baş belası olan ve Allah (c.c.), Resûlullah ile icma-ı ümmet tarafından kesinlikle yasaklanmış bu faiz hakkındaki yanlış izlenimleri İslâmiyete mal edilen zararlı ve yanlış fetvaları bertaraf etmektir.

Evet, faiz ve faizcilik toplum yapısında belli bir zümreyi ciddi kazanç yollarından çekip almaya, emek sarfetmeden hazıra konmaya, daha doğrusu başkasının emeğiyle geçinmeye iter. Böylece her geçen gün gelir sağlamanın bu en kolay ve kârlı yolunu işlek hale getirip hızlandırır. Başkalarına da kötü örnek olur. Faiz gönüllerden merhameti siler.

Faizle ilgili yazdığımız ayetlerin sonunda şöyle bir tehdid-i ilahi ile karşı karşıya geliyoruz. "Ey iman edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbinizin emrine uyun) yok eğer böyle yapmazsanız, artık Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizcilikten vazgeçerseniz) ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz."

Bu ayetlerin iniş sebebine dair bir kaç rivayet vardır. Onlardan birisiyle iktifa edeceğiz:

نزل في بني عمرو من ثقيف وبني المغيرة من بني مخزوم كان بينهم ربا في الجاهلية فلمّا جاء الاسلام ودخلوا فيه طلبت ثقيف ان تأخذه منهم فتشاوروا وقالت بنو المغيرة: لانؤدي الرّبا في الاسلام بكسب الاسلام، فكتب ذلك عتاب بن أسيد نائب مكة إلى رسول الله ﷺ فنزلت هذه الآية فكتبه بها رسول الله ﷺ اليه.

(Mekke'de) sakiflerden Amr oğulları ile mahzumilerden Muğire oğulları arasında cahiliyye günlerinden kalma riba (faiz) borcu bulunuyordu. Bunlar İslam'a girince sakifliler bu borcun ödenmesini talep ettiler. Mahzumiler ise, "Biz İslam'a girdik, İslami bir kazancımızdan faiz vermeyiz." dediler Bunun üzerine mesele Mekke Valisi; ya da vekili İtab bn. USEYD'e intikal ettirildi. O da bir mektup yazarak konuyu Resulullah (s.a.v.) Efendimiz'den sordu. O sebeple "Ey iman edenler Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız" (97) meâlindeki âyet indi.

97- İbni Kesir C. 1 S. 330

Onlar da tevbe edip vazgeçtiler. Bu asırda insan oğlu Allah ve Resûlullah'a karşı savaşı ilan etmiş oldukları halde kurtuluş arıyorlar. Heyhat! Nasıl iflah olurlar ki, Allah ve Resûlullah'a savaş ilan ettikleri halde. Meğer ki bu afatı terk edip tevbe etsinler.

İmam-ı Gazali'nin sözlerinin devamı;

ومثل الطعمة من الذين مثل الأساس من البنيان فاذا ثبت الأساس وقوى استقام البنيان وارتفع واذا ضعف الأساس واعوج انهار البنيان ووقع.

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ مَرْفُوعًا: اَلْمَعِدَةُ حَوْضُ الْبَدَنِ وَالْعُرُوقُ اِلَيْهَا وَارِدَةٌ فَاِذَا صَحَّتِ الْمَعِدَةُ صَدَرَتِ الْعُرُوقُ بِالصِّحَّةِ وَاِذَا فَسَدَتِ الْمَعِدَةُ صَدَرَتِ الْعُرُوقُ بِالسَّقَمِ». الخ

"Binada temel ne ise dinde de yiyecek lokma aynısıdır. Temel sağlam olunca üzerinde yükselen bina sağlam olduğu gibi, helâl lokma da dini ayakta tutar ve yükseltir. Temel çürük olduğu zaman bina eğrilip çöker." Lokma, haram olduğu zamanda İslâmiyetin binası çöker. (Ebû Bekir-i Sıddık (r.a.) hazretlerine bir gün kölesi süt ikram etmişti. Sıddık-ı âzam bu sütü içtikten sonra hemen aklına gelir ve sonra bu sütü nasıl kazandınız diye sorar. Köle, bir topluluğa kahinlik yaptım (fala baktım da bunu aldım) deyince (mübarek) iki parmağını ağzına salıp, içtiği sütü çıkardı. Bu işi yaparken de canının çıkacağını zannettim diyerek, duyduğu sıkıntıyı beyan ettikten sonra "Ey Allah'ım! Falcılık kazancı ile alınan ve bilmeyerek içtiğim şu sütün barsaklarıma girenlerinden sana sığınırım ve senden af dilerim") diye dua etti. (98) Ebu Hüreyre (r.a.) en rivayete göre Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurur: "Mide bedenin havuzudur. Bütün damarlar oraya uğrar ve oradan geçerler. Mide sağlam ise damarlar da sağlam ve sıhhatli olarak ordan geçerler. Mide çürük ise damarlar da oradan çürük olarak geçerler." (99) Yani helâldan gıdalanmalıyız ki manevi hayatımız sağlıklı biçimde işleyesin yoksa damarlarımızda dolaşan haram kan manevi hayatımızı zehirler. İmamı Gazali şöyle devam eder; ticaretle uğraşanların riayet etmesi gereken şeylerden sonuncusu şudur:

السابع: ينبغي أن يراقب جميع مجاري معاملته مع كل واحد من معامليه فانه مراقب ومحاسب فليعد الجواب ليوم الحساب والعقاب في كل فعلة وقولة ...الخ

"Yedinci (adab,) uygun olan, alış-veriş ettiği herkes ile bütün ticarî muamelelerini murakabe etmeli-gözetmelidir. Zira kendisi Allah tarafından gözetilmektedir. Ve (kıyamet gününde) hesaba çekilecektir. Hesab ve ikab günü niçin ve neden dolayı yaptı diye, her iş ve sözü ile alâkalı suallerin cevaplarını şimdiden hazırlamalıdır. Deniliyor ki, kıyamet gününde her esnaf alış-veriş ettiği her

98- İhya C. 2 S. 79
99- Keşfülhafa C. 2 S. 214

şahıs için ayrı ayrı hesap verecek. Ve hepsi ile karşılaşıp hesaplaşacaktır. (100)

İşte şu anlattıklarımız alış-veriş edenlerin ticarî muameleye riayet edecekleri adalet ihsan ve dinine riayet şefkat usulleridir. Ticaret eden kimse alım-satım ile ilgili helâl, haramla alakalı meseleleri iyice öğrenmeli nitekim Kutul-Kulup şöyle der:

وَكَانَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا دَخَلَ السُّوقَ قَالَ: اَللَّهُمَّ إِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنَ الْكُفْرِ وَالْفُسُوقِ وَمِنْ شَرِّ مَا اَحَاطَتْ بِهِ السُّوقُ، اَللَّهُمَّ إِنِّي اَعُوذُ بِكَ مِنْ يَمِينٍ فَاجِرَةٍ وَصَفْقَةٍ خَاسِرَةٍ.

"Hz. Ömer (r.a.) (çarşıyı denetlemeye çıkar) ve ticaretle ilgili ilimden habersiz kimseleri kamçılayarak şöyle emrederdi: (Helâl haramla alış-verişle ilgili ilmihal öğrenmeyen bizim çarşılarımızda ticaret yapmasın, aksi halde harama girer, faiz yemiş olurlar." (101)

Bir de doktor Zühayli'nin faiz hakkındaki beyanatına yer verelim: Zühaylinin haram olduğuna dair kitab ve sünnet ile anlattıktan sonra şöyle açıklar;

كان تحريم الرّبا سنة ثمان أو تسع من الهجرة.

وأجمعت الأمة على أنّ الرّبا محرم، قال الماوردي: حتى قيل انه لم يحل في شريعة قط لقوله تعالى: ﴿وَاَخْذِهِمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ﴾. يعني في الكتب السابقة.

والرّبا المحرم في الاسلام نوعان؛ أولهما: ربا النسيئة الذي لم تكن العرب في الجاهلية تعرف سواه وهو المأخوذ لأجل تأخير قضاء دين مستحق إلى أجل جديد سواء كان الدّين ثمن مبيع أم قرضًا.

وثانيهما: ربا البيوع في أصناف ستة هي؛ الذهب والفضة والحنطة والشعير والملح والتمر، وهو المعروف بربا الفضل، وقد حرّم سدًا للذرائع أي منعا من التوصل به الى ربا النسيئة بأن يبيع شخص ذهبًا مثلا إلى أجل ثم يؤدي فضة بقدر زائد مشتمل على الربا.

100- İhya C. 2 S. 77
101- Kutul Kulub C. 2 S. 287

والنوع الأول هو المحرم بنصّ القرآن وهو ربا الجاهلية، وأما الثاني فقد ثبت تحريمه في السنة بالقياس عليه لاشتماله على زيادة بغير عوض وأضافت السنة تحريم نوع ثالث وهو بيع النَّسَاء اذا اختلفت الأصناف، فاعتبرته ربا لأن النساء في أحد العوضين يقتضي الزيادة ويساويه في المعنى القرض الذي يجر نفعًا لأنه مبادلة الشيء نفسه.

"Faiz hicretin sekiz yahut dokuzuncu yılında haram kılınmıştır. Faizin haram olduğu üzerinde ümmet icma etmiştir. Maverdi şöyle der: "Hatta faiz hiç bir şeriatte helal kılınmış değildir, denilmiştir." Çünkü yüce Allah (c.c.) şöyle buyurmuştur: "Ve kendilerine haram kılındığı halde faizi almaları halinde..." (Nisa: 161) Yani Kur'ân'dan önceki kitaplarda da faiz haram kılınmıştır.

İslâm'da haram kılınmış olan faiz iki türlüdür: Bunlardan birisi cahiliye dönemi Araplar'ın bildikleri tek faiz çeşidi olan "ribâ en-nesie"dir. Bu faiz türü ödenmesi hak edilen bir borcun ödenmesinin yeni bir vadeye ertelenmesi dolayısıyla alınırdı. Söz konusu bu borç ister satılan bir şeyin parası dolayısıyla olsun ister (sırf) bir karz (borç) olsun, fark etmezdi.

İkinci tür faiz ise, altı sınıf şeyin satışlarındaki faizdir. Bunlar, altın, gümüş, buğday, arpa, tuz ve hurmadır. Bu da "ribael-fedl" diye bilinir. Bu vesile ile riba ennesie (vade faizi)'ye ulaşılmasının önlenmesi için (seddu'z-zerâi' kabilinden) haram kılınmıştır. Bir kişinin belli bir süre ile altın satıp, sonra, faizli olacak şekilde onun yerine ödemesi buna örnektir. (Yani fazla ödemesi faizdir.)

Birinci tür faiz kuran nassı ile haram kılınan cahiliye dönemi faizidir. İkinci tür faizin haram oluşu ise sünnette ona kıyasen sabit olmuştur. Çünkü ikinci tür bir bedel karşılığında olmaksızın bir fazlalık kapsamaktadır. Sünnet üçüncü bir faiz türü daha haram kılmıştır ki, bu da sınıfların (aynı cins şeylerin) değişmesi halinde (bey'en-nesa" diye bilinen satış şeklidir. Bu da faiz olarak kabul edilmiştir. Çünkü bedellerden herhangi birisindeki nesa' (vade), fazlalığı gerektirir.

Bu, manen beraberinde belli bir menfaat elde edilecek verilen borç demektir. Çünkü bu bir şeyin bizzat kendisi ile mübadelesi (değişmesi) olur. (102)
" Züheyli şöyle devam eder;

ربا البيع عند جمهور الفقهاء نوعان: ربا الفضل وربا النسيئة، وقد عرف فقهاء الحنفية ربا الفضل الذي هو بيع بانه زيادة عين مال في عقد بيع على المعيار الشرعي (وهو الكيل أو الوزن)، عند اتحاد الجنس و لم نقل «شرطت

102- Elfıkhül İslâmi C. 4 660

في عقد بيع» كما ذكر الكاساني لأن ترك ذلك أولى، فان الرّبا يتحقق بالزيادة المشروطة وغير المشروطة في البيع او في القرض، والقصد من قوله: «عين مال»، هو أنه ينظر في تحقق الفضل او الزيادة الى المقدار والكمية لا إلى القيمة، واحترز بقيد «المعيار الشرعي»، عن المذروع والمعدود فانه لايتحقق فيهما ربا كما لا ربا في الأموال القيمية مثل أنواع الحيوان والبسط والطنافس والاثاث والأراضي والشجر والدّور فلا تحرم فيها الزيادة فيجوز فيها أخذ كثير مقابل قليل من جنسه لأن القيميات ليست من المقدرات أي مما لاتخضع في مبادلتها لمقدار كيلي أو وزني موحد. وانما يختص الربا في كل مكيل او موزون، فلو باع خمسة أذرع من قماش معين بستة أذرع منه أو بيضة ببيضتين او شاة بشاتين جاز بشرط التقابض في المجلس فاذا كان أحدهما نسيئة لم يجز البيع لأن وجود الجنس فقط كاف لتحريم ربا النساء أي تأجيل أحد البدلين.

ويمكن تعريف ربا الفضل بعبارة أخرى: هو بيع ربوي بمثله مع زيادة في أحد المثلين.

FAİZİN TÜRLERİ

"Fıkıh bilginlerinin cumhuruna göre satış faizi iki türlüdür: Birisi "ribael-fadl" (fazlalık faizi) diğeri ise "riba en-nesie" (vade faizi)'dir. Hanefi fakihleri satış olan fazlalık faizini şu şekilde tarif etmişlerdir: Bir satış aktinde cinslerin bir olması halinde şer'i mi'yar (yani ölçülen ve tartılan şeyler) üzerinden bir malın aynını fazla olarak vermek demektir. Biz el-kâsani'nin de kayd ettiği gibi "satış aktinde şart koşulma" kaydını kabul etmiyoruz. Çünkü bu kaydın terk edilmesi daha uygundur. Zira satışta yahut karzda -ister şart koşulsun ister şart koşulmasın- fazlalık olunca faiz gerçekleşir. Tarifteki "bir malın aynı (kendisi)" ile ibaresinden maksat şudur: Fazlalığın yahut ziyadenin gerçekleşmesinde kıymeti değil miktar ve kemiyete bakılır. "Şer'i-mi'yar" kaydı ile de arşın ile ölçülen ve tane ile sayılan şeyler tarifin dışında bırakılmaktadır. Çünkü bunlarda faiz tahakkuk etmez. Nitekim hayvan, halı, kilim, ev eşyası, arazi, ağaç ve ev türleri gibi kiyemi (kıymeti biçilen) mallarda da faiz olmaz. Bunlarda fazlalık haram değildir. Bunların çoğunu aynı cinsten azı karşılığında almak caizdir. Çünkü kıyemi şeyler, takdir edilen şeylerden değildir. Yani bunlarda aldanma yok-

tur. Zira bunların değişimi halinde tek bir birim olarak keyli yahut vezni (yani ölçülen veya tartılan) miktarla ölçülmeleri söz konusu değildir. Faiz her türlü ölçülen ve tartılan şeylere mahsustur. Bir kişi muayyen bir kumaşın beş arşınını yine ondan altı arşına yahut bir yumurtayı iki yumurtaya yahut bir koyunu iki koyuna satsa, aynı oturumda karşılıklı kabzetmek şartıyla caizdir. Ama bunlardan birisi vadeli (nesie) olursa, satış caiz olmaz. Çünkü vade faizinin haram kılınması için sadece cinsin varlığı, yani iki bedelden birisinin ertelenmesi yeterlidir.

Fazlalık faizini (ribael-fadlı) şöyle de tarif etmek mümkündür: "Fazlalık faizi iki misilden birisinde bir fazlalık ile birlikte, ribevi (faizlik) bir malın misli olan şey ile satmaktır." (103)

Faizlik malların birbirleriyle değiştirildiğinde miktarlarında eşitlik olması gerekir. Nitekim aynı eser şöyle devam eder;

والخلاصة ان تبادل الأموال الرّبوية يجب فيه التساوي في الكميات المبادلة في الجنس الواحد والتساوي عند أبي يوسف يعتبر شرعًا بالمقياس العرفي في كل صنف على حدّة فما كان وزنيا عرفا كالزيت والسّمن يجب تساوي الكميتين فيه بالوزن وما كان كيليًا عرفا يجب التساوي فيه بالكيل.

وأما النسيئة الذي هو بيع فقد عرفه الحنفية بانه فضل الحلول على الأجل وفضل العين على الدّين في المكيلين او الموزونين عند اختلاف الجنس او في غير المكيلين او الموزونين عند اتحاد الجنس أي ان يباع الجنس الواحد ببعضه او بجنس اخر مع زيادة في الكيل او الوزن في نظير تأخير القبض كبيع صاع من الحنطة بصاع ونصف يدفع له بعد شهرين وكبيع صاع من القمح بصاعين من الشعير يدفعان له بعد ثلاثة اشهر او بدون زيادة كبيع رطل من التمر ناجز تسليمه برطل آخر من التمر مؤجل التسليم وهذه أمثلة المكيل او الموزون عند اختلاف الجنس او اتحاده وأما مثال غير المكيل او الموزون عند اتحاد الجنس فهو بيع تفاحة بتفاحتين او سفرجلة بسفرجلتين لشهر مثلا ففي كل هذه الأمثلة يوجد ربا النسيئة لاشتماله على زيادة في احد العوضين بدون مقابل وأما سبب التحريم عند التساوي قدرًا فهو سبب الزيادة في القيمة اذ لايقبل أحد

103- Elfukhül İslami C. 4 S. 670

العاقدين عادة تأجيل تسليم أحد العوضين الاّ عند وجود الزيادة به في القيمة والمعجل عادة أكثر من المؤجل كما ان العين افضل من الدّين اذ قد لايقوم المدين بالتسليم وقد يكون مخالفًا للمتفق عليه.

Özet olarak, ribevi (faize tabi) malların karşılıklı değiştirilmesinde aynı cinsten olan şeylerin değiştirilen miktarlarında eşitlik olması icap eder. Ebû Yusuf'a göre eşitlik her bir sınıfın kendine has örfî ölçeği ile muteberdir. Örfen- zeytin yağı ve tereyağı gibi- vezni (tartılık) olan bir şeyin, iki ayrı miktarında ağırlıkları itibariyle eşit olmaları istenir. Örfen keyli olan (ölçek ile ölçülen) şeyde ise ölçeklerinin eşit olması icap eder.

"Satış kabul edilen nesie ribasını va'de faizini ise Hanefiler şöyle tarif etmişlerdir. Peşin olanın vadeli olana fazlalık ile; keyli olan yahut vezni olan iki şeyde cinslerin bir olması halinde ayn'ın deyne (borca) fazlalığı; yahut cinslerin bir olması halinde keyli yahut vezni olmayan şeylerdeki fazlalıktır. Yani aynı cinsten olan şeyin bir kısmı karşılığında yahut bir başka cins ile satılırken kabz etmeyi erteleme karşılığında keylde veya veznde (ölçü veya tartıda) bir fazlalık alınmasıdır. Bir ölçek buğdayın iki ay sonra ödenmek üzere bir buçuk ölçeğe, bir sa' buğdayın üç ay sonra ödenmek üzere iki sa' arpaya yahut her hangi bir fazlalık olmaksızın satılmasıdır, teslimi hemen yapılan bir rıtıl (455. gr) hurmanın daha sonra teslim edilecekr bir rıtıl (455. gr.) hurma karşılığında satılması gibi. Bunlar cinslerin farklı veya bir olması hâlinde keyli veya vezni olan şeylerin misalleridir. Keyli veya vezni olmayan şeylerin cinslerin bir olmasına, bir elmayı iki elmaya, bir ayvayı iki ayvaya -mesela bir aylığına- satmak örnek teşkil eder. Bütün bu misallerde nesie faizi bulunmaktadır. Çünkü herhangi bir karşılık olmaksızın iki bedelden birisinde bir fazlalık söz konusudur. Miktar itibariyle eşit olmaları hâlinde haram kılınmasının sebebi kıymetteki fazlalıktır. Çünkü adeten akti yapan taraflardan her hangi birisi iki bedelden birisinin teslimin ertelenmesini, ancak onun karşılığında kıymetteki bir artışın varlığı halinde kabul eder. Genellikle peşin olan, vadeli olandan fazla olur. Nitekim ayn olarak verilen bir şey de deyn (borç)'den daha üstündür. Çünkü borçlu borcunu teslim etmeyebilir, bazen üzerinde ittifak edilen şartlara da aykırı olabilir."(104)

Gerekli bir açıklama:

فذهب ابن عباس واسامة بن زيد بن أرقم والزبير وابن جبير وغيرهم الى انّ الرّبا المحرم فقط هو ربا النسيئة لقوله عليه الصّلاة والسّلام فيما يرويه الشيخان من حديث اسامة: «لاَرِبَا اِلاَّ فِى النَّسِيئَةِ»، وهؤلاء يرد عليهم

104- Elfıkhül İslâmi C. 4 S. 672

بالأحاديث التي ثبت بها تحريم ربا الفضل لذا نقل جابر بن زيد انّ ابن عباس رجع عن قوله ثم جاء اجماع التابعين على تحريم ربا بنوعيه فرفع الخلاف، وأما تأويل الحديث السابق فهو انّ النبيّ ﷺ سئل عن مبادلة الحنطة بالشعير والذهب بالفضة إلى أجل فقال النبي ﷺ : «لاربا الاّ في النسيئة»، فهذا بناء على ماتقدم من السؤال و لم يشتغل بنقله أو ان القصد من قوله: «لاربا»، الربا الأكمل الأعظم خطورة الأكثر وقوعًا الأشد عقوبة كما تقول العرب: لاعالم في البلد الاّ فلان. مع انّ فيها علماء غيره، وانّما القصد نفي الأكمل علما لانفي أصل العالم.

"İbni Abbas, Üsame b. Zeyd b. Erkam, Zübeyr, İbni Cübeyr ve başkaları haram kılınan faizin sadece nesie (vadeli) faizi olduğu kanaatindedirler. Çünkü Buhari ile Müslim'in Üsame'den rivayet ettikleri hadiste Peygamber'in "Nesieden başkasında faiz yoktur" buyurduğu zikredilmektedir. Ancak bunlara fazlalık faizi (riba el-fadl)'nin de haram kılındığı sabit olan hadislerle cevap verilir. Bu bakımdan Cabir b. Zeyd, İbni Abbas'ın görüşünden vazgeçtiğini nakletmektedir. Daha sonra tabiîn, faizin her iki türünün de haramlığı üzerinde icma etmişler ve böylece bu görüş ayrılığı ortadan kalkmıştır. Az önceki hadisin tevili de şöyledir: Peygamber (a.s.)'e buğdayın arpa ile, altının gümüş ile vadeli olarak mübadele edilmesi hakkında soru sorulmuş o da: "Nesieden başkasında faiz yoktur" buyurmuştur. Bu cevap daha önce sorulan soruya binaen verilmiştir. Ravi sanki Resûlullah (a.s.)'ı sözünü dinlemiş, fakat daha önce sorulan soruyu dinlememiş veya ayrıca onu nakletmekle uğraşmamış gibidir. Yahut Hz. Peygamber "faiz yoktur" sözleriyle en ileri, büyük, tehlikeli ve en çok gerçekleşen, cezası da en ağır olan faizi kast etmiş gibidir. Nitekim Araplar bir şehirde başka bir çok ilim adamı bulunmakla birlikte "Şehirde filandan başka âlim yoktur." derler. Bundan maksat ise, hiç bir âlimin bulunmadığını söylemek değil, o kişiden daha âlim bir kişinin bulunmadığını söylemek kasdı güdülmektedir." (105)

Nevevi şöyle der; "İbn Abbas ile İbn Ömer: Peşin olan satışlarda yani satılan mal ile satınalınan mal satış akdi esnasında teslim ve tesellüm = teslim alma olduğunda bu mallar faize tabi mallardan olsa bile birisinin diğerinden miktarca fazla olması caizdir, kanaatında idiler. Buna göre peşin olmak kaydı ile bir dirhem gümüş iki dirhem gümüşle bir dinar altın iki dinar altınla, bir sâ hurma iki sâ hurma ile ve bir sâ buğday iki sâ buğdayla satılabilir. Faize tabi diğer mallar da böyledir. Bu iki sahabi faiz durumunun sadece veresiye satışlarda bulunduğu

105- Elfıkhül İslâmi C. 4 S. 673-4 - Fethülbari C. 4 S. 447

görüşünde idiler. Bu görüşe dayanak da Usame'nin bu hadisi idi. Fakat Ebû Said'in hadisi ile diğer hadisler bu iki sahabiye ulaşınca bu görüşten vazgeçtiler ve bir mal aynı cinsten bir mal ile satıldığında satılan mal ile satınalınan peşin de ödeseler yine miktarlarının eşit olması gerekir, birisi diğerinden fazla olursa faiz olur dediler." (Hatta fethülbari diyorki, Ebu Said ona Üsamenın hadisini anlatınca verdiği fetvadan tevbe ederek, bu kez insanları son derece o, tür muamelden men etmeye başladı.)

Nevevi şöyle devam eder;

وهذه الأحاديث التي ذكرها مسلم تدل على ان ابن عمر وابن عباس لم يكن بلغهما حديث النهي عن التفاضل في غير النسيئة فلما بلغهما رجعا إليه، وأما حديث أسامة: «لاربا إلا في النسيئة» فقد قال قائلون بأنه منسوخ بهذه الأحاديث وقد أجمع المسلمون على ترك العمل بظاهره وهذا يدل على نسخه وتأوله اخرون تأويلات أحدها انه محمول على الأجناس المختلفة فانه لاربا فيها من حيث التفاضل بل يجوز تفاضلها يداً بيد الثاني انه مجمل وحديث عبادة بن الصامت وابي سعيد الخدري وغيرهما مبين فوجب العمل بالمبين.

Müslümin rivayet ettiği hadisler gösteriyor ki, İbni Ömer ile İbni Abbas daha önce fazl = fazlalık faizden men'eden hadisi işitmemişlerdi. Daha sonra işitince eski görüşlerini bıraktılar (ve bu hadislerle amel ettiler).

Üsame'nin "faiz ancak nesiededir" rivayet ettiği hadisine gelince; bir kısım âlimler Üsame (r.a.)'ın hadisinin faiz hakkında varid olan müteaddit hadislerle mensuhtur demişlerdir. (Çünkü faizin yasaklanması tedricen olmuştur. Önce veresiye olanı yasaklamış daha sonra fazl denilen fazlalık faiz yasaklanmıştır.) Bütün müslümanlar Üsame'nin bu hadisinin zahiri ile amel etmeyi bırakmak hususunda icmâ etmişlerdir (görüş birliği ile hadisin zahirine itibar etmemişlerdir.). Bu icmâ, ise hadisin mensuh (hükmünün iptal) olduğuna delildir. Bir kısım âlimler de bu hadisi değişik şekillerde yorumlamışlardır. Bu yorumlardan birisi bu hadisin değişik cins malların mübadelesi hakkındadır. (Mesela peşin olmak kaydı ile altın gümüşle, gümüş altınla, buğday arpa ile, arpa hurma ile satıldığında) satılan ile satın alınan malların miktarlarının eşit olması gerekmez. Birisi diğerinden peşin olmak şartıyla fazla olabilir. (Fakat veresiye olursa caiz olmaz). İkincisi Üsame'nin hadisinin mücmel (kapalı) olması ve Ubade b. Samıt, Ebû Said ile diğer sahabilerin rivayet ettikleri hadislerin açıklayıcı olmalarıdır. Bir hadis mücmel olup, bir başka hadis tafsilatlı olunca tafsilatlı olan hadisle amel etmek vaciptir."(106)

106- Müslim (Nevevi Şerhi ile) C. 11 S. 24

Zühayli şöyle devam eder; وربا البيع عند الشافعية ثلاثة أنواع:

١ــ **ربا الفضل**؛ وهو البيع مع زيادة أحد العوضين عن الآخر أي ان الزيادة مجردة عن التأخير وهو لايكون الاّ في بدلين متحدي الجنس مثل كيلة قمح بكيلة ونصف مثلا من القمح وهذا باتفاق العلماء.

٢ــ **وربا اليد**؛ وهو البيع مع تأخير قبض العوضين او قبض احدهما من غير ذكر أجل أي ان يتم بيع مختلفي الجنس كالقمح بالشعير من غير تقابض في مجلس العقد وهذا النوع داخل في تعريف ربا النسيئة عند الحنفية في قولهم: «فضل العين على الدين»، وهو مفرع على شرط التقابض في المالين الربويين.

٣ــ **وربا النسيئة**؛ وهو البيع لأجل أي البيع نسيئة إلى أجل ثم الزيادة عند حلول الأجل وعدم قضاء الثمن في مقابلة الأجل أي أن الزيادة في أحد البدلين من غير عوض في مقابلة تأخير الدفع.

وكل ربا اليد وربا النسيئة لايكون عند الشافعية الا في بدلين مختلفي الجنس والفرق بينهما ان ربا اليد في حالة تأخير القبض وربا النسيئة في حالة تأخير الاستحقاق بذكر الأجل في العقد ولو قصيرًا يعني ان الشافعية قصروا ربا النسيئة على حالة البيع الذي يصاحبه اجل وأما ربا اليد فهو في حالة البيع الحال المنجز مع تأخير القبض. وزاد المتولي من الشافعية ربا القرض المشروط فيه جر نفع، قال الزركشي: ويمكن رده لربا الفضل.

والخلاصة: ان ربا النسيئة هو تأخير الدين في مقابلة الزيادة على مقداره الأصلي (وهذا هو ربا الجاهلية) أو تأخير قبض أحد البدلين في بيع المال الربوي بجنسه، وأما ربا الفضل فهو زيادة أحد البدلين على الاخر في مبادلة المال الربوي بجنسه مناجزة.

فان قال تاجر عن سلعة ثمنها حالا خمس ليرات مثلا ومؤجلا الى شهر «كذا» بستة فهذا البيع المؤجل جائز اذ ليس فيه شيء من الربا لأختلاف الجنس في البدلين.

"Şafiîler'e göre satış faiz türleri üçtür:

1- Ribâ el-fadl (Fazlalık faizi): İki bedelden birisinin daha fazla olması halindeki satıştır. Yani bu durumda fazlalığın karşılığında vade bulunmaktadır. Böyle bir faiz türü ancak cinsleri bir olan iki bedelde söz konusu olur. Bir ölçek buğdayı mesela bir buçuk ölçek buğday karşılığında satmak gibi. Bu konuda ilim adamlarının ittifakı vardır.

2- Riba el-yed (Ele geçirme faizi): İki (bedel)'in de yahut onlardan birisinin kabzının ertelenmesi ve vadenin söz konusu edilmemesi şeklindeki satıştır. Yani cinsleri farklı buğdayın arpa ile satılması halinde olduğu gibi; akit meclisinde karşılıklı kabz olunmaksızın gerçekleştirilen satıştır. Bu tür bir satış, Hanefiler'in nesie faizini tarif ederken kullandıkları "Ayn malın kendisinin borca fazlalığı" şeklindeki ifadelerinin kapsamına girer. Bu faiz, ribevi olan iki malın karşılıklı kabzedilme şartından kaynaklanmıştır.

3- Ribâ en-nesie (Vade faizi): Bu da bir vadeye kadar satmaktır. Yani bir süreye kadar satıp sonra da vadenin gelmesi esnasında fazlalığın söz konusu olması ve vade karşılığında paranın ödenmesidir. Yani iki bedelden birisindeki fazlalık, bedel karşılığında olmayıp ödemenin geciktirilmesi karşılığındadır.

El ribası (riba el-yed) da nesie ribâsı da Şafiîler'e göre ancak cinsleri farklı iki bedelde söz konusu olur. Bu iki faiz türü arasındaki fark şudur: Ele geçirme faizi kabzın ertelenmesi halindedir. Nesie faizi ise, akitte kısa dahi olsa vadenin söz konusu edilmesi ile hak etmenin ertelenmesi halidir. Yani Şafiîler, nesie ribasını (faizini) vadenin söz konusu olduğu satış haline hasretmişlerdir, (tahsis etmişlerdir.) Ele geçirme faizi ise, peşin satış ile birlikte kabzın ertelenmesi halinde söz konusudur. Şafiîler'den el-Mütevelli ayrıca şunu eklemektedir: "Bir menfaat getirmesi şart koşulan karz (ödünç) ribâsı da faiz türlerindendir." Zerkeşi de: "Bunu fazlalık faizi kapsamına sokmak mümkündür" demektedir.

Özet olarak nesie faizi aslı miktara yapılan fazlalık karşılığında borcun ertelenmesidir. (Cahiliye dönemindeki faiz de budur); yahut faizlik bir malın cinsi ile satılması halinde iki bedelden birisinin kabz edilmesinin ertelenmesidir. Fazlalık faizi ise faizlik bir malın kendi cinsi ile peşin olarak mübadelesi halinde iki bedelden birinin ötekine fazlalığıdır. Bir tacir bir mal hakkında mesela bunun peşin fiyatı beş liradır, bir aya kadar vadeli fiyatı ise altı liradır, diyecek olsa, bu vadeli satış caizdir. Çünkü bunda herhangi bir faizden eser yoktur. Zira her iki bedelin cinsi farklıdır." (107)

107- Elfıkhül İslâmi C. 4 S. 675

ALIŞ-VERİŞ

Önce bu konu ile ilgili Zuhaylînin beyânâtını kaydedelim:

تعريف البيع:

البيع لغة مقابلة شيء بشيء وهو من أسماء الأضداد أي التي تطلق على الشيء وعلى ضدّه مثل الشراء كما في قوله تعالى:﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾، أي باعوه، وقوله تعالى: ﴿وَلَبِئْسَ مَا شَرَوْا بِهِ أَنْفُسَهُمْ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ﴾، ويقال لكلّ من المتعاقدين بائع وبيّع ومشتر وشار.

واصطلاحًا عند الحنفية مبادلة مال بمال على وجه مخصوص أو هو مبادلة شيء مرغوب فيه بمثله على وجه مفيد مخصوص أي بايجاب أو تعاط وخرج بقيد مفيد ما لايفيد كبيع درهم بدرهم وغير المرغوب مثل الميتة والدّم والتراب.

Bey'in tarifi ve meşruluğu: "Bey sözlükte; "bir şeye bir şeyin karşılık olarak verilmesi" demektir. Arap dilinde bu kelime zıt isimlerdendir. Yani aynı zamanda birşey ve onunzıddı hakkında kullanılabilmektedir. Şira lafzı da böyledir. Yani iki kelime zıt manaları ifade eden kelimelerden olup birbirlerinin yerine kullanılmaktadır? Yüce Allah'ın şu buyruğunda olduğu gibi "Onu değersiz bir pahaya, sayılı bir kaç dirheme sattılar." (Yusuf, 20)

Burada görüldüğü gibi "Şira" kökünden gelen fiil "Sattılar" manasınadır. Yüce Allah'ın şu buyruğunda da böyledir. "Nefislerini cidden kötü bir şey karşılığında satmış olduklarını bilselerdi." (Bakara 102) Bu akdi yapan tarafların her birisine de "bayi, beyyi" müşteri ve şari" denilir.

Hanefilerin tarifi şöyledir. Bir terim olarak bey', malın mal ile özel bir şekilde mübadele edilmesi veya elde edilmesi arzu edilen "merğubun fih" (kendisine rağbet edilen) bir şeyin, faydalı ve özel bir şekilde (Yani icap veya karşılıklı verip alma şeklinde mübadele edimesidir. Burada yer alan "faydalı" kaydı ile bir dirhemin bir dirhem ile satışı gibi, fayda vermeyen işlemler "rağbet edilmeyen" kaydı ile de meyte (leş), kan ve toprak gibi şeyler kapsam dışında bırakılmış olmaktadır." (108) (Yani bu gibi şeyler alış-veriş akdi kapsamına girmez.) Durrülmuhtar c. 4, s. 4'te bu son ifadeyi kaydediyor. İbn Kudame şöyle der;

108- Elfıkhül İslâmi C. 4 S. 345

مبادلة المال بالمال تمليكًا وتملكًا

وهو مشتق من الباع لأنّ كلّ واحد من المتعاقدين يمد باعه للأخذ والاعطاء ويحتمل انّ كلّ واحد منهما كان يبايع صاحبه أي يصافحه عند البيع لذلك سمي البيع صفقة.

"Temlik mülk (olarak) vermek ve temellük (mülk olarak) kabul etmek üzere malın mal ile değiştirmesidir." "Bu kelime = ba' (kol anlamına gelen) "el-bâ" kelimesinden türetilmiştir. Çünkü satış akdi esnasında her iki tarafta da almak ve vermek maksadıyla sağ kollarını birbirlerine uzatırlar. Alışverişte bulunanların herbirisi, karşı taraf ile bey'atlaştığı yani satış esnasında el ele verip tokalaştığı için bu ismin verilmiş olma ihtimali de vardır. İşte bundan dolayı bey'e aynı zamanda (elleri bir birine vururken şaklatma, ses çıkarma demek olan) safka" adı da verilmiştir." (109)

ركن البيع عند الحنفية هو الايجاب والقبول الدّالاّن على التّبادل أو مايقوم مقامهما من التعاطي فركنه بعبارة أخرى الفعل الدّالّ على الرّضا بتبادل الملكين من قول أو فعل وهذا قولهم في العقود.

وأركان البيع عند الجمهور (غير الحنفية) أربعة: هي البائع والمشتري والصيغة والمعقود عليه، وهذا رأيهم في كل العقود.

والايجاب عند الحنفية اثبات الفعل الخاص الدّالّ على الرّضا الواقع اولا من كلام أحد المتعاقدين سواء وقع من البائع كبعت أو من المشتري كأن يبتدئ المشتري فيقول اشتريت بكذا.

والقبول ما ذكر ثانيًا من كلام أحد المتعاقدين فالمعتبر اذًا أولية الصدور وثانويته فقط سواء كان من جهة البائع أو من جهة المشتري.

Bey'(Alışveriş)in rüknü

"Hanefilere göre beyin rüknü karşılıklı mübadeleye delalet eden icap ve kabuldur veya onların yerini tutan karşılıklı olarak alıp vermektir. Diğer bir ifade ile bey'in rüknü ister söz ister fiil olsun, mülk olan, şey'in mübadele edilmesine dair rızaya delalet eden bir fiildir. Hanefilerin genel olarak akitler hakkındaki görüşü de budur.

109- İbni Kudame C. 3 S. 480

"(Hanefilerden hariç) kalan cumhura göre bey'in dört rüknü vardır. Bunlar bayi (satıcı) müşteri (satınalan) siğa (ifade, tabir) ve makudun aleyh (akdin konusu olan şey) cumhurun bütün akitlerde görüşü budur."

İcap-Kabul

"Hanefilere göre: Akdi yapan tarflardan birisinin öncelikle sözlü söylediği ve rızasına delalet eden özel fiilin ispatı (olumlu olarak söylenmesi, yapılması)dır. Bu ister satıcı tarafından söylenen "sattım" gibi ifadeler olsun, ister önce müşterinin başlayıp "şu kadara satınaldım" demesi şeklinde olsun, fark eden birşey olmaz.

Kabul ise taraflardan birisinin ikinci olarak söylediği sözdür. Buna göre muteber olan, sadece birisinin önce fiilini ortaya koyması, öbürünün de ikinci olarak ortaya konulmasıdır. Bunların herhangi birisinin bayi (satıcı) veya müşteri tarafından yapılmış olması durumu değiştirmez."(110) Aynı eser şöyle devam eder;

وعند الجمهور الايجاب هو ماصدر ممن يكون منه التمليك وان جاء متاخرًا والقبول هو ماصدر ممن يصير له الملك وإن صدر أولاً.

البيع جائز بأدلة من القران والسنة والاجماع.

أمّا القرآن فقوله تعالى: ﴿وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ﴾، وقوله سبحانه: ﴿وَاَشْهِدُوا اِذَا تَبَايَعْتُمْ﴾، وقوله عزّ وجلّ: ﴿اِلاَّ اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾، وقوله جلّ جلاله: ﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ﴾.

"Cumhura göre; icap, daha sonra söylenmiş olsa dahi tarafından temlik yapılacak (mülk edindirilecek) olan kişiden meydana gelen fiil; kabul ise neticede mülk edinilecek olan kişi, tarafından önceden meydana gelse dahi, yapılan fiildir." Meşruluğu; Bey', (alış-veriş) Kur'an, sünnet ve icmadan gösterilen delillerle caizdir. Kur'an'dan deliller yüce Allah'ın şu buyruklarıdır.

Allah (c.c.), bey'i (alış-verişi) helal kılmıştır.." (Bakara; 175), "Alışveriş yaptığınız zaman şahit tutunuz." (Bakara, 282) "tarafınızdan karşılıklı rıza üzere yapılan bir ticaret olması hâli müstesna.. " (Nisa 29) "Rabbinizin lütfundan aramanızda sizin için bir mahzur yoktur." (Bakara 198) (111)

110- Fethülkadir C. 5 S. 75 - Bedaî C. 5 S. 135
111- Elfıkhülislami C. 4 S. 340

Şurada Rükün ile şart kelimelerini anlatalım;

الرّكن عند الحنفية هو ما يتوقف عليه وجود الشيء وكان جزءًا منه وعند الجمهور هو ما يتوقف عليه وجود الشيء وتصوره في العقل سواء كان جزءًا منه أم كان مختصًا به وليس جزء منه وأما الشرط فهو ما يتوقف عليه وجود الشيء وليس جزءًا منه.

وأما السنة فأحاديث منها سُئِلَ النَّبِيُّ ﷺ : أيّ الْكَسْبِ اَطْيَبُ؟ فَقَالَ: «عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ»، أي لاغشّ فيه ولا خيانة، ومنها حديث: «إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ»، وقد بعث الرّسول ﷺ والنّاس يتبايعون فأقرهم عليه وقال: «اَلتَّاجِرُ الصَّدُوقُ الْاَمِينُ مَعَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ».

وأجمع المسلمون على جواز البيع والحكمة تقتضيه لأنّ حاجة الانسان تتعلّق بما في يد صاحبه وصاحبه لايبذله بغير عوض ففي تشريع البيع طريق إلى تحقيق كلّ واحد غرضه ودفع حاجته والانسان مدني بالطّبع لايستطيع العيش بدون التّعاون مع الاخرين.

"Hanefilere göre rükün, bir şeyin varlığının kendisine bağlı, olduğu ve ondan bir parça teşkil ettiği şeydir. Cumhura göre ise rükün, bir şeyin varlığının kendisine bağlı olduğu ve ondan bir parça olup yahut böyle olmamakla birlikte ona has (özel) olup akılda onunla birlikte tasavvur edilebilen şeydir. Şart ise bir parçası olmamakla birlikte, bir şeyin varlığının kendisine bağlı olduğu şeydir."

"Sünnetten delillere gelince: Bu konuda pek çok hadis-i şerif varit olmuştur. Bunların bir kısmı şöyledir: "Peygamber (a.s.)' e en hoş kazancın hangisi olduğu sorulmuş, o da "kişinin kendi el emeği ve makbul olan her türlü alış-veriştir." buyurmuştur. Yani aldatmanın ve hiyanetin olmadığı her türlü alış-veriş. Bir diğer hadis-i şerif: "Alış-veriş" ancak karşılıklı rıza iledir." şeklindedir. Diğer taraftan Resulullah (a.s.) peygamber olarak gönderildiğinde insanlar alış-veriş yapıyorlardı; o da onların alış-verişlerine devam etmelerine rıza gösterip menetmedi. Bir başka hadis-i şerifinde de Hz. peygamber şöyle buyurmaktadır; "Doğru sözlü ve güvenilir olan tacir peygamberlerle sıddıklarla ve şehitlerle birlikte olacaktır.

Müslümanlar da bey'in caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Ayrıca hikmet (ve akıl da) bey'in caiz olmasını gerektirmektedir.

Çünkü insanın başkasının elinde bulunana ihtiyacı olabilir ve o şeyi elinde bulunduran kişi de bedelsiz olarak bunu vermek istemez. İşte bey'in meşru kılınması sayesinde her birisinin maksadının gerçekleşmesi ve ihtiyacını karşılaması imkanı doğmuştur. İnsan tabiat itibariyle medeni ilişkiler içerisinde bulunmak durumundadır. Başkaları ile dayanışma içerisine girmeksizin yaşama imkanına sahip değildir."(112)

FİİLİ ALIŞ-VERİŞ

بيع المعاطاة

بيع المعاطاة أو بيع المراوضة هو أن يتفق المتعاقدان على ثمن ومثمن ويعطيا من غير ايجاب ولا قبول وقد يوجد لفظ من أحدهما، مثل أن يأخذ المشتري المبيع ويدفع للبائع الثمن أو يدفع البائع المبيع فيدفع له الآخر ثمنه من غير تكلّم ولا اشارة سواء كان المبيع حقيرًا أم نفيسًا وقد اختلف الفقهاء في حكمه.

فقال الحنفية والمالكية والحنابلة في الأرجح عندهم يصحّ بيع المعاطاة متى كان هذا معتادًا دالاً على الرّضا ومعبرًا تمامًا عن إرادة كلّ من المتعاقدين والبيع يصحّ بكل ما يدلّ على الرّضا ولأنّ الناس يتبايعون في أسواقهم بالمعاطاة في كلّ عصر ولم ينقل انكاره عن أحد فكان ذلك اجماعًا.

Bey'ul-Muatat (fiili alış-veriş)

"Muatat veya muaravada bey'i; akdi yapan tarafların semen "para" ve müsmen (satılık mal) üzerinde ittifak ederek, icap ve kabul olmaksızın bunları birbirine vermeleri suretiyle yapılan satıştır. Bazen taraflardan birisinin lafzı da bulunabilir. Mesela, müşteri satılan şeyi alır ve satıcıya da parasını öder. Yani satıcı satılan şeyi verir, öteki de ona parasını öder ve arada herhangi bir söz söylenmez, işaret de yapılmaz. Satılan şeyin önemsiz veya kıymetli olması arasında da bir fark yoktur. Böyle bir alışverişin hükmü hakkında fıkıh bilginleri farklı görüşlere sahiptir.

Hanefiler, Malikiler ve erceh görüşlerinde Hanbelilere göre; Eğer rızaya delalet eden akit yapan taraflarından her birisinin iradesini tam anlamı ile ortayakoyabilen ve alışılmış, itiyat (adet) haline getirilmiş bir alışveriş şekli ise muatat satışı sahihtir. Çünkü satış rızaya delalet eden herşey ile sahihtir. Diğer taraftan insanlar her çağda karşılıklı alıp verme ile aralarında alış veriş yapagelmişlerdir. Bunun kabul edilmeyip reddedildiğine dair kimseden bir nakil de gelmiş değildir. Dolayısıyla bu konuda icma vardır." (113)

112- El fıkhül islami C. 4. S. 343
113- Elfıkhül İslami C. 4. S. 350

Kâsani de şöyle der;

واما المبادلة بالفعل فهي التعاطي ويسمى هذا البيع بيع المراوضة وقال الشافعي لايجوز البيع بالتعاطي.

"Teati (fiili alış-veriş), karşılıklı malı birbirleriyle değiştirmede (konuşmaksızın fiîlen alış-veriştir ki,) buna karşılıklı rıza ile yapılan alış-veriş denilir. Şafiî'ye göre bu tür alış-veriş caiz değildir." (114)

İmam-ı Şafiî diyor ki rıza kalbe ait gizli olduğundan buna şifahen olan icap "sattım" ve kabul "aldım" delalet eder. Teati takdirinde rıza inkar edilirse isbatı mümkün olmaz. Dolayısıyla caiz değildir. Fakat İmam Nevevi gibi zatlar bu tür satışa cevaz göstermişlerdir. Nitekim şöyle denilir;

واختار المصنف وجماعة منهم المتولي والبغوي الانعقاد بها في كل ما يعده الناس بيعا.

"Musannıf (Nevevi) ile içlerinde Bağavi ve el-Mütevelli'nin de bulunduğu Şafiî'lerden bir gurup ulema insanların satış diye kabul ettikleri her hususta satış akdinin sahih olacağı görüşünü tercih etmişlerdir." (115)

Bunlara göre bu tür satışta Resûlullah (a.s.v.)'ın;

«إنما البيع عن تراض»

"Satış ancak iki tarafın karşılıklı rızalarından dolayı meşru olur" hadis-i şerifinde belirtilen rıza mevcuttur. Zira satıcının parayı alıp satılık malı müşteriye vermesi, onun rızasına delalet eden bir delil olarak kâfidir. Satışta kabule delalet eden bir fiil de kabuldür.

Hülâsa bu konuda fıkıh bilginlerin çoğu buna fetva vermişlerdir. Yani "alış-verişin teati ile sahihtir" derler. Ancak hayvanlar ile akarda teati ile olmaz, mutlaka icab = "sattım" ve kabul = "aldım" demek gibi ifadeler gerekir.

Teati ile ilgili bazı misaller:

1- Pazarlıksız ve konuşmadan müşteri parayı verip fırıncı da ona ekmeği verse her iki taraftan fiili alış-veriş tehakkuk etmiş ve satış akdi olmuş olur.

2- Müşteri parayı verip karpuzu alsa satıcı da görüp sussa yalnız bir taraftan fiil tehakkuk etmiş ve yine satış tamamlanmış olur.

114- Bedaiu-us-senai C. 5 S. 134 - Damat C. 2 S. 5
115- Muğnilmuhtaç C. 2 S. 3-4 Envar C. 1 S. 202

3- Mesela, müşteri buğday almak için satıcıya yüzbin lira verip ve "Şu buğdayı kaça satıyorsun" deyip o da "kilesini yüz bin liraya" demesi üzerine müşteri, sükut ettikten sonra buğdayı istediğinde satıcı "Yarın veririm" dese ve böylece aralarında icab ve kabul bulunmayıp yalnız müşteri parayı vermiş bulunsa yine satış akdi oluşmuş olur. Hatta bilahere buğdayın kilesi yüzelli bine çıksa veya 80 bine düşse dahi satıcı buğdayın kilesini yüzbine vermekten alıcı da almaktan vazgeçemez.

4- Müşteri, bir miktar etin "Şurasından bana şu kadar kuruşluk kesip tartıver" deyip, kasap da oradan kesip tartsa kasabın bu fiili ile de satış akdi oluşmuş olur. İstilahat-ı Fıkhiyye kamusu; İbni Abidin.

Demek oluyor ki satış rızaya delalet eden her şey ile gerçekleşip sahih oluyor. İster satılık mal değerli şeylerden olsun, isterse değersiz olsun fark etmez.

Şurada kısa kısa bazı terimlerin manasını kayd ettikten sonra izahatına geçelim; (Bey'i): malı mala değiştirmektir ki, ya münakid veya gayr-i münakid olur. (Yani oluşmuş veya oluşmuş olmayan) satışı münekkid de sahih, fasid, (geçersiz) nafiz (geçerli), mevkuf kısımlarına ayrılır.

Nafiz alış-veriş de lazım (gerekli) ve gayri lazım kısımlarına ayrılmıştır.

Bey'in rüknü yani alış-verişin mahiyeti ki, malı mala değişmekten ibarettir. Şu kadar var ki, bu mubadeleye delalet etmekhasebiyle satıştaki icap ve kabule ve teâtiyede de "Rükünülbey" denilir.

Bay'i, bir malı başkasına satan kimsedir. Başkasından bir malı satın alan şahsa da "müşteri" denir. "Şira" ve "iştira" da satın almaktan ibarettir.

"Mütebayian": bir malı satan ile alandır ki, bu ikisine "Akideyn" de denir, yaptıkları alım-satım muamelesine de "Mübayaa" denilir "Mebi' (at) satılan şeydir.

"Tağirir" aldatmak demektir. aldatana "Garr" aldanana "mağrur"

"İkale": Lüğatta ref' (kaldırmak) ve izale etmektir. Şer'an mahsus bir akittir ki, "ikale ettim, kabul eyledim" gibi bir icab ve kabul ile yapılır. Bununla alım-satım akdi kaldırılmış oluyor.

Demek ki bey'in ikalesi sahih ve gerekli olan bir akdi fesh etmekten ibarettir. Nitekim şöyle denilir;

وشرعًا رفع البيع وتصحّ بلفظين ماضيين

«(İkale) Şer'an satış, muamelesini bozmaktır. Bu da geçmiş zamana ait iki lafız ile sahih olur." (116) Yani satan "Ben bu satış muamelesini ikale ettim" deyip, müşteri de "kabul ettim" derse aralarında bir ikale vücuda gelmiş, satış

116- İbni Abidin C. 4 S. 144

muamelesi bozulmuş olur. Aynı zamanda teati ile alış-veriş caiz olduğu gibi ikalenin de filî olarak caizdir.

(Sevm): Taleb manasınadır. "Sevm-i Şira" bir kimsenin bir malını satılığa çıkarması arzetmesi ve satılacak pahasını tayin eylemesidir ki, buna "Sevmülbayî" (satıcının talebi) denir. Bir malı şu kadar paha ile satınalmak istemek manasına da gelir ki buna "sevmülmişteri" (müşterinin talebi) denir. "Sevm-i nazar" da satınalınması istenilen bir malı görmek veya başkasına göstermek üzere satın alacak kimsenin istemesi demektir. Böyle Şira talebinde bulunana "Müsavim bişşira" bakmak talebinde bulunan kimseye de "Müsavim binnazar" denilir. Bunlara "bayi ve müşteri" denilmesi mecazdır (hakiki değildir). İstilahat-ı fıkhiye kamusu. C.S. 12.

Ticaret konusu geniş bir konu olup, İslâm fıkhında büyük bir bölümü teşkil etmektedir. Fıkıh kıtablarımızda bu konu şu başlıkla كتاب البيوع "ALIŞ-VERİŞ BAHSİ" olarak ele alınmaktadır.

Fetevay-i Hindiye Bey'in tarifini şöyle yapar:

مبادلة المال بالمال بالتّراضي.

"(Satış) karşılıklı rıza ile malı başka bir mal ile değiştirmektir." (117) "Şira' da aynı anlama gelir. Meşruiyeti hakkında yukarıda kaydettiğimiz Nisâ sûresindeki âyetin tamamı şöyledir:

﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَتَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلاَ تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا * وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ عُدْوَانًا وَظُلْمًا فَسَوْفَ نُصْلِيهِ نَارًا وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾

"Ey İmân edenler! Mallarınızı aranızda bâtıl sebeplerle yemeyin; ancak karşılıklı rızayla meydana gelen alım-satım ile (yemeniz helâldir) kendi kendinizi (harâm yiyip haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir.

Kim de bunu (ilâhî sınırı) aşarak, haksızlıkta bulunarak işlerse, onu ateşe ulaştırıp (Cehennem'e) sokacağız. Bu da Allah'a göre çok kolaydır." (118)

Helal ve haram sınırları ilk nazarda insan hürriyetini frenler, nefs ve şehvetle ilgili istekleri engeller gibi görünür. Gerçek anlamda ise, toplumun hürriyetini korumakta, insan haklarına el uzatılmasını önlemekte ve tek kelimeyle beşer ruhuna yakışanı emretmektedir. İlahi azabı gerektiren günahlardan sakınmamız emr edilmektedir. Alusi şöyle der;

117- Fetavayı hindiye C. 3 S. 1
118- Nisa Ay. 29

قيل لاتهلكوا انفسكم بارتكاب الآثام كأكل الأموال بالباطل وغيره من المعاصي التي تستحقون به العقاب.

"Bir kavle göre (manası şudur) "Nefsinizi (Allah'ın) azabına müstahak olacak şekilde şunun-bunun malını haksız yere yemek ve başka günahları işlemek sebebiyle helak (yok) etmeyiniz." (119)

Ayette "batıl" sözcüğü şöyle açıklanır;

والمراد بالباطل ما يخالف الشرع كالرّبا والقمار والبخس

"Batıldan kasd edilen mana şudur; şer-i şerife aykırı olan faiz, kumar, aldatma, zulüm gibi (yollarla elde edilen) kazanç demektir." (120)

Yani bu ayet-i kerime bize hak-hukuka riayetkar olmamamızı emreder, gayri meşru kazanç yollarından bizi sakındırır. Aynı zamanda malımızı sefahette, lükste ve bütün israf sayılan şeylerde harcanmasını men' eder.

Dikkat edersek, değil ki başkasının malı kendi malımızı dahi gayri meşru yollarda zayi etmemeliyiz. Kur'an'ın buyurduğu batıl sebepler mezkur sınırla bağlantılı olmayan, sağlam akla ve gelişmiş vicdana ters düşen her türlü hile, yalan, haksızlık ve aşırılıktan ibarettir. Mesela her kadın meşru' yoldan evlenip annelik gibi kutsal vasfı zedelemeden, namus ve iffetini muhafaza ederek aile yapısında sağlam karekterli nesli yetiştirmek, tesettürlü olarak yaşamak, ona buna güzelliklerini, zinetlerini teşhir etmemek onun şanına en yakışan davranıştır. Şayet onu bu çizginin dışına çıkaran bir sistem,bir eğitim ve anlayış varsa bilki o batıldır, haramdır. Zaten inançlı ve kültürlü akl-ı selim sahibi olan bir toplumun vicdanı da bundan başkasını kabul etmez. Aynı zamanda her erkeğe münasib hal de meşru bir yuva kurmak, kimsenin namusuna kem gözle bakmamak, şeref ve namusunu muhafaza edip kötü kadınlardan uzaklaşmak, zina mahsulunun meydana gelmesini önlemek, aile fertlerinin de namus ve iffetini muhafaza ederek ailevi hayatını disipline edip hakiki çobanlık görevini yerine getirerek güttüğü sürüsünü kurda, canavara (yabancı cereyanlara) kaptırmamaktır. İşte erkeğin bu doğrultuda hareket etmesi, nefsine hakim olması helal ve temiz bir davranıştır. Fakat bunun aksine bir yol ve tutum ise haram ve batıldır.

Keza örfe, dine uygun olarak alış-verişte bulunmak, mevcut enerjisini ortaya koyup müslümanların muhtaç oldukları malı onların lehine kolaylık sağlamak, onların ayaklarına kadar mal götürüp onlardan "Her hak bir hizmet karşılığıdır." fikrinden hareketle fahiş (aşırı) kâr olmamak şartıyla kâr etmek, ihtiyaç

119- Ruhulmeani C. 5 S. 16
120- Ruhul meani C. 5 S. 15

maddelerini stok etmeyip piyasaya sürmek, her daima "kendi nefsi için sevdiğini din kardeşi için de sevmedikçe iman davletine kâmil manada ulaşamazsın" düsturunca hareket etmek, başkasını kandırmamak helaldır. Bunun dışına çıkmak faiz, rüşvet, irtikap, zimmet, millet ve devlet malına el uzatmak, fahiş fiatla mal satmak, ihtiyaç maddelerini piyasadan çekip ihtikâr yapmak haram ve batıldır. Yine hakiki kültür seviyesi gelişmiş aklı ve dini kendine rehber edinmiş bir toplumun bundan başkasını kabul etmesi mümkün değildir.

Evet batıl yolları tek bir tabirle şeytanın yollarıdır diye tanımlayabiliriz. O halde inançlı bir toplum her hususta ölçülü hareket eder, kadın-erkek arasındaki ilgi ve cinsel duygunun ölçü ve anlamını bilir, bu zaviyeden hareketle şehveti kamçılayacak söz ve davranışlardan, giyim ve kuşamdan kaçınır, öyle bir toplumun hiç bir ferdi karısının, kız kadeşinin güzelliklerini açıp etini teşhir etmesine asla rıza göstermez. Kasabtan alınan et dahi açıktan eve götürülmeyip güzelce paket edilir. Ne yazık ki insan oğlu şerefli bir varlık olduğu halde hayvan etine kadar da kendi etine ehemmiyet vermez. Özellikle etini teşhir etmekle bir medeniyet olarak kabul eder. Hatta güzellik yarışmalarında en mahrem yerlerini dahi kafirlere gösteren nice nüfus kâğıdında "dini müslümandır" diye kız ve kadınlarımız vardır. Bu ne hayvanlıktır. Aman ya Rab. Mehmet Akif'in şu mısra'ı kayde değerdir.

"Yüreklerden çekilmiş farz edilsin havfı yezdân'ın. Ne irfânın kalır te'siri kat'iyyen, ne vicdânın. Hayat artık behimidir... Hayır ondan da alçaktır." Dikkat edilirse İstiklâl marşımızın kahramanı dahi öylelerin hayatını behimi (hayvani) bir hayattan daha alçak olarak telakki etmiştir. Zira hayvan yaratılışının gereğine riayet ediyor da, maalesef öyleleri insanlık gereğine riayet etmiyor. Aynı zamanda esnafı, tüccarı ve devlet adamıda Allah (c.c.) ve Resûlullah'ın emirlerine riayetkâr olup hak-hukuka önem verir ve daima vicdanlı hareket eder. Şeytani hile ve desiselere baş vurmadan, harama meyl etmeden helal kazanç elde etmeye gayret eder, ülke ekonomisini elbirliği ile canlandırmaya gayret ederlerse, böylece ayeti kerimenin gereği gibi hareket edilirse ferd, devlet ve milletin, din ve dünya hayatının selameti, aile ve toplumun sapasağlam durması, hem de yetişmekte olan nesle iyi örnek olması için çok sağlıklı bir yol izlenmiş olur.

Bu ayet-i kerimeyi bir az açıkladıktan sonra yine fıkhi konuya dönüş yapalım.

SATIŞIN RÜKNÜ

Fetava-yi Hindiye şöyle der;

وأما ركنه فنوعان، أحدهما: الايجاب والقبول، والثاني: التعاطي وهو الأخذ والاعطاء.

"Satışın rüknüne gelince, bu iki nevidir: Birincisi icap-sattım demek- ve kabul- aldım demektir. (Yani satıcının, sattım, alıcının da aldım demesi veyahutta alıcının şu malı şu kadar paraya aldım" satıcının da sattım demesi ile satış akdi gerçekleşir.) İkincisi ise: alıcının satılan malı teslim alması ve satıcının da sattığı malı teslim etmesidir." (121)

Çünkü alış-veriş yeni bir tesarrufu başlatmak demektir. Böyle bir tasarruf ise ancak fıkıh kitablarımızın belirttiği sözlerle yapılabilir. Geçmiş zaman lafzıyla olması şarttır. Biri geçmiş zamanı, öbürü gelecek zamanı ifade eden iki lafızla satış gerçekleşemez. Fakat Fetevay-ı hindiye şöyle der;

وينعقد بالماضي بلا نية وبالمضارع بها على الأصحّ.

"En sağlam görüşe göre geçmişe ait lafızla (satıcının sattım, alıcının da aldım demesi gibi) niyete gerek kalmadan satış gerçekleşir Gelecek zamanı ifade eden lafızla da (ancak) niyetle gerçekleşir" (122) Müzari fiili sırf (gelecek zamana ait fiil) olsa dahi, mesela "Sana gelecek zamanda satacağım" mealindeki fiil ile şimdiki zaman kasd edilirse yine satış akdi caiz olur." El-Fıkhü'l ale'l-Mezahibi'l-Erbaa c. 2, s. 156. Fakat Fetavayı Hindiye, İbni Abidin gibi fıkıh kitabları sırf gelecek zamana ait fiil ile satış akdi oluşmaz. Bunda niyetin bir tesiri yoktur derler.

Keza bir kimse şu fiyatla razı oldum veya şu fiyatla sana verdim veya şu fiyatla al demesi sattım ve satın aldım anlamındadır. Çünkü onlar da aynı anlamı ifade ederler. Fakat bana satarmısın? veya keşke satsaydın ifadelerle satış gerçekleşmez. Bu andlaşmalarda geçerli olan da anlamdır. Nitekim şöyle denilir;

ولهذا ينعقد بالتّعاطي في النفيس والخسيس وهو الصحيح لتحقق المراضاة.

"Bu nedenledir ki sahih olan görüşe göre, hem kıymetli hem de kıymetsiz eşyalarda ifade kullanılmadan bile satış gerçekleşebilir. Çünkü: bu durumda her iki tarafın birbirleriyle sıkı pazarlık edişleri (neticesinde) rızaları mevcuttur. " (123) Ancak Şafii'ye göre böyle bir satış caiz değildir. Yukarda anlattığımız gibi bazı Şafiî fükehası buna fetva vermişlerdir. (Yani satıcı sana şu fiyatla sattım ve alıcı da şu fiyatla aldım diye ifade kullanmadan yalnız alıp, vermekle de caizdir. derler.)

121- Fetavayı Hindiye C. 3 S. 1
122- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 2
123- Elhidaye C. 3 S. 21

(Taraflardan biri, verdim veya aldım derse öbürü kabul edip etmemekte serbesttir. İsterse aynı mecliste kabul eder, isterse de reddeder. Buna kabul serbestliği denilir.) Çünkü serbestlik verilmezse, kişi istemiyerek alış-veriş yapmak zorunda bırakılmış olur. İkincinin kabulu olmadan icap, bağlayıcı olmayacağına göre satıcı, alıcı kabul ettim demeden önce sözünden dönebilir. Çünkü bu safhada başkasının hakkını iptal etmek söz konusu değildir. Bu serbestlik fırsatı meclisin bitimine kadar sürer. Çünkü meclis dağınık hususları içinde topladığından zorluğun giderilmesi ve kolaylığın sağlanması bakımından onda geçen saatler, bir saat olarak kabul edilir.

Yazmak ve haber vermek de söylemek gibidir. Yazının ulaştığı ve haberin verildiği meclisde alış-veriş meclisi olarak kabul edilmiştir. Satıcı satış konusu olan malın bir kısmını vermeyi kabul etmede, alıcı da bedelin bir kısmıyla malı almada serbest değillerdir. Çünkü öbürünün anlaşmayı parçalamaya rızası yoktur. Ancak malların bedeli ayrı ayrı açıklanırsa, bunda bir sakınca yoktur. Çünkü bu durumda muamele, gerçekte ayrı ayrı satışlardır.

Alıcı ve satıcının biri, karşı tarafın dediğini kabul etmeden meclisten kalkarsa, söylenen söz hükümsüz olur. Çünkü meclisten kalkmak vazgeçmenin kanıtıdır. Dediğimiz gibi her iki taraf da caymada serbest olduklarından meclisten kalkmak caymanın alâmeti olur. İcap ve kabulden sonra satış kesinleşir ve malın kusurlu çıkması veya alıcının malı görmemiş olması durumları hariç onlardan hiç biri satıştan cayamaz.

İmam-ı Şafiî (r.a.) ise Peygamber (s.a.v.)'in

وَالْمُتَبَايِعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا.

ولنا أن في الفسخ ابطال حق الغير فلا يجوز.

والحديث محمول على خيار القبول وفيه اشارة اليه فانهما متبايعان حالة المباشرة لابعدها.

والتفرق فيه تفرق الأقوال.

"Alıcı ve satıcı ayrılmadıkları sürece cayabilirler." hadîs-i şerifine dayanarak: "İcap ve kabulden sonra da mecliste cayabilirler." demiştir. Fakat Hanefiler şöyle derler; "Biz (Hanefiler) diyoruz ki; satışı fesh etmek karşı tarafın hakkını ortadan kaldırmak olduğu için caiz değildir." "Hadis ise, kabul edip etmeme serbestliğine haml edilmiştir (yorumlanmıştır). Hadiste bu yoruma işaret vardır. Zira onlar pazarlıktan sonra değil, pazarlık süresince alıcı ve satıcıdırlar," yani caymaya değil de kabul edip etmeme serbestliğine yorumlanmıştır. "Hadisteki ayrılma ise, sözlerin ayrılmasıdır." (124)

124- Hidaye C. 3 S. 21

Satış icab ve kabul ile veya teati ile geçerli sayılır. Şöyle ki; satışta "icab ve kabul" yörenin örf-adetine göre kullanılan "sattım, aldım, kabul ettim" lafızlardır ki bunlar ile pazarlık kesilir ve buna halk arasında "hayırlaşmak" denilir.

Mesela; bir malı satan "Bu malımı sana bir milyona sattım" deyip, alan da "Aldım veya kabul ettim veya razı oldum" dese, satanın sözü icab, alanın sözü de kabul olup aralarında satış akdi geçerli olmuş olur.

Aynı zamanda evvela alan; "Şu malı bir milyona aldım" deyip mal sahibi de "Ben de sattım veya verdim" dese alanın sözü icab mal sahibinin sözü de kabul olmuş olur.

"Satıyorum, alıyorum" gibi şimdiki zamana mahsus lafızlarla satış gerçekleşmiş olur ve yine "satarım, alırım" gibi lafızlarla da satış gerçekleşmiş olur. Fakat bunlarla gelecek zaman kast edilirse satış geçerli olmaz. Böylece şimdiki zaman ile gelecek zamana delalet eden lafızlarla şimdiki zaman kast edilirse ve iki taraf da (satıcı, alıcı) ittifak ederlerse satış tam olmuş olur. Fakat ihtilaf ederlerse o takdirde söz bundan şimdiki zaman kast edildiğini inkâr edenindir. Meğer ki şimdiki zamana delalet eden bir delil bulunsun o durumda şimdiki zaman kast edildiği tehakkuk eder.

"Alacağım, satacağım" gibi yalnız va'di ifade eden gelecek zamana ait lafızlarla" satış akdi geçerli olmadığı gibi, satarmısın, alırmısın?" soru şeklindeki ifadelerle de geçerli sayılmaz. Keza "sat, satın al" gibi emir ifade eden lafızlarla da satış oluşmuş olmaz.

Nitekim şöyle denilir;

اذا كان بلفظ الأمر فلابد من ثلاثة الفاظ كما اذا قال البائع: اشتر مني، فقال: اشتريت، فلا ينعقد ما لم يقل البائع: بعت، أو يقول المشتري: بع مني، فيقول: بعت، فلابد من ان يقول ثانيًا: اشتريت.

"Satış akdi emir lafzı (emri ifade eden) lafz ile olduğu zaman, bu elbette üç lafızla olabilir.

Satıcının "Benden satın al" deyince, diğeri de; "Satın aldım" dese akid tehakkuk etmez.

Ancak satıcı, bunun üzerine "Sattım" deyince akid yapılmış olur veya alıcı "Bana sat" satıcı ise "Sattım" deyince satış akdinin oluşması için alıcının yeniden ikinci defa "Ben satın aldım" demesi gerekir." (125)

Fakat Şafii'ye göre ise bu gibi lafızlarla satış akdi caiz olur. Nitekim şöyle denilir;

125- Fetava-yı hindiye C. 3 S. 4 Bedaius-senaî C. 5 S. 133

وقال المالكية والشافعية والحنابلة: ينعقد العقد بلفظ الاستدعاء مثل «بعني» أو «اشتر مني»، فيقول الاخر «بعت»، أو «اشتريت»، لأن اساس العقد هو التراضي.

"Maliki, Şafiî, Hanbeliler biri "Bana sat" veya "Benden satın al" deyibte diğeri de "Sana sattım" veya "Senden satın aldım" talep ifade eden emir lafzı ile satış akdi oluşur. Zira akdin temelini oluşturan karşılıklı rızadır derler." (126)

Hanefi'ye göre emir siğasiyle akid oluşmaz dedik. Fakat şimdiki zamana delalet eden bir emir siğası (lafzı) ile satış akdi caiz olur.

Meselâ; müşteri "Şu malı bana şu kadar paraya sat" deyip bayi (satıcı) de "Sattım" dese akid caiz olmuş olmaz. Amma bayi "Sattım" dedikten sonra müşteri de "Aldım" dese satış akdi tamamlanmış olur. Yani caiz olur. Keza; bayi "Bu malı şu kadar paraya al" deyip müşteri de "Aldım" dese yahut müşteri "Aldım" deyip bayi de "Al" veya "Var hayrını gör" dese bey'i (satış akdi) oluşmuş olur. Nitekim şöyle denilir:

لايجوز البيع بلفظ الأمر الاّ اذا دلّ على الحال مثل: «خذه بكذا».

"Satış, emir lafzı ile caiz olmaz. Ancak şimdiki zamana delalet ederse o takdirde caiz olur. Mesela; "O malı şu kadar paraya al" demesi gibi." (127)

Zira bu durumda "Al" veya "Var hayrını gör" tabirleri "İşte sattım al" demek oluyor. Nitekim şöyle denilir;

لأن قوله خذه امر بالأخذ بالبدل وهو لايكون الا بالبيع فكأنه قال: بعته منك به فخذه.

"Zira "Al" bir bedel karşılığında bir emirdir. Oysa ancak satışla tehakkuk eder. Sanki şunu sana şu bedel karşılığında sattım, al demektir." (128)

SATIŞIN ŞARTLARI

126- Elfıkhûl İslâmi C. 4 S. 350
127- Elfıkhulislami C. 4 S. 350
128- Elfıkhul islami C. 4 S. 350

وأما شرطه فأنواع أربعة: شرط الانعقاد، وشرط النفاذ، وشرط الصحة وشرط اللزوم. الخ

"Satışın şartlarına gelince, dört nevi şartı vardır: 1- Sözleşmenin şartı, 2- Satışın geçerli olabilmesinin şartı, 3- Satışın sahih olabilmesinin şartı, 4- Satışın lüzumunun şartı."

Sözleşmenin şartları da iki nevidedir: 1- Satış sözleşmesinin şartı: a) Akid yapandadır. Bu şart akdi yapan şahsın akıllı ve mümeyyiz (iyiyi kötüden ayırabilen aldanmayan) bir kimse olmasıdır. Büluğ çağına ermemiş çocuk ile bunağın satışa akıl erdirebilirlerse sahihtir. Fakat Şafiî'ye göre onların satışı caiz değildir. İster mümeyyiz olsun, ister olmasın, velisi ona izin versin, vermesin fark etmez. b) Sözleşmenin şartlarından biri de akidde olur. Bu ise kabulün icaba muvafık olmasıdır.

Beyi'de (satışta) kabulün icaba muvafakati lazımdır. Bu muvafakat semenin (bedelin) cinsinde, miktarında, vasfında, satılan mal'da ve serbestlik şartında aranır. İki akitten biri her ne ile neyi icab ederse diğeri de onu kabul edecekse o tarzla kabul etmek lâzım gelir. Mesela parayı veya satılan malı birbirinden ayırmaya, noksanlaştırmaya, parçalamaya yetkili olmaz. Çünkü kesinleşmiş satışı olduğu gibi kabul etmek gerekir. Muhalefette bulunmak caiz değildir.

Binaenaleyh "Şu malı sana bin kuruşa sattım" deyip müşteri de o şekilde kabul etse o malı bin kuruşa almış olur. Yoksa "O malı veya onun yarısını beş yüz kuruşa aldım" diyemez. Şayet öyle derse muhalefetten dolayı o satış akdi caiz olmaz.

Yine bayi "Şu iki hayvanı iki milyona sattım" deyip müşteri de öylece kabul etse o hayvanlar iki milyona almış olur. Fakat "Bu hayvanların bir tanesini bir milyona aldım" dese bununla akit geçerli olmaz. Zira bu şekildeki satıştan dolayı bayi'in (satıcının) maksadı hasıl olmayıp kesinleşmiş satış akdi parçalanmış oluyor.

Bir kimse sahip olduğu bir malını iki kimseye hitaben "Bunu ikinize şu kadar paraya sattım" diye icabda bulunduğu halde bunlardan yalnız biri kabul edip diğeri kabul etmezse satış akdi caiz olmaz. Fakat her ikisi birden kabul ederse caiz olur. (Geçerli satış kabul edilir.)

Keza "Bu malı sana yüz bin TL'sına sattım" deyip müşteri de yüz elli bin'e aldım dese satış yüz bin üzerine gerçekleşmiş olur. Zira müşteri satıcının öne sürdüğü fiatı manen kabul etmiş durumdadır. Nitekim şöyle denilir;

"Bir kimse başkasına şu köleyi sana bin dirheme sattım" der; müşteri de: "Ben de onu senden iki bin dirheme satın aldım" derse; bu alış-veriş caiz olur.

Eğer satan şahıs bu fazlalığı kabul ederse, satış iki bin dirheme yapılmış olur. Kabul etmezse, bu durumda satış bin dirheme yapılmış olur." (129)

Demekki alıcı ile satıcının sözleri birbirlerine uymalıdır. Eğer daha evvel bahs ettiğimiz gibi alıcı satıcının sattığı malın bir kısmını alır veya konulan fiyatın bir kısmı ile alırsa böyle bir satış geçerli olmaz. Aynı eser şöyle devam eder.

c) Sözleşmenin şartlarından birisi iki bedel'dedir. Nitekim şöyle denilir;

"Sözleşmenin şartlarından birisi iki bedeldedir. Bu ise -değişilecek- şeylerin mal olmasıdır = mali değeri olanlardan olmalıdır. Şayet mali değeri olmayanlardan olursa bu akid (= sözleşme) caiz olmaz."

d) "Sözleşmenin şartlarından birisi de, satılan şeydedir. Satılan şeyin mevcut olması gerekir. Hazırda bulunmayan yok olan bir şey ile yok olma tehlikesi ile karşı karşıya olan şey için yapılan sözleşme örneğin yavrunun yavrusunu, hayvanın karnındakini satmak caiz değildir."

Satıcı, sattığı şeye bizzat kendisi sahip olmalı ve onun mülkü bulunmalıdır.

Bir kimse kendi mülkü olmayan bir şeyi -bu şey sonradan kendi malı olacak olsa bile- satamaz. Örneğin yerdeki bir otu satmak caiz değildir. Fakat onu yolubta hazırladıktan sonra satmak caizdir.

e) "Sözleşmenin şartlarından birisi de, satan ve satın alan şahısların birbirlerinin ne söylediğini duymasıdır. Bu şart da bil'icma' satış sözleşmenin şartlarındandır."

Müşteri: "Satın aldım" dediği halde, satıcı bunu duymazsa; satış akdi yapılmış olmaz.

f) "Sözleşmenin şartlarından biri de, mekânda yani satışın yapıldığı yerdedir. Bu ise, satış yapılan meclisin bir olmasıdır.

(Şöyle ki: Satıcının icabı ile, alıcının kabûlü bir mecliste olmalıdır.) Meclislerin değişik olması hâlinde, bu satış akdi sahih olmaz." Yani pazarlık için toplanılan mahaldir (yerdir) ki, bunun hakikaten veya hükmen bir olması gerekir. Mesela bâyi, bir dükkân içinde; "Şu malı şu kadar paraya sattım" deyince müşterinin de o malı alacak ise orada kabul etmesi lazım gelir. Bu halde meclis hakikaten bir olmuş olur.

Bir satış muamelesi için mektup veya elçi gönderildiği takdirde de kendisine mektup yazılan veya elçi gönderilen kimsenin mektubu alıp mealine müttââli olduğu veya elçinin icabı tebliğ ettiği mecliste kabul etmesi lazım gelir. Bu halde de meclis hükmen müttehit (bir) bulunmuş olur. Mesela bâyi bir

129- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 7

şahsa; "Ben falan malımı şu kadar paraya falan zata sattım, git söyle" deyip o şahıs da giderek tebliğ ettiğinde o zat o mecliste kabul etse satış geçerli olur.

"Bey'in geçerli olmasının şartlarına gelince o da iki nevidir.

1) Mülk veya velâyet (bizzat mal sahibi veya vekili, çocuğun, delinin velisi, vasisi, kazi (hakim) gibi yetkilinin satış yapması),

2) Satılan şeyde, satandan başka kimsenin hakkının olmaması.

Eğer satılan şeyde, bir başkasının hakkı olursa, bu satış geçerli olmaz. Rehin bırakılan veya kiraya tutulmuş olan bir şeyin satılması gibi..."

"Satışın sahih olmasının şartlarına gelince, umûmî ve husûsî şartları vardır:

a) "Umûmî şart: Her bir satışta, sözleşme şartlarının bulunmasıdır. Çünkü sözleşme olmayınca satış sahih olmaz."

b) "Satışın sahih olmasının bir şartı da, satışın geçici bir süre için olmamasıdır. Eğer geçici bir süre için satış yaparsa bu sahih olmaz." Aynı eser şöyle devam eder.

ومنها: أن يكون المبيع معلومًا والثمن معلومًا علمًا يمنع من المنازعة.

فلا يصحّ بيع المجهول كشاة من قطيع غنم.

وبيع شيء بقيمته وبحكم فلان.

ومنها: الفائدة، فبيع مالا فائدة فيه وشرائه فاسد كبيع درهم بدرهم استويا وزنا وصفة، أما اذا لم يستويا وزنا فالبيع فاسد لربا الفضل.

c) "Satışın sahih olabilmesinin bir şartı da, satılan malın ve fiatının da münâzaaya (münakaşaya) mani olacak şekilde bilinmesidir."

Öyle ise Mechul bir şeyi satmak sahih olmaz. Mesela bir sürüden bir koyunu satmak gibi.." (Keza) "Bir şeyi değeri ile ve falancanın hükmü ile (onun tarafından kıymetinin tayin edilmek üzere) satmak da caiz değildir." (Çünkü) bu durumlarda belirsizlik vardır. Kıymeti malum değildir.

d) Satışın sahih olmasının bir şartı da, faidedir. Faydası olmayanın satışı, fasiddir. Tartılan (= ağırlıkları) ve sıfatları (= özellikleri) eşit olan paralardan birini verip, diğerini almak gibi... Amma ağırlıkları eşit olmazsa zaten satış fasid olur. Zira fazlalık olan faiz kısmı tahakkuk etmiş olur." (130)

130- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 3

ومنها: الخلو عن الشرط الفاسد وهو أنواع، منها: شرط في وجودها غرر كما اذا اشترى ناقة على انها حامل.

e) Satışın sahih olabilmesinin şartlardan birisi de içinde fasid şartın bulunmamasıdır. Bu da bir kaç nevidir. Bunlardan birisi satışta aldatmanın bulunmasıdır. Hamile olduğu şartıyle başkasından bir devenin alması gibi." (131) Fakat Hasan bin Ziyad'ın İmam-ı Azam'dan yaptığı rivayete göre "Bir hayvanı hamile olmak şartı ile almak caizdir. Tıpkı bir köleyi katib olmak şartiyle almak gibi." (Bedaj C. 5 S. 168) Feteva-yı hindiye şöyle devam eder;

وأما الخاصة فمنها: معلومية الأجل في البيع بثمن مؤجل فيفسد ان كان مجهولا.

a- "Satışın sahih olmasının hususi şartına gelince, veresiye satılan malın bedelinin ne zaman alınacağının bilinmesi şarttır. Eğer bu mechul olursa = bilinmezse satış fasid olur."

b- "Bu şartlardan birisi de, menkûl olan ve satışı yapılan şeyi, müşterinin kabz edip teslim almasıdır."

İçinde aldanma bulunan satış:

Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur;

Ebû Hureyre (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir:

"Resûlullah (a.s.v.) Bey'-i Garar ve Bey-i Hasâtı yasaklamıştır."

Yani Bey-i Garar (dışı müşteriyi aldatıp iç yüzü ve sonucu meçhul malı satmak) ile Bey-i Hasât (= çakıl taşı ile satış yapmayı) yasaklamıştır. Şöyle ki, satıcı alıcıya; Bu elbisenin üzerine çakıl taşını attığım zaman bu elbise şu fiyatla sana satılmış olur, der ve taraflar çakıl taşını atmayı satış akdi olarak kabul ederler. Bu gibi satışlar cahiliyet devrine ait satışlardır. Nitekim şöyle denilir;

"Taş atmak, mülamese ve münabeze ile satış câiz değildir. Bunlar cahiliye devrinde var olan satışlardı. Şöyle ki: İki kişi bir malı pazarlık ederken alıcı o

131-. Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 3

malı eller veya satıcı o malı alıcıya doğru atar veya alıcı o malın üzerine bir çakıl koyarsa satış kesinleşirdi. İşte bunların birincisi Mülamese -Elleme-, ikincisi Münabeze -Malı atma- üçüncüsü ise, taş koyma yoluyla satıştır.

Oysa Peygamber Efendimiz (a.s.v.) Mülamese ve Münabeze satışlarından men' etmiştir.

"Bir de bu satışta muameleyi tehlikeli bir hususa bağlama vardır." (132)

Garer (Aldanma)'in Tarifi;

الغرر في اللغة: الخطر، والتغرير: التعريض للهلاك، وأصل الغرر لغة: هو ماله ظاهر محبوب وباطن مكروه. ولذلك سميت الدنيا متاع الغرور.

"Garer; terim manası tehlike, Tağrir ise tehlikeye maruz bırakmak manasına gelir. Esasen garer'in lûgavi manası dışı sevimli, hoş, iç yüzü ise hoş olmayan şeydir. Bunun içindir ki, dünyâya metâul'gûrur (aldatıcı bir meta' = kendisinden faydalanılan geçici her şey) denilmiştir." (133) Aynı zamanda "Garer" kelimesi Arap dilinde gaflet, unutma, kandırma, batıl bir şeye rağbet ettirme gibi manalara da gelir.

İstilâhi manasına gelince Sarahsi şöyle tarif eder;

والغرر مايكون مستور العاقبة.

"Bey-i garar âkibeti mestur = bilinmeyen gizli bir satıştır." (134)

Buna memedeki sütü, havadaki kuşu ve hayvanın karnındaki yavruyu, sürüdeki koyunlardan belirsiz birtanesini, demetler halindeki elbiselerden belirsiz bir tanesini satmak bu tür satışların örnekleridir. Bunlara benzer bir çok örnekler verilebilir. Bu tür satışların hepsi batıl ve geçersizdir.

Bazı ehl-i ilim şöyle tarif eder;

هو بيع الأشياء الاحتمالية غير المحققة الوجود أو الحدود.

"Bey-i garar; varlığı muhtemel olup, muhakkak olmayan veya hududu (azlığı, çokluğu) belirsiz şeylerin satışı demektir." (135) Demekki böyle vücudu (varlığı) garanti olmayan bazı zaman var olabildiği gibi yoklukla da karşı karşı-

132- Hidaye C. 3 S. 44
133- Elfıkhülislami C. 4 S. 434
134- Mebsut C. 12 S. 194
135- Mebsut C. 12 S. 194

ya gelebilen, azlığı, çokluğu bilinmeyen şeyleri satmak hem alan için hem de satan için zararlıdır.

BU TÜR SATIŞIN HÜKMÜ

قال الامام النووي: النهي عن بيع الغرر أصل من أصول الشرع يدخل تحته مسائل كثيرة جدًا ويستثنى من بيع الغرر أمران: أحدهما: مايدخل في المبيع تبعا بحيث لو أفرد لم يصحّ بيعه كبيع أساس البناء تبعا للبناء واللبن في الضرع تبعا للدابة. والثاني: مايتسامح بمثله عادة أما لحقارته أو للمشقة في تمييزه أو تعيينه كدخول الحمام بالأجر مع اختلاف الناس في الزمان ومقدار الماء المستعمل وكالجبة المحشوة قطنًا.

"İMAM-I NEVEVİ şöyle der; bu tür (garar) satışın yasaklanması hükmü satışlara âit önemli yeri bulunan) şeriatın esaslarından bir temel hüküm olup, gerçekten bir çok meseleler içine girmektedir.

Bu tür satışlardan (zaruret halinde kaçınılmaz) iki şey müstesnadır:

1- Satılık şeyin içine girip, ayrıldığı takdirde satışı caiz olmayan mesela, satınalınan evin temelinin de evle beraber satın alınıyor. (Fakat nasıl olduğu bilinmeyebilir. Zira evin temelinin nasıl olduğunu görmek zor.) Ve süt veren hayvanı sütü ile beraber satınalmak (Ancak süt veren koyunun memesindeki süt verim durumunu da bilmek zor. Bu gibi hususlarda aldanmak göze alınır. Tabiî ki temeli çürük bir evi satarken sahibi biliyorsa müşteriye anlatmalıdır. Yani satıcı malının kusurunu gizlememelidir.)

2- Basit veya ayırması, miktarını tayin etmesi zor olduğu için örf-adete göre müsamaha edilip pek önem verilmeyen aldanmalar da kabul olunur.

Meselâ ücretle hamama girmek caizdir. Halbuki zaman ve suyun harcanması hakkında insanlar muhteliftir. Kimisi çok su kullanır, kimisi hamamda çok kalır, kimisi az kalır. Keza içi pamukla dolu bir cübbeyi almakla içindeki pamuğun miktarı bilinmeyebilir." (136)

İşte verilen bu örneklerde görüldüğü gibi bazen aldanma söz konusu olduğu halde satış caiz görülür. Yani aldanmaya katlanma ihtiyacı duyulup bundan korunmak güç ise ve aldanma değeri basit bir şey ise akid caizdir. Bundan sakınmak mümkün olup güç değilse ya da anılan malı satın alma ihtiyaâcı yok ise böyle bir satış caiz değildir.

136- Elfıkhülislami C. 4 S. 438

ومنها: المماثلة بين البدلين في أموال الربا، ومنها: الخلو عن شبهة الرّبا.

ومنها: أن يكون الثمن الأول معلومًا في بيع المرابحة والتولية والاشراك والوضيعة.

وبيع شيء بالدين الذي على فلان فاسد.

وأما شرط اللزوم فخلوه عن الخيارات الأربعة المشهورة وغيرها.

c- Hususi şartlardan birisi de, faizlik mallarında, iki bedelin birbirinin aynı miktarda olmasıdır. Nakit paraların değiş-tokuşunda da aynı oturumda her iki bedelin ayrılmadan elden ele verilmelidir."

d- Hususi şartlardan birisi de faiz şüphesinden uzak olmasıdır."

e- "Bey'-i mürabaha (= bir şeyin kârla satılması) ve bey'-i tevliyede (= bir şeyin alınan fiatla = kârsız satılmasında), ortaklılıkta ve bey'-i vedîada (= alınan bir şeyin zararına satılmasında) da önceki fiat belli olmalıdır."

"Bir kimsenin bir şeyi falancanın üzerindeki alacağa satması fasiddir." (Ancak "benim sana borcum var, falancanın üzerinde de alacağım vardır, git ondan alacağımı al ve sana olan borcuma say" derse bu havale kabilinden olur, caizdir. İlerde buna değineceğiz.)

"Satışın lüzûmuna (gerekliliğine) gelince, bu satışın meşhur dört muhayyerlikle diğer muhayyerlikten hali olmasıdır. (Muhayyerlik, satış akdinin içinde bulunmamasıdır.)" (137) Yani satıcı, müşteri veya her ikisi birden malum bir müddet içinde satış akdini fesh etmek veya geçerli kılmak hususunda muhayyer olmalarını şart olarak ileri sürebilirler. Bu muhayyerlik müddeti İmam-ı Azam'a göre üç gündür. Fakat imameyne göre fazla da olabilir. Bu muhayyerlik müddeti içinde satışı bozabilirler. Muhayyerlik müddeti bitince, artık satış akdi geçirli olur. Muhayyerlik çeşitleri ile ilgili açıklama ileride gelecektir.

SATIŞIN HÜKMÜ, ÇEŞİTLERİ

Aynı eser şöyle devam eder;

وأما حكمه فثبوت الملك في المبيع للمشتري وفي الثمن للبائع اذا كان

137- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 3

البيع باتا وان كان موقوفا فثبوت الملك فيهما عند الاجازة.

"Satışın hükmüne gelince, satış akdi kesin olduğu zaman satılan şeyin, satın alanın mülkü, bedelinin de, satanın mülkü olduğunun sabit olmasıdır. Eğer satış mevkuf (içinde başkasının hakkı var olduğundan iznine bağlı) ise ikisine de = satıcı ve alıcıya mülkiyet izin verildiği zaman gerçekleşir."

"Bey'in (= satışın) çeşitlerine gelince; satışın çeşitleri, mutlak satış gözü ile bakılınca dörttür: Nafiz, mevkuf, fasid ve batıl satıştır.

1) Bey-i nafiz (= Geçerli satış): (Üzerine başkasının hakkı tealluk etmiyen satıştır ki,) o anda mülkiyet tehakkuk eder. (Yâni satan, sattığı bedeline, satın alan da, aldığı şeye hemen sahib olmak üzere satış gerçekleşmiş olur.)

2) Bey-i mevkuf: (Başka bir şahsın hakkı tealluk ettiğinden, geçerli olması o şahsın iznine bağlı bulunan satıştır.) İzin verdiğinde mülkiyet ifade eder.

3) Bey-i fasid: Kabız halinde ifade eder. (Yani müşteri ile bayiin açıkça veya manen izinle satılık mal kabz edilince ona malik olur.)" Batıl satış ise asla hüküm ifade etmez (binaen aleyh alıcı satıcının izniyle satılık malı kabz etse dahi ona malik olmaz)."

(Demek ki fasit olan satış akdinde bedellerin her ikisi de mal olduğu zaman satıcının emriyle malı teslim alan alıcı, ona sahip olur ve kıymetini ödemesi gerekir. Şayet fasit satıştan bir kâr etti ise onu tasadduk etmesi gerekir. İlerde bunları ele alacağız inşallah.)

İmam-i şafii ise: "Alıcı malı teslim alsa bile ona sahip olmaz. Zira bu satıştan men' edildiği için alıcı onunla sahip olma nimetine kavuşmaz" demiştir. (138)

(Hanefi Mezhebi'ne göre ise şöyle denilmektedir;)

ولنا أن ركن البيع صدر من أهله مضافًا إلى محله فوجب القبول بانعقاده.

"Biz (Hanefiler) diyoruz ki: Satış rüknü ona ehil olanlar tarafından satışa konu olabilen bir malda meydana getirildiğinden akdin bağlandığına (oluşmasına) hüküm etmek gerekir." (139)

138- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 3
139- Hidaye C. 3 S. 51

SATILAN ŞEYE GÖRE BEY'İN ÇEŞİTLERİ

وبالنظر الى المبيع أربعة: بيع العين بالعين، وهي المقابضة، وبيع الدين بالعين وهو الصرف وبيع الدين بالعين وهو السلم وعكسه وهو بيع العين بالدين كأكثر المبيعات.

"Satış, satılan şeylere göre de dört çeşittir:

1) Ayn'ı, ayn ile satmak.

Bu karşılıklı değişmektir. (Satın alan malını, satan da bedelini teslim alır.)

2) Nakdi nakd'a satmak.

Bu sarftır. (Her iki malın da nakit cinsinden olduğu satış demektir.)

3) Deyn-ı ayn ile satmak.

Bu selemdir. (Peşin bedelle vadeli mal satışı.)

4) Ayn'ı, nakid mukabili satmak.

"Satışlarda, en çok olan bu şekildir." (İbni Abidin bu dördüncü satış şekline şöyle der;)

وليس للرابع اسم خاص فهو بيع مطلق.

"Bu dördüncü satış şekline özel bir isim olmayıp mutlak satış denir." (c. 4, s. 3.)

"Keza satılan malın bedelini belirtmekle de, yukarıdaki gibi dört çeşide ayrılır:

1) Bey'-i müsaveme: Bir kimsenin, elinde bulunan bir malı, (onu kaça aldığını söylemeden,) müşteriye, rızası ile, her ikisinin ittifak ettikleri bir bedel karşılığında satmasıdır. (Satışlarda en çok uygulanan yol budur.)

2) Bey'-i murabaha: Bir kimsenin almış bulunduğu bir malı, (kendisine kaça mâl olduğunu söyleyerek,) aldığı bedelin bir az fazlasına, (müşteriye rızâsı ile satmasıdır.)

3) Bey'-i tevliye: Bir kimsenin almış bulunduğu bir malı, (kendisine kaça mal olduğunu söyleyerek,) tam o kadar bedelle satmasıdır.

4) Bey'-i vedia: (Bir kimsenin bir malı, kendisine kaça mal olduğunu söyleyerek,) ondan noksan bir bedelle satmasıdır. (Yani bu zararına satıştır.)" (140)

GEÇERSİZ SATIŞ BABI

باب البيع الفاسد

Feteva-yı Hindiye caiz olmayan satış hakkında c.3, s. 146. şöyle der;

البيع نوعان؛ باطل وفاسد. فالباطل ما لم يكن محله مالاً متقوما كما لو اشترى خمرا أو خنزيرًا أو صيد الحرم أو الميتة أو دمًا مسفوحًا فهو لايفيد الملك.

(Caiz olmayan) alış-veriş iki çeşittir:

1- Batıl alış-veriş,

2- Fasid alış-veriş.

Batıl olan alış-veriş = değer taşımayan (kendisinden yararlanılması helal olmayan) içki, domuz, Harem'in avı, laşe veya akıtılmış kan gibi malların alınıp-satılması gibi. Bunlar mülk olamazlar." Hidaye de şöyle der;

اذا كان احد العوضين او كلاهما محرمًا فالبيع فاسد كالبيع بالميتة والدم والخمر والخنزير وكذا اذا كان غير مملوك كالحر. الخ

"Bedellerden biri veya her ikisi haram ise satış geçersizdir. Hayvanın ölüsü, kan, domuz ve içki karşılığında mal satmak gibi. Hür kimsenin bedeli gibi mülk olmayan bir şey ise yine durum aynıdır.

Murdar ve kan karşılığında satış yapmak batıldır (geçersizdir.) Hür kimse karşılığında da aynıdır. Çünkü satışın rüknü olan mal değiş-tokuşu mevcut değildir. Zira bunlar ittifakla mal sayılmamaktadır." (141) (Yani semavi dine mensub hiç bir milletin yanında mal sayılmaz.)

140- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 3-4
141- Fethülkadir C. 6 S. 43

يجوز فيما دون خمسة أوسق لأنّه عليه الصّلاة والسّلام نهى عن المزابنة ورخصّ في العرايا وهو أن يباع بخرصها تمرًا فيما دون خمسة أوسق.

"Beş yükten (yani beş deve yükünden) az olanda caizdir. Çünkü Peygamber (a.s.v.) müzabeneden men' etmiş, fakat beş yükten az olan hurmayı tahmin usûlüyle yine o kadar hurmayla satmak, demek olan "Araya" satışına ruhsat vermiştir."

(İmam-ı Azam'a göre) bu sırf bir bağıştan ibarettir. Hakiki bir satış değildir. Çünkü satıcı sattığı mala malik olmamıştır.

"İki elbiseden belirsiz birini satmak caiz değildir. Ancak satıcı alıcıya herhangi birisini almada serbestsin derse istihsanen caizdir." (144)

Otlakların satışı ve icarı caiz değildir. Yani otlaklardaki otu satmak veya icarlamak caiz değildir. Zira Resûlullah (a.s.v.) "Ot, ateş ve su olmak üzere üç şeyde bütün insanlar ortaktırlar" buyurur. Dolayısiyle kimsenin mülkü olmayıp satışı caiz değildir. Aynı zamanda herkesin tesarrufta bulunabildiği bir malın icârı da caiz değildir.

İmam-ı Ebû Hanife ile Ebu Yusuf'a göre bal arısının satışı caiz değildir. Muhammed ile İmam-ı Şafiî'ye göre ise muhafazalı bir yerde olup topluluk halde ise caizdir. Zira "Her ne kadar eti yiyilmiyorsa da hakikaten ve şer'an faydalanılan bir hayvan olduğundan satışı caizdir" demişlerdir. İmam-ı Ebû Hanife ile Ebû Yusuf'un gerekçeleri, bal arılarının da eşek arıları gibi zehirli olmalarıdır. Fayda ise arıda değil, ondan çıkan baldadır. O halde bal alınmadıkça ondan faydalanılamaz. Hatta içinde bal bulunan bir kovanı içindeki arılarla birlikte satılırsa bal dolayısıyla bu satış caizdir. Fetava-yı Hindiye de şöyle der;

وقال محمد: يجوز إذا كان مجموعًا وعليه الفتوى.

"İmam Muhammed (r.h.)'e göre eğer toplu bir halde ise (kovansız olarak) da satışı caizdir. Fetvaya uygun olan da budur." (145)

Yine İmam-ı Ebû Hanife'ye göre zehirli hayvanlardan olduğu için ipek böceklerinin satışı caiz değildir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise, böcekte ipek görünmeye başlamışsa ondan dolayı satışı caizdir.

144- Bidayetülmûctehid C. 2 S. 182 - Muğnilmuhtac C. 2 S. 93-4
145- C.3 S. 114

İmam Muhammed ise; kendisinden faydalanıldığı için hangi durumda olursa olsun satışı caizdir demiştir.

İmam Ebû Hanife'ye göre ipek böceğinin yumurtasının da satışı câiz değildir. Diğer iki imama göre zarûret gerekçesiyle caizdir. Kimi ise, ipek böceği konusunda olduğu gibi burada da İmam Ebû Yusuf'un İmam Ebû Hanife ile aynı görüşte olduğunu söylemiştir.

ولا يجوز بيع لبن امرأة في قدح وقال الشافعي رحمه الله: يجوز بيعه لأنه مشروب طاهر.

ولا يجوز بيع شعور الانسان ولا الانتفاع بها لأنّ الادميّ مكرم فلا يجوز أن يكون شيء من أجزائه مهانًا ومبتذلاً.

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لَعَنَ اللَّهُ الْوَاصِلَةَ وَالْمُسْتَوْصِلَةَ».

وانما يرخص فيما يتخذ من الوبر في قرون النساء وذوائبهن.

"Bir kadının bardaktaki sütünü satmak da caiz değildir. İmam-ı Şafiî 'ye göre ise; "Satışı caizdir. Çünkü o temiz bir içecektir.

İmam-ı Azam süt insanın bir parçasıdır. İnsan her yönüyle satışla küçük düşürülmekten korunmuş bir varlıktır diyerek caiz görmemiştir. Keza; İnsan kıllarını satmak ve onlardan faydalanmak caiz değildir. Çünkü insan değerli olduğundan onun her hangi bir parçasını değerden düşürülmesi caiz değildir. Aynı zamanda Peygamber (a.s.v.)'de şöyle buyurur:

"Allah iğreti saç takana da taktırana da lâ'net eylesin." Fakat şöyle bir ruhsat vardır; "Ancak kadınların saçını sıklaştırmak için deve tüyünü kullanmaya ruhsat verilmiştir." (146) Fakat ilerde bahsedeceğimiz organ naklinde, insana karşı bir saygısızlık söz konusu değildir, bilakis ölmüş bir insanın organlarıyla başka bir insanın hayatını kurtarmaya yönelik olduğundan fetva kapsamına girmiştir.

Peruk satmak ve onu takmak:

Peruk denilen takma saç, insanın saçından yapılmış ise kesinlikle haramdır. Yukarıda yazdığımız hadis-i şerif bunun bir delilidir. Çünkü insan değerli bir varlıktır. Onun saçını veya herhangi bir uzvunu zaruretsiz kullanmak satmak haramdır. Ancak kayd ettiğimiz gibi deve tüyünden, naylondan veyahut sun'i herhangi başka bir şeyden yapılmışsa onu takmakta ve satmakta beis yoktur. Mesela: Adamın başı keldir. Nahoş manzarayı kapatmak için böyle bir peruk takması caizdir. Yeterki insan saçı olmasın. Mecmaul-Enhür C.2 S. 59'de bu

146- Hidaye C. 3 S. 46

konunun ruhsat kapsamına alındığına dair malumat verildiği gibi diğer fıkıh kitablarında da aynı şekilde izah edilmiştir. Ne yazık ki, günümüzde bazı yaşlı kimseler kendilerini genç göstermek için başkalarının saçlarını kullanarak genç kadınları, kızları kandırmaktadırlar. İslâm dini şekilden ziyade kişinin ahlâkına önem verir.

Bütün ahlak bozucu şeylerin satılması haramdır. Mesela ahlak buzucu kasetler, kötüye kullanılan video, fakat iyi işlerde kullanıldığı takdirde bir mahsuru yoktur. Vücut hatları gösteren daracık elbiseler, bedeni gösteren ince çorap ve elbiseler, mayolar ve ahlak bozucu neşriyat ve bütün muzir şeylerin hepsinin satışı haramdır.

واذا امر المسلم نصرانيًا ببيع خمر أو بشرائها ففعل ذٰلك جاز عند أبي حنيفة وقالا: لايجوز على المسلم وعلى هذا الخلاف الخنزير.

ولأنه عليه الصّلاة والسّلام نَهَى عَنْ بَيْعٍ وَسَلَفٍ، ولأنه لو كان الخدمة والسكنى يقابلهما شيء من الثمن يكون اجارة في بيع، ولو كان لايقابلهما يكون اعارة في بيع وقد نهى النبي ﷺ عَنْ صَفْقَتَيْنِ فِى صَفْقَةٍ.

"İmam-ı Ebû Hanife'ye göre bir müslüman bir gayr-ı müslim'e içki satmasını emreder ve gayr-ı müslim de bunu yaparsa bu satış câizdir. Diğer iki imam ise, müslümanın bu emri vermesi câiz değildir demişlerdir. Aynı ihtilaf domuzda da söz konusudur."

(Bu ikinci görüş takvaya daha uygundur. Zira önce de bahs ettiğimiz gibi, Allah (c.c.) onları haram kıldığı gibi, alış-verişini de, parasını da haram kılmıştır.)

(Satıcı sattığı kölenin kendisine bir ay çalışmasını veya sattığı evde oturmayı veyâ alıcının kendisine borç para vermesini veya bir şey hedye etmesini şart koşarsa yine durum aynıdır. Çünkü bu satış gereği olmayan ve taraflardan birine çıkar sağlayan bir şarttır.)

"Bir de Peygamber Efendimiz (s.a.s.) borçla beraber olan satıştan men' etmiştir. Aynı zamanda eğer bedelin bâzısı kölenin çalışması ile evde oturmaya karşılık olursa bu kez satışta icare olur. Eğer bunlara karşılık olmazsa bu kez satışta iare = emanet olur. Oysa Peygamber (a.s.v.) iki akdin bir akitte yapılmasından men' etmiştir." (147)

147- Hidaye C. 3 S. 46-7

ومن باع عينًا على أن لايسلمه الى رأس الشهر فالبيع فاسد لأن الأجل في المبيع العين باطل فيكون شرطًا فاسدًا لأنّ الأجل شرع ترفيها فيليق بالدّيون دون الأعيان.

"Bir kimse ay başına kadar teslim etmemek şartıyla bir şey satarsa satış fasittir. Çünkü satılan malda süre tayini batıl olduğundan bu fasit bir şart olur. Sebebine gelince; süre tanımak, kişiyi rahatlatmak için olduğundan mallara değil borçlara uygun düşmektedir." (148)

ومن اشترى ثوبًا على أن يقطعه البائع ويخيطه قميصً أو قباء فالبيع فاسد لأنه شرط لايقتضيه العقد وفيه منفعة لأحد المتعاقدين ولأنه يصير صفقة في صفقة.

"Bir kimse satıcının biçip elbise veya kaftan, meşafe yapması, dikmesi şartıyla bir kumaş satın alırsa satış fasittir. Çünkü bu satış akdinin gereği olmayan ve taraflardan birine çıkar sağlayan bir şart olduğu gibi aynı zamanda akit içinde akittir." (149)

Satışı hacıların gelişiyle kayıtlamak caiz değildir. Aynı şekilde satışı hasat, ekini dövme, üzümü kesme ve koyun kırpma zamanlarıyla kayıtlamak da caiz değildir. Çünkü bu işler ileri geri olmaktadır. Kefaleti bu işlerle kayıtlamak ise caizdir. Çünkü önemsiz belirsizliklere kefalette göz yumulur.

ومن اشترى نعلا على أن يحذوه البائع أو يشركه فالبيع فاسد وفي الاستحسان يجوز للتعامل فيه فصار كصبغ الثوب وللتعامل جوزنا الاستصناع.

"Bir kimse satıcının, kalıba göre kesmesi veya tasma takması şartıyla bir ayakkabı satın alırsa satış fasittir. (Bu kıyas delilinin görüşüdür.) İstihsan deliline göre ise böyle bir alış-veriş mevcut olduğu için caizdir. Elbiseyi boyamada olduğu gibi, yine teamül (insanların böyle bir muamelede bulunmaya mübtela oldukları) nedeniyle istisnâ' caizdir dedik." (150)

148- Hidaye C. 3 S. 46-7
149- Hidaye C. 3 S. 46-7
150- Hidaye C. 3 S. 49

TAHRİMEN MEKRUH OLAN SATIŞLAR

ولاتناجشوا

نهى رسول الله ﷺ عن النجش، وهو أن يزيد في الثمن ولا يريد الشراء ليرغب غيره، قال عليه الصّلاة والسّلام: «لاَتَنَاجَشُوا»، وعن السوم على سوم غيره، قال عليه الصّلاة والسّلام: «لاَيَسْتَامُ الرَّجُلُ عَلَى سَوْمِ اَخِيهِ وَلاَ يَخْطُبُ عَلَى خِطْبَةِ اَخِيهِ»، ولأن في ذلك ايحاشًا واضرارًا.

Peygamber (a.s.v.) "Birbirinizi kandırmayınız" buyurarak bizi alım maksadıyla değil, sırf başkasını almaya kışkırtmaktan men' etmiştir. Peygamber Efendimiz (a.s.v.) başkasının pazarlığı sırasında pazarlık etmekten de men' etmiştir. Peygamber Efendimiz (a.s.v.);

"Bir kimse, kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık edemez ve istemekte olduğu kızı isteyemez" buyurmuştur.

Bir de bu karşı tarafı saf dışı etmekte ve zarara sokmaktadır." (151)

(Yasaklanan satış şudur: Bir adam bir malın satışa arz edildiğini görür, alıcı olmadığı halde alıcılar fiyatı artırsınlar diye, alıcı görünüp fiyatını artırır. Adamın bu hareketine necş denilir. Bu hareket alıcıları kandırdığı için haramdır.) ileride bu gibi satışlardan bahsedeceğiz inşaallah.

وعن تلقي الجلب وهذا اذا كان يضر بأهل البلد فان كان لايضر فلا بأس به. الخ

"Mal sahiplerini yolda karşılamaktan da men' etmiştir. Bunda şehir halkının zararı varsa durum böyledir. Aksi halde bir sakıncası yoktur."

Ancak mal sahipleri için fiyatlarda belirsizliğe yol açıyorsa mekruhtur. Çünkü hem belirsizliğe hem de zarara yol açmaktadır.

"Şehirlinin satışta köylüye aracı olmasından da men' etmiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz (a.s.v.) "Şehirli, köylü adına satış yapmasın" buyurmuştur.

"Şehir halkı, kıtlık ve ihtiyaç içindeyse durum böyledir. Bu takdirde bu kimse, pahalıya satmak üzere malı köylünün elinden çıkarmaktadır. Bu ise şehir halkını zarara sokmaktadır. Yok eğer böyle bir durum yoksa zarara yol açmadığından bir sakıncası yoktur."

151- Hidaye C. 3 S. 49

Cuma ezanı okunurken de satıştan men' edilmiştir. Cenab-ı Hak (Azze ve Celle); şöyle buyurur:

"Ey iman etmiş olanlar! Cuma günü namaza çağrı yapıldığı zaman Allah'ı anmaya koşun ve alış-verişi bırakın." (152) (Yani cuma gününde ilk okunan ezan ile alış-veriş yasaklanmış olup, o andan itibaren alış-verişle kazanılan kazanç haramdır.)

وكل ذلك يكره لما ذكرنا ولا يفسد به البيع لأنّ الفساد في معنى خارج زائد لا في صلب العقد ولا في شرائط الصحة.

ولا بأس ببيع من يزيد وقد صحّ انّ النبيّ ﷺ بَاعَ قَدَحًا وَحِلْسًا بِبَيْعِ مَنْ يَزِيدُ.

"Söylediğimiz nedenlerle bütün bu satışlar mekruhtur. Ancak bu nedenler satışı bozmazlar. Çünkü buradaki bozukluk satışın özünde ve sıhhat şartlarında değil, onların dışında bulunan kerahet sebeplerindendir. (Kerahet-i Tahrim'dir)." Yani haram mesabesindedir.

"Arttırma satışında bir sakınca yoktur. Nitekim sahih bir rivayete göre Peygamber Efendimiz (a.s.v.) arttırma usulü ile su kabı ve bir çul satmıştır."(153) Bu gibi satışların izahatı gelecektir.

Bu konuda Zühayli de şöyle der; العقد المكروه تحريمًا

العقد الباطل منهي عنه لأمر أساسي فيه والفاسد منهي عنه لوصف ملازم له فان كان النهي لوصف غير لازم أي مجاور للمنهي عنه فهو مكروه كراهة تحريمية عند الحنفية وحرام موجب للاثم والمعصية عند جمهور الفقهاء.

ومن أهم هذه العقود المكروهة أو المحرمة لما فيها من الضرر أو الغرر مع انّها صحيحة ما يأتي.

١ــ بيع النجش وهو أن يزيد الرّجل في السّلعة وليس له حاجة بها الاّ ليغلي ثمنها وينفع صاحبها وهو حرام أو مكروه تحريمًا لنهي النبي ﷺ عن النجش وقال: «لاتَنَاجَشُوا»، وقال الحنفية: لايكره النجش الاّ اذا زاد المبيع عن قيمته الحقة فان لم يكن بلغ القيمة فزاد لايريد الشراء فجائز ولا بأس به لأنّه عون على العدالة. الخ

152- Cuma Ay. 9
153- Hidaye C. 3 S. 53-4

Malikiler bu satışı basit satışlardan saymışlar ve şöyle demişlerdir: Mezhepte meşhur görüşe göre bu akit feshedilir."

4- "Telekir-Rükban (binitleri yolda karşılama) veya celebi köylüye satış yapması: Bu şehirlilerden belde halkından bazılarının şehre gelenleri (mal getirenleri) kasabaya girmeden karşılayarak elindeki malları satın alıp sonra istedikleri gibi şehirliye satmalarıdır. Bu ahaliye zarar verirse Hanefilerce tahrimen mekruhtur. Çünkü bunu yaparlarsa onları aldatmış olurlar. (Yoksa gelenleri fiyatlar hususunda aldatmazlarsa mekruh olmaz:) Resulullah (s.a.s.) satıcıları veya celebi karşılamayı men etmişlerdir." (155)

Üretici ile tüketici arasına girip simsarlık yapmak hemen her devirde kolay kazanç yollarından biri de "müstahsıl" (üretici) ile "müstehlik" (tüketici) arasına girme işidir. Günümüz iktisadiyatında, üreticilerden tüketicilere doğru malın intikalinde aracı ellerin artmasının fiyatlara etkisi sözkonusudur. Eğer aracı ortadan kalkarsa tüketiciler hem ucuz hem de kaliteli mal bulma şansına sahip oldukları gibi üreticiler de umduklarından bir az daha yüksek fiyata satma şansına sahip olmaları mümkündür. İşte bunun gibi küçük çapta ve genelde büyük büyük bir imalathanenin mamül mallarını çok önceden kapma, bir ithal malı henüz yurda girmeden bütünü ile satılma veya satın alınması hep aynı başlıklar altında incelenir. (Yani yasaklanmış satışlardandır). Ancak satın almaları, eğer şehir halkına zarar verirse mekruhtur. Zarar vermiyorsa mekruh değildir. Şu kadar var ki hariçten gelen ticaret kafilesi aldatılamamalıdır. Kendilerine o, malların fiyatları hakkında yanlış malumat verilmemelidir. Aksi halde tahrimen mekruh olur." Nitekim Cezeri de şöyle der;

الحنفية قالوا: يكره تحريمًا تلقي الرّكبان الذين يأتون بالسّلع ليبيعوها في بلد من البلدان لأنّ المشتري امّا أن يتلقّى السّلع مع حاجة أهل البلد اليها ثم يبيعها لهم بالزيادة فيضر بهم وأما أن يغرر بالواردين فيشتري منهم بسعر أرخص من سعر السّلعة وهم لايعلمون فالكراهة تحقق في الصّورتين.

الشافعية قالوا: اذا تلقّى الرّكبان الذين يحملون متاعًا ليبيعه في بلد من البلدان فاشتراه قبل وصولهم ومعرفتهم بالسّعر فانه يأثم ويكون لصاحب المتاع الخيار بعد ان يعلم بالثمن بشرطين، الشرط الأول: أن يشتريه منهم بغير سعر البلد، الشرط الثاني: أن لايكون البائع عالمًا بالثمن.

155- Aynı eser

"Hanefilere göre, "bir beldeye haricten gelen satılık erzağ, eşyayı başka kimselerin şehir haricinde karşılayıp daha şehre gelmeden satınalmaları tahrimen mekruhtur. Zira alıcı ya niyeti o, eşyayı satınalıb ta beldenin ahalisine fazla bir fiatla satmak olur ki belde ahalisine zarar vermiş olur. Ya da gayesi şehire gelip malını satmak isteyen kafileyi iğfal edip, piyasadan daha ucuz alıp aldatmaktır. Binaenaleyh her iki şekilde de kerahet tehakkuk etmiş olur.

İmam-ı Şafiiye göre ise Satmak için mal taşıyan binitleri karşılayıp daha şehire gelip piyasadan haberdar olmadan onlardan mal alan kimse günahkâr olur. Şayet satıcı piyasadan habersiz olduğu halde iğfal edilip piyasadan daha ucuz alınırsa mal sahibi şer'an kendi malını alıcıdan şu iki şartla geri alabilir.

1- Alıcı şehir raicinden aşağı alması (piyasa değerinden daha aşağı bir fiatla alması.)

2- Satıcı adamın sattığı malın değerini bilmemesidir." (156)

Pazara getirilmek istenen satılık malı yolda karşılamanın yasaklığına dair hadis-i şerifler çoktur. Nitekim şöyle buyuruluyor;

عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ تَلَقِّى الْجَلَبِ.

"İbni Ömer (r.a.)'den şöyle demiştir:

Resûlullah (a.s.v.) celebi (satılık malı yolda) karşılamayı yasaklamıştır."(157) Başka bir hadiste "eclab" (celebin çoğuludur) diye geçiyor.

Celeb, çarşı ve pazarda satılmak üzere dışarıdan getirilen eşya demektir. Bunlar çarşı ve pazara getirilmeden önce müşterinin gidip yolda karşılaması ve ucuza almaya çalışması, yasaklanmıştır.

Böyle bir satışta kandırma, madrabazlık söz konusu olduğundan sakınılması gerekir. (Haramdır).

Müslüman olan bir kimse daima meşru dairede hareket etmeli, başkasını kandırmamalıdır. Ammenin menfaatine hizmeti bir gaye bilmelidir. İşte bu duygu ve düşünce ile hareket eden ticaret ve sair sanaat sahipleri daima mesut yaşar, hayırlı ve temiz kazancı ile hem dünyasını hem de ahiretini kazanır.

156- Elfıkhu alelmezahibil erbaa C. 2 S. 277
157- İbn. maceh C. 2 S. 735

MÜŞTERİYİ ALDATMAK İÇİN SÜTÜ SAĞILMAYIP GÖĞSÜNDE BİRİKTİRİLEN HAYVANI SATMAK

Bu hususta Resulullah (s.a.s.) şöyle buyurur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ؛ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : «مَنِ ابْتَاعَ مُصَرَّاةً فَهُوَ بِالْخِيَارِ ثَلاَثَةَ أَيَّامٍ فَإِنْ رَدَّهَا رَدَّ مَعَهَا مِنْ تَمْرٍ لاَسَمْرَاءَ».

"Ebu Hüreyre (r.a.) 'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur:

"Bir müserratı (müşteriyi aldatmak için sütü sağılmayıp göğüsünde biriktiren) bir hayvanı satınalan bir kimse (hayvanı kabul veya satıcıya iade etmek hususunda) üç güne kadar serbesttir. Eğer onu iade ederse onunla beraber bir semra (yani buğday) değil bir sa' kuru hurmayı da (sağılan süte karşılık) versin."(158)

Tasriye şöyle tarif edilmiştir.

التصرية: هي ربط ضرع الناقة أو الشاة وترك حلبها اليومين أو الثلاثة حتى يجتمع اللبن.

"(Müserrat kelimesi) tesriye (masdarından alınmadır. Arab dilinde) sütü birikinceye kadar devenin veya koyunun memesini bağlayıp, iki veya üç gün sağmamaktır."(159) "Şafii'ye göre (sütünün azlığı anlaşılınca hemen derhal veya üç gün zarfında iade edilebilir." Muğnilmuhtac c. 2, s. 63.

Bu fiil, müşteriyi aldatmak maksadını taşıdığı için günaha mucib ve haramdır. Nitekim İbn-i Abidin Hanefi mezhebindeki değişik görüşleri beyan ettikten sonra tercihini şöyle ifade eder;

وهل يرجع بالنقصان عندنا فعلى رواية الاسرار لا وعلى رواية الطحاوي نعم وهو المختار لأنّ البائع بفعل التصرية غر المشتري.

"(Musarrat) hayvan sütünün azlığı (anlaşılınca) Hanefilere göre hayvanın değerinin farkını müşteri satıcıdan alabilir mi? Esrarın rivayeyetine göre alamaz. Tahavinin rivayetine göre ise bu farkı alabilir. Bu görüş daha uygundur.

158- İbn. Maceh C. 2 S. 735
159- İbn. Abidin C. 4 S. 96

Çünkü satıcı bu hiylesi ile müşteriyi aldatmıştır. (Bu nedenle hayvanın değerinin farkını müşteriye ödemek zorundadır.)"(160)

Demek oluyorki satıcı hayvanın sütünü sağmayıp haps etmek suretiyle müşteriyi aldattığından bu görüşün fetvaya daha uygun olduğu tercih edilmiştir.

MALI DEĞERİNDEN AŞIRI DERECEDE FAZLASINA SATMAK

وأما الغبن الفاحش فيؤثر في رضا العاقد فيزيله ولكن هل له الحق في فسخ العقد للفقهاء في ذلك آراء ثلاثة:

الرأي الأوّل للحنفية ليس للغبن الفاحش وحده في ظاهر الرّواية أثر على العقد فلا يجيز ردّ المعقود عليه أو فسخ العقد الاّ اذا انضم اليه تغرير (أي وصف المبيع بغير حقيقته) من أحد العاقدين أو من شخص آخر كالدلال ونحوه وهذا ما أخذت به المجلة (م٣٥٧) لأن الغبن المجرد عن كلّ خديعة يدلّ على تقصير المغبون وعدم ترويه وسؤله أهل الخبرة ولا يدل على مكر العاقد الآخر ولكلّ إنسان طلب المنفعة مالم يضر الجماعة كما في حالة الاحتكار فاذا انضم اليه تغرير كان المغبون معذورًا لأن الرّضا بالعقد كان على أساس عدم الغبن فاذا ظهر الغبن لم يتوافر الرّضا.

واستثنى الحنفية حالات ثلاثة يجوز فيها الفسخ بالغبن الفاحش المجرّد عن التغرير وهي أموال بيت المال وأموال الوقف وأموال المحجور عليهم بسبب الصغر أو الجنون أو السّفه فاذا بيع شيء من ذلك بغبن فاحش ولو من غير تغرير نقض البيع (م/٣٥٦ مجلة).

"Gabn-i fahiş ise akdi yapanın rızasına tesir edip onu yok eder. Lakin bu kişinin akdi feshetmeye hakkı var mıdır? bu hususta fıkıh bilginlerin üç görüşü vardır:

160- İbn Abidin C. 4 S. 9

Birinci görüş Hanefilerin görüşüdür ki, açık rivayete göre gabn-i fahişin tek başına akda bir tesiri yoktur, dolayısıyla mal üzerine satış akdi gerçekleşen malı reddetmeyi veya akdi fesh etmeyi caiz kılmaz. Ancak buna iki taraftan yapılan tağrir (yani malı hakikatte olduğundan başka türlü vasfetme) de eklenirse feshedilebilir. Mecelle de 357 maddesinde bu görüşü almıştır. Çünkü hile bulunmayan sırf gabn aldananın kusurunu araştırmamasına ve ehline sormadığına delalet eder, diğer tarafın hilesine delalet etmez. İhtikar halinde olduğu gibi topluma zarar vermedikçe herkesin menfaatini talep etmek hakkıdır. Buna tağrir de eklenince aldanan mazur sayılır. Çünkü onun akde razı olması gabn olmaması esasına binaen idi (ona dayanıyordu) gabn olduğu ortaya çıkınca rıza tam bulunmamış olur.

Hanefiler, içinde aldatma bulunmayan gabn-i fahiş sebebiyle feshin caiz olduğu şu üç hali bundan istisna etmişlerdir Beytül malın malları, vakıf malları, çocukluk, delilik veya sefihlik sebebiyle hacir (engelleme) konulan kişilerin malları. Bu mallardan-tağrir bulunmasa dahi-gabn-i fahişle birşey satılmışsa satış akdi bozulur. (Mecelle, mad. 356)," (161)

Aynı eser şöyle devam eder;

والشافعية ـــ لا أثر للغبن الفاحش في التصرّفات سواء رافقه تغرير أم لا، لأنّ الغبن لايقع الاّ بتقصير من المغبون غالبًا فلو سأل أهل الخبرة لما وقع في الغبن.

"Şafiilere göre ister tağrir (aldatma) bulunsun ister bulunmasın gabn-ı fahişin tasarruflara hiç bir tesiri olmaz. Çünkü gabn ekseriyetle aldanan kimsenin dikkatsizliğinden dolayı olur. Şayet ehline sorsaydı aldanmazdı." (162)

الغبن مع التغرير

MALIN DEĞERİNE DENK OLMAYARAK SATMAK İLE ALDATMAK

الغبن لغة النقص والتغرير الخداع وعند الفقهاء الغبن أن يكون أحد العوضين غير متعادل مع الآخر بأن يكون أقلّ من قيمته أو أكثر منها والتغرير ايهام خلاف الواقع بوسائل مغرية وعرفته المجلة (م١٦٤) بأنه وصف المبيع للمشتري بغير صفته الحقيقة.

والغبن نوعان: يسير وفاحش، أما الغبن اليسير فهو ما يدخل تحت تقويم

161- Elfıkhülislami C. 2 S. 222-3

162- Muğnilmuhtac C. 2 S. 224 - Elfıkhülislami C. 4 S. 224

المقومين أي ما يتناوله تقدير الخبراء وذلك في حدود ١٠٪ مثلا كشراء شيء بمئة ثم يقدره خبير بتسعين أو بخمس وتسعين مثلا.

وأما الغبن الفاحش فهو مالا يدخل تحت تقويم المقومين أو تقدير الخبراء العارفين بأسعار الأشياء وقدرته المجلة (م١٦٥) عملا برأي نصر بن يحي بأنه نصف العشر في العروض التجارية والعشر في الحيوانات والخمس في العقار أو زيادة.

Tağrirle beraber gabn: "Gabn sözlükte noksanlık, tağrir ise adatma manasınadır. Fakihlere (Fıkıh bilginlerine) göre gabn, iki bedelden birinin değerinin daha az veya fazla olması sebebiyle diğerine denk olmamasıdır. Tağrir, çeşitli teşvik ve göz boyama vasıtaları kullanarak eşyayı olduğundan başka türlü göstermeye çalışmaktır. Mecelle 164. madde tağriri şöyle tarif etmiştir. "Müşteriye satılık malı hakikatte olduğundan başka türlü vasfetmektir."

Gebn iki türlüdür: Gebn-ı yesir ve gabn-ı fahiş

Gebn-i yesir (az). Bu, fiyat tespitkomisyonun takdirleri dahiline giren şeydir. Yani ihtisas sahiplerinin takdirlerine giren aldanmadır. Bu yaklaşık olarak yüzde on civarındadır. Mesela bir eşya yüz liraya alınmış olup, sonra bu işin ehl-i olan kişilerin doksan veya doksanbeş lira takdir etmiş olmaları gibi.

Gabn-ı fahiş: fiyat tespit komisyonun veya eşyaların fiyatlarını bilen kişilerin takdirleri altına girmeyen aldanmadır. Mecelle 165. maddede Yahya b. Nesrin görüşünü esas alarak bunu ticari mallarda yüzde beş, hayvanlarda yüzde on, akarda yüzde yirmi ve daha yukarı olan aldanma diye takdir etmiştir."(163)

Fakat İslam hukukunda bir kâr haddinin ve sınırının varlığına kail herhangi bir kaynak yoktur. Zira kâr değişken fonksiyonlu bir olaydır Zaman, zemin ve şartlara göre bazen düşük bazen de yüksek olabilir. Riziko taşıyan sermaye ile riziko taşımayan şeylerin kâr haddinin arasında elbetteki fark vardır. Mesela bir kimse bin liraya bir mal alıp da hiç bir masraf ve ilave yapmadan bir başkasına yüzde yirmi nisbetinde dekor etmesi normaldir.

Kâr haddi her mal için farklı ve bu hususta piyasa şartları önemlidir. Çürüme ve bozulma istidadı gösteren mallarla diğer mallar arasıda önemli farklar vardır. Tabii ki İslam dini ticari kazancı meşru görmüştür. Dolayısıyla kâr ve kazanc mefhumundan hareketetmek, satış fiatının daima -yine meşru sınırlar içinde- sermayeyi kayb etmeyecek ve üstelik kimseyi aldatmadan yalan, hileden sakınarak kazanç sağlayacak şekilde ayarlamak gerekecektir. Aynı eser şöyle devam eder.

163- Elfıkhülislami C. 4 S. 221

أثر الغبن في العقد

GABNİN AKİTTEKİ TESİRİ

ألغبن اليسير لاأثر له على العقد فلايجيز الفسخ لأنه يصعب الاحتراز عنه ويكثر وقوعه في الحياة العملية يتسامح الناس فيه عادة واستثنى الحنفية حالات ثلاثة يجوز فيها فسخ العقد بسبب الغبن اليسير المتهمة وهى

١-تصرف المدين المحجور عليه بسبب دين مستغرق فاذا باع شيئا من ماله اواشترى ولو بغبن يسير كان للدائنين حق فسخ العقد الا اذا رضى العاقد الاخر برفع الغبن لان تصرف المدين موقوف على اجازة الدائنين فان اجازوه نفذ وان لم يجيزوه بطل

٢-تصرف المريض مرض الموت اذا باع او اشترى بغبن يسير جاز للدائنين او للورثة بعد الموت طلب فسخ التصرف الاّ إذا رضى المتعاقد الآخر برفع الغبن.

٣-بيع وصي شيأ من اموال اليتيم بغبن يسير لمن لاتجوز شهادته كابنه وزوجته فينقض العقد

"Gabn-i yesirin akit üzerinde bir tesiri yoktur, akdin feshini (iptalini) caiz kılmaz, çünkü bu günlük hayatta çok vaki olduğu için bu kadarcık aldanmalardan kaçınmak zordur, herkes de âdeten bu kadarını müsamaha ile karşılar. Hanefiler üç durumu bundan istisna ederek tühmet getireceği için bu üç halde de gabn-i yesir sebebiyle akdin feshini caiz görürler. O haller şunlardır:

a) Malından fazla borcu bulunması sebebiyle hacr (engelleme) konulan borçlunun tasarrufu: Bu kişi malından bir şey satsa veya bir şey satınalsa -isterse gabn-i yesirle (az aldanma) ile alıp satsın alacaklıların akdi fesh etme hakları vardır. Ancak diğer taraf= satıcı gabn-i telafi etmeye razı olursa feshedemezler. Çünkü borçlunun tasarrufunun geçerliliği alacaklıların iznine bağlıdır. İzin verirlerse geçerli olur, vermezlerse hükümsüz olur. b) Ölümcül hastanın tasarrufu: Gabn-i yesirle bir şey alıp satmak ölümden sonra alacaklıların veya varislerinin tasarrufunun fesh edilmesini istemeleri caizdir. Ancak diğer taraf gabn-i kaldırmaya razı olursa feshedemezler.

c) Vasinin oğlu ve hanımı gibi lehinde şahitleri caiz olmayan birisine yetim malını satması halinde de akit feshedilir.

ESKİ MALI YENİ ZAMLI FİYATI İLE SATMAK

Bu konuda İmam-ı Gazali'nin İhyâu Ulumi'd-Din eserinde kaydedilen şu ibaresini yazmayı faydalı gördüm:

وانما الاحسان المحض ما نقل عن السري السقطي انه اشترى كر لوز بستين دينارًا وكتب في روزنامجة ثلاثة دنانير ربحه وكأنه رأى ان يربح على العشرة نصف دينار فصار اللوز بتسعين فأتاه الدلال وطلب اللوز فقال: خذه، قال: بكم؟ فقال: بثلاثة وستين، فقال الدلال وكان من الصالحين: فقد صار اللوز بتسعين، فقال السري: قد عقدت عقدًا لا احله لست ابيعه الا بثلاثة وستين، فقال الدلال: وأنا عقدت بيني وبين الله أن لا أغش مسلمًا لست آخذ منك الا بتسعين، قال: فلا الدلال اشترى منه ولا السري باعه فهذا محض الاحسان من الجانبين.

"Ancak hakiki sade ihsan=iyilik Sir-Riyü's-Sakati'den nakledilen birisi ile arasında cerayan eden şu hadisesidir; o zat 60 dinara bir kürr* (büyük bir ölçek) badem satın almış, yevmiye defterine (günlük hesap tuttuğu defterine) bunun kârını üç dinar olarak kaydetmiş. Yani (kendi görüşüne göre) on dinarda yarım dinar kâr olarak kabul etmiş gibi idi, tam bu sırada bademin kürrü 90 dinara yükselmişti. Seriyyü's-Sakatiye tellal gelir ve satın aldığın bademleri senden almak istiyorum, kaça vereceksin? der.

Siriyyü's-Sakati:

63 dinar, dedi. Tellal: Salih bir zat idi

- Ama şimdi bademin bir kürrü (büyük ölçek) doksan dinara yükseldi, der.

Siriyyü's-Sakati:

Olsun ben kararımdan dönmem dedi. Onu ancak 63 dinara satarım. dedi Tellal:

"kürr": 12 vask, her vask da 60 sa' her sa' da 1040 dirhem. Hesabı şöyle: 12x60 = 720 sa' x 1040 = 748800 dirhem. Bir dirhemi şer'i de en az 2,8 gr. kabul edersek şu netice çıkar. 2,8 x 748800 = 2,096,640 kg. bir ölçektir. Akdünnami s. 223.

Ben de kimseyi aldatmamak (ve gerekli nasihatta bulunmak üzere) Allah'a söz verdim; binaen aleyh 90 dinara verirsen alırım, vermesen almam dedi. (Sırriyyü's-Sakati:

Ben 63 dinardan fazlasına satmam dedi.) ve (bu hadiseyi nakl eden zat)diyor ki ne sır-riy sattı ne de tellal aldı. İşte iki taraflı ihsan=iyilik budur." (164) Bu kıssa çok ibretli bir derstir. Bu hem satıcı esnaf ve tüccarımızı, hem de müşteriyi derin düşünceye sevk etmelidir.

Evet,her ne kadar tüccarın, esnafın para değerinin düşmesine, malın fiatının artmasına göre fiatları ayarlaması,günün raicine göre satış yaparak aynı cins malın yerine yeni bir malı koyabilmesi için eski malını zamlı fiyatına satması caiz olabilse de. Ancak mümkün mertebe iyiliği, takvayı elden bırakmamalıyız Eski malımızı yeni zamlı fiatla değil de aşırı olmamak şartıyla meşru bir kâr sağlayacak şekilde satsak daha iyi olur inşallah. Zira az kâra kanaat eden insan sürümden istifade eder ve bereketini bulur, herkes ondan mal almak ister.

Zühayli yasaklanan satışlar hakkında maddeler halinde şöyle açıklama yapar;

البيوع الممنوعة بسبب وصف أو شرط أو نهي شرعي

YASAKLANAN SATIŞLAR

يصحّ البيع اتفاقًا اذا اكتملت أركانه وشروطه و لم يكن مشتملا على صفة ضارة بالمجتمع او شرط مخالف لمقتضى العقد او لاعتبارات أخرى خارجة عن العقد كما في الحالات التالية.

١ــ **بيع العربون**: لايجوز عند الجمهور للنهي عنه في السنة ويعد فاسدًا عند الحنفية، باطلاً عند المالكية والشافعية إن كان على ألاّ يردّ البائع العربون إلى المشتري إذا لم يتم البيع بينهما فان كان على أن يرده اليه اذا لم يتم البيع فهو جائز.

٢ــ **بيع العينة**: وهو أن يظهر العاقدان فعل ما يجوز ليتوصلا به الى مالا يجوز فيمنع ويقع باطلا في رأي المالكية والحنابلة للتهمة سدًا للذرائع وهو فاسد

164- İhya C. 2 S. 71 (bilai tarih)

في رأي أبي حنيفة إن خلا من توسط شخص ثالث وصحيح مع الكراهة في رأي الشافعية والظاهرية:

وبيع العينة ثلاثة أنواع:

الأول: أن يقول رجل لاخر اشتر لي سلعة بكذا وأربحك فيها كذا مثل أن يقول اشترها بعشرة واعطيك فيها خمسة عشر إلى أجل فان هذا يؤول في رأي الامام مالك إلى الربا لأنّ مذهب مالك النظر إلى ما خرج عن اليد ودخل فيه ويلغى الوسائط فكان هذا الرجل اعطى لاحد عشرة دنانيرًا وأخذ منه خمسة عشر دينارًا الى اجل والسلعة واسطة ملغاة.

الثاني: لو قال اشتر لي سلعة وأنا أربحك فيها و لم يسم الثمن فهذا مكروه وليس بحرام في مذهب مالك.

الثالث: أن يطلب السلعة عنده فلا يجدها ثم يشتريها الاخر من غير أمره ويقول قد اشتريت السلعة التي طلبت مني فاشترها مني إن شئت فيجوز أن يبيعها نقدًا أو نسيئة بمثل ما اشتراها به أو أقل أو أكثر.

٣ــ **بيع الرّبا**: ربا النسيئة وربا الفضل فاسد عند الحنفية باطل عند الجمهور للنهي الثابت في القرآن والسنة النبوية معا.

٤ــ **البيع بثمن محرم**: كالخمر والخنزير فاسد عند الحنفية فينعقد بالقيمة، باطل عند الجمهور لانّ النبي ﷺ في حديث البخاري ومسلم جرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخِنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ.

٥ــ بيع حاضر لباد من الذين لايعرفون الاسعار وقيل لكل وارد على مكان وإن كان من مدينة وهذا هو المقصود الحقيقي من نهي الشرع وهو بيع حرام لايجوز للنهي عنه وعلة النهي نبه عليها ﷺ بقوله: «دَعُوا النّاسَ

يَرْزُقِ اللَّهُ بَعْضَهُمْ مِنْ بَعْضٍ»، وذٰلك رفقا بأهل البلد فالشارع لاحظ مصلحة الجماعة وقدّمها على مصلحة الواحد ومنع ايضا الضرر بأهل السوق في انفراد المتلقي عنهم في الرخص وقطع الموارد عنهم وصورته أن يجيء البلد غريب بسلعة يريد بيعها بسعر الوقت في الحال فيأتيه الحاضر فيقول ضعه عندي لابيعه لك على التدريج بأغلى من هذا السعر وللفقهاء تخصيصات لعموم هذا النهي، فقالت الحنفية: انه يختص المنع (أي كراهة التحريم) من ذٰلك بزمن الغلاء وبما يحتاج اليه أهل المصر.

وقال الشافعي والحنابلة ان الممنوع انما هو أن يجيء البلد بسلعة من يريد بيعها بسعر الوقت في الحال فيأتيه الحاضر فيقول ضعه عندي لابيعه لك على التدريج بأغلى من هذا السعر، قال ابن حجر في الفتح: فجعلوا الحكم منوطا بالبادي، ومن شاركه في معناه وانما ذكر البادي في الحديث لكونه الغالب فالحق به من شاركه في عدم معرفة السعر من الحاضرين.

وجعلت المالكية البداوة قيدًا، وعن مالك لايلتحق بالبدوي في ذٰلك إلا من كان يشبهه، فاما أهل القرى الذين يعرفون أثمان السلع والأسواق فليسوا داخلين في ذٰلك وحكم هذا البيع فاسد ويجوز فسخه عند المالكية كالنجش وصحيح عند الحنفية وفيه الخيار عند الشافعية والحنابلة.

٦ــ تلقي الرّكبان أي الذين يجلبون إلى البلد أرزاق العباد للبيع سواء كانوا ركبانا أم مشاة جماعة أم واحدًا والتلقي محرم، وقال الحنفية مكروه تحريمًا للنهي الوارد فيه: «لاَتَلَقَّوُا الرُّكْبَانَ وَلاَ يَبِعْ حَاضِرٌ لِبَادٍ»، وقد خرج الحديث مخرج الغالب في ان الجالب يكون عددًا ويكون الجالب في الغالب راكبًا.

وقد اختلف العلماء في هذا النهي هل يقتضي الفساد أم لا؟ فقيل:

يقتضي الفساد، وقيل: لايقتضيه وهو الظاهر لأن النهي ههنا لأمر خارج وهو لايقتضيه كما تقرر في الأصول ولقوله عليه الصّلاة والسّلام فصاحب السّلعة فيها بالخيار اذا ورد السّوق.

والراجح انّ هذا البيع وبيع الحاضر للبادي صحيح غير فاسد وهو رأي الحنفية ويثبت فيه خيار الغبن عند الحنابلة والشافعية ولا يجوز لحق أهل الأسواق ويكون فاسدا عند المالكية.

٧ـ بيع النّجش. قال الشافعي: النجش أن تحضر السلعة تباع فيعطي بها الشيء وهو لايريد شرائها ليقتدى به السّوام فيعطون أكثر مما كانوا يعطون لو لم يسمعوا سومه.

فالنجش في الشرع الزيادة في السلعة ويقع ذلك بمواطأة البائع فيشتركان في الاثم وبعبارة أخرى الزيادة في ثمن السّلعة المعروضة للبيع لاليشتريها بل ليغر بذلك غيره وسمي الناجش في السلعة ناجشًا لانه يثير الرّغبة فيها ويرفع ثمنها، وقد أجمع العلماء على أنّ الناجش عاص بذلك، وأما حكم البيع فمختلف فيه، فقال الظاهرية بأنه فاسد، وقال المالكية والحنابلة في المشهور عندهم البيع صحيح ويثبت فيه الخيار للمشتري اذا غبن فيه غبنا غير معتاد.

وقال الحنفية والشافعية في الأصحّ البيع صحيح مع الاثم فهو مكروه تحريمًا عند الحنفية حرام عند الشافعية لكن لايكره النجش عند الحنفية الاّ اذا زاد المبيع عن قيمة الحقة فان لم يكن بلغ القيمة فزاد لايريد الشراء فجائز ولا بأس لأنه عون على العدالة وأما بيع المزايدة او المزاد العلني وهو البيع ممن يزيد فجائز ليس من المنهي عنه.

٨ـ البيع وقت النداء لصلاة الجمعة من حين يصعد الامام على المنبر الى أن تنقضي الصّلاة، وعند الحنفية من الاذان الأول.

وهو مكروه تحريمًا عند الحنفية صحيح حرام عند الشافعية ويفسخ في المشهور عند المالكية ولا يصحّ اصلاً عند الحنابلة.

٩ــ بيع العنب لعاصر الخمر صحيح في الظاهر مكروه عند الحنفية والشافعية لاستيفاء العقد شروطه وأركانه الشرعية والاثم بسبب النية الفاسدة أو الباعث غير المشروع ومثله بيع السيف لمن يقتل به ظلمًا وبيع الشبكة لمن يصطاد في الحرم وبيع الخشب لمن يتخذ منه الملاهي وهو باطل في رأي المالكية والحنابلة سدًا للذرائع مثل بيع السّلاح في الفتنة او لقطاع الطريق وبيع العينة المتخذ وسيلة للربا لأن ما يتوصل به إلى الحرام حرام ولو بالقصد أو النية.

١٠ــ بيع الأم دون ولدها الصغير أو بيعه دونها، لايجوز حتى يستغنى الولد بسبب التفريق بينهما، وقد نهى النبي ﷺ عن التفريق بين المحارم فقال: «مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ وَالِدَةٍ وَوَلَدِهَا فَرَّقَ اللَّهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اَحِبَّتِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»، وأجاز المالكية التفريق بين الولد وبين والده لكن ورد النهي عن ذٰلك ايضًا: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَنْ فَرَّقَ بَيْنَ الْوَالِدِ وَوَلَدِهِ وَبَيْنَ الْاَخِ وَاَخِيهِ. فهذا ان صحّ أولى بالعمل.

وحكم البيع الأول انه فاسد لاينعقد في رأي الجمهور، وقال أبو حنيفة انه ينعقد البيع.

١١ــ بيع الانسان على بيع أخيه؛ وصورته أن يكون قد وقع البيع بالخيار فيأتي في مدة الخيار رجل فيقول للمشتري أفسخ هذا البيع وأنا أبيعك مثله بأرخص من ثمنه أو أحسن منه والشراء على الشراء هو أن يقول للبائع في مدة الخيار افسخ البيع وأنا اشتريه منك بأكثر من هذا الثمن والسّوم على السّوم أن يكون قد اتفق مالك السّلعة والراغب فيها على

البيع و لم يعقداه فيقول اخر للبائع أنا اشتريه منك بأكثر بعد أن كانا قد اتفقا على الثمن.

وقد اجمع العلماء على تحريم هذه الصور كلّها وان فاعلها عاص للحديث: «لاَيَبِعْ اَحَدُكُمْ عَلَى بَيْعِ اَخِيهِ»، أي في الدين وهذا في رأي أكثر العلماء خرج مخرج الغالب فلا اعتبار لمفهومه وانه يحرم ايضًا على بيع الكافر وأما حكم البيع المذكور فمختلف فيه فذهب الحنفية والشافعية الى صحته مع الاثم، وذهبت الحنابلة والمالكية الى فساده ولكن في رأي المالكية بعد الركون والتقارب.

١٢ــ البيع وشرط وهو الذي يسميه الفقهاء بيع الثنيا، وللفقهاء تفصيل في حكمه، فقال الحنفية: يفسد البيع بالشرط الفاسد وهو الذي لايقتضيه العقد ولا يلائمه ولا ورد به الشرع ولا يتعارفه الناس وانما فيه منفعة لاحد المتعاقدين كأن يشتري شخص قماشًا على أن يخيطه البائع قميصًا ويصحّ العقد ويلغو الشرط الباطل وهو ما كان فيه ضرر لأحد العاقدين كأن يبيع انسان شيئًا بشرط الاّ يبيعه المشتري او لايهبه.

ورأي الشافعية انه يصح العقد والشرط ان كان فيه مصلحة لأحد العاقدين كالخيار والأجل والرّهن والكفالة ويبطل البيع ان كان الشرط منافيا لمقتضى العقد مثل ان لايبيع المبيع اولا يهبه وهذا موافق للمالكية.

١٣ــ الجمع في صفقة واحدة بين البيع وبين أحد ستة عقود وهي الجعالة والصرف والمساقاة والشركة والنكاح والقراض (المضاربة)، وهو فاسد ممنوع في المشهور عند المالكية واجازه أشهب ونقل ابن جزي ان ذلك وفاق للشافعية وأبي حنيفة.

وأجاز المالكية الجمع بين البيع والاجارة وبين البيعتين في البيعة ويكون هذا من باب الخيار ومنع الجمهور ذلك واعتبر الحنفية البيع فاسدًا، والشافعية والحنابلة اعتبروه باطلاً.

"NİTELİK, ŞART YAHUT ŞER'Î BİR YASAK SEBEBİYLE YASAKLANAN SATIŞLAR" Rükün ve şartları tamam olup, topluma zararlı bir nitelik ihtiva etmeyen yahut aktin gereğine aykırı bir şart taşımayan veya aşağıdaki durumlarda olduğu gibi aktin dışında kalan bir takım hususlardan uzak bulunan bir satışın sahih olacağı üzerinde ittifak vardır. (Aktin dışındaki diğer maksatların zararı itibara alındığı bazı durumlar şunlardır:)

1- Bey'ül-arbün (Kaporalı satış): Sünnette yasaklanmış olması dolayısıyla cumhura göre böyle bir satış caiz değildir. Hanefiler'e göre fasit, mâlikî ve Şafiîler'e göre, eğer aralarında satış gerçekleşmeyecek olursa satıcının kaporayı müşteriye vermemesi esası üzere yapılırsa batıldır (geçersizdir.) eğer satışın tamamlanmaması durumunda satıcının kaporayı müşteriye iade etmesi esası üzerine yapılırsa caizdir. Şurada Zühayli'nin beyanatına ara verip ine satışından bahs etmeyi uygun gördüm.

İNE SATIŞI

Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurur:

«وإذا تبايعتم بالعينة وأخذتم بأذناب البقر ورضيتم بالزرع وتركتم الجهاد سلط الله عليكم ذلا لاينزعه حتى ترجعوا إلى دينكم».

"İne satışı yapmaya başlar, ve siz (hükümdarlarınız) öküz kuyruğuna (benzer joplarla tebâsını dövüp zulüm yapmaya başlar) ve ziraatçılıkla meşgul olup Allah (c.c.) yolunda cihadı terk ettiğiniz zaman Allah başlarınıza (belayı) öylesini indirir, (sizi) zelil eder ki tekraren dininize (hakkıyle) dönünceye kadar sizi bu zilletten kurtarmaz (belalar üzerinizden kalkmaz)." (165)

İşte bu hadis-i şerif bu tür satışın haram olduğuna delildir. Nitekim aynı eser şöyle der;

"Bu hadis-i şerif îne satışının haram olduğuna dair bir tehdittir."

Bu hadis-i şerife verdiğim mânâ belki bazı meslekdaşlarımıza garib gelebilir de onun için İbni Kudame'nin aynı c, s. dip notundakinin arapça açıklamasını kayd etmeyi faydalı görüyorum;

أذناب البقر السياط التي يضرب بها الحكام الشعب، وقد ورد في الحديث انه يأتي في آخر الزمان ناس معهم مثل أذناب البقر يضربون بها الناس أي اذا جار الحكام وظلموا الشعوب وضربوهم بالسياط.

165- İbn. Kudame C. 4 S. 132

"Eznabülbakar = hükümdarların tebâsına vurdukları kamçılardır. Nitekim başka bir hadiste şöyle buyrulur:"Son zamanlarda öyle insanlar zühur edeceklerdir ki, (ellerinde) öküz kuyruğuna benzer joplar olacak onlarla insanları döveceklerdir. Yani hükümdarlar kendi tebâsına zülum edip onları joplarla dövdükleri (ve cihadı terk ettikleri zaman, Allah (c.c.) onların başlarına belaları yağdırır.)»

Bu hadis-i şerif bir çok hadis kaynaklarınca kayd edilmekte olup îne satışın makbul olmadığını haber verir, insanların felaketine sebep olduğunu bildiriyor. Aynı zamanda bu hadiste cihadı terk edip, sırf ziraatçilik gibi dünyayı ahirete tercih ederek dünyevî işlerle meşgul olmak da düşmanın güçlenmesine sebep olduğu için yeriliyor. Yoksa ziraatçılık bizatihi yerilmiyor. Hatta başka hadislerde ziraatçiliğe teşvik edilmektedir. Zira ziratçilik de diğer dünyevi sanatlar gibi farz-ı kifayedir. Ancak cihadı terk edip te ziraatçılık gibi sırf dünyevi işlerle meşgul olursak tabiki, kâfirlerin güçlenmesine sebep olur. Dolayısıyla makbul değildir. İbn. Kudame şöyle der;

من باع سلعة بثمن مؤجل ثم اشتراها بأقل منه نقدا لم يجز في قول أكثر أهل العلم

"Herhangi bir kimse bir şeyi veresiye satıp daha sonra da (aynı) adamdan sattığı fiattan aşağı bir fiatla alırsa ehl-i ilminin çoğuna göre caiz değildir."(166)

Zuhayli de şöyle tarif eder; هو بيع يراد منه ان يكون حيلة للقرض بالربا مثل ان يبيع شخص لآخر ثوبا باثني عشرة ليرة مؤجلا دفعها الى شهر مثلا ثم يبيع المشترى هذا الثوب نفسه قبل او بعد تسلمه الى بائعه الاول بعشرة ليرة تدفع حالا الى المشترى وفي نهاية الاجل المحدد لدفع الثمن في العقد الاول يدفع المشترى كامل الثمن وهو ١٢ ليرة سورية فيكون الفرق بين الثمنين فائدة او ربا لصاحب الثوب الذى يبيع بيعا صوريا والعملية كلها للتحايل على الاقراض بالربا عن طريق البيع والشراء.

"Bu faizli olarak borç almaya çare (hile) olması istenen bir satış şeklidir. Mesela bir kimse bir başkasına bir kumaşı sözgelimi bir ay sonra ödenmek üzere (vadeli olarak) on iki (Suriye) lirasına satar sonra müşteri aynı kumaşı teslim almadan veya teslim aldıktan sonra birinci satıcıya peşin ödemek üzere on liraya satar. Birinci akitte paranın ödenmesi için tayin edilen sürenin bitiminde ise müşteri paranın yani on iki Suriye Lirasını öder. Her iki para arasındaki farkı şeklen elbiseyi satan elbisenin ilk sahibi tarafından alınan bir faiz veya fayda olur. Bu işlerin tümü alım-satım yolu ile faizli borç almaya karşı bir hile (çaredir). (167)

Sarahsi şöyle tarif eder; ان الرجل إذا استقرض من آخر شيئا فابى ان يقرضه

166- İbn. Kudame C. 4 S. 132
167- Elfıkhül islami C. 4 S. 466

الاّ بربح وعلم ان ذلك ربا فيبيع المقرض من المستقرض شيئا يساوي عشرة بخمسة عشر فيبيعه المقرض بعشرة ويكون للمقرض خمسة عشر.

"Şüphesiz (îne satış şöyledir:) Bir adam birisinden bir şey (para) ödünç almak istediğinde o da ben ancak sana kâr mukabilinde verebilirim der. Bunun faiz olduğunu da bilir. (Faizden kurtulma hilesine başvurarak şöyle bir yöntem uygular;) ödünç para almak istiyene on liralık bir malı (veresiye) on beş liraya satar, borçlanan zat da ona (peşin olarak on liraya satar. Böylece borç veren zatın borçlunun üzerinde onbeş lirası kalmış oluyor. (Yani borçlu adam ona on bin değil de onbeş bini ödemek mecburiyetinde bırakılmış olur.)" (168)

Avnü'l-Mabud böyle bir satışın hakkında şöyle der;

ان الله حرم الربا والعينة وسيلة الى الربا والوسيلة الى الحرام حرام.

"Allah (c.c.) gerçekten faizi haram kılmıştır. Îne satışı da faize vasıtadır, harama sebep olan da haramdır." (169) Aynı eser şöyle der;

"Hz. Enes'e bu satıştan sorulmuş , o da şöyle cevap verdi;

فقال ان الله لايخدع هذا انّما حرم الله ورسوله.

"Gerçekten Allah (c.c.) kandırılamaz. Bu (tür) satış Allah ve Resûlullah'ın haram kıldıkları şeylerdendir." (170)

İmam Ebû Yusuf buna insanların faizden kurtulmaları için cevaz göstermiştir; nitekim şöyle denilir;

وعن ابي يوسف رحمه الله العينة جائزة مأجور من عمل به.

"Ebû Yusuf'tan yapılan rivayete göre "îne" alış-verişi ciz olup, faizden kurtulmak için onunla amel eden sevab (dahi) kazanır." (171)

O şunu demek istemiş;

İnsanların ihtiyaçları, sıkıntıları ancak acilen bu yolla giderilebilir. Fakat cumhurun görüşü önemlidir. Dolayısıyla sakınmalıyız. Takvayı elden bırakmamalıyız. Şafiî fıkhında meşhur İanetü't-Talibîn adlı eserde şöyle denilir;

ان الحيلة في الربا من الربا.

لَيْسَ دِينُ اللّهِ بِالْحِيَلِ فَانْتَبِهْ يَا رَاقِدَ الْمِقَلِ

168- Mebsut C. 19 S. 81
169- Avnul Mabud C. 9 S. 339
170- Avnul Mabud C. 9 S. 339
171- Fetava-yı hindiye C. 3 S. 308

"(Elhabib Abdullah el-Haddad (r.h.)) şüphesiz ki faiz konusundaki hileler (çareler) faiz sayılır" (ve bir şiir ile şöyle ifade eder;)

"Allah'ın dini, hilelerle değildir (hilelerden uzaktır). Ey gaflet uykusuna dalmış kimse uyan." (172)

Şafiîler satış akdinin zahirine hüküm etmişlerdir. Dolayısıyla kerahetle beraber îne satışını caiz olduğuna kail olmuşlardır. Nitekim şöyle denilir;

ان الشافعية والظاهرية اعتمدوا على ظاهر عقد المتبايعين فحكموا بصحته عملا بمقتضى اٰية: ﴿وَاَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾

"Şafiîler'le zahiriler satış yapan tarafların yaptıkları akdin zahiri (açık tarafını) esas almışlar ve yüce Allah'ın "Allah, alış-verişi helâl, faizi de haram kılmıştır" âyetinin gereğince amel ederek sahih olduğuna hüküm vermişlerdir."(173)

Yani onlara göre böyle bir akit kerahetle sahihtir. Çünkü satışın rüknü olan icab ve kabul = sattım, satınaldım bu satışta mevcuttur. Günaha sebep teşkil eden bozuk niyete gelince, onu Allah'a havale ederiz, biz ancak her şeyin görünen şeklini itibara almak mecburiyetindeyiz.

İmam Muhammed'e göre de bu satış iyi değildir. Hatta şöyle der;

هذا البيع في قلبي كأمثال الجبال ذميم اخترعه اكلة الربا.

"(İmam Muhammed) böyle satış benim kânatıma göre dağlar kadar yerilmeye hak eden bir satıştır. (yani günahı dağlar misali büyüktür.) Bunu faiz yiyenler hile olarak uydurmuşlardır." (174)

Seddü'z-Zerayi' maksadıyla (yani harama giden yolu kapatmak için) Cumhur-ı ulemaya göre caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

172- İâne C. 3 S. 30
173- Elfıkhülislamı C. 4 S. 467
174- İbn. Abidin C.4 S. 244

والخلاصة ان جمهور الفقهاء غير الشافعية قالوا بفساد هذا البيع وعدم صحته لأنه ذريعة الى الربا وبه يتوصل إلى اباحة ما نهى الله عنه فلا يصح.

"Netice olarak, şafiilerin dışında kalan fıkıh bilginlerin cumhuru bu satışın fasit olduğuna, sahih olmadığına hüküm vermişlerdir. Çünkü bu faize giden bir yoldur ve bu yolla yüce Allah'ın yasakladığı şeyi mübah kılması sonucu ortaya çıkar, o bakımdan caiz olmaz." (175)

Bu konuda Zeyd b. Erkame'nin Aişe (r.a) validemizle ilgili rivayet de bunu gerektiriyor; nitekim şöyle denilir;

عن العالية بنت ايفع بن شرحبيل قالت: «دخلت أنا وأم ولد زيد بن أرقم وامرأته على عائشة رضي الله عنها فقالت أم ولد زيد بن أرقم: اني بعت غلامًا من زيد بن أرقم بثمانمأة درهم إلى العطاء ثم اشتريته منه بستمأة درهم. فقالت لها: بئس ما شريت وبئس ما اشتريت، ابلغي زيد بن ارقم انه أبطل جهاده مع رسول الله إلاّ أن يتوب.

"Şurahbil'in oğlu olan Eyfa'ın kızı olan el-Aliye dedi ki: "Ben Zeyd b. Erkam'dan çocuğu olan cariyesi ile onun hanımı (beraber, Aişe (r.a.)'ın yanına girdik. Zeyd b. Erkam'dan çocuğu olan (cariye) dedi ki; "Ben Zeyd b. Erkam adına bir köleyi Ata'ya sekiz yüz dirhem karşılığında sattım sonra ondan (peşin) altı yüz dirheme satınaldım "Hz. Aişe dedi ki; sattığın da çok kötü, aldığın da çok kötü olmuştur. Zeyd'e şunu haber ver: Eğer tevbe etmeyecek olursa Resûlullah (a.s.) ile birlikte yapmış olduğu cihadını iptal etti demektir." (176)

İşte bu satış da yasaklananlardandır. Nitekim Zühayli şöyle devam eder;

"2- Bey'ül-îne: Bu, akti yapan tarafların, caiz olmayan bir sonuca ulaşmak maksadıyla, caiz olan bir şeyi yapıyor görünmeleridir. Böyle bir satış Mâlikiler'le Hanbeliler'in görüşüne göre yasaklanır ve batıldır. Çünkü bu konuda bir itham söz konusudur ve harama giden yolu tıkamak için bunun yasaklanması gerekir. Ebû Hanifi'nin görüşüne göre ise üçüncü bir kişinin aracılığı bulunmazsa fasittir. Şafiîler'le Zâhiriler'in görüşüne göre ise kerahetle sahihtir.

Bey'ül-îne üç türlüdür:

a) Birisi bir başkasına; "Bana şu kadara bir mal satın al, bu işte sana kâr olarak şu kadar vereceğim" der. Mesela; "Bana o malı on liraya satın al, ben onu senden vadeli olarak onbeş liraya satın alırım" diye teklif eder. Böyle bir şey İmam Mâlik'in görüşüne göre faize dönüşmüş olur. Zira Mâliki'ye göre elden çıkana ve ona girene bakılır. O aradaki araçları yok farz eder. Bu adam san-

175- El fıkhül islami C. 4 S. 469
176- İbn Kudame C. 4 S. 132

ki birisine on dinar vermiş vadeli olarak ondan onbeş dinar borç almış gibidir. Aradaki vasıta olan mal ise nazarı itibara alınmayan boş bir şey durumundadır. (Bu faiz muamelesidir.)

b) Eğer "Bana bir mal satın al ve ben o, malda sana bir kâr vereyim" deyip bunun parasını tayin etmezse böyle bir şey mekruhtur. Mâlikin Mezhebi'ne göre haram değildir.

c) Aradığı bir mal kendisinde bulunmaz, fakat bunu bir başkası onun emri olmaksızın satın alır ve "Benden istediğin malı satın aldım, dilersen onu benden satınalabilirsin" derse, böyle bir malı onun satın aldığının misli ile yahut daha aşağısı ile veya daha fazlası ile peşin veya vadeli olarak satın alması caizdir.

3- Bey'ü-Ribâ (Faiz satışı): Riba en-nesie ve ribael-fadl Hanefiler'e göre fasit, cumhura göre batıldır. Çünkü bu konuda hem Kur'ân-ı Kerîm, hem sünnet-i nebeviye'de yasaklama sabittir. (Yani haramdır, hiç bir mezheb ve semavi dinde fetvası yoktur.)

4- Şarap ve domuz gibi haram kılınmış bir para mukabilinde yapılan satış Hanefiler'e göre fasittir ve onun kıymeti mukabilinde akit olur, cumhura göre ise batıldır. Çünkü Peygamber (a.s.) Buhari ile Müslim'in rivayet ettiği hadis-i şerifte şarap, leş, domuz ve putların satışını haram kılmıştır.

5- Fiyatları bilmeyen dışardan gelen kimseye belde halkının satışı (bey'u hazırûn-libâd) velevki şehirli olsun, her hangi bir yerden bir başka yere gelen herkes için hükmün böyle olduğu söylenmiştir. Zaten şeriatın bu konudaki yasaklamasından gerçek maksat da budur. Böyle bir satış haramdır, caiz değildir. Çünkü bu konuda yasaklanma varit olmuştur. Yasaklanmanın gerekçesine de Peygamber (a.s.) şöylece dikkat çekmiştir. "İnsanları bırakınız. Allah onların kimini kiminden rızıklandırsın." Bu ise şehirdeki halka duyulan merhametin bir neticesidir. Şar'i (şer'i kanunu koyan) burada toplumun maslahatını göz önünde bulundurmuş ve bunu tek kişinin maslahatının önüne geçirmiştir. Aynı zamanda dışardan gelenleri tek başına karşılayan o kişinin ucuzluktan yalnızca kendisinin yararlanması ve bu şekilde malların pazara ulaşmasına engel olup pazar halkına zararının dokunması da önlenmiştir. Bunun şekli şöyledir: Yabancı bir kimse şehire elden ayak üstü ve günlük fiyatı ile satmak istediği bir mal getirir. O şehirde ikamet eden (hazır) kişi gelir ve satıcıya "Sen onu bana bırak, ben onu senin adına bu fiyattan pahalı olmak üzere tedricen (peyderpey satayım)" der. Fakihler bu yasağın genelini bazı hususlarda özelleştirmişlerdir.

Hanefiler'e göre: Bu konudaki (tahrimen mekruhluk) pahalılık dönemleri ile o bölge halkının muhtaç olduğu şeylere mahsustur.

Şafiî ve Hanbeliler'e göre; satışı yasaklanan şey, sadece günlük fiyat üzerinden satmak istediği bir malı getiren kimseye o şehirde ikame eden kimsenin

bırak" demesiyle yapılan satıştır. İbni Hacer, el-Feth'te şöyle demektedir: Buna göre Şafiî'lerle Hanbeliler dışardan gelen (el-bâdi) ve onun durumunda olan kimseleri aynı hükme ortak kılmışlardır. Hadis-i şerifte dışardan gelen (el-bâdi)'in sözkonusu edilmesi çoğunlukla bu gibi durumların onlar hakkında görülmesinden dolayıdır. Fiyatı bilmemek noktasında onun durumunda olan hazırlar (mukimler) de onun hükmüne tâbi kabul edilmiştir.

Mâlikiler'e göre; bedeviyi (şehirin dışından gelen) bir kayıt olarak değerlendirmişlerdir. İmam Mâlik'ten de şöyle dediği rivayet edilmiştir: Bu konuda bedeviye ancak ona benzer durumda olan kimse katılır, onlar onun gibi değerlendirilir. Malların ve pazarların fiyatını bilen kasaba ve köy halkları ise bunun kapsamına girmezler. Böyle bir satışın hükmü fasittir. Mâlikiler'e göre bu satışın, necş satışı gibi feshi caizdir, Hanefiler'e göre sahihtir, Şafiler'le Hanbeliler'e göre böyle bir satışta muhayyerlik vardır.

6- Telakki er-rukbân (Kafileleri karşılamak): Bu şehirde satmak üzere yiyecek maddesi getiren kimseleri karşılamaktır. Bunların binekli olmaları ile yaya gelmeleri; toplu olmaları ile tek kişi olmaları arasında fark yoktur. Bu insanları ellerindeki mallarını satın almak için şehir dışında karşılamak haram kılınmıştır. Hanefiler tahrimen mekruhtur, demişlerdir. Çünkü bu konuda yasak emri vakî olmuştur. "sizler mal getiren kâfileleri karşılamayınız. İkamet eden birisi, bedevi dışardan gelen birisine de satış yapmasın." Hadiste dışardan mal getirenler çoğunlukla kafile halinde ve binekli olarak geldiği için kâfilelerden söz edilmiştir.

İlim adamları bu yasağın hakkında farklı görüşlere sahiptir. Acaba bu yasak, satışın fasit olmasını gerektirir mi? Fasit olmasını gerektirdiği söylendiği gibi, bunu gerektirmediği de söylenmiştir. Açık olan görüş de budur. Çünkü buradaki yasak, satışın dışında kalan bir durum sebebiyledir, bu da fasit olmasını gerektirmez. Nitekim usulde (usul ilminde) böyle tespit edilmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber (a.s.) de şöyle buyurmuştur: Malın sahibi bu durumdâ pazara vardığı takdirde muhayyerdir." Tercih edilen görüşe göre böyle bir satış ile hazır olanın (orada bulunan) dışardan gelene satış yapması sahihtir, fasit değildir. Hanefiler'in görüşü de budur. Fakat böyle bir satışta Hanbeliler'le Şafiîler'e göre gabn (aldanma) muhayyerliği sabittir. Mâlikîler'e göre ise, pazar esnafının hakkı sebebiyle caiz değildir, fasittir.

7- Necş satışı: İmam Şafiî'ye göre necş, satışa arz edilen bir malın değerinden daha fazlaya satılmasını sağlamak için, almayacağı halde alacakmış gibi (fazla bir) şey verir, ta ki pazarlık yapanlar verdikleri fiyattan fazlasını versinler.

Şeriatte necş, maldaki bir artıştır. Bu da (aldatmak istiyen ile) satanın bu konudaki anlaşması ile meydana gelir, her ikisi de günahta ortak olurlar. Diğer

bir ifade ile, burada satışa sunulan malın fiyatı onu satınalmak için artırmamaktadır, aksine başkasını aldatmak için artırmaktadır. Bu şekilde artış yapana nâciş (necş yapan) denilmesinin sebebi, o mala rağbeti artırması, fiyatını yükseltmesidir. İlim adamları bu işi yapan kimsenin bununla asi olduğu üzerinde icma (ittifak) etmişlerdir.

Böyle bir satışın hükmü konusunda ihtilaf edilmiştir: Zahiriler bu satışın fasit olduğunu, Mâlikiler'le meşhurgörüşlerinde Hanbeliler caiz olduğunu ve müşterinin eğer mutat olmayan (adet olmayan) bir şekilde aldatıldığı ortaya çıkarsa muhayyerlik hakkının sabit olduğunu söylemişlerdir.

Hanefiler'le esah görüşlerinde Şafiîler şöyle demişlerdir: Böyle bir satış günahla birlikte sahihtir. Hanefiler'e göre tahrimen mekruh, Şafiîler'e göre haramdır. Fakat Hanefiler'e göre böyle bir satışın mekruh olması, ancak satılan şeyin gerçek değerinden fazlasına ulaştığı takdirde mutalaa edilir. Şayet gerçek kıymetine ulaşmadan satın almayı istemediği halde artıracak olursa bu caizdir, bunda mahzur yoktur. Çünkü bu adaletin gerçekleşmesi için bir yardımdır. Ancak müzayede yahut açık artırma satışı, en fazla fiyatı verene satmak demektir. Bu satış caizdir, yasaklananların türünden değildir.

8-Cuma namazı için çağrıldığı zaman satış yapmak. Bu da imamın minbere çıktığı zamandan başlayıp namazın bittiği zamana kadar devam eden vakittir. Hanefilere göre bu vakit ilk ezandan itibaren başlar.

Böyle bir satış, Hanefilere göre tahrimen mekruhtur. Şafiîlere göre ise haram ve sahihtir. (Yani satış sahihtir. Ancak elde edilen kazanç haramdır.) Malikilerdeki meşhur görüşe göre fesh edilir, Hanbelilere göre ise kesinlikle sahih değildir.

9- Şarap sıkan kimseye üzüm satılması: Şafiî ve Hanefilere göre zahirde sahih ve mekruhtur. Çünkü bu akit, şer'î hüküm ve şartlarını tamamen taşımaktadır. Günah ise bu konudaki fasit niyet veya meşru olmayan maksat dolayısıyladır. Kılıcın başkasını haksız yollarla ödlürecek kimseye satılması, Harem bölgesinde avcılık yapan kimseye ağın satılması, eğlence (çalgı aleti) yapacak kimseye ahşabın satılması da böyledir.

Mâlikiler'le Hanbeliler'in görüşüne göre ise, böyle bir yolu tıkamak maksadıyla (Seddü-z-zerâi için) batıldır. Fitne zamanında silah satmak yahut yol kesenlere silah satmak gibi. Aynı şekilde faize götüren bir yol olarak yapılan îne satışı da bunun gibidir. Çünkü kendisiyle harama ulaşılan şey -maksat yahut niyet yoluyla dahi olsa- haramdır.

10- Küçük yavrusundan ayrı olarak (cariye olan) annenin yahut annesinden ayrı olarak küçük yavrusunun satılması: Aralarındaki ayrılık sebebiyle çocuk annesine muhtaç olmayacak noktaya gelinceye kadar caiz değildir. (Bu hususta Münavi şöyle der;)

فالتفريق بين الأمة وولدها بنحو البيع أو الهبة حرام شديد التحريم عند الشافعي وأبي حنيفة ومالك بشرط كونه قبل التمييز عند الشافعي وقبل البلوغ عند أبي حنيفة وكذا مالك في رواية ابن غانم منه.

"Cariye ile çocuğunu satmak veya hibe etmek suretiyle birbirinden ayırmak şiddetle haramdır. Ancak Şafiî'ye göre çocuk kendisini idare edebilecek zararı, kârı birbirinden ayırdedebilecek hale gelirse caizdir. Hanefi ve Ganimin oğlunun İmam Mâlik'ten rivayetine göre ergenlik çağına girmeden ayırmak haramdır. Fakat ergenlik çağına girerse bir sakınca yoktur." Feyzu'l-Kadir c. 6, s. 187.

Peygamber (a.s.) de mahremlerin birbirlerinden ayrılmasını men' ederek şöyle buyurmuştur: "Kim bir anneyi çocuğundan ayırırsa Allah da kıyamet gününde kendisi ile sevdiklerini birbirlerinden ayıracaktır." Mâlikiler ise çocuk ile babasını birbirinden ayırmayı kabul etmişlerdir. Fakat yine bu konuda da yasak varit olmuştur. "Resûlullah (a.s.) baba ile çocuğunu, kardeş ile kardeşini birbirinden ayırana lânet etmiştir." Eğer bu hadis sahih ise bununla amel etmek daha uygundur. (Yanlış anlaşılmasın bu konu köle ve cariyelerin satışı konusudur. Yoksa hür zaten satılmaz.)" (Ama tarih boyunca bazı zalimler tarafından ana, baba ve evlatlar, aile fertleri birbirinden ayırdedilerek sürgün edile gelmiştir. Aynı zamanda esir edildikten sonra ayrı ayrı kamplarda barındırırlar. Bu gibi durumlar da hadis-i şerifin tehdidine girer.)

"Birinci satışın hükmü, fasittir, cumhurun görüşüne göre akit olmaz. Ebû Hanife ise böyle bir aktin olacağını söylemiştir.

11- Bir kişinin (din) kardeşinin sattığı şeye talip olması: Şu şekilleri vardır: Satış muhayyerlik ile birlikte yapılmış olup bu muhayyerlik süresi içerisinde bir kişinin gelerek müşteriye; "Sen bu satışı feshet, ben sana onun benzerini daha ucuza vereyim veya ondan daha iyisini satayım" demesi yahut satın alınması hâlinde satıcıya muhayyerlik süresi içerisinde gidip: "Bu satışı feshet, ben onu senden bu fiyattan daha fazlasına satın alırım" demesi şekli ile pazarlık esnasında henüz malın sahibi ile onu satın almak isteyen kişi satış üzerinde ittifak etmekle birlikte henüz akit tamamlanmamış iken bir başkasının gelip satıcıya, kıymeti üzerinde ittifak ettikten sonra "Ben bunu senden daha fazlasına satınalırım" demesi şeklinde olur.

İlim adamları bütün bu (satış) şekillerin haram olduğu ve bu işi yapanın âsi olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Çünkü: "Sizden hiç bir kimse kardeşinin (yani din kardeşinin) satışı üzerine satış yapmaya kalkışmasın" hadisi bunu gerektirmektedir. Buradaki kardeşlikten kasıt, ilim adamlarının çoğunluğunun görüşüne göre din kardeşliğidir. O bakımdan çoğunlukla görülen durum bu oldu-

ğundan, hadis böyle anlaşılmıştır; mefhuma itibar edilmez. Aynı şekilde kâfirin satışı üzerine de böyle satış haramdır. Fakat sözü geçen satışın hükmü konusunda ihtilaf edilmiştir. Hanefi ve Şafiîler'in görüşüne göre günahla birlikte sahihtir. Hanbeliler ile Mâlikiler fasit olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat Mâlikiler'in görüşüne göre tarafların birbirlerine oldukça yaklaşmalarından sonra araya girilmesi halinde bu satışın hükmü böyledir.

12- Satış ve bir şart: Fakihlerin bey'ü-s-sünya dedikleri satış şekli budur. Bunun hükmü konusunda fakihlerin farklı açıklamaları vardır:

Hanefiler'e göre: Fasit şart ile satış fasit olur. Bu fasit şart ise, aktin gerektirmediği, akte uygun olmayan, şeriatte varit olmayan insanların örfünde yeri bulunmayan, fakat akit taraflarından herhangi birisine menfaat sağlayan şarttır. Bir kişinin satıcının gömleği dikmesi şartı ile bir kumaş satın alması gibi. Böyle bir durumda batıl olan şart, boşuna koşulmuş olur. Ancak akit sahihtir. Batıl olan şey ise akit taraflarından birisinin zararına olan şeydir. Mesela, bir kimsenin müşteriye başkasına satmaması yahut hibe etmemesi şartıyla bir şey satması gibi.

Şafiîler'e göre: Eğer muhayyerlik süre, rehin ve kefalet gibi akit taraflarından (akit yapanlardan) herhangi birisinin bir menfaati bulunuyorsa, akit de şart da sahihtir. Eğer şart, mesela satılan şeyi satmamak, yahut hibe etmemek şartı gibi aktin gereğine aykırı bir şart olursa, satış batıl olur. Bu Mâliki'nin görüşüne de muvafıktır.

13- Tek bir akitte satış ile şu altı akitten birisini bir arada yapmak: Söz konusu bu altı ciâle (bahşiş), sarf, müsakat, ortaklık, nikâh ve kıraz (müdarebe) akitleridir. Bu tür akitler Mâlikiler'ce meşhur olan görüşe göre fasit ve yasaklanmıştır. Eşheb bunu caiz kabul etmektedir. İbni Cüzey'in nakline göre bu Şafiî ve Ebû Hanife'nin de görüşüne uygundur.

Mâlikiler satış ile icarenin bir arada yapılmasını ve tek bir satışta iki satışın birden yapılmasını da caiz kabul etmişlerdir. Böylesi muhayyerlik türünden kabul edilir. Cumhur ise bunu kabul etmemektedir. Hanefiler böyle bir satışı fasit Şafiîler'le Hanbeliler ise batıl olarak kabul etmişlerdir." (177)

177- Elfıkhülislami C. 4 S. 508-9-10-11-12-13-14

SATIŞI CAİZ OLMAYAN ŞEYLER

وقد اتفق الفقهاء على صحة البيع اذا كان المعقود عليه مالا متقومًا محرزًا موجودًا مقدورًا على تسليمه معلومًا للعاقدين لم يتعلق به حق الغير ولم ينه عنه الشرع.

واختلفوا في صفة بعض البيوع المنهي عنها على النحو التالي:

١ــ بيع المعدوم أو ما له خطر العدم كبيع المضامين (ما في اصلاب الذكور)، والملاقيح (ما في بطون الاناث)، وحبل الحبلة (نتاج النتاج) باطل لاينعقد باتفاق أئمة المذاهب الأربعة للنهي عنه في الأحاديث الصحيحة.

٢ــ بيع معجوز التسليم كالطير في الهواء والسّمك في الماء باطل لاينعقد باتفاق المذاهب للنهي الثابت عنه في السنة.

٣ــ بيع الدين نسيئة وهو بيع الكالىء بالكالىء باطل اتفاقًا للنهي عنه شرعًا وبيع الدين للمدين في الحال جائز اتفاقًا وبيع الدين لغير المدين في الحال باطل عند الحنفية والحنابلة والظاهرية جائز في المذاهب الأخرى.

٤ــ بيع الغرر غير اليسير وهو غير المتحقق الموجود لايصح اتفاقًا للنهي عنه لكن منه ما هو باطل اتفاقًا كبيع الملاقيح والمضامين وحبل الحبلة ومنه ما هو فاسد في اصطلاح الحنفية باطل عند غيرهم وهو بيع ضربة القانص والغائص والمزابنة (بيع الرّطب على النخل والعنب على الكرمة بثمر مقطوع بالحزر والتخمين) والملامسة (تنجيز البيع بمجرد اللمس) والمنابذة (ابرام البيع بمجرد نبذ المبيع الى المشتري او نبذ أحد المبيعات)، وبيع الحصاة (ما تقع عليه الحصاة)، وبيع المجهول من اصناف متعددة اكثر من ثلاثة.

٥ــ بيع النجس والمتنجس، لايصح اتفاقًا بيع النجس كالخمر والخنزير والميتة والدّم ولا يصحّ عند الجمهور ايضًا بيع المتنجس الذي لايمكن تطهيره كالسمن والزيت والعسل الذي وقعت فيه نجاسة كفأرة مثلا. وأجاز المالكية الاستصباح وعمل الصابون بالزيت النجس. وأباح الحنفية بيع المتنجس لغير الأكل كالدّبغ والدهان والاستضائة به في غير المسجد ما عدا دهن الميتة فانه لايحل الانتفاع بها.

٦ــ بيع الماء، يجوز عند الجمهور من أئمة المذاهب الأربعة بيع الماء المملوك او المحرز في الأواني أو ماء العين أو البئر، وقال الظاهرية: لايحل بيع الماء مطلقًا واتفق العلماء على انّه لايصحّ بيع الماء المباح أي الماء العام المشترك بين الناس لأن الناس شركاء فيه وفي النار والكلأ والملح.

٧ــ بيع المجهول البيع المشتمل على جهالة فاحشة في المبيع او الثمن او الأجل أو نوع المرهون او لكفيل فاسد عند الحنفية باطل في رأي الجهمور لانه يفضي الى النزاع والخلاف.

٨ــ بيع الشيء الغائب عن المجلس أو غير المرئي يصح في رأي الحنفية من غير رؤية ولا وصف وللمشتري الخيار عند الرؤية ويصح في رأي المالكية على الصفة ويثبت فيه خيار الرؤية ولا يصحّ مطلقًا عند الشافعية والحنابلة في الأظهر.

٩ــ بيع الشيء قبل القبض لايجوز في رأي الحنفية بيع المنقول قبل القبض للنهي عنه، ويجوز بيع العقار قبل القبض لأنه مأمون التغير غالبًا، ولا يجوز اطلاقًا في رأي الشافعية لعموم النهي: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ اَنْ تُبَاعَ السِّلَعُ حَيْثُ تَبْتَاع حَتَّى يَحُوزَهَا التُّجَّارُ اِلَى رِحَالِهِمْ. وخصص المالكية المنع في الطعام سواء أكان ربويًا او غير ربوي وخصص الحنابلة المنع في الطعام المكيل او الموزون او المعدود لحديث : إِذَا اِبْتَعْتَ طَعَاماً فَلاَ تَبِعْهُ حَتَّى تَسْتَوْفِيَهُ.

١٠ــ بيع الثمار او الزروع باطل لاينعقد اتفاقا اذا كان قبل ان تخلق لأنه معدوم اما بعد ان تخلق فان كان قبل بدو الصلاح بشرط الترك او الابقاء فلا يصح اجماعا والبيع فاسد عند الحنفية باطل

عند الجمهور وان كان بشرط القطع فى الحال فيصح بالاجماع وهو صحيح عند الحنفية إذا كان البيع مطلقا عن الشرط غير صحيح عند الجمهور وان كان بعد بدو الصلاح جاز بيعه على المفتى به عند الحنفية من رأى محمد بن الحسن ولو بشرط الترك ان تناهى عظمه ويفسد ان لم يتناه عظمه ويجوز بيعه ولو بشرط ترك فى رأى الجمهور

"Fakihler ma'kudun aleyh'in (üzerinde satış akdi yapılan) kıymet taşıyan, mevcut, teslim edilebilir, akit taraflarınca bilinen, başkasının hakkının taalluk etmediği ve şeriatin de yasaklamadığı bir mal olması hâlinde satışın sahih olacağı üzerinde ittifak etmişlerdir. Aşağıdaki şekilde de yasaklanmış bazı satışların niteliği hakkında görüş ayrılıkları vardır.

1- Var olmayan (mâdum)'ın yahut var olmama tehlikesi bulunan şeyin satışı: Medâmin (yani erkeklerin sulblerinde bulunan şey) ile melâkih (dişilerin karınlarında bulunan şeylerin) satışı ise gebe olan hayvanın karnındaki yavrunun doğuracağının (nitâcunnitâc) satışı dört mezhep imamının ittifakı ile batıl bir akittir ve böyle bir akit olmaz. Çünkü sahih hadislerde bu gibi satışlar yasaklanmıştır.

2- Havadaki kuşun, sudaki balığın durumunda olduğu gibi, teslim edilemeyen şeyin satışı da mezheplerin ittifakı ile batıldır ve bu akit olmaz. Çünkü sünnet-i seniyyede bu aktin yasaklandığı sabittir.

3- Bey'ül-kâlibilkâli diye bilinen, borcun vadeli olarak satışı da bu konudaki şer'î yasaklama dolayısıyla ittifakla batıldır. Bu aynı eser ve c. s. 432.

Şöyle açıklanıyor;

أجمع الناس على أنه لايجوز بيع دين بدين وذلك سواء أكان البيع للمدين أم لغير المدين مثال الأول وهو بيع الدين للمدين أن يقول شخص لآخر اشتريت منك مدًا من الحنطة بدينار على أن يتمّ تسليم العوضين بعد شهر مثلا أو يشتري شخص شيئًا إلى أجل فاذا حل الأجل لم يجد البائع ما يقضي به دينه فيقول للمشتري بعني هذا الشيء إلى أجل اخر بزيادة شيء فيبيعه ولا يجري بينهما تقابض فيكون هذا ربا حراما. الخ.

"Ulemanın ittifakile borcun borca karşılık satışı caiz değildir. Bu ister borçluya satılsın ister borçludan başkasına satılsın fark etmez. Birincisi olan borcun borçluya satılmasının misali şudur. Bir kişinin bir başkasına "Ben senden bir ölçek buğdayı bir dinar = mukabilinde satınalıyorum bedellerinin mesela bir ay sonra teslimi şartıyla" demesidir. Yahut bir kişi belli bir vade ile bir şey satın alır, bunun vadesi gelince satıcı borcunu ödeyecek bir şey bulamaz, müşteriye "Sen bunu bana bir fazlalık daha ekliyerek bir diğer vadeye kadar

sat" der ve aralarında herhangi bir kabz etme söz konusu olmaz. (Yani aynı oturumda her iki tarafın bedellerini karşılıklı kabz etmeden yalnız sözle işi bitirirler.) İşte bu faizdir, haramdır. Peşin olarak borcun borçluya satışı ise ittifakla caizdir. Borcun peşin olarak borçludan başkasına satışı ise Hanefi, Hanbeli ve Zahireler'e göre batıl, diğer mezheplere göre caizdir.

4- Yesir (basit) olmayan garar satışı: Bu da var olacağı muhakkak olmayan şeydir. Bu konudaki yasaklama dolayısıyla ittifakla sahih olmaz. Ancak bunun bir kısmı ittifakla batıldır; melâkih, medamin ve annesinin karnındaki yavrunun doğuracağı yavrunun satışı gibi. (Yani devenin, diğer hayvanların yavrusunun yavrusunun satışından men' etmiştir.) Kimisi de Hanefiler'in ıstılahına göre fasit, başkalarına göre batıldır. Balıkçının; "Şu ağımı atacağım, yakaladıklarımı sana şu değer mukabilinde satacağım" demesi şeklinde bilinen darbetü'l-kanıs ve dalgıcın; "Bir defa dalacağım, bu dalışımda çıkaracağım inciler şu değer mukabilinde senin olsun" demesi şeklinde olan ve darbatü'l-ğais diye bilinen satışlar bu çeşit satışlardır. Bunlara ilave olarak müzabene (dallarında bulunan taze hurmanın ve yine dalında bulunan üzümün tahmin yolu ile kesilip toplanmış (kuru) meyve mukabilinde satılması), mülâmese (sırf dokunmak ile satışı geçerli kabul etmek), münabeze (sırf satılan şeyin müşteriye atılması yolu ile yahut satılan şeylerden birisinin atılması ile satışın gerçekleştirilmesi), hasat satışı (yani taşın üzerine düştüğü şeyin satılması) ile üçten çok türler arasında meçhulün satılması da bu çeşit satışlardandır.

5- Necis ve necis bulaşmış şeyin satışı: Şarap, domuz, leş ve kan gibi necis şeylerin satışı ittifakla sahih değildir. Yani cumhura göre caiz değildir, meselâ içine farenin düşmüş olduğu yağ, zeytinyağı ve bal gibi temizlenmesine imkân olmayan müteneccis (necaset bulaşmış ve necis olmuş) şeyin satışı da sahih değildir. Malikiler necis olmuş zeytinyağı ile sabun yapılmasını, kandil yağında kullanılmasını caiz kabul etmişlerdir. Hanefiler ise tabaklamak, yağlamak, mescidin dışındaki alanlarda aydınlamak için kullanmak gibi, yemek dışında başka maksatlarla necaset bulaşmışın (müteneccisin) satışını mübah kabul ederler. Ancak bundan leş'in yağını istisna etmişlerdir. Çünkü ondan yararlanmak helal değildir.

6- Suyun satılması: Dört mezhebin imamlarının da bulunduğu cumhura göre mülkiyet altına alınmış suyun yahut kaplarda ihraz edilmiş (depolanmış) veya pınar ve kuyu suyunun satışı caizdir. Ancak Zâhiriler suyun satışının mutlak olarak helâl olmadığını söylerler. İlim adamları mübah olan suyun satışının sahih olmadığı üzerinde ittifak etmişlerdir. Yani insanlar arasında ortak bulunan su satılamaz. Çünkü insanlar böyle bir suda ateşte, otlarda ve tuzda ortaktırlar.

7- Mechulün satışı: Satılan şeyde, semende (kıymetinde), vadede yahut rehin bırakılanda, yahut kefile daire ileri derecedeki bilgisizliği ihtiva eden bir sa-

tış, Hanefiler'e göre fasit, cumhura göre batıldır. Çünkü böyle bir bilgisizlik insanları anlaşmazlık ve ayrılıklara düşürür.

8- Mecliste = alış-verişin bulunduğu oturumda bulunmayan veya görünmeyen bir şeyin satışı: Hanefiler'in görüşüne göre, görmeksizin ve nitelikleri de belirtilmeksizin satış sahihtir. Fakat görmesi halinde müşterinin muhayyerlik hakkı vardır. (Yani beğenmediği takdirde cayabilir) Mâlikiler'in görüşüne göre ise niteliği belirtilirse sahihtir ve böyle bir satışta görmek muhayyerliği sabittir. Şafiîler'e göre mutlak olarak Hanbelilerce en açık görüşe göre sahih değildir. (İkinci görüşe göre ise caizdir.)

9- Kabzdan önce bir şeyin satışı: Hanefiler'in görüşüne göre taşınabilir şeyin kabzdan önce satışı caiz değildir. Çünkü bu konuda nehiy vardır. (Yani Resûlullah (a.s.v.) men' etmiştir.) Fakat kabzdan önce akarın satışı caizdir. Çünkü çoğunlukla bunların değişmiyeceğinden emin olunur. Şafiîler'in görüşüne göre ise, mutlak olarak caiz değildir. Çünkü bu konudaki yasağın ifadesi umumidir. "Peygamber (a.s.) malların satın alındıkları yerde satışını, tacirler onları kendi yükleri arasına götürünceye kadar men' etmiştir." Malikiler ise bu konudaki yasağı sadece yiyecek şeylere tahsis etmişlerdir. Ribevi (faizlik) olması ile olmaması arasında da fark gözetmemişlerdir. Hanbeliler ise bu konudaki yasağı ölçülebilir, tartılabilir veya sayılabilir şeylere tahsis etmişlerdir. Çünkü "Bir yiyecek satın alacak olursan onu tamamıyla eline geçirmedikçe satma" hadisi bunu ifade etmektedir.

10- Meyve yahut ekinlerin satışı: Teşekkül etmelerinden önce yapılacak olursa bu satış aktinin sahih olmayacağı ve batıl olacağı ittifakla kabul edilmiştir. Çünkü böyle bir şey bulunmamaktadır. Teşekküllerinden sonra, yerinde bırakmak yahut terk etmek şartı ile fakat olgunlaşabilecekleri belirmeden önce satış yapılırsa, icma ile sahih değildir. Hanefiler'e göre fasit, cumhura göre batıldır, derhal kesim şartı ile yapılırsa icma ile sahihtir. Hanefiler'e göre ise satış her hangi bir şart söz konusu edilmeksizin mutlak olarak yapılırsa sahihtir. Cumhura göre ise sahih değildir. Şayet olgunlaşacağı ortaya çıktıktan sonra satış yapılırsa, Hanefiler'den Muhammed b. el-Hasan'ın görüşüne binaen verilen fetvaya göre, eğer büyümesi sona ermişse terketmek şartı ile dahi olsa satışı caizdir. Fakat büyümesi son bulmamış ise fasittir. Cumhurun görüşüne ise, bırakmak şartı ile dahi olsa, mutlak olarak satışı caizdir."

Tekraren hatırlatmak maksadıyla şurada faizle ilgili Bakara sûresindeki mezkur âyet-i kerîmelerin tefsirinde Tefhimü'l-Kur'ân beyanatına önemine binaen yer vermek istiyorum;

"Kur'ân faizle borç vereni deli bir adama benzetir. Deli adam nasıl dengesizliği nedeniyle hakimiyetini kaybederse, aynı şekilde borç veren kişide para verirken o denli dengesini kaybeder ki, şuurunu yitirir. Onun akılsızlığı o denli

büyüktür ki, benciliğinin ve açgözlülüğünün nasıl insan sevgisine kardeşliğine ve dostluğuna kökten bir darbe vurduğunu ve insanlığın genel maslahatına zarar verdiğini farketmez. Bir çok şeyi feda ederek zengin olduğunun farkına varamaz. İşte o da, bu dünyada sanki deli bir adam gibi davranır. Ahirette de o konumda dirilir.

Farklı ekonomik ve ahlâki sonuçlar doğuran faiz ve kâr arasındaki en önemli ayrılıklar şunlardır.

1) Alıcı ile satıcı arasındaki kâr anlaşması eşit şartlarda olmaktadır. Alıcı ihtiyaç duyduğu maddeyi satın alır ve satıcıda bu maddeyi alıcıya sağlarken kullandığı zaman, iş gücü gibi harcamaları için kâr alır bunun aksine faizde borçlu zayıf konumu nedeniyle krediyi verenle eşit şartla anlaşma yapamaz. Borç veren kişi ise, kârı olarak belirlediği miktar kadar sabit oranda bir faiz alır. Eğer borçlu aldığı parayı kişisel ihtiyaçları için kullanırsa, elbette zaman faktörü hiç bir kâr getirmez. Eğer borçlu aldığı parayı ticaret, endüstri, tarım gibi sektörlere yatırırsa o zaman eşit oranda kâr ve zarar şansı vardır. O halde faizle borç vermek bir tarafa sabit ve garantili bir kâr getirirken, öte tarafa zarar veya bir tarafa kesin ve garantili bir kâr, öte tarafa ise belirsiz ve kesin olmayan bir kâr getirebilir.

2) Tüccar yüksek de olsa bir kez kâr talebinde bulunur; fakat kredi veren, tekrar tekrar ve zamanla oranı artan bir faiz ister. Borçlunun borç aldığı para üzerinden kazandığı kâr kendi içinde sınırlıdır; fakat, borç verenin parası üzerinden istediği faizin sınırı yoktur. Borç veren kişi bazen borçlunun tüm kârını alabilir, hatta tüm kişisel mallarına da el koyabilir. Ve yine de borçlu borcunu ödeyemeyebilir.

3) Bir madde el değiştirdiğinde veya fiyatı değiştiğinde ticarette alış-veriş sona erer. Bundan sonra alıcıdan satıcıya bir şeyler ödemesi istenemez. Mobilya, ev veya toprak kiralarına gelince, borç verilen şeyin aslı harcanıp tüketilmez, fakat kararlaştırılan zaman sonunda sahibine geri verilir. Fakat alınan borç para olduğunda, borçlu önce bu sermayeyi tüketir, sonra da alacaklıya üzerine bir miktar faiz katlayarak öder. Yani borçlu için iki risk vardır; borçlu hem borç aldığı ana parayı üretmeli, hem de faizi karşılayacak parayı kazanmalıdır.

4) Ticaret, endüstri ve tarım gibi ekonomik sektörleriyle uğraşan kimseler zaman, işgücü ve beyin gücü harcayarak kâr elde ederler. Fakat borç veren kimse, hiç bir riske atılmaksızın, iş gücü de harcamaksızın, ihtiyacı dışındaki parayı borç vererek borçlunun kârının en büyük hissedarı olur. O yapılan işteki kâr oranına, gerçektenolup olmadığına, belki de zarar olduğuna bakmaksızın, sadece kendisine verilen sabit garantili faiz nisbetinde işe ortaktır.

Yukarıda anlatılanlardan, ekonomik yönden de, ticaretin toplumda yapıcı bir etkisinin faizin ise yıkıcı bir etkisinin olduğu açığa çıkmaktadır. Ahlâkî yön-

den ise faizin bencillik, katı kalbilik, paraya tapma gibi kötü özelliklere yol açtığı ve insanlar arasında sevgi ve yardımlaşma ruhunu öldürdüğü bilinmektedir. O halde faiz, toplum için hem ekonomik, hem ahlâkî yönden zararlıdır. Kişinin ihtiyacı olmayan parayı ne yapacağı sorusuna gelince, (bu parayı tarımda, endüstride, ticarette kullansın. Aynı zamanda faizsiz finans kurumlarına da yatırabilir.)

Bu izin sadece, faizi haram kılan ayet nazil olmadan önce alınan faizin kanuni yönü ile ilgilidir. Ve o faizden kazanılan gelirin de helâl olduğu anlamına gelmez. Bu âyetten bu meselenin Allah'a havale edileceği ve bunun Allah tarafından bağışlanmamış olduğu anlaşılmaktadır. Sonu gelmez tartışma ve istekleri engelleme bakımından verilen faizin geri ödenmesi için kanuni bir istekte bulunulmaması bildirilmektedir. Fakat ahlâkî yönden faiz pisliktir ve onu alan kimse kendisini temizlemek için elinden geleni yapmalıdır. Eğer şeytana uyup almışsa, aldığı faizi kendisine harcamamalı ve faiz aldığı kimseleri araştırıp onlara aldıklarını geri ödemeye çalışmalıdır. Faiz aldığı kimseleri bulamadığı takdirde bu haram ve pis kazancı sosyal refah için harcamalıdır. Kıyamet gününde, kişi hakkında kesin hükmü verecek olan Allah'ın azabından korunmanın tek çıkar yolu budur. Bu haram serveti kullanmaya devam eden kimse ise, geçmişte verdiği borçlar nedeniyle bile cezalandırılacaktır."

ALIŞ-VERİŞTE FAİZ

Önce şu hadisi şerifi kaydedelim;

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اَلذَّهَبُ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ وَالْبُرُّ بِالْبُرِّ وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ وَالْمِلْحُ بِالْمِلْحِ مِثْلاً بِمِثْلٍ سَوَاءً بِسَوَاءٍ يَدًا بِيَدٍ فَإِذَا اخْتَلَفَتْ هٰذِهِ الْأَصْنَافُ فَبِيعُوا كَيْفَ شِئْتُمْ إِذَا كَانَ يَدًا بِيَدٍ» وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ فَمَنْ زَادَ أَوِ اسْتَزَادَ فَقَدْ أَرْبَى الْآخِذُ وَالْمُعْطِي فِيهِ سَوَاءٌ.

Ubade b. Samit (r.d.)'dan Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu:

"Altının altınla, gümüşün gümüşle, buğdayın buğdayla, arpanın arpayla, kuru hurmanın kuru hurmayla, tuzun tuzla miktar fazlalığı olmadan misli misline ve elden ele derhal teslim ve tesellümü ile (yani al gülüm ver gülüm kabilinden olup), peşin olarak yapılması (gerekir.) Cinsler muhtelif olup elden ele derhal teslim, tesellüm işlemi olursa istediğiniz gibi satınız.

Bir rivayette şu fazlalık vardır: Kim fazla verir veya fazla alırsa muhakkak faiz yapmış olur. Faizi alan da veren de günahta müsavidir." (178)

178- Tac C. 2 S. 212

الربا في كل مكيل أو موزون اذا بيع بجنسه متفاضلا فالعلة عندنا الكيل مع الجنس أو الوزن مع الجنس.

"Ölçülen veya tartılan cinsten olan her hangi bir şey kendi cinsi ile satıldığı zaman eğer biri diğerinden fazla olursa, satış faizdir ve haramdır. Bize (Hanefiler'e) göre faiz olmanın nedeni ikisinin de hem ölçülen veya tartılan ve hem de aynı cinsten olmalarıdır." Hidaye (Fethu'l-Kadir c. 6, s. 146.

Önce yukarıda kayd ettiğimiz Peygamber (a.s.v.)'in şu hadis-i şerifinin mealini hatırlayalım ki, Peygamber (a.s.v.) bu hadisi şerifte buğday, arpa, hurma, tuz, altın ve gümüşten ibaret olan altı şeyi saymıştır. Hadis iki şekilde rivayet edilmiştir. Birinde (البُرّ) ötre ile öbüründe (البُرّ) üstün iledir. Birincide hadis "hurma (buğday) satışı" ikincide ise "hurmayı (buğdayı) satın" şeklinde (anlamında) başlamaktadır.

Hanefiler'e göre faiz olmanın nedeni ikisinin de hem ölçülen veya tartılan ve hem de aynı cinsten olmalarıdır. Aynı zamanda faiz hadiste geçen altı şeye mahsus olmayıp diğer mallara da sirayet eder. Nitekim şöyle denilir:

"Ulemamız (Hanefi âlimler) (r.h.) faiz hükmünün diğer mallara sirayet eden neden cinsiyet (aynı cins mallar) oldukları ile ikisinin de ölçülen veya tartılan olduklarıdır." (179)

Bu nedenle tartı ve ölçü mallarını yine kendi cinsinden bir malla fazla veya eksik olarak satılırsa caiz olmaz. Nitekim şöyle denilir;

ولو تبايعا مكيلا أو موزونا غير مطعوم بجنسه متفاضلا كالجص والحديد لم يجز عندنا.

"Taraflar kireç ve demir gibi yiyecek olmayan bir ölçü veya tartı malını yine kendi cinsinden bir malla fazla (veya eksik olarak) alıp verirlerse bize (Hanefiler'e) göre caiz değildir." (180) Fakat İmam-ı Şafiî'ye göre caizdir. Nitekim şöyle denilir;

وعند الشافعية رحمه الله الطعم في المطعومات والثمنية في الأثمان. الخ

"İmam-ı Şafiî'ye göre bu hükmün sebebi yiyeceklerde yiyecek olmaları, paralarda da (değer ölçülerde de) para oluşlarıdır."

179- Mebsut C. 12 S. 113
180- Fetava-yı hindiye C. 3 S. 117

İmam-ı Şafiî hadiste mezkur şeyleri iki kısma ayırmış, onlardan biri nakiddir, diğeri de yiyecektir. Bunların dışındaki şeyler faizlik mallar değildir diyor. (181) Nitekim şöyle denilir.

وأما ما ليس بطعم في كالجص مثلا فانه يصح بيعه بجنسه متفاضلا كعروض التجارة.

"Ama mesela alçı, kireç gibi yiyecek olmayan şeyi aynı cinsi ile birinin diğerinden fazla olmasiyle ticaret eşyası gibi satılması sahihtir." (182)

Şurada hadisi şerifin üzerinde durmamızda fayda mülahaza ediyorum. Hadiste geçen misliyet = eşitlikten maksat vasıfta değil de miktarda eşitliktir. Nitekim Sarahsi şöyle der;

والمراد بالمماثلة في القدر دون الصفة وذكر مكان قوله مثل بمثل وزن بوزن

"Hadisteki eşitlikten maksat vasıfta değil de miktarda eşitliktir." Nitekim (başka bir rivayette aynı hadiste) "mislün, bimislin" yerine "veznün bi veznin" zikredilmiştir." (183)

Hidaye de şöyle der;

إذا بيع المكيل أو الموزون بجنسه مثلا بمثل جاز البيع فيه لوجود شرط الجواز وهو المماثلة في المعيار الا ترى ما يروى مكان قوله مثلا بمثل كيلا بكيل وفي الذّهب بالذهب وزنا بوزن وإن تفاضلا لم يجز لتحقق الرّبا ولا يجوز بيع الجيد بالرديء مما فيه الرّبا إلاّ مثلا بمثل لاهدار التفاوت في الوصف.

"Ölçü ve tartı malı kendi cinsleriyle eşit olarak satılırsa caizliğin şartı olan miktar eşitliği bulunduğundan satış caizdir. Nitekim bazı rivayetlerde mutlak eşitlik yerine ölçüde eşitlik, altın konusunda da tartıda eşitlik denilmiştir.

Faiz gerçekleştiği için malların biri öbüründen fazla ise satış caiz değildir. Mallar arasındaki kalite farkı hükümsüz olduğundan faiz konusu olabilen iyi bir malı kötü bir malla satmak ölçüde aynı miktarda olmaları halinde caizdir."(184)

Demek ki vasfı iyi olmuş, kötü olmuş önemli değildir, cins önemlidir. O halde bir kimse "benim buğday kalitesizdir" diyerek iyi buğday ile değiş-tokuş yaparken fazla bir şey veremez. Aksi halde faiz sayılır. Ancak kendi kalitesiz buğdayını paraya satar, sonra o para ile kaliteli buğday alması gerekir.

181- Fethül kadir C. 6 S. 153
182- Elfıkhualel mezahibilerbaa C. 2 S. 251
183- Mebsut C. 12 S. 110
184- Hidaye (fethül kadir C. 6 S. 152

Mallardan aynı cinsten olma vasfı ile ona bağlı miktar vasfı bulunmuyorsa farklı ve vadeli olmaları caizdir. Çünkü bu durumda satışı caiz olmaktan çıkaran sebep yoktur. Nitekim şöyle denilir;

واذا عدم الوصفان الجنس والمعنى المضموم إليه وهو القدر حل التفاضل والنساء لعدم العلة المحرمة والأصل فيه الاباحة وإذا وجدا حرم التفاضل وحرم النساء باحدهما مثل أن يسلم هرويا في هروي أو حنطة في شعير فحرمة ربا الفضل بالوصفين وحرمة النساء باحدهما، ان مال الربا وجه نظر إلى القدر أو الجنس والنقدية أوجبت فضلا في المالية فتحقق شبهة الربا وهي مانعة كالحقيقة إلاّ انه إذا أسلم النقود في الزّعفران ونحوه يجوز وإن جمعهما الوزن لأنهما لايتفقان في صفة الوزن فان الزعفران يوزن بالامناء وهو مثمن يتعين بالتعيين والنقود توزن بالسّنجات وهو ثمن لايتعين بالتعيين ... الخ.

"Mallardan aynı cinsten olma vasfı ile ona bağlı miktar vasfı bulunmuyorsa farklı ve vadeli olmaları caizdir. (Mesela buğdayı para ile veya bir tür kumaşı başka bir tür kumaşa bir müddete kadar veresiye satmak buna örnek teşkil eder.) Çünkü bu durumda satışı caiz olmaktan çıkaran sebep yoktur. Oysa asıl olan satışın caiz, olmasıdır. Ancak adı geçen iki vasfın bulunması halinde farklı ve vâdeli olmaları caiz değildir. Çünkü bu durumda satışı caiz olmaktan çıkaran sebep mevcuttur. Vasıflardan yalnız biri varsa bu durumda malların farklı olmaları caiz vadeli olmaları ise caiz değildir. Örneğin bir kimseden bir kimsenin selem (Peşin bedelle veresiye mal almak) akdi ile Herevi bir kumaşı yine Herevi bir kumaşla (yani bir tür kumaşı başka bir tür kumaşla) veya buğdayı arpa ile satın alması gibi.

O halde fazlalık faizin caiz olmaması, her iki vasfa (niteliğe) bağlı iken vade faizinin haram olması vasıflardan birine bağlıdır. Zira anılan selem akitlerindeki mallar ya miktar ölçüsü veya cins bakımından faiz mallarıdır. Aynı zamanda mallardan birinin nakit = peşin olarak kabul edilmesi, değerde fazlalık meydana getirdiğinden faiz şüphesi gerçekleşmesi olur. Bu ise tıpkı gerçek faiz gibi satışı engellemektedir. Ancak altın veya gümüş vererek selem yoluyla safran bitkisini satın almak caizdir. Çünkü bu durumda malların ikisi de tartı malı olmakla birlikte tartılma şekilleri ayrıdır. Zira safran bitkisi eski bir ölçü olan men = (280 miskal x 4,25 g. = 1190 gramlık. Bu örfî mendir. Şer'i men ise şöyle hesaplanır: Men = 180 miskal x 4,25 gr. = 765 gr.) ölçekle tartılırken, altın ve gümüş ağırlık taş ve demirlerile tartılmaktadır. Bir de safran bitkisi satılan mal olup belirtilebilmekte iken nakitler bedel olup belirtilmeleri mümkün değildir."

Mezkur hadiste geçen (fazlalık faizdir) (185) denmesinden maksat ise hem miktarda fazlalık hem de vadede de fazlalık manasına gelir. Sarahsi şöyle der;

يحتمل الفضل في القدر ويحتمل الفضل في الحال بأن يكون أحدهما نقدا والاخر نسيئة.

"Fazlalık, miktar fazlalığına muhtemel olduğu gibi bedellerden birisinin peşin, diğerinin vadeli olmak suretiyle meydana gelen değer artışına da muhtemeldir."

Yani miktarda artış olabildiği gibi, birisinin peşin, diğerinin vadeli olduğu zamanda aralarında fiat farkından kaynaklanan hayali bir artış olabilir. Dolayısıyle birisi peşin diğeri vadeli olursa faiz olur. Mutlaka öyle bir durumda her iki bedelin de peşin olması gerekir. Aynı eser şöyle devam eder;

"Mümaseleden" maksat ise miktarda eşitliktir.

"Yeden biyedin"den maksat da ikisinin belli olup peşin olması demektir. Dolayısıyla bir buğdayı bir buğday ile satışında her iki tarafın ayni oturumda birbirlerinden alıp-vermeleri gerekmez. Zira onu işaret ederek tayin etmekle satış akdi tamamlanmış olur." (186)

Yani hemen daha bedenen ayrılmadan önce karşılıklı teslim etmek, teslim almak gerekmez. Nitekim şöyle deniliyor;

والتقابض قبل الافتراق بالأبدان ليس بشرط لجوازه إلاّ في الذهب والفضة.

"Bedenen birbirlerinden ayrılmadan karşılıklı teslim almak, teslim etmek şart değildir. Zira altın ve gümüş (ve diğer paralar hariç sair şeylerde) tekabuz = (aynı oturumda) her iki tarafın bedelleri kabz etmeleri gerekli değildir." (187) Yani altın, gümüş diğer paralar.

في الحديث حكمان حرمة النساء في هذه الاموال عند المبايعة بجنسها وهومتفق عليه وحرمة التفاضل وهو قول الجمهور من الصحابة رضى الله عنهم الا البتى روى عن ابن عباس رضي الله عنهما انه كان يجوز التفاضل في هذه الاموال ولامعتبر بهذا القول فإن الصحابة رضى الله عنهم لم يسوغوا له هذا الاجتهاد

185- Hidaye (fethul kadir) C. 6 S. 155
186- Mebsut C. 2 S. 22
187- İbn. Abidin C. 4 S. 183

"Mezkur hadiste iki hüküm vardır: Biri bu eşyaların alış-veriş halinde veresiye caiz olmayışı, bu sahabenin cumhurunun sözüdür. Ancak Bettinin İbni Abbas'tan rivayetine göre o bu gibi mallarda fazlalık olarak birbirleriyle satışlarını caiz görmüştür. Fakat onun bu görüşüne itibar yoktur. Zira diğer sahabe-i kiram (r.a.) onun bu ictihadını kabul etmemişlerdir." (188)

Aynı eser şöyle devam eder;

قال جابر رضي الله عنها: ما خرج ابن عباس رضي الله تعالى عنهما مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى رَجَعَ عَنْ قَوْلِهِ فِي الصَّرْفِ والْمُتْعَةِ.

(Cabir (r.a.) İbni Abbas (r.a.) Sarf satışı ile mut'a nikahı hakkındaki görüşünden vazgeçmeden dünyadan ayrılmadı." dedi.

Yani Cabir (r.a.) İbn Abbas (r.a.) ilk önce caiz olduklarına dair öyle bir görüş beyan etmiş, daha sonra o görüşlerinden vazgeçmiştir. diyor.

Şafiî'ye göre faiz her malda olmayıp belirli mallarda bulunur mezkur hadis-i şerifinde altı şeyden bahsedilmiştir. Onlar da: Altın, gümüş, nakit para çeşitleri ve buğday, arpa, hurma, tuz, (nohut gibi zahire ile diğer tüm gıda maddeleridir.)

Faize tabi bir malı aynı cins mal ile satıldığı takdirde meselâ altın altınla veya buğday buğday ile mübadele edildiği zaman mübah ve geçerli sayılması için üç şartın gerçekleşmesi gerekir. Nitekim şöyle denilir;

اذا بيع الطعام بالطعام إن كان جنسا اشترط الحلول والمماثلة والتقابض قبل التفرق أو جنسين كحنطة وشعير جاز التفاضل واشترط الحلول والتقابض.

"Yiyecek bir maddeyi başka bir yiyecek madde ile satılmak istendiği zaman eğer (buğday gibi) aynı cinsten olursa şu şartlar gerekir: a) Her ikisi hazır ve peşin olmaları, b) Her ikisinin eşit miktarda olmaları, c) Alıcı ile satıcının her iki malın teslim ve tesellüm (teslim alma) işini satış oturumunda yapmaları. Ayrı cinsler olursa, mesela buğday ile arpa gibi yukardaki şartlardan yalnız miktarının eşit olmaları gerekmez diğer şartlar gereklidir." (189)

Yani mubadele edilen şeyler altın ve gümüş gibi tartılan cinsten ise aynı ağırlıkta, buğday ve arpa gibi ölçülen cinsten ise aynı ölçüde olmaları şartı ile diğer iki şartın tehakkuk ettiği takdirde değiş-tokuş işlemi helâl olur. Aksi halde bu şartlardan biri yok olursa haramdır, faizdir.

Mesela 50 gr. altın yine 50 gr. altınla değiştirilmek istendiğinde ikisinin peşin olması ve satış oturumunda tarafların her ikisini teslim ve tesellüm etmesi gerekir. Gramları zaten aynı olması da gerekiyor.

188- Mebsut C. 12 S. 111
189- Muğnil muhtac C. 2 S. 22

Bir ölçek buğday bir ölçek buğday ile değiş-tokuş edildiğinde de aynı şartlar aranır.

Şayet faizlik mallardan alım-satımı tartı ile yapılan iki cinslerden biri diğeri ile değiştirilmek isteniyorsa mübah olması için iki şart aranır. a) Değiştirilecek her iki malın peşin olması, b) Her iki malın satış oturumunda teslim ve tesellümünün yapılması. Mübadelesi yapılacak (yani birbirleri ile değiştirilmek istenen) altın ile gümüşün ağırlıkta eşit olması şartı aranmaz. Keza faizlik mallardan alım-satımı ölçü ile yapılan cinslerden biri diğeri ile değiştirilmek isteniyorsa, mesela bir miktar buğday bir miktar arpa ile değiş-tokuşu yapıldığı zaman yine yukarıdaki iki şart aranır. Üçüncü şart yani iki malın aynı ölçüde olması gerekmez. Şu halde bir ölçek buğday iki ölçek arpa ile değiştirilebilir.

Hanefilerle Şafiîler arasında şöyle bir farkı görüyoruz:

ان بيع كل مكيل أو موزون بجنسه لايجوز عندنا إلاّ بعد وجود المخلص وهو المماثلة في القدر وأن يكون عينا بعين وعنده بيع كلّ مطعوم بجنسه وكلّ ثمن بجنسه حرام إلاّ عند وجود المخلص وهو المساواة في المعيار الشرعي وأن يكون قبضا بقبض في المجلس.

"Bütün ölçülen ve tartılan malların kendi cinsleri ile satışı bize (Hanefiler'e) göre caiz değildir. Ancak faizden kurtaran miktar eşitliği ile peşin olmaları hali müstesna (yani o takdirde haram değildir). Şafiî'ye göre ise bütün yiyecek ve ve bütün paralar kendi cinsleri ile satışları caiz değildir, haramdır. Ancak şer'i ölçüde eşit olup her iki bedelin de aynı satış oturumunda her iki tarafın karşılıklı olarak kabz etmeleri halinde caiz olur." (190)

Demek ki Hanefi'ye göre paranın dışında diğer maddelerde her iki tarafın karşılıklı her iki bedeli kabz etmeleri = teslim ve tesellüm işlemini yapmaları gerekmez, yeter ki birbirlerinden ayrılmadan bu işlem olsun. Fakat Şafiî'ye göre hemen kabz gereklidir.

وعقد الصّرف ما وقع على جنس الأثمان يعتبر فيه قبض عوضيه في المجلس لقوله عليه الصّلاة والسّلام: «اَلْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ هَاءَ وَهَاءَ». معناه يدًا بيدٍ.

"Para değiş-tokuşu akdi, nakitlerde gerçekleşir. Bu akitte her iki bedelin de akit meclisinde teslim olunması gerekir. Çünkü Peygamber (a.s.v.) gümüşü gümüşle değiştirdiğinizde bunları peşin olarak teslim alınız" buyurmuştur. Aynı eser şöyle devam eder;

190- Mebsut C. 12 S. 113

وما سواه مما فيه الربا يعتبر فيه التعيين ولا يعتبر فيه التقابض خلافًا للشافعي في بيع الطعام.

"Para dışındaki faizli malların cins ve miktarını belirtmek vacip olup peşin olmaları vacip değildir. İmam-ı Şafiî'ye göre ise yiyeceklerin satışında durum böyle değildir. O diyor ki:

Peygamber (a.s.v.) meşhur hadisinde: "Peşin olması gerekir" buyurmuştur. (Ona göre her iki malın peşin olmaları gerekir. Aksi halde faiz olur.)

ولنا انه مبيع متعين فلايشترط فيه القبض كالثوب وهذا لأن الفائدة المطلوبة انما هو التمكن من التصرف ويترتب ذلك غلى التعيين بخلاف الصرف لأن القبض فيه ليتعين به ومعنى قوله عليه الصلاة والسلام يدا بيد عينا بعين وكذا رواه عبادة بن الصامت وتعاقب القبض لايعتبر تفاوتا فب المال عرفا بخلاف النقد والمؤجل ويجوز بيع البيضة بالبيضتين والتمرة بالتمرتين والجوزة بالجوزتين لانعدام المعيار فلا يتحقق الربا والشافعي يخالفنا فيه لوجود الطعم على ما مر.

"Biz (Hanefiler) diyoruz ki; bu şekilde satılan mal belli olduğundan tıpkı elbise gibi hemen teslim alınması şart değildir. Zira satıştan güdülen amaç, malda tasarruf yapabilmektir. Bu ise malın belirtilmesiyle gerçekleşir. Para değiştokuşu ise böyle değildir. Çünkü ondaki teslimden maksat paranın bu şekilde belirtilmesidir. Söz konusu hadis-i şerifin manası ise her iki malın da belli olması demektir. Nitekim Ubade bin Samit hadisi bu şekilde rivayet etmiştir. Malların değişik zamanlarda teslim alınması ise örfen maliyete birdeğişiklik gerektirmez. Para ve vâ'deli satışın durumu ise böyle değildir."

"Bir yumurtayı iki yumurtaya, bir hurmayı iki hurmaya ve bir cevizi iki cevize satmak caizdir. Zira miktarları ölçü ve tartı ile tesbit edilmediğinden riba gerçekleşmez. Fakat önce de geçtiği üzere yiyecek oldukları gerekçesiyle İmam-ı Şafiî bu konuda bize muhalefet etmiştir." (191) (Ona göre faiz sayılır)

ALTIN VE GÜMÜŞ OLMAYAN BELLİ BİR PARAYI İKİ PARAYA SATMAK

ولا يجوز بيع الفلس بالفلسين باعيانهما عند محمد لأن الثمنية تثبت باصطلاح الكل فلا تبطل باصطلاحهما واذا بقيت اثمانًا لاتتعين فصار كما اذا كانا بغير اعيانهما وكبيع الدّرهم بالدّرهمين.

191 Hidaye C. 3 S. 63

"Altın ve gümüş olmayan belli bir parayı belli iki paraya satmak İmam Muhammed'e göre caiz değildir. Çünkü bunların nakit oluşları tümün ıstılahı ile sabittir. Bu nedenle bu nitelik, satıcı ve alıcının özel teâmülleriyle = muamele-leriyle geçersiz olmaz. Nakit olarak kaldıkları sürece de belirtilemediklerinden belirsiz olarak satılmış olurlar. Aynı zamanda bu satış bir dirhemi iki dirheme satmak gibi olur demiştir. (Yani caiz değildir. Zira faiz sayılır.)" (Evet hali-hazır alış-veriş tamamen paralarla olup, altın ve gümüş ile alış-veriş yapılmamaktadır. Bu konunun izahatı "Aydınlatıcı" rehber adlı risalemde gereği gibi yapılmıştır. Merak eden ona müracaat edebilir. Yalnız o kitabta kayd etmediğim şu ibareyi de yazmak isterim;

انها في هذه الاعصار المتأخرة صارت رائجة لأن الفلوس ليست من المبيعات بل صارت أثمانًا.

"Gerçekten felsler = banknotlar, madeni ve kağıt paralar son asırlarda raiç para olmuşlardır. Zira "(Altın, gümüş satılık eşya değil de semen olmuştur. (Bütün eşyanın) fiyatı değeri onlarla biçilmektedir." Tekrir-ratü'r-Rafü, c. 2, s. 176, İhyauttura Silarabı Beyrut. O halde altın, gümüş ne ise diğer paralar da aynı hükme tabidir. Dolayısıyla nasıl ki bir gr. altın veya bir gr. gümüşü iki gr. na satmak faiz ise diğer paralardan da bir kuruşu iki kuruşa satmak faizdir. Aynı zamanda zekatları da gereklidir.

ولا يجوز بيع الحنطة بالدّقيق ولا بالسويق لان المجانسة باقية من وجه لانهما من أجزاء الحنطة والمعيار فيهما الكيل لكن الكيل غير مسو بينهما وبين الحنطة لاكتنازهما فيه وتخلخل حبات الحنطة فلا يجوز وإن كان كيلا بكيل ويجوز بيع الدّقيق بالدقيق متساويا كيلا لتحقق الشرط.

"Buğdayı un ve kavutla satmak caiz değildir. Çünkü bunlar buğdaydan oluşmaları ve ölçü ile tesbit edilmeleri bakımından buğday cinsinden olmaya devam ederler. Ancak ölçü onlarla buğdayı eşit kılamamaktadır. Çünkü onlar ölçekte sık dururken buğday taneleri seyrek olmaktadır Bu nedenle aynı miktarda olsalar bile satış caiz değildir.

Unu un ile eşit olarak satmak caizdir. Çünkü şartı yerindedir. (192)

192- Aynı eser (Hidaye)

ويجوز بيع اللحم بالحيوان عند أبي حنيفة رحمه الله وأبي يوسف رحمه الله، وقال محمد: اذا باعه بلحم من جنسه لايجوز الا اذا كان اللحم المفرز أكثر ليكون اللحم بمقابلة ما فيه من اللحم والباقي بمقابلة السقط اذ لو لم يكن كذلك يتحقق الرّبا من حيث زيادة السقط أو من حيث زيادة اللحم فصار كالخل بالسمسم ولهما انه باع الموزون بما ليس بموزون لأن الحيوان لايوزن عادة ولا يمكن معرفة ثقله بالوزن لانه يخفف نفسه مرة بصلابته ويثقل أخرى.

يجوز بيع الرّطب بالتمر مثلا بمثل عند أبي حنيفة رحمه الله وقالا: لايجوز لقوله عليه الصّلاة والسّلام حين سئل عنه: أينقص اذا جف، فقيل: نعم، فقال عليه الصّلاة والسّلام: لا، اذاً، وله ان الرطب تمر لقوله عليه الصّلاة والسّلام حين أهدي اليه رطبا: «أَوَ كُلُّ تَمْرِ خَيْبَرَ هٰكَذا؟»، سماه تمرًا وبيع التمر بمثله جائز لما روينا.

وكذلك العنب بالزبيب يعني على هذا الخلاف والوجه ما بيناه وقيل لايجوز بالاتفاق ... .

ولا يجوز بيع الزيتون بالزيت والسمسم بالشيرج حتّى يكون الزيت والشيرج أكثر مما في الزيتون والسمسم فيكون الدّهن بمثله والزيادة بالشجير لأن عند ذلك يعرى عن الربا اذ ما فيه من الدّهن موزون وهذا لأن ما فيه لو كان أكثر او مساويًا له فالشجير وبعض الدّهن او الشجير وحده فضل ولو لم يعلم مقدارهافيه لايجوز لاحتمال الربا والشبهة فيه كالحقيقة. والجوز بدهنه واللبن بسمنه والعنب بعصيره والتمر بدبسه على هذا الاعتبار، واختلفوا في القطن بغزله والكرباس بالقطن يجوز كيفما كان بالاجماع.

"İmam-ı Ebû Hanife ile İmam Ebû Yusuf'a göre eti canlı hayvanla satmak caizdir. İmam Muhammed ise hayvanı kendi cinsinden bir hayvanın etiyle satmak caiz değildir. Ancak et canlı hayvandaki etten fazla ise satış caizdir. Çünkü

bu durumda etin bir kısmı hayvanın eti karşılığı, fazlası da hayvanın sakatı karşılığı olur. Aksi halde riba = faiz meydana gelir. Zira et ve sakatattan biri fazlalık olacaktır. Nitekim susam yağını susamla satarken de böyle yapılması gerekir demiştir.

İmam Ebû Hanife ile İmam Ebî Yusuf diyorlar ki; burada tartılan bir mal tartılmayan bir malla satılmıştır. Çünkü hayvan normal olarak tartılmadığı gibi ağırlığını tartı ile belirlemek de mümkün değildir. Çünkü hayvan kendini sıkmakla hafiflemekte, gevşemekle de ağırlaşmaktadır."

"İmam Ebû Hanife'ye göre taze hurmayı kuru hurmayla eşit olarak satmak caizdir. Diğer iki imam ise caiz değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.v.)'e bu konu sorulduğunda kendisi kurumakla eksilirmi? diye sormuş, evet eksilir cevabını alınca da; "O halde caiz değildir" buyurmuşlardır.

İmam Ebû Hanife ise diyorki ikisi de hurmadır. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.v.)'e bir ara taze hurma hediye edildiğinde "Hayber'in bütün hurmaları böylemidir?" diye sormakla bunlara da hurma adını vermiştir. Rivayet ettiğimiz meşhur hadis-i şerif gereğince de hurmanın hurmayla eşit olarak satışı caizdir."

"Yaş üzümü kuru üzüme satmak da böyledir. Yani bu konuda da gerekçelerini açıkladığımız aynı ihtilaf vardır. Kimisi ise kavurulmuş buğdayın kavurulmamış buğdayla satışında olduğu gibi burada da satışın ittifakla caiz olmadığını söylemiştir. Taze hurmayı taze hurmayla eşit olarak satmak caizdir. Çünkü bu da hadiste geçen hurma satışıdır."

"Zeytin ve susamı kendilerinden fazla olmayan yağlarıyla satmak caiz değildir. Çünkü fazla olan yağlar bu şekilde hem susamdaki yağın karşılığı olurlar hem de artık halindeki zeytin ve susamı karşılarlar. Zira bu durumda satış ribadan soyutlanmış olur. Çünkü bunlardaki yağ tartılıdır. Nitekim zeytin ve susamdaki yağların fazla veya mevcut yağlara eşit olmaları halinde ya artıkla yağın bir kısmı veya yalnızca artık fazlalık olur. Zeytin ve susamdaki yağın miktarı bilinmiyorsa gerçek hükmünde olan riba = faiz şüphesi nedeniyle satış caiz değildir. Ceviz ve sütün kendi yağları ile, üzümün kendi şırasıyla, hurmanın da kendi pekmeziyle satışları da böyledir. Pamuğun iplikle satışı konusunda ihtilaf vardır. Bezin pamukla satışı ise nasıl olursa olsun icma'la caizdir." (193)

ويجوز بيع اللحمان المختلفة بعضها ببعض متفاضلا ومراده لحم الابل والقر والغنم، فأما البقر والجواميس جنس واحد، وكذا المعز مع الضأن، وكذلك البان البقر والغنم وعن الشافعي ورحمه الله لايجوز لانها جنس واحد لاتحاد المقصود، ولنا ان الأصول مختلفة حتّى لايكمل نصاب

193- Hidaye C. 3 S. 64

احدهما بالاخر في الزكاة فكذا اجزاؤها اذا لم تتبدل بالصنعة وكذا خل الدقل بخل العنب للاختلاف بين اصليهما فكذا بين مائيهما ولهذا كان عصيراهما جنسين وشعر المعز وصوف الغنم جنسان لاختلاف المقاصد وكذا شحم البطن بالالية أو باللحم لانها أجناس مختلفة لاختلاف الصور والمعاني والمنافع اختلافا فاحشا ويجوز بيع الخبز بالحنطة والدّقيق متفاضلا لان الخبز صار عدديا او موزونا فخرج من أن يكون مكيلا من كلّ وجه والحنطة مكيلة، وعن أبي حنيفة انه لاخير فيه والفتوى على الأول، وهذا اذا كان نقدين فان كانت الحنطة نسيئة جاز ايضًا وان كان الخبز نسيئة يجوز عند أبي يوسف رحمه الله وعليه الفتوى، ولا خير في استقراضه عددا او وزنا عند أبي حنيفة رحمه الله لانه يتفاوت بالخبز والخباز والتنور والتقدم والتأخر، وعند محمد رحمه الله يجوز بهما للتعامل.

"Değişik etlerin birbirleriyle fazlalıklı satışları caizdir. Bu etlerden maksat deve sığır ve küçük baş hayvanların etleridir. Bu arada sığır ile camus bir cins, keçi ile koyun da bir cins sayılırlar.

Sığır ve küçük baş hayvanların sütü de böyledir. İmam-ı Şafiî'den:

"Caiz değildir. Çünkü bunlardan güdülen amaç aynı olduğundan hepsi aynı cinstirler" dediği rivayet edilmiştir.

Biz diyoruz ki, bunların kaynağı değişiktir. Nitekim zekât konusunda bu hayvanlardan birinin nisabı öbürüyle tamamlanmaz. O halde sun'i olarak değiştirilmedikçe ürünlerinin durumu aynıdır.

Asıllar değişik olduğundan hurma sirkesiyle üzüm sirkesi de böyledir. O halde suları ve şıraları da değişik cinslerdir. Amaçları değişik olduğundan keçi kılı ile koyun yünü de ayrı cinslerdir.

İşkembe yağının kuyruk veya etle satışı da böyledir. Çünkü bunlar arasında görünüş, mahiyet ve menfaatlar bakımından büyük fark bulunduğundan ayrı cinslerdir.

Ekmeği buğday ve unla fazlalıklı satmak caizdir. Çünkü ekmek, artık tamamen ölçü malı olmaktan çıkarak ya sayı veya tartı malı olmuştur. Oysa buğday ölçü malıdır.

İmam Ebû Hanife'den; "Bu satışta hayır yoktur" dediği rivayet edilmiştir. Fetva ise birinci görüşe göredir. İkisinin de peşin olması halinde durum böyle-

dir. Yok eğer buğday va'deli ise yine caizdir. Ekmek vâ'deli ise, İmam Ebû Yusuf'a göre yine caizdir. Fetva da buna göredir.

İmam Ebû Hanife'ye göre ekmeği sayı veya tartı ile borç almakta hayır yoktur, yani caiz değildir. Çünkü ekmekler hem yapı itibariyle hem de ekmekçi, tandır ve erken veya geç pirişilmesi bakımlarından farklı olurlar.

İmam Muhammed'e göre halk arasında böyle bir muamele yaygın olduğu için sayı ve tartı ile de caizdir." (194) (Buna göre fetva verilebilir.)

FÜZULİ (YETKİSİZ) KİŞİNİN SATIŞI HAKKINDA

ومن باع ملك غيره بغير أمره فالمالك بالخيار ان شاء أجاز البيع وإن شاء فسخ، وقال الشافعي رحمه الله لاينعقد لانه لم يصدر عن ولاية شرعية لانها بالملك او باذن المالك وقد فقدا ولا انعقاد الاّ بالقدرة الشرعية ولنا انه تصرف تمليك وقد صدر من أهله في محله فوجب القول بانعقاده اذ لاضرر فيه للمالك مع تخييره بل فيه نفعه حيث يكفى مؤنة طلب المشتري وقرار الثمن وغيره وفيه نفع العاقد لصون كلامه عن الالغاء وفيه نفع المشتري فثبت القدرة الشرعية تحصيلا لهذه الوجوه كيف وان الاذن ثابت دلالة لان العاقل يأذن في التصرف النافع.

"Bir kimse başkasının malını izinsiz olarak satarsa, bu durumda mal sahibi serbesttir. İsterse satışı kesinleştirir, isterse feşheder. İmam-ı Şafiî ise; şer'î yetkiye dayanmadığından akit gerçekleşmez. Zira bu yetkiye ya malın sahibi olmakla ya da onun izniyle sahip olunur. Burada ise her ikisi de bulunmamaktadır. Aynı zamanda satış da ancak şer'i güçle gerçekleşir." demiştir.

Biz (Hanefiler) diyoruz ki; bu bir malı başkasının mülkiyetine geçiren bir tasarruftur. Aynı zamanda bu tasarrufu, ona ehil olan biri satışa konu olabilen bir malda yaptığından satışın gerçekleştiğine hükmetmek gerekir. Çünkü serbest olduğu için mal sahibinin bunda bir zararı yoktur. Zararı olmadığı gibi alıcı aramak, fiyatı belirlemek ve bu gibi külfetlerden kurtulduğu için bunda menfaati vardır ve yine akit yapanın da menfaati vardır. Çünkü onun söylediği de saçma olmaktan korunur. Alıcının da bunda menfaati vardır. İşte bütün bu faydalı hususları meydana getirmek için şer'î yetki gerçekleşmiştir. Çünkü durum iznin varlığına delalet eder. Nitekim akıllı kimse faydalı tasarruflar için izin verir." (195)

194- Hidaye C. 3 S. 64
195- Hidaye C. 3 S. 66

SELEM (Peşin Bedelle Vâ'deli Mal Satışı) BAHSİ

Önce şu terimleri kaydedelim: "Bey'i selem" veresi olan malı peşin olana satmaktır. Selem, lügatta takdim manasınadır. Peşin para veya mal veren müşteriye "müslim" veya "sahibü's-selem" veya "rabbüsselem" denir. Veresiye mal verecek satıcıya da "müslemün ileyh" denir. Böyle satınalınan mala "müslemün fih" ve peşin verilen paraya ve mala da "resülmali selem" denir.

Selem haddizatında yok olanı satmak kabilindendir. Bu yönden kıyasa muhaliftir. Ancak insanların buna şiddetle ihtiyaçları olduğu için ruhsata tabii tutularak kitab, sünnet ve icma ile meşru kılınmıştır. Nitekim şöyle denilir;

السلم مشروع في الكتاب والسنة وإجماع الأمة.

أما الكتاب فقد فسرت به آية الدّين وهي قوله تعالى: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَدَايَنْتُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ﴾. الآية، قال ابن عبّاس: اشهد ان السّلف المضمون إلى أجل مسمّى قد أحله الله في كتابه واذن فيه ثم قرأ هذه الاية.

وأما السنة فما روى ابن عباس انّ رسول الله ﷺ قدم المدينة وهم يسلفون في الثمار السنة أو السنتين والثلاث فقال: «من أسلف في شيء فليسلف في كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم».

وأما الاجماع فقال ابن المنذر أجمع كل من نحفظ عنه من أهل العلم على أن السّلم جائز ولأن بالناس حاجة إليه لأن أرباب الزروع والثمار والتجارات يحتاجون إلى النفقة على أنفسهم أو على الزروع ونحوها حتى تنضج فجوز لهم السلم دفعا للحاجة.

"Selem, kitab, sünnet ve ümmetin icmâ ile meşrudur. Kitabdan meşru olduğunun delili: Borçlanma ayeti, selem ile tefsir edilmiştir. Bu da yüce Allah'ın "Ey iman edenler! Süresi belli bir vakta kadar birbirinize borçlandığınız zaman onu yazın" buyruğudur. (Bakara 282) İbni Abbas: "Ben şahitlik ederim ki, belli bir süreye kadar tazminat altındaki selefi (selemi) yüce Allah kitabında helâl kılmış ve ona izin vermiştir." dedikten sonra bu ayeti kerimeyi okumuştur."

Sünnetten deliline gelince: İbni Abbas'ın rivayetine göre Resûlullah (a.s.) Medine'ye geldiğinde oranın halkı bir iki ve üç seneliğine meyvelerde selem alış-verişi yaparlardı. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Her kim her hangi bir şeyde selem yaparsa, tartısı belli olsun; ölçüsü belli olsun, vadesi belli olsun."

İcmadan deliline gelince: İbnü'l-Münzir şöyle der; "Kendisinden bellediğimiz herkes, selemin caiz olduğu üzerinde icma etmiştir=elbirliği ile kabul etmiştir. Çünkü insanların bu alış-verişe ihtiyaçları vardır. Zira ekin, meyve ve ticaret sahipleri bazen kendilerine ekin ve benzeri mahsullerine olgunlaşıncaya kadar masraf yapmak ihtiyacını duyabilirler. İşte ihtiyaçlarını karşılamak üzere onlar için selem caiz kılınmıştır." (196)

Evet dediğimiz gibi kıyasa aykırıdır. Nitekim Sarahsi şöyle der;

والقياس يأبى جوازه لأنه بيع المعدوم وبيع المعدوم باطل ولكنا تركنا القياس بالكتاب والسنة.

"Kıyas (delili) bunun (selem aktinin) caizliğine engeldir. Zira yok olan bir şeyin satışdır. Oysa yok olan bir şeyin satışı batıldır geçersizdir. Fakat biz kitab ve sünnetten olan delil sebebiyle kıyas delini terk ettik" (197)

Yukarda yazdığımız ayet-i kerime ve hadis-i şerif ile selem satışına cevaz verilmiştir.

تعريف السلم

SELEM'İN ŞERİ TARİFİ

السلم أو السلف بيع آجل بعاجل أو بيع شيء موصوف في الذمة أي انه يتقدم فيه رأس المال ويتأخر المثمن لأجل.

"Selem yahut Selef, vadeli olan bir şeyi peşin olan bir şeye satmaktır. Yahut zimmette niteliği belli olan şeyin satışı demektir. Yani bu satışta sermaye önceden verilir, onun karşılığı olan ise belli bir vadeye tehir edilir." (198)

Fıkıh bilginleri şöyle de tarif ederler;

هو أخذ عاجل بآجل وهو نوع بيع لمبادلة المال بالمال.

"Selem vadeli bir şeye karşılık peşin bir şeyi almaktır. O (selem) bey'ın = satışın bir türüdür. Zira mal değiş-tokuşudur. (199)

196- Elfıkhülislami C.4 S. 596-597
197- Mebsut C. 12 S. 124
198- Elfıkhülislami C. 4 S. 598
199- Mebsut C. 12 S. 129

Selemin şartları:

Cezeri şöyle der;

شروط السلم

الحنفية قالوا شروط السلم تنقسم إلى قسمين قسم منها يرجع إلى العقد وقسم يرجع إلى البدل فاما الذي يرجع إلى العقد فهو شرط واحد وهو أن يكون العقد عاريًا عن شرط الخيار للعاقدين أو لأحدهما.

"Hanefilere göre selemin şartları iki kısma ayrılır. O şartlardan bir kısmı akde râcı olur. Bir kısmı da bedele râci olur. Akde râci olanı diyecek olursak o bir şarttır. Bu akdin iki akidci (yani akdi yapanlar) için veya onlardan biri için muhayyerlik şartı söz konusu olmamalıdır." (203)

Selemin sermayesindeki şartlar Zuhayli şöyle der;

اشترط الحنفية في رأس المال ستة شروط:

١ـــ بيان الجنس أي انه دراهم أو دنانير أو من المكيل حنطة أو شعير أو من الموزون قطن أو حديد ونحوها.

٢ـــ بيان النوع إذا كان في البلد نقود مثل دنانير نيسابورية أو دراهم غطرفية أو حنطة سقية أو بعلية، فاذا كان في البلد نقد واحد فيكتفي بذكر الجنس وينصرف إليه لتعينه عرفا.

٣ـــ بيان الصفة أي انه جيد أو وسط أو رديء.

واشتراط هذه الشروط الثلاثة لازالة الجهالة في العقد لأن جهالة الجنس والنوع والصفة مفضية إلى المنازعة ومثل هذه الجهالة تفسد البيع.

٤ـــ اعلام قدر رأس المال فيما يتعلق العقد فيه بالقدر من المكيلات والموزونات والمعدودات المتقاربة ولا يكتفي بالاشارة إليه وهذا الشرط عند أبي حنيفة، فاذا قال رب السلم: «أسلمت إليك هذه الدّراهم أو الدّنانير» وأشار إليها و لم

203- Elfıkhu alel mezahibil erbaa C. 2 S. 306

Selef ile Selem aynı anlamı taşımaktadır. Nitekim şöyle denilir;

السلم لغة أهل الحجاز والسلف لغة أهل العراق.

"Selem Hicaz bölgesinde yaşayanların lehçesi, Selef ise Irak ahalisinin lehçesidir." (200)

Şafiî'ye göre tarifi şöyledir;

وهو بيع موصوف في الذمة.

"Selem, zimmette vâdeli, niteliği belli bir şeyi (peşin bir şeye) satmaktır."(201)

Selem'in rüknü:

ركن السلم هو الإيجاب والقبول. بأن يقول رب السلم: «أسلمت إليك في كذا أو أسلفت وقال الاخر قبلت».

"Selemin rüknü icap ve kabuldür. İcap müşterinin ben sana (şu kadar para) şu kadar mal karşılığında selem yaptım yahut selef yaptım" demesi diğerinin de "kabul ettim" demesi ile olur." (202)

Fakat satış lafzı ile de olur. Nitekim şöyle denilir;

وينعقد بلفظ البيع في رواية الحسن وهو الأصح.

"(Selem) Hasan'ın rivayetine göre satmak (bey') lafzı ile de tehakkuk eder. Bu daha asahtır."

Yani "Ben hali-hazır mevcut olmayan bir malı sana şu para mukabilinde sattım" demesi ile de olur.

Şafiî'ye göre ise mutlaka selem lafzı ile olmalıdır. Nitekim şöyle denilir;

وأما لفظ السلم فيشترط فيه على الأصح.

"Esah görüşe göre "selem" lafzı selem aktinde gereklidir." El-fıkhül İslâmi Yani selem akdi ancak "selem" yahut "selef" lafzı ile gerçekleşir. Çünkü kıyasa göre bu mevcut olmayan şeyin satışı olduğundan caiz değildir. Ancak şeriatte bu iki lafız ile bu satışın caiz olduğu meydana gelmiştir. Satış lafzı (bey') ile olmaz."

200- Muğnilmuhtac C.2 S. 102
201- Muğnil muhtaç C. 2 S. 103
202- Elfıkhülislami C. 4 S. 599

يعرف وزنها أو قال: «هذه الحنطة»، و لم يعرف مقدار كيلها فلا يصح السلم لأن جهالة رأس المال تؤدي إلى جهالة قدر المسلم فيه وجهالة قدر المسلم فيه تفسد العقد فان أسلم فيما لايتعلق العقد فيه بالقدر كالذرعيات أي (المقيسة بالذراع كالثياب والبسط والحصر) والعدديات المتفاوتة (كالبطيخ والرمان) فانه لايشترط بيان الذرع في الذرعيات ولا بيان القيمة فيها ويكتفي بالاشارة والتعيين باتفاق علماء الحنفية.

٥ــ أن تكون الدّراهم والدنانير منتقدة عند أبي حنيفة لأن كل جهالة تفضي إلى المنازعة فهي مفسدة للعقد، وقال الصاحبان: ليس هذا بشرط.

٦ــ تعجيل رأس المال وقبضه فعلا في مجلس العقد قبل افتراق العاقدين بنفسيهما سواء أكان رأس المال عينا أم دينا فان تفرق المتعاقدان قل القبض بطل العقد وانفسخ لأنه يختل عندئذ الغرض المقصود من السلم وهو الاستعانة على الانتاج والتحصيل فلو كان الثمن عينا وافترق العاقدان دون قبض اختل معنى السلم لأن الرّسول ﷺ يقول: «أَسْلِفُوا فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ»، والاسلاف هو التقديم ولأنه انّما سمي سلما لتسليم رأس المال فاذا تأخر لم يكن سلما فلم يصح فلابد من قبض أحد العوضين ليتحقق معنى اسم السلم.

وإن كان الثمن دينا في الذمة (أي من النقود مثلا) فلابد من تسليمه أيضًا حتى لايكون السلم بيعا للدين بالدين لأن المسلم فيه دين في الذمة فلو أخر تسليم رأس مال السلم عن مجلس العقد لكان التأخير في معنى مبادلة الدين بالدين الخ

"Hanefilere göre re'sülmalda = sermayede altı şey şarttır: 1- Cinsin açıklanması: Yani bu dirhemler veya dinarlar olacak, buğday yahut arpa gibi ölçülen şeylerden mi olacak yoksa pamuk, demir gibi tartılan şeylerden mi olacak, bilinmesi gerekir.

2- Türün açıklanması: Eğer bir beldede Nisaburi dinarları yahut Gitrifi dirhemler (yani hangi cins paralardan olduğunu açıklamalıdır.) Veya çeşitli türde buğdaylar bulunuyorsa bunun açıklanması gerekir. Şayet o beldede tek bir para varsa bir bedeldir. Bunun türünün söz konusu edilmesi yeterlidir ve örfen teâyyun edildiği = belirlediği için o kabul edilir.

3- Niteliğin açıklanması: Malın kaliteli mi, orta mı, adi mi olacağının açıklanması gerekir.

Bu üç şartın koşulmasından maksat, akitteki bilgisizliği ortadan kaldırmaktır. Çünkü cins, tür ve niteliklerin belli olmaması anlaşmazlığa götürür. Bu gibi anlaşmazlık da satışı bozar.

4- Ölçülen, tartılan ve taneleri yaklaşık aynı büyüklükte olanlarda akitte miktarın bağlı olduğu sermayenin miktarının bilinmesi gerekir, ona işaret etmek yeterli değildir Bu şart Ebû Hanife'ye göredir. Şayet rabbüsselem (müşteri) "Bu dirhem yahut dinarlar ile seninle selem yaptım" dese ve bunlara işaret etmekle birlikte ağırlıkları belli olmasa yahut "şu buğday" deyip de onun ölçüsünün ne olduğu bilinmese böyle bir selem sahih olmaz. Çünkü sermayenin bilinmemesi müslemün fih'in malın miktarının da bilinmemesi sonucuna getirir. Müslemün fih'in (satınalınan mal)'ın miktar olarak bilinmemesi ise akdi bozar.

Şayet zer'iyet gibi (yani kumaş, yaygı ve hasır gibi uzunluk ölçüsü ile ölçülen) şeyler (kavun ve nar gibi) birbirinden farklı ile satılan ve akdin miktarına tealluk etmediği şeylerde selem yapacak olursa zer'iyatta uzunluğun miktarının açıklanması ve kıymetinin beyanı şart değildir. Hanefi âlimlerinin ittifakı ile bunlara işaret ve belirtmek yeterlidir.

(İmam Şafiî) ile Ebû Yusuf, Muhammed şöyle derler: Sermayenin miktarının bilinmesi şart değildir. görülmesi yeterlidir. Çünkü bu, semen = para ve belli olan satılık mal gibi müşahede olunan = görünen şeylerdir.

5- Ebû Hanife'ye göre dirhem ve dinarların = paraların kalite veya kalitesizliği de bilinmelidir. Çünkü bu konudaki bilgisizlik anlaşmazlığa götürür; bu da akdin fasit olması sonucunu verir. Ebû Yusuf ile Muhammed ise bunun şart olmadığını söylemişlerdir.

(Aynı eser şöyle devam eder;)

6- Sermayenin peşin ödenmesi ve akit meclisinde filen kabzedilmesi. Sermayenin ayn yahut borç olması arasında fark yoktur. Şayet akdi yapan kişiler kabzdan önce ayrılacak olurlarsa akit batıl olur ve feshedilir. Çünkü bu durumda selemden gözetilen maksat ortadan kalkar. Maksat ise, üretim konusunda gereken desteği sağlamak ve bunu tahsil etmektir. Şayet semen = bedel bir ayn olur, akdi yapan taraflar da kabz olmaksızın ayrılacak olurlarsa selemin manasına zarar fesat gelir. Çünkü Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurmaktadır: "Ölçeği belli şeylerde selef (selem) yapınız." Selem yapmak ise peşin vermek demektir. Çünkü böyle bir akde selem adının verilmesi sermayenin teslim edilmesi dolayısıyladır. Bu gecikecek olursa selem olmaz; o bakımdan sahih de olmaz. İşte bundan dolayı "selem" adının anlamının gerçekleşmesi için iki bedelden birisinin kabzedilmesi zorunludur.

(Aynı eser şöyle devam eder;)

"Şayet semen = bedel zimmette deyn = borç olursa meselâ nakit olursa, bunun da teslim edilmesi kaçınılmazdır. Ta ki, selem deynin ile (borcun borç karşılığı) satılması olmamış olsun. Çünkü müslemün fih = (satınalınan mal) zaten zimmette bir deyndir. Eğer sermayenin teslimi akit meclisinden sonra geciktirilecek olursa, bu geciktirme deynin deyn ile mübadelesi anlamına gelir. Resûlullah (a.s.v.) ise deynin deyn ile (borcun borç ile) satışını yasaklamıştır. Diğer taraftan selemde garar da vardır. Yani telef olmaya maruzdur yahut varlığı tehlikelidir. O bakımdan ayrıca sermayenin geciktirilmesi gararı (aldanmayı) buna eklenmemelidir." (204)

اشترط الحنفية في المسلم فيه أحد عشر شرطًا

أحدها: أن يكون معلوم الجنس كأن يبين حنطة أو شعير أو نحوهما.

الثاني: أن يكون معلوم النوع كأن يقال حنطة سقية أو سهيلة أو جبلية.

الثالث: أن يكون معلوم الصفة كأن يقال حنطة جيدة أو رديئة أو وسط ويلاحظ انه يكتفي ببيان الجنس والنوع والصفة فلا يصح أن يذكر في العقد انه من الناتج الذي سيظهر جديدًا وهو لم يتكون بعد لأنه يكون بيع المعدوم صراحة وهو لايجوز.

الرابع: أن يكون معلوم القدر بالكيل أو الوزن أو العد أو الذرع.

الخامس: ألا يكون في البدلين إحدى علتي ربا الفضل وهي إما القدر المتفق أو الجنس المتحد لأن العقد حينئذ يتضمن الربا لأن حرمة ربا النساء تتحقق باحدى هذين الوصفين.

وبعارة أخرى انه يشترط ألا يكون في السلم أحد وصفي علة ربا الفضل هو علة ربا النساء. فاذا اجتمع أحد هذين الوصفين في بدلي السلم يتحقق ربا النساء والعقد الذي فيه ربا فاسد.

السادس: أن يكون المسلم فيه مما يتعين بالتعيين فان كان مما لايتعين بالتعيين

204- Elfıkhül ıslamı C 4 S 602

كالدّراهم والدّنانير لايجوز السلم فيه لأن المسلم فيه مبيع والمبيع مما يتعين بالتعيين والدّراهم والدّنانير لاتتعين في عقود المعاوضات فلم تكن مبيعة فلا يجوز السلم فيها.

السابع: أن يكون المسلم فيه مؤجلا، وقال الشافعي يجوز السلم حالا ومؤجلا وأجل السلم مقدر بشهر أو ما يقاربه.

الثامن: أن يكون جنس المسلم فيه أي (المبيع) موجودا في الأسواق بنوعه وصفته من وقت العقد إلى وقت حلول أجل التسليم ولا يتوهّم انقطاعه عن أيدي الناس فيما بين ذلك كالثمار والفواكه واللبن ونحوها لايجوز السلم لأن القدرة على التسليم ثابتة للحال وفي وجودها عند حلول الأجل شك لاحتمال الهلاك.

التاسع: أن يكون العقد باتا ليس فيه خيار الشرط للعاقدين أو لأحدهما فلو أسلم شخص دينارًا في مد حنطة على انه بالخيار ثلاثة أيام وقبض المسلم إليه الثمن (رأس المال) وتفرقا ببدنيهما يفسد عقد السلم لأن جواز البيع بشرط الخيار ثبت على خلاف القياس لحاجة الناس إليه فلا يقاس عليه غيره إذ لاحاجة في السلم الى الخيار.

العاشر: بيان مكان الايفاء إذا كان للمبيع كلفة ومؤنة كالحنطة والشعير وهذا الشرط في جواز السلم عند أبي حنيفة واما عند الصاحبين فلا يشترط ذلك.

الحادي عشر: أن يكون المسلم فيه مما ينضبط بالصفات التي يختلف الثمن باختلافها ظاهرا أي أن يكون المبيع من الأموال التي تقبل الثبوت في الذمة وهي المثليات بأن يكون من المكيلات أو الموزونات أو الذرعيات او الاعداد المتقاربة مثل الحبوب والثمار والدقيق والثياب والقطن والكتان والحديد والرصاص والأدوية والجوز والبيض.

"Hanefiler müslemün fihte = selem akdi ile satın alınan malda on bir şart gerekli olduğunu kabul ederler.

1- Buğday, arpa vb. bir şey olduğunu açıklamak gibi cinsinin belli olması.

2- Sulama yahut ova veya dağ buğdayı denilmesi gibi türünün belli olması,

3- Kaliteli, bayağı yahut orta gibi ifadelerle niteliğinin belli olması. Dikkat edilecek olursa cins, tür ve niteliğin açıklanması ile yetinilir. Fakat henüz oluşmamışsa akitte yani meydana gelecek ürünün zikredilmesi sahih değildir. Çünkü o takdirde bu açıktan açığa var olmayan şeyin satılması demektir ki, bu da caiz değildir.

4- Ölçü, tartı, sayı yahut uzunluk ölçüsü ile miktarının belli olması. Bu dört şartın koşulmasının sebebi, daha önce (selem aktindeki) sermayede şart olduğunu belirttiğimiz husustur. Bu da bilgisizliğin giderilmesidir.

5- Her iki bedelde de riba elf-adl = fazlalık faizinin sebeblerinden hangi birisinin bulunmaması. Bu iki sebep ise ya üzerinde ittifak edilen miktardır veya aynı cinsten olmasıdır. Çünkü bu durumda akit faiz ihtiva eder. Zira riba ennesie bu iki nitelikten birisi ile gerçekleşir.

Diğer bir ifade ile selemde riba el-fadl = fazlalık faiz türünün sebebinin iki niteliğinden her hangi birisinin olmaması gerekir. Bu ise ya ölçü ve tartı veya cinstir. Zira riba el-fazl = fazlalık faiz sebebininin iki niteliğinden birisi riba ennesienin sebebidir. Selemin iki bedelinde bu iki nitelikten biri bulunacak olursa, ribaen-nesie gerçekleşir. İçinde öyle bir faizin bulunduğu akit de fasıddır.

6- Müslemün fihin belirtmekle belirlenebilecek şeylerden olması gerekir. Şayet dirhemler, dinarlar (yani paralar) gibi belirlenmeyen cinsinden olmasa onda selem olmaz. Zira müslemün fih=kendisi için selem yapılan mal satılık maldır. Oysa satılık malın tayin ile belirlenen şey olması niteliğini taşıyan cinstendir. Paralar ise öyle bir niteliği yoktur (yani) karşılıklı değiş-tokuşu yapılan şeylerde paranın tayini söz konusu değildir. Binaenaleyh satılık mal olmadığından onun için Selem de söz konusu olmaz.

7- Müslemün fihin tecil edilmiş olması gerekir. Şafiî'ye göre ise selem peşin olarak da vadeli olarak da caizdir. Selem süresi bir ay veya buna yakın süre ile takdir edilmiştir. Çünkü bu süre vadenin peşinde azami süresidir.

8- Müslemün fihin, yani satılan şeyin cinsinin türünü niteliği ile akit zamanından teslim vadesinin geleceği zamana kadar piyasada bulunması ve insanların elinde tamamiyle bulunmayacağının zannedilmemesi. Tahıllar gibi. Akit esnasında yahut vade zamanında mevcut değilse veya bu süre içerisinde insanların elinde bulunmayacak olursa, mahsul, meyve, süt ve benzeri şeylerde olduğu gibi selem caiz olmaz.

9- Akit kesinleşmiş olmalıdır. Aktin her iki tarafı veya bir tarafı için şart muhayyerliği bulunmamalıdır.

Zira selemde muhayyerliğe ihtiyaç yoktur.

10- Satılık malın masraf ve harcamaları sözkonusu ise buğday ve arpa gibi teslim yerinin açıklanması. Bu Ebû Hanife'ye göre selemin caiz olması hususunda bir şarttır. Ebû Yusuf ile Muhammed'e göre ise bu şart aranmaz.

11- Müslemünfihin görünürde değişiklik göstermesi sebebiyle semenin de değişik gösterebildiği niteliklerle tespit ve tayin edilebilir türden olması. Yani satılan şeyin zimmette sabit olması mümkün olan mallardan olması gerekir. Bunlar ise misliyattır. (dengesi olan şeylerdir.) Satılan şeyin mekilat (ölçülebilir) yahut mevzunat (tartılabilir) yahut zer'iyyat (uzunluk ölçü ile ölçülebilir) yahut mütekarib a'dad (birbirine yakın sayı ile alıp satılan şeylerden) olması gerekir. Tahıllar, meyveler, un, kumaş, pamuk, keten, demir, kurşun, ilaç, ceviz ve yumurta gibi..." Aynı eser ve Feteva-i Hindiyye C. 3 S. 179-180.

SELEM'İN HAKKINDA CAİZ VE CAİZ OLMAYAN ŞEYLER

Hidaye şöyle der:

وهو جائز في المكيلات والموزونات لقوله عليه الصّلاة والسّلام: «مَنْ اَسْلَمَ مِنكُمْ فَلْيُسْلِمْ فِى كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ اِلٰى اَجَلٍ مَعْلُومٍ». وَالْمُرَادُ بِالْمَوْزُونَاتِ غَيْرُ الدَّرَاهِمِ وَالدَّنَانِيرِ لاَنَّهُمَا أثمان والمسلم فيه لابد أن يكون مثمنا فلا يصح السلم فيهما وكذا في المذروعات لأنه يمكن ضبطها بذكر الذرع والصفة ولابد منها لترتفع الجهالة فيتحقق شرط صحة السلم وكذا في المعدودات التي لاتتفاوت كالجوز والبيض لأن العددي المتقارب معلوم القدر مضبوط الوصف مقدور التسليم فيجوز السلم فيه ... الخ.

"Selem, ölçü ve tartı mallarında caizdir. Çünkü Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

"İçinizde her kim ki selem satışı yaparsa, bunu belli bir süre için, miktarı belli bir ölçü veya tartı malında yapsın."

Tartı mallarından maksat gümüş ve altın dışındaki mallardır. Çünkü bunlar değerdirler. Oysa selem akdi yapılan malın değer biçilen mal olması gerekir. Bu nedenle onlarda selem sahih olmaz.

Arşınla ölçülen mallarda da selem caizdir. Çünkü bunların arşını, niteliğini ve sanat özelliğini söylemekle onları tanıtmak mümkündür. Belirsizliğin ortadan kalkması için bunların bilinmesi zorunludur. Böylece selem'in sıhhat şartı gerçekleşmiş olur.

Ceviz ve yumurta gibi taneleri değişik olmayan sayı mallarından da caizdir. Çünkü taneleri yapıcı ve değerce birbirlerine yakın olan sayı malının miktarı belli, niteliği düzenli ve teslimi mümkün olduğundan onda selem akdi caizdir. Bu konuda büyük ve küçük taneler arasında fark yoktur. Çünkü halk bu farkı dikkate almamayı adet haline getirmiştir. Kavun ve nar ise böyle değildir. Çünkü bunlardan her birinin taneleri arasında değerce büyük fark vardır."(205) Aynı eser şöyle devam eder;

ولا يجوز السلم في الحيوان وقال الشافعي يجوز لأنه يصير معلوما ببيان الجنس والسن والنوع والصفة والتفاوت بعد ذلك يسير فاشبه الثياب ... الخ.

"Hayvanda selem caiz değildir. İmam-ı Şafiî ise; "Caizdir. Çünkü hayvan da, cins, yaş, tür ve niteliğinin açıklanmasıyla belirli hale gelmektedir. Bunlar dışındaki farklılık ise, önemsizdir. Böylece hayvan da elbise gibi olur" demiştir.

Biz (Hanefiler) diyoruz ki; anılan durumların açıklanmasından sonra da hayvanın değerinde büyük farklılık doğuracak -güzel huy gibi bir takım manevi özellikler belirsiz kalmaktadır. Bu durum ise anlaşmazlığa yol açar. Elbise ise, kul yapısı olduğundan böyle değildir. Şöyleki; aynı şekilde dokunan iki elbisenin farklı olmaları pek azdır. Bir de yapılan sahih bir rivayette Peygamber Efendimiz (a.s.v.); "Hayvanda selemden men' etmiştir." Buna bütün canlılar dahil olur."

"Selem ile satılan mal akit anından teslim edileceği ana kadar mevcut olmadıkça selem caiz değildir. Şöyle ki; akit anında yok, teslim anında mevcut ise veya tersine ise veya akit ile teslim arasında bir ara yok olursa bu durumlarda satış caiz değildir. İmam-ı Şafiî ise:

Mal, teslim anında mevcut ise selem caizdir. Çünkü bu takdirde selemin kesinleşmesiyle malı teslim etmek mümkündür" demiştir. Biz diyoruz ki:

Peygamber Efendimiz (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "Olgunlaşmaya başlamadıkça meyveleri selem ile satmayın."

Bir de malı teslim etmek, onu elde etmekle mümkün olur. O halde elde edilebilmesi için selem süresi boyunca varlığının devam etmesi gerekir." (206)

205- Hidaye C. 3 S. 72
206- Hidaye C. 3 S. 72

ويجوز السلم في السمك المالح وزنا معلوما وضربا معلوما لأنه معلوم القدر مضبوط الوصف مقدور التسليم ولا يجوز السلم فيه عددًا للتفاوت ... الخ.

"Tartısı ve türü belli olan tuzlanmış balıkta selem caizdir. Çünkü bu miktarca belli nitelikçe düzenli olup sürekli bulunduğundan teslimi mümkündür. Ancak farklılık nedeniyle bunda sayı ile selem caiz değildir.

Kışın bulunmadığı için bulunduğu sırada satış yapılmadıkça ve tartısı ile türü belli olmadıkça taze balıkta selem caiz değildir. Şayet satış devamlı bulunduğu yörede yapılıyorsa her zaman mutlak surette caizdir. Fakat açıkladığımız nedenle sayı ile değil bir tartı ile selem caizdir. İmam Ebû Hanife'den; kesilen çok büyük balıkların etinde de tıpkı diğer etlerde olduğu gibi selem caiz değildir.

İmam Ebû Hanife'ye göre ette selem caiz değildir. Diğer iki imam ise; satıcı etin belli bir yerinin belli bir niteliğini söylerse selem caizdir
Çünkü bu et tartılı ve niteliği düzenli bir ettir. Bu nedenle de zayi edildiğinde benzeri ödenmekte, tartı ile borç olarak alınabilmekte ve onda fazlalık ribâsı = faizi meydana gelmektedir. Kuşların eti ise böyle değildir. Bir de kuş etinin belli bir yerini nitelemek mümkün değildir."

"İmam Ebû Hanife diyor ki et belirsizdir. Çünkü kemiklerin azlığı ve çokluğu ile mevsimlere göre değişen semizlik ve zayıflık bakımlarından etler arasında farklılık olur. Bu belirsizlik ise anlaşılmazlığa yol açar." (207)

ولا يجوز السلم بمكيال رجل بعينه ولا بذراع رجل بعينه معناه اذا لم يعرف مقداره لأنه يتأخر فيه التسليم فربما يضيع فيؤدي الى المنازعة.

ولابد أن يكون المكيال مما لاينقبض ولا ينبسط كالقصاع مثلا فان كان مما ينكبس بالكبس كالزنبيل والجراب لايجوز الاّ في قرب الماء للتعامل فيه كذا روي عن أبي يوسف.

"Bir kimsenin özel ölçek ve arşınıyla selem caiz değildir. Yani eğer miktarları bilinmiyorsa böyledir. Çünkü selemde teslim vâdeli olduğu için ölçek veya arşın kaybolup anlaşmazlığa yol açabilir."

207- Hidaye C. 3 S. 72

"Ayrıca ölçü aletinin büzülüp genişleyen cinsten de olmaması gerekir. Örneğin çanak gibi. Yok eğer yumuşak sepet ve torba gibi sıkıştırmayla büzülüyorsa anlaşmazlık nedeniyle selem caiz değildir. Ancak İmam Ebû Yusuf'dan yapılan rivayete göre su tulumları böyle değildir. Çünkü bunlarda halk arasında muamele yaygındır." (208)

Yukarda kayd ettiğimiz şartların özeti:

وجملة الشروط جمعوها في قولهم اعلام رأس المال وتعجيله واعلام المسلم فيه وتأجيله وبيان مكان الايفاء والقدرة على تحصيله ولا يجوز التصرف في رأس مال السلم والمسلم فيه قبل القبض اما الأول فلما فيه من تفويت القبض المستحق بالعقد وأما الثاني فلأن المسلم فيه مبيع والتصرف في المبيع قبل القبض لايجوز.

ولا تجوز الشركة والتولية في المسلم فيه لأنه تصرف فيه فان تقايلا السّلم لم يكن له أن يشتري من المسلم اليه برأس المال شيئا حتّى يقبضه كلّه لقوله عليه الصّلاة والسّلام: «لاَتَأْخُذْ اِلاَّ سَلَمَكَ اَوْ رَأْسَ مَالِكَ» أي عند الفسخ.

ويجوز السلم في الثياب اذا بين طولا وعرضا ورقعة لأنه أسلم في معلوم مقدور التسليم ولا بأس بالسلم في اللبن والآجر اذا سمي ملبنا معلوما لأنه عددي متقارب لاسيما اذا سمّي الملبن وكل ما أمكن ضبط صفته ومعرفة مقداره جاز السّلم فيه لأنه لايفضي إلى المنازعة وما لايضبط صفته ولا يعرف مقداره لايجوز السلم فيه لأنه دين وبدون الوصف يبقى مجهولا جهالة تفضي الى المنازعة ولا بأس بالسّلم في طست أو قمقمة أو خفين او نحو ذلك اذا كان يعرف لاستجماع شرائط السّلم وإن كان لايعرف فلا خير فيه لأنه دين مجهول ... الخ.

208- Hidaye C. 3 S. 72

"Selemin bütün (mezkur) şartlarını şu sözde toplamışlardır: Bedeli açıklayarak peşin ödemek, satın alınan malı açıklayarak sonradan teslim etmek, malın teslim edileceği yeri açıklamak ve malı bulma gücüne sahip olmak.

Teslim alınmadıkça selem akdindeki bedel ile selemde satın alınan malda tasarruf etmek caiz değildir. Birincinin sebebi, gerekli olan teslim alınmanın engellenmesidir. İkincisinin nedeni ise selem konusu olan malın satılan mal olmasıdır. Teslim alınmadıkça da satın alınan malda tasarrufta bulunmak caiz değildir."

Selem ile satın alınan malda ortaklık ve tevliye caiz değildir. Çünkü bunlar malda tasarruftur. Selemi bozmaları halinde alıcı sermayesinin tümünü geri almadıkça onunla satıcıdan hiç bir şey satınalamaz. Çünkü Peygamber (a.s.v.); "Selem ile satın aldığından veya selem aktinin feshi yapıldığı zaman sermayesinden başka bir şey alma" buyurmuştur.

"Bir kimsenin selem akdiyle satın aldığı bir kürr (büyük ölçek) buğdayı teslim zamanı geldiğinde satıcı başka birinden aynı miktarda buğday satın alarak aldığı buğdayın yerine bu buğdayı teslim almasını isterse, bu onun yerine geçemez. Ancak satıcı alıcının bu buğdayı önce onun adına teslim aldıktan sonra kendine kabul etmesini ister ve alıcı da önce onun adına teslim alıp ölçtükten sonra kendi adına ölçüp teslim alırsa bu durumda selem caizdir. Çünkü ölçmek şartıyla iki akit birden yapıldığından buğdayın iki defa ölçülmesi gerekir. Zira Peygamber (a.s.v.) iki defa ölçülmedikçe yiyecek maddesinin satışından men' etmiştir. Daha önce de geçtiği üzere hadisin ilgili olduğu konu da budur. Burada selem akdi daha önce de yapılmış bile malın teslim alınışı, akdin devamı olduğu gibi, aynı zamanda satışın yeniden yapılması hükmündedir.

Uzunluk, genişlik ve kalitesinin açıklanması halinde elbisede selem caizdir. Çünkü bu takdirde selem açıkladığımız üzere teslimi mümkün belli bir malda yapılmış olmaktadır.

Kalıbının belirtilmesi halinde kerpiç ile tuğlayı selem akdiyle satmakta bir beis yoktur. Çünkü bunlar taneleri az farklı olan sayı mallarıdır. Kalıbın belirtil-

mesi halinde ise fark daha da azalmaktadır. Anlaşmazlığa yol açmadığı için niteliği standart olabilen ve miktarı belirlenebilen her şeyde selem caizdir. Fakat niteliği standart olmayan ve miktarı belirlenmeyen her şeyde de selem caiz değildir. Çünkü selem borç olduğundan niteliğinin belirsiz olması halinde akitte anlaşmazlığa yolaçan bir belirsizlik meydana gelir.

Selemde aranan şartları içinde topladığından belirli oldukları takdirde leğen, güvüm ve mestler gibi şeylerde selem akdiyle satmakta beis yoktur. Belirli olmamaları halinde ise belirsiz borç olduklarından selem ile satışları caiz değildir. Genel bir teamül = muamele olduğundan bunlardan birini süre belirtmeden sanatçıya bir şey yaptırmak da istihsanen caizdir. Kıyasa göre ise caiz değildir.

Çünkü var olmayan bir malı satmaktır. Sahih olan görüşe göre bu sözleşme değil, satış olur. Zira fi'len var olmayan birşey bazen hükmen var sayılır. Kaldı ki burada akid konusu olan çalışma değil yapılması istenen maldır. Nitekim sanatçı, kendisinin yapmadığı bir malı hazır olarak veya akidden önce kendisinin yaptığı bir malı getirir ve alıcı da bunu alırsa satış caizdir. Oysa satın alınan mal, alıcının seçimiyle belirir. Nitekim alıcı malı görmeden önce satıcının onu satması caizdir. Bütün bu söylediklerimiz sahih olan görüşe göredir.

Alıcı yapılan malı gördüğünde serbesttir: İsterse alır, isterse vazgeçer. Çünkü kendisi görmediği bir şeyi satın almıştır. Sanatçı ise serbest değildir. Çünkü sanatçı müşterinin görmediği bir şeyi satmıştır.

İmam Ebû Hanife'den; "Sanatçı da serbesttir. Çünkü o da deriyi ve benzerini kesmek sûretiyle zarara girmeden malı teslim edememektedir, dediği rivayet edilmiştir."

İmam Ebû Yusuf'dan; "İkisi de serbest değildir. Şöyle ki; sanatçı açıkladığımız nedenle serbest değildir. Alıcının serbest oluşunda ise sanatçının zararı vardır. Çünkü kendisinin vazgeçmesi halinde başkası bu malı o fiyatla almayabilir" dediği rivayet edilmiştir. Elbise gibi halkın muamelesi bulunmayan mallarda böyle bir muamele caiz değildir. Çünkü bu durumda muameleyi caiz kılan sebep yoktur. Muamele bulunan mallarda ise, ancak niteliklerini söylemekle tanıtılabilmeleri halinde caizdir. Taki teslim edilmeleri mümkün olsun.

Muamele bulunan malda süre belirtilmesi halinde İmam Ebû Hanife'ye göre muamele seleme dönüşür. Diğer iki imama göre seleme dönüşmez. Teamül (halkın arasında yaygın) muamele bulunmayan malda süre belirtilmesi halinde ise muamele ittifakla seleme dönüşür. İki imam diyor ki: Sanatçıdan malın yapılmasını istemek olan "istisna" kelimesi gerçek manasında kullanıldığından bu mananın gereğini korumak gerekmekte ve bu nedenle de belirtilen sürenin peşin hükmünde olması gerekir. Muamele bulunmayan mallarda ise durum böyle değildir. Çünkü bu fasit bir "istisnâ" olduğundan sahih selem olarak kabul edilir.

İmam Ebû Hanife ise; "Bu selem ihtimali olan bir borçtur. Selem ise şüphe götürmeyen bir icmâ ile caizdir. İstisnanın teamül haline getirilmesinde ise şüphe bulunduğundan muamelenin selem kabul edilmesi daha uygundur." (209)

ويجوز بيع الكلب والفهد والسّباع المعلم وغير المعلم في ذلك سواء وعن أبي يوسف رحمه الله: لايجوز بيع الكلب العقور لأنه غير منتفع به، وقال الشافعي رحمه الله: لايجوز بيع الكلب لقوله عليه الصّلاة والسّلام: «إنّ مِنَ السُّحْتِ مَهْرَ الْبَغِيّ وَثَمَنَ الْكَلْبِ»، ولأنه نجس العين والنجاسة تشعر بهوان المحل وجواز البيع يشعر باعزازه فكان منتفيا ولنا انه عليه الصّلاة والسّلام نهى عن بيع الكلب إلاّ كلب صيد أو ماشية، ولأنه منتفع به حراسة واصطيادًا فكان مالاً يجوز بيعه بخلاف الهوام المؤذية لأنه لاينتفع بها والحديث محمول على الابتداء قلعا لهم عن الاقتناء ولا نسلم نجاسة العين ولو سلم فيحرم التناول دون البيع.

"Köpek, pers ve canavarların satışı câizdir. Bu konuda eğitilmemişlerle eğitilmişler arasında fark yoktur. İmam Ebû Yusuf'dan; "Isıran köpeğin satışı caiz değildir. Çünkü ondan faydalanılmaz" dediği rivayet edilmiştir. İmam-ı Şafiî ise: "Köpeğin satışı câiz değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.v.):

"Zina eden kadının mehri ile köpeğin bedeli haram şeylerdendir." buyurmuştur. Bir de köpeğin özü necistir. Necaset ise, necisin değersizliğini gösterir. Oysa satışının caiz olması değerli olduğunu gösterir. O halde satışı geçersizdir." demiştir.

Biz diyoruz ki; Peygamber Efendimiz (a.s.v.) her köpeğin değil, av ve çoban köpeği dışındaki köpeklerin satışından men' etmiştir. Bir de avlanma ve korumada köpekten istifade edilir. Bu nedenle maldir ve satışı caizdir. Zarar verici zehirli hayvanlar ise böyle değildir. Çünkü onlardan istifade edilmemektedir. Hadis-i şerif ise İslâm'ın ilk dönemine ait olup köpeğin diğer hayvanlar gibi beslenmesinin önlenmesini amaçlamaktadır. Özünün necis olduğunu da kabul etmiyoruz. Kabul edilse bile satışı değil, el sürülmesi haram olur. (210)

ولا يجوز بيع الخمر والخنزير لقوله عليه الصّلاة والسّلام: إنَّ الَّذِى حَرَّمَ شُرْبَهَا حَرَّمَ بَيْعَهَا وَأَكْلَ ثَمَنِهَا. ولأنه ليس بمال في حقنا.

İçki ve domuz satışı caiz değildir. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.v.):

"Kuşkusuz içimini haram kılan Allah (Azze ve Celle) satışını ve bedelini yemeyi de haram kılmıştır." buyurmuştur.

Bir de açıkladığımız üzere bunlar biz müslümanlara göre mal değillerdir."(211) Mezkur eser şöyle devam eder;

209- Hidaye C. 3 S. 75
210- Hidaye C. 3 S. 75
211- Hidaye C. 3 S. 75

ولا بأس ببيع السرقين ويكره بيع العذرة وقال الشافعي رحمه الله: لايجوز بيع السرقين أيضًا لأنه نجس العين فشابه العذرة وجلد الميتة قبل الدّباغ ولنا انه منتفع به لأنه يلقى في الأراضي لاستكثار الريع فكان مالا والمال محل للبيع بخلاف العذرة لأنه لاينتفع بها الا مخلوطا ويجوز بيع المخلوط وهو المروي عن محمد رحمه الله وهو الصحيح وكذا يجوز الانتفاع بالمخلوط لابغير المخلوط في الصحيح والمخلوط بمنزلة زيت خالطته النجاسة.

"Hayvan tersinin satımında bir beis yoktur. Ancak insan tersinin satışı mekruhtur. İmam-ı Şafiî hayvan tersinin satışı da caiz değildir. (Ancak Şafiî fakihler bu hususta şöyle fetva verirler: Bizzat hayvan tersinin satışı caiz değil de fakat intifâ hakkı verilerek mukabilinde para alınabilir. Ya da ceâlet yoluyla Şafiî olan kimse, bir köylüye diyecek ki, "sen şu kadar tezek bana getirirsen ben şu kadar sana vereceğim." ve böylece bedelini alıp ve tezekleri vererek o gibi şeyleri değerlendirir. Aksi halde satışı caiz olmaz. Çünkü o da necis-ul-ayn'dır. yani bizzat necistir.) Dolayısıyla insan tersi ile tabaklanmamış murdar hayvanın derisine benzer demiştir.

Biz diyoruz ki: Hayvan tersinden faydalanılabilir. Çünkü daha verimli ürün elde etmek için tarlaya atılır. Bu itibarla mal sayılır. Mal da alım satıma kabildir. Ama insan tersinden ancak başka bir şeyle karıştığı takdirde yararlanılabilir.

İmam Muhammed karışık necis şeylerin satışı caizdir demiştir. Ve sahih olan da budur. Keza karışık necis şeylerden yararlanılabilir. Ama sahih kavle göre karıştırılmamış olandan yararlanılamaz. Necasetle karıştırılmış zeytin yağı mesâbesinde mülahaza edilir."(212) Şafiî fıkhında tezek gibi necasetin satışı hakkında şöyle bir ruhsat şeklini gösterdiğini görüyoruz;

ويجوز نقل اليد عن النجس بالدّراهم كما في النزول عن الوظائف وطريقه أن يقول المستحق له اسقطت حقي من هذا لك بكذا فيقول الاخر قبلت.

"Görevlerden feragat edip başkasına devir etmede olduğu gibi para mukabilinde birisinin tezek gibi bir necis malından el kaldırmak caizdir. Bunun yolu şöyledir; birisinin necis malı olupta "ben şu kadar para mukabilinde hakkımdan vazgeçerek menfaatını sana devir ettim" deyip te o da "kabul ettim" derse bu

212- Hidaye C. 3 S. 91

caiz olur. Tıpkı vazifeli bir memurun vazifesinden feragat edip bir ücret mukabilinde başkasına devir edip, onun da kabul etmesi caiz olduğu gibi." (213)

SİLAH SATIŞI

ويكره بيع السلاح في ايام الفتنة معناه ممن يعرف انه من أهل الفتنة لانه تسبب الى المعصية وان كان لايعرف انه من اهل الفتنة لابأس بذلك لانه يحتمل انه لايستعمله في الفتنة فلا يكره بالشك.

"Fitne ve anarşi günlerinde silah satışı mekruhtur. Yani anarşist olduğu bilinen kişiye silah satmak mekruhtur. Çünkü satmakta günaha sebebiyet verme durumu vardır. Şayet kişinin anarşist olduğu bilinmezse, ona silah satmakta bir beis yoktur. Zira söz konusu silahı kötülükte kullanmayabilir. Ve şüphe üzerine silah satışı mekruh olmaz." (214)

Ancak bu asırda fitne, fesadın kol gezdiği ortamda kötü insanlara silah satmak asla caiz değildir. Ne yazıkki günümüzde dinen ve kanunen yeri olmayan yasa dışı yollarla değil ki, ufak tefek silahlar büyük çaptaki silahlar tırlarca yurdumuza sokulmakta, neslimizin bir birine düşüp mezkur silahlarla nice canların ve malların telef olmakta, hanumanların da yakılıp yıkılıp kül olmaktadır. Allah (c.c.) ıslah etsin. Ümmet-i Muhammediye'ye birlik ve dirliği nasib-u müyesser eylesin, Allah (c.c.) ve Resûlullah'ın yolunda daim ve kaim eylesin. Amin.

ولا بأس ببيع العصير ممن يعلم انه يتخذه خمرًا لان المعصية لاتقام بعينه بل بعد تغييره بخلاف بيع السّلاح في ايام الفتنة لان المعصية تقوم بعينه.

"Şarap imâl edeceği bilinen kişiye üzüm şırasını satmakta beis yoktur. Çünkü bununla direkt günah söz konusu olmaz. Ancak şırada yapılacak değişiklikten sonra günah söz konusu olur. Ama anarşi günlerindeki silah satışı böyle değildir. Çünkü günah bizzat silahın kendisiyle ortaya girer."(215)

Fakat gerçekten üzüm veya üzüm şırasını şarap yapana, şarap imalethanesine, fabrikasına satmak günaha yardımcı olmak söz konusu olduğundan haramdır. Nitekim İbnu Kudame şöyle der.

213- İbn. Hacer C. 4 S. 235
214- Hidaye C. 3 S. 94
215- Hidaye aynı C. S.

ان بيع العصير لمن يعتقد انه يتخذه خمرا محرم.

"Satıcının kesin içki yaptığını bildiği kimseye üzüm şırasını satması haramdır."(216)

Şu halde gerek Hanefi olsun, gerek Şafiî olsun, gerekse diğer mezheblere göre olsun mezkur şahıs ve yerlere üzüm veya şırasını ya da şarab olabilecek bir şeyi satmak dinen memnudur, sakıncalıdır. "Müftü sana fetva verse dahi sen kalbine danış" düsturunu unutmayalım! Allah (c.c.) şöyle buyurur. "İyilik ve takva (Allah'tan saygı ile korkup kötülüklerden sakınmak) hususunda yardımlaşın; günah ve haddi aşmak (düşmanlık) hususunda yardımlaşmayın. Allah'tan korkun. Gerçekten Allah'ın cezası pek şiddetlidir." Maide/2.

Şayet içki, şarap yapacağında şüphelenirse o takdirde mekruh olur. Bu gibi işlerde takvayı elden bırakmayalım. Allah'ın verdiği nimetlerini içki imal eden gerek özel ve gerekse umumi fabrikalar, imalathanelerle imal eden şahıslara satmakla nankörlük yapıp heder etmeyelim. Günaha, kötülüğe yardımcı olmayalım. Zaten şarap fabrikalarını işleten biziz. İlahi nimetleri kötüye kullanan da biziz. Dolayısıyla hem dünyamızı hem de ahiretimizi harab ediyoruz: Her sene binlerce insanların yollarda içkinin yüzünden hayatlarını kayıp edip, kanları dökülmekte ve milyarlarca maddi hasar olmaktadır. Sadece dış devletlerden içki ithalatına verdiğimiz paralarla şayet fabrikaları kurmuş olsaydık bugün boynu bükük işsizlerimizin çoğu iş sahibi olur ve ülke kalkınırdı. "Bakarsan bağ olur, bakmazsan dağ olur."

KAFİRİN CAMİYE GİRMESİ

ولا باس بان يدخل أهل الذمة المسجد الحرام وقال الشافعي رحمه الله: يكره ذلك، وقال مالك رحمه الله: يكره في كل مسجد، للشافعي رحمه الله قوله تعالى: ﴿انّما المشركون نجس فلا يقربوا المسجدَ الحرام بعد عامهم هذا﴾، ولأن الكافر لايخلو عن جنابة لانه لايغتسل اغتسالا يخرجه عنها والجنب يجنب المسجد وبهذا يحتج مالك والتعليل بالنجاسة عام فينتظم المساجد كلّها، ولنا ماروى النبي ﷺ انزل وفد ثقيف في مسجده وهم كفار ولأن الخبث في اعتقادهم فلا يؤدي الى تلويث المسجد والاية محمولة على الحضور استيلاء واستعلاء أو طائفين عراة كما كانت عادتهم في الجاهلية.

216- İbn. Kudame C. 4 S. 197 - Fıkhüs-Sünnet C. 3 S. 131

"Gayri müslimlerin Mescid-i Haram'a girmelerinde bir sakınca yoktur. İmam-ı Şafiî "Mekruhtur", İmam Malik de "Gayri müslimlerin bütün camilere girmeleri mekruhtur" demişlerdir. İmam-ı Şafiî'nin delili;

"Ey iman etmiş olanlar, şüphe yoktur ki Allah'a ortak koşanlar pistirler. Bunun için bu yıldan sonra Mescid-i Haram'a yanaşmasınlar" âyet-i kerîmesidir. Ayrıca gayri müslimler -onları cünüplükten temizliyecek şekilde gusül etmesini bilmedikleri için sürekli cünübtürler. Cünüp kimseler ise camilerden uzak durmalıdırlar.

İmam Malik de buna dayanarak gayri müslimlerin Mescid-i Haram'a girmemelerinin nedeni eğer cünüp olmaları ise, bu neden bütün camiler için de söz konusudur diyor.

Biz diyoruz ki, Peygamber Efendimiz (a.s.v.) Sakif kabilesinden gelenleri -kâfir oldukları halde- mescidine soktuğu rivayet edilmektedir.

(Ebû Dâvud'un Osman b. Ebil'as (r.a.)'dan rivayetine göre bu hadisin mealî şöyledir:

"Sakifoğulları heyeti Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'i ziyarete geldikleri zaman gönüllerini müslümanlığa ısındırmak için, Peygamber Efendimiz (s.a.v.)'e askerliğe çağrılmamalarını, özür vergisinden ve namazdan muaf tutulmalarını şart koştular. Peygamber Efendimiz (s.a.v.):

Birinci ve ikinci şartınızı kabul edeyim fakat namazı bulunmayan bir dinde hayır yoktur" buyurdu.

"Öte yandan kâfirler, itikaden pistirler, ama bedenen pis değildir ki, onlardan cami kirlensin. Âyetteki "Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar" ifadesi istila bakımından yaklaşmasınlar diye yorumlanır. Veyahut, "câhiliye devrindeki adetleri şekliyle çıplak olarak mescide yanaşmasınlar" mânâsına mahmul olur = yorumlanır." (217)

(Evet bu devirde de çıplak turistleri camilerden men' etmemiz gerekir. Zira müslümanlarımız özellikle tarihî camilerde huzur içinde namaz kılamıyorlar, her an için karşılarında açık saçık bir turist çıkmaktadır. Dolayısıyla manevî huzurları bozulmaktadır. Ama tam tesettüre riayet ederek tertemiz bir halde olurlarsa ona cevaz verilebilir. Yani kadınlar tepeden tırnağa kadar örtük bir vaziyette iken ve turist erkekler de göbekle diz kapakları ile beraber avret yerlerini örterek, temizliğe riayet ederek camilere girmeleri caiz, aksi halde caiz değildir.)

217- Hidaye - Fethülkadir C.7 S. 497

CUMA GÜNÜNDE ALIŞVERİŞ

Dünya ticaretimiz, âhiret ticaretine zarar vermeyip, bilâkis âhiretin ticaretine vesile olmalıdır. Allahu teâlâ şöyle buyurur:

﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِىَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾.

(Ey iman edenler! Cuma günü namaza ezan ile çağırıldığında hemen Allah'ı anmaya namaz kılıp, hutbe dinlemeye koşun, alım satımı bırakın. Bu eğer bilirseniz sizin için çok hayırlıdır. Namaz kılınıp, cuma yerine getirilince, yer yüzüne dağılın da Allah'ın bol bol rızkından, geniş lütfundan, nimetinden nasibinizi arayın. Bir de Allah'ı çok anın, ola ki muradınıza erer, umduğunuza kavuşursunuz.) (218)

Demek oluyor ki, namaz bittikten sonra hemen hayata dönmek, Allah'ın yarattığı rızık kapılarını açmağa çalışıp, çabalamak gerekir.

Kur'ân-ı Kerîm'in bu âyet-i kerîmesi, dinle dünyayı, ibadetle hayatı birleştirmiştir. Biri diğerini tamamlar, birinin ihmali, diğerine zarar verir, noksanlaştırır.

Bu âyet-i kerîmenin akabindeki âyetin nüzul sebebine dikkat ettiğimizde, görüyoruz ki, dünya için âhireti bırakmak ne kadar tehlikeli ve ilâhî gazabı gerektiriyor. Bu mübarek âyet-i kerîme şudur:

﴿وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ لَهْوًا انْفَضُّوا إِلَيْهَا وَتَرَكُوكَ قَائِمًا قُلْ مَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾.

"(Eyl Resûlüm!) Onlar (dan bir kısmı) bir ticaret veya eğlence gördükleri zaman seni ayakta (hutbe okurken) bırakıp, ona doğru çıkıp, dağılırlar. De ki: Allah katında (sevap, fazilet ve mükâfat) o eğlence ve ticaretten çok daha hayırlıdır. Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır." (219)

218- Cuma Ay. 10
219- Cuma Ay. 11

Sebebi nüzulü ise şudur:

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ، قَالَ: بَيْنَمَا النَّبِيُّ ﷺ يَخْطُبُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ إِذْ قَدِمَتْ عِيرُ الْمَدِينَةِ فَابْتَدَرَهَا أَصْحَابُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مِنْهُمْ إِلاَّ اِثْنَا عَشَرَ رَجُلاً أَنَا فِيهِمْ.

"Ashabtan Hz. Cabir (r.a.) anlatıyor: "Cuma günü Resûlullah (a.s.) Efendimiz hutbe okurken tam o sırada yiyecek maddesi taşıyan bir ticarî kervan çıka geldi. (İhtiyaç sahipleri) hutbeyi bırakıp, kervana koştular ve mescidde sadece oniki kişi kaldı. Ben de onların içinde idim."(220) Bunun üzerine âyet indi. Bir rivayete göre Resûlullah (a.s.) şöyle buyurmaktadır:

وَفِي رِوَايَةِ ابْنِ مُرْدَوَيْهِ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّهُ بَقِيَ فِي الْمَسْجِدِ اثْنَا عَشَرَ رَجُلاً وَسَبْعُ نِسْوَةٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لَوْ خَرَجُوا كُلُّهُمْ لاَضْطَرَمَ الْمَسْجِدُ عَلَيْهِمْ نَارًا».

«Mürdeveyhin İbni Abbas'tan ettiği rivaheyete göre(hutbe esnasında hepsi çıktılar. Ancak) on iki erkekle yedi kadın kaldılar. Resûlullah (a.s.) şayet hepsi çıksaydı mescid onların üzerinde ateş alırdı.) (221) buyurdular.

Kervan Abdurrahman b. Avf (r.a.)'a ait idi. Lehv, kafile girerken mutad olan kös veya tef, dünbelek demektir. Çıkanların maksadı lehiv değildi belki ticaret idi. Buna da şiddetli bir kıtlık ve aynı zamanda hutbeyi bırakıp, çıkmakta beis yok zannetmeleri sebeb olmuştu. (yani onlar nasıl olsa namaza yetişiriz, diye düşünmüşlerdir.) Nitekim şöyle denilir;

والقصة كانت في أوائل زمن الهجرة و لم يكن أكثر القوم تام التحلي بحلية آداب الشريعة بعد.

"Bu hadise hicretin ilk zamanlarında olup, henüz sahabelerin ekserisi şeriatın adabının zinetiyle zinetlenmemişlerdi. (Yani tam manasıyla şeriatın adabından haberdar değillerdi.) Ruhu'l-Meani, c. 28, s. 107.

Âyetin sonunda da Cenab-ı Hak (c.c.) şöyle buyurur:

﴿قُلْ مَا عِنْدَاللَّهِ خَيْرٌ مِنَ اللَّهْوِ وَمِنَ التِّجَارَةِ وَاللَّهُ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾

220- Ruhul meani C. 28 S. 104
221- Ruhul meani C. 28 S. 104

"Ey Habibim de ki: Allah indindeki menfaatlar lehivden ticaretten daha hayırlıdır." (222) Çünkü onlar dünya hayatın geçici menfatlarıdır. Allah yanındaki fazlu sevap ise namütenahidir ve Allah rızık verenlerin en hayırlısıdır. Asıl rızkı ondan istenmelidir. O, nasib etmeyince esbabdan hiç birisinin faidesi olmaz. Ticaretlerin fevkında Allah indinde öyle rızık kapıları vardı ki onlar kapanınca bütün ticaretler de kapanır. Onun için ticaret sevdasiyle her şeyi unutan Yahudiler'i Allah teâlâ bu sürede kınadıktan sonra mü'minleri yükseltmek üzere emirlerle cumaya hidayet ve irşad buyurdular. Bu emirlerden sonra cumayı özürsüz terk ve cumayı bırakıp, ticaret ve eğlenceye koşuşmak nifaka sebebiyet vereceğine işaret olmak üzere bu sûrenin arkasından münafıkların ahvalinden bahseden sûre gelmektedir. Zaten hakikî mü'minler hiç bir zaman dünyalık işlerden dolayı, Cenab-ı Hak'kın zikrinden gaflete düşmezler. Nitekim Allahu teâlâ bir âyet-i kerîmede şöyle buyurmaktadır:

﴿رِجَالٌ لاَتُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلاَ بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِاللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلاَةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ﴾.

"Allah'ın öyle has kulları vardır ki ne ticaret ne de alım satım onları Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoymaz. Kalbelerin ve gözlerin korkudan döneceği günden (kıyamet gününden) korkarlar." (223)

İşte baş tarafta bahsettiğimiz gibi dünyanın iki yüzü vardır, biri sırf dünyalıktır. Diğeri ise ahiretliktir. Şayet meşru dairede hareket ederek ticaretimizi yaparsak ticaret de her ne kadar görünürde dünyalık olsa dahi ahiretlik sayılır. Hanefi fukahasına göre; cuma namazı ezanı okunduğu sırada alış-veriş yapmak haramdır. Nitekim şöyle denilir;

وروى الحسن عن أبي حنيفة ان المعتبر في وجوب السعي وحرمة البيع الاذان على المنارة.

"Hasan'ın İmam-ı Azam'dan yaptığı rivayete göre; cumaya koşmayı ve alış-verişin haram olmasını gerektiren ezan, minarede okunan ezandır." (224)

Her ne kadar şartlarına haiz yapılan alış-veriş caiz ise de ne kıymeti vardır. Zira cuma için haram kılınmıştır. (Yani alış-verişte bir hayır söz konusu olmaz, haram bir kazanç olmuş olur.)

Zaten değil ki cuma namazı, bütün namaz vakitlerinde ticaretimizi terk edip hemen namaz kılmalıyız. Nitekim fıkıh kitablarımız şöyle derler;

222- Cuma Ay. 11
223- Nur. Ay. 37
224- Fethülkadir C. 2 S. 38

ويستحب للتاجر ان لاتشغله تجارته عن أداء الفرائض فاذا جاء وقت الصّلاة ينبغي أن يترك تجارته.

"Tüccar kişinin ticaretinin kendisini farzları (vaktinde) eda etmesinden alıkoymaması müstehabtır. (Yani ticaretle meşgul olup namazından gafil kalmamalıdır.) Namaz vakti geldiğinde hemen ticaretini bırakıp namazını kılması uygundur (gerekir.) " (225)

Tacirler alım-satımlarına gösterdikleri dikkat ve duyarlılık kadar hatta daha ziyade ibadetlerine de dikkat göstermeleri gerekir. İnsanı ibadetten alıkoyan bir ticaret, rahmet değil, azabtır. Aynı zamanda o kazanç da haramdır.

İŞÇİ OLAN KİMSE CUMA VE DİĞER FARZ İBADETLERİNİ İHMAL ETMEMELİDİR

Bazı kimseler ne yapalım işçiyiz, köleyiz diyerek Allah teâlaya olan kulluk görevini ihmal ederler. Bu konuyu kısaca şu ibare ile açıklayalım;

واذا استأجر رجلاً يومًا يعمل كذا فعليه ان يعمل ذلك العمل الى تمام المدة ولا يشتغل بشيء سوى المكتوبة وقد قال بعض مشايخنا له أن يؤدي السنة ايضًا واتفقوا انه لايؤدي نفلا وعليه الفتوى.

"Bir kimse bir adamı bir gün (veya bir aylık...) işçi olarak icarlarsa farz namazlar ile bazı ulemamıza göre de farz namazlara ait sünnetler dışındaki herhangi birşeyle meşgul olmadan o müddet boyunca çalışması gerekir. Fakat namazlara bağlı sünnetler dışındaki nafile ibadetlerle meşgul olması caiz olmadığına dair ulemanın ittifakı vardır. Fetva da buna göredir."(226)

Cuma namazına gelince, aynı eser şöyle devam eder;

قال أبو علي الدقاق لايمنع في المصر من اتيان الجمعة ويسقط من الأجر بقدر اشتغاله ان كان بعيدًا وان قريبًا لم يحط شيء فان كان بعيدًا واشتغل قدر ربع النهار يحط عنه ربع الاجرة.

"Ebû Aliy-yıddakak (işçi) şehir (veya cuma namazı kılınan yerde) ise cumaya gitmekten alıkonulmaz. Ancak eğer uzakta olursa meşgul olduğu zaman

225- Fetavayı Hindiye C. 5 S. 364
226- İbn. Abidin C. 5 S. 44

miktarınca ücretten düşürülür. Fakat uzakta olmazsa ücretinden hiç bir şey eksiltilmeden cuma namazını kılar eğer günün dörtte birisi cuma namazı için harcanacak kadar uzakta olursa o takdirde ücretinin dörtte birisi düşürülür." (227)

İşte dikkat edilirse işçiler gerek vakit namazları olsun, gerekse cuma namazları olsun tereddütsüz olarak kılabilir. ve kılmak mecburiyetindedirler, ne amir memurunu ne de patron işçisini farz ibadetlerinden alıkoyamaz. Ücretinden düşüremez. Hatta yukarıda kayd ettiğimiz gibi bazı ulemaya göre farz namazların sünnetlerini de kılabilirler. Cuma namazların kılınması da gerekir. Ancak çok uzakta olupta fazla bir zaman onun için harcanırsa ücretten düşürülür. Aksi halde ücretinden de bir şey noksanlaştırma söz konusu olmaz. Fetevâyı Hindiye şöyle der;

استأجر اجيرًا شهرا ليعمل له كذا لايدخل يوم الجمعة للعرف وابتدائه من صلاة الفجر.

"Bir kimse birisini kendisine çalışması için bir aylığına icarla tutarsa örfen cuma günü sabah namazın (vaktinden) itibaren dahil değildir. (Yani cuma günü müslüman için tatil günü olarak sayılır) C.4 S.417

Memur olan kimse de aynı hukme tabidir. Yani farz olan ibadetlerini ihmal etmemelidir. Her şeyden önce de Allah'ın emirlerini yerine getirmekle me'mur olduğumuzu unutmayalım. Ne diyelim ki, dünyanın çarkı ters dönmüştür. İmam-ı Şafiî şöyle der; "İnsanlar diyorlar ki, zaman bozulmuştur. Halbuki bozukluk zamanda değildir. Bozukluk insanlardadır."

Aslında cuma günü müslümanların bayramı sayıldığından tatil olması gerekir. Hatta fıkıh kitablarımızda şöyle bir ibare geçiyor; Muğnil Muhtac, c. 2, s. 341. Şöyle deniliyor;

افتى الغزالي بأن أيام السبوت مستثناة في استئجار اليهودي شهرًا لاطراد العرف. قال البلقيني ويقاس عليه الأحد للنصارى والجمع في حق المسلمين كذلك.

"İmam-ı Gazali, yahudi bir kimse bir aylığına icarla tutulduğunda, cumartesi günleri müstesnadır. (Yani onlar için tatil sayılır.) Zira örf-adet öyledir. Belkini diyor ki, buna kıyasen hıristiyanlar için pazar, müslümanlar için de cuma günleri (istirahat günleri olup) işten muaftır diye fetva vermiştir."

Ne yazık ki, biz onların ibadet günlerine tatil yapıp, ehemmiyet veriyoruz da müslümanlara ait kutsal günü olan cumaya gelince pek önem vermiyoruz. Ne hazin bir tablo.!

227- İbn. Abidin C. 5 S. 44 Fetava-yı Hindiye C. 4 S. 417

ÜCRETLE KUR'ÂN-I KERÎM'İ OKUMAK

Bu konuyu şöyle açıklamak isterim;

Hanefi Mezhebi'ne göre gerek mezarlıkta olsun, gerekse evde olsun ücret mukabilinde Kur'ân-ı Kerîm okumak caiz değildir. Zira Kur'ân-ı Kerîm okumak, namaz, oruç, hac gibi ibadetlerin hükmünde olduğundan, mezkur ibadetler ücretle caiz olmadığı gibi, Kur'ân-ı Kerîm'in okunması da ücretle caiz değildir. Hatta ücretle okunan Kur'ân-ı Kerîm'den ne okuyan sevab alır ne de okutan alır. Nitekim şöyle kaydedilmektedir;

وقد قال العلماء ان القاريء اذا قرأ لأجل المال فلا ثواب له فأي شيء يهديه الى الميت والاستئجار على مجرد التلاوة لم يقل به أحد من الأئمة.

"Şüphesiz ulema diyorlar ki, (bir kimse) Kur'ân-ı Kerîm'i mal için okuduğu zaman ona hiç bir sevap söz konusu olmaz. Bu durumda ölüye ne hediye edebilir? Kaldıki sırf Kur'ân-ı Kerîm'in okunması için (birisini) ücretle tutmanın caiz olduğunu müctehidlerden hiç birisi söylemiş değildir." (228) Yani hiç bir müctehid ücretle okunmasını caiz görmemiştir.

Ancak zarurete binaen Kur'ân öğretmek ile imamlık, müezzinlik, vaizlik, kadılık, müftülük gibi şeylerin ücretle caiz olduğuna müteahhirin âlimlerimiz ruhsat vermişlerdir.

Kur'ân-ı Kerîm ücretle okunduğunda alınan ücret haramdır. Nitekim aynı eser şöyle der;

والمأخوذ منها حرام للآخذ وهو عاص بالتلاوة والذكر والمعطي آثم أيضًا.

"(Gerek Kur'ân-ı Kerîm'in okunması için gerekse zikir = tesbih-tehlil için) alınan ücret (kesinlikle) haram olup, (dünyalık) için Kur'ân-ı Kerîm okuyan ve zikir yapan ve keza ücret veren de (sevab değil de) günah kazanmış olurlar."(229)

Kimisi bir hediye olarak alıyorum diye kendi kendine fetva verir. Bu doğru değildir. Ancak okuyana para vermek adet değilse ve aynı zamanda okuyan kimse de kendisine para verilsin veya verilmesin okuyacaksa o zaman hediye olarak alınabilir, verilebilir. aksi halde caiz değildir. Nitekim aynı eser aynı cild ve sayfada şöyle der;

228- İbn. Abidin C. 5 S. 35
229- İbn. Abidin C. 5 S. 35

ZEKÂTLA KORUMAK MALLARI

Zekat, sözlükte: arınmak, artmak ve bereketlenmek anlamlarına gelir. Kısaca, Zekat, "Belli bir malın, belli bir bolluğu, belli bir zengenlik derecesinde belli yerle-re vermektir" diye tanımlayabiliriz. Hiç-bir şüphe yok ki Kur'an zekat, Kiretin İkinci yıldönümü sabitir.

Zekat vermek beş şartın bir olan bereketlenmesi, buyurmasıne ve çoğalmasına sağlıklı ve gür çıkmasın mevyelerde buda-na ve ayıklama işlemi, Zekat gotunuşte malı eksiltir. Fakat dalları budama yıldırım, meyvelerde gıdı, yesile olur. Zekat gotunuşte malı gıdı, lemmesine, buyunesine ve lıcma ile sabitir. Islamın bağ şartından biri olan zekat, malı bir ibadetini. Zekat, malın temizlenmesi ve çoğalmasına sebep olan hesap edip düzenli bir şekilde yeren Müslümanların mal varlık-

Bakis Mahmudiye A.Ş. (0212) 597 81 45

lan kat kat artar. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; " ... **Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta eyer onlar ortaya çıkarsa, ifte zekâtı veren o kimseler, eyer kat kat artırılardır.**" (Rûm sûresi, 39) buyurulmuştur.

Zekat duygusunu muhabbetin senat kaplamın ağır. Toplumda fakir ve zengin arasında gıdı olur. Müslüyeti sağlamlaştırmın sayısını azalır. Kopmı olur. Müslümanlar birbirlerine sevgi dışmalarını güvenlik ortamı meydana getirir. Ekonomik buyunmeye de bütün, Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmuştur; **"İman edip yararlı işler yapmalar, namazı kılıp zekâtı verenler için Rabblerinin katında karşılık vardır. Onlar için korkuda yoktur, üzülmüyecek de...** " (Bakara, 277)

2003 DİYANET TAKVİMİ
İSTANBUL
İmsak : 5 11
Güneş : 6 41
Öğle : 11 55
İkindi : 14 31
Akşam : 16 57
Yatsı : 18 26
Kıble s. : 10
ANKARA
İmsak : 4 54
Güneş : 6 23
Öğle : 11 40
İkindi : 14 18
Akşam : 16 44
Yatsı : 18 06
Kıble s. : 10 21
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
Ay Doğuş : 19 30
Ay Batış : 10 33
KASIM
PERŞEMBE
Muhtar Ali Hüseyin Bey
Rauma Sok. Lamartine Mah.
Kasımpaşa - İSTANBUL
Tel: 251 00 00
Fax: 251 00 01
Tel.Kod: 90 (Kasımpaşa Telefon Merkezi)
Ankara Telefon Kodu: 312
Ankara Posta Kodu: 06000
Ankara Posta Merkezi: Ankara Posta Müdürlüğü
Ankara Posta Kutusu: 1 Ankara
Ankara Telefon Numaraları: 312 000 00 00
Ankara Faks Numaraları: 312 000 00 01
Ankara Telex Numaraları: 312 000 00 02
Ankara Telgraf Numaraları: 312 000 00 03
Ankara Telgraf Adresi: Ankara Telgraf Müdürlüğü
Ankara Telgraf Kodu: 06000
Ankara Telgraf Merkezi: Ankara Telgraf Müdürlüğü
Ankara Telgraf Kutusu: 1 Ankara
Ankara Telgraf Numaraları: 312 000 00 04
Ankara Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 05
Ankara Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 06
Ankara Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 07
Ankara Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 08
Ankara Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 09
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 10
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 11
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 12
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 13
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 14
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 15
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 16
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 17
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 18
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 19
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 20
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 21
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 22
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 23
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 24
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 25
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 26
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 27
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 28
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 29
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 30
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 31
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 32
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 33
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 34
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 35
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 36
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 37
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 38
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 39
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 40
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 41
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 42
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 43
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 44
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 45
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 46
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 47
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 48
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 49
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 50
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 51
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 52
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 53
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 54
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 55
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 56
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 57
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Numaraları: 312 000 00 58
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Faks Numaraları: 312 000 00 59
Ankara Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telgraf Telex Numaraları: 312 000 00 60

ولولا الاجرة ما قرأ احد لأحد في هذا الزمان بل جعلوا القرآن العظيم مكسبًا ووسيلة الى جمع الدّنيا إنّا لله وإنّا اليه راجعـــون.

"Eğer ücretten olmazsa bu devirde kimse kimseye Kur'ân-ı Kerîm'i okumazdı. Bilakis (bu devrin insanları) Kur'ân-ı Kerîm'i bir geçim, kazanç aracı ve dünyalık toplamak için vesile ittihaz etmişlerdir. (Bu büyük mûsibete) "İnna lillahi ve inna ileyhi raciûn deriz." (230) Bizzat İmam-ı Şafiî değil de fakat İbni Hacer gibi Şafiî fıkıh bilginleri Kur'ân-ı Kerîm'in ücretle okunmasına cevaz göstermişlerdir.

Ölüler veya diriler için hatim veya Yasin okumak elbette iyi bir şeydir. Kur'ân-ı Kerîm'in okunduğu yere ilahi rahmet sağnak halinde yağar. Ancak bu kutsal kitabımızı maddî menfaata alet etmemek gerekir. Sırf Allah rızası için okunmalıdır. Nitekim Rasûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur; "Kur'ân'ı okuyun fakat onunla yemeyin."

Bazı kimseler "Biz Şafiî'ye göre ücret alıyoruz" diyorlar. Bu da tehlikelidir. Bununla beraber ihtiyaç sahibi olanlar Şafiî fakihleri (fıkıh bilginlerini) taklid ederek okuyabilirler. Tabiki Hanefi olan zat'da onu yetle okutmalıdır. Ancak yukarda yazdığımız ibareye göre hiç bir müctehid Kur'ân-ı Kerîm'i ücretle okumaya cevaz göstermemiştir. Fakat, Şafiî fakihlerin görüşüne göre Kur'ân-ı Kerîm, arkasında duanın yapılması şartiyle ücretle okunabilir. Lâkin buna ücret demek de doğru değildir, buna "ciâle" demek gerekir. Nitekim şöyle denilir;

يحل له أخذ المال على القراءة والدّعاء بعدها وليس ذلك من باب الاجرة.

"(Bir kimsenin) Kur'ân-ı Kerîm okuma ve akabindeki yapılan duanın karşılığında aldığı mal kendisine helâldir. Fakat bu (aslında) ücret değil de "ciale" dir (mükâfattır)" (231) İbni Kasım Tuhfenin haşiyesi, c. 6, s. 158.

Yani sen birisine Kur'ân-ı Kerîm'i okutup onun okuduğunun sevabının bir mislini de dua ederek bana bağışla diye teklif ediyorsun, o da yapıyor. Buna mukabil sen de onun o duasına karşı mükâfat veriyorsun.

Şu bir gerçektir ki, günümüzde imam-müezzin olan kimselere cami cemaatı tarafından hatim indirmeleri teklif edilmektedir. Şayet okumazlarsa araları bozulur darılma kısme söz konusu oluyor, okudukları takdirde ücretten söz etsin et mesin zorla olsa mutlaka okutan tarafından ona bir şeyler verilmektedir. Bu âdeti kaldırmak mümkün değildir. Hatta umumiyetle halkımızda şöyle bir zihniyet vardır; ücret verilmezse zaten kabul olunmadığına inanılır. Bu bakımdan hiç olmazsa bir ehli ilmi taklid etsinler de belki bir kurtuluş reçetesi

230- İbn. Abidin C. 5 S. 35
231- kaynak belirtilmiştir.

olur. Yoksa yanlış anlaşılmasın. Bir fetva mahiyetinde söylemiyoruz. Bazı Mâlikî âlimlerine göre de Kur'ân okumak karşılığında ücret almak caizdir. Nitekim şöyle denilir:

والمنقول عن الامام مالك ان الاجارة على القراءة لاتصح ولكن الظاهر من قول أصحابه الميل الى انها تصل والاجارة عليها صحيحة.

"İmam Mâlik'ten rivayete göre (okumanın sevabı ölüye yetişmez) ve gerçekten Kur'ân-ı Kerîm'in okunmasının ücreti de sahih değildir. Fakat İmam Mâlik'in mezhep alimlerin açık ifadelerinden anlaşılıyor ki, hem kıraatın sevabı ulaşır, hem de okumanın ücreti de sahihtir."(232) İmam-ı Suyuti de şöyle der;

لايجوز الاستئجار على القراءة لأن ثواب القراءة للقاريء لا للمقروء له وتجوز الجعالة عليها ان شرط الدّعاء بعدها وإلا فلا.

"Kur'ân-ı Kerîm'in okunmasına karşılık ücret vermek caiz değildir. Zira kıraatın sevabı okutana değil, okuyana aittir. Fakat arkasında duanın yapılması şartıyla ciâle (mükafat) caizdir, yoksa caiz değildir."(233)

Aslında müslüman olan herkesin Hz. Kur'ân'ı öğrenip hem kendilerine hem mevtalarına hem de bütün müslümanlara okumalıdır. Ne yazık ki biz kutsal kitabımıza karşı çok gevşek davranıyoruz. Zaten onun manasına göre hareket etmiyoruz ki aslında en önemlisi de budur. Üstelik mübarek lafzını öğrenmiyoruz da para ile okutuyoruz. Allah fikir versin. Yunus Emre şöyle der:

Yunus kabre vardıkta
Münker, Nekir geldikte
Bana sual sordukta
Dilim dönemi yarab.

أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ

Kur'ân-ı Kerîm'in bizden ne istediğine tam manası ile önem vermiyoruz. Düşünmüyoruz ki, bu ilâhî kitabın bizden istediği nedir? Sadece lafzını okumakla iş biter mi? Elbette bitmez. Sahabe-i kiram (r.a.) şöyle derlerdi: "Hz. Kur'ân-ın manası bize kolay, lafzı ise ağır geliyor. Fakat bizden sonrakilere lafzı kolay manası ise ağır gelecektir."

Ücret karşılığında Kur'ân okumanın caiz olduğuna dair delil olarak kabul eden alimler şu hadisi şeriftir:

232- Elfıkhualel mezahilerbaa C.3 S. 132
233- Elhavililfetura C.1 S. 168
234- Buhari C. 2 S. 36

"Karşılığında ücret aldığınız şeylerin ücret almaya en liyakatlı olanı Allah'ın kitabıdır." (234) Bu konuda Cezeri şöyle der;

أما الاجارة على الطاعات فاصول مذهب الحنفية تقتضي انها غير صحيحة أيضًا لأن كل طاعة يختص بها المسلم لايصحّ الاستئجار عليها ولأن كل قربة تقع من العامل انما تقع عنه لا عن غيره، ويستدلون بحديث: «اقرؤا القران ولا تأكلوا به».

"Taâtlar, ibadetler üzerine olan icareye (karşılığında ücret) konusuna gelince; Hanefi Mezhebi'nin usûlüne göre onun caiz olmamasıdır. Çünkü her müslümana mahsus olan taat üzerine ücretle tutmak sahih değildir. (Yani her müslümanın yapması gereken ibadet hakkında ücret sözkonusu olamaz.) Bir de çalışandan meydana gelen ibadet kendi namına yazılıyor (sevabı ona aittir) başkasının yerine vâki olmaz. Peygamber (a.s.v.)'ın "Kur'ânı okuyun ve onunla yemeyin" hadis-i şerifini delil olarak gösteriyorlar." (235)

Usul kitaplarımızda kaydedilen şu önemli düsturu unutmayalım: Zararı (günahı) terketmek menfaati (sevabı) kazanmaktan daha hayırlıdır. Demek istediğimiz bu kutsal kitabımız hakkında da gereken hassasiyeti gösterip onu okurken ayrıca günah işlemeyelim.

Bazı kardeşlerimiz kadınlara mukabele okurlar. Onların dikkat etmeleri gereken husus, onların karşılarında veya ortalarında oturub okumamalarıdır. Yani son derece nazardan sakınmaları gerekir. Onlara arka dönüp okumaları gerekir. En doğrusu da kadınların bir odada toplanıp, okuyan zat da ayrı bir yerde okumalıdır. Ne onlar onu görsünler, ne de o, onları görsün. Aksi halde günaha mûcib olur. Aynı eser şöyle devam eder;

أفتى المتأخرون على بعض الطاعات للضرورة فاجازوا أخذ الأجرة على تعليم القران والعلم خوفا من ضياعه ومثله الأذان والامامة والوعظ خوفا من تعطيلها، أما قراءة القران خصوصا على المقابر وفي الولائم والمآتم فانه لايصح الاستئجار عليها إذ لاضرورة تدعو إليها ومن الأمور المبتدعة الباطلة أكب الناس عليها الوصية من الميت بالطعام والضيافة يوم موته أو بعده وباعطاء دراهم لمن يتلو القرآن لروحه أو يسبح أو يهلل له وكلها بدع منكرات باطلة والمأخوذ منها حرام للآخذ وهو عاص بالتلاوة والذكر لأجل الدّنيا.

235- Elfıkhualelmezahibilerbaa C. 3 S. 137

"Fakat mütehhirin âlimler zarurete binaen bazı taat = ibadetlerin karşılığında ücret almanın caiz olmasına fetva verdiler. Zayi olmasından korkulduğundan Kur'ân öğretme, ilim öğretmeye karşı ücret almanın caiz olduğunu görmüşlerdir. Ezan, imamlık ve vaaz (gibi mesleklerin) de muattal olmasından korkulduğu için ücretle bu gibi işlerin görülmesine fetva vermişlerdir.

Ama Kur'ân'ın kabirlerde, sünnet düğünlerinde, matemlerde okunmasına gelince onun ücreti sahih olmaz. Zira onu gerektiren bir zaruret yoktur.

İnsanların sevab zan edip üzerine düştükleri batıl bid'atlerden birisi de ölünün ölüm gününde veya ondan sonra yemek yedirmekle veya ziyafet vermekle veya ruhu için Kur'ân okuyan kimselere para vermeye veya tesbih veya onun içintehlil getirmesini vasiyet etmesidir. Bunların hepsi gayri meşru olanlardan olup, batıl bid'atlardır. Onlardan alınan şey, alana haramdır. O kimse dünya için Kur'ân tilavetiyle ve Allah'ın zikriyle günahkârdır." (236)

Bir de bu konuda Merhum Ömer Nasuhi Bilmen'in beyanatına yer vermeyi kalblerin itmi'nani için uygun görüyorum:

İbadet ve taat için yapılacak icareler de esasen sahih değildir. Çünkü bunlar bir vazife-i diniye olarak yapılır. Bunları yapanlar mahza (sırf) rızayı ilahi için yaparak sevab kazanacakları cihetle artık ayrıca dünyevi bir ücrete istihkakları olmaz. Ancak taat kabilinden bir kısım ameller vardır ki, bunların yapılması, herhangi bir müslüman hakkında şer'an teayyün etmiş bulunmadığından bunlardan dolayı ücret alınması caiz görülmüştür. İmamet = imamlık, müezzinlik, Kur'ân, fıkıh talim etmek = öğretmek, vaaz ve nasihatta bulunmak bu cümledendir. Bu vazifelerin sahipleri bu hizmetleri ifa veya hizmetleri ifaya muheyya (hazır) bulundukça muayyen ücretlere müstahik olurlar.

Fakat sağ veya ölü bir müslüman için ücretle Kur'ân'ı okumak İbni Abidin merhumun beyanına nazaran bil icma (ulemanın ittifakı ile) caiz görülmemektedir. Böyle ücretle okunacak bir Kur'ân-ı Kerîm'den okuyana sevap hasıl olmaz ki, bunu başkasına ithaf (hedye) edebilsin. Nitekim bir hadisi şerifte şöyle buyurulmaktadır: "Kur'ân'ı okuyunuz. Fakat onunla -ücret alıp- yemeyiniz."

Mamafih bazı fukaha tarafından ücretle Kur'ân-ı Kerîm tilaveti caiz görülmüştür. Hatta Şam müftüsü Merhum Muhammed Hamza Efendi bunun cevazı hakkında "Ref'ülgışave an cevazi ahzil ücreti alettilave" unvaniyle bir risale yazmıştır. Bu risalede beyan olunduğuna göre bir kimsenin emri ile onun için veya anası için Kur'ân-ı Kerîm'i bir ücret tesmiye etmeksizin (yani bir ücretten bahsetmeden) hatim eden ecri misli (yaptığı işe denk bir ücrete) müstahik olur ki, bu bir hadisi şerifle beyan olunduğu üzere kırk dirhem-i şer'iden ibarettir. (Yani 40 dirhem x 2,8 gr = 112 gr. gümüş.) Bundan az verilemez. Şayet bir üc-

236- Elfıkhualelmezahibilerbaa C. 3 S. 137

بحبس المشتري في المصر لتعلق حق العامة به فيصير ظالمًا بمنع حقهم على ما نذكر و لم يوجد ذلك في المشتري خارج المصر في مكان بعيد لأنه متى اشتراه و لم يتعلق به حق أهل المصر فلا يتحقق الظلم ولكن مع هذا الأفضل له أن لايفعل ويبيع لأنّ في الحبس ضررًا بالمسلمين لما قلنا، ثم الأحتكار يجري في كل ما يضر بالعامة عند أبي يوسف رحمه الله قوتًا كان أو لا، وعند محمد رحمه الله لايجري الاّ في قوت الناس وعلف الدّواب من الحنطة والشعير والتبن والقت (وجه) قول أبي يوسف انّ الكراهة لمكان الاضرار بالعامة وهذا لايختص بالقوت والعلف.

"İhtikar; mekruhtur. İhtikarın hakkındaki açıklama iki yöndedir; Biri ihtikar kelimesinin tefsirinde ve kişinin muhtekir sayılabilmesi hakkındadır. Diğeri ise ihtikarın hükmü beyanındadır.

Birinci husus ihtikar (Şer-i şerifte) insanların (ve ehli hayvanların) yiyeceklerine aid şeyleri ahalisine zarar verecek şekilde küçük bir şehirde satın alıp (kıymetleri yükselsin) diye haps ederek satmaktan imtina etmektir (Aynı Zamanda o, beldeye yakın bir yerden yiyecekleri toplayıp haps etmek ki o, yerlerde yaşayanlar kendi mallarını "yiyecekleri" O, beldeye taşıyıp, satmaktadır. O, belde ise küçük olup, ahalisine zarar verecek ise yine ihtikar sayılır.) Şayet belde büyük olub da ahalisine zarar vermiyorsa ihtikar sayılmaz. Eğer uzak bir yerden şehire yiyecek maddeleri getirib, saklarsa ihtikar sayılmaz. İmam Ebu Yusuf'tan (rh) rivayete göre bu da ihtikar sayılır. Zira beldede satın alınan şeylerin satışa arz etmekten kaçınmanın mekruh oluşunun sebebi amme zararına sebebiyet vermektir, oysa bu durumda da ammeye zarar mevcuddur. İmam-ı Azam ise bu hususu ihtikar saymayıp şu hadisi şerife dayanmıştır. "Hariçten mal getiren merzuktur." (Allah tarafından rızıklanmıştır.) Aynı zamanda ammenin hakkı, bulundukları beldeden (ve o, belde etrafından) toplanıp satın alınan mallara tealluk eder, böyle bir durumda onların hakkını men ettiği için bahs edeceğimiz üzere zalim sayılır. Fakat şehir haricinden-uzak bir yerden getirilen malda şehir halkının hakkı tealluk etmediği için zülum söz konusu değildir. Ancak bununla beraber hariçten getirdiği malı stok yapmayıp satması daha efdaldır. Zira stok yapıp, satmamak yukarıda belirtiğimiz gibi müslümanlara zararlıdır.

Bu beyanattan sonra ihtikar hakkındaki ulemanın görüşü şöyle (açıklanır;) İmam Ebu Yusuf'a göre ihtikar satılmaması ammeye zarar veren her şeyde cereyan eder. (Yani ihtikar söz konusudur). İster (hayanların yiyeceği olsun), ister

Demek ki Allah'ın rızasına aykırı olmayan işler için borçlanan kimselere Allah teâlâ onun yardımcısıdır. Ben abd-i aciz bu hadisin manasını bizzat yaşadım. Bir ara borçlandım, daima ona yalvardım, ondan yardım taleb ettim ve borcumu ödemek için gece-gündüz çalıştım. Rabbımın lütfüyle milyonlarca borcumu ödemeye muvaffak oldum. Yeter ki sen Allah'tan yardım dile ve fiilen de çalışarak dua et. Allah (c.c.) seni borçluluktan lütfuyle, keremiyle kurtarır. Bununla beraber ödemeye gücün yetmediği borcun içine girmemeye gayret et.

Resulullah (S.A.V.) yukarıda kayd ettiğimiz hadisle borçlanan insanları tehdid etmeleri şöyle yorumlanmıştır:

هذا محمول على ما إذا قصر في الوفاء او استدان لمعصية

"Resulullah'ın (Büyük günahlardan sonra) borçlanıbda borcunu ödemeden ölmek önemli bir günah olduğunu buyurması borcunu ödemede kusur gösterdiği, veya günahda borçlandığı takdirde, yorumlanmıştır." (378)

Yani yukarıda anlattığımız gibi iyi niyetli olanlar değil de ancak art niyetle (vermemek kasdıyla) elâlemin malını ödünç alıp veya kötü yollarda harcamak niyetiyle borçlanan kimse hadisi şerifin tehdidine maruz kalır.

İHTİKAR (KARABORSACILIK)

İhtikar'ın lügat manası şudur; "bir şeyi azalıp kıymetlensin diye onu satışa arz etmeyip saklamaktır." Şer'i manasına, hükmüne gelince, Kasani şöyle der;

ويكره الاحتكار، والكلام في الاحتكار في موضعين، أحدهما: في تفسير الاحتكار وما يصير به الشخص محتكرًا، والثاني: في بيان حكم الاحتكار. أما الأول: فهو أن يشتري طعامًا في مصر ويمتنع عن بيعه وذلك المصر صغير وبهذا يضر به يكون محتكرًا، وإن كان مصرًا كبيرًا لايضر به لايكون محتكرًا، ولو جلب إلى مصر طعامًا من مكان بعيد وحبسه لايكون احتكارًا، وروي عن أبي يوسف رحمه الله أنه يكون احتكارًا لأن كراهة الاحتكار بالشراء في المصر والامتناع عن البيع لمكان الاضرار بالعامة وقد وجد ههنا، ولأبي حنيفة رضي الله عنه قول النبي ﷺ الجالب مرزوق وهذا جالب ولأن حرمة الاحتكار

378- Avnil Mabud C. 3 S. 192

«صَلُّوا عَلَى صَاحِبِكُمْ»، فَقَالَ أَبُو قَتَادَةَ الْأَنْصَارِيُّ: هُمَا عَلَيَّ يَارَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: فَصَلَّى عَلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ

Cabir bin Abdullah (r.a.) den; "Resulullah A.S.) borçlu olarak ölen kimsenin cenaze namazını kılmazdı. Binaenaleyh (bir gün) bir cenaze huzurlarına getirilerek (üzerine namaz kılması arzulandı fakat) Resulullah (S.A.V.) onun borcu var mı? diye sordu. Sahabeler "Onun iki altın borcu vardır." dediler. Bunun üzerine (Öyle ise ben borcu var iken namazını kıldırmam) arkadaşınızın üzerine (siz) namaz kılınız buyurdular. Bunun üzerine Ensar-ı Kiram'dan Ebu Katade; onun üzerindeki o iki altın borcunu ödemeyi taahhut ederim." deyince hadisin ravisi Cabir onun üzerine Peygamber (S.A.V.) cenaze namazını kıldı." dedi"(376)

Bu hadis-i Şerife dikkat edersek borçlanıp da borcunu ihmal edenlerin ne kadar ağır bir günah olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz. Tabii ki bu tehdid borcunu ödemeye gayret etmeyen kimselere aittir. Fakat niyeti iyi olup ta borcunu ödeyecek imkânı olmayan kimseler müstesnadırlar.

Demek ki müslüman olan kimsenin mümkün mertebe borçlanmamaya gayret etmeli, şayet borçlanırsa da borçlarını ödemede kusur etmemelidir. Resulullah (S.A.V.)'in bizzat üzerinde kul hakkı olduğu için ona yapacağı duanın Allah katında kabul olunmayacağından endişelendiğinden borçlu olarak cenaze namazını kılmamıştır. Resulullah (S.A.V.)'ın ödeme niyetinde olmayan borçlulara tehdid eden hadis-i şerifleri çok olduğu gibi borcunu ödeme niyetinde olan borçluları müjdeleyen hadis-i şerifler de çoktur. Nitekim Resulullah şöyle buyurur;

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ جَعْفَرَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «كَانَ اللَّهُ مَعَ الدَّائِنِ حَتَّى يَقْضِيَ دَيْنَهُ مَا لَمْ تَكُنْ فِيمَا يَكْرَهُ اللَّهُ».

"Abdullah bin Câfer (bin Ebi Talib) (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; "Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu demiştir.

"Borçlu Allah'ın rızasına aykırı bir şeye ait olmadıkça borcunu ödeyinceye kadar Allah onunla beraberdir." (377)

Ravi demiştir ki, Abdullah bin Câfer kesedarına şöyle derdi. Git de bana veresiye al. Çünkü Resulullah (S.A.V.)'den işittiğim (bu) hadisten sonra şüphsiz, her gece Allah benimleberaber olduğu halde gecelemek isterim. Allah benimle beraber olmadığı halde bir gece (bile) gecelemek istemem."

376- Fıkhüs-sünnet C. 3 S. 166
377- İbn Maceh C. 2 S. 805

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَنْ نَفَّسَ عَنْ أَخِيهِ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَاللَّهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَا دَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ».

"Her hangi bir kimse din kardeşini dünyevî sıkıntıdan kurtarırsa Allah (c.c.) da onu kıyamet gününün sıkıntıların birinden (kıyametin sıkıntısından) kurtarır. Bir kimse darlıkta bulunan (borçlusuna) kolaylık gösterirse Allah da (c.c.) onun dünya ve ahiret işlerini kolaylaştırır. Bir kimse din kardeşinin yardımcısı olduğu müddetçe Allah (c..c.) de onun yardımcısı olur." (374)

Ve Yine Resulullah (A.S.) şöyle buyuruyor:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَنْ سَرَّهُ أَنْ يُنْجِيَهُ اللَّهُ مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلْيُنَفِّسْ عَنْ مُعْسِرٍ أَوْ يَضَعْ عَنْهُ».

"Her hangi bir kimse Allah (c.c.)'ın kendisini kıyamet gününün sıkıntılarından kurtarmasını istiyorsa, darlıkta olan borçlusuna mühlet versin veya alacağından bir kısmını af etsin." (375)

İyi anlaşılması için tekraren şöyle deriz; "Ben paramı ödünç verdiğim zaman iyilik yaptığım adam paramı ancak değerden düştükten sonra verir." diyerek borç para vermekten kaçınıyorsa daha önce de arz ettiğim gibi bu karz-ı hasen (ödünç para verme) müessesesinin kapanmaması için karz-ı hasen vermek istiyen kimsenin ödünç isteyene ya altın olarak verir ve altın olarak da alır, ya döviz olarak (mark, dolar) gibi verir ve döviz olarak da alır, yani verdiği markın, doların değerinde para olarak alması caiz değildir. Mutlaka verdiği dövizin aynısını alması gerekir. Ya da İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'in görüşlerine göre hareket edip alacağını tahsil eder. Yani yukarıda bahsettiğimiz gibi İmam Ebu Yusuf'a göre alacağını alırken borç verdiği günkinin paranın değerinde altın alır, ya da İmam Muhammed'e göre alacağını aldığı günkinin değerindeki altın alır.

İslam dini kul hakkına çok önem vermiştir. Bu bakımdan bir müslüman kul borcuyla dünyadan ayrılması büyük bir suçla ayrılmış sayılır. Hatta Resulullah (S.A.V.) öylelerin cenaze namazını kıldırmamıştır. Nitekim şöyle buyurulmaktadır;

عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِاللَّهِ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ لاَيُصَلِّي عَلَى رَجُلٍ مَاتَ وَعَلَيْهِ دَيْنٌ، فَأُتِيَ بِمَيِّتٍ، فَقَالَ: «أَعَلَيْهِ دَيْنٌ؟»، قَالُوا: نَعَمْ، دِينَارَانِ، فَقَالَ:

374- Muğnilmuhtac C. 2 S. 117
375- Fıkhüssünnet C. 3 S. 167

عَنْ عَمْرِو بْنِ الشريد عن أبيه قال: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لَيُّ الْوَاجِدِ يُحِلُّ عِرْضَهُ وَعُقُوبَتَهُ».

"... Eş-şerid (bin Süveyd es-Sakafi) (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu, demiştir.

"Borcunu ödemeye gücü yeten kişinin borcunu ödemeyi geciktirmesi (alacaklısı tarafından) şikayet edilmesini ve cezalandırılmasını helal kılar."(371) Ödemek niyetiyle borçlanmak istiyen kimsenin yardımcısı Allah (c.c.)'dır.

Nitekim şöyle buyurulur;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَخَذَ أَمْوَالَ النَّاسِ يُرِيدُ أَدَائَهَا أَدَّى اللَّهُ عَنْهُ وَمَنْ أَخَذَ يُرِيدُ إِتْلاَفَهَا أَتْلَفَهُ اللَّهُ».

"... Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur; "Her kim halkın mallarını ödemek niyetiyle alırsa Allah o kimsenin dünyada ödeme işini kolaylaştırır ve her kim halkın mallarını telef (yok) etmek niyetiyle borçlanırsa Allah onu telef ettirir." (372)

Demek oluyor ki her hangi bir kimse borç edip niyeti ödememek ise Allah (c.c.) onu helak eder. Yani iyi niyetle borçlanıp ta borcunu ödemeye gayret edene Allah (c.c.) ona yardım eder. Fakat kötü niyetle borç para, mal alan, dünyada ödünç aldığı maldan yararlanamaz, ergeç o mal elinden gider. Dünyada da ahirette de Allah ona ceza verecektir. Hem dünyada hem de ahirette müflis olur. Yani borcu ödenmezse Ahirette bir sevabı varsa da hak sahiplerine verilir ve ahirette de müflis olur. Nitekim şöyle buyurulur;

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ دِينَارٌ أَوْ دِرْهَمٌ قُضِيَ مِنْ حَسَنَاتِهِ لَيْسَ ثَمَّ دِينَارٌ وَلاَ دِرْهَمٌ».

"... Abdullah'ın (r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu, "Üzerinde bir dinar veya bir dirhem (borç) bulunduğu halde ölen kimsenin borcu onun hasenâtından (hayırlarından) ödenir. Orada (yani kıyamette) ne dinar var ne dirhem." (373)

Karz-ı hasanın (faizsiz borç vermenin) fazileti hakkında da şu hadis-i şerifleri de kaydedelim. Peygamber (A.S.) şöyle buyuruyor:

371- Tac. C. 2 S. 226 İbn Maceh C. 2 S. 811
372- Tac. C. 2 S. 225
373- İbn Maceh C. 2 S. 807 Tac. C. 2 S. 226

gerekir. Ancak daha evvel de bahsettiğimiz gibi bir kimse imkanı olduğu halde borcunu tehir ederse zalimlerden sayılır.

Nitekim Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ؛ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : «مَطْلُ الْغَنِيِّ ظُلْمٌ».

Ebû Hüreyre (r.a.)'den Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurur: "Zengin bir kimsenin borcunu (ödemeyip) oyalaması zulümdür." (367) Şer'an durumu müsaid olduğu halde kasıtlı olarak borcunu ödemeyen kimse bilinen malı varsa alacaklı olan kimse gerek resmi ve gerekse gayri resmi olarak alacağını almaya yetkilidir.

Ancak fazlasını alamaz. Zaten Allah (c.c.) şöyle buyurur:

﴿وَإِنْ تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُؤُسُ أَمْوَالِكُمْ لاَتَظْلِمُونَ وَلاَ تُظْلَمُونَ﴾

"Eğer tevbe edip (faizcilikten vazgeçerseniz) ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz." (368)

Tefsir kitablarımız şöyle derler;

أي لا تظلمون غرمائكم بأخذ الزيادة ولا تُظْلَمُونَ أنتم من قبلهم بالنقص من رأس المال وبنحو المطل.

"Yani siz borçlularınıza ana sermayenizden fazla almakla zulüm etmezseniz ve onlar tarafından da alacağınız olan ana sermayenizden eksik vermek ve alacağınızı tehir etmek gibi şeylerle de zulme uğramazsınız." (369)

Yani borçlunuza zulüm etmemelisiniz ve borçlunuz da size zulüm etmemelidir. Aynı eser şöyle devam eder;

واستدل بالآية على ان الممتنع عن أداء الدين مع القدرة ظالم يعاقب بالحبس وغيره.

"Bu ayetle borcunu kudreti olduğu halde vermekten imtina eden kimse hapis ve başka ceza ile cezalandırılacağına dair delil getirilmiştir." (370)

Yani İslam hukukuna göre bir kimse imkanı olduğu halde borcunu ödemek istemezse zalim kabul edilir, onun zulmunu önlemek için yetkili makamca cezalandırılması gerekir. Nitekim diğer bir hadisi şerifinde şöyle buyurulmaktadır.

367- Keşfülhafa C. 2 S. 313 Tac. C. 2 S. 225
368- Bakara Ay. 280
369- Ruhulmeani C. 3 S 53
370- Ruhulmeani C. 3 S. 53

İslam devletinin iktisadi ve mâli siyaseti üç temel hedefe yöneliktir. İsrafın bertaraf edilmesi, âdil gelir bölüşümü ile servet ve mülkiyetin yaygınlaştırılması, iktisadi bağımsızlığın sağlanması...

İslâm devleti bu hedeflere doğru belli bir planlama ile yürür. Ferdi teşebbüsü yönlendiren, stratijik sahalarda devletin etkin olmasını sağlayan yeterli bir üretim yapısı oluşturan ve kaynakların akılcı bir şekilde işletilmesini sağlayan yeterli bir üretim yapısı oluşturan ve planlayan iktisadi siyasetinin temelidir.

Ne yazık ki bu devirde öyle yersiz harcamalar var ki mesela dansözlere, müzik yarışmalarına, maçlara, barlara, pavyonlara içkilere, viskilere, yersiz ve faydasız gezilere, kozmatik ürünlere, modalara... vs. lüzumsuz şeylere veya lüzumundan fazla yapılan harcamaların, hayali ihracatlara verilen milyarların, devlet varidatından çalınan trilyonların haddi hesabı yoktur. Şayet ikinci cihan harbinden sonra yürürlüğe giren men-ı israfat kanunu ilahi kanuna göre işler hale getirilseydi hemen hemen yegane dertlilerin dertlerine deva bulunurdu. Zira o yersiz harcamalara verilen paralarla bir çok fabrikalar kurulabilirdi. Dolayısıyla işsizlik yavaş yavaş ortadan kalkar ve ülke okonomisinde önemli gelişmeler meydana gelirdi. Hele çöp tenekelere atılan ekmeklerin de haddi-hesabı yoktur. Evet bu gibi dertler çoktur. Dolayısıyla toplum tamamen İslâmî prensiplerden bigane ve uzak yaşamaktadır. Hele alış-veriş hayatı tamamen felce uğramıştır.

Şu noktayı da belirtmemiz gerekir. Bir kimse borcunu zamanında imkanı olduğu halde ödemezse zalim olur, ağır cezaya müstahak olur. Ancak buna rağmen belirtilen tarihte ödemeyen kimseden daha önce belirtilen fiyattan başka fark almak haramdır, faizdir. Ne yazık ki bu devirde öyle bir uygulama müslüman kesiminde mevcuttur.

Faizsiz olarak verilen borca "karz-ı hesan" namı verilir. Bu da çok faziletli ve meşrudur. Nitekim şöyle buyrulur;

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهَا؛ اَنَّ النَّبِيَّ ﷺ اِشْتَرَى طَعَامًا مِنْ يَهُودِيٍّ اِلَى اَجَلٍ وَرَهَنَهُ دِرْعًا مِنْ حَدِيدٍ.

Hz. Aişe (R.A.)den;

"Şüphesiz peygamber (S.A.V.) bir yahudiden veresiye yiyecek aldı ve ona demirden bir zırhını rehin verdi." (366)

Demek oluyor ki Resulullah (A.S.)ın bizzat borçlandığına göre biz onun ümmet-i olarak hayda hayd iyi niyetle borçlanabiliriz. Ancak, şunu unutmamak

366- Tac. C. 2 S. 214

1- Tedavülden kaldırılabilir. Bu husus fıkıh kitaplarımızda, «عدم الرواج» "ademür-revac" veya «الكساد» "kesad" terimleriyle ifade edilir.

2- Piyasadan çekilir. Halkın parayı piyasadan çekmesi ile paraların darlığına sebep teşkil eder. Paranın çekilmesi hali fıkıh kitaplarımızda «الانقطاع» "inkita'" terimiyle ifade edilir.

3- Paranın değeri yükselir. Bu durum piyasada para miktarının azalmasıyla ortaya çıkar. Fıkıhta «الغلوا» "gülüv" terimi ile ifade edilir.

4- Paranın değerinin düşmesi: Bu da iki şekilde olur.

a- Emisyonda (Banknotların, tahvil ve bonoların, hisse senetlerinin yeni bir değer olarak ilk defa piyasaya sürülmesi demektir.) veya para darbında bir artış olmadığı halde zaman zaman meydana gelen mal darlığı sebebiyle fiyatların yükseldiği ve dolayısıyla bazı eşyalar karşısında paranın değer kayb ettiği görülebilir. Mesela, bir hak buğdayı on bin liraya alınabildiği halde kıtlık zamanında iki üç misli ile ancak alınabilir. Buna enflasyon denmez. Çünkü enflasyon paranın tek tek mallar karşısında değer kayb etmesi değil, umumi olarak temel mallar karşısında değer kaybetmesidir. Bu değer kaybı da piyasada para miktarının karşılıksız çoğalmasıyla ve faiz denilen bela ile hasıl olur. Nitekim bu devirde faiz oranı yüksek ve enflasyon olan ülkelerde ekseriyeten karşılıksız para basılmaktadır.

b- Enflasyon, fıkıhta buna «الرخص» (rahs) denir.

Enflasyon lügatta; şişmek, büyümek demektir. İktisadi alanda ve para konusunda ifade eylediği manada enflasyon, yükselen fiyatlar bir taraftan tasarruf mülkiyetine veya tasarrufların dağılımına farklı tesirlerde bulunur. Borçlular lehine alacaklılar aleyhine neticeler ortaya koyar. Ayrıca gelir sahiplerine fiyatların yükselmesine ayak uydurup uydurmamaları nisbetinde tesir eder. Enflasyon ile servet gelirlerde önemli aşınma husule gelir. Bunu önlemek gerçek gelir ve servetleri korumak için tedbirler alınması icab eder.

Enflasyon ekonomik, politik ve sosyal yönleri olan bir problemdir. Para değerinin düşmesi, gelir ve servetlerin gayr-i adil bir biçimde dağılımı, kaynakların dağılımını arzu edilmeyen bir yönde geliştirmesi, piyasa istihsalından spekülasyona (normalin üstünde kâr elde etmeye kalkışmak) doğru bir istikametin belirmesi ve bu yolla ekonominin uzun ve kısa devre büyüme sınırlarına tesiri gibi hususlar enflasyonun esaslı sebepleridir.

Artan fiyatlar gerek ithalat ikame mallarında gerek ihraç mallarında rekabet imkanını içte ve dışta azalttığından milletler arası ödemeler dengesine de menfi yönde tesir eder.

Enflasyonun ilk neticesi para değerinin düşmesi alış gücünün azalması ve fiyatların yükselmesidir.

El hasıl mümkün mertebe takvadan ayrılmayıp verdiğimiz borç paranın fazlasını değil de mislini alırsak daha iyi olur. Ancak borçlu kimse borcunu ihmal edip paranın değerden, düştükten sonra ödemeye kalkarsa alacaklısına zulüm ettiğinden alacaklı olan zat da değerinde altın veya gümüş alsın. Şayet borçlu olan kimse fakirliğinden, imkansızlığından borcunu verememişse o takdirde alacaklı olan zat şayet ziyanı çok olmazsa kendi parasının mislini alsın diye tavsiye ederiz. Mamafih anlattığımız gibi İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre hareket edip, paranın mislini değil de değerini de alabilir. Evet dünyanın hemen hemen her yerinde altın, gümüş değil kağıt ve diğer madeni paralar tedavülde olduğu için bir kimse gerek borç para versin, gerekse bir şey satıp ta henüz parasını almadan evvel devalüasyon yani ulusal paranın diğer ülke paralarına karşı (dış değerinin) düşürülmesi söz konusu olursa, mesela birisi iki milyon liraya bir malını satıp henüz parasını almadan önce yüzde yirmi nisbetinde develüasyon olursa İmam-ı Azam'a göre bedeli olan para her ne kadar değer kayb ettiyse de satıcı iki milyondan fazla bir şey alamaz. (Yani caiz değildir). Şafiî'ye göre de hüküm aynıdır.

Fakat İmam Ebu Yusuf'a göre ise alış-verişin vaki olduğu günde iki milyon liranın değeri ne ise satan zat o kadar hak eder = değerinde altın alabilir.

Ama misalimizde para yürürlükten kaldırılırsa İmam-ı Azam'a göre bu durumda alış-veriş batıldır, geçersizdir. Alınan mal mevcut ise iadesi, değilse borcun değerinde altın öder. İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre ise batıl olmaz. İşte daha evvel de bahsettiğimiz gibi İbn Abidin'in ibaresi şudur;

عن المنتقى غلت الفلوس قبل القبض أو رخصت فعند الامام ليس عليه غيرها وقال الثاني عليه قيمتها من الدّراهم يوم البيع والقرض.

Münteka'nın açıklamasına göre "(Altın gümüş olmayan) borçla alınan kağıt ve madeni paralar ister değer kazanır veya değer kaybederse etsin farketmez. İmama göre borçlu zat onun mislinden başka ödemek mecburiyetinde değil, (alacaklının da ondan fazla bir şey almaya hakkı yoktur.) Ama Ebu Yusuf'a göre alış-verişin vaki olduğu ve borç verildiği günki değeri gerekir." (365)

Bu konuyu şöyle özetliyelim; enflasyon, (bir ekonomide genel fiyat düzeyindeki sürekli ve ısrarlı artış sürecine enflasyon adı verilir. Türkiyemizde başbelası olmuştur.) Piyasaya ihtiyaçtan fazla para sürülmesinden, faiz belasından dolayı paranın değerinin düşmesine yol açan bir olaydır. Tabii olarak bu durum, fiyatların artmasıyla ortaya çıkar. Evet, tedavülde bulunan bir para şu durumlarla karşı karşıyadır.

365- İbn Abidin C. 4 S. 242

"Zahire adlı kitaba göre Ebu Yusuf'un kavli ile fetva verilmesi daha uygun, Muhit, yetime ve Hekaik adlı kitablarda kayd edildiğine göre de insanlara kolaylık için İmam Muhammed'in görüşü fetvaya daha uygundur." (362) Fakat daha önce de kayd ettiğimiz gibi zamanımızda hem Fetavayı Hindiye c. 2, s. 204. Hem İbnu Abidin İmam Ebu Yusuf'un görüşü fetvaya daha uygundur diye kayd etmişlerdir.

Ama paradan başka birşeyi borç alan kimse ister ucuzlasın, ister pahalılaşsın aynısını iade etmesi ve satıcı da aynısını geri alması gerekir. Nitekim şöyle denilir;

استقرض حنطة فأعطى مثلها بعدما تغير سعرها يجبر المقرض على القبول.

"Bir kimse birisinden buğday borc alıp da piyasa değeri değiştikten sonra, borç ettiği aynı miktar buğdayı ödeyecek olursa alacaklı kimsenin kabula icbar edilir." (363)

Yani şayet bulğday ucuzlarsa dahi verdiği miktarından fazlasını değil de aynı miktar buğdayı kabul etmelidir. Buna benzer diğer maddeler de aynı hükme tabidir.

İbn Kudame şöyle der;

وإن كان القرض فلوسًا فحرمها السّلطان وتركت المعاملة بها كان للمقرض قيمتها ويقومها كم تساوي يوم أخذها ثم يعطيه وسواء نقصت قيمتها قليلاً أو كثيرًا، وقال مالك والشافعية: ليس له الاّ مثل ما أقرضه.

"Eğer (verilen) borç para olur da devlet reisi onunla alış-verişi yasaklayıp da onunla (halk tarafından) alış-veriş terkedilirse borç veren adam verdiği paranın değerini alır ve borçlu olan borç aldığı günkü (altın veya gümüşle) değerlendirip kıymetini verir. (Verilen borç) paranın uğradığı enflasyon oranı az olsun çok olsun fark etmez. (Yani bu hususta) eşittir.

İmam-ı Malik ile İmam-ı Şafîye göre ise böyle bir durumda ancak verdiği paranın mislini alabilir." (364)

Daha önce de bahs ettiğimiz gibi İmam-ı Hanefi'ye göre de ancak mislini alabilir. Demek ki bu konu ulema arasında ihtilaflı bir konudur.

362- C. 4 S. 24
363- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 204 - İbnabidin C. 4 S. 172
364- İbn. Kudame C. 4 S. 244

basılmasıyla kabzdan önce bunlar tedavülden kalksa, Ebu Hanife'ye göre akit fesholur (bozulur) ve müşterinin satılan şey mevcut ise iade etmesi, değilse değerini ödemesi gerekir. Çünkü para tedavülden kalkmak suretiyle para olmaktan çıkmıştır. Para olmaksızın da satış olmaz. Zorunlu olarak da satış fesholur. Buna göre Ebu Hanife tedavülden kalkmayı telef olmak gibi kabul etmiştir.

İki talebesi ise şöyle demişlerdir: Akit fesholmaz. Fakat satıcı muhayyerdir. Dilerse akdi fesheder, dilerse paranın kıymetini alır. Çünkü para zimmette sabit olmuştur. Zimmette sabit bir şeyin ise helâk (yok) olma ihtimali olmaz. Buna göre piyasadan kalkmak, yok olmak değildir. Aksine bu paranın bir kusuru olur. Dolayısıyla satanın lehine muhayyerlik sabit olur. Tıpkı paranın (bedelin) taze hurma olup kabzetmeden önce ortadan kalkması gibidir. İki talebesi olan, İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed piyasadan kalkmayı kusur olarak değerlendirmişlerdir.

Eğer para tedavülden kalkmayacak fakat kıymetleri azalacak veya artacak olurlarsa, ittifakla akit fesh olmaz. Çünkü ucuzluk (paranın enflasyona uğraması) veya pahalılık (değerinin artması) paranın batıl olmasını gerektirmez. (Yani para, para olmaktan çıkarmaz.)" (360)

Dikkat edildiğinde buna göre "kesad" ile "Rahs ve gala" arasında fark vardır. Dolaysıyla bu gibi durumlarda fıkhi hüküm değişiyor.

Yukarıda bahs ettiğimiz gibi İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in paranın kıymetinin ne zaman muteber olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir; ve aynı eser şöyle devam eder,

ثم اختلف ابو يوسف ومحمد فيما بينهما في وقت اعتبار قيمة الفلوس فقال ابو يوسف تعتبر قيمتها وقت العقد لان الثمن يجب عند العقد فيضمن قيمته حينئذ وقال محمد تعتبر قيمتها وقت الكساد وهو آخر يوم ترك الناس التعامل بها لأنه وقت العجز عن التسليم

"Diğer taraftan İmam Ebu Yusuf ile İmam Muhammed paranın kıymetinin ne zaman muteber olacağı hususunda farklı görüşe sahiptirler. Ebu Yusuf şöyle der: Paranın akit esnasındaki kıymetleri muteberdir. Çünkü para akit esnasında gerekir ve o vakitki kıymetin tazminatı ödenir.

İmam Muhammed de şöyle der; Tedavülden kalkmaları, zamanındaki kıymetleri muteberdir. Bu da insanların onlarla muameleyi terkettikleri en son gündür. Çünkü teslimden aciz kalınan vakit odur." (361) İbrahim şöyle der;

وفي الذخيرة الفتوى على قول أبي يوسف وفي المحيط واليتيمة والحقائق بقول محمد رحمه الله تعالى يفتى رفقا بالناس.

360- Elfıkhülislami C. 4 S. 410
361- Aynı eser C. S. 362

"(Fetvaya uygun olan) Ebu Yusuf'un görüşüne göre paranın misli değil de alış-verişin veya borçlanmanın meydana geldiği günün kıymetinin gerektiği hakkında kesad-inkitâ rahs ve gala arasında fark yoktur." (358)

Yani bütün bu hallerde alacaklıyı zarara sokmamak için tedavülden kalkmış veya enflasyona uğramış paranın değerinde altın veya gümüş ödenir. Fakat kasani şöyle der:

ولو لم تكسد ولكنها رخصت أو غلت فعليه رد مثل ما قبض بلا خلاف.

"Eğer para tamamen tedavülden kalkmayıp da yalnız değeri düşer veya artarsa ulemanın ittifakıyla borçlu olan aldığı borcun fazlasını değil de mislini öder." (359) Dikkat edersek kâsaniye göre eğer para tedavülden kalkmayıp ta yalnız değerinde düşme veya artma olursa, alacaklı alacağından fazlasını değil de yalnız mislini alabilir. Değerinde altın, gümüş de alamaz. Ancak alacağının mislini alabilir.

Züheyli de şöyle der;

كساد الثمن عند الحنفية: اذا اشترى شخص بفلوس رائجة ثم كسدت قبل القبض بضرب فلوس جديدة انفسخ العقد عند أبي حنيفة وعلى المشتري ردّ المبيع إن كان قائمًا وقيمته أو مثله إن كان هالكا لأن الفلوس بالكساد خرجت عن كونها ثمنا ولا بيع بلا ثمن فينفسخ البيع ضرورة فهو قد اعتبر الكساد كالهلاك. وقال الصّاحبان: لاينفسخ البيع ولكن يخير البائع إن شاء فسخ البيع وإن شاء أخذ قيمة الفلوس لأن الفلوس ثابتة في الذمة وما يثبت في الذمة لايحتمل الهلاك فلا يكون الكساد هلاكًا بل يكون عيبًا فيها فيوجب الخيار للبائع كما اذا كان الثمن رطبا فانقطع قبل القبض فهما اعتبرا الكساد كالعيب واتّفقوا على أنّه لو لم تكسد الفلوس ولكنّها رخصت قيمتها أو غلت لاينفسخ البيع لأنّ الرّخص أو الغلاء لايوجب بطلان الثمن.

"Hanefilere göre paranın kesadı (piyasadan kalkması) "Bir kimse tedavülde bulunan paralarla bir şeyi satınalacak olsa, sonra da yeni bir takım paraların

358- İbn. Abidin C. 4 S. 24
359- Bedaî C. 5 S. 242

"Zahire adlı eserde Ebu Yusuf'un görüşü fetvaya daha uygundur, diye kayd edilmektedir." (353) Zira Ebû Yusuf'un görüşü insanlara daha kolaydır. Nitekim şöyle denilmiştir;

«لأن يوم القبض يعلم بلا كلفة»

"Çünkü borç aldığı (veya alış-veriş yaptığı) günün değeri rahatlıkla bilinebilir."(354) Damad c. 2, s. 411

Şunu da bilmemiz gerekir ki; fetvaya uygun olan İmam Ebu Yusuf'un görüşüne göre hüküm yönünden "kesad" "İnkıta" "Rahs" ve "Gala" arasında fark yoktur.

Fakat bazı ehl-i ilme göre fark vardır.

Şu terimlerin şer'i manalarını kayd etmemizde yarar vardır:

الكساد أن تترك المعاملة بها في جميع البلاد أو في بعضها.

"(Paranın) kesadı; onunla bütün bölgelerde veya bazı bölgelerde alış-verişin terk edilmesi (piyasadan kalkmasıdır.)" (355)

وحد الانقطاع أن لايوجد في السوق وإن وجد في يد الصيارفة أو البيوت.

"İnkıtâ'nın tarifi ise paranın her ne kadar kuyumcularla evlerde bulunursa dahi çarşı-pazarda bulunmayıp onunla alış-verişin kesilmesidir." (356) İyi dikkat edildiğinde

"İnkitâ" ile "kesad" aynı anlamda mutalaa edildiği görülmektedir. Nitekim şöyle denilmiştir. «والانقطاع عن أيدي الناس كالكساد» "Paranın insanların ellerinde bulunmayıp onunla alış-verişin kesilmesi kesad hükmündedir." (357) Buna göre böyle durumda bir kimse bir malı alıbta henüz parasını ödemedi ise eğer mal duruyorsa hemen satıcının malını iade eder, şayet mal meydanda yoksa değerini veya mislini öder. Zira İmam-ı Azama göre bu durumda alış-verişin bir hükmü yoktur. Fakat İmam Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre alış-veriş ibtal olunmaz. Ancak alacaklı alacağının değerinde de altın alabilir. Ebu Yusuf'a göre, mezkur terimlerin hepsinde de hüküm aynıdır. Nitekim şöyle denilir;

على قول أبي يوسف المفتى به لافرق بين الكساد والانقطاع والرخص والغلاء في انّه تجب قيمتها يوم وقع البيع أو القرض لامثلها

353- aynı eser.
354- Damad
355- İbn. Abidin C. 4 S. 24
356- İbn. Abidin C. 4 S. 24
357- İbn. Abidin C. 4 S. 24

suf'un görüşüne göre fetva vermek daha uygundur."(350) (Bu ödünç verenin kaybını önlemeye yönelik bir fetvadır.) Yani Ebû Yusuf'a göre borç aldığı günki paranın değerini altın veya gümüş olarak öder, değeri düşmüş para olarak değil.

İbn Abidin şöyle der;

واذا استقرض عشرة أفلس ثم كسدت لم يكن عليه الاّ مثلها في قول أبي حنيفة، وقالا: عليه قيمتها من الفضة.

"(Bir kimse) on mangır borç alıp ta sonra kesada (enflasyona) uğrarsa İmam-ı Ebu Hanife'ye göre (fazlasını değil de) ancak verilen on mangırı ödemeye mecburdur. Fakat İmam Muhammed ile İmam Ebu Yusuf'a göre on mangırın değerinde gümüş, (altın) öder."(351)

"Yine aynı eserde şöyle denilir; Alış-verişten sonra, para henüz teslim edilmeden kesada uğrarsa Ebu Hanife'ye göre akit batıl olup paranın mislini vermek lazım gelir. Ancak Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'e göre alış-veriş batıl (geçersiz) olmaz, kıymetinin verilmesi gerekir."

İmameynin görüşüne uyularak paranın kıymeti verilmek istendiği zaman hangi şekilde kıymet verilecek, bu hususta da ihtilaf edilmiştir.

Mezkur eser şöyle der;

قال أبو يوسف: عليه قيمتها من الذّهب يوم وقع القرض، وقال محمد: قيمتها في آخر نفاقها.

"İmam Ebû Yusuf'a göre borçlandığı günkinin altından kıymeti üzerinden ödeme yapması gerekir. İmam Muhammed'e göre ise insanların o para ile en son muamele yaptıkları günün değerinde altın olarak öder." (352)

Yani İmam Muhammed'e göre paranın en son geçerli olduğu günkü kıymetinde altın veya gümüş olarak ödenmesi gerekir. Ancak günümüzde gümüşün değeri çok düştüğü ve ödeme vasıtası olarak hiç kullanılmadığı için altını esas almamız gerekir. Ebû Yusuf'a göre ise alış-veriş yapıldığı, borçlandığı günki kıymetini ödemek gerekir.

Aynı eser şöyle devam eder;

«وفي الذخيرة الفتوى على قول أبي يوسف»

350- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 204
351- İbn. Abidin C. 4 S. 172
352- Aynı eser. C. ve S.

"... İrbâd bin Sâriye (R.A.) ' den; şöyle demiştir.

Ben, Peyamber (S.A.V.)'ın yanında idim. Bir bedevi gelip Resul-i Ekrem (A.S.V.) e alacaklı olduğum bekr'imi (gencecik devemi) öde, dedi. Resul-i Ekrem (S.A.V.) ona yüksek yaşta (yani devesinden üstün) bir deve verdi. Bedevi; Ya Resulullah! Bu benim devemden yaşça üstün (yani daha kıymetli)dir dedi. Bunun üzerine Resulullah (S.A.V.) :

"İnsanların en hayırlısı, borcunu en iyi şekilde ödeyebilendir." buyurdu. (349)

Bu hadis-i şeriften anlışılıyor ki alacaklı adamın isteği dışında ona devesinden daha iyi deve verilmiştir.

Yukarıda borçlu adamın alacakısına hediye vermesi hususundaki ibarenin manasına dikkat edelim.

TARTI VE ÖLÇÜYE GİREN BİR MADDEYİ VEYA BİR PARAYI BORÇ ETTİKTEN SONRA DEĞERİNDE BİR DÜŞME OLURSA NASIL HAREKET EDİLİR?

Bu mesele ihtilaflıdır. Nitekim şöyle denilir:

ولو استقرض الفلوس فكسدت، قال أبو حنيفة رحمة الله تعالى عليه: مثلها كاسدة ولا يغرم قيمتها. وقال أبو يوسف رحمة الله تعالى عليه: قيمتها يوم القبض، وقال محمد رحمة الله تعالى عليه: قيمتها في آخر يوم كانت رائجة. وقول أبي يوسف أقرب إلى الصّواب في زماننا.

"Bir kimse fülus (pul-mangır, para) ödünç aldıktan sonra revaçtan düşerse= geçmez olur (veyahut de enflasyona uğrarsa) değerden düşerse İmam Ebu Hanife'ye göre, yine de mislini i'ade eder, kıymetini vermeye tazmin edilmez. (Yani değerini vermeye icbar edilmez.) İmam Ebu Yusuf'a göre de borç ettiği gündeki (altın ve gümüş) kıymeti (esas kabul edilerek) ona göre iadesi yapılır. İmam Muhammed'e göre, (paranın) son revaçta bulunduğu piyasanın o günki durumuna göre, kıymeti takdir edilerek iade edilir. Günümüzde İmam Ebu Yu-

349- İbn. Maceh C. 2 S. 767

Diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulur;

عَنْ اَبِى رَافِعٍ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ اِسْتَسْلَفَ مِنْ رَجُلٍ بَكْرًا وَقَالَ: «اِذَا جَائَتْ اِبِلُ الصَّدَقَةِ قَضَيْنَاكَ»، فَلَمَّا قَدِمَتْ قَالَ: «يَا اَبَا رَافِعٍ اِقْضِ هٰذَا الرَّجُلَ بَكْرَهُ»، فَلَمْ اَجِدْ اِلاَّ رَبَاعِيًّا فَصَاعِدًا فَاَخْبَرْتُ النَّبِىَّ ﷺ فَقَالَ: «اَعْطِهِ».

"Peygamber (S.A.V.)in azadlı kölesi Ebu Rafi (r.a.)'den şöyle demiştir; "Peygamber (A.S.V.) bir adamdan bir bekr (denilen gencecik deve) ödünç aldı ve "zekat develeri geldiğinde (onunla) senin borcunu öderiz." buyurdu. Sonra zekat develeri geldi. Resul-i Ekrem (A.S.V.)

"Ya Eba Rafi' Bu adama alacağı olan bekrini (gencecik devesini) öde" buyurdu. Ben (getirilen zekat develeri içinde) ancak rebai (ismi verilen yedi yaşındaki deve) ve daha yüksek yaştaki (üstün) develeri buldum. Bunun üzerine (adamın devesine denk deveyi bulamayıp daha üstün develerin bulunduğunu) Peygamber (A.S.V.)'e haber verdim.

"Adama (devesinden üstün olanı) ver. (Çünkü insanların en hayırlısı borcunu en güzel şekilde verenidir.)"(348) buyurdu. Bu hadisi şerif delil gösterilerek , Şafii mezhebine göre "ödünç mal veya para alan bir kimse ödünç verenin herhangi bir şartı teklif olmadan (yani fazla bir şey istemeden) borçlu adam kendi rızasıyla fazla bir şey alacaklısına vermesi müstehabtır." Envar C. 1 S. 265

Şayet ödünç veren bir kimse ödünç verirken alacaklısına "sen bana iyisini vereceksin." veya "fazlasını vereceksin" diye şart koşarsa zaten bu haram olup, faiz sayılır. Nitekim Resulullah (A.S.V.)'ın borçlu olduğu zat hakkında bir sonraki hadis-i şerifte şöyle buyurulmaktadır;

حَدَّثَنِى سَعِيدُ بْنُ هَانِىءٍ، قَالَ: سَمِعْتُ الْعِرْبَاضَ بْنَ سَارِيَةَ يَقُولُ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِىِّ ﷺ فَقَالَ اَعْرَابِىٌّ: اِقْضِنِى بَكْرِى، فَاَعْطَاهُ بَعِيرًا مُسِنًّا، فَقَالَ الْاَعْرَابِىُّ: يَارَسُولَ اللّٰهِ! هٰذَا اَسَنُّ مِنْ بَعِيرِى، فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «خَيْرُ النَّاسِ خَيْرُهُمْ قَضَاءً».

348- İbn. Maceh C. 2 S. 809 Tac. C. 2 S. 225

lağdan şu kadarını bırak" buyurmuş, ve istihkakın yarısını mübarek eliyle işaretlemiştir. Ka'b de; Yaptım (yani alacağımın) yarısını bıraktım demiş. (Bunun üzerine) Resul-i Ekrem (S.A.V.) (borçluya): Kalk da bunu (yani kalanı) öde buyurmuştur."(345)

BORCU GÜZELCE VE TAM ZAMANINDA ÖDEME FAZİLETİ

Alacaklı kimse borçlusuna karşı merhametli olması gerektği gibi, borçlu adam da borcunu hemen ihmal etmeden bir an evvel tedarik edip güzelce ödemeye gayret etmelidir. Nitekim Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurur:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «اِنَّ خَيْرَكُمْ (اَوْ مِنْ خَيْرِكُمْ) اَحَاسِنُكُمْ قَضَاءً».

"... Ebu Hüreyre (r.a.) den rivayet edildiğine göre; Resulullah (A.S.V.) şöyle buyurdu demiştir.

"Şüphesiz sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde verenlerinizdir veya borcunu en güzel şekilde verenleriniz sizin en hayırlı olanlarınızdandır."(346)

حَدَّثَنَا اَبُو بَكْرِ بْنُ اَبِى شَيْبَةَ ثنا وَكِيعٌ ثنا اسماعيلُ بْنُ اِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِاللّٰهِ بْنِ اَبِى رَبِيعَةَ الْمَخْزُومِىُّ عَنْ اَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ اَنَّ النَّبِىَّ ﷺ اِسْتَسْلَفَ مِنْهُ حِينَ غَزَا حُنَيْنًا ثَلاَثِينَ اَوْ اَرْبَعِينَ اَلْفًا فَلَمَّا قَدِمَ قَضَاهَا اِيَّاهُ ثُمَّ قَالَ لَهُ النَّبِىُّ ﷺ : «بَارَكَ اللّٰهُ لَكَ فِى اَهْلِكَ وَمَالِكَ اِنَّمَا جَزَاءُ السَّلَفِ الْوَفَاءُ وَالْحَمْدُ».

"... Abdullah b. Ebi Rebia el-Mahzümi (r.a.)'den rivayet edildiğine göre:

Peygamber (S.A.V.) Huneyn savaşına giderken kendisinden otuz veya kırk bin (dinar veya dirhem) ödünç almış ve savaştan dönünce bu borcu kendisine ödemiş. Sonra peygamber (S.A.V.) kendisine:

"Allah senin için ailene ve malına bereket ihsan eylesin, şüphesiz borcun karşılığı (borçlunun) bunu tam olarak (alacaklıya) ödemesi ve teşekkür etmesidir." (347)

345- İbn. Maceh C. 2 S. 809
346- İbn. Maceh C. 2 S. 809
347- İbn. Maceh C. 2 S. 809

Ebu Hureyre (r.a.)'den, Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: "Kim güç durumda olan bir adamın borcunu tehir eder veya bir kısmını af ederse Allah onu kıyamet gününde gölgesinden başka gölge olmadığı günde arşının gölgesi altında gölgelendirir." (342)

Allah (c.c.) şöyle buyurur:

﴿وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾.

"Eğer borçlu sıkıntıda ise, onu bir kolaylık buluncaya kadar beklemek (uygun) olur. (Alacağınızı) sadaka olarak bağışlarsanız sizin için eğer bilirseniz daha hayırlıdır." (343)

Diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyruluyor:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ وَعَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: «مَنْ طَالَبَ حَقًّا فَلْيَطْلُبْهُ فِي عَفَافٍ وَافٍ أَوْ غَيْرِ وَافٍ».

"...(Abdullah) bin Ömer ve Aişe (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurmuştur.

"Kim hakkını taleb ederse bunu tam veya noksan olarak (alsın her iki durumda da) imkan nisbetinde günahlara girmekten sakınarak istesin." (344) Başka bir hadis-i şerifinde şöyle buyrulur;

عَنْ عَبْدِاللَّهِ بْنِ كَعْبِ بْنِ مَالِكٍ عَنْ أَبِيهِ أَنَّهُ تَقَاضَى بْنَ أَبِي حَدْرَدٍ دَيْنًا لَهُ عَلَيْهِ فِي الْمَسْجِدِ حَتَّى ارْتَفَعَتْ أَصْوَاتُهُمَا حَتَّى سَمِعَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ فَخَرَجَ إِلَيْهِمَا فَنَادَى كَعْبًا فَقَالَ: لَبَّيْكَ يَارَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «دَعْ مِنْ دَيْنِكَ هٰذَا»، وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى الشَّطْرِ، فَقَالَ: قَدْ فَعَلْتُ، قَالَ: «قُمْ فَاقْضِهِ».

"... Ka'b b. Malik (r.a.)'den rivayet edildiğine göre kendisi (Birgün) Mescid-i Nebevi'de (Abdullah) bin Ebi Hadred (el-Eslemi)'den alacağını ödemesini istemiş (ve aralarında ileri geri konuşma geçmiş.) hatta sesleri yükselmiş ve nihayet Resulullah (S.A.V.) evinde olduğu halde seslerini işitmiş ve bunun üzerine onların yanına teşrif ederek ya Ka'b buyurmuştur. Ka'b de emrindeyim ya Resulullah diye cevap vermiştir. Resul-i Ekrem (S.A.V.) (Ona) "Alacağın meb-

342- Tac. C. 2 S. 198
343- Bakara 280
344- İbn. Maceh C. 2 S. 808

Hadiste sözü edilen zatın cennetlik olmasına vesile olan meziyet bu zat alacağını teslim alırken karşıtarafa kolaylık gösterirmiş. Karşı taraf zengin olsun fakir olsun verdiği borç hususunda zenginlere müsamahakar davranırmış ve fakirin borcunu da ertelermiş, kimi zamanda da alacağından vazgeçermiş. Bu kolaylık ve müsamahası dolayısıyla Allah'ın mağfiretine mazhar olmuştur.

İbni Macehde şöyle kayt edilir;

عَنْ حُذَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ : «اَنَّ رَجُلاً مَاتَ فَقِيلَ لَهُ: مَا عَمِلْتَ؟ (فَإِمَّا ذَكَرَ اَوْ ذُكِّرَ)، قَالَ: إِنِّي كُنْتُ اَتَجَوَّزُ فِي السِّكَّةِ وَالنَّقْدِ وَاُنْظِرُ الْمُعْسِرَ، فَغَفَرَ اللَّهُ لَهُ. قَالَ اَبُو مَسْعُودٍ: اَنَا قَدْ سَمِعْتُ هٰذَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ .

".... Huzeyfe (r.a.) den rivayet edildğine göre; Peygamber (A.S.V.) şöyle buyurmuştur:

"(Sizden önceki ümmetlerden) bir adam ölmüş (ve cennete girmiş) sonra kendisine sen ne (hayır) işledin (ki cennetlik oldun)? diye sorulmuştur. Adam - işlediği hayrı- (ya hatırlamış veya kendisine hatırlatılmış) da: Ben (istihkakım olarak) dirhemleri, dinarları ve nakid parayı aldığımda müsamaha ve kolaylık gösterirdim. Fakir borçluya da mehil verirdim, diye cevab vermiş. Bunun için Allah (c.c.) kendisini bağışlamıştır. (Huzeyfe bu hadisi rivayet ederken orada bulunan Ukbe bin Amr el-Ensari) Ebu Mes'ud (r.a.); Ben (de) bunu Resulullah (A.S.V.) den işittim, dedi." (340)

Bir rivayette de şöyle denilir:

إِلاَّ أَنِّي كُنْتُ رَجُلاً ذَا مَالٍ وَكُنْتُ اُدَايِنُ النَّاسَ فَكُنْتُ اَقْبَلُ الْمَيْسُورَ وَاَتَجَاوَزُ عَنِ الْمَعْسُورِ، فَقَالَ اللَّهُ: تَجَاوَزُوا عَنْ عَبْدِي.

"(Benim) ancak (iyi amelim şu idi) "Ben zengin bir adamdım. İnsanlara borç verirdim de verilebilecek şeyleri alır, verilemeyecek durumda olanı da tehir eder, (borçluya) kolaylık gösterirdim. Bunun üzerine Cenab-ı Hak (c.c.) benim kuluma kolaylık gösterin, diye buyurdu." (341)

Diğer bir hadisi şerifinde şöyle buyurulur:

عَنْ اَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ اَنْظَرَ مُعْسِرًا اَوْ وَضَعَ لَهُ اَظَلَّهُ اللَّهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تَحْتَ ظِلِّ عَرْشِهِ يَوْمَ لاَظِلَّ اِلاَّ ظِلُّهُ».

340- İbn. Maceh aynı C. S.
341- Aynı eser

Diğer bir hadis-i şerifinde de şöyle buyrulur:

عَنْ بُرَيْدَةَ الْأَسْلَمِيِّ؛ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا كَانَ لَهُ بِكُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ وَمَنْ أَنْظَرَهُ بَعْدَ حِلِّهِ كَانَ لَهُ مِثْلُهُ فِي كُلِّ يَوْمٍ صَدَقَةٌ».

"Büreyde el-Eslemi (ra.)'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurmuştur:

"Kim bir fakirin borcunu ertelerse (erteleme süresince) her gün karşılığında o kimseye bir sadaka sevabı olur. Kim onun borcunun vaadesi geldikten sonra ertelerse (bu sürece) her gün karşılığında o kimseye borç miktarının bir misli sadaka sevabı olur." (337)

Yine diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulur:

عَنْ أَبِي الْيُسْرِ صَاحِبِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «مَنْ أَحَبَّ أَنْ يُظِلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ فَلْيُنْظِرْ مُعْسِرًا أَوْ لِيَضَعْ لَهُ».

Peygamber (A.S.V.)'in Sahibi (arkadaşı) Ebul yüsr (Ka'b bin Amr) (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurdu, demiştir.

"Kim Allah'ın kendisini (kıyâmet günü Arş'ın) gölgesinde gölgelemesini severse bir fakirin borcunu ertelesin ya da onun için (borcunu kısmen veya tamamen) düşsün." (338) Başka bir hadisi şerifinde de şöyle buyurulur;

عَنْ حُذَيْفَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: تَلَقَّتِ الْمَلَائِكَةُ رُوحَ رَجُلٍ مِمَّنْ قَبْلَكُمْ فَقَالُوا: أَعَمِلْتَ مِنَ الْخَيْرِ شَيْئًا؟ قَالَ: لَا، قَالُوا: تَذَكَّرْ، قَالَ: كُنْتُ أُدَايِنُ النَّاسَ فَآمُرُ فِتْيَانِي أَنْ يُنْظِرُوا الْمُعْسِرَ وَيَتَجَوَّزُوا عَنِ الْمُوسِرِ. قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: تَجَوَّزُوا عَنْهُ.

Huzeyfe (r.a.)'dan; Peygamber (S.A.V.) şöyle buyurdu: "Melekler sizden önceki (ümmet)lerden bir adamın ruhu ile karşılaşmışlardı ve kendisine "hayır namına bir şey işledin mi?" (ki cennetlik oldun) diye sormuşlardı. Adam "Hayır" diye cevap vermişti. Melekler "(İyi) düşün" dediler. Adam insanlara borç verirdim de kendi hizmetçilerime güç durumda olan fakir kimselere mehil verin, zenginlere de (mümkün olanını alıp) kolaylık gösterin" diye emir verirdim. (Bunun için) Allah (c.c.) meleklere onun ruhunu kolaylıkla alıp, ona müsamaha gösterin (yani cezalandırmayın)" diye buyurdu." (339)

337- İbn. Maceh C. 2 S. 808
338- İbn. Maceh C. 2 S. 808
339- Tac. C. 2 S. 197

İbn-i Kudâme de şöyle der:

لأنه عقد ارفاق وقربة فأذا شرط الزيادة اخرجه عن موضوعه

"Borç vermek, akdî yardım etmek, menfaat vermek ve (merhamete dayalı) bir mâlî ibadettir. Şayet borçludan bir fazlalık alınırsa hedefinden saptırılmış olur. (335)

BORÇ ALINAN BİR TÜR PARANIN YERİNE BAŞKA BİR TÜR PARA ÖDEMEK

Kaynak kitaplarımızda şöyle denilir; İbn-i Ömer (R.A.) şöyle der: "Ben develeri dinara (altın paraya) satar, yerine dirhem (gümüş para) alırdım. Peygamber efendimiz (A.S.)'a sorduğumuzda o da "Aranızda bir şey olmadan birbirinizden ayrıldığınız takdirde bir sakıncası yoktur." diye buyurdu." Yani alacaklı kimsenin borçlusundan borcundan ötürü herhangi bir menfaat beklentisi, borçlanma akdinde "Ben sana örneğin mark veriyorum sen de bana dolar olarak ödeme yapacaksın." diye bir şart söz konusu olmadan borç olarak aldığı dövizin, altının ödeme günü raicine göre her iki tarafın rızası ile örneğin türk parası olarak ödemek caizdir.
El câmi' fî usûl'i-ribâ S. 283

ALACAKLI BORÇLUSUNA KOLAYLIK GÖSTERMELİDİR

İbn-i Âbidin'de şöyle denilir:

"Ticaretle uğraşan bir müslümanın alış-verişle ilgili bilgileri öğrenmesi farz-ı ayındır." C. 1 S. 29

Bu ortamda ticarî hayatta müşâhade ettiğimiz başka bir durum vardır. O da şudur; borçlu ve alacaklı arasında büyük anlaşmazlıklar doğduğu zamanlar oluyor. Şöyle ki borçlu kimse borcunu zamanında ödemezse, alacaklı kimseler de onları icraya verir, borçlunun adına menkul veya gayri menkul değer taşıyan bir şey bulunmaz alacaklı da alacağından vazgeçmeden böylece sürtüşme devam eder, gider. Halbuki alacaklının merhametli davranması gerektiği gibi, borçlu kimse de imkanı dahilinde borcunu ihmal etmeden bir an evvel ödemesi gerekir. İşte bu duygu ve anlayışla hareket ederlerse Cenâb-ı Hak (C.C.) ikisine de yardımcı olur.

Bukonuda bir kaç hadis-i şerifleri zikretmek uygun olur.

عن ابى هريرة رضى الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: مَنْ يَسَّرَ عَلَى مُعْسِرٍ يَسَّرَ الله عَلَيْهِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ.

"Ebu Hureyre (R.A.)'den rivayet edildiğine göre: Rasülullah (S:A.V.) şöyle buyurdu demiştir:

"Kim fakir bir borçluya kolaylık gösterirse Allah (C.C.)'da ona dünyada ve âhirette kolaylık ihsan eder."(336)

335- İbn-i Kudâme C. 4 S. 240
336- İbn-i Mâce C. 2 S. 808

والغالب من أحوال الناس انّهم يريدون عند الدّفع الانتفاع ولولاه لما أعطاه الدّرهم وهذا بمنزلة الشرط لأنّ المعروف كالمشروط وهو مما يعين المنع.

"İnsanların çoğu hallerinde ödünç para verir. Karşı taraftan bir menfaat beklerler ve o menfaattan olmazsa ödünç para vermezler. Bu ise ileri sürülmüş bir şart mesabesindedir. Zira bilinmekte olan bir şey koşulan şart gibidir ki bu da böyle bir hediyenin (borçlunun alacaklısına verdiği hediyenin) caiz olduğuna mani olan sebeplerdendir." (333)

İmam-ı Azam (rh.)'nın borçlusunun duvarının gölgesinde otumaktan kaçınması, çok anlamlıdır. Nitekim Fetevay-ı Hindiye de şöyle der:

والأفضل أن يتورّع من قبول الهدية إذا علم انّه لأجل الدّين أو أشكل عليه وإن علم انّه يعطيه لا لأجل القرض بل لقرابة أو صداقة بينهما لايتورّع عنه ... الخ.

(Alacaklı) bir kimse eğer hediye veren kimsenin borçlu olduğundan dolayı verdiğini biliyorsa veya niçin verdiğini bilmiyorsa hediye kabul etmekten kaçınması daha afdaldir. Fakat bunu borçlu olduğundan dolayı değil de, akrabalık veya aralarındaki dostluktan dolayı verdiğini biliyorsa, o hediyeyi almaktan kaçınması gerekmez.

Keza borçlu cömertliği ve iyiliği ile tanınan bir kimse ise onun hediyesini alabilir, almakta bir sakınca yoktur." (334)

Bir de aynı eserde geçen şu konuya kısaca değinelim; daralmış bir kimsenin başka birisinden borç para isterken, "sen bana borç para verirsen ben de borcumu ödeyinceye kadar mahsulundan istifade etmek üzere sana tarlamı vereceğim"der bu her ne kadar borç para verenden şart koşulmazsa ve adet haline de gelmediyse dahi doğru değildir. Zira borç istiyen kimse zaten darlıktadır, ayrıca elindeki tarlasını almak onu daha da darlığa itme demektir. Kaldı ki ekseriyeten borç veren kimse bizzat "Sen bana mahsulundan istifade için karşılıksız olarak tarlanı verirsen ben sana borç para vereceğim" demektedir ki bu zaten haramdır. Faiz mesabesindedir. Halihazır görevli olduğum yörede bu mesele şu deyimle meşhurdur. "Tarla icarsız, para faizsiz" diye anılmaktadır. Bundan son derece sakınmamız gerekir. Zira faiz mesabesindedir.

Her şeyden önce müslüman merhametli olmalıdır. Senelerce borçlusunun tarlasını karşılıksız olarak ekip biçmesi ve daha sonra ilerde alacağını da aynen tastamam alması hangi insaf ölçüleriyle bağdaşabilir? İlerde "Menfaatı çeken her borç faizdir" mealindeki hadis-i şerifi kayd edeceğiz inşallah.

333- İbn. Abidin C. 5 S. 310
334- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 203

nemez, elbise olsa onu giyemez, ev olsa o evde oturamaz ve Kur'an-ı Kerim de de olsa ondan okuyamaz." (330)

İbnü Abidin de şöyle der:

وعن عبدالله محمد بن أسلم السمرقندي وكان من كبار علماء سمرقند انّه لايحل له أن ينتفع بشيء منه بوجه من الوجوه وإن أذن له الرّاهن لأنّه إذن له في الرّبا لأنّه يستوفي دينه كاملاً فتبقى له المنفعة فضلاً فيكون ربا.

"Semerkand'ın büyük alimlerinden olan "Abdullah bn. Eslem-ı Semerkandi diyor ki, (alacağı olan adama borçlusu tarafından kendisine rehin-ipotek verilen) şeyden hiç bir şekilde istifade etmesi helal olmaz. (caiz değildir). Her ne kadar rehin veren (borçlu) adam ona (kullanma) iznini versin. Zira alacaklı adam alacağını tam olarak alır, ona rehin edilen şeyin menfaatı fazlalık kalır ki bu da faiz sayıldığından onun bu husustaki izni ise faize bir izin sayılır. (FAiz nasıl haram ise, faize izin de haramdır.)" (331)

Şöyle bir misal verelim: Bir kimse birisinden bir milyon borç alır ve ona kendi tarlasını ipotek edip mahsulunden istifade etmek veya evini ipotek edip içinde oturması için müsaade ederse caiz değildir. Çünkü bu muamele faizdir. Dolayısıyla faize izin de, izin istemek de caiz değildir. Ne yazık ki bu ortamda nice İslâmiyet'in ruhundan habersiz yaşayan madde perest tefeci, faizci adamlar vardır ki, böyle işlerle meşgul olup haram kazançla geçinmektedirler. Bu geçici hayat için ebedi hayatımızı zehir yapıp, dünyadaki haram lokmaların karşılığında zıkkım lokmalarını satınalıyoruz. Allah (c.c.) korusun. Amin.

Ancak şöyle bir şey vardır:

لو أهدى المستقرض للمقرض إن كانت بشرط كره وإلاّ فلا

"Eğer borçlu kimse alacaklısına bir hediye verirse, bakılır, şayet (alacaklı kişi ona borç verirken bir hediye veya bir menfaat) şart koşmuşsa tahrimen mekruh olur. Yani faiz sayılır, haramdır). Şayet hiç bir şart koşulmamışsa (borçlu kendiliğinden severek ona bir hediye vermişse) bu caiz olur." (332) Fakat bununla beraber böyle bir hediyede faiz kokusu olduğundan ondan kaçınılması takvanın gereğidir. Nitekim aynı eser şöyle der:

330- Bedaius-Senaî C. 6 S. 146
331- İbn. Abidin C. 5 S. 310
332- İbn. Abidin C. 5 S. 310

"Mâliki, Şafiî ve Hanbeliler'e göre: Kendisinde selem yapılması sahih olan her türlü malın karzı (borç vermek) de caizdir. İster altın, gümüş ve yiyecek gibi ölçülebilen yahut tartılabilen cinsten olsun, ister ticaret malları, hayvan vb. sayılabilen şeylerden olsun değişen bir şey yoktur. Çünkü Ebû Rafi'in rivayetine göre Peygamber (a.s.v.) beş yaşını bitirmiş bir deveyi ödünç almıştı. Bu ise ne ölçülen ne de tartılan bir şeydir. Selemin = mal veresiye, para peşin caiz olmadığı mücevherat ve benzeri para gibi şeylerde esas kabul edilen görüşe göre ödünç vermek sahih değildir. Çünkü karz mislinin geri verilmesini gerektirir. Tespiti mümkün olmayan yahut varlığı az rastlanılan şeylerin ise mislinin geri verilmesi ya çok zor veya imkânsızdır. Buna göre müctehidlerin cumhurunca insan müstesna satışı sahih olan herşeyde borç caizdir." (329)

Şu ayet-i kerimeyi de kaydedelim;

﴿إِنَّ الْمُصَّدِّقِينَ وَالْمُصَّدِّقَاتِ وَأَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يُضَاعَفُ لَهُمْ وَلَهُمْ أَجْرٌ كَرِيمٌ﴾

"Şüphesiz ki sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınların Allah'a (onun rızası için) faizsiz bir ödünç verenlerin (ecirleri) kat kat verilir ve onlar için göz ve gönül dolduran karşılık (iyi mükafat) vardır." Hadid/18

Kur'ân-ı Kerîm müslüman cemaatı arasında sosyal adaleti sadaka ile zekâtla, iyi ahlakla yardımlaşma ile sağlamış ve faizin insanları maddenin kulu kölesi haline getirip sosyal bünyeyi temelinden yıktığını anlatır ve faizsiz ödünç vermeyi de son derece över.

REHİN EDİLEN MALDA TASARRUF ETMEK

Kâsani şöyle der:

ليس للمرتهن أن ينتفع بالمرهون حتى لو كان الرّهن عبدًا ليس له أن يستخدمه وإن كان دابة ليس له أن يركبها وإن كان ثوبًا ليس له أن يلبسه وإن كان دارًا ليس له أن يسكنها وإن كان مصحفًا ليس أن يقرأ فيه.

"Mürtehin = rehin teslim alan kimse rehin, ipotek edilen maldan istifade edemez. Hatta rehin edilen köle olsa onu çalıştıramaz; hayvan da olsa ona bi-

329- Elfıkhülislami C. 4 S. 723

اذ لايجوز ذلك في الشركات وبخاصة شركة المضاربة وطريق الجواز أن يكون الربح غير محدد المقدار وأن يتفق على المساهمة في الخسارة الحادثة لو وقعت الخسارة أثناء الاستثمار في مشروع معين.

"Dikkat edilecek olursa, malın tasarruf sandıklarına yahut yatırım belgelerine yatırılmasına karz (borç) hükümleri tatbik edilir. Sandığın, kendisinde mallarını bırakanlara ödediği fayda helâl olmaz. Çünkü aradaki ilişki bazı fetva verenlerin de belirttiği gibi sırf bir emanet ilişkisi değildir. Zira bu mal, mutlak bir emanet olsaydı, bu sandığın başında bulunan kimselerin onu işlerinde ve verimli yatırımlarda kullanmaları şer'an caiz olmazdı. Çünkü emanet kabul edenin vedia (emanet) üzerindeki sahip olduğu bütün hak onu korumaktan ibarettir; onda tasarruf etmek değildir. Fakat mudi (emanet veren) vediada (emanette) tasarrufta bulunma iznini ona verecek olursa bu bir karz olur. Çünkü itibar manalaradır. Aynı şekilde temettu belgelerinde = kâr getiren belgelerinde tayin edilmiş olan sınırı belli, yıllık faydası tespit edilmiş kesilmiş kârlar da meşru değildir. Çünkü şirketlerde özellikle de mudarebe(birisinden sermaye, diğerinden işçilik olan) şirketlerinde bu caiz olmaz. Bunun caiz olma yolu şudur. Kâr miktar itibariyle tahdit edilmeyecek (sınırlandırılmayacak) ve eğer muayyen bir alanda yatırımda kullanılırken zarar gerçekleşecek olursa zararda da ortaklık esası üzerinde de ittifak edilecektir." (327)

أما ما ليس مثليًا كالحيوان والثياب والحطب والعقار والعددي المتفاوت فانه لايصح قرضه.

"Ama hayvan, elbise, odun, akar gibi dengi olmayan ve birbirinden farklı sayılabilen cinsten ödünç vermek caiz değildir." (328)

Şafiî ve diğer müctehidlere göre bu tür şeylerde de caizdir. Nitekim şöyle denilmiştir;

وقال المالكية والشافعية والحنابلة يجوز قرض كل مال يصح فيه السلم سواء أكان مكيلا أم موزونًا كالذهب والفضة والأطعمة أم من القيميات كعروض التجارة والحيوان ونحوها كالمعدود لأن النبي ﷺ فيما يرويه أبو رافع «استسلف بكرًا» وذلك ليس بمكيل ولا موزون واما ما لايجوز فيه السلم كالجواهر ونحوها فلا يصح قرضه في الأصح لأن القرض يقتضي رد المثل ... الخ.

327- Elfıkhülislami C. 4 S.s 727
328- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 201

Demek ki Hanefi Mezhebi'ne göre karz = ödünç şu üç şeyde olur:

1- Tartıya giren maddeler.

2- Ölçüye giren maddeler.

3- Sayıya giren maddeler.

Şunu da belirtelim; karz ile borç arasındaki nüans farkı şudur: Karz, Allah için karşılıksız yapılan bir yardım niteliğindedir. Borç ise ticari alım-satımda belli bir süre ile veresiye bir borçtur, pek yardım niteliğini taşımamaktadır, işin içinde kâr söz konusudur. Hanefi'ye göre dengi olmayan şeylerde ödünç caiz değildir. Fakat ekmek ödünç almak caizdir. Çünkü müslümanlar bununla mübteladırlar. (yani bir bakıma ihtiyaç söz konusudur.) Nitekim şöyle denilir;

"Ekmeğin tartı ve sayı ile karz edilmesi (ödünç verilmesi) caizdir." (325)

Şafiî'ye göre de caizdir. Nitekim şöyle denilir;

وقيل يجوز عددًا أيضًا.

"Bir kavle göre de (tartı ile caiz olduğu gibi) sayı ile de caizdir." (326)

TASARRUF SANDIĞI

Bu konuda Zühayli şöyle der;

ويلاحظ ان ايداع المال في صندوق التوفير وشهادات الاستثمار يطبق عليه حكم القرض فلا تحل الفائدة التي يدفعها الصندوق لواضعي أموالهم فيها إذ ليست العلاقة مجرد وديعة كما زعم بعض المفتيين إذ لو كان هذا المال وديعة محضة لما جاز شرعا للقائمين على هذا الصندوق أن يستغلوه ويستثمروه في الأعمال إذ الذي يملكه الوديع من الوديعة حفظها فقط لا التصرف فيها لكن المودع إذا اذن بالتصرف في الوديعة كانت قرضا لأن العبرة للمعاني وكذلك الربح المقطوع المحدد بفائدة سنوية معينة في شهادات الاستثمار ليس مشروعا

325- Elfıkhualelmezahibilerbaa C. 2 S. 338
326- Muğnilmuhtac. C. 2 S. 118

Şafiî ve Mâliki'ye göre bu muamele (suftece) caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

وقال الشافعية بمنع السفتجة لأنها من قبيل القرض الذي يجر منفعة للمقترض بربحه فيها خطر الطريق.

وكذلك قال المالكية فهي عندهم ممنوعة لأنها قرض جر نفعا إلا في حالة الضرورة حفظا لماله.

والراجح عند الحنابلة هو جواز تلك المعاملة إن كانت بلا مقابل.

"Şafiîler, Suftecenin memnu (yasak) olduğunu kabul ederler. Çünkü suftece, yol tehlikesinin bertaraff edilmesini borç verene bir menfaat olarak sağlamaktadır.

Mâlikîler'e göre de menedilmiştir. Zira suftece bir menfaat sağlayan bir ödünçtür. Ancak malını korumak maksadıyla zaruret halinde caiz olabilir.

Hanbelilerce tercih edilen görüşe göre eğer karşılıksız yapılıyorsa caizdir." (323)

Bu asırda fazla miktarda parayı taşımak çok tehlikelidir. Dolayısıyla yol tehlikesini atlatmak için malımızı nasıl koruyabilirsek kimseye zarar vermemek, faizli olmamak şartıyla koruyalım "zaruretler sakıncalı şeyleri mübah kılar" fıkhî kaideyi unutmayalım.

Hanefilere göre gerek tartılan cins olsun, gerek ölçülen cinsten olsun ve gerekse de birbirlerine denk olan sayılabilenler olsun hepsinde de ödünçleşmek câizdir. Nitekim şöyle denilir;

يصح القرض في المثلي وهو ما لاتتفاوت احاده تفاوتا تختلف به القيمة كالمكيل والموزون والمعدود المتقارب كالجوز والبيض والورق من مقياس واحد والذرعي كالقماش.

"Ödünç misli (dengi) olan şeylerde sahihtir. Misli şeyler ise birimleri arasında kıymetin farklılaşmasını doğuracak şekilde farklılaşma olmayan şeylerdir. Ölçülebilen, tartılabilen ve ceviz ile yumurta gibi birbirine yakın sayıya giren adedi şeyler, aynı ebattaki kağıt, kumaş gibi uzunlukla (arşın, metre) ile ölçülen şeylerdir." (324)

323- Elfıkhülislami C. 4 S. 728
324- Elfıkhülislami C. 4 S. 723

"Suftetece bir kimsenin bir beldede bir kişiye bir borç vermesi buna karşılık borç alanın yahut onun vekilinin veya alacaklısının muayyen bir başka beldede, mukrizin (borç verenin) kendisine yahut vekiline veya alacaklısına o borcu ödemesinin söz konusu edildiği mali bir muameledir.

Hanefilere göre: Eğer bundan maksat olarak gözetilen menfaat (yani başka beldeki ödemeden maksat olarak gözetilen yol tehlikesi)'ni bertaraf etmek için bir senedin veya çekin yazılması akit esnasında şart koşulmuşsa yahut örfün bir gereği ise tahrimen mekruhtur. Merğinani şöyle demektedir: "Suftece mekruhtur. Suftece karz (borç) veren kimsenin yolun tehlikesini kaldırma faydasını elde ettiği bir borç ismidir. Bu ise ödünç verme sebebi ile sağlanan bir fayda türüdür. Resûlullah (a.s.v.) ise bir menfaat sağlayan karzı (borcu) yasaklamıştır." (320)

İbni Abidin de şöyle der;

وكرهت السفتجة وهي اقراض لسقوط خطر الطريق فكأنه أحال الخطر المتوقع على المستقرض فكان في معنى الحوالة وقالوا إذا لم تكن المنفعة مشروطة ولا متعارفة فلا بأس.

"Suftece mekruhtur. Suftece yol tehlikesini önlemek için (başka bir beldede almak üzere birisine) borç vermektir. Tıpkı ilerde meydana gelebilecek bir tehlikeyi borç istiyene devretmektir. Dolayısıyla bu havale anlamındadır. (Fıkıh bilginleri) şöyle derler; "eğer gözetilen yol tehlikesini kaldırmak için (borç verdiği adam tarafından bir senedin, bir çekin yazılması) yararı aktin esnasında şart koşulmamışsa veya örfün gereği değilse onun mahzuru yoktur." (321) Ama şart koşulmuşsa, mesela falan beldede alacağımı tahsil için sen bana bir çek veya senet yazarsan sana borç para veririm demeden ve örfen de yazılması söz konusu olmadan borç alan kendiliğinden yazarsa mahsuru yoktur.

İbnulfasih nazım ile şöyle der;

وَكُرِهَتْ سَفَاتِجُ الطَّرِيقِ وَهِيَ إِحَالَةٌ عَلَى التَّحْقِيقِ.

"Yol suftacaları = yol tehlikesini ortadan kaldırmak gayesiyle başka bir beldede parasını almak üzere başkasına borç verip (senet, çek alması) mekruhtur. Bu sufteceler hakikaten (aslında) havale sayılır." (322) Yani borçlu olan zat alacaklısını alacağını almak için başkasına havale ediyor demektir.

320- Elfıkhülislami C. 4 S. 727-28
321- İbn Abidin C. 4 S. 295-6
322- İbn Abidin C. 4 S. 295-6 - Mebsut C. 14 S. 37

والخلاصة ان القرض جائز بشرطين:

١ــ ألا يجر نفعا فان كانت المنفعة للدافع منع اتفاقًا للنهي عنه وخروجه عن باب المعروف. وإن كانت للقابض جاز وإن كانت بينهما لم يجز لغير ضرورة واختلف في الضرورة وهي حالة السفاتج الآتية.

٢ــ ألا ينضم إلى السلف عقد اخر كالبيع وغيره.

وأما هدية المديان فلا يجوز عند المالكية للدائن قبولها لأنه يؤول إلى زيادة على التأخير وأجازها الجمهور إن لم تكن مشروطة كما تجوز إن كان بين المقرض والمقترض من الصلات ما يعلم ان الهدية له لا للدين.

"Kısaca karz iki şart ile caizdir:

1- Herhangi bir menfaat sağlamamalıdır. Eğer bu menfaat karz (borç) verene gidiyor ise, (ulemanın) ittifakıyle Resûlullah (a.s.v.) tarafından men edildiği için yasaklanmıştır (haramdır). Çünkü bu konuda dînî yasak vardır ve bilinen ölçülerin dışına çıkılmaktadır. Eğer ödünç alanın lehine ise caizdir. Şayet her ikisi için de menfaat söz konusu ise zaruret olmadıkça caiz olmaz. 2- Karz (borç) ile birlikte satış ve buna benzer bir başka akit eklenmemelidir. Borçlunun hediyesine gelince; Mâlikiler'e göre alacaklının bunu kabul etmesi caiz değildir. Çünkü bu gecikmeye karşılık alacağındaki bir fazlalık sonucunu verir. Cumhur eğer şart koşulmamış ise bunu caiz kabul etmiştir. Nitekim ödünç veren ile ödünç alan kimse arasında hediyenin borç dolayısıyla değil de aradaki akrabalık, dostluk bağları sebebiyle yapılması halinde hediye caizdir." (319)

SUFTECE

السفتجة هي معاملة مالية يقرض فيها إنسان قرضا لآخر في بلد ليوفيه المقترض أو نائبه أو مدينه إلى المقرض نفسه أو نائبه أو دائنه في بلد آخر معين وحكمها عند الحنفية الكراهة التحريمية إذا كانت المنفعة المقصودة منها (أي الوفاء في بلد آخر لتفادي خطر الطريق) مشروطة في صلب العقد أو بمقتضى العرف قال المرغيناني ويكره السفاتج وهي قرض استفاد به المقرض سقوط خطر الطريق وهذا نوع نفع استفيد به وقد نهى رسول الله ﷺ عن قرض جر نفعا.

319- Elfıkhülislami C. 4 S. 726

"Müslümanlar karzın caiz olduğu üzerinde icma (ittifak) etmişlerdir.

Karz mukriz (ödünç veren) hakkında "Hayır işleyiniz" âyet-i kerîmenin muktezasınca mendubtur, mukteriz (karz alan) kişi için de mübahtır. Az önce gördüğümüz hadisler bunu göstermektedir. Ayrıca Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayete göre ise Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurmuştur: "Bir müslümanın dünya sıkıntılarından birisini giderip, rahatlatan kimsenin, Allah da kıyamet günü sıkıntılarından bir sıkıntısını giderip, rahatlatır. Bir kimse din kardeşinin yardımcısı olduğu müddetçe Allah (c.c.) da onun yardımcısı olur." (315)

Ancak vacib değildir. Nitekim şöyle denilir;

لا إثم على من سئل القرض فلم يقرض.

"Herhangi bir kimseden borç istenib te o da vermezse günahkâr olmaz."(316) Ancak imkân dahilinde her müslüman din kardeşinin ihtiyacını görmelidir.

والاقراض ممن تعود رد الزيادة فيه وجهان أوجههما عند الشافعية الكراهة.

"(Üzerinde bulunan borç miktarından) fazla ödemeye adet edinmiş kimseye borç vermek hususunda iki görüş vardır. Şafiîlerce en uygun görüleni mekruh olduğudur." (317)

Nitekim Şafiî fıkhına ait eserlerde de şöyle kayd edilir;

ولو اقرض شخصا مشهورًا برد الزيادة بلا شرطها لفظا ورد زائدًا لم يحرم.

"Eğer borç miktarından fazlasını iade şartı söz konusu olmadan (şart koşulmadan) borcunu fazlasıyla ödemeyi adet edinen birisine borç veripte o da borcundan fazlasiyle alacaklısına bir şey öderse haram sayılmaz." (318)

İslâm dini her şeyden önce karşılıksız, sırf Allah (c.c.) rızası için yardımlaşmaya çok önem vermiştir.

315- İbn Kudame C. 4 S. 236
316- İbn Kudame C. 4 S. 236
317- Fıkhüssünnet C. 3 S. 167 El fıkhülislami C. 4 S. 720
318- Envar C. 2 S. 248

"Sünnetten caiz oluşunun delili İbni Mesud'un rivayet ettiği Peygamber (a.s.)'ın şu hadisidir. "Bir müslüman bir başka müslümana iki defa karz = faizsiz ödünç verecek olursa mutlaka bir defa sadaka vermiş gibi olur." (313) Hatta sadakadan faziletlidir. Nitekim diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulmaktadır;

عَنْ اَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «رَأَيْتُ لَيْلَةَ أُسْرِىَ بِى عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ مَكْتُوبًا اَلصَّدَقَةُ بِعَشْرِ اَمْثَالِهَا وَالْقَرْضُ بِثَمَانِيَةَ عَشَرَ فَقُلْتُ يَا جِبْرَائِيلُ مَا بَالُ الْقَرْضِ اَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ؟ قَالَ: لاَنَّ السَّائِلَ يَسْأَلُ وَعِنْدَهُ وَالْمُسْتَقْرِضُ لاَيَسْتَقْرِضُ اِلاَّ مِنْ حَاجَةٍ».

"Enes bin Mâlik (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdu demiştir:

"Miraca çıkarıldığım gece cennetin kapısı üzerinde "sadaka karşılığında on misli (sevab var)'dır. Borç karşılığında da onsekiz misli (sevab var)'dır" ifadesinin yazılı olduğunu gördüm. Bunun üzerine Cebrail'e;

Borç vermenin sadakadan üstün olmasının hikmeti nedir? diye sordum. Cebrail dedik ki;

Çünkü sadaka dileyen kişi (bazen) yanında (bir şey) bulunduğu halde dilenir. Fakat borç isteyen kimse ancak ihtiyaçtan dolayı borç ister." (314) Aynı zamanda sadaka isteyen kimse herkesten ister. Fakat borç isteyen kimse ise ancak nazı geçen kimseden ister.

İcama ile de sabittir. Nitekim şöyle denilir;

وأجمع المسلمون على جواز القرض.

وهو مندوب إليه في حق المقرض لقوله تعالى: ﴿وَافْعَلُوا الْخَيْرَ﴾، مباح للمقترض للأحاديث السابقة ولما روى أبو هريرة رضي الله عنه أنّ النبيّ ﷺ قال «مَنْ نَفَّسَ عَنْ مُسْلِمٍ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ الدُّنْيَا نَفَّسَ اللّٰهُ عَنْهُ كُرْبَةً مِنْ كُرَبِ يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَاللّٰهُ فِي عَوْنِ الْعَبْدِ مَادَامَ الْعَبْدُ فِي عَوْنِ أَخِيهِ».

313- Elfıkhülislami C. 4 S. 720

314- İbn Maceh C. 2 S. 812 İbn Kudame C. 4 S. 236

KARZ-I HASAN (FAİZSİZ, KARŞILIKSIZ ÖDÜNÇ)

Bazı terimler: Karz = borç

İstikraz = borç istemek, ikraz = borç vermek

Müstekriz = borç istiyen

Mukriz = borç veren. Mukteriz = borç alan

تعريفه:القرض لغة القطع وسمي المال المدفوع للمقترض قرضا لأنه قطعة من مال المقرض تسمية للمفعول باسم المصدر.

واصطلاحا عند الحنفية هو ما تعطيه من مال مثلي لتتقاضاه أو بعبارة أخرى هو عقد مخصوص يرد على دفع مال مثلي لآخر ليرد مثله.

Karzın Tarifi

"Karz, sözlükte "kesmek" demektir. Karz istiyen kimseye verilen mala "karz" adı verilmesinin sebebi bunun mukrizin (karz verenin) malından bir parça olmasından dolayıdır. Yani ism-i meful olana masdar adı verilmiştir.

Hanefilere göre bir ıstılah olarak karz, daha sonra ödeşmek üzere verilen dengi olan mal demektir. Diğer bir ifade ile karz misli bir malın bir başkasına onun mislini geri vermesi şartı ile söz konusu olan özel bir akit demektir."(312)

Aynı eser şöyle devam eder; meşruiyeti ile ilgili ayete gelince Allah (c.c.) şöyle buyurur:

«وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ»

"Ve hayır işleyin ki korktuğunuzdan kurtulub, umduğunuza kavuşasınız." Hac/77.

KARZIN MEŞRUİYETİ

أما السنة فما روى ابن مسعود أنّ النبيّ ﷺ قال: «مَا مِنْ مُسْلِمٍ يُقْرِضُ مُسْلِمًا قَرْضًا مَرَّتَيْنِ إِلاَّ كَانَ كَصَدَقَةٍ مَرَّةً».

312- Elfıkhülislami C. 4 S. 720

İLK YARDIMIN ÖNEMİ

Temel ilk yardım ve ilk müdahele, her insanın hayatında karşılaşabileceği bir olay olduğu için, bu eğitimin herkes tarafından alınması gerekir. Özellikle işleri gereği acil müdahale gerektirebilecek olan kimseler bu eğitimi mutlaka almalıdır. Bu eğitim, işi bilenlerce yani doktorlarca verilmelidir. Eğitimi alan kimselere Acil Tıbbî Teknisyenler denir.

Ani hastalık veya yaralanmalar halinde ilk müdaheleyi yapacak kişi, olay yerinde ilk olan kişidir. Bu kişilerin herhangi bir aleti olmayabilir. Acil Tıbbi Teknisyenlerin (ATT) veya başka bir acil tıp personeli gelinceye kadar, yaşamı devam ettirebilmek için ellerini, ciğerlerini, ağzını ve aklını kullanarak ilk müdahaleyi yapmalıdır. Hastalığı veya yaralanmayı değerlendirerek, hastaya solunum yaptırmalı, beyine kan gitmesini sağlamalı, kanamayı kontrol edebilmelidir. Kısaca temel yaşam desteğini sağlayabilmelidir.

İlk müdahaleyi yapan kişinin yeterli girişimi yapması kadar, çok fazla şey yapmamaya çalışması da önemlidir. Mümkünse kazazedeye veya hastaya basınç uygulayarak kanamaları kontrol altına almalı, hastayı rahatlatmalıdır. Eğer hastanın pozisyonu nedeniyle yaşamı tehlikeye giriyorsa hastayı emin bir yere taşımalıdır. Acil Tıbbî Teknisyenler veya hastane personeli gelmeden hastayı yerinden kaldırmak bazen istenmeyen felçlere veya ek yaralanmalara neden olabileceği için hastayı yerinden kaldırırken çok dikkatli davranılmalıdır.

Hasta veya kazazedeye ilk müdahale yapıldıktan sonra en yakın hastaneye haber verilerek hasta en kısa zamanda hastaneye götürülmelidir.

BARS Matbaacılık A.Ş. (0.312) 397 81 45

2003 DİYANET TAKVİMİ

11
KASIM
SALI

Ay Doğuş: 17 57
Ay Batış : 8 39

Hicrî: 16 Ramazan 1424
Rumî: 29 T.evvel 1419
Kasım: 4

11. Ay – 30 Gün • Yılın 315. Günü – Kalan Gün 50

"Sizin en hayırlılarınız ahlâkça en güzel olanınızdır."
(Riyâzü's-Sâlihîn, 2/627)

Varna Meydan Muharebesi (1444)

ANKARA		İSTANBUL	
İmsak	: 4 52	İmsak	: 5 09
Güneş	: 6 21	Güneş	: 6 39
Öğle	: 11 40	Öğle	: 11 55
İkindi	: 14 20	İkindi	: 14 33
Akşam	: 16 45	Akşam	: 16 58
Yatsı	: 18 07	Yatsı	: 18 22
Kıble s.	: 10 21	Kıble s.	: 10 03

ne kadar faiz adını da verseler dahi faiz sayılmaz. Zira arada her hangi bir akit yok, memurun rızası dışında maaşından bir şeyler kesilip, biriktiriliyor. Ama kendi isteğiyle faiz almak için parasını devlete veya başkasına verirse malum olduğu gibi faiz sayılır. Fakat devlet memura mustehak olduğu ikramiyesinden, maaşından, tasarruf fonu adı altında onun rızası dışında bir şeyler kesip biriktirdiği istihkakını ilaveli olarak veriyorsa buna faiz denmez. Daha evvel İbni Abidin'in kaydettiğimiz ibareyi unutmayalım. İbarenin muhtevası şudur; (devlet borçlu olduğu memuruna istediği ikramda bulunabilir, memur da ondan verileni alabilir.) Memurun tasarruf fonundan bizzat devlete kendi rızası ile faiz mukabilinde bir şeyler kesip yatırmıyor ki faiz olsun.

Bununla beraber (yani faiz sayılmadığını ifade ettikten sonra) şöyle derim: bir memur olarak o nemayı alıp, telefon gibi şeylerin ücreti veya varsa vergi olarak veya yiyecek, içecek olmayan bazı şeylerde harcamaya gayret edelim. Bu sırf bir ihtiyattır, yoksa haram olduğundan değil. Zaten faiz olsa hiç bir şeyde sarf edilmez ve ona yaklaşılmaz.

Bir kimsenin belli şahıslarda değil de bankada biriken bir faiz parası olursa ne yapmalı? Evvela faiz muamelesinden tevbe eder, daha sonra biriken faizi alır, vergisi varsa vergiye yatırır. Yoksa çok nâçar kalmış kış günlerinde yakacaksız kalmış, imkânsızlığından dolayı yakacak alamayan yoksulların yakacağına verilir. Veya ayağında ayakkabısı olmayan, sırtında giysisi olmayan, defter, kalemi, kitabı olmayan fakirlerin, fakir talebelerin bu gibi ihtiyaçları o para ile temin edilebilir. Ancak bu gibi alış-veriş devlet müessesesiyle yapılırsa daha iyi olur, zira hiç olmazsa şahısların kasalarına girmemiş olur. Yoksa o faiz parasıyla kimden alınırsa bu faiz parasıdır demek gerekir. Tabiî ki hakiki dinini yaşayan kimseler o parayı almaz ve onunla alış-veriş muamelesinden kaçınır. Onun için dediğimiz şeklindeki fakirlerin o tür ihtiyaçlarını devlet müesseselerinden alınsın.

Fakirin eline verilmez ve yiyecek-içeceğine verilmez. Hayır olarak hiç bir yere verilmez. Şayet birisi sevab umarak sadaka namına verirse küfre girer. Aynı zamanda kendisine faiz verilen fakir bilerek Allah kabul etsin derse küfre girdiği gibi, başkası da faiz olduğunu bildiği halde Amin derse o da küfre girer.

Neticesi şudur. Meşru olmayan gerek faiz olsun gerek başka gayri meşru servet olsun elde tutmak caiz değildir. Sahibi belli ise sahibine, öldü ise mirasçısına iade edilir. Yoksa yukarıda arzettiğim gibi ya naçar kalmış, fakirin yiyecek hariç ihtiyacına ya da köprü, hastane gibi sosyal hizmetlerde harcanması gerekir.

OKUYUCULARA KUPON KARŞILIĞINDA VERİLEN ARMAĞANLAR HELAL MİDİR ?

"Şu kadar gazete kuponu getiren kimseye şu hediyeyi vereceğiz diye ilan edenlere istedikleri kuponları gönderene verilen armağanlar câizdir, faizle ilgisi yoktur. Bir hediyeleşme, alış veriş mahiyetindedir. Nitekim hediye alıp vermekte meşrudur. Hediyeli gazete ile diğer gazetelerin arasında da bir fiyat farkı yoktur şayet olsa caiz olmaz.

SENET KIRDIRMAK HARAMDIR

Şurada bu konu ile ilgili Zuhaylînin ibaresinin muhtevasını yazmala iktifa etmek isterim: "Günümüzde bilinen kambiyo=çek, bono, poliçe senetleri değerinden daha aşağı miktara satıp kırdırmak caiz değildir. " (311)

Adı geçen şeylerin satışı ister devlet tarafından yapılsın ister fertler tarafından yapılsın farketmez.

Yani hali-hazır bankalarda senet, bono kırdırıp, faiz vererek paralarını peşin ve noksan olarak esnaf ve tüccarlarımız günaha girip faiz muamelesinde bulunuyorlar. Aynı zamanda borçludan başkasına da satılması caiz değildir

TASARRUF FONUNDAN VERİLEN NEMA

Daha evvel de değindiğimiz gibi emeklilik maaşındaki verilen fazlalığın bir mahzuru yoktur. Zira devlet maslahata binaen herhangi bir vatandaşa yardım edebilir. bu yardımı çoğaltarak da verebilir buna faiz denilmez, yukarıda kaydettiğimiz İbn-i Âbidin'in arapça ibaresinden de anlaşılıyor ki, devlet maslahata binaen meşru dairede istediği kimseye istediği şeyi verebilir.

Devlet, emeklilerin ikramiyesini bazen kademeli olarak veriyor.Ancak gecikmeli kısmına nema namı altında bir miktar şey ilave ederek verir, buna her

311- El fıkh'ül-islâmî C. 4 S. 435

başkasındaki alacağını almaya yetkili kılmak ya da borcun havalesi kabilinde olmalıdır. Yani borçlu olduğu kimseyi alacaklısına havale etmekten ibaret olmalıdır. Aksi takdirde çek, senet satışı sözkonusu olursa caiz değildir. Fakat devletin verdiği çek ve senedin vadesi geldiği takdirde satılması caiz, vadesi gelmemiş ise caiz değildir." Şeyh Hamid Elferğani en-Nemnekani şöyle der;

عن أبي هريرة رضي الله عنه انه قال لمروان: أحللتَ بيع الربا؟ فقال مروان: ما فعلتُ، فقال أبو هريرة رضي الله تعالى عنه: أحللتَ بيع الصّكاك وقد نهى رسول الله ﷺ عن بيع الطعام حتى يستوفى، قال: فخطب مروان الناس فنهى عن بيعها، قال سليمان: فنظرت إلى الحرس يأخذونها من أيدي الناس وكانت الأرزاق المعينة للمستحقين من الجند وغيرهم صكاكًا فتخرج مكتوبة فتباع.

"Ebû Hüreyre (r.a.)'dan rivayete göre kendisi bizzat Mervan'a "sen faizle alış-veriş yapmayı mübah kılmaya başladın (yani mübah mı kılıyorsun?" dedi o da "Bu ne demektir, ben ne yaptım?" dedi. Ebû Hüreyre "Halk, karşılığını almadan bu çeklerle alış-veriş yapıyorlar. Halbuki Resûlullah (a.s.v.) bir yiyeceği tastamam almadan onu satmasından men etmiştir" dedi. Bunun üzerine bir hutbe irad ederek halkı bu tür alış-verişten men'etti ve Süleyman diyor ki; "Ben emniyet mensuplarının (Mervan'ın emriyle) mezkur çeklerle alış-veriş yapanları takip ederek) malları ellerinden alıp, (sahiplerine iade ettiklerini müşahede ettim). O zamanda asker ve diğer memurlara tayin edilen maaşları çekler halinde yazılıp satılıyordu."(309) İşte Ebû Hüreyre (r.a.) bu hususta halkı ikaz ederek bu tür satışı men'etti. Yine Fetevayı Ali Efendi aynı yerde şöyle der;

ولو مات الجندي في أثناء السنة قبل خروج العطايا لم يستحق ورثته منه شيئًا وكذلك بيع العطايا قبل خروجه لايجوز.

"Eğer asker, (memur, işçi)'nin daha ikramiyesi çıkmadan yılın esnasında ölürse mirasçılarının onu almaya hakları yoktur. Keza daha ikramiye çıkmadan başkasına satmak da caiz değildir." (310)

309- Fethur-Rahmani S. 126
310- Feteva-yı Ali Efendi C. 1 S. 174

"Camekiyye (memura takdir edilen aylığı) satmak caiz değildir. Zira alacaklı alacağını verecekliden başka bir kimseye satamaz."(305) Ancak birisinin başkasına vereceği olduğu gibi başkasından alacağı da olur. Borcunun vadesi ile elindeki çekin vadesini birleştirerek bu çeki alacaklıya verebilir. Dolayısıyla bu caiz olmayan çek satışı değil de caiz olan borcun havalesi sayılır. Nitekim aynı eser şöyle devam eder;

والظاهر ان هذا بمنزلة الحوالة

"Açık görüşe göre bu muamele (borcun) havalesi mesabesindedir."(306) Şafiî'ye göre ise alacaklar borçludan başkasına da satılabilir. Nitekim şöyle denilir;

قال الشافعية في الأظهر عندهم يجوز بيع الدين المستقر للمدين ولغيره.

"Şafiî'ye göre kesin olan borcun borçluya da ondan gayrisine de en açık görüşe göre satışı caizdir."(307) Ömer Nasuhi (r.h.) şöyle der; "Camekiyye, vakfın gallesinden = geliratından vezaif sahiplerine (vazifeli kimselere) müretteb = düzenlenmiş olan şehri = aylık atıyedir ki, bu bir yönden ücret ve bir yönden de sıla = ikramiye mahiyetindedir. Elbise behası (değeri) namı ile verilen paralar bu kabildendir. İstilahat-ı fıkhiyye kamusu c. 4, s. 291.

Elhasıl senet, bono ve çek'in satılması, satın alınması caiz değildir. Aynı zamanda zekat olarak da verilmez. Ancak senet ve çeklerin tahsili için vekil tayin ettiği başkasına teslim edilebilir. Veya bir vâde üzerinde ittifak ettikten sonra itimat için bir çek, senet verir sonra vadesi gelince onu öder. Fakat uygulamada öyle yapmıyorlar, bizzat her esnaf elindeki müşterisinin çekini, senedini satmaktadırlar. Bu da caiz değildir. fakat elindeki müşterisinin çekinin senedinin tahsili için alacaklısını vekil tutması ve alacağına mahsub etmesi caizdir. Vekil olan zat da müvekkilinin alacağını aldıktan sonra onun emriyle onun namına zekat olarak zekatın sarf edilecek yerlere verirse caiz olur. Aynı zamanda alacağından da mahsuben sayabilir. Bu şekilde yapılan muamele caizdir. İbnu Abidin aynı c. ve s. 13 şöyle der;

بيع البرآت التي يكتبها الديوان على العمال لايصح

"Divan (vergi ve maliye kurumlarının) katiplerinin (devlet yetkililerinin), ummala (haracı, zekatı ve sair gerekli devlet geliratını toplamakla görevli valilere, memurlara) yazdıkları (maaş) itimatnameleri (senetleri) satmak caiz değildir." (308) Halihazır tüccarların senet, çek verirken yukarda anlattığımız gibi

305- İbn. Abidin C. 3 S. 15
306- İbn. Abidin C. 3 S. 15
307- Elfıkhülislami C. 4 S. 434
308- İbn Abidin C. 4 S. 13

kaydetmeyi uygun görüyorum. "Zaman gelecek ki millî servet nâ ehil insanların eline geçecek (gayri meşru yollarda sel gibi akıtacaklardır.)" İşte herkesçe malumdur ki; hali hazır mevcut devletler şer-i olmayıp, hemen hemen tamamı laiktirler. Ve milli servet şeytani yollarda, heva-heves uğruna akıtılmaktadır. Bununla beraber halka hakkı ile hizmet yapan memur, işçi hakettiği ücretini almasında bir mahzur yoktur. İnşaallah.

ÇEK, SENET VE MAAŞIN SATIŞI

Bazı terimlerin manaları: Ebulbeka şöyle der;

الرزق مايجعل للفقراء المسلمين إذا لم يكونوا مقاتلة والعطية ماتفرض للمقاتلة قال الحلواني : العطاء لكل سنة او شهر والرزق يوما بيوم

"Rızık, devlet tarafından düşmanlarla savaşmayan müslümanların fakirlerine, atiyye ise savaşan gazilere çıkarılan iaşe demektir. Hulvânî'nin beyânâtına göre ise atiyye, düşmanlarla savaşan gazilere tayin edilen senelik veya aylık maaş, rızık ise günlük çıkarılan iaşe demektir." (302)

Fetâvâyi Ali Efendi ise şöyle der:

الرزق اسم لما يخرج للجندي من بيت المال عند رأس كل شهر والعطاء اسم لما يخرج له في السنة مرة أو مرتين صلة.

"Rızık her ay başında devlet hazinesinden askere her ay çıkarılan maaştır. Atâ ise askere ikramiye olarak senede bir veya iki defa çıkarılan bağış demektir."(303) Bunun satışı için de aynı eser şöyle der;

ولا يجوز بيع العطايا والرزق لانه لايملكها قبل الوصول.

"(Bir askerin veya memurun) aylık maaşını ve senede bir iki defa bağış olarak çıkan (ikramiyesini) henüz almadan satması caiz değildir. Zira daha zamanı gelmeden mülkiyetine girmiş olmaz."(304)

لايجوز بيع الجامكية لان بيع الدّين انما يجوز من المديون.

302- Ebul beka S. 476
303- Fetava-yı Ali Efendi C. 1 S. 174
304- Fetava-yı Ali Efendi C. 1 S. 174

فاما الرزق من بيت المال فيجوز على ما يتعدى نفعه من هذه الأمور لأن بيت المال لمصالح المسلمين فاذا كان بذله لمن يتعدى نفعه الى المسلمين محتاجًا اليه كان من المصالح وكان للآخذ له اخذه لانه من أهله.

"(İmamlık, müezzinlik, öğreticilik ve doktorluk gibi) müslümanlara faydası olan kimseye devlet hazinesinden maaş vermek caizdir. Zira devlet hazinesi müslümanların maslahatları içindir. Oysa eğer müslümanlara menfaatı dokunan kimse muhtaç ise kendisine maaş vermek müslümanların maslahatlarından olup maaş alan memura maaşı hak etmiştir. Çünkü o maaşın ehlidir." (299) Envar adlı eserin ikinci cildin 388. sayfasında "müslümanların yararına çalışanlar devlet hazinesinden maaş alabilirler" der."

İbnu Abidin de şöyle der;

للامام ان يعطي الأرض من بيت المال كما يعطي المال حيث رأى المصلحة.

"Hükümdarın gördüğü maslahata binaen dilediği kimseye devlet malını verebildiği gibi devlet arazisini de verebilir."(300) Şafiî Mezhebi'ne göre de hüküm aynıdır. Nitekim şöyle denilir;

لو خربت قرية للمسلمين وتعطلت ولم يعرف مالكها فهل للامام اعطائها لمن يعمرها وجهان اوجههما ان له ذلك اخذا من قول السبكي وكل ما لايعرف مالكه فهو لبيت المال فيجوز للامام أن يأذن فيه كسائر مال بيت المال ... الخ.

"Eğer müslümanların bir köyü harab olup ta muattal hale gelirse ve sahibi bilinmezse hükümdar onu tamir etmek isteyene verebilir mi? Bu hususta iki görüş vardır. Subkinin tercih ettiği görüşlerden en makbulü hükümdarın istediğine verme selahiyetine sahiptir. Keza sahibi bilinmeyen diğer malları da istediği vatandaşa teberruu edebilir."(301) Tabiîki her konuda meşruiyyet ve dürüstlük esastır. İlâhî adalet mekanizması işlemelidir. Heyhat! her tarafımız harab, tırab. Resûlullah'ın uzun bir hadisi şerifin tek bir cümlesinin mealını

299- İbn. Kudame C. 5 S. 412
300- C. 3 S. 265
301- Muğnilmuhtac C. 2 S. 362

zamanda bu tür alım-satımda faiz kokusu da vardır. Sakınılması gerekir.

Bu gibi durumların tamamı karz-ı hasenin ortadan kalktığından kaynaklanmaktadır. Zira adam daralınca satmak istemediği malı satmaya mecbur kalıyor. Halbuki öyle bir durumdaki adamın malını satın almak dahi doğru değildir. Mekruhtur. Aslında müslümanlar öylelerini darlıktan kurtarmaya gayret etmelidirler.

Yani mutlaka din kardeşimizi faize bulaştırmadan darlıktan kurtarmak mecburiyetindeyiz. İnsanlık ve müslümanlık icabına bakmalıyız, din kardeşimize karşı son derece merhametli davranmalıyız. Aksi takdirde Allah teâlâ'nın merhametine kavuşmamız güç olur, hayal olur.

İbni Abidin şöyle der;

يصح بيع الوفاء لحاجة الناس فراراً من الربا

"Faizden kurtulmak için insanların ihtiyacı dolayısıyle bu gibi alım satım "bey'un bil-vefa" caizdir. (Belh meşayihi) insanların üzerine iş zorlaşınca hüküm genişler dediler."

Buna göre İbni Abidin aynı yerde görüşünü şöyle ifade eder;

اقول على اعتبار العرف الخاص ينبغي ان يفتى بان ما يقع في بعض الاسواق من خلو الحوانيت ويصير الخلو في الحانوت حقا له فلا يملك صاحب الحانوت اخراجه منها ولا اجارتها لغيره ولو كان وقفا

"Ben diyorum ki hususi örfün (yani umumi değil de özel örfün bir çok ulemanın muteber olduğuna fetva verdiğine) binaen bazı çarşılarda dükkânların boşalmanın (hava parasının) gerekli olduğuna fetvanın verilmesi uygun olur. Dükkânın boşaltma hakkı icarlayana ait olup dükkânların sahibinin onu çıkartma salahiyeti olmadığı gibi başkasına icareye de veremez. Her ne kadar vakıf da olsun." (298) Yani bey'ul-vefanın da hususi örf kabilindendir, denilebilir.

DEVLETİN VERDİĞİ MAAŞ

Faydalı ve dürüst olan memur, işçi kimselerin aldıkları maaş, ücret, ikramiye caizdir. Bu konuda kitapların ibarelerine bağlı kalarak kısa bir açıklamayı uygun gördüm. Önce İbnu Kudame'nin ibaresini yazalım;

298- İbn. Abidin c. 4 S. 249

ilini yapmaları gibidir.)" (295) Az çok imanı ve namusu olan kimsenin böyle bir yola başvurması söz konusu olamaz. Böyle bir hareket insanlara hem dinî hem de dünyevi yönden yüz karasıdır. Böyle bir yol ile meydana gelen çocuk ise veled-i zinadır, piçtir.

BEY'ÛN BİL-VEFA

Alıcı bu durumda satınaldığı malı başkasına satamaz.Bunda rehin hükmü cari olur. Çünkü bir malı kararlaştırılan şartlara göre malın değeri olan para ve satışı yapılan mal tekrar iade edilmek üzere satışını yapmak her ne kadar görünürde "bey'i bi'l-vefa" deniliyorsa da manen "rehin" muamelesine giriyor.

Satıcı sattığı malı ileride geri alabilir şartıyle satar, alıcı da bunu kabul eder ve alıcı bu alım-satım feshedilinceye kadar ondan yararlanırsa, buna Bey'u'n bi'l-vefa denilir. Bu durumda alıcı satın aldığı bu malın tam sahibi sayılmaz. Çünkü hem satıcı hem de alıcının ikisi de bu satışı fesh etme salahiyetine sahibtir. Alıcı ile satıcı verdikleri söze sadık kaldıkları veya kalacakları için bu tür alım-satım "vefa" tabiriyle zikredilmiştir.

Bu tür alış-verişte ihtilaf vardır. Kimisi bu alış-veriş rehin hükmündedir. Müşteri satandan izin almadan ondan istifade edemez. Kimisi de gerekli olmayan bir satıştır. Kimi ulemaya göre de alan, satan satış akdi sırasında geri alma şartından bahs etmeden satış akdi bittikten sonra alan satana "sen ne zaman paramı verirsen ben sana şu satınaldığım malını vereceğim" diye söz verirse bu alış-veriş caiz olup gerekli bir satış hükmüne geçer. İşte böylece;

فتجعل لازمة لحاجة الناس.

"Bu alış-veriş insanların ihtiyaçları için gerekli kılınır." (296) Yani alış-veriş tahakkuk ettikten sonra şayet alacağımı verirsen ben sana satınaldığım malını iade edeceğim derse vermiş olduğu sözünü yerine getirmesi gerekir. Aynı eser şöyle der:

والفتوى على أن بيع الوفاء فاسد يوفر عليه أحكام بيع الفاسد.

"(Yukarıda bahsettiğimiz) vefa alış-verişi fasid (geçersiz bir alış-veriş olup tamamen onun üzerine fasid alış-verişin ahkamı cari olduğuna göre fasid olduğuna fetva verilir. (Yani bozuk bir satış olup, caiz değildir.)" (297) Aynı

295- Elfıkhülislami C. 3 S. 559
296- Fetava-yı Ali Efendi C. 1 S. 272
297- Fetava-yı Ali Efendi C. 1 S. 272

SUN'Î AŞILAMA

Hayvanın neslini ıslah ve çoğaltmak için yapılan sun'i tohumlamanın bir sakıncası yoktur. Ancak bir şey varsa o da onların peşinen alacak hakları olan dünya zevklerinden mahrum bırakılıyorlar. Fakat eğer sun'i tohumlamada insanların menfaatı söz konusu ise bunun bir sakıncası yoktur. Zaten her şey insanların menfaatı için yaratılmıştır. Yeter ki onları yemesinden, içmesinden mahrum etmeyelim ve aynı zamanda onlara eziyet etmeyelim, takatları dışında onlara yük yüklemiyelim.

Bu konu bir çokların kafasına takıldığı için ona değinmeyi uygun gördüm. Önce şunu bilmemiz gerekir ki, hayvanlar mükellef değillerdir. Onlar için günah, sevap, itaat, isyan söz konusu değildir. İlâhî kanuna göre hareket etmek ancak akıl sahibi olan ins ve cinlerin görevidir. Hal böyle olunca hayvanlar arasında yapılan sun'i tohumlama veya bir hayvanın kendi yavrusu olan bir erkek hayvana çektirilmesinin herhangi bir sakıncası yoktur. (Yalnız şuna dikkatli olmalıyız: Aynı cins hayvanların arasında bu durum tehakkuk etmeli, aksi halde ayrı cinsler arasında olursa caiz olmaz;)

İnsanlara gelince; şayet karı-koca arasında olursa bunun bir mahzuru yoktur. Eğer kocasından başkasının menisi ile kadın aşılanırsa o takdirde zinadır, meydana gelen çocuk da gayri meşru çocuk olur. Nitekim şöyle denilir;

التلقيح الصناعي

هو استدخال المني لرحم المرأة بدون جماع فان كان بماء الرّجل لزوجته جاز شرعًا اذ لامحذور فيه بل قد يندب اذا كان هناك مانع شرعي من الاتصال الجنسي، وأما اذا كان بماء رجل أجنبي عن المرأة لازواج بينهما فهو حرام لانه بمعنى الزنا الذي هو القاء ماء رجل في رحم امرأة.

Sun'i aşılama cinsî münasebet olmaksızın (erkeğin) menisinin kadının rahmine yerleştirmekten ibarettir. (Bu iki şekilde tehakkuk eder.) 1- Eğer kocanın menisi ile zevcesi (ailesi) aşılanıyorsa (bu tip tohumlamanın) şer'an caiz olup hiç bir sakıncası yoktur. Hatta eğer cinsi münasebetle gebeliğe mani bir durum varsa bir çocuğa sahip olmak için böyle bir yola başvurmak sünnettir. 2- Ama kocasından başka bir kimsenin menisiyle kadının yumurtasını aşılamak ise haramdır. Zira öyle bir yönteme baş vurmak aralarında nikâh olmayan erkeğin kadının rahmine menisinin yerleştirilmesi olan zina anlamındadır. (Yani öyle bir hareket aralarında nikâh bağı bulunmayan erkek ile kadının birbirleri ile zina fi-

"Hakim (yetkili amir) (eşyaya) narh koyup tayin etmez. Yani bu (narh) mekruhtur." (292) Ancak aynı eser şöyle der;

اذا ظلم ارباب التجارة على العامة في البيع بزيادة فاحشة فسعر عليهم الحاكم ينبغى ان يجوز.

"Ticaret erbabı alım-satımda fahiş fiyatla (mal satıp) halka zulüm ettikleri zaman hakim (yetkili kişi) onlara narh sistemini uyguladığı takdirde caiz olması uygundur." (293)

Mevîze kısmında bahsettiğimiz gibi müslümanların arasında ucuzluğu sağlamaya, herkesin muhtaç olduğu malı hilesiz ve aldatmadan satmaya gayret eden doğru tüccar kıyamet gününde şehidlerle beraber haşir olunacaklarını hadisi şerifle anlatmıştık. O halde her hususta insafı elimizden bırakmamalıyız.

BİR PADİŞAHIN DEVLET HAZİNESİNDEN VERDİĞİ ŞEY HELÂL MIDIR?

Bu konuda şöyle denilmiştir;

وَرُوِىَ عَنْ عَلِىٍّ رَضِىَ اللَّهُ عَنْهُ اَنَّهُ قَالَ: «لاَبَأْسَ بِجَوَائِزِ السُّلْطَانِ فَاِنَّ مَايُعْطِيكُمْ مِنَ الْحَلاَلِ اَكْثَرُ مِمَّا يُعْطِيكُمْ مِنَ الْحَرَامِ»، وقَالَ: «لاَتَسْأَلِ السُّلْطَانَ شَيْئًا وَاِنْ اَعْطَى فَخُذْ فَاِنَّ مَا فِى بَيْتِ الْمَالِ مِنَ الْحَلاَلِ اَكْثَرُ مِمَّا فِيهِ مِنَ الْحَرَامِ».

Ali (r.a.)'den;

"Padişahın verdiği hediyeler, mükafatların bir mahsuru yoktur. Zira (padişahın) size verdiği malın içindeki helâl kısmı haram kısmından daha fazladır." Ve yine şöyle dedi; "Padişahtan bir şey isteme, şayet sana bir şey verirse sen onu al. Zira hazinede bulunan helâl mal, haram maldan daha fazladır." (294)

Aynı eser şöyle der; "Padişahtan bir şey kabul etmeyenler takvaya dayanmışlardır. Yoksa haramdır diyerek çekinmiş değillerdir."

292- İbn Abidin C. 5 S. 256
293- İbn Abidin C. 5. S. 257
294- İbn Kudame C. 4 S. 202

"Yetkili âmir'in eşyanın fiyatlarını tayin ve tesbit eylememesi ulemanın icmâ ile sabit bir esastır. (Bunda ehl-i ilmin görüş birliği vardır. Çünkü hikmeti ile ucuzluğu ve pahalılığı meydana getiren mahlukunu rızıklandıran Allahu teâlâ'dır. Her işte hakim sıfatının muktezası olarak bir hikmet mevcuttur. Eşyanın fiyatları bazan yükselir, bazan alçalır. Ticaret hayatına daima müdahale edilmesi uygun olmaz.) Meğer ki erzak tacirleri (vaki olan nasihat ve tenbihe rağmen) bunları haddinden aşırı bir fiyat ile satmaya devam etsinler. Yetkili âmir de müslümanların hukukunu muhafaza etmek için narh koymaktan başka bir çare bulamasın, o takdirde rey ve basiret erbabı ile (yani emir ve âlimler (dünya ve din lider)'leri ile istişare ederek narh koymasında bir sakınca yoktur. Seçkin ve fetvaya uygun görüş de budur." (290)

Netice itibariyle denilebilir ki, amme zararının önüne geçmek, iktisadi hayatı bir süre için kontrol altında tutabilmek maksadı ile narh sistemi meşru kabul edilmiştir. Aslında daimi surette tatbik edilecek bir yol değildir. Ancak esnaf vicdansızlık yapıp yüksek fiyatla mal satmaya kalkarsa maslahata binaen devlet reisi narh koyabilir.

Fakat böyle bir fiyat tesbiti işleminde, devlet reisi önce esnafı, narh konulacak konuda tecrübesi bulunan kişileri toplar, istişarede bulunur. Şayet böyle bir yol tutulmazsa, konulan narh da faydadan ziyade zarar meydana getirebilir. Hatta daha önce de kayd ettiğimiz hadis-i şerifinde de geçtiği gibi Resûlullah (a.s.) narh koymamıştır. Hâdise şöyle cereyan etti:

Rivayete göre Medine-i Münevvere'de bir ara eşya fiyatında bir tırmanış olur, bunun üzere Sahabe-i Kiram (r.a.) Resûlullah'a eşya fiyatına narh koyması için müracaat ettiler. Fakat Resûlullah (a.s.) narh koymak istemedi. Nitekim fıkıh kitaplarımızda şöyle kayd edilir;

روى ان السعر غلا في المدينة وطلبوا التسعير من رسول الله ﷺ فلم يسعر، وقال: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ».

"Rivayete göre (bir ara) Medine-i Münevvere'de eşya fiyatı yükseldi. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.)'dan narh koymasını istediler. Resûl-i Ekrem (a.s.) ise narh koymadı ve şöyle buyurdu; "Gerçekten fiyatları takdir eden, daraltan, yükselten Allah tealadır." (291)

Devletin satılık malın fiatını narh koyup tayin etmesi mekruhtur. Nitekim şöyle denilmektedir;

لايسعر حاكم أي يكره ذلك.

290- Fetava-yı hindiye C.2 S. 314
291- Bedaius-Senaî C. 5 S. 129

"Zira gerçekten (damızlık hayvan) dişi hayvanı gebe bırakmak, (dişi hayvana) aşırılması mevhum (şüpheli) bir şey olup, belli değildir." (288) Yani döl hayvanın dişiye su (tohum) verip vermediği ve dişinin aşılanıp aşılanmayacağı da kestirilmez. Dolayısıyla caiz değildir. Merhum Ömer Nasuhi Bilmen de şöyle der; "erkek hayvanın dişi hayvana aşması için kiralanması sahih değildir. Çünkü bundan maksat ihbaldır (hayvanı gebe bırakmaktır) hayvanın bu aşması ile hemen ihbal vuku bulması ise kestirilemez, hayvan buna kadir değildir." İstilahat-ı Fıkhiye Kamusu, c. 4, s. 173.

Köpeğin satışına gelince; Şafiî'ye göre caiz değil, Hanefiye göre ise caizdir. Yani avlamak veya hayvanları korumak ya da başka meşru yönlerde istifade edilebilecek köpeğin satışı caiz görülmüştür. Yoksa ısıran köpekle sosyetelerin keyfi olarak besledikleri köpeklerin ne satışı ve nede beslenmesi caiz olur.

NARH KOYMAK

Yetkili âmir eşyanın fiyatlarını tes'ir-narh etmemeli. Nitekim bir hadisi şerifinde şöyle buyurulmaktadır:

عَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ النَّاسُ يَارَسُولَ اللَّهِ! غَلاَ السِّعْرُ فَسَعِّرْ لَنَا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمُسَعِّرُ الْقَابِضُ الْبَاسِطُ الرَّازِقُ وَإِنِّي لأَرْجُو أَنْ أَلْقَى اللَّهَ وَلَيْسَ أَحَدٌ مِنْكُمْ يُطَالِبُنِي بِمَظْلَمَةٍ فِي دَمٍ وَلاَ مَالٍ».

Enes (r.a.)'dan rivayete göre insanlar; "Ya Resûlellah! Fiatlar yükseldi. Şu halde sen fiatları takdir et-tesbit et" (yani dondur dediler.) Bunun üzerine Resûlullah (a.s.); "Fiyatları takdir eden, yükselten, indiren ve (dilediği kimselere bol) rızık veren ancak Allah'dır. Ve ben, kimsenin benden kan ve malı hakkındaki bir zulüm sebebiyle bir şey taleb etmeye hakkı olmadan Allah'a ulaşmayı arzu ediyorum." (289)

Ancak fıkıh kitablarımızda şöyle bir ibareye rastlıyoruz:

ولا يسعر بالاجماع الاّ اذا كان ارباب الطعام يتحملون ويتعدون عن القيمة وعجز القاضي عن صيانة حقوق المسلمين الاّ بالتسعير فلا بأس به بمشورة اهل الرأي والبَصَر هو المختار وبه يفتى.

288- Mecmaaulenhûr C. 2 S. 530
289- Tac. C. 2 S. 204

Şurada herkesin kitablığında bulunan "Tac" adlı hadisin 2.ci cildin 370. sayfasında bulunan bu hadisi şerifin son kısmının tercemesinde "Erkek hurma dişi hurma ile aşılanmasından men' etmiştir" diye hatalı olarak yazılmıştır. Onun yerine "Erkek hayvanın erlik suyunun (yani erkek hayvanın dişiye aşması'nın) ücretinden men' etmiştir" diye düzeltilmesini tavsiye ederim. Ben, acizane Allah rızası için Resûlullah (a.s.)'ın muradına tam manasıyla ters olan mezkur önemli hatanın düzeltilib ortadan kaldırılması için bir tarihte bizzat yayın evine mektub yazarak tavsiye etmiştim. Fakat hala düzeltilmedi kanaatindeyim. Fıkıh kitablarımız şöyle derler;

ولو أخذه بلا شرط يباح.

"Eğer bir şart (ücret) ileri sürmeden (erkek hayvanı damızlık olarak kullandıktan sonra) dişi hayvan sahibinin tarafından erkek hayvan sahibine (bir şey verilipte) o da alırsa (kendisine) mübah sayılır." (285)

İbnu Kudame de şöyle der;

وان اعطى صاحب الفحل هدية او اكرمه من غير اجارة جاز

"Eğer erkek (damızlık) hayvanı icarlama konusu olmadan (yani ücretten bahsetmeden dişi hayvanın) sahibi damızlık hayvanın sahibine bir hediye veya bir ikramda bulunursa caiz olur." (286)

Şafiî'ye göre de hüküm aynıdır. Yani hediye namına verilmesi caizdir. Muğnilmuhtac, c. 2, s. 30.

Fakat bunun ücreti Şafiî'ye göre de caiz değildir. Nitekim Münavi şöyle der;

ولا تصح عند الشافعية وجوزه مالك

"Şafiî'ye göre ücreti caiz değildir. Fakat Mâlikî caiz görmüştür."(287)

Demekki damızlık hayvanı icarlamak caiz değildir. Zira döl hayvanın suyu malum olmadığı gibi kiralıyana teslimi de mümkün değildir. Halbuki bir malın kiraya verilebilmesi için, onun kiralayıcıya teslim edilmesi ve belli olması da şarttır. Nitekim şöyle deniliyor;

لان الاستيجار للاحبال والانزاء وهو امر موهوم غير معلوم.

285- İbn. Abidin C. 5 S. 34
286- İbn Kudame C. 4 S. 109
287- Feyzülkadir C. 6 S. 334

24-25-26- Hür, ümmü veled (efendisinden çocuk doğurmuş cariye) ve mükatebenin satılması. (Köle ile efendisi arasında azatlanması için bir miktar para üzerinde sözleşme yapmış köle veya cariye bu miktar parayı ödediğinde hür olacaktır. İşte öyleleri satmak da caiz değildir.)

27- Akrep, fare gibi haşeratın satılması. Bu gibi şeylerde aranan bir fayda ve mali değer söz konusu değildir.

28- Erkek hayvanın erlik suyunu satmak (asbu'l-fahl): Bu hayvanın dişiye aşırılmasının ücreti demektir. Buharî'nin yaptığı rivayete göre bu nehyedilmiştir. (Yasaklanmıştır, ücreti haramdır.)

29- Müslüman bir köleyi kafir olan bir kişiye satmak. Çünkü kafir bir kimsenin ona sahip olması müslümana hakarettir.

30- Torbasında bulunan misk ve koyunun sırtında bulunan yünün satışı gibi garar (aldanma) satışı. Çünkü burada satılanın miktarı bilinmemektedir.

31- Bey'ül-araya: Ağaçta bulunan taze hurmayı kuru hurma karşılığında yahut dalında bulunan üzümü yerde bulunan kuru üzüm karşılığında beş vesk ve daha yukarı miktarda satmak demektir. Olgunlaşacağı ortaya çıktıktan sonra beş veskten aşağı miktarlarda satışı caizdir. Çünkü Peygamber (a.s.) bu miktarı aşmayan hurmalarda bu satışa ruhsat vermiştir. Üzüm de buna kıyas edilmiştir. Çünkü bu malların her birisi ribevidir faizlik mallardandır. Bu eğer bir taraftan ağacın üzerinde bulunan meyvenin miktarı tahmin edilip, öte yandan da ölçeği belli edildiği takdirde ise. Yoksa onlardan birisinin tartısı ötekinin tahmini şeklinde olursa (caiz) olmaz." (283)

ERKEK HAYVANIN DİŞİYE AŞMASI İÇİN ALINAN ÜCRET İLE KÖPEĞİN SATIŞI

Peygamber (a.s.) şöyle buyurur:

عَنْ اَبِى هُرَيْرَةَ رَضِىَ اللّٰهُ عَنْهُ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ وَعَسْبِ الْفَحْلِ.

"....Ebû Hüreyre (r.a.)'den; şöyle demiştir:

Resûlullah (a.s.v.) köpeğin bedelinden ve erkek hayvanın erlik suyunun ücretinden (yani erkek hayvanın dişiye çektirme ücretinden) men' etmiştir." (284)

283- Elfıkhülislami C. 4 S. 516-17-18
284- Tac. C. 2 S. 201

batıldır. Çünkü süt ve benzeri şeye paradan neyin tekabül ettiği bilinmemektedir. Bu bir dirhem ve bir elbiseyi bir dirhem bir elbiseye satmak gibidir.

13- Bey'ül-hasat: Bu elbiseliklerden çakıl taşının üzerine düştüğü olanısatmak demektir.

14- Akıp giden suyu veya sadece kaynak suyunun belli bir süre için dahi olsa satmak. Çünkü böyle bir şey, mülkiyet altında değildir ve miktarı da bilinmemektedir. Zira böyle bir su, yavaş yavaş artar ve satılan şey başkasına da karışmış olur. Bu durumda satılan şeyi teslim etmeye imkân kalmaz. Derhal almak şartı ile satacak olursa sahih olur. Eğer su durgun ise satışı caizdir; ancak miktarının yahut ağırlığının veya yüzölçümünün takdir edilmesi şartı vardır.

15- Kesim şartını koşmaksızın olgunlaşacağı ortaya çıkmadan önce meyvenin satışı. Yani böyle bir meyveyi dalında bırakmak şartı ile yahut mutlak olarak satmak batıldır. Ama olgunlaşmasından önce kesilmesi şartı ile satılması yahut olgunlaştıktan sonra böyle bir şart olmaksızın satılması ise caizdir. Aşılanmış meyve bulunan hurma ağacını satacak olursa, bu hurmalar satana aittir. Eğer aşılanmamış ise müşteriye ait olur.

16-17- Taze hurmayı misli ile yahut kuru hurma karşılığında satmak veya üzümü misli ile yahut kuru üzüm karşılığında satmak. Çünkü kuruma vaktinde şu andaki mislinin ne olduğu bilinmemektedir. Zira Peygamber (a.s.)'e taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılması hakkında soru sorulmuş o da şöyle buyurmuştur. Hurma kuruduğu takdirde eksilir mi?" Ashab: "Evet" dedi. Bu sefer Hz. Peygamber "O takdirde olmaz." diye buyurdu. Lâkin beş veskten aşağı olan miktarda bu satışa ihtiyaç duyulduğundan dolayı satış caiz olur. (Yani Zuhayli'nin tesbitine göre (653 gr.) miktarındaki taze hurmanın kuru hurma karşılığında satılmasına ruhsat verilmiştir.)

18-19- Türleri bir olan nemli buğdayı kendi misli ile yahut kuru buğday karşılığında biri diğerinden fazla olarak satmak. Çünkü bu konuda mislinin ne olduğu bilinmemekte ve riba=faiz tehakkuk etmektedir.

20-21-22- Taze ve yaş eti kendi misli ile yahut kuru et karşılığında satmak ve kuru eti kendi misli ile türlerinin bir olması halinde, biri diğerinden fazla olarak satmak, çünkü böyle bir satışta faiz tehakkuk etmektedir. Sığır etini benzeri et karşılığında biri diğerinden fazla olarak satmak gibi.

Dikkat edilecek olursa et, süt, yağ, balık sirke ve ekmek çeşitleri asılları gibi farklı türlerdir. Bunlardan bir türü bir başka tür ile, biri diğerinden fazla olmak üzere satmak caizdir. Dolayısıyla sığır etini koyun etine miktar fazlalıkları ile birlikte satmak caiz olur.

23- Köpek gibi necis şeylerin satışı. Çünkü köpek satımından elde edilen paranın yenilmesi men' edilmiştir. Domuz da buna örnektir.

dillerdeki harflerle yazı yazması gibi maksat olarak gözetilen bir nitelik şartını koşmak yahut satıcının satılan şeyi parasını alıncaya kadar derhal teslim etmemesi yahut kusur sebebiyle geri çevirmek gibi şartlar koşulabilir.

7- Mülamese satışı: Bir kimsenin, katlanmış bir kumaşı karanlıkta el değdirmekle yetinip görmeye ihtiyaç duymaması, görmesi halinde de muhayyerlik hakkını olmaması şartı ile satın alması.

8- Münabeze satışı: Tarafların her birisinin elbisesini ötekisine atması ve elbisenin uzunluk, genişliğini iyice bilmeleri halinde muhayyerliklerinin bulunmaması yahut ona malum bir parayı atmak suretiyle satışın yapılması.

9- Muhakale satışı: Bu, başağındaki buğdayın satışı demektir.

10- Sahip olunmayan şeyin satışı. Bundan selem malı ve zimmette bulunan şeyler hakkında vaki olan icare ve fazlalık müstesnadır. Bunların her birisi sahih olur. Her ne kadar menfaat, müslemünfih (kendisi için selem akti yapılan) ve satılan şey akit halinde mülkiyet altında olmasa dahi durum böyledir. Müslemün fihin satışı niteliği şu kadar olan bir miktar buğday gibi sahihtir. Şu niteliğe sahip kumaşta da durum böyledir. Müslemünileyhin yanında akit esnasında o buğday veya kumaştan bir şey bulunmasa dahi durum böyledir. Zimmette bir şeyin icare edilmesi de sahihtir. Mesela, bir başkasına, söz gelimi şu ayın başında mesela Mekke'ye kadar binmek üzere zimmetinde bir bineği kiralaması gibi. Akit esnasında onun mülkiyeti altında o, bineğin türünden ve cinsinden bulunmasa dahi bu böyledir; bundan sonra onu elde eder. Zimmette bulunan ribevi bir malı yine zimmette olan bir başka mal karşılığında satmak da sahihtir. Bir kişinin bir başkasına, mesela zimmetinde bulunan bir ölçek buğdayı zimmetindeki bir diğer ölçek karşılığında satması gibi. Akit esnasında kendisi bu ölçeklerden herhangi birisine sahip olmasa dahi böyledir. Daha sonra akit tarafları meclisten ayrılmadan önce bunu ya ödünç yahut hibe almak veya benzeri bir yolla elde ederler ve ayrılmadan önce de karşılıklı olarak kabzederler.

Mülkiyet altında bulunmayan şeyin satışının batıl olduğunun delili bize ulaşmış bulunan şu haberlerdir. "Ancak sahip, malik olduğun şeyde talak olur, (yani karısı olmayan bir kimsenin talakla yemini geçersizdir) ancak malik olduğun şeyde azat etme olur, ancak malik olduğun şeyi satabilirsin."

İşte buna binaen füzulinin (yetkisizin) satışı da batıldır, demişlerdir.

11- Eti yenmeyen dahi olsa hayvan karşılığında et satmak: Mesela, inek etini ineğe yahut koyuna mukabil yahut eşeğe karşılık olarak satmak gibi. Çünkü bu konuda Tirmizi'deki bir rivayette yasak varit olmuştur. (Yani caiz değildir, batıldır.)

12- Sağmal bir koyunu benzeri bir koyuna satmak: Aynı şekilde yenen her bir hayvanın satışı yahut yumurtlayan her bir tavuğun misli karşılığında satışı

٣١ـ بيع العرايا وهو بيع الرطب على الشجر بتمر او العنب على الشجر بزبيب على الأرض في خمسة اوسق فأكثر ويجوز فيما دونها بعد بدو الصّلاح لأنه ﷺ رخص في ذلك في الرطب وقيس به العنب لأن كلا منهما ربوي وذلك ان خرص ما على الشجر وكيل الاخر لا ان وزن احدهما وخرص الاخر.

Şafiîler'e göre batıl satışlar:

Bu batıl satışlar pek çoktur, onların en önemlileri otuz bir kadardır:

1- Kabz edilmedik şeyin satışı: Bundan miras, musabih (vasiyet edilen şey), beytülmal'de hak sahibi olan bir kimseye devlet başkanının verdiği maaşın tamamı veya daha az kısmı, ganimet, vakıf, geri istenen hibe, ağ ve benzeri şeyde bulunan av hayvanı, (kendisi için selem akdinin yapılan şey) kiraya verilmiş şey, ortak mal, kıraz (mudarebe) malı ve serbest bırakılmış rehin istisna edilmiştir.

2- Havada bulunan kuş gibi derhal teslimminden aciz olunan şeyin satışı. Altı şey bundan müstesnadır. İcare, selem, ancak uzun bir süre içerisinde ölçülmesi mümkün olan çok miktardaki mahsul, gasp olunmuş şey yahut ele geçirilebilen kaçmış köle, menkul olan bir şeyden bir ayn yahut da bir başka beldede bulunan akar ya da benzeri şeyler. Bütün bunların hepsinin satışı derhal teslimminden aciz olunsa dahi sahihtir. Çünkü bunlarda müşteri maksadına ulaşabilir.

3- Gebe olanın karnındakinin satışı. Mesela: "Bu dişi deve doğurur ve sonra onun karnındaki yavru da doğururse, onun yavrusunu (yani devenin yavrunun yavrusunu) sana sattım" yahut her hangi bir şeyi muayyen bir devenin doğuracağı yavrudan sonra o yavrunun da karnında olacak olanı bir para ile satın alınması gibi.

4- Erkeklerin sulblerinde bulunan erlik suyu (gibi) şeylerin satışı demek olan "bey'ul-medamin."

5- Dişilerin karınlarında olanın satılması demek olan "bey'ul-melâkih."

6- Şartlı olarak satış yapmak. Bundan rehin yahut kefil yahut şahit tutmak veya muhayyerlik, vade, köle azat etmek, kusurlardan uzak olmak şartları müstesnadır. Bu durumda hayvandaki kendisinin bilmediği gizli bir kusurdan ibra olur, (uzak olur.) Yahut satılan şeyin satıcının yerinden taşınması, meyvenin kesilmesi veya olgunlaştıktan sonra bırakılması şartı veya yazı aletinin muayyen

٢٠، ٢١، ٢٢ــ بيع لحم طري بمثله او بقديد وبيع يابس بمثله متفاضلين ان اتحد الجنس لتحقق الرّبا، مثل بيع لحم بقر بمثله متفاضلين.

ويلاحظ ان انواع اللحوم والألبان والادهان والسمك والخلول وأنواع الخبز أجناس مختلفة كأصولها فيجوز بيع جنس منها بآخر متفاضلين فيجوز بيع لحم بقر بلحم ضأن متفاضلين.

٢٣ــ بيع نجس ككلب للنهي عن ثمنه وكخنزير.

٢٤، ٢٥، ٢٦ــ بيع حر وأم ولد ومكاتب.

٢٧ــ بيع حشرات كعقارب وفئران اذ لانفع فيها يقابل بالمال.

٢٨ــ بيع عسب الفحل وهو اجر ضرابه للنهي عنه في خبر البخاري.

٢٩ــ بيع عبد مسلم من كافر لما في ملكه من الاهانة.

٣٠ــ بيع الغرر كمسك في صوانه وصوف على ظهر غنم للجهل بقدر المبيع.

١١ــ بيع لحم بحيوان ولو غير مأكول كبيع لحم بقر ببقر او شاة او بحمار للنهي في خبر الترمذي.

١٢ــ بيع شاة لبون بمثلها وكذا بيع كل حيوان مأكول او فيه بيض بمثله لجهالة ما يقابل اللبن ونحوه من الثمن فهو كبيع درهم وثوب بدرهم وثوب.

١٣ــ بيع الحصاة كأن يبيعه من هذه الأثواب ماتقع عليه الحصاة.

١٤ــ بيع الماء الجاري او النابع وحده ولو مدة معلومة لأنه غير مملوك وللجهل بقدره لأنه يزيد شيئًا فشيئًا ويختلط المبيع بغيره فيتعذر التسليم فان باعه بشرط اخذه الآن صح فان كان راكدًا جاز بيعه بشرط تقديره بكيل او وزن او مسح بالأذرع.

١٥ــ بيع الثمرة قبل بدو الصّلاح بغير شرط القطع أي بشرط الابقاء او مطلقًا للنهي عن بيعها قبل الصّلاح اما بيعها بشرط القطع قبل الصّلاح او بغيره بعده فجائز فان باع نخلا وعليه ثمرة مؤبرة فهي للبائع او غير مؤبرة فللمشتر.

١٦، ١٧ــ بيع رطب بمثله او بتمر او بيع عنب بمثله او بزبيب للجهل الآن بالمماثلة وقت الجفاف لأنه ﷺ سئل عن بيع الرّطب بالتمر فقال: «أينقص الرّطب اذا جف؟»، فقالوا: نعم، فقال: «فلا اذن»، لكن يجوز البيع للحاجة فيما دون خمسة أوسق.

١٨، ١٩ــ بيع برّ مبلول بمثله او بجاف متفاضلين ان اتحد الجنس للجهل بالمماثلة ولتحقق الرّبا.

يقصد ككون الآلة الكاتبة تكتب بلغات معينة او بشرط الا يسلم البائع المبيع حتى يستوفي ثمنه في الحال أو بشرط الرد بعيب.

٧ــ بيع الملامسة كأن يلمس ثوبًا مطويًا أو في ظلمة ثم يشتريه على ألا خيار له اذا رآه اكتفاء بلمسه عن رؤيته.

٨ــ بيع المنابذة بأن ينبذ كل منهما ثوبه على ان احدهما بالاخر ولا خيار اذا عرفا الطول والعرض او بان ينبذه اليه بثمن معلوم.

٩ــ بيع المحاقلة وهو بيع البر في سنبله.

١٠ــ بيع مالم يملك الا في سلم واجارة وربا واقعين على ما في الذمة فيصح كل منهما وان كانت المنفعة والمسلم فيه والمبيع غير مملوكة حالة العقد فيصح بيع المسلم فيه كقدر من البر صفته كذا وثوب صفته كذا وان لم يكن عند المسلم اليه شيء من البر او الثياب حال العقد ويصح اجارة شيء في الذمة كان آجره دابة في ذمته ليركب عليها الى مكة مثلا اول شهر كذا ولم يكن في ملكه وقت العقد شيء من نوع الدابة ولا جنسها ويحصلها بعد ذلك ويصح مبايعة مال ربوي في الذمة بمال آخر في الذمة كان يبيع شخص لآخر صاع بر في ذمته مثلا بصاع اخر في ذمته ولم يكن واحد منهما مالكا له حال العقد ثم قبل تفرقهما من المجلس يحصلان ذلك بقرض او اتهاب او نحوهما ويتقابضان قبل التفرق.

والدليل على بطلان بيع غير المملوك خبر: «لاَطَلاَقَ اِلاَّ فِيمَا تَمْلِكُ وَلاَ عِتْقَ اِلاَّ فِيمَا تَمْلِكُ وَلاَ بَيْعَ اِلاَّ فِيمَا تَمْلِكُ»، وبناء عليه قالوا بيع الفضولي باطل.

Aynı eser aynı c. ve s.

Zuhayli, Şafiî'ye göre batıl (geçersiz) satışları hakkında şöyle der:

البيوع الباطلة لدى الشافعية

هي كثيرة اهمها واحد وثلاثون:

١ــ بيع مالم يقبض الاّ في ميراث وموصي به ورزق سلطان عين لمستحق في بيت المال قدر حصته أو أقل وغنيمة ووقف وموهوب استرجع وصيد في شبكة ونحوها ومسلم فيه ومكتري ومشترك ومال قراض ومرهون بعد انفكاكه.

٢ــ بيع ما عجز عن تسليمه حالا كالطير في الهواء الاّ في ستة اشياء وهي: اجارة وسلم وغلة كثيرة لايمكن كيلها الاّ في زمن طويل ومغصوب او آبق لقادر عليه وعين من منقول او عقار ببلد آخر او نحوه فيصح البيع في كل منها، وان عجز عن تسليمه في الحال لأنّ المشتري يصل الى غرضه فيها.

٣ــ بيع حبل الحبلة كأن يقول اذا نتجت هذه الناقة ثم نتجت التي في بطنها فقد بعتك ولدها او بأن يشتري شيئًا بثمن مؤجل بنتاج ناقة معينة ثم نتاج ما في بطنها.

٤ــ بيع المضامين وهي ما في اصلاب الفحول.

٥ــ وبيع الملاقيح وهي ما في بطون الاناث.

٦ــ بيع بشرط الاّ بشرط رهن او كفيل او اشهاد او خيار او أجل او اعتاق او برائة من العيوب فيبرء عن عيب باطن بالحيوان لم يعلمه او نقل المبيع من مكان البائع او قطع الثمار او تبقيتها بعد الصّلاح او بشرط وصف

Demek ki Hz. Ömer ile Safvan arasındaki hadise de buna yorumlanır. Şafiî 'ye göre caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

ولا يصح بيع العربون وهو أن يشتري ويعطيه دراهم لتكون من الثمن إن رضي السّلعة وإلاّ فهبة.

"Müşteri bir şey satınalırken satıcıya bir miktar para verir, şayet malı beğenirse o malın bedelinden mahsup edilecek, beğenmezse hibe olmak üzere yapılan kaporalı satış caiz değildir." (280) İbni Kudame şöyle der;

لانه شرط للبائع شيئا بغير عوض فلا يصح

"Zira müşteri satıcıya karşılıksız bir şey şart koşmuştur. Dolayısıyla sahih değildir." (281)

Bunu şöyle özetliyelim;

Pey akçesi dolayısıyla pişmanlık akçesi umumiyetle şu şekillerde tahakkuk etmektedir.

1- Akid icra edilirse bedele saymak, icra edilmezse geri almak üzere verlen pey akçesi caizdir.

2- Akid icra edilirse bedele saymak, icra edilmezse geri almamak, pişmanlık akçesi yapmak suretiyle karşı tarafa bırakmak üzere verilen pey akçesi caiz değildir. Bu şekilde yapılan akid batıldır.

3) Akid ikinci şekilde yapılmış olmakla beraber satın alan akdin icrasını tercih eder ve pey akçesini bedele saymak isterse de, ekseriyete göre akid baştan batıl olduğu için bu da caiz değildir.

İşte bu muameleye "Arabun alış-verişi denilir ki,

قال أحمد: لابأس به، وقال مالك والشافعية والحنفية: لايصحّ.

"İmam-ı Ahmede göre kaporalı alış-verişin bir mahzuru yok; İmam-ı Malik Şafiî ve Hanefiye göre caiz değildir." (282) Evet caiz değildir. Zira karşılıksız bir paradır.

El hasıl müçtehidlerin çoğu bunu kabul etmemişlerdir. Dolayısıyla böyle bir alış-verişten sakınmamız gerekir. Ancak birinci maddede geçtiği gibi akid icra edildiği takdirde bedele saymak, icra edilmediğinde geri almak üzere yapılan kaporalı alış-veriş caizdir. Herhangi bir sakıncası yoktur. Onda bazı lügatlar var, onları arapça olarak kaydedelim;

280- Muğnil muhtac C. 2 S. 38
281- İbni Kudame Aynı C.S.
282- İbni Kudame Aynı C.4 S. 175

"Alış-verişte kullanılan arebun (kapora) kelimesinin manası şudur: "Kapora adamın biri birşey satın almak istediğinde bedelinden bir dirhem veya bir şey (bir kısmını) peşin olarak verir. Şayet akd tamam olup ta (müşteri) o şeyi alırsa verilen miktarı bedelden hesapedecektir. Akd tamam olmaz da müşteri geri dönerse satıcıya hibe olarak kalacaktır. İmam-ı Ahmed bunun bir mahzuru yoktur der. Fakat İmam-ı Şafiî, İmam-ı Maliki ve Hanefilere göre böyle bir akd caiz değildir." (277)

İmam-ı Hanbel şu rivayete dayanmıştır;

عَنْ نَافِعِ بْنِ عَبْدِالْحَارِثِ: اَنَّهُ اشْتَرَى لِعُمَرَ دَارَ السِّجْنِ مِنْ صَفْوَانَ بْنِ اُمَيَّةَ فَاِنْ رَضِيَ عُمَرُ وَاِلاَّ فَلَهُ كَذَا وَكَذَا.

"Nafi bin Abdülharis (r.a.) kendisi cezaevi olmak üzere safvan bin Ümeyye'den Hz. Ömer için (dört bin dirhem) mukabilinde bir ev aldı. Şayet Hz Ömer onu beğenirse akd tamamdır eğer beğenmezse safvan için şu kadar (dört yüz dirhem) olacaktır." Aynı eserde; "İmam-ı Ahmed bu rivayete dayanarak böyle bir alış-verişi caiz göroyorsa da İslam hukukçularının tamamı caiz görmüyorlar. Zira kapora verirken böyle bir şart koşmak satıcıya karşılıksız bir şey vermek oluyor ki, bu da caiz değildir." (278) Aynı eser şöyle devam eder;

فاما إن دفع اليه قبل البيع درهمًا، وقال: لاتبع هذه السِّلعة لغيري وإن لم اشترها منك فهذا الدّرهم لك، ثمّ اشتراها منه بعد ذلك بعقد مُبتَدِإ و حسب الدّرهم من الثّمن صحّ، لأنّ البيع خلا عن الشرط المفسد ويحتمل ان الشراء الذي اشترى لعمر كان على هذا الوجه.

"Eğer bir kimse malını satmakta olan başka kimseye daha satış akdi olmadan bir dirhem veripte ona "bu malı benden başkasına satma, (eğer gelip malını alırsam bedelden mahsup ederim) almazsam verdiğim şu dirhem senin olsun" dese, daha sonra yeni bir satış akdi ile (heriki taraf anlaşarak) o malı alıp verdiği parayı bedelden sayarsa bu şekil caizdir. Zira bu satış akdı satışı o şarttan boştur. (Yani bu takdirde akdi o ileri sürülen herhangi bir şart sözkonusu olmaz) muhtemelen Hz. Ömer için yapılan satışda bu şekilde cereyan etmiştir."(279)

277- İbn. Kudame C. 4 S. 175 Fıkhüs-sünnet C. 3 S. 140
278- İbn. Kudame C. 4 S. 175 Fıkhüs-sünnet C. 3 S. 140
279- İbn. Kudame C. 4 S. 176

"Böyle bir fetvanın dayanağı insanların örf-adeti ile kadının nöbet sırasını kumasına terk etmeye (bir) kıyastır."

Merhum Ömer Nasuhi Bilmen de şöyle der; "Peştemallık ve hava parası adıyla verilen ve haddizatında bir rüşvet mahiyetinde bulunan mebaliğ da bir hülüv' (sırf bir menfaat hakkı) demektir ki veren kimseye kiraladığı akar üzerinde bir hak vermez, müddetin bitiminde akarı tahliyesi lazım gelir." İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu c. 4, s. 292.

Dikkat edilirse bu zata göre de hava parası caiz değildir. Çok karmaşık bir konudur. Takvayı elden bırakmamak gerekir. Ancak İmam Mâlik'in fıkıh bilginlerinden Lükka'ninin bu hususta fetva verdiğine dair İbni Abidin şöyle der;

وقد اشتهر نسبة مسألة الخلو إلى مذهب المالك والحال انه ليس فيه نص عنه ولا عن أحد عن أصحابه حتى قال بدر القرافي من المالكية انه لم يقع في كلام الفقهاء التعرض لهذه المسئلة وانما فيها فتيا للعلامة ناصرالدين اللقاني المالكي بناها على العرف وخرجها عليه وهو من أهل الترجيح.

"Bu boşaltma (hava parası) denilen konu gerçekten İmam Malik'in mezhebine ait olduğuna dair şöhret bulmuştur. Halbuki onun ne mezhebinde ve ne de arkadaşlarından (bunun cevazına dair) tevil'e intimalı olmayan kesin bir metin yoktur. Hatta Mâlikiler'den Bedrul-kurafi fukahanın kelamında bu konuya değinilmemiştir der. Ancak Mâlikî olan Nasiruddin ElLükkani denilen zatın ki, o tercih yapma yetkisine sahip müctehid tabakasındandır. Onun bu konuda bunu örfe dayandırarak fetvası vardır."(276) İbni Abidin, c. 4, s. 16.

KAPORA VERMEK-ALMAK SURETİYLE SATIŞ

Bu konuda önce İbn Kudamenin beyanatını kaydetmek isterim;

والعربون في البيع: هو أن يشتري السِّلعة فيدفَعَ إلى البائع درهمًا أو غيره على أنّه إن أخذ السّلعة احتسب به من الثمن وإن لم يأخذها فذلك للبائع. قال أحمد: لابأس به، وقال الشافعي ومالك وأصحاب الرأي: لايصحّ.

276- Kaynak belirtilmiştir.

göre şer'an bir mahzuru yoktur. Ücret ile kiraya veren malikin (mal sahibinin) kiracıdan boşaltma yahut feragat etme karşılığında belli bir miktar mal alma hakkı vardır ve alınan bu miktar akitte şart koşulan ücretten peşinen ödenen bir kısım olarak kabul edilir." (273) Şafiî'ye göre de aynı hüküm caridir. Nitekim aynı eser Şafiîlere göre şöyle açıklar;

يجوز أخذ العوض في نقل اليد في الاختصاص ـــ أي عند التنازل عن حيازة النجاسات لتسميد الأرض كأن يقول رفعت يدي عن هذا الاختصاص ولا يبعد جواز أخذ العوض عن نقل اليد كما في النزول عن الوظائف إلا ان ذلك كله مقيد شرعا ضمن مدة الايجار المتفق عليها وتنازل المستأجر لغيره بعوض بعد انتهاء المدة مرهون برضا المالك.

"Elin kendisine ait menfaatten nakledilmesinde, yani araziyi gübrelemek için necasetlerden yararlanma hakkından feragat edilmesi halinde mesela "Ben bu husustan, bu şeyden elimi çekiyorum" demesininkarşılığında bir bedelin alınması caizdir. Vazifelerden bir ücret mukabilinde feragatta olduğu gibi. Ancak bütün bunlar şer'an üzerinde ittifak edilen akit süresi çerçevesinde olmakla ve kiracının bu sürenin bitiminde de başkası adına bir bedel karşılığı vazgeçmesi sahibinin rızası ile kayıtlandırılmıştır." (274)

İbni Abidin c. 5, s. 16-17 şöyle der;

يفتى فيما دعت إليه الحاجة وجرت به في المدة المديدة العادة كالخلو المتعارف في الحوانيت بجواز ذلك قياسًا على بيع الوفاء الذي اتفق مشايخنا في هذا الزمان على صحته بيعا لاضطرار الناس إلى ذلك.

"İnsanların muhtaç oldukları ve uzun zamandan beri adet haline gelen herkesçe malum dükkânların boşalmalarına (sırf bir menfaat) karşılık ücretin (hava parasının) bu zamanda insanların muhtac oldukları zarurete binaen caiz olduğunda ittifak ettikleri bey'ulvefaya kıyasen bunun da caiz olduğuna fetva verilebilir."(275)

Zühayli de aynı eser c, ve s. İbni Abidin'in beyanatına dayanarak böyle bir şeyin zarurete binaen fetvaya sözkonusu olmuştur diyerek şöyle der;

وتستند هذه الفتوى إلى الضرورة وتعارف الناس وبالقياس على ترك المرأة قسمها لصاحبتها.

273- Kaynağı belirtilmiştir.
274- Kaynağı belirtilmiştir.
275- Kaynağı belirtilmiştir.

وممن أفتى بلزوم الخلو الذي يكون بمقابلة دراهم يدفعها للمتولي أو المالك العلاّمة المحقق عبدالرّحمن أفندي العمادي وقال: فلا يملك صاحب الحانوت اخراجه ولا اجارتها لغيره ما لم يدفع له المبلغ المرقوم فيفتى بجوازه للضرورة.

"(Dükkan gibi) bir yeri boşaltma lüzumuna karşılık vakfın mütevellisine veya sahibine verilen (hava parasını) caiz olduğuna dair fetva verenlerin içinde allame, muhakkik Abdürrahman Elimadi olub şöyle der; dükkan sahibi kiracıyı çıkaramaz ve onu mezkur para verilmedikçe başkasına da icarla verme salahiyetine sahip değildir. Dolayısıyla zarurete, (ve örfe) binaen bunun caiz olduğuna fetva vermiştir." (271)

Fakat aynı eser böyle bir şeyin faiz olduğu görüşünü şöyle ifade eder;

قلت: وهو مقيد بما اذا كان يدفع اجر المثل والاّ كانت سكناه بمقابلة ما دفعه من الدّراهم عين الرّبا كما قالوا فيمن دفع للمقرض دارًا ليسكنها أو حمارًا ليركبها.

"Ben diyorum ki yukarıdaki fetva o dükkanın bir ücretü'l-misli (dengenin bir ücreti olarak) verilmekle kayıtlandırılmıştır. Aksi halde ücretinden hariç verdği para faizin aynısıdır. Tıpkı bir kimse birisinden borç para alıbta borcunu ödeyinceye kadar alacaklısına durması için evini, binmesi için merkebini vermesi halinde alacaklı adam evin kirası ile merkebinin ücretini vermek mecburiyetindedir. (Aksi takdirde faiz olmuş olur) dedikleri gibi." (272)

Fakat hava parası namı altında değil de dükkanın içindeki malzemesinin parası olarak fazla para alırsa aşırı olmamak aşırı olmamak şartiile şüphesiz caiz olur, inşaallah. Zuhayli bu hususta El-Fıkhü'l-İslâmî adlı eserin c. 4, s. 751 şöyle der;

ان ما يؤخذ اليوم مما يسمى «بالفروغ او خلو الرجل او اليد» لامانع منه شرعًا في تقديرنا فللمالك المؤجر ان يأخذ من المستأجر مقدارًا مقطوعًا من المال مقابل الخلو او الفروغ وبعض المأخوذ جزء من الأجرة المشروطة في العقد.

"Şüphesiz ki, günümüzde boşaltma yahut ayak, veyahut el çekmesi (hava parası) diye adlandırılan şeyler karşılığında bir ücret alınmasının kanaatimize

271- Durrulmuhtar C. 4 S. 14
272- Reddülmuhtar C. 4 S. 15

İbni Sirin şöyle der. "Bir kimse diğerine o malı şu kadara sat ve elde edilecek kârı senin olsun veya (kârı) ikimizin olsun derse bunun bir mahzuru yoktur." (269)

Aynı eserde İbni Abbas'ın görüşü mealen şöyle ifade edilir: "(Bir adam birisine) Şu elbiseyi şu kadara sat, o fiattan artanı senin olsun derse bunun bir sakıncası yoktur."

İbni Abbas ile İbni Sirin bu hususta cumhura muhalefet etmişlerdir. Cumhura göre böyle bir durumda simsarın ücreti mechul olduğundan caiz değildir. İşte Tacın dipnotunda şöyle denilir:

قول المالك للسمسار بع هذا ولك من كل مائة خمسة فهو صحيح عندهما.

"Mal sahibinin simsara şu malımı şu kadara sat yüzde beşi senin olsun demesi İbni Abbas İle İbni Sirinin görüşlerine göre sahihtir."

Simsarın ücreti kime aittir. Bu konuda fıkıh kitaplarımız şöyle derler: Eğer malı bizzat mal sahibi satıyor da simsar da mal sahibi ile müşterinin arasında bir aracı olarak hizmet ediyorsa ücreti ikisine aittir. Şayet mal sahibi değilde simsar malı satıyorsa o takdirde ücreti mal sahibine aittir. Mamafih bu konuda örfe de yer verilmiştir. Yani örfe göre komisyonculuk ücreti kime ait ise ona göre hareket edilir.

HAVA PARASI

Bina, dükan ve vazife devretme gibi şeylerin hakkını satmak caiz değildir. Zira bunlar sırf, bazı haklardır el ile tutulacak şeyler değildir. Sonra kiracının ne hakkı vardır ki onu başkasına devredip parasını alsın. Nitekim fıkıh kitaplarımız şöyle derler;

لايجوز الاعتياض عن الحقوق المجردة.

"Hukuk-u mücerrede (mülk olmayan sırf dükkan, bina vazife gibi kullanma hakkına) mukabil bir ivez (karşılık) almak caiz değildir. (Yani böyle bir hak satılmaz)" (270) Caizdir diyenler Hz. Hüseyin'in (r.a.)'nın hilafet hakkından feragat ederken, Hz. Muaviye'ye (ehl-ı beyte karşı iyi muamelede bulunup, onlara maaş bağlayacaksın" diye teklif ederek) vazifeyi bir bedel karşılığında teslim etmiştir." diye delillerini getirmişlerdir. Aynı eser şöyle der;

269- Tac. C. 2 S. 219
270- Durrulmuhtar C. 4 S. 14

de ölenin techizatıyla mükelleftir. Eğer ölen kimse fakir olsa ve bazı mali külfet gerekiyorsa o takdirde zenginlere düşen gerekli bir görevdir.

SİMSARLIK ÜCRETİ

Simsarın aldığı ücret caizdir. Ancak "yüzde şu kadarını bana vereceksin" demesi caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

قال في التاترخانية:

وفي الدلال والسمسار يجب أجر المثل وما تواضعوا عليه ان في كل عشرة دنانير كذا فذاك حرام عليهم.

"Tatarhaniyede tellallık ve simsarlık (komisyonculuk) yapan kimselere (yol gösterme, komisyonculuk) denginin ücreti gerekir. Ancak her on dinarda şu kadarı senin olsun diye andlaştıkları şey (ücret) onlara haramdır. (Yüzde şu kadar ile simsarlık, tellallık ücretinin belirtilmesi caiz değildir.)" (266) Çünkü ücret belirsiz olur. Mutlaka denginin ücretini tayin etmelidir.

Aslında böyle bir şeyin caiz olmaması gerekir. Ancak insanların bu gibi işlere ihtiyaçları olduğundan cevaz verilmiştir. Nitekim aynı eser, aynı yerde şöyle der;

سئل محمد بن سلمة عن أجرة السمسار فقال: أرجو انه لابأس به وإن كان في الأصل فاسدًا لكثرة التعامل فجوزوه لحاجة الناس إليه.

"Muhammed b. Selemiye Simsar'ın ücretinden sorulmuş her ne kadar temelde fasit (bozuk) olsa dahi onunla teamül olup, ona olan insanların ihtiyaçlarından dolayı bir sakıncası yok olduğunu umut ederim diye cevap verdi." (267)

Tac da şöyle der;

وَلَمْ يَرَ ابْنُ سِيرِين وَعَطَاءٌ وَإِبْرَاهِيمُ وَالْحَسَنُ بِأَجْرِ السِّمْسَارِ بَأْسًا.

"İbnu Sirin, Âta ve İbrahim ile Hasan (r.a.) simsarlık (komisyonculuk) yapanın aldığı ücretinde bir beis görmemişler." (268)

Ve yine aynı eser şöyle der;

وَقَالَ ابْنُ سِيرِينَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا قَالَ بِعْهُ بِكَذَا فَمَا كَانَ مِنْ رِبْحٍ فَهُوَ لَكَ أَوْ بَيْنِي وَبَيْنَكَ فَلاَ بَأْسَ بِهِ.

266- İbn Abidin C. 5 S. 38
267- İbn Abidin C. 5 S. 38
268- Tac C. 2 S. 219

ÖLÜNÜN YIKANMASININ ÜCRETİ

Ölüyü ücretle yıkamak caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

ولا يجوز الاستئجار على غسل الميت لأنه واجب.

"Ölünün yıkanması için (birisini) ücretle tutmak caiz değildir. Zira cenazenin yıkanması vacibtir." (263)

Şafiî'ye göre caizdir. Nitekim şöyle denilir;

وتصح الاجارة لتجهيز ميت ودفنه.

"Ölünün yıkanması, kefenlenmesi ve defni için ücret caizdir." (264)

Evet, eğer cenazenin yıkanması, kefenlemesi ve defni için müslümanlar çok ise o takdirde ücret caiz, aksi halde caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

وفي التجريد رجل استأجر قوما يحملون جنازة أو يغسلون ميتا إن كان في موضع لايجد من يغسله غير هؤلاء ومن يحمله غير هؤلاء فلا أجر لهم وإن كان ثمة أناس فلهم الأجر وحفر الحفار على هذا وفي موضع لا أجر لهم لو أخذوا الأجر لايطيب لهم.

"Tecrid adlı eserde şöyle kaydedilir; bir adam cenazeyi taşımak veya yıkamak için bir topluluğu kiralarsa bakılır; eğer onlardan başka yıkayıcıyı bulamazsa onlar için ücret sözkonusu olmaz (caiz olmaz). Şayet orada cenazeyi yıkayacak, taşıyacak başka kimseler olursa o takdirde ücret alabilirler. Mezar kazanın da aynı hükme tabidir. Yani eğer ondan başka mezar kazacaklar varsa ücretle kazabilir. Aksi halde ücret sözkonusu olamaz. Fakat başka bir yerde (şöyle görüş belirtmiş); onlara ücret (herhalukârda) sözkonusu değildir. Şayet alsalar, aldıkları ücret onlara iyi olmaz temiz bir kazanç değildir." (265)

Aslında da öyle olmalıdır. Müslüman ölü din kardeşini ahiret alemine gerekli hazırlığını yaparak göndermek uğurlamak mecburiyetindedir. Hele köy yerinde böyle işler için ücret almaları asla doğru değildir. Zaten köyün halkına düşen bir görevdir. Aynı zamanda şehirlerde her mahallenin halkı da o mahalle-

263- Bedaius-Senaî C. 4 S. 192 264 Muğnil muhtac
264- Muğnilmuhtac C.2 S. 344
265- Fetava-yı hindiye C. 4 S. 452

"Şafiîler şöyle demektedirler: Bir aynın (bir şeyin) gelecekteki menfaat için icara (kiraya) verilmesi sahih değildir; evi gelecek sene yahut yarın başlamak üzere bir sene süreyle icara vermek gibi. Bu süre akit ile birlikte olmadıkça hüküm böyledir." (261)

İcarlanan şey emanet sayılır. Nitekim şöyle denilir;

ان المستأجر أمانة في يد المستأجر كالدّار والدابة حتى لو هلك في يده بغير صنعه لاضمان عليه.

"Ev, hayvan gibi kiralanan mal kiracının elinde emanettir. Hatta müdahalesi, fiili olmadan (yani her hangi bir hiyaneti, kusuru söz konusu olmadan) yok olursa zamın olmaz = bedelini ödemesi gerekmez." (262)

Kiranın başlama zamanı.

Bir kimse bir dükkanını, evini, birisine tahliye edip anahtarını teslim ettikten sonra artık kirası başlamış olur. İster içine girsin ister girmesin farketmez. Yukarda kaydettiğimiz ibareye göre kiracı iradesi dışında meydana gelen zarar, ziyandan sorumlu değildir. Ancak kendi fiili ile bir ihmal sonucu mal sahibinin malından yaptığı zarar, ziyandan, tahribattan sorumludur. Hülasa bir emanetçi olarak elindeki emanete dikkat edip hainlikten, ihmalden sakınmalıdır. Mal sahibinin izniyle evini, dükkânını tâmir ederse, yapılan masraflar mal sahibine aittir. Şayet ondan izinsiz malını ıslaha çalışmışsa o takdirde müteberri fahri olarak iyilik yapmış sayılır. Binaenaleyh mal sahibinden herhangi bir ücret taleb edemez.

Bir de yanlış bir uygulama vardır. Şöyle ki: Evin badanası, sıvası olukların, yıkılan yerlerin tamiri gibi işlerin tamamı kiracılara ait değil, mal sahibine aittir. Yani ne zaman badanaya, sıvaya, tamirata ihtiyaç olursa kiracıya değil mal sahibine gerekir. Yalnız icbar edilmez. Zira kişi mülkünü ıslah etmek mecburiyetinde değildir. Fakat böyle bir şeyin zarureti hasıl olubta dükkan, ev sahibi, yapmazsa kiracı akdi feshetmeye yetkilidir.

Hal böyle iken ev, dükkan sahipleri kendi dükkanın, evinin badanasını kiracıya yaptırıyorlar. Bazı kimseler de "Ben sana badana yapıp teslim edeceğim, sen de çıkarken aynı şekilde bana teslim edeceksin" diyor bu yanlış bir uygulamadır. Yalnız şunu da beyan edelim. Bazı kiracılar adamın evinin kapısını, penceresini vs. kırar ve tamir yapmadan çeker gider , caiz değildir, günahtır, yaptığı tahribatın telâfisini yapmak mecburiyetindedir.

261- Elfıkhülislami C. 4 S. 762
262- Elfıkhülislami C. 4 S. 762

وقال الشافعي رحمه الله تملك بنفس العقد ويجب تسليمه عند تسليم الدّار أو الدّابة إلى المستأجر لأنها عقد معاوضة كعقد البيع.

"Şafiîye göre mal sahibi bizzat icar akdi ile (bedelini) kazanmış olur, binaenaleyh (mal sahibi) evi, hayvanı kiralayana verirken (kiracı da) hemen kira bedelini ödemesi gerekir. Zira bu tıpkı karşılıklı değiş-tokuş olan satış akdi gibi karşılıklı her iki bedelin birbirlerine verilmesiyle gerçekleşen bir akittir." (259)

DEPOZİT

Aslında bir kimse "ben sana şu evimi veya dükkânımı bana depozit olarak şu meblağ para vermen şartıyla kiraya veriyorum" demesi caiz değildir. Fakat bazı güvensizlikler söz konusu oluyor. Dolayısıyla eğer karşılıklı rıza ile böyle bir muamele olursa bu onların arasında yapılan bir andlaşma ve güvence senbolü olabilir. Ancak bu bir emanettir. Mal sahibi emanet sahibinden izinsiz olarak onda tasarrufat yapması, caiz olmaz. En iyisi gerektiğinde kiracı tarafından mal sahibine enflasyon belasından dolayı Türk parası değil de döviz olarak teslim edilir. O da kiracısının emanetini korur, çıkarken aynı emanetini vermek mecburiyetindedir. Şayet izin verirse onda tasarruf etmesi de caiz olur.

Gelecek zamana ait bir şeyi kiralamak Hanefi'ye göre caiz, Şafiî'ye göre caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

كأن يقول شخص لآخر آجرتك هذه الدار رأس شهر كذا أو آجرتك هذه الدار سنة أو لها غرة شهر رمضان وكان العقد في رجب مثلا.

"Mesela bir kişi diğerine "Ben sana bu evi falan ayın başından itibaren kiraya verdim." Yahut "Ben bu evi Ramazan ayının başlangıcından itibaren bir sene süre ile kiraya verdim" diyecek olsa ve halbuki meselâ akit (yani bu andlaşma) Recep ayında yapılmış olsa bu akit caizdir."(260) Fakat Şafiî' ye göre caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

وقال الشافعية لاتصحّ إجارة عين لمنفعة مستقبلة كاجارة الدّار السنة المستقبلة أو سنة أو لها من العقد ما لم تكن المدة متصلة بالعقد.

259- Fethülkadir C. 8 S. 14
260- Elfıkhülislami C. 4 S. 762

melik oluyor. Halbuki dinen eğer belirli bir müddet üzerinde andlaşma yapmışlarsa zaten O, müddet dolmadan ev sahibi kiracıyı çıkaramaz. Şayet o, müddet tayini yoksa (yani her hangi bir müddeti belirlememişlerse) bir ay geçtikten sonra ev sahibi kiracıyı çıkarabilir. Yani belli bir süreye kiraladığı evi, dükkânı süresi dolmadan sahibine teslim etmeyebilir. Fakat süre dolduktan sonra mal sahibi kiracıyı çıkarmaya yetkilidir. Ancak ev sahibleri kiracılarına acımalı, onları çıkarmak için müsait zaman ve zemin kollamalıdır.

Demek ki oturma süresi belirtilmezse Hanefi'ye göre akit geçersiz değildir. Ancak bir ay geçtikten sonra mal sahibi isterse kiracıyı çıkarabilir. İkinci aydan bir gün geçtiği takdirde tekrar kira yenilenmiş olur. Mal sahibi de ay başına kadar çıkartamaz. Böylece uzun zaman sürebilir. Fakat Şafiî'ye göre böyle bir akit caiz olmaz, mutlaka kira müddeti belirtilmelidir.

EV, DÜKKANI PEŞİN PARA İLE KİRALAMAK

Kiracı kiraladığı şeyden istifade etmeden, kullanmadan ücret ödemek mecburiyetinde değildir. Ancak eğer kendisi hakkından ferağat edip peşin ücret öderse bu caiz olur. Bu hususta şöyle denilir;

والأولى في الجواب ما ذكر في الكفاية وشرح تاج الشريعة وهو ان شرط تعجيل في الاجارة لايخالفه مقتضى العقد فان عقد الاجارة يقتضي التعجيل كالبيع إلاّ انه سقط لمانع وهو وجوب المساواة وهو حق المستأجر فاذا اسقط حقه بالتعجيل زال المانع فصح.

"Bu konuda en iyi cevap kafiye, Tacüşşeria adlı kitablarda verilen şu cevabtir; icar aktinde peşin ücret ödeme şartı haddizatında akdin muktezasına (gereğine) aykırı değildir. Zira icare akdi satış akdi gibi peşin ödemeyi gerektirir. Ancak her iki akidin = kiracı ile mal sahibinin arasında eşitlik gerekli olduğundan bu peşin ödeme şartı kalkmıştır. (Zira kiracı kiraladığı mesela evden, dükkândan istifade etmedikçe kirasını ödemek mecburiyetinde değildir.) Dolayısiyle bu hak onundur. Şayet hakkından vazgeçip peşin ödiyecek olursa ortadaki mani kalkmış olup, peşin ödeme şartı ile de kira akdi caiz olur."(258) Ancak her geçen günün ücretini isteyebilir. Günümüzde memurlar, işçiler aylıklarını peşin aldıkları gibi ev sahipleride kiralarını peşin alıyorlar. Şafiî'ye göre ise peşin ödemek şartıyla caizdir. Nitekim aynı eser şöyle der;

258- Fethülkadir C. 8 S. 14

Şafiîler'e göre akitten sonra sürenin ne zaman başlayacağının açıkça belirtilmesi şarttır. Çünkü bu tayinin yapılmaması (müddetin belirtilmemesi) ma'kudunaleyh'in (üzerinde akit yapılan şeyin) bilinmemesi sonuçunu gerektirir. (Yani neyin üzerinde akit yapıldığı mechul olur.) (256)

Şafiîler sûrenin bilinmesi şartında oldukça sıkı tutarak sahih kabul edilen görüşlerinde şöyle demişlerdir;

إن آجر شخص داره كل شهر بدينار مثلا أو كل يوم أو كل جمعة أو كل سنة بكذا فالاجارة باطلة لأن كل شهر يحتاج إلى عقد جديد لإفراده بأجرة معينة و لم يوجد عقد وذلك يقتضي البطلان هذا بالاضافة إلى جهالة مدة الاجارة فصار كما لو قال آجرتك مدة أو شهرًا.

وقال جمهور الفقهاء تصح الاجارة في الشهر الأول وتلزم وأما ما عداه من الشهور فلا يلزم إلاّ بالدّخول فيه أو التلبّس فيه لأن شروعه مع ما تقدم في العقد من الاتفاق على تقدير اجره والرضا ببذله جرى مجرى ابتداء العقد عليه وصار كبيع المعاطاة إذا جرى من المساومة ما دلّ على التراضي بها.

"Bir kişi örneğin: her ay bir dinara yahut her gün her hafta, her yıl şu kadara evini icâra verecek olursa, bu icar akdi batıldır. Çünkü her bir ay başlı başına muayyen bir ücreti gerektirdiğinden yeni bir akde ihtiyacı vardır. Burada ise akit bulunmamaktadır. Aktin olmaması ise batıl olmasını gerektirir. Diğer taraftan icare süresi de bilinmemektedir. Böyle bir akit "Ben sana bir süre yahut bir ay icara (kiraya) veriyorum" demesi gibi olur.

Fakihlerin (fıkıh bilginlerin) cumhuru ise şöyle demiştir: "İcâre birinci ay için sahih ve lâzım (bağlayıcı)'dır. Onun dışındaki diğer aylarda ise o aya girmedikçe yahut o aydan gün almadıkça lâzım olmaz. Çünkü bu işe başlamakla birlikte ondan önce de akitteki ittifak üzere ücretin tespit edilmesi ve bu ücretin verilmesine razı oluş, o konuda akdin başlaması ayarındadır ve bu karşılıklı rızaya delil olan pazarlık ve anlaşma olması halinde.
satışı gibi olur." (257)

Kiracı ile mal sahibi arasında zaman, zaman bazı anlaşmazlıklar zühur ediyor. Mesela ev sahibi "çık" diyor. O "Ben çıkmam" diyor ve böylece mahke-

256- Elfıkhülislami C. 4 S. 738
257- Aynı eser C. S.

Müddet belli olduktan sonra caizdir. İster müddet uzun olsun, ister kısa olsun fark etmez. Nitekim aynı eserde (Mebsut) şöyle denilir;

اذا استأجرها مدة معلومة صح الاستئجار طالت أو قصرت وفي قول الشافعي رحمه الله لايجوز الاستئجار أكثر من سنة واحدة وفي قول اخر يجوز إلى ثلاثين سنة.

"(İmam-ı Azam'ın mezhebinin asıl görüşüne göre) bir kimse birisinin evini, (dükkanını) belli bir süre ile kiralarsa caizdir. İster bu müddet uzun olsun ister kısa olsun hüküm değişmez. Fakat Şafiî'ye göre (bir seneye kadar geçerli) bir seneden fazla geçerli değildir. Ancak diğer bir görüşüne göre ise otuz yıla kadar caizdir." (254)

Oturma süresinin belirtilmesi hakkında şöyle denilir;

واذا استأجرها كل شهر بكذا ولم يسم أول الشهر فهو من الوقت الذي استأجرها عندنا، وقال الشافعي رحمه الله لايصحّ الاستئجار إلاّ أن يتصل ابتداء المدة بالعقد وجهالة المدة مفسدة لعقد الاجارة.

"(Bir kimse) ayın ilk gününü zikretmeden (birisinin) evini şu kadara (belli bir miktarla) kiralarsa Hanefi Mezhebi'ne göre icarladığı zamandan itibaren hesaplanır. Şafiî'ye göre ise bu caiz değildir.

Ancak ona göre akit yapılırken (andlaşma yapılırken) sûrenin başlangıç müddetinin belirtilmesi gerekir. Sürenin bilinmemezliği akdi bozucudur." (255) Demek ki Şafiî'ye göre sürenin başlangıcı ile sonucu belirlenmelidir.

ولا يشترط عند الحنفية تعيين ابتداء مدة الاجارة فاذا كان العقد مطلقا عن تعيين ابتداء المدة تعين الزمن الذي يعقب العقد وهو الشهر الذي يأتي بعد العقد، وقال الشافعية: يشترط تعيين مدة الابتداء التي تلي العقد نصًا لأن عدم التعيين يؤدي إلى جهالة الوقت الموجبة لجهالة المعقود عليه.

"Hanefilere göre kira süresinin başlangıcının belirtilmesi şart değildir. Şayet akitte sûrenin ne zaman başlayacağı tayin edilmemişse aktin akabindeki süre belirlenmiş olur. Bu ise akitten sonra gelecek olan ilk aydır.

254- Mebsut C. 15 S. 130
255- Mebsut C. 15 S. 131

"Evlerin, dükkânların kiralandığında sürenin belirtilmesi gerekir."(250)

آجر داره كل شهر بكذا فلكل الفسخ عند تمام الشهر.

"Bir kimse kendi evini her ay şu kadara (belli bir) ücretle verirse her ikisinin (yani ev sahibi ile kiracı) de ayın sonunda feshetmeğe yetkilidir. (İstedikleri takdirde akdi bozabilirler." (251)

Oturma müddeti belirtilmesi gerekir. Yoksa bir çok karışıklıklara yol açar. yukarda kaydettiğimiz gibi her ay evimi şu miktar parayla kiraya veriyorum diyen kimse kira müddetini belirtmemiş oluyor. Bu durumda bir aylığına vermiş sayılır. Şayet ev sahibi ayın sonunda onu çıkarmayıp ta ikinci aydan bir gün geçtikten sonra artık ikinci ayın sonuna kadar ev sahibi kiracıyı çıkaramaz. Sarahsi bu hususta şöyle der;

وفي ظاهر الرّواية الخيار لكل واحد منهما في الليلة الأولى من الشهر الداخل ويومها.

"(Mezhebin) açık rivayetine göre her birisi için ikinci ayın ilk gecesi ve gününde ev sahibi ile kiracı muhayyerdirler (yani hangisi isterse kira akdini bozabilir.)" (252)

Aslında sürenin sonu belirtilmeden her ay "Şu dükkanımı veya şu evimi şu kadara kiraya verdim" diye kira akdinin yapıldığında ikinci ayın hilali (ayı) doğar doğmaz isterlerse hemen akdi bozabilirler. Şayet hilalin doğuşundan bir saat geçerse o takdirde ikinci ayın bitimine kadar akit gerekli olur. Ancak bu zor olduğu için ayın ilk gecesi ve günü nazara alınmıştır. Nitekim aynı eser şöyle der;

وهذا هو القياس ولكنه فيه نوع حرج فلدفع الحرج قال الخيار لكل واحد منهما في اليوم الأول من الشهر.

"Bu (ayın doğuşu ile muhayyerlik süresi başlar, doğuşundan bir saat geçtikten sonra muhayyerlik süresinin ikinci ayın bitimine kadar bitmesi) kıyasa muvafıktır. Lakin bunda bir nevi zorluk olduğundan (müteahhirin âlimlerin bazısı) ikinci ayın ilk gününde ev sahibi ile kiracı akdi bozmaya yetkilidirler. (Bir gün geçince artık muhayyerlik de ikinci ayın sonuna kadar bitmiş olur.") (253) derler.

Tabiîki kameri aylar mutaberdir. Eğer tam hilalın doğuşunda kiralarsa ikinci ayın hilalinin doğuşuna kadar durur, ay tam otuz da olur, otuz günden az da olabilir. Tıpkı Ramazan-ı şerifin orucu gibi. Şayet ayın tam başında değil de esnasında kiralarsa o takdirde 30 gün muteberdir.

250- Fetava-yı hindiye C. 4 S. 410
251- İbn Abidin C. 5 S. 28
252- Mebsut C. 15 S. 130
253- Mebsut C. 15 S. 130

noksanlık meydana gelir. Eğer Allah yer yüzünün her tarafını ziraate çok elverişli durumda yaratsaydı, yer altı ve yer üstü kaynaklarını mevcudun çok üstünde verseydi köpürüp taşacak bu nimetlerin içinde azıp sapıtanlar da o nisbette artacaktı. Onun için Cenab-ı Hak (c.c.) rızkı belli bir ölçüye göre indirmiştir. Maişetin esbabını yaratmış ki, o sebeplerle meşgul olup hem ilahi nimetin kadrını bilelim hem de az çok meşguliyetten dolayı günahlardan, kavgadan, nizâdan uzaklaşalım.

BİR EVİ, DÜKKANI KİRALAMAK

İcar konusu da geniş bir konudur. Ancak kitabın hacmini nazara alarak teferruatıyle izah etmeye müsait değildir. Fakat şurada önemli bir kaç noktaya temas etmeyi uygun gördüm. Bir kimse bir evi kiralarsa zarar vermemek şartıyla oraya istediği kimseyi sokabilir. Başkasına icarla verebilir.

Nitekim şöyle denilir;

وله أن يسكنها من أحب بأجر أو بغير أجر فان أجرها بأكثر مما استأجرها به تصدق بالفضل إلاّ أن يكون أصلح منها بناء أو زاد فيها شيئا فحينئذ يطيب له الفضل وعلى قول الشافعي رحمه الله يطيب له الفضل على كل حال فكان بمنزلة من اشترى شيئا وقبضه ثم باعه وربح فيه.

"(Her kim bir evi kiralarsa) başkasını ücretli, ücretsiz oraya oturtturabilir. Eğer icarla tuttuğu miktardan daha fazlasiyle başkasına icarla verirse fazlaca aldığı miktarını tasadduk eder. Ancak kiraladığı evin üzerine bir ek bina veya bir ilavelik eklemişse o takdirde aldığı fazlalık ona temiz ve helâldir. Şafiî'ye göre ise her halukarda onun için helâldır. Tıpkı bir kimse bir malı alıbta sonra onu kârı ile satması gibi." (249)

OTURMA SÜRESİ

Bir de oturma süresinin belirtilmesi gerekir. Nitekim şöyle denilir;

ومنها بيان المدة في الدور والمنازل والحوانيت.

249- Mebsut C. 15 S. 130

Bu kısa açıklamadan sonra ulemanın görüşlerini şu ibare ile özet olarak ifade edelim;

وقد اختلف الناس في تفضيل الغنى والفقر مع اتفاقهم على ان ما أحوج من الفقر مكروه وما أبطر من الغنى مذموم، فذهب قوم إلى تفضيل الغنى على الفقر وذهب اخرون إلى تفضيل الفقر على الغنى وذهب اخرون إلى تفضيل التوسط بين الامرين.

"İlim adamları insanı elâleme muhtac edip endişeye duçar eden fakirlikle kişiyi baştan çıkaran zenginliğin iyi olmadığında ittifak halindedirler. Ancak bu ikisinden hangisinin daha iyi olduğunda ihtilaf etmişlerdir. Kimisi zenginliği, kimi alimler de fakirliği tercih etmişler, kimi ulema da ne çok zenginliği ne de çok fakirliği tercih etmeyip, ikisi arasındaki mütevassıt (normal) bir hali tercih etmişlerdir."(245)

Bu son görüş daha uygundur. Kimi zaman mal insanı yoldan çıkarır, bela ve musibet olur. Onun için serveti olmayan çalışmayı ihmal etmemekle beraber fakirlikten dolayı üzülmemelidir. Nitekim bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulmaktadır;

مَا زُوِيَتِ الدُّنْيَا عَنْ اَحَدٍ اِلاَّ كَانَتْ خِيرَةً لَهُ

"Dünyalık mal her hangi bir kimseden alınırsa (Allah (c.c.) tarafından kendisine verilmezse) mutlaka onun için hayırdır." (246)

وكفى بقارون عبرة والغنى قد يكون سببًا لهلاك الانسان وقد يقصد بسبب ماله فيقتل.

"İbret olarak (servetiyle beraber yerin dibine batırılan) Kârunun durumu kâfidir. Zenginlik bazen insanların felaketine sebep olur. Hatta kimi zamanda malı dolayısıyla su-ı kasta uğrayarak öldürülür." (247)

Bir âyet-i kerîmede de şöyle buyurulmaktadır.

﴿وَلَوْ بَسَطَ اللَّهُ لِعِبَادِهِ الرِّزْقَ لَبَغَوْا فِى الْأَرْضِ وَلٰكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾.

"Eğer Allah (c.c.) rızkı kullarına iyice genişletip bol bol verseydi, herhalde yeryüzünde azıp tuğyan ederlerdi. Fakat onu dilediği ölçüye göre indirir. Şüphesiz ki, o kullarından haberlidir, (her şeyi) görendir." (248) Evet insan oğlu ekseriyeten refah seviyesi yükseldikçe dindarlığında bir gerileme, inancında bir

245- Edebüd-Dünya ve'd-Din s. 219
246- Feyzulkadir C. 5 S. 449
247- Feyzulkadir C. 5 S. 449
248- Şura Ay. 28

sûreti ile ihtiyacını temin edib, şerefini korursa başka birine gelib el açmasından daha hayırlıdır. İster eline istediğini verilsin, ister verilmesin." (242)

Yukarıda yazdığımız âyet-i kerîme bizlere şu hakikatı hatırlatıyor: "Takva, en matlubun, gayen olmalıdır." Her fenalıktan korunub, takva mertebesine nail olmak için de azığını, levazımatını tedarik etmek lazımdır. Şayet öyle tedbir alınmazsa başkalarına yük olunacağı gibi zayıf iradeli, zayıf inançlı olunmaya da sebebiyet verir. Neticede öyle bir kimse ihtiyaç saikasiyle gayri meşrû yollara da düşebilir. Allah (c.c.) korusun.

Özellikle inancın zayıfladığı bu devirde çok çalışmalıyız. Zira Resûlullah (a.s.v.) şöyle buyurur;

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ : «إِذَا كَانَ آخِرُ الزَّمَانِ كَانَ قِوَامُ دِينِ النَّاسِ وَدُنْيَاهُمْ الدَّرَاهِمَ وَالدَّنَانِيرَ».

"Ahir zaman geldiği vakit, insanların din ve dünyalarının dayanağı, direği, gümüş, altın (ve diğer paralar olur.)" (243)

Tabiîki, müslüman olan kimsenin kazancı helâl olmalıdır. Yoksa dünyası görünürde ma'mur olsa da gayrı meşru olarak kazandığı o, malla yaptığı hac ve sair mâli ibadetler hiç kabule şayan olmaz. Dolayısıyla âhiret hayatından mahrum kalır ki, öyle bir servetin, öyle bir paranın, pulun vebaldan başka hiç bir değeri yoktur. Diğer bir hadîs-i şerifinde şöyle buyurulur;

اَلدَّرَاهِمُ مَرَاهِمُ لِأَنَّهَا تُدَاوِي كُلَّ جُرْحٍ وَيُطَيِّبُ بِهَا كُلَّ صُلْحٍ.

"Dirhemler merhemlerdir. Çünkü onunla bütün yaralar tedavi edilir ve bütün sulh (uzlaşmalar) onunla güzelleştirilir, her şey onunla ıslah edilir." (244)

Fakirlik, zenginliğin yaratılmasının hikmeti "Aydınlatıcı rehber" adlı risalemde izah edilmiştir. Şurada fakirlik mi yoksa zenginlik mi tercih edilir sorusuna kısaca şöyle deriz;

Tabiîki, insanları isyana sevk eden, azdıran zenginlik iyi olmadığı gibi, insanları el-âleme muhtac edecek, el açtıracak şekildeki aşırı fakirlik de tercih edilmez. Bunda ulemanın ittifakı vardır. Gerek fakir olsun, gerekse zengin olsun Allah (c.c.) indinde makbul ve iyi olabilmesi için takva sahibi olmak gerekir. Zenginservetini meşru yolda Allah'ın rızası doğrultusunda sarf edip, haramdan, faizden uzaklaşmalı, fakir de mümkün mertebe çalışmayı ihmal etmeyip, sabır ederek haline razı olmalıdır.

242- Tac C. 2 S. 35 Buhari C. 3 S. 6
243- Muhtarûlehadis S. 16
244- Edebüd-Dünya ved-Din S. 218

"Hacı (namzedi) olan zat kendi hac yolculuğunu ticaretten arındırması daha iyidir. Fakat şayet ticaret de etse (hac ile ilgili vazifesini = hac menasikini aksatmamak şartiyle) sevabından her hangi bir şey noksanlaşmaz."(240) Yalnız onun için hac yapmak, asıl gayesi olup ticaret ise tâli derecede olmalıdır. Ama onun eğer niyeti hem ticaret hem de hac ise yani eşit olarak ikisi için niyet almışsa sevabı olmaz. Demek oluyor ki, her ne kadar hac mevsiminde dahi olsa ticaretle erzağımızı temin etmekle mükellef olup, başkasına yük olmamaya çalışmalıyız. Yeter ki bizim için evvela hac gaye olup ticaret ise ikinci pilanda olsun. Her yerde ve her zaman çalışıp kimseye yük olmamalıyız. Hatta bundan önceki âyeti kerimede Allahu Teâlâ şöyle buyurur:

﴿وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى ... وَاتَّقُونِ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ﴾

"(Hac için yeterli) azık hazırlayın şüphesiz ki azığın en hayırlısı takvadır. (Allah'tan korkup kötülüklerden sakınmaktır) ve (ancak) benden korkun ey akıl sahipleri." (241)

Deniliyor ki; "Yemenliler hacca azıksız olarak giderler ve biz mütevekkiliz (tevekkül ehliyiz) derler, netice olarak halka yük olurlardı. Bunun üzerine yazdığımız âyet-i kerîmenin bu şıkkı nâzil oldu." Bunu bizlere rivayet eden İbnü Abbas'tır. Ruhul-Meâni C.2, S.86

Demek ki Cenab-ı Hak (c.c.) bize bütün hazırlığımızı yapmamıza, azığımızı, yol levazımatımızı iyice tedarik etmemize emir ve ferman buyurduktan sonra en büyük azığın ise takva olduğunu beyan buyurur. Zira takva da ahiretin azığıdır. İnsanlara yük olmaktan sakınmak da takvanın gereğidir.

Bu âyet-i kerîme, insanları, başkalarına yük olmaktan şiddetle men eder. Ne varki tevekkülün ne olduğunu bilmeyen kimse rızkın esbabına sarılmadan elaleme yük oluyorlar. Halbuki esbaba teşebbüs ettikten sonra neticeyi Cenab-ı Hak'tan beklemek tevekkül demektir. Nitekim Resûlullah (a.s.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلَهُ فَيَحْتَطِبَ عَلَى ظَهْرِهِ خَيْرٌ لَهُ مِنْ أَنْ يَأْتِيَ رَجُلاً فَيَسْأَلَهُ أَعْطَاهُ أَوْ مَنَعَهُ».

Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayete göre Resûlullah (a.s.v.);

"Ruhumu kudret elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, biriniz ipini alıb da bir dağa çıkıp, bir demet odunu sırtında taşıyarak, pazara getirip satmak

240- Fetava-yı Hindiye C. 1 S. 220
241- Bakara Ay. 197

"Hazreti Kur'ân yüksek sesle Cenab-ı Hak Teâlâ'ya (kullarından şikayetçi olarak) seslenerek; ben okunuyorum, fakat benimle amel edilmiyor (benimle amel eden yok, diye arzuhalde) bulunmadıkça kıyamet kopmayacaktır. İşte o zaman yeryüzünden kaldırılacaktır."(237)

Demekki Hz. Kur'ân kendisiyle amel etmeyen Allah'ın kullarını Allah'a şikâyet ederek garipliğini arzedecektir. Ne hazin bir şey! Temennimiz onu garip bırakıp bize şikâyetçi değil de onunla amel edip bize şefaatçı olmasıdır.

HAC YOLUNDA TİCARET

Helâl lokmayı temine sebep olanların başında da ticaret geliyor dedik. Hatta dinin rükûnlarından olan hac farizamızı ifa ederken dahi hac ile ilgili görevimizden geri kalmamak şartı ile ticaretle rızkımızı talep etmemizde bir sakınca görülmemiştir. Nitekim Cenab-ı Hak (c.c.) şöyle buyurur:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ﴾

"Hac (mevsimlerinde ticaretle) Rabbınızın fazlından (rızkınızı talep) etmenizde hiç bir günah yoktur." (238)

Bu âyeti kerimenin nüzul sebebi şöyle açıklanmaktadır:

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: كَانَتْ عُكَاظٌ وَمِجَنَّةُ وَذُو الْمَجَازِ أَسْوَاقًا فِي الْجَاهِلِيَّةِ فَلَمَّا كَانَ الْإِسْلَامُ تَأَثَّمُوا فِيهِ فَنَزَلَتْ.

"İbni Abbas (r.a.)'den rivayete göre: Ukaz, micenne ve zûlmecaz denilen yerler cahiliyet devrinde çarşı ve panayır yerleri idi. İslâmiyet gelince müslümanlar eski adetimiz diyerek (hac mevsiminde) ticaret etmekten çekindiler. Bunun üzere bu ayeti kerime nazil oldu." (239) Hac mevsimindeki ticaretin fıkhî yönüne gelince şöyle denilir:

وَتَجْرِيدُهُ مِنَ التِّجَارَةِ أَحْسَنُ وَلَوْ اتَّجَرَ لَا يَنْقُصُ ثَوَابُهُ.

237- Keşfülhafa C. 2 S. 351
238- Bakara Ay. 198
239- İbn Kudame C. 3 S. 480

bir kitabı dua, hem bir kitabı ubudiyyet, hem bir kitabı emri davet, hem bir kitabı zikir, hem bir kitabı fikirdir.

Hem insanın bütün hacatı maneviyesine (manevi ihtiyaçlarına) merci' (kaynak) olacak çok kitapları tazammun eden (içine alan) tek cami' bir kitabı mukaddestir.

Hem bütün evliya ve sıddıkının ve urefa (ariflerin) ve muhakkikinin muhtelif meşreblerine ve ayrı ayrı mesleklerine ve her birindeki meşrebin mezakına layık ve o meşrebi tenvir edecek (aydınlatacak) ve her bir meslekin mezakına muvafık ve onu tasvir edecek bir risale ibraz eden mukaddes bir kütüphane hükmünde bir kitabı semavidir (gökten gelen ilahi kitaptır).

(Risale-i Nur külliyatından);

Şu mübarek ifadelere dikkat ettiğimizde Kur'ân-ı Kerîm'in ne olduğunu ve ona karşı sorumluluk görevimizi ne derecede ağır olması gerektiğini az çok anlayıp ona göre hareket etmeye gayret etmiş oluruz. Neyazık ki biz müslüman olarak ekseriyeten bu mukaddes kitabımızın yüce kadrini, geliş gayesini, bizden ne istediğini tam manasiyle anlıyamamışız ve aynı zamanda ona karşı hakiki görevimizi layık-i vechi ile idrak edememişiz. İstisnalar kâideyi bozmaz. Allah (c.c.)'dan temennimiz bu yüce kitabımıza karşı mesuliyetimizi müdrik olarak onun yolunda yürüyen Resûlullah (a.s.v.) ile sahabesinin kervanına iltihak edip birer feda-i olarak prensipleriyle yaşamamızdır.

Tabiîki Yunus Emre'nin dediği gibi kabre vardığımızda bize sizin kitabınız hangisidir diye sual sorulacaktır. Şayet kutsal kitabımızı öğrenip ona göre hareket etmezsek ilâhî emirlerini tatbik edip ettirmezsek aceba Münker-Nekirin sorularına cevap verebilirmiyiz? Şunu unutmayalım ki, Kur'ân-ı Kerîm ne bir muska kitabıdır ve ne kabirlerde okunmak için ve ne de duvarlara süs olarak asılmak için indirilmiş bir kitaptır... O kafaları aydınlatmak, ruhlara gıda vermek, vicdanları, zihinleri geliştirmek fizikle metafizik arasında ilgi kurmak, ahiret ile dünya arasında denge sağlamak ve ebedi bir hayatın mevcudiyetinden haber vermek, cenab-ı Hakka karşı kulluk görevimizi yerine getirip ebedi hayatımızı kazanmak için gönderilmiş bir ilâhî kanundur. Fani hayatımız da ona bağlıdır. Yani dünyada huzur ve saadet istiyorsak yegane huzur kaynağımız odur, bütün dünya işlerimizi ona göre tanzim etmeliyiz. Mehmet Akif de şöyle der:

"İnmemiştir hele Kur'ân bunu hakkıyle bilin
Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için."

Şurada çok anlamlı ve düşündürücü Kur'ân-ı Kerîmle ilgili bir hadisi şerîfi kaydetmekle konuyu bağlayalım:

لاَتَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يَعِجَّ الْقُرْاٰنُ اِلَى اللّٰهِ يَقُولُ اِنِّى اُتْلٰى وَلاَ يُعْمَلُ بِى فَعِنْدَ ذٰلِكَ يُرْفَعُ.

ret tesmiye edilirse = bir ücretten bahsedilirse bu ücret lazım gelir (gerekir.) Şu kadar var ki bu tesmiye (belirlenen ücret) kırk dirhemden noksan olursa ecir de müstecir de (yani okuyan da okutan da) asi olurlar. Fakat İbn-i Abidin merhum ise bunun tersini daha evvel müdafaa etmiş, bu hususta (Şifaül'alil ve bellülgalilfi hükmilvasiyyeti bilhatemati vettehlil" adındaki risalesini yazmış bunun hilafına olan nakilleri ehli mezhebin bu babdaki ittifakından hariç saymıştır." İstilahat-ı fıkhiye kamusu c. 6, s. 174.

Kur'ân-ı hakim şu kitabı kebîri kainatın bir tercüme-i ezelisi (Allahu Teâlâ'nın kudret nakışları olan şu büyük, kainat kitabının ezeli tercümesidir.) (Yaratıcılık sıfatının eseri olan varlık aleminin yüce kudretine delalet eden belgelerini okuyan çeşitli dillerin tercümanıdır.)

Ve şu alemi ğayb ve şehadet kitabının müfessiri, (Ahiret ve dünya kitabının açıklayıcısı, her iki alemi bize açıklayan),

Ve zeminde ve gökte gizli esma-i ilahiyenin manevi hazinelerinin keşşafi yerde ve gökte gizli olan ilahi isimlerinin manevi hazinelerini meydana çıkaran),

Ve Sutur-i hadisatının altında muzmer hakaikın miftahi (hadiselerin satırların altında gizli olan hakikatların anahtarı),

Ve alemi şehadetle alemi gaybın lisanı, Dünya hayatında Ahiret aleminin lisanı),

Ve şu alem perdesi arkasında olan ve alemi ğayb cihetinden gelen iltifatı ebediye-ı rahmeniye, (dünya alemin perdesi arkasında olan ve ğayb alemin tarafından gelen rahman olan Allahu zülcelâlin ebedi iltifatı),

Ve hitabatı ezeliye-i Sübhaniye'nin hazinesi, (Noksan sıfatlardan münezzeh kemalat sıfatiyle muttasıf şerîki, ortağı olmayan Rebbul âleminin ezeli hitabatının hazinesi),

Ve İslâmiyet âlemi maneviyenin güneşi, temeli, hendesesi,

Ve âlemi uhreviyenin mukaddes haritası;

Ve zat ve sıfat ve esma ve şuun-i ilahiyenin kavli şarihi,

Tefsiri vazıhı, burhanı katı' (kesin delili) tercümanı sati (Her tarafa ışık saçan tercümanı),

Ve şu alemi insaniyetin mürebbisi (İnsanlık aleminin terbiyelendiricisi),

Ve insaniyeti kübra olan islâmiyet'in mahu diyası (hakiki makbul insanlık olan İslâmiyet'in ayı ve ziyasıdır),

Ve nev-i beşerin hikmeti hakikisi ve insaniyeti saadete sevk eden (götüren) hakiki mürşidi ve hadisi (rehberi),

Ve insana hem bir kitabı şeriat (kanun kitabı) hem bir kitabı hikmet, hem

insanların yiyeceği olsun, isterse de yiyecek cinsinden olmasın. (Zira yukarıda belirttiğimiz gibi ihtikarın, kerahetinde müessir sebeb, amme hakkındaki zarardır. Bu zarar ise yalnız yiyecekde değil, sair şeylerin hepsinde de meydana gelebilir.) İmam Muhammed'e göre ise ancak yiyecekde, yani insanların ve hayanların yiyecekleri şeylerde cari olur. Mesela; buğday, arpa, saman ve yonca gibi şeylerde ihtikar vardır, sair şeylerde ise ihtikar sözkonusu değildir. İmam Ebu Yusuf'un dayandığı delil ise ihtikar'ın mekruh oluşunun sebebi amme zararına yol açmaktır. Oysa bu zarar yalnız insanların ehli, hayvanların yiyeceklerine mahsus değildir. (Diğer ihtiyaç maddelerinde olabilir.)" (379)

Aynı eser şöyle devam eder;

وأما حكم الاحتكار فنقول: يتعلق بالاحتكار أحكام منها الحرمة لما روي عن رسول الله ﷺ انّه قال: «اَلْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ وَالْجَالِبُ مَرْزُقٌ». ولا يلحق اللعن الاّ بمباشرة المحرم، وروي عنه عليه الصّلاة والسّلام أنّه قال: «مَنِ احْتَكَرَ طَعَامًا اَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَقَدْ بَرِىءَ مِنَ اللّهِ وَبَرِىءَ اللّهُ مِنْهُ. ومثل هذا الوعيد لايلحق الاّ بارتكاب الحرام ولأن الاحتكار من باب الظلم لأن ما بيع في المصر فقد تعلق به حق العامة فاذا امتنع المشتري عن بيعه عند شدّة حاجتهم اليه فقد منعهم حقهم ومنع الحق عن المستحق ظلم وانّه حرام وقليل مدة الحبس وكثيرها سواء في حق الحرمة لتحقق الظلم، ومنها أن يؤمر المحتكر بالبيع ازالة للظلم لكن انّما يؤمر ببيع ما فضل عن قوته وقوت أهله فان لم يفعل وأصرّ على الاحتكار ورفع إلى الامام مرّة أخرى وهو مصر عليه فان الامام يعظه ويهدده فان لم يفعل ورفع اليه مرة ثالثة يحبسه ويعزره زجرًا له عن سوء صنعه ولا يجبر على البيع، وقال محمد: يجبر عليه، ومنها انّه اذا خاف الامام الهلاك على أهل المصر اخذ الطعام من المحتكرين وفرقه عليهم فاذا وجدوا ردوا عليهم مثله لأنّهم اضطروا اليه ومن اضطر الى مال الغير في مخمصة كان له أن يتناوله بالضّمان لقوله تعالى: ﴿فَمَنِ اضْطُرَّ فِى مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾.

"İhtikarın hükmüne gelince, deriz ki; ihtikara bir çok hükümler tealluk eder. Onlardan birincisi haram oluşudur. Zira Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurur: "İhtikar yapan melûndur. Başka bir beldeden mal getirip satan ise merzuk-

379- Bedaius-senai C. 5 S. 129

tur. (Allah tarafından rızıklandırılmıştır) oysa bir kimse haramı işlemedikten sonra lanete müstahak olmaz. (Demek ki ihtikar haramdır.) Yine Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurur:

"Kim ki kırk gece bir yiyeceği haps edip satmazsa Allah (C.C.) ondan uzaklaşır o , da Allah'tan uzaklaşmış olur. (Aralarındaki irtibat kesilmiş olur)" Böyle tehdidler ancak haramı irtikab eden kimselere olur.Aynı zamanda ihtikar zulüm babındandır. Zira şehirde satılan şeylere amme hakkı tealuk eder. Satın alan kimse onu satmaktan imtina ederse belde ahalisinin ihtiyaçları o, mala şiddetli olduğu halde onların hakkına mani olmuş olur. Hak sahiplerinden haklarını men etmek ise bir zulümdur ve gerçekten haramdır. Dolayısıyla satılacak malın satışa arz etmeme müddetinin azı ve çoğu haramlığı hususunda müsavidir (eşittir). Zira zulüm müddetin azlığında da çokluğunda da tehakkuk eder. (Bu uhrevi hükmüdür. Allahu teâlanın gazabını celb eden (çeken büyük günahtır.) İhtikarın dünyevi hükümlerine gelince, (veliyülemir devlet işlerini üstlenen amir veya salahiyyetli olan hakim tarafından muhtekir olan kimseye stok yaptığı malı) satmaya emir verilecektir. Taki zulüm izale edilsin (kaldırılsın). Ancak muhtekirin şahsi ve ailevi ihtiyaçlarını karşılayacak miktardan fazla olan ihtikar mallarını satmasına emir verilebilir. Şayet satmaz da ihtikara devam ederse ve devlet reisine ikinci defa şikâyet edilirse yetkili kimse evvela ona öğüt verib, tehdid eder. Şayet nasihat kabul etmeyip de üçüncü defa şikâyet gelirse yetkili zat onu o fiilinden vazgeçirmek için münasip göreceği şekilde hapis cezasını verip onu o kötü fiilden sakındırmak için gerekli tazirini (terbiyesini) verir. Ancak satmaya zorlamaz. Fakat İmamMuhammed'e göre onu satmaya icbar eder (zorlar). Diğer hükmü ise ihtikarın vükuunda belde ahalisinin helakından (hayati tehlikesinden) korkulursa yetkili amir muhtekirlerin ellerindeki yiyeceklerini alıp, muhtaçlara tevzii eder, (dağıtır). Buldukları zaman aldıkları malın mislini de muhtekirlere iade ederler. Zira onlar şiddetle muhtaç olmuşlar öyle bir zaruret halinde olan başkasının malını, yiyecek maddesini bulduğunda iade etmek şartıyla alıp yiyebilir. Zira Cenab-ı Hak (c.c.) şöyle buyurur: "Kim şiddetli açlıktan bunalıp, çaresiz hale gelirse günaha istek gösterip eğilmeksizin (haram saydıklarımızdan yetecek kadarını yiyebilir ona günah yoktur.) Şüphesiz ki Allah (c.c.) çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." (380) Maide sûresi âyet: 3.

Hidaye şöyle der;

ويكره الاحتكار في أقوات الآدميين والبهائم إذا كان ذلك في بلد يضر الاحتكار بأهله فأما إذا كان لايضر فلا بأس به، وتخصيص الاحتكار بالأقوات كالحنطة والشعير والتبن والقوت قول أبي حنيفة رحمه الله، وقال أبو يوسف

380- Aynı eser C. 5

رحمه الله كلّ ما أضرّ بالعامة حبسه فهو احتكار وإن كان ذهبا أو فضة أو ثوبًا، وعن محمد انه قال لا احتكار في الثياب .... الخ.

"İhtikarın zararlı olduğu yerlerde insan ve hayvan yiyeceklerinde ihtikar (mal stok) etmek mekruhtur. Ancak zararı bulunmadığı takdirde bir beis yoktur. (Yani zarar görme ihtimali bulundumu ihtikar mekruh olur. Ama zarar görme ihtimali yoksa mal stoku mekruh olmaz. Çünkü arz talebi karşılamazsa mal stoku mekruh olur. Şayet karşılarsa mekruh olmaz.) İhtikarı buğday, arpa, saman ve yonca gibi yiyeceklere tahsis etmek İmam Ebû Hanife'nin görüşüdür. Ama İmam Ebû Yusuf, stok edilmesiyle ammenin zarar göreceği her şey ihtikardır demiştir. Artık altın olsun, gümüş olsun, elbise olsun, ne olursa olsun... İmam Muhammed de elbise stokunda ihtikar olmaz demiştir.

Sonra mal stokunun ihtikar sayılma müddeti hakkında kimi kırk gündür demiş ve buna Peygamber Efendimiz (a.s.v.)'ın Hz. İbni Ömer'den rivayet edilen şu hadis-i şerifini delil olarak ileri sürüyor;

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَنِ احْتَكَرَ طَعَامًا أَرْبَعِينَ لَيْلَةً فَقَدْ بَرِئَ مِنَ اللَّهِ وَبَرِئَ اللَّهُ مِنْهُ».

"Bir yiyecek maddesini kırk gece stok eden kişi, Allah (Azze ve Celle)'den uzaklaşmış olur ve Allah da ona yakınlık göstermez." Hadisini delil gösterir. Kimi de bir aydır demiş. Çünkü bir aydan az müddet azdır ve tez biter. Ama bir ay ve daha fazlası çoktur ve geç biter. Sonra ihtikarla işlenen suçun ağırlığı pahalılık ve kıtlık nisbeti ile değişir mazaallah. (Yani kıtlık yapmak niyetiyle olursa günahı daha ağır olur.) Kimi demiştir ki, müddet tayini dünyadaki cezalandırma içindir, günâhkârlık için değildir. Çünkü ihtikar yapan kimse, az bir müddetle de günahkâr olur."(381)

Bir kimse kendi mahsulünü ambarda depo edip satmazsa muhtekir sayılmamakla beraber günahkâr olur. Nitekim şöyle denilir;

ولا يكون محتكرا بحبس غلة أرضه والظاهر ان المراد انّه لايأثم إثم المحتكر وانّ اثم بانتظار الغلاء أو القحط لنية السّوء.

"Kendi arazisinin ürününü hapsedip satmamakla muhtekir sayılmaz. Ancak açık görüşe göre bundan maksat muhtekir gibi günahkâr olmaz. Fakat pahalılık veya kıtlık zamanını beklemesi sözkonusu olduğundan kötü niyet sebebiyle günahkâr sayılır. (382)

381- Hidaye C.C. 3 S. 95
382- İbn Abidin C. 5 S. 256

Fetvay-ı Hindiye de şöyle der;

لو زرع ارضه وادّخر طعامه فليس بمحتكر ولكن الأفضل أن يبيع ما فضل عن حاجته اذا اشتدت حاجة النّاس إليه.

"Eğer kendi arazisini ekip de ondan çıkan mahsulünü (satışa arz etmeyip) saklarsa muhtekir sayılmaz. Fakat insanların (sakladığı şeye) şiddetle muhtaç olduğu takdirde ihtiyaçtan fazlasını satması daha efdaldir." (383)

Tabiî ki merhametin gereği de budur. Kasani de aynı ibareyi kayd ettikten sonra şöyle der:

لكن الأفضل ان لايفعل ويبيع لما قلنا

"Ancak (bununla beraber arazisinden kaldırdığı mahsulünü hapsedip satmamak) dediğimiz gibi (müslümanlara zarar verdiğinden) satışa arz etmesi daha efdaldir." (384)

İhtikarı özetle şöyle anlatalım; yiyecek kabilinden olan şeyleri veya herhangi bir şeyi kaht-kıtlık ve gala-eşyanın pahalılaşma zamanını beklemek için piyasaya sürüp satmaktan kaçınmak, bir ihtikar muamelesidir. Şöyle ki insanın muhtaç oldukları erzağa dair şeyleri veya sair eşyayı bir tacirin satın alıp, fiyatlarının yükselmesini veya kıtlık vukuunu beklemek gayesiyle satmaktan imtina etmesi, bir ihtikardır.

İhtikar; İmamı Muhammed'e göre ancak yiyecekte, yani insan ve hayvanatın yiyecekleri şeylerde cari olur. İmam Ebu Yusuf'a göre ise ihtikar, satılmaması ammaye zararlı olan her şeyde cereyan eder. Zira ihtikarın kerahetinde müessir olan cihet = yön amme hakkındaki zarardır. Bu zarar ise yalnız yiyecekte değil, sair şeylerin hepsi stok edip, satılmaması takdirde de vücuda gelebilir. Nitekim Avmül-mâbudda şöyle denilir;

والحاصل ان العلة اذا كانت هي الاضرار بالمسلمين لم يحرم الاحتكار الاّ على وجه يضر بهم ويستوي في ذلك القوت وغيره لأنّهم يتضررون بالجميع والله أعلم.

"Hülasa Eğer ihtikardan men edilmenin gayesi, müslümanlara zarar vermek için ise, o, takdirde onlara zarar söz konusu olmadıkça haram sayılmaz, zarar verildiği takdirde ise haram sayılır. Bunda yiyecek maddesi ile diğer şeyler

383- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 314
384- Bedius-Senai C. 5 S. 129

müsavidir. Zira insanlar (gerek yiyecek maddesi olsun gerekse başka maddeler olsun fark etmez) hepsinden de zarar görebilir. Allah herşeyi herkesten daha iyi bilendir." (385)

İbnu Abidin de şöyle der;

ان كلّ ما أضر بالعامة حبسه فهو احتكار ولو ذهبًا أو فضةً أو ثوبًا.

"Şüphesiz (İmam Ebu Yusuf'a göre) umuma hapsedilip (satışa arz edilmemesi) zarar veren bütün maddelerde ihtikar söz konusudur. Velev ki bunlar altın, gümüş veya elbise gibi maddeler olsun."(386)

Resulullah (S.A.V.) bir hadisi şerifinde şöyle buyurur:

عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ اَنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «اَلْجَالِبُ مَرْزُوقٌ وَالْمُحْتَكِرُ مَلْعُونٌ».

"Hz. Ömer (r.a.)'den rivayete göre; Resulullah (S.A.V.) şöyle buyurur: "Stokçuluk yapmayıp malını satışa arzeden kimse rızıklanmış (bol rızıklı) ihtikar eden de melundur. (Allah'ın rahmetinden uzaktır.)" (387)

Fetevay-ı Hindiye'de şöyle tarif edilir:

اَلِاحْتِكَارُ مَكْرُوهٌ وَذٰلِكَ اَنْ يَشْتَرِيَ طَعَامًا فِي مِصْرٍ وَيَمْتَنِعُ مِنْ بَيْعِهِ وَذٰلِكَ تَضُرُّ بِالنَّاسِ وَاِنْ اِشْتَرَى فِي ذٰلِكَ الْمِصْرِ وَحَبَسَهُ وَلاَ يَضُرُّ بِاَهْلِ الْمِصْرِ لاَبَأْسَ بِهِ وَاِذَا اشْتَرَى مِنْ مَكَانٍ قَرِيبٍ مِنَ الْمِصْرِ فَحَمَلَ طَعَامًا اِلَى الْمِصْرِ وَحَبَسَهُ وَذٰلِكَ يَضُرُّ بِاَهْلِهِ فَهُوَ مَكْرُوهٌ وَاِنْ جَلَبَ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ وَاحْتَكَرَ لَمْ يُمْنَعْ.

وان اشترى طعاما في مصر وجلبه إلى اٰخر واحتكر فيه فانه لايكره.

"İhtikar, mekruhtur. (İhtikar) şöyledir; (bir kimse) yiyecek cinsinden olan bir şeyi (darlık ve pahalılık zamanını beklemek üzere), şehirde mal satın alıp, satın aldığı malı satmaktan kaçınıp ve böylece insanlara zarar vermektir. İhtikar; tahrimen mekruhtur.

Şayet bir kimse aynı şehirde yiyecek maddesi satın alıp, saklar, fakat bundan şehir halkı zarar görmez ise, böyle yapmasında bir beis yoktur. Eğer bir kimse şehir yakınında yiyecek maddesi satın alır ve bunu saklar dolayısıyla şe-

385- Avnul Mabud C. 9 S. 317
386- İbn Abidin C. 5 S. 257
387- İbn. Maceh C. 2 S. 728

hir halkına zarar verirse; o kimsenin de böyle yapması mekruh olur. Şayet bir kimse yiyecek maddesini uzak bir yerden getirirse ve bunu şehirde stok yaparsa, ondan men edilmez. Eğer bir kimse şehirden yiyecek maddesi satın alıp, onu başka bir şehre götürüp, ihtikar yaparsa bu da mekruh olmaz." (388)

Bundan anlaşıldığına göre ihtikar yalnız gıda maddelerinde; cari oluyor. Bazı fukahaya göre ise halkın ihtiyaç duyduğu bütün maddede ihtikar sözkonusudur. Seyyid Sabık şöyle bir tafsilat vermiştir.

ذَهَبَ كَثِيرٌ مِنَ الْفُقَهَاءِ إِلَى أَنَّ الْإِحْتِكَارَ الْمُحَرَّمَ هُوَ الْإِحْتِكَارُ الَّذِى تَتَوَفَّرُ فِيهِ شُرُوطٌ ثَلَاثَةٌ: ١ــ أَنْ يَكُونَ الشَّيْءُ الْمُحْتَكَرُ فَاضِلاً عَنْ حَاجَتِهِ وَحَاجَةِ مَنْ يَعُولُهُمْ سَنَةً كَامِلَةً. ٢ــ أَنْ يَكُونَ قَدِ انْتَظَرَ الْوَقْتَ الَّذِى تَغْلُو فِيهِ السِّلَعُ ليبيع بالثمن الفاحش لشدة الحاجة اليه. ٣ــ أَنْ يَكُونَ الْإِحْتِكَارُ فِى الْوَقْتِ الَّذِى يَحْتَاجُ النَّاسُ فِيهِ إِلَى الْمَوَادِّ الْمُحْتَكَرَةِ مِنَ الطَّعَامِ وَالثِّيَابِ وَنَحْوِهَا، فَلَوْ كَانَتْ هٰذِهِ الْمَوَادُ لَدَى عَدَدٍ مِنَ التُّجَّارِ وَلٰكِنْ لَايَحْتَاجُ النَّاسُ إِلَيْهَا فَإِنَّ ذٰلِكَ لَايُعَدُّ إِحْتِكَارًا حَيْثُ لَاضَرَرَ يَقَعُ بِالنَّاسِ.

"Fukahanın (fıkıh bilginlerin) çoğunun görüşüne göre haram kılınan ihtikarın içerisinde şu üç şartın bulunması gerekir: 1- Kendi nafakasının ve mükellef olduğu çoluk çocuğunun tam bir senelik ihtiyacından fazla olması, 2- Eşyaların fiyatlarının çoğalmasını bekleyip tâki fahiş (çok fazla) bir fiatla satabilmesi, 3- İhtikar; stok edilen yiyecek, elbise vb. malın insanların muhtaç oldukarı bir zamanda bulunmasıdır. İster o maddeler yiyecek olsun, ister elbise ve sair şeyler olsun, fark etmez. (Yani hepsinde de ihtikar sözkonusudur.)" Eğer; stok edilen mal bir kısım tüccarın yanında bulunur ve lakin insanların ona ihtiyacı yoksa bu durumda insanlara zarar sözkonusu olmadığı için ihtikar da sözkonusu olmaz." (389)

Şafiî'ye göre ihtikar ancak yiyecek maddelerde sözkonusu olur. Aynı zamanda Şafiî'ye göre; haram olan ihtikar şöyle olur;

Adam kıtlık zamanında ticaret için yiyecek malını alır ve derhal satmaz da fiyatı yükselsin diye stok yapar. İşte haram olan ihtikar budur. Şayet zahire maddeleri kendi mahsulü olsa veya bolluk zamanında alıp saklasa veya kıtlık

388- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 213
389- Fıkhüssünnet C. 3 S. 144

zamanında kendi ihiyacı için satın alsa bu hallerde ihtikar sözkonusu değildir. Ancak müslüman olarak daima insaflı davranıp ihtiyaç fazlası insanların, hayvanların muhtaç olduğu hiç bir şeyi saklamamalıyız.

İHTİKAR SAYILABİLMESİ İÇİN TAKDİR EDİLEN ZAMAN

İhtikar sayılabilmesi için takdir edilen zaman hakkında Fetavayı Hindiye de şöyle der:

وعن أصحابنا انّهم قدّروا الطويلة بالشّهر فما دونه قليل.

"Bizim arkadaşlarımız Hanefi ulemamız şöyle derler, (ihtikarın tahakkuk edebilmesi için uzun zaman içinde olması gerekir.) Bu müddeti bir ay olarak tayin emişlerdir. Bundan aşağısı az sayılıp, ihtikar tehakkuk etmez." (390)

Daha önce de kaydettiğimiz şu hadisi şerifin mealiyle bu konuya son verelim:

"Satılık bir yiyeceği kırk gece saklayıp, satmayan kimse Allah'tan beridir (rahmetinden) uzaktır, Allah (c.c.) da ondan uzaktır, (ona rahmetiyle yakınlık göstermez)." (391)

Yani Allah teala ile hiç alakası kalmaz.

Yukarıda kayd ettiğimiz Bedaius-Senaî denilen kitabın ibaresinde geçen mezkur ayet-i kerimenin tamamını yazıp bir izahat vermemizde fayda mülahaza ediyorum.

﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ وَالْمُنْخَنِقَةُ وَالْمَوْقُوذَةُ وَالْمُتَرَدِّيَةُ وَالنَّطِيحَةُ وَمَا أَكَلَ السَّبُعُ إِلاَّ مَا ذَكَّيْتُمْ وَمَا ذُبِحَ عَلَى النُّصُبِ وَأَنْ تَسْتَقْسِمُوا بِالْأَزْلَامِ ذٰلِكُمْ فِسْقٌ الْيَوْمَ يَئِسَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلاَ تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتْمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلاَمَ دِينًا فَمَنِ اضْطُرَّ فِي مَخْمَصَةٍ غَيْرَ مُتَجَانِفٍ لِإِثْمٍ فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

390- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 214
391- Etterğib vetterhib C. 2 S. 582

"Leş, (akıtılmış) kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan; boğulmuş, (bir cisimle) vurularak öldürülmüş, yüksekçe bir yerden yuvarlanıp ölmüş, süsülerek ölmüş, ve canavar yemiş (parçalamış). Ancak (canlı iken) yetişip boğazladığınız müstesna. (Yani debelenirken, henüz gözünü kırpar veya kuyruğunu oynatırken kipriklerini kımıldatırken yetişilip kesilebilenler helal olur). Dikili taşlar (putlar) üzerinde boğazlanan hayvanlar (ı yemeniz) ve bir de, fal okları, kumar zarlarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır.

Bütün bunlar (Allah ve din) yolundan çıkıştır. Bu gün kâfirler sizin dininizden (onun nurunu söndürmekten) ümitlerini kesmişlerdir. Artık onlardan korkmayın, benden korkun. Bu gün size dininizi kemale erdirdim, nimetimi üzerinize tamamladım. Sizin için din olarak İslam'ı beğendim.

Kim açlıktan bunalıp çaresiz hale gelir, günaha istek gösterip eğilmeksizin (haram saydıklarımızdan yetecek kadarını yiyebilir), şüphesiz ki Allah çok bağışlayan ve çok merhamet edendir." (392)

AÇIKLAMA

Bu ayetle 11 şeyin müminlere haram kılınmış. Haram kılınan şeylerin sebebleri ayrıdır. Bir kısmının sağlığımızla ilgili, diğer bir kısmının ruhumuzun yüceliğiyle, bir kısmının da Tevhid akidinin zedelenmesiyle alâkalıdır. Bir sıralama yapacak olursak; sekizinin Sağlığımızla, birinin inancımızla, ikisinin ruhumuzun yüceliği ve yaratılışımızdaki azizliğiyle ilgili buluduğunu görürüz.

Ayette hayvan eti konusuna ağırlık verilmesinin nedeni et bedenimizin yapıtaşı kabul edilr. Protein şeklinde alınması gerekli olan azotlu organik maddeleri içerir. Bu bakımdan et ve sütün beslenmede özel bir yeri vardır. Et çok yiyen kimseler, yemeyenlere nisbeten daha güçlü olur.

Ayrıca dinimiz hayvancılığa önem vermesine, aynı zamanda herkesin kendi davarlarına sahip çıkıp onları başı boş bırakılmamasına işeretler vardır. Hayvanların her bakımdan korunması hususunda İslam'ın koymuş olduğu prensipler vardır. Fıkıh kitaplarımızda hayvanların bakımıyle, korunmasıyle ilgili bir çok bölümler vardır.

Yukardaki ayetlerle bir çok haramlar arasında önemli dört madde üzerinde durulmuştur. Çünkü bunlar daha çok o devirde Arapların üzerinde ısrarla durup helal saydıkları maddeler olmakla beraber, günümüzde de bunları murdar ve zararlı saymayarak yararlanmaya çalışanlar eksik değildir.

Tevrat ve İncil'in zamanla değiştirile değiştirile aslından uzaklaştırılıp insanların zevk ve arzusuna göre bir şekil aldğı için onlarda helal ve haramla ilgili detaylı yazılı belgeler bulunmamaktadır. Dolayısıyle gayrı müslümanler özel-

392- Maide Ay. 3

likle ehl-i kitap (hiristiyan, yahudi) milletler, mezkur bu dört maddeyi yemekte bir sakınca görememektedir. Gerçi ilim adamları bunların zararlı olduğunu görmektedirler. Ancak kilise karşı çıkmayınca aldırış eden olmamıştır.

Kur'an-ı kerim her türlü beşeri müdaheleden korunduğundan ve tek kelime noktası bile değiştirilmediğinden ilahi ahkamı olduğu gibi beyan buyurmaktadır. Ve böylece insan için yararlı ve zararlı maddeleri belirlemektedir.

Sözü edilen onbir şeyin haram kılınmasının kısaca sebeplerini izah etmemizde fayda vardır.

1- Ölü hayvan (Leş)

Seyyid Kutup şöyle der;

والميتة تأباها النفس السليمة وكذلك الدّم فضلا على ما أثبته الطب بعد فترة طويلة من تحريم القرآن والتّوراة قبله باذن الله من تجمع الميكروبات والمواد الضارة في الميتة وفي الدّم.

فالميتة هي الحيوان الذي مات ميتة طبيعية أو بحادثة من الحوادث فالحيوان الميت ميتة طبيعية لايموت الاّ لسبب فان كان لمرض فمما لاشكّ فيه ان لايزال في الجسم نتيجة التسمم من مواد غير طبيعية وضارة للانسان حتّى بعد أن يعقم من الجراثيم بطريق النار فالجسم الميت في هذه الحياة يشبه الغذاء المتخمر الذي مهما طهر من الجراثيم بالحرارة يظل مضرا بالانسان وربما أدّى الأكل منه إلى الوفات.

"Salim (sağlam) bir fıtrata sahip olan herkes, murdarın etinden ve kandan tiksinir, nefret eder. Üstelikte tıbbın uzun zamandan sonra Ölüde ve kanda tesbit ettiği mikrop ve zararlı maddeleri Tevrat ve Kur'an asırlarca evvel Allah'ın vahyiile bunların içinde toplanan mikroblarından ve zararlı maddelerinden dolayı haram kılmıştır." (Hatta balık kendiliğinden ölüp ters dönerek su üstüne çıkarsa İmam-ı Azam'a göre haram, İmam-ı Şafi'ye göre ise helâldir.)

"Normal şeri boğazlama yapılmaksızın) tabii veya bir hadise sebebiyle ölen hayvan'a murdar hayvan denilir.

Tabiatiyle ölen bir hayvan mutlaka bir sebeple ölür. Eğer hastalıktan dolayı ölmüş ise, içindeki mikrob ölmeyip mur. hayvanın cisminde devam ettiği şüphe götürmeyen bir şey olup insanlara zararlıdır. Hatta o murdar hayvanı

mikrobtan arıtmak için ateşle dezenfekte edilirse dahi o hayvan bu merhalede (mikroblarla) mayalanmış bir gıdaya benzer ki, hararet yoluyla arıtıldıkça insanlara zarar verir, çoğu kez de ondan yemek ölüme kadar götürür." (393)

Aynı eser şöyle devam eder;

وأما الخنزير فيجادل فيه الآن قوم .. والخنزير بذاته منفر للطبع النظيف القويم ومع هذا فقد حرّمه الله منذ ذلك الأمد الطويل ليكشف على الناس منذ قليل في لحمه ودمه وامعائه دودة شديدة الخطورة (الدودة الشريطية وبويضاتها المتكيسة). ويقول الان قوم: ان وسائل الطهو الحديثة قد تقدمت فلم تعد هذه الدّيدان وبويضاتها مصدر خطر لأن إبادتها مضمونة بالحرارة العالية التي توفرها وسائل الطهو الحديثة وينسى هؤلاء الناس ان علمهم قد احتاج الى قرون طويلة لكشف آفة واحدة فمن ذا الذي يجزم بأن ليس هناك آفات أخرى في لحم الخنزير لم يكشف بعد عنها أفلا تستحق الشريعة التي سبقت هذا العلم البشري بعشرات القرون أن نثق بها وندع كلمة الفصل لها ونحرم ما حرمت ونحلل ما حللت وهي من لدن حكيم خبير.

"Domuzun haram oluşu mevzuna gelince; birçok kimseler bunu şimdik zamanda münakaşa mevzuu yapmaktadırlar. Domuz, sağlam ve temiz karakterli herkesi tiksindirir. Asırlarca evvel Alah tarafından haram kılınan bu hayvanın etinde, kanında ve barsaklarında son derece trişin denilen tehlikeli kurtcuklar bulunduğunu bu günkü tıp ilmi tesbit etmiştir. Onları zararlı ve öldürücü nitelikte olduğu toksin salgı yaptığı bilinmektedir.

Bazı kimselerin iddialarına göre, ilerlemiş olan bu günkü pişirme vasıtalarının kullanılması ve etlerin yüksek hararette kaynatılması sonunda bu zararlı kurtcuklar ölmekte ve tehlike arz etmemektedir. Bu kimseler ilmin asırlarca yaptığı araştırmalar sonunda ancak bir tek zararı keşf edebildiğini unutuyorlar. Kim domuz etinde henüz keşfedilmemiş daha birçok afetlerin bulunmadığını kati olarak söyleyebilir.

Beşeri ilimleri yüzlerce yıl gerilerde bırakan Allah'ın şeriatı, güvenilmeye, bağlanılmaya daha Liyakatlı değil midir? Ona kesin hükmü bırakalım da (söz

393- Fizilalil-Kur'an C. 1 S. 221

hakkı onundur) ve Allah şeriatının helal, kıldığını helal, haram kıldığını da haram kabul edelim. Zira bu hüküm, bizzat Hakim (her şeyi hikmetle yapan) Habir (her şeyden haberdar olan) Allah tarafından gelmiştir."(394)

Günümüzün yazar ve değerli alimlerinden Celal Yıldırım'ın başkasından naklen, tefsirinde kaydettiğini şurada yazmayı faydalı mülahaza ediyorum: Bir Alman Dr. Hans Herich Reckeweg'in domuz eti hakkında bir araştırması neticesinde şu bilgilere vakıf olmuş.Bu hususta konferans vermiştir.

1- Domuz eti anormal derecede yağlıdır ve bu yağ hücrelerinin içinde bulunur. Bundan dolayı (yağsız) gibi görüneni bile çok yağlıdır.

2- Yağ daima kolestrerinle (kolestrol): Hayvansal dokularda bol miktarda bulunan yağa benzer bir madde ile birlikte bulunur. Kolestrin ise, arteroskleroz (arteryoskleroz: Arter (atardamar) duvarlarının esnekliğini kaybetmek üzere sertleşip kalınlaşması) ve hipertansiyonu meydana getiren faktörlerden biridir.

3- Domuz etinin asıl tehlikesi, kükürt bakımından zengin sümüksü karekterli bağ dokusu maddelerinden ve mikropolisenik asitlerden ileri gelmektedir. Bunların sinirlere, kaslara ve kıkırdaklara oturması romatizma, artrit, artroz, interoz, intervertebal disk hernisi (fıtığı) gibi hastalıklara sebep olmaktadır. Çünkü kükürt bu doku ve organların dayanıklığını azaltır.

Vücuda tranplante edilen doku ve organların yakılma ürünleri, orada biyolojik bakımından ait oldukları yerlere göç eder ve toplanırlar. Buna istinaden bol miktarda domuz sütü, yağı yemiş olanlarda tipik boyun yağlanması ve deride buna bağlı lekeler; domuz karın yağı yiyenlerde ise göbeklenme tesbit edilmiştir.

4- Büyüme hormonunun önemi; domuz eti, iltihaplanmaların ve doku şişmelerinin de sebebi olan büyüme hormonu bakımından fevkalade zengindir. Bu hormonun fazlalığı insanlarda "Akromegali" (büluğ çağından sonra hipofiz bezinden fazla miktarda büyüme hormonu salınmasına bağlı olarak yüzün irileşmesi, el ve ayakların aşırı büyümesi ile belirgin durum), "Adipositas" (Adiposis, adipositis = vücutta aşırı yağ toplanması, yağlanma adipositis deri altı yağ dokusunun iltihabı) ve aşırı şişmanlığa yol açar. Bilhassa kansere istidatlı olma hali de buradan kaynaklanır.

5- Domuz etinde bulunan Histamin (doku harabiyetinde ortaya çıkan damar genişletici bir madde) maddesi ve İmidozol: (yapısında azot bulunan bir kimyasal madde) cisimcikleri kaşıntı hissini uyandırır, iltihaplanmaları artırır. Böylece ürtiker (Kurdeşen: Deri üzerinde şiddetli kaşıntı ve yanma hissiyle birlikte pembemsi kırmızı kabartıların meydana geldiği allerjik durum) gibi döküntülü, egzama, dermatux, nörodermit (deri üzerinde kabartı ve kızartılarla

394- Fizilalil-Kur'an C. 1 S. 221

seyreden bir deri hastalığıdır.) gibi iltihabi deri hastalıklarına ve diğer dermatozlara zemin hazırlar. Ayrıca, kan çıbanı, şirpence, apandist, safrayolları hastalıkları, flebit kadınların beyaz akıntısını abse veyleğmenlerin meydana gelmesini kolaylaştırır.

6- Domuz etinde mahiyeti henüz tam olarak bilinmeyen kanser yapıcı canlı unsurlar da vardır. Aynı zamanda domuz eti bunların çoğalmasını sağlayan maddeler bakımından da fevkalâde zengindir. Ayrıca domuz etinin damarında önemli bir kanserojen madde olan "BENZPİREN"in bulunduğu bilinmektedir.

7- Domuz etinde bulunan çok önemli bir faktör de grip virüsüdür. Londra virüs araştırmaları Enstitüsünden Prof.Shopea göre, bu virüs domuzun akciğerinde bulunur. Ve dolayısıyla insanlara geçerek akciğerin bağ dokularına yerleşir. Burada latent (inaktif) safhayı geçirmek vücutta vitaminin az, güneşin az ve üşütmelerin çok olduğu ilkbahar mevsimini beklemek ve üremek için müsait ortamı bulmak üzere kalır. Bunu salgınların alevlenmesi takip eder. Bu alevlenme, grip virüsünün damlacık infeksiyonu yoluyla değil doğrudan doğruya domuz eti ve mamüllerinin yenilmesi suretiyle alınmasından olur.

Her şeyden önce herkesce malumdur ki domuz tabiatı icabı pislik, ekşimiş kokuşmuş nesneler yiyen, pislik içinde yüzen bir havyandır. Bu sebeple de eti başta trişin ve tenya olmak üzere birçok mikroba, hatta 52 çeşid hastalıklara yol açıp, yuvalık etmektedir.

Skrofuloz (Domuz Hastalığı)

8- Bunlar arasıda bilhassa çocuklarda görülen ve kronik iltihabı gudde şişmeleriyle karakteristik olan, neticede guddelerin çümesine ve fistül teşekkülüne yol açan skrofuloz kayde, sayandır. Bu hastalığın seyri esnasında bilhassa boğaz nahiyesinde "gudde paketleri" meydana gelir. Bu yüzden hasta çocuk adeta domuza benzer.

Ulcus Ceruris bacakta meydana gelen ülser (Ulkus kruris)

9- Domuz paçası yiyenlerde ayağa yakın ülserler halinde ve sık sık görülür. II. Dünya savaşı esnasında Mareşal Rommel komutasında Kuzey Afrika harekatına katılan Alman askerleri arasında gittikçe sık görülen bu hastalık, hiç bir tedavi usülü ve tedbirle önlenemeyince, askerlerin beslenme tarzından ileri gelebileceği düşünülmüş, Müslüman yerli halkın bundan muzdarip olduğu da dikkate alınarak ordunun iaşesi domuzsuz olarak yeniden tanzim edilmiş. Bunun üzerine ulcus Cruis derdi kısa zamanda azalmış ve yok olmuştur.

Ve Ulcus Carist, artrit (artroz), astroz, ürtiker, kan çibanı, apandist (körbarsak iltihabı), Flebit şirpence, grip ve kanser gibi hastalıklara kolaylıkla yakalanmak istiyorsanız domuz eti yiyiniz"

Mezkur Alman bilgini Hansın bu önemli kenferansını Çapa Tıp Fakültesi Pataloji kürsüsü Asistanı Dr. Ömer Fahrettin tercüme etmiştir." Celal Yıldırım Tefsiri. Evet domuz eti ruh ve karakter üzerinde de olumsuz yönde etki yapar. Daha önce günlük protein ihtiyacını bu etten karşılayan kimselerde kıskançlık ve gayret duyguları dumura uğrar.

Tabii ki, Allah tealanın yasak etmiş olduğu şeylerin afet ve zararları çoktur. Onun için kayıtsız şartsız domuz etinden sakınmak gerekir. Alusi şöyle der;

عَنْ قَتَادَةَ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ أَكَلَ لَحْمَ الْخِنْزِيرِ عُرِضَتْ عَلَيْهِ التَّوْبَةُ فَإِنْ تَابَ وَإِلاَّ قُتِلَ». وهو غريب ولعل ذلك لأن أكله صار اليوم من علامة الكفر.

Hz. Katade şöyle dediği rivayet edilmiştir;

"Bir kimse domuz etini yiyiyorsa ona yetkili amir tarafından tevbe et diye emir verilir. Şayet tevbe ederse kurtulur. Eğer tevbe etmeyip te (yemeye devam ederse) öldürülür" Bu hüküm garibtir. Muhtemel ki sebebi şudur. Çünkü bugün domuz etini yemek kafirlerin alameti olmuştur. (Dolayısıyla domuz etini yemeye devam eden kimse bu durumda kafirlerin alameti olan bir fiili işlemeye devam ettiği için dinden çıkıp mürted olmuş olur ki, din-i İslamı kabul edip te sonra dinden çıkanın haliyle katli mübah olur.)" (395)

Kur'an'da mezkur ayet-i kerime ile kesinlikle haram kılınan şeylerden birisi de "akıtılmış kandır." Bu bakımdan hayvan şer'i biçimde boğazlandıktan sonra etin içinde akmayıp kalan kan zararlı olmadığı için helaldır. Çünkü etin tamamını kandan temizlemek de mümkün değildir. Aynı zamanda ciğer, dalak birer kan merkezi olmakla beraber helal kılınmıştır. Çünkü bu ikisinin gıda olarak insanlara yararlıdır. Zararlı değildir.

Afif Tabbare şöyle der;

وحرم الاسلام تناول الدّم لأنّه أصلح وسط لنمو شتّى الجراثيم وتوالدها وانتشارها ولأنه يحمل افرازات وسموما يجب التخلص منها كما يحمل معه محتويات البول.

"İslam dini kanın (içilmesini, yenmesini) haram kılmıştır. Çünkü mikropların üremesi yayılması, için çok elverişli hazır bir vasattır. Aynı zamanda içinde idrar maddesini taşıdığı gibi, bazı ifrazat ve zehirleri taşıyor ki çok tehlikeli olup onlardan kurtulmak gerekir." (396)

395- Ruhulmeani C. 1 S. 57
396- Ruhud-Dinilislami S. 437

Aynı zamanda kan pıhtılaştıktan sonra ateş ile temas kurunca tiksindirici bir koku yayar, kanın hazmı da oldukça güçtür.

TÜRBELERE VE LİDERLERİ KARŞILARKEN HAYVAN KESMEK

Bu konuda evvelâ büyük mürşid ve ikinci bin yılın müceddidi olan imamı Rabbani'nin görüşünü kayd etmek isterim.

وما يفعلونه من ذبح الحيوانات المنذورة للمشائخ عند قبور المشائخ المنذورة لهم جعله الفقهاء أيضًا في الروايات الفقهية داخلاً في الشّرك وبالغوا في هذا الباب والحقوه بجنس ذبائح الجن ويتشبه به بعبدة الجن ... الخ.

"Kendilerine adak adanmış meşayihin kabirlerinde meşayih için adak olarak hayvanları kesmeleri fikhi rivayetlerde fıkıh bilginleri şirke (Allah'a ortaklığa) dahil edip üzerinde sıkı durdular. Sonra bunu şeran men edilen cinlere tapanların kestikleri cinse dahil eylediler. Kendisinde şirk kokusu olduğundan, bu amelden dahi sakınmak gerekir.

Kadınların, meşayih niyeti ile oruç tutmalrı da böyledir. Bunların isimlerini ekseriyetle kendiliklerinden uydururlar; onların niyeti ile oruç tuturlar. Taleplerini ve maksatlarını da bu oruçlara bağlı kılarlar. Bu oruçlar sebebi ile, o meşayihten hacetlerinin yerine gelmesini taleb ederler. Sanırlar ki, işlerinin yerine gelmesi onlardandır. Böyle bir fiil, Allah'ın ibadetinde başkasını ortak etmektir. Böyle bir fiilin son derece kötü ve tehlikeli olduğunu bilmek gerekir."(397) İşte dikkat edersek türbelere adak kesmek, onlardan çocuk istemek, bela ve musibetlerin def'i gibi bazı taleblerde bulunmak İslâmiyetle hiç bir ilgisi olmadığı gibi iman tehlikesiyle karşı karşıya gelmeye sebebiyet verir. Allah (c.c.) korusun. Ancak onların yanında "ya Rabbi senin katında makbul zatların hürmetine dualarımızı kabul buyur" diye bu şekilde Cenab-ı Haktan istek ve duânın bir sakıncası yoktur.

Allah'tan başkası adına kesilen hayvan hakkında da Seyyid Kutup şöyle der;

أمّا ما أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِاللّٰهِ أي ما توجّه به صاحبُه لغير الله فهو محرم لا لعلّة فيه ولكن للتّوجّه به لغير الله محرّم لعلّة روحية تنافي صحّة التصوّر وسلامة

398- Mektubat C. 2 S. 55

القلب وطهارة الرّوح وخلوص الضمير ووحدة المتجه، فهو ملحق بالنّجاسة المادية والقذارة الحقيقية على هذا المعنى المشترك للنّجاسة. وهو الصق بالعقيدة من سائر المحرمات قبله وقد حرص الاسلام على أن يكون التوجّه لله وحده بلا شريك.

"Allah'dan başkası için kesilmiş olana, yani hayvanı kesen kimse tarafından kesilirken Allah'dan başkasına teveccüh edilerek (yönelerek) kesilmiş olan hayvana gelince; bu (kesin) olarak harmadır. Bu haram hükmü, her hangi bir sebepten dolayı değil, sadece Allah'dan başkasına tevvecüh edilmiş (yöneltilmiş) olduğu içindir. Ruhun temizliğine, kalbin selametine, mefkurenin sıhhatine, vicdanın ihlasına ve teveccühatın (yönelişlerin) vahdetine muhalif olan manevi bir sebepten dolayı haram kılınmıştır. Bu manevi necaset zahiri = açık, maddi necasetten bir bölümdür. Hatta bu haram, manevi yönden inançla alâkalı olduğu için diğer haramlardan daha (ağırdır). Zira İslâm, teveccühün, (yönelişin) kayıtsız, şartsız Allah için olmasını şart koşar. Onun hiç bir şekilde ortağı yoktur."(398)

Fıkıh kitaplarımız şöyle derler;

ذبح لقدوم الأمير ونحوه يحرم لأنّه أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِاللّٰهِ ولو ذكر اسم الله.

"Bir kimse herhangi bir liderin veya benzeri saygı değer bir insanın bir yere gelişi münasebetiyle (şerefi) için bir hayvanı keserse her ne kadar Allah'ın ismini ansa dahi eti haramdır yenilmez. Çünkü bu durumda hayvan Allah namına değil de başkası namına kesilmiştir."(399)

Aynı eser, aynı yerde şöyle bir açıklama yapıyor;

لو ضافه أمير فذبح عند قدومه فانّ قصد التعظيم لاتحلّ وإن أضافه بها وإن قصد الإكرام تحلّ وإن أطعمه غيرها.

"Eğer (birisine) bir lider misafir olupta onun gelişi münasebetiyle bir hayvanı keserse bakılır; eğer onu yüceltmek maksadıyla keserse her ne kadar kestiği hayvanın etini de ona yedirse (yani o hayvan eti ile misafirini ağırlarsa) yine de haramdır. Şayet misafire bir ikram maksadıyla keserse kestiği hayvandan başka bir hayvanın etini yedirse dahi yine de eti helâldır."(400) Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvan etinin haram oluşu manevi bir sebebe dayalıdır.

398- Fizilalil-Kur'an C. 1 S. 221
399- İbn Abidin C. 5 S. 196
400- İbn. Abidin C. 5 S. 196

Zira insan-i ruh Allah'ın emrinden gelme yani hiç bir maddeden yaratılmayıp yalnız "kün ve yekûn" (ol ve o da oluverir) emri ile meydana gelmiş büyük bir güç ve hayattır. Yüce alemden inmedir.Allah'ın kudretinin sonsuzluğunu yansıtır. Allah ismiyle gıdalanır; O'nu anmakla huzura kavuşur ve ona ibadet etmekle yatışır. Bunun için sevgili peygamber efendimiz hayırlı bir işe başlarken, yemek yemeye hazırlanırken, su içerken mutlaka BİSMİLLAH der ve ashabına tavsiye ederdi. Şayet, hayvan-i ruhu, bedeni ihtiyaçları nefsin arzusunu yerine getirirken insani ruhu ihmal edersek, iç yapımızda büyük bir dengesizlik doğrur. Zira insan madde ile manadan yaratılmıştır. Maddeyi maddi gıda ile, manayı da manevi gıda ile beslemeye mecburuz. Bu bakımdan Allah ismini anarak, yani BESMELE çekerek başlamak, ruhun arzuladığı gıdayı sağlar, Yunus (k.s.) şöyle der;

"Milk-i bakadan gelmişem, fani dünyayı neylerim." Diğer bir Hak dostu da şöyle der;

اَلرُّوحُ مِنْ نُورِ عَرْشِ اللّٰهِ مَبْدَئُهُ وَتُرْبَةُ الْاَرْضِ اَصْلُ الْجِسْمِ وَالْبَدَنِ

اَلرُّوحُ فِى غُرْبَةٍ وَالْجِسْمُ فِى وَطَنٍ فَارْحَمْ غَرِيبًا كَئِيبًا نَازِحَ الْوَطَنِ

"Ruhun menşe-i Arşur-Rahmanın nurudur (İlahi nurdan yaratılıp, Lâhuti âlemden dünya âlemine gönderilmiştir. Allah'tan başkası onun hakikatini bilemez.) Yerin toprağı ise, cismin, bedenin aslını teşkil eder. Ruh garibtir. Cisim ise kendi vatanındadır. Öyle ise vatanından uzaklaşmış, kederli garib'e (ruha) merhamet eyle (onu vatanı olan nurani âleminden günah kirleri ile kirletip uzaklaştırma)." (401)

Oysa Allah'tan başkası adına boğazlanan hayvanda ruha gıda yok, azab vardır. İnsana kudsiyet ve feyiz kapılarını kapar; Allah ile aramızdaki perdenin daha kesif bir hal almasına sebep olur. O sebeple Allah ve peygamberi, Allah'tan başkası adına kesilen hayvanın haram olduğunu açıklamışlardır. Hem bunda Allah'a ortak koşma anlamı da mevcuttur. Her şeyde Allah'ın kudret damgası vardır; o damgayı görerek o şeyden yararlanmak gerekir.

İmam-ı Nevevi de şöyle der;

وذكر الشيخ إبراهيم المزوري من أصحابنا ان مايذبح عند استقبال السّلطان تقربا إليه أفتى أهل بخارة بتحريمه لأنّه ممّا أهلّ لغير الله تعالى. قال الرّافعي: هذا انّما يذبحونه استبشارًا بقدومه فهو كذبح العقيقة لولادة المولود ومثل هذا لايوجب التّحريم

401- Ruhul meâni

"(Şafiî ulemasından) Şeyh İbrahim el-Mezuri şöyle der; "gerçekten sultanı karşılanma töreninde ona yaklaşma maksadıyla yani onun takdir ve iltifatlarını kazanmak maksadıyla kesilen hayvanın etinin haram olduğuna dair Buhara uleması fetva vermişlerdir. Zira öyle bir şekilde kesilen hayvan "Allah tealadan başkasının adına boğazlanmış hayvanlardan sayılır. Fakat İmam Rafii böylece (kesilen hayvan) ancak sevinç maksadıyla kesilmektedir, tıpkı yeni doğan çocuk için kesilen akika kurbanı gibi. Dolayısıyla bu ise etinin haram olmasını gerektirmez(ve küfre de mucib olmaz der)" (402)

Elhasıl bu konuda şöyle deriz; gerek büyük bir kimseyi gerekse bir hacıyı karşılarken, onlara saygı maksadıyla bir hayvanı kesersek hem imanımız tehlikeye girer hem de o hayvanın murdar olup eti yenmez. Fakat hacının sağ salim dönmesinin, o büyük insanın misafir olarak gelişinin sevinç ve ilahi nimet şükranesi olarak bir hayvanı kesersek herhangi bir sakınca sözkonusu olmadığı gibi, bilakis sevaba mucibtir. Fakat onların yanında itibar kazanmak, onlara saygı göstermek için olursa haramdır. Bu hususta şu ibareyi de kaydedelim;

فالظاهر انّه قصد الدّنيا أو القبول عنده باظهار المحبة بذبح فداء عنه لكن لما كان في ذلك تعظيم له لم يكن التسمية مجردة لله تعالى حكمًا كما لو قال بسم الله واسم فلان حرمت ولا ملازمة بين الحرمة والكفر.

"Görünüşe göre (öyle bir zatın gelişi münasebetiyle) hayvanı kesen kimsenin niyeti ya dünya için veya hayvanı ona feda edip kesmekle sevgisini belirtmek suretiyle o zatın yanında hüsn-ü kabul ve takdir kazanması içindir. Dolayısıyla böyle bir durumda kendisine hayvanın kesilmesiyle saygı söz konusu olduğundan sırf Allah adına kesilmiş diye hüküm (verilmez). Tıpkı Allah adı ile falancanın adı ile diyerek kesmesi gibi, binaenaleyh o hayvanın (eti yenmeyip), haram sayılır. Ama öyle bir hayvanın etinin haram olması ile küfrün arasında herhangi bir alâka olmayıp gereklilik yoktur."(403) Yani öyle bir hayvanın eti haram olup, ancak küfrü gerektirmez. Bu zata göre eti haramdır. Fakat yukarıda kayd ettiğimiz İmam Nevevi'nin naklettiği imam Rafi'nin görüşüne göre ise eti haram olmadığı gibi küfür de sayılmaz.

Ancak bir çok fıkıh kitaplarımız bunun etinin haram olduğuna hüküm veriyorlar. Dolayısıyla bu konu hassas bir konudur. Niyet de çok önemlidir. Mümkün mertebe kimsenin küfrüne hüküm verilmemelidir. Ancak öyle bir şekilde kesilen hayvanın etinin haram veya helâl olduğunda ihtilaf sözkonusudur.

402- Müslim (Nevevi şerhi ile) C. 14 S. 141 Envar C. 2 S. 358
403- Elfethürrahmani S. 391-92 (Eşşeyh Hamid Merzael fergani Ennemnekani

Fakat bazı müstesnalar hariç hemen hemen bütün ulemanın görüşüne göre haramdır.

Bu konuyu şöyle neticelendirelim; Hayvan ancak Allah'ın adıyla boğazlanır. Boğazlanan kurban ise, ancak Allah (c.c.) rızası gözetilerek kesilir. Dolayısıyla ulemanın hayvan boğazlama konusunda çok ikazda bulunmuşlardır ki, her müslümanın bilmesi gerekir. "Hacdan veya uzun bir yoldan geleni, büyük bir adamı karşılarken şan-şeref için hayvan boğazlamak caiz değildir. Boğazlanan hayvanın eti haram olur, yenilmez. Kanaatimizi belirtebiliriz. Zira uygulamada insanlar bakanları, paşaları karşılarken Allah için hayvan kesmediğinin kanaâtini veriyorlar. Mamafih yukarda bahsettiğimiz gibi niyet çok önemlidir. Eğer "Biz Allah için ve misafire ikram niyetiyle kesiyoruz" diyebiliyorlarsa o takdirde fetva onların ifadesine göre verilebilir. Yukarda kayd ettiğimiz İmam Rafi'nin beyanatını da unutmayalım. Hayır Allah için değil de kişilerin hürmetine karşı hayvan kesen kimsenin durumuna gelince; şöyle deriz: Böyle bir durumda kestiği hayvanın haram olduğunda ulemanın kesin görüş birliği vardır. Fakat küfre girer mi girmez mi? İlim adamlarından bir kısmına göre, küfre girer. Bir kısmına göre küfre girmez, büyük günah işlemiş olur. İkincilerin görüşü daha kuvvetli kabul edilimiştir. (Yani küfre girmez). Ancak çok tehlikeli olup, sakınılması gerekir.

Keza herhangi bir veli ve salih bir kimsenin kabri için nezir edilen (adan-) ve kabrinde kesilen hayvanın eti de haramdır yenilmez. Çünkü hayvan bu takdirde Allah namına kesilmemiştir. O gelen zat veya veliye saygı için kesilmiştir.

Başkası adına kesilen kurbanla bir bakıma Allah'a ortak koşulmuş olur. Bu da dolaylı yoldan küfür olduğuna hüküm veren ulemanın görüşünü de unutmayalım. O bakımdan İslam dini başta Peygamber (A.S.) olmak üzere hiç bir fani adına kurban veya hayan boğazlanmasını yasaklamıştır ve bunu büyük günahlardan saymıştır. Dinin esas ve prensiplerini bilmiyen bazı müslümanların yatırlara kurban adamaları veya yatırların bulunduğu yere kurbanlıkları götürüp kesmeleri görülmek ve duyulmaktadır. Bütün bu davranışlar Kur'an ve sünnete aykırıdır. İşleyenler büyük günah işlemekle kalmaz. Yatırdan meded bekliyerek boğazlamışsa küfre kadar gider. Maazenellah. Şayet "biz Allah için kesiyoruz" diyorlarsa, peki ne için o gibi yerlerde kesiyorlar. Zaten Allah için adanan kurbanlar sırf fakirlere dağıtılır, onların hakkıdır. Ne yazık ki duyduğumuz ve bildiğimiz kadarıyle bir çokları adaklarını Türbelere götürüp oralarda kesip, bir piknik havası içinde beraberce yerler. İslâmi prensiplerden haberdar olmadığımızdan dolayı böyle cahilane hareketleri yapıyoruz. Allah (c.c.) ızân versin. Amin

Boğularak, bir cisimle vurularak, yüksek bir yerden yuvarlanarak, süsülerek ve canavar tarafından parçalanarak ölen hayvanların eti de kesinlikle ha-

ramdır. Meğer ki bunlar henüz ölmeden yetişilip şeri biçimde boğazlanmış olsunlar, o takdirde helal sayılırlar. Bunların haram kılınmasındaki hikmet, ölü hayvanla ilgili hikmetin aynısıdır.

Semavi dinlerin hepsi de bu sayılan şeyleri haram kılmıştır.

Gayr-i müslim ülkelerde hayvan kesimiyle ilgili uygulanan yöntemler şeri bakımdan yeterli midir? Bu sorunun cevabını onların uygulama yöntemlerini belirttikten sonra vermemiz daha uygun olur. Örneğin, Hollanda'da hayvan önce sersemletiliyor sonra kesiliyor. Onlar bu şekil bir kesimi insani duygulardan ve et kalitesini iyileştirmeden kaynaklandığını iddia ediyorlar. Halbuki tam tersinedir.

Yöntemleri şöyledir:

a) Elektronarkoz 2- Gaz anestezisi, 3- Özel bir tabanca ile sersemletme. İşte daha çok batı ülkelerinde uygulanan bu üç yöntemle kesilen hayvan Şer'i boğazlama usul ve esasına uymamaktadır. O bakımdan mahsurludur, haramdır. Ancak az bir sersemletmeden sonra şer'i şekilde kesilip kanı iyice dışarı çıkarsa etinden yemekte bir sakınca yoktur, , Celal Yıldırım Tefsiri. Fakat bununla beraber hayvana eziyet söz konusu olduğundan naçar kalınmadıkça böyle bir uygulama doğru değildir. Şu şartlaki o hayvanı kitap ehlinden biri kesmiş olsun. İlerde bahsedeceğimiz gibi mümkün mertebe onların kestiklerini de yemezsek daha iyi ve takvaya uygun olur. Zaten onların kesim işlemleri İslâmi prensiplere uymamaktadır. Aynı zamanda koyun, keçi ve domuzları aynı yerde kesip onların etlerini birbirine karıştırmaktadırlar.

"Fal okları, kumar zarlarıyla kısmet aramanız size haram kılınmıştır."

Ezlam ister fal okları olsun, ister kumar zarları veya satranç taşları olsun araplar bunlardan üç tanesini alıp bir torbaya yerleştirir, birisinin üzerinde "yap" veya "başla" ikincisinin üzerinde "yapma" veya "başlama" yazılı olurdu; üçüncüsünün üzerinde hiç bir şey yazılı olmazdı. Her biri elini atıp torbadan bir tanesini çeker ve ona göre karar verip amel ederdi. Onlar buna İSTİKSAM derlerdi. Çünkü bu tür fallarla kısmet ararlardı. Cahiliye devrindeki insanlar günlük hayatlarına fal okları veya kumar zarlarıyla yön vermeye inanırlardı. Bu günün inanları ise kahve falına, medyumların güya ruhlardan aldıkları mesajlara, cinlerden haber veren cinci sapıklara inanırlar. Aralarında hüküm bakımından fark yok, Şekil ve kültür bakımından ayrılırlar. Şurada toplumumuzun mübtela olduğu çok önemli bir konuya yeri gelmişken değinmek istiyorum. Şöyleki; bazı kimseler gayıp ettiği veya çaldırdığı bir malın yerini tesbit ettirmek için cincilere, gayıbtan haber veren kimselere baş vururlar. Bu tamamen gayri meşru olup insanı küfre kadar götürür. Uzatmamak için yalnız İbn Abidin'in ibaresi ile az bir açıklama yapalım;

وفي البزازية يكفر بادعاء علم الغيب وباتيان الكاهن وتصديقه، وفي التتارخانية يكفر بقوله أنا اعلم المسروقات أو أنا اخبر عن اخبار الجن اياي.

"Bezzaziyenin beyanatına göre gaybı bilme iddiasında bulunan ile gaybtan bahsedenin yanına gidib te onu tasdik eden kâfir olur. Tatarhanide de; "Ben çalınanı (n yerini) bilirim veya cinlerin bana haber verdiklerinden haber veriyorum. (Yani onların vasıtasıyla gayıbtan malumat verebilirim)" demekle kâfir olduğu kaydedilir."(404) Nitekim Resulullah (a.s.) şu hadis-i şerifinde şöyle buyurur:

عن ابى هريرة رضى الله عنه عن النبى صلى الله عليه وسلم: مَنْ أَتَى كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ بِمَا يَقُولُ فَقَدْ بَرِئَ مِمَّا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"Ebu Hüreyre (r.a.)'den rivayete göre Resulullah (a.s.) şöyle buyurur: "Her bir kimse kainatta cereyan eden gizli sırlardan, gelecekten çalınandan, yitikten haber veren kâhin kimsenin yanına gidibte (40) güne kadar gidibte söylediği şeyleri tasdik ederse Hz. Muhammed'e indirilen (Kur'ân'ı) inkâr etmiş olur, kâfir olur." Ve herhangi bir kimse onu tasdik etmeyerek yanına giderse onun namazı kırk güne kadar kabul olunmaz."(405) İşte dikkat edilirse bu ortamda nice müslüman kardeşlerimiz yitiğini, çalınan malını bulmak için, başına gelen mûsibetlerin nedenini öğrenmek, kendisi ile karısı,oğlu ile geleni arasındaki anlaşmazlığını gidermek için öyle gaybtan haber veren kimselere gider, milyonlarca paralarını harcayarak hem dinini hem de dünyasını tehlikeye atar, Allah ve Resûlullah'a karşı isyan bayrağını çeker iman devletinden mahrum olur. Ne acı bir şey!

Ancak Allah'ın peygamberlerine, veli kullarına vahy ve ilham yoluyla bildirdiği şeyler bizim konumuzun dışındadır. Nitekim aynı eser şöyle devam eder;

واما ماوقع لبعض الخواص كالانبياء والاولياء بالوحى اوللإلهام فهو باعلام الله

"Allah Teâlâ'nın enbiya ve evliyalar gibi bazı zatlardan vahy veya ilham yoluyla zuhur eden şeylere, onlardan çıkan harikulâdelere gelince, bu gibi şeyler Allah'ın onlara bildirdiği ile olup bizim konumuzla bir alakası yoktur." (Yani Peygamberlerle, veliler gerektiğinde Allah Teâlâ'nın onlara bildirmesiyle bazı gayb şeylerden bahsederler. Onların durumu başkadır.)"(406)

404- İbniabidin C. 3 S. 297
405- Aynı eser C.S. Tac C. 3 S. 225
406- İbn Abidin aynı eser C. S..

Kur'an sözü edilen bu ve benzeri hurafaleri haram kılarken cahiliye devrinden misal verip bizleri irşat ediyor.

﴿فَمَنِ اضْطُرَّ﴾

"Muzdar duruma düşen kimse" (çaresiz kalıp yapmak zorunda bulunma hali) mealındaki ayeti kerimeye gelince; esasen bu geniş açıklama istiyen bir problem olmakla beraber ayette bunun sınırları belirlenip özetlenmiştir: Bir kimse Allah'ın haram kıldığı şeylerden birini, açlık sebebiyle ölmekten korktuğu ve bunu açlığını giderip ölmeyecek kadar yemek, başkasının hakkına tecavüz etmemek istek ve arzusuna uymamak; ihtiyaç oranını aşmamak şartıyla haramdan yiyebilir. Bu bakımdan açlıktan ölüm derecesine varan kimse, bulduğu haram şeyden canını kurtaracak kadar yemez de bu yüzden ölürse, intihar ölçüsünde bir anlam ve hüküm taşıdığı için günahkâr olup, cehenneme girer.

Demek ki "Başkasının hakkına el uzatmamak ve zaruret miktarını aşmamak şartıyla denilince bundan açlıktan ölmek üzere bulunan kimse başkasına ait bir yiyeceğe ancak bedelini veya mislini ödemek niyetiyle el uzatır da ölmeyecek kadar yerse, bu mübah olur, hükmü anlaşılmaktadır. Evet bir kimse karın kasığa geçmiş ölümden veya ölüm emaresinden korkup bir açlık tehlikesiyle karşı karşıya geldiğinde günaha meyletmiyerek yani ölmiyecek kadar zaruret miktarından fazla yemeyerek, diğer taraftan kendisi gibi açlık tehlikesiyle karşı karşıya gelenin hakkına tecavüz etmeden yerse Allah gafurdur, rahimdir" fıkıh kitablarımızda şöyle bir kadei-külli vardır (Zaruretler sakıncalı, haram olan şeyleri müban kılar." Bu hususta cessas şöyle der; عن حسان ابن عطية الليثي أن رجلا سأل النبي عليه السلام فقال: إنّا نكُونُ بالأرْضِ تُصِيبُنَا الْمَخْمَصَةُ فَمَتَى تَحِلُّ لَنَا الْمَيْتَةُ ؟ مَتَى لَمْ تَصْطَبِحُوا أَوْ تَغْتَبِقُوا أَوْتَجِدُوا بَقْلاً فَشَأْنَكُمْ بِهَا.

"Hıssan b. Atiyyetülleysi'den rivayet edildiğine göre: "Bir adam Resûlullah (a.s.)'a yâ Resûlallah, biz açlıkla karşı karşıya geldiğimiz bir yerde yaşıyoruz. Bize ne vakit leşten yemek helal olur? diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah (a.s.) sabah ve akşam yiyeceğinizi, içeceğinizi ve orada ot bulamadığınız zaman leşten hayatınızı kurtaracak kadar yemekte serbestsiniz." (407)

O halde böyle bir zaruretin vukûnda yani ölüm tehlikesinin sözkonusu olduğunda muhterikin malından da aynı mislini iade etmek şartıyla izinsiz yenilebilir.

Toto, loto milli piyango gibi bütün kumar çeşitlerinin ve ayetlerinin tamamı aynı hükme dahildir. (yani haramdır). Bunlar ve bunlara benzeyen bütün kumar aletleri ile paralı veya parasız oyuların hepsi haramdır. İnsanları hem dinin-

407- Ahkamü'l-Kur'ân C.1, S. 130

den hem dünyasından mahrum eder, değerli dünya ve ahiret sermayemiz olan ömrümüzü de heder eder.

DIŞ DEVLETLERDEN İTHAL EDİLEN ETİN DURUMU

Haliyle putperest ateş perest, komünist ülkelerde kesilen ve ithal edilen hayvan etleri haramdır. Fakat ehl-i kitabın yurtlarından gelen et konusunda Seyyid Sabık şöyle der;

اللحوم المستوردة من خارج البلاد الاسلامية يحلّ أكلها بشرطين:

١ــ أن تكون من اللحوم التي أحلّها الله.

٢ــ أن تكون قد ذكيت ذكاة شرعية.

فان لم يتوفر فيها هذان الشّرطان بأن كانت من اللحوم المحرمة مثل الخنزير أو كانت ذكاتها غير شرعية فانّها في هذه الحال تكون محظورة لايحلّ أكلها.

"İslam diyarından hariç gayr-i müslim (kitap ehl-i olan) devletlerden ithal edilen et iki şart ile helaldır. 1- Allah'ın helal kıldığı hayvanların eti olmasi, 2- Şer'i bir şekilde kesilmiş olmasıdır. Şayet bu iki şartlardan birisi mevcut değilse, mesela, domuz gibi hayvanın eti gibi veyahutta Şer'i ölçü dışında kesilmişse bu durumdaki etler sakıncalı olup yenmesi haramdır." (408)

Aynı eser şöyle der; "Eğer radyo, televizyon, gazete gibi haber veren araçlar vasıtasıyla yurdumuza ithal edilen et mezkur iki şartlarla (yani dinimizin helal kıldığı hayvanın eti olup şer'i ölçü dahilinde) kesilmektedir." diye haber verilirse o takdirde helal sayılır. Aksihalde helal olmaz. Sebebini de şöyle açıklar;

"Zira aslında o gibi haber verme araçlarında ekseriyeten doğruluk sözkonusudur." (409) Esasen kurban ve zebaih hakkında bir risale yazmayı düşünüyorum. Ancak ticaretle ilgili bu hususa az da olsa değinmeyi uygun gördüm.

إذ الأصل فيها غالبًا الصّدق.

408- Fıkhüssünnet C. 3 S. 246
409- Aynı eser C. 5.

BOĞAZLAYANDA ARANAN ŞART

وشرط كون الذّابحَ مسلمًا حلالاً خارج الحرم إن كان صيدًا فصيد الحرم لاتحلّه الذّكاة في الحرم مطلقًا أو كتابيًا ذميًا أو حربيًا إلاّ إن سمع منه عند الذّبح ذكر المسيح، وتحلّ ذبيحة النصّارى مطلقًا سواء قال ثالث ثلاثة أو لا، وذبيحة اليهودي سواء اعتقد أن عزيرًا إله أو لا، أو امرأة أو صبيًا يعقل التسمية والذبح أو أقلف أو أخرس، لاتحلّ ذبيحة غير كتابي من وثني ومجوسي ومرتد.

Boğazlayanda bulunması gereken şartlar şunlardır:

1- Müslüman, (akıllı) olup, avda harem = Mekke-i Mükerreme'nin hududu haricinde ihramlı olmaması, fakat ister ihramlı olsun ister ihramlı olmasın kestiği harem av hayvanı haramdır. (Ancak diğer hayvanları kesebilir. Bu hususta ihramlının, ihramsızın arasında bir fark yoktur.)

Veya ehl-i kitab-yahudi veya Hıritiyan-olması, ister zimmi = ahdu-emanımızda bulunsun, ister bizimle savaşanlardan olsun, fark etmez. Aynı zamanda onlar ister üçlü ilah inancına sahip olsun ister olmasın. Keza yahudinin de kestiği helaldir. Bu da ister Hz. Özeyrin ilah olduğuna inansın ister inanmasın hüküm değişmez. Keza kesen (erkek olsun), kadın olsun, ergenlik çağına yetişmiş olsun, besmeleye akıl erdirip hayvanın nasıl kesileceğni bilen çocuk olsun, sünnet edilmiş olsun, olmasın farketmez. Keza dilli olsun, dilsiz olsun hüküm değişmez. Ama kitabi olmayan put perest, ateşperest, mürted ve kasden besmeleyi terk eden kişilerin kestikleri haramdır." (410) Şafiî'ye göre besmeleyi terk edenin kestiği de helaldir. İhramsız bir kimsenin harem dışında av hayvanını kesmesi caizdir. Besmeleyi unutarak, kesmesine gelince şöyle denilir:

"Şayet besmeleyi unutarak keserse eti helaldir." (411)

Aynı zamanda besmelenin gerekli olduğunu bilmiyenin besmeleyi bilerek terk etmesi halinde kestiği helaldir. Nitekim şöyle denilir;

410- İbn. Abidin C. 5 S. 188-9
411- İbn. Abidin C. 5 S. 188-9

فان تركها ناسيًا حلّ.

"Eğer bir kimse besmelenin şart olduğunu bilmediği halde kasden bilerek terk ederse unutarak terk edenin hükmünde olup (kestiği helaldir.) (412)

Fakat böyle şeri hükümleri öğrenmek gerekir. Dolayısıyla İslam diyarında besmelenin şart olduğunu bilmemek bir özür sayılmamalıdır. Ancak yeni müslüman olan ile ilim ve irfandan yoksun, alimlerden uzak tamamen cahil bir ortamda yetişen kimse mazur sayılabilir.

Kitablarda şöyle bir fetvaya da rastlıyoruz;

لو ترك التسمية ذاكرًا لها غير عالم بشرطيتها فهو في معنى الناسي.

"Gerçekten hayvan kesenin ehil olduğunun bilinmesi şart değildir."(413) yani kesilen hayvanı kesenin yukarıdaki anlatılan pozisyonunda mı yoksa değil, kesim işi şer'i prensibe göre mi yoksa değilmi diye araştırmak mecburiyeti yoktur. Hatta ehl-i kitap kimse tarafından kesilmiş bir hayvanın eti ikram edilirse yenmesi caizdir. Nitekim şöyle denilir;

إن العلم بكون الذّابح أهلا للذّكاة ليس بشرط.

"(Ehl-i kitabtan birisi) kesilmiş bir hayvanın (etini) ikram ederse yenilebilir." Fakat zaruret olmadıkça onların kestiğini yememek daha evladır" (414) Demek ki onların (Hıristiyan ve yahudinin) kestiklerini yemek caizdir.

إذا جاء به مذبوحًا يؤكل.

"Lakin şafiiler hali hazırdaki küfür diyarında kesim işleminde uygulanan (gayr-i şeri) yöntemden dolayı mübah saymıyorlar."(415)

لكن الشافعية لايجوزونها في الواقع العملي.

"Onların (hiristiyan ve yahudilerin) kestiklerini zaruret olmadıkça yememek takvaya daha uygundur." (416) Daha önce de bahsettiğimiz gibi biz müslüman olarak onların kestiklerini yemezsek daha iyidir. Nitekim Zühayli de şöyle der:

والأولى أن لايؤكل ذبيحتهم إلاّ لضرورة.

412- İbn. Abidin C. 5 S. 188-9
413- İbn. Abidin C. 5 S. 188
414- İbn. Abidin C. 5 S. 188
415- Elfıkhülislami C. 3 S. 688
416- Elfıkhülislami C. 3 S. 650

TAVUK KESİLDİKTEN SONRA KAYNAR SUYA SOKULUP YOLUNMASI

Bazı kimseler tavukları kestikten sonra içini temizlemeden kaynar suya sokup yoluyorlar. Böyle bir durumda tavuğun içideki pislikler vucudunun her tarafına yayılır. Dolayısıyla eti haram olup yenmez. Bazı yerlerde de kuru temizleme yöntemi vardır. Onda bir mahsur yoktur, yeter ki önce içindeki pislikler kuru olarak çıkarılıp temizlensin. Ehl-i kitabın kestikleri helaldir, dedik bunun delili şu ayet-i kerimedir;

﴿وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ﴾

اى ذبائحهم

"Ve kendilerine kitab verilen (yahudi ve hıristiyanların) yiyeceği size helaldır; sizin de yiyeceğiniz onlara helaldir." Zühayli şöyle tefsir eder: "Yani (yiyecekten maksat) kestikleri demektir." (417) Aynı eser şöyle devam eder:

وأما إذا علم أنّ الذابح سمّى على الذبيحة غير اسم الله بأن ذبح النصراني باسم المسيح واليهودي باسم العزير فقال الجمهور بعدم الحلّ.

"Ancak kesen zat hayvanı keserken Allah'ın adından başka birinin ismini zikir ederse, mesela hıristiyan İsa (a.s.)'ın ismini, yahudi de Uzeyir'in ismini andığı bilinirse o takdirde ulemanın cumhuruna göre haramdır." (418) keza hem Allahın ismini hem de İsa'nın veya Üzeyir'in ismini zikir ederek keserlerse yenmesi helal olmaz. Dıştan ithal edilen tavukların durumu da diğer hayvanların etleri gibidir. Yani hıristiyan ve yahudinin kestikleri tavuk ta eğer keserken Allah'ın ismini zikretmişlerse veya ne dedikleri bilinmezse de helaldır.

Yani onların hayvan kestikleri zaman ne dediklerini bilmezsek o takdirde de Allah'ın ismini anarak kestiğine hüküm edip onların boğazladığından yiyebiliriz. İslam dini onların nasıl boğazladıklarını araştırmamızı emretmiyor. Ancak daha önce de bahs ettiğimiz gibi mümkün mertebe onların kestiklerini yemezsek takvaya daha uygun olur.

417- Elfıkhülislami C. 3 S. 650
418- Aynı eser C. S.

TİCARETTE SADAKAT ÇOK ÖNEMLİDİR

Nitekim Resulullah (s.a.v.) bir hadisi şeriflerinde şöyle buyurur:

عَنِ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «اَلتَّاجِرُ الْأَمِينُ الصَّدُوقُ الْمُسْلِمُ مَعَ الشُّهَدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

Abdullah b. Ömer (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Emin ve doğru sözlü dürüst olan müslüman tacir kıyamet gününde şehitlerle beraber haşir olunacaktır." (419)

İkinci vasıf (yani iyi tacirin ikinci özelliği) verdiği sözü yerine getirir ona muhalefette bulunmaz. Bu hususta diğer bir hadisi şeriflerinde şöyle buyrulur:

عَنْ رِفَاعَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: خَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَإِذَا النَّاسُ يَتَبَايَعُونَ بُكْرَةً فَنَادَاهُمْ: «يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ!»، فَلَمَّا رَفَعُوا أَبْصَارَهُمْ وَمَدُّوا أَعْنَاقَهُمْ قَالَ: «إِنَّ التُّجَّارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَّارًا إِلاَّ مَنِ اتَّقَى اللَّهَ وَبَرَّ وَصَدَقَ».

Rıfa b. Rafi (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, şöyle demiştir: "Biz (bir gün) Resulullah (A.S.V.) ile birlike dışarı çıktık. Baktık ki, halk sabah erkenden alışveriş ediyorlar. Resulullah (s.a.s.) onlara "Ey tacirler topluluğu" diye seslendi. Onlar gözlerini yukarı kaldırıp, boyunlarını uzatınca Resul-i Ekrem (s.a.s.) şüphesiz ki, tacirler kıyemet gününde facirler, fasıklar olarak diriltilirler. Ancak Allah'tan korkup, yeminine bağlı kalan ve sözünde doğru olan tacirler bunun dışındadırlar. "(420) buyurdu. Yani tüccarların çoğu mallarının revaç bulmasına gayret etmeyi, mallarının kusurlarını gizlemeyi alışkanlık haline getirdikleri için onların facir olduklarına hüküm verilmiştir. Fakat haram kazançtan sakınıp, yemine sadakat gösteren ve doğru sözlü olan, rastgele yeminden sakınan tacirler bu hükümden müstesnadırlar. Yemin malın bereketini yok eder. Nitekim diğer bir hadisi şerifinde şöyle buyurur:

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اَلْحِلْفُ مَنْفَقَةٌ لِلسِّلْعَةِ مَمْحَقَةٌ لِلْبَرَكَةِ».

419- İbn. Maceh C. 2 S. 724
420- Tac. C. 2 S. 192

Ebu Hureyre (r.a.)'den, Resulullah (s.a.v.): "Yemin malı sattırır. Fakat bereketini de kaldırır."(421) İyi tacir satın alacağı başkasına ait malı dil uzatarak yermez. Sattığı malı da fazla meth etmez. Yani malın kalitesini ortaya koyacak kadar över. Fakat aşırı derecede gereğinden fazla övmez. Zira bu gibi şeyler boş ve zararlıdır. Yalan ve hileden uzak olan ticaret çok makbuldur. Nitekim şöyle buyurulmaktadır:

عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ ﷺ : «أَطْيَبُ الْكَسْبِ كَسْبُ التُّجَّارِ الَّذِينَ إِذَا حَدَّثُوا لَمْ يَكْذِبُوا وَإِذَا وَعَدُوا لَمْ يُخْلِفُوا وَإِذَا ائْتُمِنُوا لَمْ يَخُونُوا وَإِذَا اشْتَرَوْا لَمْ يَذُمُّوا وَإِذَا بَاعُوا لَمْ يَمْدَحُوا وَإِذَا كَانَ عَلَيْهِمْ لَمْ يَمْطِلُوا وَإِذَا كَانَ لَهُمْ لَمْ يُعَسِّرُوا».

Muaz b. Cebel (r.a.)'den rivayete göre, Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurur; "kazançların en temizi konuştuğu zaman yalan söylemez, söz verdiği zaman sözüne sadık kalıp yerine getirmemezlik yapmaz, (mutlaka yerine getirir) emin görüldüğü zaman hiyanetlik yapmaz, bir şeyi satın aldığında yermez, sattıklarında (kalitesini ortaya koyacak kadardan fazla) övmez, borçlandıkları zaman borçlarını tehir etmez, alacaklı oldukları zaman da borçlularını sıkıştırmayan tüccarların kazancıdır." (422)

ORGAN NAKLİ VE KAN BAĞIŞI, SATIŞI

Bu konu çok önemli güncel bir konudur. Dolayısıyla biz de buna değinmede fayda mülahfaza ettik. Bu hususta muasır, meşhur müelliflerden doktor Zühayli şöyle der;

يجوز نقل بعض أعضاء الانسان لآخر كالقلب والعين إذا تأكّد الطّبيب المسلم الثقة العدل موت المنقول عنه لأنّ الحيّ أفضل من الميت وتوفير البصر أو الحياة لانسان نعمة عظمى مطلوبة شرعًا.

"Adil ve güvenilir müslüman bir doktor tarafından yakinen öldüğü bilinen bir insanın kalb, göz gibi bazı organlarının başkasına nakletmek caizdir. Zira

421- Tac. C. 2 S. 196
422- Et-Tergib netterhib C.2 S. 586

sağ adam ölü kimseden daha üstündür. Aynı zamanda göz veya hayati (hayata sebep olan) bir organı bir insana bağışlamak şer'an matlup olup büyük bir sevab ve nimettir." (423)

Evet dikkat edersek organ nakli ölü bir insanın organlarıyla başka bir insanın hayatını kurtarmaya yöneliktir. Yani bu durumda insanın organını başkasına takmakla ona karşı bir saygısızlık söz konusu değildir. Şayet organlarını heder edersek veya başka işlerde kullanırsak o takdirde ona karşı bir hürmetsizlik sözkonusu olur. Dolayısıyla caiz olmaz. Fakat organ nakli hakkında ölünün velisinden izin almak her hangi bir niz'a sebebiyet vermemek için daha uygundur.

Aynı eserin dipnotunda şöyle denilir;

أجاز الشّافعية والحنابلة خلافًا لأبي حنيفة ومالك بيع حليب المرئة المرضع للحاجة إليه وتحقيق النفع به وأجاز الحنابلة بيع أعضاء الانسان كالعين وقطعة الجلد إذا كان ينتفع بها ليرقع بها جسم الاخر لضرورة الأحياء وبناء عليه يجوز بيع الدّم الآن للعمليات الجراحية للضرورة.

"Şafî ve Hanbeliler emzikli kadının ihtiyaç için ve ondan gerçekten yararlanıldığı için sütünün satışını caiz görmüşlerdir. Fakat İmam-ı Azam ile İmam Malik caiz görmemişlerdir. Yine Hanbeliler insanın göz ve cildinin bir parçasının başka birisinin hayatını sağlama zarureti için cismini yamamak, göz sahibi kılmak için satışına cevaz vermişlerdir. Binaneleyh hal-i hazır tıbbi cerrahi ameliyatın zarureti için kanın satışını caiz görmüşlerdir." (424) Bu konuda Mugnin ibaresi şudur;

ولبن الآدميات وسائر أجزاء الآدمي يجوز بيعها. فانه يجوز بيع العبد وحرم بيع العضو المقطوع لأنه لانفع فيه.

"insanın sütü ile sair azasının satışı caizdir."

Nitekim kölenin satışı caizdir. Fakat kesilmiş bir azanın satışı haramdır. Zira onun bir yararı yoktur." (425)

Evet, mümkün mertebe gerek insan azalarını ve gerekse kanını satmayalım, bağışta bulunalım. Zira kan haramdır, haram'ın satışı ise caiz değildir. İnsan azaları muhteremdir, satılmaz. Ancak her hangi bir fakir kanını bağışlar ve her hangi bir ölünün organı fakir olan velisi tarafından bağışlandıktan sonra ona hediye mahiyetinde bağışlanan tarafından bir bağşiş verilirse caizdir. Nitekim fetavayı hindiye c. 3, s. 116. Şöyle denilmektedir;

423- Etfıkhülislami C. 3 S. 522
424- Elfıkhül islami C. 4 S. 177
425- İbn. Kudame C. 4 S. 196

ولو أخذ شعر النبي ﷺ ممن عنده وأعطاه هدية عظيمة لا على وجه البيع والشراء لابأس به.

"Eğer bir kimse, yanında Resûlullah (a.s.v.)'ın mübarek kılı bulunandan kıllarını alıp ta alış-veriş şeklinde değil de hediyeolarak ona büyük bir bahşiş verirse bunun bir sakıncası yoktur."(426) Mamafih yukarda yazılan ibareye göre; "Zaruretler mahzurlu şeyleri mübah kılar." Fıkıh kaidesinin ışığı altında ölen bir kimsenin varislerinin izniyle böbrek ve benzeri bir organın ölüm tehlikesiyle burun buruna gelmiş bir insana nakletmekte bir zaruret vardır. Dolayısıyle caizdir. Aynı zamanda yukarda kaydettiğimiz fetavay-ı hindiyenin beyanatına göre kan ve organ bağışında bulunan kimseye hediyenin verilmesinde de bir sakınca sözkonusu değildir. Fakat kanın ve organların satışı doğru değildir, haramdır. Doktorların cinayetlerin tesbiti için yaptıkları otopsinin zaruri kısmı af kapsamına giriyor. Ancak insan muhterem bir varlıktır. Dolayısıyla hürmeti ihlal etmeyecek şekilde onu açıktan değil de örtülü bir yerde zaruret miktarı ile iktifa edip gereken tesbiti yaptıktan sonra bütün azalarını yerli yerince yerleştirir ve onu güzelce dikmesi gerekir. Sonra da guslu, tekfini ve defni yapılır. Organ naklı çok hassas bir konudur. Önce şunu bilmemiz gerekir ki insan hayatta olduğu müddetçe tehlikeli bir durumda olsa dahi ölümüne sebep olacak kalbi gibi bir organını alıp başkasına nakletmek asla caiz değildir, öyle bir durumda bulunan hastanın kalbine veya diğer bir organına müdahale eden doktor doğrudan doğruya cinayet işlemiş olur. Zira ecelin ne zaman geleceğini kimse bilemez. Fakat tam manasıyla öldükten sonra bir organını kurtuluşuna vesile olacak bir hastaya nakl etmekte bir beis yoktur. Şunu da unutmayalım ki, suya, ekmeğe muhtaç olan bir kimeye su ve gıda maddesi için yardım etmek gerekli olduğu gibi kana, organa muhtaç olana da ihtiyaçlarını temin etmek gereklidir. Öyle şeyler için ücret taleb edilmemelidir.

Daha önce de kaydettiğimiz gibi ticari usul ve ahkamı bilmiyenlerin bu işle uğraşması mekruhtur. Onun için fukaha, (fıkıh bilginleri) bir kişinin ticaretle meşgul olmasının cevazı için ticarette nelerin caiz, nelerin de caiz olmadığını bilmesi şarttır demişlerdir. Kan ve organ alış-verişi de caiz olmayanlardandır.

Hastalar için kan merkezlerinden alınan kanlara bir bedel ödenmektedir. Edindiğim bilgiye göre ödenen para kanın bedeli olmayıp kanın anbalajının, tahlilinin bedelidir. Öyle olsa caizdir. Ancak sağ kimselerden organ almak için fetva söz konusu değildir. Şurada İmam Nevevi'nin ibaresinin muhtevasını da yazmak isterim: "Açlıkla burun buruna gelmiş naçar kalmış bir kimse baldırı gibi bir azasından bir parça et kesip, yiyerek hayatını kurtarabilir. Fakat başkasının hayatını kurtarmak için kendi azasından bir şey kesip ona yedirmesi haramdır." Muğnil muhtac C.4 S.310

426- Fetava-yı Hindiye

Bu zatın beyanatına göre sağ bir insanın özellikle hayatî önem taşıyan böbrek, karaciğer gibi bir organını başkasına nakletmek caiz değildir. Fakat daha önce de bahs ettiğimiş gibi ölü bir insanın organını sağ bir insana nakl etmekte bir sakınca yoktur. Ancak bu konuyu muhterem Halil Gönenç hocamıza sordum. Şöyle cevap verdi; "Tecrübeli, mahir, mesleğinin erbabı, mütehassıs bir doktorun müdahalesi ile sağlığına herhangi bir tehlike söz konusu olmadan hayatta olan bir kimsenin rızası ile örneğin, böbreğinin alınıp bir hastaya nakl edilmesi caizdir. İnşaalah.

BİR KİMSE BİR TÜCCARDAN BİR ŞEY SATIN ALIRKEN HELÂL VEYA HARAM OLDUĞUNU SORMASI GEREKİR Mİ?

Fetavay-ı Hindiyye şöyle der:

رجل اشترى من التاجر شيئا هل يلزم السؤال انه حلال او حرام قالوا ينظر ان كان في بلد وزمان كان الغالب فيه هو الحلال في اسواقهم ليس على المشترى ان يسأل انه حلال او حرام ويبنى الحكم على الظاهر وان كان الغالب هو الحرام او كان البايع رجلا يبيع الحلال والحرام يحتاط ويسأل إنه حلال ام حرام

"Bir kimse bir tüccardan bir şey satın alırken, o şeyin helal veya haram olduğunu sorması gerekir mi ? Fıkıh alimlerimiz şöyle derler: Bakılır; eğer çarşılarda helal galib (çoğunlukta bulunan) bir zemin ve zamanda ise müşterinin helal veya haram olduğunu soruşturması gerekmez, zahire (görünüşe) göre hüküm verir. Şayet çarşılarda haram galib ise veya tacir olan kimse helal ile haramı karıştırarak satıyor ise alıcı ihtiyaten helal veya haram olduğunu soruşturması daha uygundur." (427)

İbn-i Hacer de şöyle der;

والمعتمد يكره البيع والشراء ممن أكثر ماله حرام ومخالفة الغزالى فيه فى الإحياء شاذ

"Malının ekserisi haram olan kimseden alış veriş yapmak mutemet olan (itimatlı) görüşe göre mekruhtur. İmam-ı Gazalînin (bunun haram olduğunu) İhyâ adlı eserinde kaydetmesi ile (Ulemaya) muhalefeti şazdır." (428) Ancak satın alınan malın haram olduğu kesinlik kazanırsa o takdirde haramdır. Satın alın-mamalıdır.

427- Fetâvâ-yı Hindiyye C.3 S.210
428- Tuhfe C.4 S.323

Günümüzün tacirlerinin ekserisi faiz ile iş görüp, helal haram sınırlarını gözetmedikleri kesinlikle bilindiği takdirde onlarla alım-satımda bulunmak caiz olur mu? Fetevay-ı Hindiye'de bu soruya şöyle cevap veriliyor:

انّ مايشترى من السوق ويعلم قطعًا انّهم يبايعون الأتراك ومن غالب مالهم الحرام ويجري بينهم الرّبا والعقود الفاسدة كيف يكون فهو على ثلاثة أوجه فكلّ عين قائمة يغلب على ظنّه انّهم اخذوها مِنَ الْغَيْرِ بِالظُّلْمِ وَبَاعُوهَا فِي السُّوقِ فَإِنَّهُ لاَيَنْبَغِي اَنْ يَشْتَرِيَ ذٰلِكَ وَإِنْ تَدَاوَلَتْهَا الْاَيْدِي، وَالثَّانِي إِنْ عُلِمَ اَنَّ الْمَالَ الْحَرَامَ بِعَيْنِهِ قَائِمٌ اِلاَّ اَنَّهُ اِخْتَلَطَ بِالْغَيْرِ بِحَيْثُ لاَيُمْكِنُ التَّمِيزُ عَنْهُ فَإِنَّ عَلَى اَصْلِ اَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللّٰهُ تَعَالَى بِالْخَلْطِ يَدْخُلُ فِي مُلْكِهِ اِلاَّ اَنَّهُ لاَيَنْبَغِي اَنْ يَشْتَرِيَ مِنْهُ حَتَّى يَرْضَى الْخَصْمُ بِدَفْعِ الْعِوَضِ فَإِنِ اشْتَرَاهُ يَدْخُلُ فِي مُلْكِهِ مَعَ الْكَرَاهَةِ، وَالثَّالِثُ اِذَا عُلِمَ اَنَّهُ لَمْ تَبْقَ الْعَيْنُ الْمَغْصُوبَةُ اَوِ الْمَأْخُوذَةُ بِالرِّبَا وَغَيْرِهِ وَاِنَّمَا بَاعَهَا لِغَيْرِهِ فَإِنَّ الَّذِي يَعْلَمُ اَنَّهُ لَمْ تَبْقَ تِلْكَ الْعَيْنُ جَازَ لَهُ اَنْ يَشْتَرِيَ مِنْهُمْ هٰذَا كُلُّهُ مِنْ حَيْثُ الْفَتْوَى اَمَّا اِذَا كَانَ اَمْكَنَهُ اَنْ لاَيَشْتَرِيَ مِنْهُمْ شَيْئًا كَانَ اَوْلَى اَنْ لاَيَشْتَرِيَ وَفِي الْجُمْلَةِ اَنَّ طَلَبَ الْحَلاَلِ مِنْ هٰذِهِ الْبِلاَدِ صَعْبٌ وَقَدْ قَالَ بَعْضُ مَشَايِخِنَا عَلَيْكَ بِتَرْكِ الْحَرَامِ الْمَحْضِ فِي هٰذَا الزَّمَانِ فَإِنَّكَ لاَتَجِدُ شَيْئًا لاَشُبْهَةَ فِيهِ.

"Şüphesiz (tüccarlar tarafından) çarşıda satılığa arz edilen malın helal-haram sınırını bilmeyen mallarının ekserisi haram ve faizle, batıl satış akitleri ile iştigal eden Türk ve mallarının ekserisi haram olan diğer kimselerle alım-satım yaptıkları kesin bilinen tüccarlardan mal almak caiz midir? Bu sorunun cevabı üç ayrı duruma göre verilmiştir." (Yanlış anlaşılmasın! eserin yazıldığı asırlarda Türklerin faizle, fasit alım-satımla meşhur oldukları için mezkur eser özellikle onlardan bahs etmiştir.)

"1- Pazarda satılan bir malın zulmen elde edildiği zann-ı galible (kuvvetli bir ihtimal ile) biliniyorsa, kaç el değiştirirse değiştirsin, o, malı satın almak uygun değildir. (Öyle bir malı satın almaktan sakınılmalıdır.)

2- Satılmakta olan malın aynısı haram yoldan elde edildiği bilinip ve fakat başka mal ile karıştığından ayırd edilmesinin mümkün olmadığı durumda ise,

İmam-ı Azam'ın asıl görünüşüne göre karışmakla mülkiyetine girmiş olur. Ancak müşteri bir şey satınalmak istediğinde, bedelini vermekle hak sahibini razı etmediği takdirde ondan o, malı satın almak uygun görülmemiştir. Bununla beraber satın alacak olursa, kerahetle (caiz) olup mülkiyetine girmiş kabul edilir.

3- Satın alınacak gasben veya faiz ve saire haksız olarak elde edilen kazancın içinde kalmayıp, ancak başkasına sattığından temizlendiği biliniyorsa eğer alıcı zat o, haram malın aynisi kalmadığını biliyorsa onun için o malı satın almasında bir sakınca yoktur. (Yani o, mala önceleri haram karışmış sonra sahibi pişmanlık duyarak kendini gayrimeşru yollardan ve kazançtan alıkoymuşsa, haram olan kısımda başkasına geçmiş ise artık mevcut malının haramdan temizlendiğine hüküm edilir.) Ancak bu anlattığımız şeyler fetva yönüdür (takva yönüne gelince) imkan dahilinde öyle kimselerden bir şey almamak en evla (ve takva gereğidir.)

Hülasa (haramın kol gezdiği ve tacirlerin çoğunun haram ve faiz yediği) bu memleketlerde (ancak bir çok) zorluklarla helal taleb edilebilir. (Bunun için) bazı fıkıh bilginlerimiz: Katıksız haram olduğu bilinen malları alma (yani öyle malı almamayı, şüpheli şeyleri ise satın almayı caiz görmüşler.) Zira bu asırda içinde haram şaibesi (kokusu) olmayan bir şeyi bulmak hemen hemen imkansızdır." (429) Bununla beraber,

«دَعْ مَا يَرِيبُكَ إِلَى مَا لاَيَرِيبُكَ».

"Seni şüpheye düşüreni terk edip yakinen helal bildiğine sarıl."(430) hadisi şerifini unutmayalım! Mümkün mertebe helal olanı araştırıp bulmaya gayret edelim.

HİLE YAPMAK

Tacirin (ticaret edenin) dikkat edeceği hususlardan birisi de şudur;

Fazla kazanç elde etmek için imal edip sattığı mala hile katar ve alıcıyı haberi olmadan aldatırsa hem günah işlemiş olur, hem de haram bir kazancı helal kazancına katarak onu ifsad etmiş (bozmuş) kabul edilir. Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurur:

ومرّ النبيُّ ﷺ برجل يبيع طعامًا فسأله كيف تبيع فأخبره فأوحى إليه ان أدخل يدك فيه فأدخل يده فاذا هو مبلول فقال النبيُّ ﷺ : «لَيْسَ مِنَّا

429- Fetava-yı Hindiye C. 5 S. 364
430- Tac. C. 2 S. 197

مَنْ غَشَّ». رواه أبو داود ومسلم والترمذي ولفظهما فقال: «مَا هٰذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟» قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَارَسُولَ اللّٰهِ، قَالَ: «أَفَلاَ جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ»، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي».

"Peygamber (a.s.) yiyintiye ait bir şey satan bir adama uğramıştı, kendisine: "Nasıl (ve ne) satıyorsun?" dedi. (Adam da anlattı.) Bunun üzerine Resulullah (a.s.) satılan şeyin içine elini sokması vahyedildi, elini sokunca, bir de ne görsün, yiyintiye ait olan şeyin içi ıslak. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) "Hile yapan-insanları aldatan bizden değildir."(431) buyurdular. Yani kamil manada dinimizin prensibine uymadığı için onun dini noksan olup Resulullah 'ın tam ve hakiki ümmetinden sayılmamış olur. Allah korusun!

Ebû Dâvud, Müslim, Tirmizi rivayet etmişlerdir.

Müslim ile Tirmizi'de hadisin lafzı şöyledir:

رواه أبو داود ومسلم والترمذي ولفظهما فقال: «مَا هٰذَا يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ؟» قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَارَسُولَ اللّٰهِ، قَالَ: «أَفَلاَ جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ كَيْ يَرَاهُ النَّاسُ»، ثُمَّ قَالَ: «مَنْ غَشَّ فَلَيْسَ مِنِّي».

"... Bunun üzerine Peygamber (a.s.) "Bu ne, ey yiyintinin sahibi" buyurdular. Adam: "Yağmur isabet etti, ya Resulullah diye cevap verdi.

Resulullah (A.S.), yaş olan tarafını üste koysaydın da insanlar görsünler dedi ve sonra "Hile yapan kimse benden, (ümmetimden) değildir." buyurdular.

Aynı zamanda alıcıya göstermeksizin ayıplı mal, çürük meyve ve sebze satmak da haramdır. Zira bu gibi alım-satımda iki ayrı zarar sözkonusudur. İstifade edilemiyecek bir malın satışını yapmak, sağlığı bozacak bir maddeyi bile bile başkasına vermek o halde kokmuş et, çürük meyve ve benzeri maddeleri satmak haramdır. Alıcı çürükleri geri verebilir ve satıcı onu geri almak mecburiyetindedir.

Satınalınan bir malda değerini düşürücü veya alım amacına uymamayı gerektiren bir kusurunun bulunduğu takdirde müşteriden gizlemek, kusurlu bir malı sağlam gibi satmanın haram olduğu hadis-i şeriflerle beyan edilmiştir. Nitekim bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulmaktadır;

عَنْ وَاثِلَةَ بْنِ الْأَسْقَعِ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ يَقُولُ: «مَنْ بَاعَ عَيْبًا لَمْ يُبَيِّنْهُ لَمْ يَزَلْ فِي مَقْتِ اللّٰهِ وَلَمْ تَزَلِ الْمَلاَئِكَةُ تَلْعَنُهُ».

431- Tac C.2 S. 197
432- İbn Maceh C. 2 S. 755

"... Vâsile bin el-Eska (r.a.)'den; şöyle demiştir:

Ben Resulullah (s.a.v.)'den işittim, buyurdular ki;

"Kusurunu açıklamadığı bir malı satan bir kimse, daima Allah'ın gazabı altındadır ve melekler devamlı ona lânet ederler." (432)

Satınalınan binek hayvanın serkeş olup biniciye eziyet etmesi halinde böyle bir kusur onun değerini düşürdüğü için,onu satarken müşteriye bildirmesi gerekir. Buna benzer değerini düşüren bütün kusurlarını satarken müşteriye söylemesi lazımdır. Keza bir kimse kurbanlık bir hayvanı satarken kurbanlık olmasına engel olan kusurlarını söylemesi gerekir. Mesela kurbanlık hayvanın kulağı kesikse, onun değerini, düşürmemekle beraber alım maksadına uymaması nedeniyle önemli bir kusur sayılır. Çünkü kurbanlık olmasına mani teşkil eder.

Kusuru alıcıdan gizlenip de satılan kusurlu bir malın satıcının yanında iken kusurlu olduğu bilinse müşteri o malı geri verebilir. Satıcı da onu geri almaktan imtina edemez. (Yani geri alması gerekir.)

Diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyrulur;

عَنْ عُقْبَةَ بْنِ عَامِرٍ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: «اَلْمُسْلِمُ اَخُو الْمُسْلِمِ وَلاَ يَحِلُّ لِمُسْلِمٍ بَاعَ مِنْ اَخِيهِ بَيْعًا فِيهِ عَيْبٌ اِلاَّ بَيَّنَهُ».

" .... Ukbe bin Amir (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, kendisi Resulullah (s.a.v.) den şunu işitmiştir:

"Müslüman, müslümanın kardeşidir. Kusurlu bir malı (din) kardeşine satan hiç bir müslümana (bu satış) helal olmaz. Meğer ki (satarken) bu kusuru ona açıklaya..." (433) yani kusurumu açıkladıktan sonra müşteri kusuruyla beraber kabul ederse bir mahzuru kalmaz.

TAKSİTLE SATIŞ

Bir ayeti kerimede şöyle buyurulur:

﴿يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا تَدَايَنْتُمْ بِدَيْنٍ اِلَى اَجَلٍ مُسَمًّى فَاكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُبْ بَيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِالْعَدْلِ وَلاَ يَأْبَ كَاتِبٌ اَنْ يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ اللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ وَلْيَتَّقِ اللَّهَ رَبَّهُ وَلاَ يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْئًا فَاِنْ كَانَ الَّذِى عَلَيْهِ الْحَقُّ

433- İbni Mach C. 2 S. 755

سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لاَيَسْتَطِيعُ أَنْ يُمِلَّ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِالْعَدْلِ وَاسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ
مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمَّنْ تَرْضَوْنَ مِنَ الشُّهَدَآءِ
أَنْ تَضِلَّ إِحْدٰيهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدٰيهُمَا الْأُخْرٰى وَلاَ يَأْبَ الشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُوا
وَلاَ تَسْئَمُوا أَنْ تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلٰى أَجَلِهِ ذٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِنْدَاللّٰهِ وَأَقْوَمُ
لِلشَّهَادَةِ وَأَدْنٰى أَلاَّ تَرْتَابُوا إِلاَّ أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ
عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلاَّ تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلاَ يُضَارَّ كَاتِبٌ وَلاَ شَهِيدٌ
وَإِنْ تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللّٰهُ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾.

"Ey iman edenler birbirinize belirli bir süreye kadar borç verdiğinizde onu yazın; aranızda adaletle tanınmış bir katib yazsın. Kâtib de onu kendisine Allah'ın öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın. (Yani Allah (c.c.) ona katiplik gibi bir sanatı öğretmekle iyilik yaptığı gibi o da müslümanlara iyilik yapsın, yazının usulüne uysun, Allah'ın emir ettiği adaletten ayrılmasın.) Üzerinde hak bulunan (borçlu) da yazdırsın ve Rabbi olan Allah'tan korksun, (borcundan ve vadesinden) birşey eksiltmesin. Eğer borçlu (malını düşünmeden ya da bilmeden harcayan) bir bön aklı noksan veya zayıf yazı yazamayan ya da yazdıramayacak kadar 'âcizse, velisi doğruluk ölçüleri içinde yazdırsın ve erkeklerinizden iki de şahit tutun; eğer ikisi de erkek olarak bulunamıyorsa, o takdirde şahitlerden razı olacağınız bir erkek, biri unutuncu diğerinin ona hatırlatması için iki kadın (tutun). Şahitler çağrıldıklarında kaçınmasınlar. Borç az olsun, çok olsun onu vadesine kadar yazmaktan üşenmeyin. Bu, (borcun yazılması ve şahit tutulması) sizin için Allah katında adalet ölçüsü ve anlamına daha uygundur, şahitlik için en sağlam ve şüpheye düşmemeniz için de en yakın olanıdır.

Ancak aranızda hemen devredeceğiniz peşin bir ticaret (alım-satım) ise, o takdirde bunu yazmamanızda size bir vebal yoktur. (yazmalarında ise bir sakınca sözkonusu değildir.) Alım satımda bulunduğunuzda da şahit tutun, yazana da, şahitlik edene de zarar verilmesin, (gerekirse ikisinin de mesaisi değerlendirilsin.) Eğer zarar verirseniz, herhalde bu sizin doğruyoldan çıkmanız olur. Allah'tan korkun; Allah size (en doğrusunu) öğretiyor. Allah her şeyi bilendir."(434)

434- Bakara Ay. 282

هذه الأحكام الخاصة بالدّين والتّجارة والرّهن تكملة للأحكام السّابقة في درسي الصّدقة والرّبا فقد استبعد التعامل الرّبوي في الدّرس السّابق والدّيون الرّبوية والبيوع الرّبوية، أما هنا فالحديث عن القرض الحسن بلا ربا ولا فائدة وعن المعاملة التّجارية الحاضرة المبرئة من الرّبا.

"Bu hükümler borç ticaret ve rehin mevzularına ait (onlara mahsus bu bahis), faiz ve sadaka bahsinin bir devamı ve bütünleyicisidir. Geçen bahiste faiz ile ilgili muamele, faizli borçlar ve faizli alış-verişin bütünü yasaklanmıştı. Burada mevzuu bahs edilen husus faiz ve kazanç unsuru olmadan karzı hasen olarak verilen borçlar ile, bugünkü faizsiz ticari muamelelerdir." (435)

قال ابن عبّاس هذه الآية نزلت في السّلم خاصة معناه: ان سلم أهل المدينة سبب الآية ثم هي تتناول جميع المداينات إجماعًا.

"İbn Abbas (r.a.)'dan yapılan rivayete göre (faizcilik yasaklandıktan sonra) -SELEM = para peşin mal veresiye yapılan satışa cevaz vermek üzere özellikle bu ayet inmiştir. Yani Medine halkının SELEM (ile alım-satımda bulundukları için) onların SELEMı bu ayet-i kerimenin inmesine sebep oldu. Daha sonra ulemanın ittifakıyla bu ayet alım-satımla ilgili bütün borçlanmalar ve vadeli satışları kapsamaktadır. Hatta bazı alimlere göre bu ayet-i kerime içine otuz hükmü alır." (436)

وثبت أنّ رسول الله ﷺ قَدِمَ الْمَدِينَةَ وهم يستسلفون في الثمار السنتين والثلاث فقال رسول الله ﷺ : «مَنْ اَسْلَفَ فِى تَمْرٍ فَلْيُسْلِفْ فِى كَيْلٍ مَعْلُومٍ وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ اِلَى اَجَلٍ مَعْلُومٍ».

"Diğer bir rivayette ise Resulullah (s.a.s.) efendimiz Medine'ye hicret ettiklerinde, ora halkı hurma alım-satımında iki üç yıllık islafyapar, (yani alacağı malın karşılığını nakit olarak peşin verirlerdi. Bu bir bakıma selem işlemiydi.) Bunun üzerine Resulullah (a.s.) efendimiz onlara şöyle buyurdu:

"Sizden kim hurma alır da islaf eder, yani bedelini peşin verirse onu belli ve belirli ölçek ve tartıyla ve süreyi belirlemek suretiyle uygulasın." (437)

435- Fizilalil Kuran C. 1 S. 491
436- Kurtubi C. 3 S. 377
437- Kurtubi C. 3 S. 379

Bu ayette teşri edilmiş olan hükümler medeni kanun adı verilen hükümlerden 14 küsur asır daha evveldir. Bu prensiplerle İslam şeriatı diğer kanunlardan ne kadar daha ileri olduğunu ispat etmiştir. Alış-verişlerde, borçlanmalardaki yazılma ve şahit tutma emri vücubi değil, sünnettir. Önemli işlerde vacib diyenler de vardır. Evet dinimizin sosyal ilişkilerdeki bu düsturu da çok önemli bir düsturdur. Seyyid Kutub şöyle der;

كما يعترف الفقهاء المحدثون ،

"(Bir takım modern hukukçuların itiraf ettikleri gibi (bu hükümlerin İslâm şeriatın medeni kanundan, onun koyduğu ticari prensiplerden daha muhkem ve daha ileri olduğunun delilleridir.)" (438)

Şurada konumuzla ilgili önemine binaen şu hadis-i şerifi kayd etmek istiyorum;

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكَسُهُمَا أَوِ الرِّبَا».

Ebu Hureyre (r.a.)'den rivayete göre; Resulullah (a.s.) şöyle buyurur;

"Kim bir satış içinde iki satış yaparsa ya az olan bedeli alır veyahut da faiz olur." (439)

İmam-ı Şafiî'nin bu hadis-i şerifi iki şekilde açıkladığı kaydedilir;

كأن تقول: أبيعك داري هذا بكذا على أن تبيعني غلامك بكذا.

"Birincisi satıcının alıcıya "köleni bana şu kadara satman şartıyla şu evimi sana şu kadara satıyorum" (440) demesi gibi ikincisi ise şöyledir;

بعتك بألف نقدًا أو ألفين إلى سنة.

"Sana (şunu) peşin bine veya bir seneye kadar veresiye iki bine sattım"(441) demesi gibi. Bu hadis-i şerifin bir başka manası da şöyledir;

ومنه أن يقول: أبيعك هذا الثوب بعشرة نقدا وبعشرين نسيئًا ويفترقا بغير اختيار لاحدى البيعتين وهذا باطل.

"Satıcının alıcıya "Şu elbeseyi sana peşin on (dirheme), veresiye yirmiye

438- Fizilalil Kuran C. 1 S. 491
439- Tac C. 2 S. 206
440- Minhacün-Nevevi- (Muğnil muhtac) C. 2 S. 31
441- Aynı eser C. ve S.

satıyorum" deyip te (alıcı da) "Şu kadara peşin alıyorum" veya "şu kadara veresiye alıyorum" demeden birbirlerinden ayrılmaları gibi (yani hakiki satış şeklinden birisi üzerinde kararlarını vermeden birbirlerinden ayrılıyorlar.)

İşte bu kabil alım-satım, akdin şekli bilinmediği için batıldır (caiz değildir.)"(442)

Avmül Mabud da şöyle der;

كان أسلفه دينارا في قفيز بر إلى شهر فلمّا حلّ الأجل وطالبه بالبر قال له بعني القفيز الذي لك على بقفيزين إلى شهرين فهذا بيع ثان، ودخل في الأول فصار بيعتين في بيعة فيرد إلى أقلهما وإلاّ كان الثّاني ربا.

"Örneğin bir adam diğerine bir ay sonra bir ölçek buğdayı teslim etmesi için bir dinar veriyor, müddet dolup satıcı buğdayı tedarik edemeyince şöyle diyor: "Benden alacaklı olduğun bir ölçek buğdayı iki ay vade ile bana iki ölçeğe sat." İşte bu takdirde bir satış içinde iki satış olur ki en az olanı alır, yoksa eğer iki ölçeği alırsa faiz tehakkuk eder." (443)

Avnu'l-Mabud İmam-ı Şafii'nin bu hadisin hakkındaki açıklamasını şöyle ifade eder:

بأن يقول بعتك هذا العبد بألف نقدا وألفين إلى سنة فخذ بأيهما شئت أنت وشئت أنا وهو باطل للجهالة.

"(Bir satış içinde iki satışın" mealindeki hadisin manasının iki şekli vardır. Birisi) "Sana şu köleyi peşin bine veya bir sene vade ile iki bine sattım, bunlardan hangisini sen ve ben istersek satış ona göre bitmiştir." demek suretiyle olur. Bu bedeli mechul olan satıştır, (caiz değildir)." (444) Buna göre her ne kadar her iki şekilden birisi üzerinde ittifak etseler dahi caiz olmaz. Kuvvetli görüş de budur. Fakat aynı eser şayet müşteri "Ben peşin bine aldım" veya "Ben veresiye iki bine aldım, kabul ettim" derse caiz olur, der. Aynı zamanda İbni Kasım da şöyle der;

خلافًا لما نقله ابن الرفعة من القاضي من الصحة حينئذ.

442- Tac C. 2 S. 206
443- Avnul Mabud C. 9 S. 332
444- Avnul Mabud C. 9 S. 333 - Muğnil Muhtac C. 2 S. 31

"Fakat İbnir-Rıfanın kadiden yaptığı nakle göre (mezkur iki şıktan biri kabul edilirse) caiz olur."(445) Tuhfe, c. 4, s. 294.

Demek ki Şafii mezhebine göre de bu çeşit satış caiz görülmüştür. İkinci manası ise şöyledir; "Cariyeni bana 10 dinara satman şartıyla sana şu kalemi 20 dinara sattım." demesi gibidir. Bu da fasit bir akittir. (caiz değildir.)

Değerli Mebsut adlı eserde Serahsi şöyle der;

وإذا عقد العقد على أنه إلى أجل كذا بكذا وبالنقد بكذا، أو قال إلى شهر بكذا أو إلى شهرين بكذا فهو فاسد لأنه لم يعاطه على ثمن معلوم ولنهي النبي ﷺ عن شرطين في بيع وهذا هو تفسير الشرطين في بيع ومطلق النهي يوجب الفساد في العقود الشرعية وهذا إذا افترقا على هذا فان كان يتراضيان بينهما و لم يتفرقا حتّى قاطعه على ثمن معلوم وأتما العقد عليه فهو جائز لأنهما ما افترقا الاّ بعد تمام شرط صحة العقد.

"Bir kimse şu vadeye kadar şu fiata, peşin şu fiata" derse veya "bir ay vade ile şu fiata, iki ay vade ile şu fiata" derse bu satış fasiddir; çünkü belli bir fiat ve bedel karşılığında alış -veriş yapılmamış bedel kesinleşmemiştir. Ve çünkü Resulullah (s.a.v.) bir satış içinde iki şartı yasaklamıştır, bu örnek de onun tefsiridir (açıklanmasıdır.) şer'i akitlerde böyle mutlak yasaklama fesadı gerektirir. Ancak bu hüküm o şekilde ayrılmalarına bağlıdır. (yani vadeli mi yoksa peşin mi diye kararlaştırılmadan ayrılırlarsa caiz olmaz) Eğer aralarında karşılıklı rıza ile anlaşarak, belli bir (tek) fiat biçmeden ayrılmaz ve bu tek fiat üzerine (mesela vadeli şu kadara sattım aldım diyerek) akdi bitirirlerse bu caizdir; çünkü bu takdirde akdin sahih olmasının şartını yerine getirmeden ayrılmamış olurlar."(446) Demek oluyor ki vadeli satışlarda farklı fiat uygulanabilir. Fakat bazı kimseler müşteri ile kararlaştırdıkları vade içinde ödenmediği takdirde her ay için gecikmeye karşı üzerine bir miktar para ilave yapar, bu ise tamamen faizdir. Müşterisiyle kararlaştırdıkları fiattan başka bir kuruş dahi fazlalaştırırsa, ilave edilen şey faiz sayılır. Haramdır. Tacın dip notunda şöyle denilir;

فان اختار المشتري احداهما صحّ على رأي الجمهور القائلَ بجواز البيع بأكثر منْ ثمن اليوم نظرًا للتأخير.

445- Tuhfe
446- Mebsut C. 13 S. 8

"Eğer müşteri bu iki şekil ve fiattan birisini tercih ederse (mesela "Şu kadara peşin aldım" veya "şu kadara vadeli aldım derse) vade sebebiyle günün peşin fiatından fazlasına satmayı caiz gören cumhura göre bu satış caizdir."(447)

Bu konuda Zuhayli şöyle der:

TEK BİR SATIŞTA İKİ SATIŞ AKDİ YAHUT BİR SATIŞ AKDİNDE İKİ ŞART

Zühayli şöyle der:

البيعتان في بيعة أو الشّرطان في بيع واحد

لقد ثبت عن النبي ﷺ النهي عن بيعتين وعن شرطين في بيع. روي عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال: «نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ»، وعن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جدّه قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لاَيَحِلُّ سَلَفٌ وَبَيْعٌ وَلاَ شَرْطَانِ فِي بَيْعٍ وَلاَ رِبْحُ مَا لَمْ يُضْمَنْ وَلاَ بَيْعُ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ».

واختلف في تفسير البيعتين في بيعة؛ فقال الشافعي: له تأويلان، أحدهما: أن يقول بعتك بألفين نسيئة وبألف نقدا فأيهما شئت أخذت به على أن البيع قد لزم في أحدهما، وهذا بيع فاسد ــ أي باطل ــ لأنّه ابهام وتعليق، والثاني: أن يقول بعتك منزلي على أن تبيعني فرسك.

وحكمة منع صورة الصفقة الأولى هو اشتمالها على غرر سبب الجهل بمقدار الثمن فان المشتري لايدري وقت تمام العقد هل الثمن عشرة مثلا أو خمسة عشرة.

ومن الحكمة في تحريم العقد الثاني منع استغلال حاجات الآخرين وذلك في حالة كون المشتري مضطرًا إلى شراء شيء فيكون اشتراط البائع عليه في

447- Tac. C. 2 S. 206.

شراء شيء منه من قبيل الاستغلال مما يؤدي الى فوات حقيقة الرضاء في هذا العقد ثم ان فيه غررا أيضًا لايدري البائع هل يتمّ البيع الثاني أو لا؟!

واختلف في تفسير الشرطين في بيع فقيل هو أن يقول بعت هذا نقدا بكذا و بكذا نسيئة، وقيل هو أن يشترط البائع على المشتري ألاّ يبيع السلعة ولا يهبها، وقيل هو أن يقول: بعتك هذه السلعة بكذا على أن تبيعني السّلعة الفلانية بكذا.

Tek bir satışta iki satış akdi yahut bir satış akdinde iki şart. Peygamber (a.s.)'in bir tek akitte iki şartın koşulmasını nehyettiği = yasakladığı sabittir. Ebu Hureyre'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Peygamber (a.s.) tek bir satış akdinde iki satışı men etti." Amr b. Şuaybin babasından, onun da dedesinden rivayetine göre şöyle demiştir: "Resulullah (a.s.) şöyle buyurdu; "Hem selem hem de satış ve bir satışta iki şart tazmin etmeyeceği şeyin kârı ve yanında olmayan şeyi satman helal değildir."

(Tazmin etmeyiceği şeyin kârından kasıt şudur: Kişinin tazminat altına almadığı bir malın kârını alması caiz değildir. Mesela; bir mal satın alır ve onu ilk satıcısından kabzetmeden önce bir başkasına satar. Böyle bir satış batıldır ve kârı da caiz değildir. Çünkü satılan şey birinci satıcının tazminatı altındadır. Müşterinin tazminatı altında değildir.)

"Bir satış akdinde iki satışın açıklanması hakkında ihtilaf edilmiştir. İmam Şafiî şöyle demektedir: "Bunun iki türlü açıklaması olur: Birincisi; satış herhangi birisi hakkında bağlayıcı olmak üzere; "Ben sana veresiye iki bine, peşin bine satıyorum, hangisini istersen o şekilde alırsın." der. Böyle bir satış fasit yani batıldır. Çünkü bir tarafta bilinmemezlik bir tarafta da talik (bağlamak) vardır. İkincisi; "Bana atını satman şartıyla sana evimi satıyorum" demesi şeklinde olur.

Birinci satış şeklinin menedilmesinin hikmeti paranın miktarının bilinmemesi sebebiyle bu akdin bir garar = aldanma ihtiva etmesidir. Akdin tamammlandığı esnada müşterinin ödiyeceği paranın ne kadar olduğunu bilememektedir.

İkinci satışın haram kılınışının hikmetlerinden birisi, başkalarının ihtiyaçlarını istismar etmeyi önlemektir. Böyle bir şey ise müşterinin muayyen bir şeyi satın almak zorunda olması halinde sözkonusudur. Bu durumda satıcının ondan bir şey satın alma şartını koşması, bu akitte rızanın hakikatını ortadan kaldıracak bir çeşit istismardır. Diğer taraftan böyle bir akitte aynı şekilde garar (al-

danma) da bulunmaktadır. Çünkü satıcı ikinci satışın gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmemektedir."

Satışta iki şartın açıklanması hususunda da ihtilaf edilmiştir. Bu bir görüşe göre şöyledir; kişinin "Ben sana bunu peşin olarak şuna, vadeli olarak da şuna satıyorum." demesidir. Başka bir görüşe göre de şöyledir; "Satıcının müşteriye "Bu malı başkasına satmaması ve hibe etmemesini şart koşmasıdır." Aynı şekilde, "Ben sana şu malı şu kadara, senin bana filan malı şu kadara satman şartıyla satıyorum." demesidir de denilmiştir." (448)

Aynı eser şöyle devam eder;

وبهذا يظهر أن البيعتين في بيعة والشرطين في بيع واحد بمعنى واحد.

فقال الحنفية: البيع فاسد لأنّ الثمن مجهول لما فيه من تعليق وابهام دون أن يستقر الثمن على شيء هل حالاً أو مؤجلاً فلو رفعُ الابهام وقبل على إحدى الصورتين صحّ العقد.

وقال الشافعية والحنابلة: انّ هذا العقد باطل لأنّه من بيوع الغرر بسبب الجهالة لأنّه لم يجزم البائع ببيع واحد فأشبه ما لو قال بعتك هذا أو هذا ولأنّ الثمن مجهول فلم يصحّ كالبيع بالرّقم المجهول ولأنّ أحد العوضين غير معين ولا معلوم فلم يصحّ كما لو قال بعتك أحد منازلي.

وقال مالك: يصحّ هذا البيع ويكون من باب الخيار فيذهب العقد على إحدى الحالتين وهو محمول على انّه جرى بينهما بعدئذ مايجري في العقد فكان المشتري قال أنا آخذه بالنسيئة بكذا فقال خذه أو قد رضيت ونحو ذلك فيكون عقدًا كافيًا.

"Böylece aynı satış akdinde iki satışın ve aynı akitte iki şartın aynı anlama geldiği ortaya çıkmaktadır. (ilim adamları bunun hakkında farklı görüşlere sahibtir."

448- Elfıkhülislami C. 4 S. 471-2

Hanefilere göre, böyle bir satış fasittir. Zira bu satışta hem bir talik hem de bilinmemezlik vardır. Paranın peşin yahut vadeli ödeneceği belirtilmemiştir. Eğer mechuliyet ortadan kaldırılır ve iki şekilden birisi kabul edilirse akit sahih olur.

Şafiiler ve Hanbelilere göre; böyle bir akit batıldır. Çünkü ortadaki cehalet sebebiyle bu garar satışları türündendir. Zira satıcı kesin olarak bir satışa karar vermemiştir. Bu şuna benzer: "Ben sana şunu veya şunu satıyorum." Diğer bir sebep ise fiatın meçhul olmasıdır. Bu da bilinmeyen rakam sembol, ile satış gibi sahih olmaz. (Fakat biliniyorsa caizdir.) Ayrıca iki bedelden birisi muayyen de değildir, malum da değildir. Bu da "Ben sana evlerimden birisini sattım" demesi gibi sahih olmaz.

İmam Malik'e göre "Böyle bir satış sahihtir ve bu muhayyerlik türünden olur. Akit iki halden birisi hakkında gerçekleşir. Bu da akitte cereyan edecek şeyin akitten sonra cereyan ettiğine yorumlanır. Bu müşterinin "Ben bunu veresiye şu kadara alıyorum" demesi ve satıcının da "Al" yahut "Razı oldum" vb. karşılıklar vermesine benzer, bu durumda da akit yeterli olur." (449)

Fethul Kadir vâde satışlarında farklı fiat uygulamasını caiz görerek şöyle der;

فان كون الثمن على تقدير النقد ألفًا وعلى تقدير النسيئة ألفين ليس في معنى الرّبا.

"Zira fiatın peşin olması halinde bin, veresiye olması halinde ikibin olmasının faiz manasında değildir. (yani faiz ile alakası yoktur.)" (450)

İşte İbnü'l-Hümamın bu açıklaması çok açık seçik bir şekilde onun vade farkını caiz gördüğünü göstermektedir.

Ancak veresiye şu kadara, peşin şu kadara deyib te daha sonra herhangi bir fiat üzerinde ittifak etmeden müşteri malı alır, ayrılırlarsa iş o zaman bunun parasının miktarı peşin veya veresiye olduğu belirsiz olduğundan caiz değildir. Yoksa adam ben veresiye iki bine veyahutta peşin olarak bin liraya alıyorum der ve böylece anlaşarak birbirlerinden eayrılırlarsa bu akid caizdir.

Fetavay-ı Hindiye'ye bu konuya temas ederek şöyle der;

رجل باع على أنّه بالنقد بكذا وبالنسيئة بكذا أو إلى شهر بكذا وإلى شهرين بكذا لم يجز كذا في الخلاصة.

449- Aynı eser C. S.
450- Fethül Kadir C. 3 S. 137

"Bir adam, peşin şu kadara, veresiye şu kadara veya bir ay vadeyle şu kadara, iki ay vadeyle şu kadara olmak üzere satış yaparsa, bu caiz değildir. Nitekim el-Hülasa adlı kitapta da böyle kaydedilmiştir." (451)

Görülüyor ki bu esere göre farklı fiat üzerinden peşin veya veresiye satış, yani farklı fiatı uygulanarak satış caiz değildir. Fakat ulemanın çoğu peşin ayrı fiat, veresi bir vadeye mahsus olmak üzere ayrı fiat üzerinden alım-satımın kesinlik kazandığı, yani bu ikisinden biri üzerinde satış akdi yapıldığı takdirde caiz görmüşlerdir. Nitekim yukarıda Mebsut adlı eserinden yazdığımız ibareden de öyle anlaşılıyor. Bununla beraber takva yönünden böyle bir alım-satımkda bulunmamak daha uygundur. Ancak kahr olasıca materyalist, kapitalist, liberalist sistemde faiz uygulanarak meydana gelen yüksek enflasyon müslümanları peşin, vadeli malların satışında farklı fiyat uygulamalarına bir nevi icbar ediyor. Dolayısıyla bu ortamda veresiye başka, peşin başka fiyat ile satış yapmayı, yani farklı fiyat uygulamayı caiz gören cumhura göre hareket edilebilir.

Allah müslümanları, zalim kapitalistlerin elinden kurtarıp İslamiyetin gereğini yaşamaya muvaffak kılarak dini ve dünyevi bunalımlardan kurtarsın. Amin. Şayet para değerini kayıp etmemiş olsaydı o zaman farklı fiat uygulanmasın derdik.

Şunu da belirtelim; yapacağımız ticaretin bereketini bulabilmemiz için insaf ölçüleri dahilinde hareket edip, en azından müşterilerimizi kendimiz gibi sayıp fahiş (aşırı) fiyatla vicdansızlık yapıp vâdeli diyerek malı onlara satmamalıyız. Hal böyle olunca bu mecburi fiyat değişikliğinden faize sebebiyet veriyor diye zan edenlerin zanları batıldır. Zira mal karşılığında para alınıyor, para karşılığında para kazanılmıyor ki faiz olsun. Çünkü faiz aynı cinsten olan iki şeyi biri diğerinden fazla olarak veya eşit fakat veresiye olarak satış yoluyla değişme halinde gerçekleşebilir. On lirayı on bir lira ile değiştiğimiz zaman bir liranın karşılığı yoktur, ve faizdir. Amma bir arabayı on milyona peşin aldığımız halde bedeli on milyon olduğu gibi. Aynı arabayı 12 milyona veresiye aldığımızda da bedeli 12 milyon olur, burada cinsler aynı olmadığı için birinin diğerine nisbetle fazlalığından bahsedilemez; fazlalık olmayınca da faiz tahukkuk etmez. Ancak fahiş (aşırı) fiat tahakkuk ederse vicdansızlık olur, bereketi kalmaz. Aynı zamanda kandırma da sözkonusudur. "Bizi aldatan bizden değildir." hadis-i şerifini unutmayalım.

451- Fetava-yı Hindiye C. 3 S. 137

BELLİ BİR SÜREYE KADAR BORCA VERİLEN MALIN ŞARTLI OLARAK PEŞİNE ÇEVİRMEK

Bir süreye kadar verilen borcun bir kısmından şartlı olarak vazgeçmek caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

قاعدة «ضع وتعجل» حرام عند أئمة المذاهب الأربعة لأنّ نقص ما في الذمة لتعجيل الدّفع شبيه بالزيادة.

"Bir kısım alacağından vazgeç ve alacağını peşine çevir (demesi) kaidesi (usulü) her dört mezheb imamlarına göre de haramdır. Zira belli bir süreye kadar verilen borcun peşine çevirmek için bir kısmından vazgeçmek faize benzer." (452)

Bunu şöyle bir misal ile açıklayalım:

Ali'nin Velide beş milyon alacağı var, ancak buna bir kaç ay veya bir yıl süre konulmuştur. Süresi dolmadan alacaklı zat bu alacağını hemen alabilmek için bunun bir kısmından vazgeçer ve borçlu zat da bunu kabul ederek kalan borcunu öderse her ikisi de faiz muamelesini yapmış olurlar. Zira arada bir menfaat sözkonusudur. Biri faiz vermiş olur, diğeri faiz almış olur. Ama şartlı değil de şartsız olarak alacağının bir kısmından Allah için vazgeçipte sonra borçlu da daha süresi dolmadan borcunu öderse bunun bir mahzuru yoktur. İkisi de sevap kazanmış olurlar. Zaten alacaklı alacağının bir kısmını bağışlaması sünnettir. Aynı zamanda borçlu da zorluk çıkarmadan borcunu güzelce ödemek suretiyle alacaklısını memnun etmek de sünnettir, bir fazilettir. Ancak Hanefi mütehhirin alimleri şöyle bir fetva vermişler;

لو باعه سلعة بثمن معلوم وأجل ذلك فيحسب له بقدر ما مضى.

"Bir kimse birisine belli bir vade ile belli bir miktar karşılığında bir mal satsa (daha sonra belirlenen süre dolmadan ödeme yaparsa) geçen zamana göre kârını hesab ederek verir."(453)

Bir de tüccarlar arasında cahiliyet devrinden kalma şöyle bir faiz usulu uygulanmaktadır:

452- Elfıkhül İslami C. 4 S. 693
453- İbni Abidin C. 5 S. 482.

قاعدة «أنظرني أزدك» حرام باتفاق العلماء.

"Bana bir az mühlet ver ki sana fazla bir şey vereyim, kaidesi usulu da ulemanın ittifakıyla haramdır"(454) aynı eser, c. ve s.

Bizzat bir ara bir esnafın yanındaydım, adamın birisi bir kaç aylık sureye kadar borçla aldığı malın bir az fazla para ilave etmek suretiyle vadesini uzatmak istiyordu. Buna şahid oldum hemen esnaf arkadaşımızı ikaz ettim. O da bize mal veren firma her geciken ay için faiz olarak bir şeyler ilave ediyor dedi, ben ne olursa olsun daha önce miktarı üzerinde anlaşılıp yazılan borcun üzerine kuruş eklenmez, aksi halde faiz olur, dedim. Ancak şöyle bir şey vardır;

اشترى شيئا بعشرة نقدًا وباعه الآخر بعشرين إلى أجل هو عشرة أشهر فاذا قضاه بعد تمام خمسة أو مات بعدها يأخذ خمسة ويترك خمسة.

"Bir kimse peşin olarak bir şey: On dirheme satın alır, sonra on ay vadeyle yirmiye satarsa müşteri de beş ay sonra borcunu ödediği takdirde veya beş ay dolduktan sonra ölürse (terekesinden) sadece kâr miktarı olan on liradan beşini alır, beşini terk eder. (Yani yirmi değil de onbeşe müstahak olur. Zira bu durumda her ay için bir lira kâr eklenmiştir. Daha önceden imkân olup müşteri tarafından ödenirse ona göre kâr haddi düşer."(455) İbni Abidin c. 5, s. 482. Taksitli satışlarda da aynı uygulama söz konusudur. Şunu şöyle belirgin bir misal ile açıklayalım: Tüccarın biri 6 ay taksitte on bin liralık malı 16 bine satarsa, bu durumda beher ay için bin lira kâr etmiş oluyor. Müşteri olan zat üç ay sonra borcunun tamamını ödeyecek olursa 16 değil de 13 bin lirayı öder.

İSLÂM'A GÖRE SİGORTA

Bu hususta Züheyli'nin tesbiti şöyledir:

التأمين حديث النشأة فقد ظهر بمعناه الحقيقي في القرن الرّابع عشر الميلادي في إيطاليا في صورة التأمين البحري والتأمين (أو السوكرة) نوعان: تأمين تعاوني وتأمين بقسط ثابت.

454- Aynı eser, C. ve S.
455- İbni Abidin C. 5 S. 482

أما التأمين التّعاوني فهو أن يتفق عدّة أشخاص على أن يدفع كلّ منهم اشتراكًا معينًا لتعويض الاضرار التي قد تصيب أحدهم إذا تحقّق خطر معين وهو قليل التطبيق في الحياة العملية.

وأمّا التأمين بقسط ثابت؛ فهو أن يلتزم المؤمَّن له بدفع قسط محدد إلى المؤمِّن وهو شركة التأمين المكوّنة من أفراد مساهمين يتعهد (أي المؤمن) بمقتضاه دفع أداء معين عند تحقق خطر معين. وهو النوع السائد الآن ويدفع العوض أما إلى مستفيد معين أو إلى شخص المؤمن أو إلى ورثته فهو عقد معاوضة ملزم للطرفين.

والفرق بين النوعين انّ الذي يتولّى التأمين التّعاوني ليس هيئة مستقلّة عن المؤمن لهم ولا يسعى أعضائه إلى تحقيق ربح وإنّما يسعون إلى تخفيف الخسائر التي تلحق بعض الأعضاء. أما التأمين بقسط ثابت فيتولاّه المؤمن (أي الشّركة المساهمة) الذي يهدف إلى تحقيق ربح على حساب المشتركين المؤمن لهم وكون المؤمن له قد لايأخذ شيئًا في بعض الأحيان لايخرج التأمين من عقود المعاوضات لأنّ من طبيعة العقد الاحتمالي ألاّ يحصل فيه أحد العاقدين على العوض أحيانًا.

التأمين التعاوني: لاشك في جواز التأمين التعاوني في الاسلام. لأنّه يدخل في عقود التبرّعات ومن قبيل التّعاون على البرّ لأنّ كلّ مشترك يدفع اشتراكه بطيب نفس لتخفيف آثار المخاطر وترميم الأضرار التي تصيب أحد المشتركين أيا كان نوع الضرر سواء في التأمين على الحياة أو الحوادث الجسمانية أو على الأشياء (بسبب الحريق أو السرقة أو موت الحيوان) أو ضدّ المسؤلية من حوادث السير أو حوادث العمل ويجوز التأمينات الاجتماعية ضد العجز والشيخوخة والمرض والتقاعد.

"Sigorta yeni icad edilen bir şeydir. Gerçek manasıyla miladi 14 asrın başlarında İtalya'da deniz sigortası şeklinde ortaya çıkmıştır. Sigorta da iki türlüdür. Birisi dayanışma sigortasıdır, diğeri de belli aidatlar karşılığında sigorta şeklindedir.

Dayanışma sigortaları; Bir kaç kişinin muayyen bir tehlikenin gerçekleşmesi halinde aralarından birisine isabet edecek zararları telafi etmek için muayyen bir aidat ödemeyi kabul etmek şartıyla ittifak etmeleridir. Pratik hayatta uygulanması oldukça az görülen bir şeklidir.

Belirli bir aidat ve ücret karşılığında sigorta. Sigorta yapılan kişinin sigortacıya belli bir aidat ödemeyi kabul etmesi şeklinde ortaya çıkar. İşte bu ortak fertlerden oluşan sigorta şirketidir. Bu şirkette sigortacı muayyen bir tehlikenin ortaya çıkması halinde belli bir ödemeyi kabul eder. Günümüzde görülen şekil budur. O, bunun karşılığını ya muayyen bir kişiye öder yahut da sigorta edilen kişiye veya mirasçılarına öder. Bu her iki tarafı da bağlayan karşılıklı bir ivaz = bedel aktidir.

Her iki tür arasındaki fark; dayanışma sigortasını üstlenen kendilerine sigorta yapılan kişilerden farklı bir kuruluş değildir. Ayrıca bu kuruluşun üyeleri kâr sağlamak için çalışmazlar. Onların bütün çalışmaları sadece üyelerden her hangi birisine gelebilecek zararları hafifletmek içindir. Belirli bir aidat karşılığında yapılan sigortada ise sigorta edilen kişilerin hesabına belli bir kârı gerçekleştirmeyi hedef alan sigortacı (yani anonim ortaklık), sigorta işini belli bir aidat karşılığında üstlenir. Sigorta edilen kişinin bazı durumlarda herhangi birşey almaması, sigorta aktini karşılıklı ivaz akitlerinin dışına çıkartmaz. Çünkü ihtimali akitlerin tabiatı gereği aktin taraflarından herhagi birisi bazen hiç bir (karşılık) elde edemez.

Dayanışma sigortalarının İslam'a göre caiz olduklarında bir şüphe yoktur. Çünkü böyle bir sigorta türü, bağış akitleri kapsamına girer ve iyilik üzere yardımlaşma kabilindendir. Çünkü her hangi bir üye karşılaşılabilecek tehkilerin etkisini hafifletip ortaklardan birisine isabet edecek zararları tamir etmek üzere gönül rızası ile aidatını öder ve bu konuda zararın tümüne de bakılmaz. İster bedeni kazalar ile ilgili olsun, isterse de yangın, hırsızlık, hayvanların ölümü sebebiyle eşya üzerinde olsun, değişen bir şey yoktur. Yahut trafik kazaları veya iş kazaların, karşısında sorumluluklara karşılık olsun dayanışma sigortalarında durum aynıdır. Acizlik, yaşlılık, hastalık, emeklilik gibi durumlarda da bunlar (faydalı) ve caiz olur."(456)

456- El Fıkhül'islami C. 4 S. 441-2

التأمين بقسط ثابت فتوى ابن عابدين أفتى بحرمة التأمين البحري لضمان ما قد يهلك من البضائع المستوردة بطريق النقل البحري بالمراكب، فلا يحلّ للتاجر أخذ بدل الهالك من مال المؤمن لأسباب ثلاثة:

١ــ انّ هذا العقد التزام ما لايلزم لعدم وجود سبب شرعي من أسباب الضمان الأربعة وهي العدوان من قتل وهدم وإحراق ونحوها وتسبب الاتلاف كحفر بئر بدون ترخيص في الطريق العام ووضع اليد غير المؤتمنة كالغصب والسرقة وبقاء المبيع في يد البائع والكفالة وليس المؤمن متعديًا ولا متسببًا في الاتلاف ولا واضع يد على المؤمن عليه وليس في التأمين مكفول معين.

٢ــ ليس التأمين من قبيل تضمين الوديع إذا أخذ أجرا على الوديعة إذا هلكت لأنّ المال ليس في يد المؤمن بل في يد صاحب المركب ولو كان صاحب المركب هو المؤمن فانّه يكون أجيرًا مشتركًا لا وديعًا وكلّ من الوديع والأجير المشترك لايضمن ما لايمكن الاحتراز عنه كالموت والغرق والحرق الغالب.

٣ــ ليس التأمين من قبيل تضمين التغرير، لأنّ الغارّ لابد من أن يكون عالمًا بالخطر وأن يكون المغرور جاهلاً به غير عالم والمؤمن (شركة التأمين أو الضمان) لايقصد تغرير التجار (المؤمن لهم) ولا يعلم هل تغرق المركب أم لا؟

أما في حال العلم بالخطر من المؤمن والتّاجر كالخطر من اللصوص وقطّاع الطّرق فيجوز الضّمان ولكن ليس التأمين منطبقًا عليها فلو قال شخص لآخر أسلك هذا الطّريق فان كان مخوفًا وأخذ مالك فأنا ضامن ضمن.

"Sabit bir taksit ile sigorta; Deniz nakliye araçlarıyla deniz yoluyla ithal edilen mallardan telef olabileceklere karşılık teminat olmak üzere deniz sigortasının haram olduğuna dair İbni Abidin fetvası vardır. Buna göre tacirin aşağıdaki üç sebep dolayısıyla sigortacının malından telef olanın bedelini alması helal değildir."

"1- Bu akit lazım (bağlayıcı) olmayan şeyi iltizam etmektedir. Çünkü tazminatın dört sebebi olarak kabul edilen şer'i herhangi bir sebep ortalıkta yoktur. Söz konusu dört sebep şunlardır: a) Öldürmek, yıkmak ve benzeri yollarla saldırı, b) Kamuya ait yolda izin almaksızın kuyu kazmak gibi telef olmaya sebep olmak. c) Gasp, hırsızlık gibi emin olunmayan şekilde ele geçirmek ve satılan şeyin satıcının elinde kalması, d) Kefalet. Burada sigortacı ne haksızlıkta bulunan bir mütecavizdir, ne telefe sebip teşkil etmiştir, ne de sigorta muayyen bir kefalet altında olan vardır."

"2- Sigorta, vedinin (emanetçinin) vedia (emanet) üzerine ücret alması halinde olduğu gibi, vedianın (emanetin) telef olması takdirinde vadîye (emanet verene) tazminat ödemek türünden de değildir. çünkü mal sigortacının elinde bulunmamaktadır. Aksine mal gemi sahibinin elindedir. Eğer gemi sahibi sigortacı olsaydı, o takdirde de müşterek bir ecir (işçi) olurdu, vadî olmazdı. Vadî ve müşterek ecir olduklarında ise, ölüm, suda batıp boğulmak ve yangın gibi sakınılması mümkün olmayan şeyin de tazminatını ödemezler. (Çünkü bu gibi şeyler onların iradesi dışında olup, her hangi bir hatalarının ürünü değildir.)

"3- Sigorta tağririn tazminatı kabilinden de değildir. Çünkü garr (aldatan)'nın tehlikeyi bilmesi zorunluluğu vardır. Ayrıca mağrurun (aldananın) da bunu bilmeyen bir cahil olması gerekir. Sigortacı ise sigorta ettiği tacirleri aldatmak maksadıyla bunu yapmadığı gibi, meselâ batıp boğulma tehlikesinin meydana gelip gelmeyeceğini de bilmemektedir. Geminin batıp batmayacağını önceden bilmek mümkün değildir.

Hem sigortacının hem de tacirin tehlikeyi bilmesi halinde ise, hırsız, yol kesici tehlikesinin olmasında olduğu gibi-teminat (sigorta) caizdir. Fakat sigorta buna uymamaktadır. Çünkü bir kişi bir başkasına; "Sen bu yolda git, eğer bu yolda korkulacak şey olur ve malın alınırsa ben onun tazminatını öderim" derse tazminatı ödemesi gerekir." (457)

457- Aynı eser C. S. 443

وأضاف ابن عابدين انّه إن جرى عقد التأمين الفاسد في بلاد الحرب بين المؤمن وشريك حربي غير مسلم للمؤمن له أو بين التّاجر المؤمن له الموجود في دار الحرب وبين المؤمن وأخذ بدل الهالك وأرسله في حالة الأولى إلى التاجر المسلم أو قبض التّاجر البدل في بلادنا، في الحالة الثانية فالظاهر انّه يحل للتاجر أخذه لأنّ العقد الفاسد جرى بين حربيين في بلاد الحرب وقد وصل إلى التّاجر مالهم برضاه فلا مانع من أخذه أما إن كان العقد في بلادنا والقبض في بلاد الحرب فلا يحلّ أخذ البدل ولو برضا الحربي لانبنائه على العقد الفاسد الصّادر في بلاد الاسلام.

ولا يصحّ اعتبار التأمين من قبيل شركة المضاربة التي هي مال من طرف وعمل من طرف اخر لسببين، أولهما: ان الأقساط التي يدفعها المؤمن له تدخل في ملك شركة التأمين (المؤمن) وهي مطلقة اليد في أن تتصرّف بها كيفما تشاء ويخسرها المؤمن له إن لم يقع الحادث. ثانيهما: ان شرط صحة المضاربة أن يكون الرّبح بين صاحب المال والقائم بالعمل شائعًا بالنسبة كالرّبع أو الثّلث.

وفي التأمين يشترط للمشترك المؤمن له قدر معين في الرّبح ٣٪ أو ٤٪ فتكون هذه المضاربة غير صحيحة ولو تجاوز العاقد هذا السبب يظل السبب الأول كما أنه في حال موت المؤمن له قد لايذهب المبلغ المؤمن عليه للورثة مطلقًا وانّما للمستفيد بخلاف حال موت ربّ المال في المضاربة.

"İbni Abidin şunları da eklemektedir: Eğer fasit olan sigorta akti, darülharbde sigortacı ile sigorta edilenin müslüman olmayan harbi = bizimle savaşan kâfir olan bir ortağı arasında yapılırsa yahut darulharbde bulunan sigorta edilen tacir ile sigortacı arasında yapılırsa ve telef olan şeyin bedelini alarak birinci durumda müslüman tacire gönderirse veya tacir ikinci durumda bedeli İslam diyarında kabz ederse açık görüşe göre tacirin bu bedeli alması helaldir. Çünkü fasit akit, darül-harbde iken olursa, harbi kâfirin rızası ile malının alınması helaldır, rızasiyle malını almasına bir mani yoktur. Fakat sigorta muamelesi İslâm diyarında olupta (bedeli) teslim almak savaş yurdunda tahakkuk ederse (telef olan şeyin) bedelini almak caiz değildir. Çünkü İslam topraklarında yapılmış fasit (bozuk) bir muameleye dayanmaktadır.

Sigorta işlemini bir taraftan mal, diğer taraftan da emek şeklinde olan müdarebe ortaklığı türünden kabul etmek de sahih değildir. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, sigortası yapılan kişinin ödediği taksitler, sigorta şirketinin mülkiyetine girer ve sigorta şirketi bunda diledği gibi tasurruf etmekte serbesttir. Eğer karşılığında sigorta yapılan olay meydana gelmezse, sigortalanan kişi zarar edecektir.

İkinci sebep, mudarebe ortaklığının sahih olmasının şartı, kârın mal sahibi ile işi yapan (emeğini ortaya koyan) arasında dörtte bir veya üçte bir oranında dağıtılmasının gerekmesidir. Sigorta işleminde ise, sigortası yapılan sigortalının % 3 yahut % 4 gibi kârdan muayyen bir miktarı vardır. O bakımdan bu mudarebe sahih olmaz. (Zira kâr haddinin belirtilmesi şer'an caiz değildir. İslâmî şirkette kâr, zarar ortaklığı söz konusudur.) Eğer akit bu sebebi aşsa dahi, birinci sebep varlığını sürdürmeye devam eder. Nitekim sigortalının ölümü hâlinde bazen sigorta olarak tayin edilen miktar hiç bir şekilde mirasçılara değil aksine o sigortadan faydalancak kişiye de gidebilir. Müdarebe mal sahibinin ölümü hâlinin tam aksinedir."(458)

ولا يصحّ اعتبار التأمين من قبيل الضمان أو الكفالة لأنّه ليس واحد من أسباب الضّمان الأربعة المشروعة المتقدمة كما انّه في كثير من صور عقد التأمين لايوجد فيه ما يمكن ان يعتبر مكفولا وإن وجد المكفول كما في التأمين من حوادث السيارات فهو مجهول.

والحقيقة ان عقد التأمين من عقود الغرر العقود الاحتمالية المترددة بين وجود المعقود عليه وعدمه وقد نهى الرّسول ﷺ عن بيع الغرر ويقاس عليه عقود المعاوضات المالية فيؤثر الغرر فيها كما يؤثر في عقد البيع وعقد التأمين مع الشركات من عقود المعاوضات المالية فيؤثر فيه الغرر كما يؤثر في سائر عقود المعاوضات المالية وقد وضعه رجال القانون تحت عنوان «**عقود الغرر**»، لأن التأمين لايكون إلاّ من حادث مستقبل غير محقق الوقوع أو غير معروف وقوعه فالغرر عنصر لازم لعقد التأمين.

والغرر في التأمين كثير لايسير ولا متوسط لأن من أركان التأمين

458- Aynı eser C. S. 443

«الخطر» والخطر هو حادث محتمل لايتوقف على إرادة العاقدين.

والحاجة التي من أجلها يجوز العقد المشتمل على الغرر ولو كان كثيرًا (وهي أن يصل المرء إلى حالة بحيث لو لم يتناول الممنوع يكون في جهد ومشقة ولكنه لايهلك) يشترط فيها أن تكون عامة أو خاصة وأن تكون متعينة.

"Diğer taraftan sigortanın garanti veya kefalet türünden kabul edilmesi de sahih değildir. Çünkü daha önce gördüğümüz garantinin meşru sebebinden hiç birisi yoktur. Ayrıca sigorta akitlerinin pek çoğunda "kefil olunan" diye kabul edilmesi mümkün bir taraf bulunmamaktadır. Trafik kazalarına karşı sigortada olduğu gibi kefil olunan bulunsa dahi, bu kişi meçhuldur (bilinmiyor)

Hakikat şuki, sigorta akti garar (aldanma) akitlerindendir. Aynı şekilde mâkudun aleyhin (üzerinde andlaşma yapılan şeyin) var olması ile olmaması arasında müteraddit bulunan ihtimali bir akittir. Resulullah (A.S.) ise garar satışını yasaklamıştır. Buna mali ivaz (karşılıklı) akitleri kıyas edilir ve bu karşılıklı akitlerde satış aktinde olduğu gibi garar (aldanma) etki eder.

Sigorta şirketleri ile yapılan sigorta akiti, mali ivazlaşma (karşılıklı) akitleri türündendir. Dolayısıyla bunlara da gararın etkisi sözkonusudur. Nitekim diğer mali ivaz (karşılıklı) "Garar akitleri" başlığı altında kanun adamları ele alırlar. Zira sigorta ancak olunacağı muhakkak olmayan gelecekteki bir olay yahut da olup olmayacağı bilinmeyen gelecekteki bir olaya karşı yapılır. O bakımdan garar, sigorta aktından ayrılmaz bir unsurdur. (Yani sigorta bir aldatma ve aldanma muamelesidir.)

Diğer taraftan sigortada garar (aldanma) oranı az veya orta değil, aksine pek çoktur. Çünkü sigortanın rükünlerinden bir tanesi de "tehlike"dir. Tehlike ise akit taraflarından her hangi birisinin iradesine bağlı olmayarak muhtemel bir olaydır.

Çok dahi olsa gararı ihtiva eden aktin kendisi sebebiyle caiz kabul edildiği ihtyaç durumunda (ki bu kişinin eğer menedilen bu işi yapamayacak olursa oldukça sıkıntılarla karşı karşıya kalacağı fakat helak olmayacağı (ölmeyeceği) bir duruma ulaşmasıdır) genel yahut özel olması veya belirlenme şartı vardır.(459)

458- Aynı eser C. S.

والحاجة العامة: هي ما يكون الاحتياج فيها شاملاً لجميع الناس والحاجة الخاصة هي ما يكون الاحتياج فيها خاصًا بطائفة من النّاس كأهل بلد أو حرفة ومعنى كون الحاجة متعينة أن تسدّ جميع الطّرق المشروعة للوصول للغرض سوى ذلك العقد الذي فيه الغرر ولو سلمنا بوجود حاجة عامة للتأمين في الوقت الحاضر فان الحاجة اليه غير متعينة اذ يمكن تحقيق الهدف منه بطريق التأمين التعاوني القائم على التبرّع والغاء الوسيط المستغل لحاجة الناس الذي يسعى إلى الرّبح وهو شركة الضّمان فيكون التأمين عقد معاوضة مشتملا على غرر كثير من غير حاجة فيمنع في الاسلام وبناء عليه لايحل للتاجر وغيره من المستأمنين اخذ بدل الهالك من مال التأمين (السوكرة) لأنّه مال لايلزم من التزم به ولأنّ اشتراط الضمان على الأمين باطل.

"Genel ihtiyaç, bütün insanları kapsayacak şekilde ihtiyacın ortada olması demektir. Özel ihtiyaç ise bir belde halkı yahut belli bir meslek erbabı gibi bir grup insana mahsus ihtiyaçtır.

İhtiyacın teayyün etmesinin (belirlenmesinin) manası ise, maksada ulaşmak için meşru bütün yolların tıkanması ve sadece gararın sözkonusu olduğu bu aktin açık bulunmasıdır.

Günümüzde sigorta için genel bir ihtiyacın varlığı kabul edecek olursak dahi ona duyulan ihtiyaç gerekli değildir. Çünkü sigortadan gözetilen hedef teberru ile gerçekleştirmek suretiyle sırf dayanışmaya, yardımlaşmaya dayanan sigorta ile hedefe varılabilir ve böylelikle arada kâr sağlamaya çalışan ve insanların ihtiyaçlarını istismar eden aracıyı ortadan kaldırmak mümkün olur. Çünkü mevcut durumdaki sigorta, ihtiyaç olmadığı halde tezminat şirketi olup, ileri derecede gararı (aldanmayı) içine alan bir ivazlaşma (karşılıklı bedel alıp verme) akdidir, İslam'da bu yasaklanmıştır. (Çünkü içinde aldanma vardır.)

Buna göre tüccarın veya başka sigortalıların helak (yok olan) şeyin bedelini, sigortadan almaları helal değildir. Çünkü bu, onu kabullenenin ödemesi gerekli olmayan bir maldır ve çünkü sigortacıya tazminat ödeme şartını koşmak batıldır." (460)

Fakat, eğer kurulacak şirket, ticari olmayıp sadece yardımlaşma esasına dayanıyorsa bu caizdir. Ama günümüzdeki sigorta şirketi dini esaslara dayalı olmadığı için caiz değildir. Ancak sırf üyelerine yardım sağlama amacıyla ve

60- Aynı eser C. S.

karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı olarak kurulacak olan bir sigortadan istifade etmek caizdir.

Evet gelecek bir tehlikeye karşı gerek hayat sigortası, gerekse bina, araba ve diğer mali sigorta olsun bunların hiç bir şekilde dini her hangi bir dayanağı yoktur ve caiz değildir. Ama işçinin sigortadan, esnafın, tüccarın Bağ-kur'dan, memurun devletten aldıkları ücret, maaş ikramiye gibi şeyler bundan faklıdır. Konumuzla ilgisi yoktur. Zira bu çalışanın çalışmasının bir karşılığıdır veya devletin uygun gördüğü bir bağıştır. Dolayısıyla helaldir. Ama hali hazır lâik sistem arabası olanı trafik sigortasını yaptırmağa icbar ediyorsa ne diyelim o, zaman sadece verdiği parası kadar alsın.

El hasıl sigorta kelimesi Züheyli'nin tesbitine göre İtalyancadır. "İlerde meydana gelmesi muhtemel zararların karşılanması düşüncesine dayanır. Muhtemel zarara, sigortacılık dilinde tehlike denir. Tehlike, kişinin hayat ve mal varlığı, işletmesi için sözkonusudur.

İslam hukukunda yukarıda yazdığımız ibareden de anşalıldığına göre belirtilen ve tanımı yapılan şekilde bir muamele yoktur. Bunun sebebi açıktır: İslam dini sosyal adaleti gerçekleştirmede iki önemli yol izlemiştir. Zekat, keffaret, sadaka ve benzeri yardımlarla, herhangi bir sebepten ve tehlikeden dolayı malını kaybeden kişileri korumuş, onları zengin kişiler seviyesine getirinceye kadar zekat vesair verilmesini emretmiştir. Ayrıca verilen zekat ve benzeri yardımlar yetmediği kişinin de başka gelir sağlama imkanı bulunmadığı takdirde devletin ona yardım etmesi gerekir. Nitekim "Aydınlatıcı Rehber" adlı risalemde borçlular veya iflas etmiş borçlu esnaf, tüccar ve saire borçluları dertten, sıkıntıdan kurtarmak için hem devlet hem de imkanı olan kimselerin yardım edip, gayret göstermeleri gerekli olduğunu teferruatiyle anlatmaya çalıştım. Orada borçluların da bizzat zekata müstehak bir sınıf olarak tesbit edilmiş olduğu anlatılmıştır, o halde İslâmî prensiplere dikkat ettiğimizde, zaten sigortaya hiç de gerek olmadığı açıkça anlaşılmış oluyor. Evet ticari olmayıp karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı kurulacak sigorta şirketi caizdir. Ama bu günkü sigotaların durumu böyle değildir. Dolayısıyla caiz değildir. Sigorta akdini emeklilik meselesine kıyas etmek doğru değildir. Zira devlet veya kişinin çalıştığı müessese yetkilileri tarafından tekaüd zamanı gelince kendisine maaş bağlanıyor. Bunun bir mahzuru yoktur. Hülasa, günümüzde uygulanmakta olan sigorta şekli asla caiz değildir. Yalnız küfür diyarındaki sigorta hakkında İbnü Abidin şöyle der; "Küfür diyarında kurulmuş bir sigorta şirketinden tazminat almakta bir beis yoktur. Hatta şöyle beyan eder; şayet küfür diyarında bir müslümanın ortağı olub da kendisi İslam ülkesine geldikten sonra ortağı ona sigortadan tazminat alıp gönderirse caizdir. İbaresi şudur;

وقد وصل إليه مالهم برضاهم فلا مانع من أخذه.

"Ona (sigortalıya) gerçekten onların malı rızaları ile ulaşmıştır. Dolayısıyla onun o malı almasına herhangi bir şer'i mani yoktur. (yani onun için o mal helaldir.)" (461)

Ama müslümanların yurdunda bunun cevazı sözkonusu değildir. Nitekim aynı eser aynı c. ve s. bu konuda görüşünü şöyle açıklıyor;

والذي يظهر لي أنّه لايحلّ للتجّار أخذ بدل الهالك من ماله لأنّ هذا التزام ما لايلزم.

"Bana göre tüccarın (veya hayatını, malını sigortalı yapan herhangi bir kimsenin) sigortacının malından telef olanın bedelini alması helal değildir. Zira bu gerekli olmayan bir şeyi gerekli kılmaktır." (462)

Yani yukarıda anlattığımız gibi tazminatı gerektiren herhangi bir şer'i sebep burada yoktur. Dolayısıyla caiz değildir.

Seyyid Sabık meşhur şeyh Ahmed İbrahim efendiden naklen şöyle der;

ان حقيقة الأمر في عقود التأمين على الحياة هو عدم صحتها.

"İşin gerçek tarafı şudur ki; (mal ve) hayat sigortasının sahih olmamasıdır."(463) Öyle bir yatırım yapan kimsenin yalnız yatırdığı para miktarını alabilir. Ancak şirket ticaretle meşgul olup şirketle ittifak ettiği hissesine düşen kâr miktarını da alabilir. Aynı eser aynı c. ve s. "Sigorta, konusunu işledikten sona hazırladığım bu risaleyi dizgiciye göndereceğim günde elime Bağdatta yayınlanan "Et-Terbiyetü'l-İslami" adlı mecmua geçti. Tavafuken sigortadan sorulmuş. Doktor Abdulmelik Sadi efendi de cevaplandırmıştır. Onun bu hususta verdiği fetvası da bizim yukarıda işlediğimize aynen uyuyor. Önemli bir mesele olduğundan okuyucularımın kalplerinin ıtminani için kısaca fetvasını da buraya kayt etmeyi uygun gördüm;

التأمين على نوعين:

١ــ تأمين تعاوني وهو أن يتفق مجموعة من النّاس على فتح صندوق يضعون فيه من تبرعاتهم ليس لهم غرض في ذلك الاّ مساعدة كلّ من تحلّ به

461- İbn. Abidin C. 3 S. 250
462- Fıkhüs-Sünnet C. 3 S. 295
463- Fıkhüs-Sünnet C. 3 S. 295

نازلة فيساعدونه وهذا جائز لا غباز عليه.

٢ـ تأمين تجاري وهو ما عليه شركات التأمين اليوم، الأصل فيه الحصول على الأرباح واستنزاف الأموال وليس المقصود منه التعاون انها ستثمر هذه الأموال في التّعامل الرّبوي الذي لاتقرّه الشريعة الاسلامية، وانّ هذه الشّركة لاتدخل تحت عقد من العقود المشروعة فهو حرام.

"Sigorta iki çeşittir. 1- Sırf yardımlaşma (ruhuna) dayalı bir sigorta şeklidir ki, insanlardan bir cemaat ittifak edip bir yardımlaşma sandığı açar ve kendi teberruatlarını ona aktarırlar, onların gayeleri hiç bir şey değil, (yani ticari amaç güdülmeden) yalnız üyelerden birisinin başına bir bela, bir hadise geldiğinde ona yardımda bulunmaktır. Binaenaleyh (Onun başına gelen belanın şiddetinden kurtulması için) yardım ederler. Bu çeşit sigortanın caiz olduğunda hiç bir şüphe yoktur.

2- Yardımlaşma maksadı bulunmayan sırf ticari amaca yönelik, kazanç esasına ve (milletin) mallarını tüketmeye dayalı günümüzdeki sigorta şeklidir. Bu şirket malları İslâm şeriatının kabul etmediği faiz muamelesinde çoğaltmakla meşguldür. Gerçekten bu şirket her hangi bir şer'i muameleye girmiyor. Dolayısıyla haramdır, (caiz değildir.)" (464)

DÜĞÜN VE BAYRAMLARDA TEF ÇALMAK

Bu hususta önce bazı kimselerce yanlış telakki edilen şöyle bir vakıâyı kaydedelim;

روي أن رسول الله ﷺ كان جالسًا في بيته يوم العيد وفي الدهليز جاريتان يتغنيان بالدّف فجاء أبو بكر رضي الله عنه، قال: أتغنيان في بيت رسول الله ﷺ ؟ فقال ﷺ : «دَعْهُمَا فَإِنَّ هٰذَا الْيَوْمَ يَوْمُ عِيدٍ».

"Rivayete göre Resûlullah (a.s.v.) bayram gününde evinde otururken antrede bulunan iki cariye tef çalarak eğleniyorlardı. Tam bu sırada Ebû Bekir Sıd-

464- Terbiyatül İslami S. 9 Şubat 1992

dık içeriye girdi (ve çalgı seslerini işitince üzülüyor, onları azarlayarak); "Peygamber Efendimiz'in evinde saz mı çalıyorsunuz?" diye uyarıda bulunuyor. Bunun üzerine Efendimiz (a.s.v.); "Yâ Ebûbekir! Herkesin bir bayramı var, onda eğlenirler, vazgeç bunlar da kendi bayramlarında eğlensinler."(465) Bunun bir mahzuru olmayıp caiz olduğunu belirtiyor. Ancak onların söyledikleri şiirler, türküler kahramanlıkla savaşla ilgili idi. Nitekim Avnül-Mabud şöyle der;

لانهما غير مكلفتين تغنيان بغناء الأعراب الذي قيل في يوم حرب بعاث من الشجاعة والحرب بغير شبابة ولا دف ولا رقص ولا تصفيق.

"Zira o cariyeler daha henüz büluğ çağına ermemiş ve arapların "Buas" denilen meydan muharebesinde savaşla, kahramanlıkla ilgili kavalsız, tefsiz, danssız, alkışsız söyledikleri türkülerini çağırıyorlardı."(466) Aynı zamanda:

جواز ضرب الدف فيه خاص بالنساء وهو مكروه للرجال على كلّ حال للتشبّه بالنساء.

Ancak İbni Abidin, "Düğünde tef çalmanın cevazı kadınlara mahsustur. Ama erkeklere herhalukarda mekruhtur, zira erkeklerin tef çalmaları halinde kadınlara benzemeleri sözkonusudur." (467) Yani kerahetsiz olarak kadınların tenha ve erkeklerin görmedikleri bir yerde kendi aralarında tef çalıp oynamaları caizdir.

Kurtubi nikâhın ilanı için dünbelekle tef gibi aletleri çalmak, içinde kötülük olmamak şartıyla caiz olduğunu söylüyor. Nitekim şöyle der;

ان الطبل في النكاح كالدف وكذلك الآلات المشهرة للنكاح يجوز استعمالها فيه بما يحسن من الكلام ولم يكن فيه رفث.

"Evlenmede tef'in caiz olduğu gibi nikâhı ilan eden dünbelek ve çalgı aletleri çalmak, güzel sözlerle olup içinde çirkin, şehveti kamçılayan söz bulunmamak şartiyle caizdir."(468)

Bu konuda Abdurrahman el-Cezerî şöyle der;

465- Tekriratür-Rafii C. 1 S. 107
466- İbni Abidin C. 13 S. 26
467- İbni Abidin C. 4 S. 382
468- Kurtubi C. 14 S. 55

الشافعية ــ قال الامام الغزالي في الاحياء: النصوص تدلّ على إباحة الغناء والرقص والضرب بالدف قياسًا على يوم العيد في العرس والختان ويوم القدوم من السفر وسائر اسباب الفرح.

"Şafiîler; "İmam Gazali İhya adlı eserinde hadis-i şerifler bayram gününe kıyasen düğün, sünnet etme, seferden dönme gibi sair sevinç sebeblerinin tehakkuk ettiği günlerde (fitne ve şehveti tahrik etmeyen, harama yol açmayıp söylenmesi haram olmayan) sözleri makamla nağme ile söylemeğe, (yalnız) def çalmağa, (sağa sola eğilip bükülmeden) oynamağa mübah olduğuna delalet ettiğini söylemiştir." derler."(469)

Hatta bu konuda İhya'nın c. 2 s. 250 ibaresi şöyledir;

فينبغي أن يقاس على صوت العندليب الأصوات الخارجة من سائر الأجسام باختيار الآدمي كالذي يخرج من حلقه او من القضيب والطبل والدف وغيره ولا يستثنى من هذه إلاّ الملاهي والأوتار والمزامير التي ورد الشرع بالمنع منها.

"Bülbülün sesine kıyasen insanların isteğiyle diğer cisimlerden, çıkan seslerin caiz olması uygun olur. Boğazından veya ney, davul, def ve benzeri aletlerden çıkan ses gibi (yani bunları dinlemenin mübah olduğuna kıyas yolu ile gidilebilir.) Bundan eğlence, sazlı cazlı çalgılar ve hakkında şer'i men'i (yasaklama) varit olan mezamir (kaval, klarnet, flüt vs.) gibi şeylerin dışında kalan hiç bir şey istisna edilmez."(470)

Aynı zamanda Efendimiz (a.s.v.) Mekke'den Medine'ye hicret edip Medine'ye girerken de coşkun bir tezahüratla karşılandığı herkesce malumdur. Evet her ne kadar düğün ve bayramlarda tef, darbuka gibi aletleri çalmaya cevaz verilmiş ise de, ancak İbnu Abidin şöyle der;

Evet günümüzdeki çalınan çalgıların, erkek kadın karışık olarak oynayıp zıplamaların, şehveti tahrik edici şarkıların dînî hiç bir dayanağı yoktur ve caiz değildir.

Hele Hanbeliler'e göre hiç bir çalgı caiz değildir. Nitekim aynı eser şöyle der;

469- Kurtubi C. 14 S. 55
470- Elfıkhu alel mezahibil erbaa C. 2 S. 42-3

الحنابلة قالوا: لايحل شيء من العود والزمر والطبل والرباب ونحو ذلك اذا اشتملت الوليمة على شيء منه فانه لايحل الاجابة اليها.

"Hanbeliler; ud, zurna, tef, rebab ve benzeri çalgı aletlerin hiç birisinin caiz olmayıp, böyle çalgılardan birisinin bulunduğu bir düğün yemeğine davete icabet etmek caiz değildir." (Yani öyle bir düğüne gidilmez.)" (471)

Seyyid Ali Zade bu devirdeki teflerin bir çok gayri meşru şeylerle karışık çalındığı için haramdır diyor. Nitekim bu konudaki ibaresi şöyledir;

أما الدف الذي يضرب في زماننا هذا مع الصنج والجلاجل ينبغي ان يكون مكروهًا بالاتفاق وانما الاختلاف في الدف الذي كان يضرب به في زمن المتقدمين وكان دفهم كالغربال ولا كلام في انه في هذه الاعصار يقترن بمحرمات كثيرة فيحرم لذلك وأما في زماننا فالأفضل ان يكون الولائم بالذكر.

"Günümüzdeki çengi zili bulunan ve pullu olan tef'in çalınması, ulemanın ittifakı ile mekruhtur. Ancak (kalbur şeklinde bir yüzü deri ile kaplı) olan eski zamanlarda çalınan tef hakkında ulemanın ihtilafı vardır. Günümüzde deflerin bir çok günahlarla karışık bir halde çalındığı için haram olduğunda şüphe arz eden bir söz yoktur. (Yani bütün Ûlema onun haram olduğunu kabul edip buna itiraz söz konusu değildir.) Ama bizim zamanımızda en faziletlisi düğünleri zikir ile yapıp ilan etmektir." (472) Bu hususta Sübülü's-Selam c. 3, s. 117 şöyle der;

ولا كلام في انه في هذه الاعصار يقترن بمحرمات كثيرة فيحرم لذلك. لالخشبه

"Bu asırlarda (içki, dans, kadın-erkek karışık oynayıp zıplamak) gibi haram işlerle çalındığından düğünlerde de teflerin çalınmasının haram olduğunda (ulemanın ittifakı olup, şüphe arz eden) bir söz yoktur. Dolayısıyla haramdır. Yoksa bizatihi haram değildir." (473)

Evlenmeyi duyurma bahsinde şöyle bir hadis-i şerife rastlıyoruz;

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ: «اَعْلِنُوا هٰذَا النِّكَاحَ وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْغِرْبَالِ».

471- Aynı eser C. S.
472- Şiratül İslam S. 441
473-

"...Âişe (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (a.s.v.); "Bu evlenme işini (halka) duyurun ve bunun için kalbur (şeklinde) tefi çalınız." (474) Bu hadis-i şerifin hükmü hem evlenme ve hem de diğer sevinç günlerine de şamildir. Nitekim şöyle denilir;

والنوع الثاني مباح وهو الدف في النكاح وفي معناه ما كان من حادث سرور ويكره في غيره لما روي عن عمر رضي الله عنه انّه لما سمع صوت الدف بعث فنظر فان كان في وليمة سكت وإن كان في غيره عمده بالدرة اذا لم يكن للدف جلاجل و لم يضرب على هيئة التطرب وينبغي أن يكون طبل المسحر في رمضان لايقاظ النائمين للسحور جائزًا.

"(Haram olan çalgı kısmından başka) ikinci kısım çalgı ise nikâh merasimi ile sevinçli günler ve hadiselerde mübah, başka hallerde ise mekruhtur. Zira rivayete göre Hz. Ömer (r.a.) tefin sesini duyunca hemen haber almak için birisini gönderirdi. Şayet bir düğün merasimi münasebetiyle çalındığını görürse sükut ederdi, aksi halde çalanı kamçı ile döverdi. Tabiî ki, çalınması caiz olan tef'in zilli olmamak ve şevke getirip coşturmak, hoplatmak, sıçratmak gibi (insanı Allah'ın zikrinden alıkoyan çalgı) şeklinde çalınmamak şartı iledir. Aksi halde haramdır. Halkı uyandırmak gayesine matufen sahur vaktinde çalınan davulun caiz olması uygun bir şeydir." (475)

Çünkü niyet çok önemlidir, binaenaleyh sahur vaktindeki çalınan davul iyi niyetle çalındığı için caizdir. Eskiden savaşı ilan etmek için sesi uzaklara ulaşabilen davulu çalarlardı. Haliyle bu gibi işlerde davulun çalınması caizdir.

İbni Hacer vasiyetler bahsinde eğlence davulu, dümbeleği için vasiyet caiz değildir diye konuyu anlatırken çeşitlerini şöyle açıklar;

طبل لهو كالكوبة ضيق الوسط واسع الطرفين وطبل حرب يقصد به التهويل أو حجيج يقصد به الاعلام بالنزول والرحيل أو غيرهما كطبل الباز وسمي بذلك لانه يهيج الباز على الصيد كما يهيج الفقراء على الذكر.

"Eğlence davulu, dümbeleği ki; kupa gibi olup ortası dar her iki tarafı geniş olandır. (Bu caiz değildir.) Harb için çalınan kös, davulu ki, onun çalınmasından maksat ortalığa korku salmaktır veya hacıların konaklanmaları ve göç-

474- İbn Maceh C. 2 S. 611
475- Tekriratür-Rafii C. 1 S. 106

meleri için çalınan dümbelektir veya bunlardan başka "Baz" dümbeleği gibi diğer dümbeleklerdir. Bunun Baz = doğan kuş ismi ile isimlendirilmesinin sebebi şudur; çünkü (avcı) onun sesi ile doğan kuşu ava teşvik eder. (Allah'ın rahmetine) muhtaç kimseleri (müridanları) de zikre teşvik ettiği gibi."(476) Aynı zamanda ona bu ismin veriliş sebebi aynı eserde şöyle de açıklanıyor;

وهو لقب ولى الله اسمه عبد القادر الجيلانى ولعله انما اضيف اليه لانه اول من أنشأه

"(Baz;) Allah'ın veli kulu olan (seyyid) Abdulkadir el-Geylani'nin lakabıdır. Ona izafe edilmesinin sebebi ise zira onu ilk meydana getiren odur."(477) İbni Hacer. (Tuhfe) c. 7, s. 20.

Bu zata izafe edilen tef yukarda bahsettiğimiz gibi kalbur şeklindeki bir yüzü deri ile kaplı eskiden çalınan teftir. (Doğu ve Güneydoğu yörelerinde "Arbane" dedikleri şeydir. Onun çalmasıyla müridanlar aşka, cezbeye geliyorlar. Ancak zilli olmamalıdır. Aksi halde caiz değildir.

Demek ki bu üç çeşitlerden (eğlence davulu) haram, diğerlerin çalınması ise helaldır.

Aslen faris olup daha sonra Rum diyarına yerleşmiş Mevlana Celaleddin-i Rûmi'nin şu konu ile ilgili mesnevisinde yaşlı bir çalgıcının halini nakl etmeyi uygun görüyorum;

İhtiyar bir çalgıcı zamanını malayani şeylerle geçirmiş, ihtiyarlayınca eski eş-dostları onun yüzüne bakmaz oluyorlar ve yapayalnız kalıyor. Daha sonra kabristana çekilerek Allah Teâlâ'nın aşkına dair çalgı çalmaya başlamış. Mesnevide şöyle denilir;

چنك زد بسيار وكريان سر نهاد
چنك بالين كرد و بر كورى فتاد

"Kabristanda çok çalgı çaldı ve ağlayarak başını koydu ve çalgıyı yastık eyleyip mezarın biri üzerine düştü."(478) Yani Allah'ın aşkına dalarak çalgı çaldı ve daha önce işlediği günahlardan gayet pişman olup, bir çok ağladı ondan sonra takatsiz kalarak mezarın biri üzerine düştü ve Allah için çaldığı çalgıyı dahi yastık gibi başının altına koydu. İşte zamanımızda hangi çalgıcıların çalgısı buna benzer? Nitekim mezkur eser şöyle der;

476- Tuhfe C. 7 S. 20
477- Tuhfe C. 7 S. 20
478- Mesnevi C. 4 S. 100

از پی عیش عشرت ساختن
صد هزاران جان بباید باختن

"Bu ayşu işret-i maneviyeyi kazanmak için nice bin canı feda etmek lazımdır."(479) Yani bu ihtiyar çalgıcının nailolduğu ayşu, işreti maneviyeyi, zevku-meziyeti bulmak için ruh-i hayvani ve manevi ruha mütallik birçok fedakârlık, özellikle insanda yüzbin can olmuş olsa onları kamilen feda edebilecek büyük bir teslimiyet gerekir. Yoksa herkesin mezarlığa çekilip, çalgı çalmakla o zat gibi ruhani bir hayata kavuşması söz konusu olamaz." Dolayısıyla çaldığı çalgısı da caiz olmaz.

İşte böylece Allah-ı ahireti hatırlatan veya vatan ve millet aşkını uyandıran kahramanlık ruhunu aşılayan bazı türkü ve çalgılar mübahtır. Nitekim bayram günündeki Peygamber (a.s.)'ın evinde çalınan türkü, çalgı da kahramanlıkla, savaşla ilgili idi. Şunu da beyan edelim; bazı akli dengesi yerinde olmayanları çalgı ile oyalıyorlar, tedavi ediyorlar, öyle bir tedavi yöntemi varsa af kapsamına girer. Aksi halde haramdır. Bizzat bizim akli dengesi yerinde olmayan bir çocuğumuz vardır, Türkiye, çalgıya çok mübteladır. Zevacir c. 2, s. 204. Şöyle denilir. "Eğer çalgı aletleri bazı hastalıkların tedavisinde faydalı ise dinlenmesi caizdir." Evet öyle bir durum olsa dahi yine de her türkü ve çalgı kast edilmemiştir. Yukarıda anlattığımız gibi af kapsamına giren bazı tür çalgı ve ilahiler olsa gerek.

Bazı ehli tasavvufun ney gibi bir takım mûsîki âletleri çalmalarına gelince; bunlar ya ahireti, sorumluluğu hatırlatan, Allah'ın aşkını artıran kısımdandır ya da kendilerini kaybettikleri "sekr" denilen halde çalmışlardır. Yoksa onlar için olur olmaz davul-zurna gibi şeyleri, çalgıları çalmak caizdir diye bir şey sözkonusu değildir. Müzik iki kola ayrılır; 1- Allah'ın zikrinden alıkoyan eğlence müziği ki, bu haramdır. 2- Nikahta, sevinçli hallerde, günlerde çalınan tef gibi mübah çalgılardır. Aynı zamanda insanın dikkatini iç alemi istikametinde toplanmasını sağlayan kısım da bu kabildendir. İşte tasavvuf ehlinin müziği bu şekildedir. Fakat esasen hakiki Hak dostları çalgıları çalmazlar. Şayet öyle bir durum olsa da kendilerinden geçerek çalmışlardır. Nitekim İmam-ı Haremeyn şöyle der:

سئل عما اعتاده الصوفية من عقد حلق الذكر والجهر به في المساجد هل فيه كراهة أم لا؟ فأجاب بقوله: لاكراهة فيه وأما التصفيق باليد وضرب الدف

479- Aynı eser C. S.

والرقص في حال الذكر فليس بمطلوب، نعم من غلبه حاله وخرج عن اختياره فلا لوم عليه.

"(İmamı Haremeyne) sofilerin mescidlerde zikir halkasını teşkil ederek açıkça zikir etmeyi adet etmeleri mekruh olup olmadığı sorulmuş, o da mekruh değildir, diye cevap vermiş. zikir yaparken el çırpmak, tef çalmak ve oynamaya gelince; bu matlub, doğru değil, dinen istenmeyen makbul olmayan bir şeydir. Evet her hangi birisi kendisinden geçip, ihtiyari (iradesi) dışında oynar, tef çalar, el çırparsa kendisine gelinceye kadar yaptığından dolayı kınanmaz. (Yani öyle bir hal olunca ne yaptığının farkında olmadığı için tef çalması, oynaması, el çırpması gibi durumlar ondan meydana gelebilir. Dolayısıyla şer'an kınanmaz. Fakat öyle bir durum olmazsa doğru değildir. Özellikle zikir, okumak gibi hallerde hiçte olmamalıdır.)"(480) Hatta aynı eser şöyle devam eder:

أما الرقص والتواجد فأول من أحدثه أصحاب السامري لما اتخذ لهم عجلا جسدًا له خوار فقاموا يرقصون حوله ويتواجدون وهو دين الكفار وعباد العجل.

"Oynayıp zıplamak, vecdeye gelme (adetini) gelmeyi ilk icad eden Samiri'nin arkadaşlarıdır. Samiri onlara böğüren bir buzağı heykeli ortaya koyunca hemen kalkıp etrafında oynayıp vecde (şiddetli sevgi) gösterdiler. İşte bu kâfirlerin, buzağa tapanların icad ettikleri âdetleridir."(481)

Müslümanların şiarı vekardır, sükunettir. Peygamber (a.s.)'ın sahabesiyle oturdukları mecliste büyük bir sükunet hakimdi. O kadar ki sanki başlarında bir kuş olup ta ufak bir kımıldama ile kuşun uçacağından endişe ederek büyük bir hassasiyetle ses-seda çıkarmadan sükuneti, vakarı muhafaza ederlerdi. Yani o nurani, güzide sahabe-i kiram güruhunda ne bir cezbe ne de raks gibi bir şey söz konusu idi. Onlar birer deniz misali olduklarından öyle bir hareket, infial onlardan zuhur etmezdi. Ancak havsalamız dar olduğundan ufak bir çeşme misali azıcık bir şeyin girmesiyle rengi değiştiği gibi bizden de ufak bir infialden dolayı cezbe gibi haller zuhur edebilir. Kendi kendini kayıp eden zatın oynaması, tef çalması gibi şeyler yapması muaf olabilir. Allah (c.c.) onu affeder inşallah. Aksi halde caiz değildir.

Eğlence için çalınan davulun ücreti hakkında Fetavayı Hindiye c. 4, s. 450'de şöyle der;

رجل استأجر رجلاً ليضرب الطبل إن كان للهو لايجوز وإن كان للغزو أو القافلة يجوز.

480- Kurretü'l-Ayn, S. 251-52
481- Kurretü'l-Ayn, S. 251-52

"Eğer bir kimse bir adamı davul çalması için icarlarsa, bakılır: Eğer eğlenmek, oynamak için olursa caiz değil, harb veya kervan için olursa caizdir."(482)

Diğer bir hadisi şerifte mealen şöyle buyrulmaktadır:

"Bu evlenme işini (halka) duyurun. Nikah akdini de mescidlerde kıyınız ve bunun için def çalınız."

Ne yazık ki Avrupalılar kiliselerde nikâhlarını kıydıkları halde biz hakiki olan dinin mensubları sazlı, cazlı düğün salonlarında nikâh akdimizi yapmaktayız. Her işlerimizde taklitçi olmuşuz, esir olmuşuz. Allah bizi esaretten kurtarıp, hakiki laik olduğumuz liderlik makam ve mevkimize ulaştırsın. Amin. Yakın tarihte Yunanistan meclisi, parlamenterleri nikahların salonlarda kıyılması için bir karar aldılar. Fakat hemen papazlar bu kararı protesto ederek bozdurdular. Evet onlar dine karışamazlar, fakat din onlara karışır. Yani din adamları üst düzeydeki adamlara karşı salahiyet ve itibar sahibidirler. Bizdeki durumun nasıl olduğunu değerli okuyucularımın takdirlerine bırakıyorum.

Yukarda yazdığımız Şirâtül-İslam adlı eserin de ifade ettiği gibi eskiden çalınan defler (Gırbal = kalbur) şeklinde olup bir yüzü deri ile kaplı idi. İşte ulemanın bir kısmının buna cevaz verip bir kısmının da caiz görmeyerek ihtilaf etmişlerdir. Fakat şimdiki tefler her iki yüzü deri ile kaplı olması ile beraber birçok günahlarla karışık çalındığı ve kadın, erkek toplanıp, hoplayarak, zıplayarak içki içerek bir çok günahlara mucib olduğu için ulemanın ittifakı ile haram olup, şüphe söz konusu değildir.

Cezeri aynı eserde şöyle devam eder:

ويكره تحريمًا عند الحنفية اللعب بالنرد والشطرنج وضرب الأوتار من الطنبور والرباب والقانون والمزمار والبوق ونحو ذلك.

"Hanefiler'e göre: Tavla, satranç ile oynamak tahrimen mekruh olduğu gibi çalgı teli (yay) tanbur, rebap (kemençe), kanun, zurna, kaval, kılarnet, boruzan ve benzeri çalgıları çalmak tahrimen mekruhtur."(483)

Yani harama yakın olan mekruh kısmındandır. Demek oluyor ki, bu tür şeyler mübah değildir. Hatta milletin mübtela olduğu satranç ile oynayanın şahitliği dahi kabul olunmaz. Ancak Şafiî'ye göre fazla mübtela olmamakla beraber ara sıra ve şartsız, kumarsız olarak oynamak aklı kullanmağa sevkedip, savaş stratejisini öğrettiği için caizdir.

Fakat genellikle bu amacın dışına çıkıldığı ve değerli zamanları alıp götürdüğü için müctehid imamlarımızın çoğu haram veya harama yakın mekruh ola-

482-
483- El-Fıkhu alel'l-Mezabihi'l-Erbaa, C.2, S. 43.

rak kabul etmişlerdir. Aslında böyle şeylerle gaflete girip aziz ömrümüzü heder etmemeliyiz.

Hatta fetva kitablarımız şöyle derler;

فان العلماء قالوا من يلعب بالشطرنج فهو عدوالله

"Şüphesiz ki ulemamız satrançla oynayan kimse Allah teâlâ'nın düşmanıdır, demişlerdir."(484) Yani Allah Teâlâ'nın sevmediği bir şey işleyib onun zikrinden, namazından gaflete düştüğünden ona karşı isyan bayrağını çekmiş olur. Tabiî ki bu tehdid, Şafii fukahasının ruhsat verdiği ara-sıra oynayanlara değil de onunla mübtela olanlara mahsustur.

Alusi de şöyle der;

وقد شاهدنا كثيرًا ممن يلعب بالشطرنج يجري بينهم من اللجاج والحلف الكاذب والغفلة عن الله.

"Biz gerçekten çoğu zaman satranç oynayanlardan bazılarının aralarında münakaşa, yalan yere yemin ve Allah teâlâ'dan gafleti müşahade ettik." (485)

Çalgı ve ahlak bozucu şeylerin satışı da haramdır. Nitekim şöyle denilir;

ولا يصحّ بيع آلة اللهو المحرمة كالطنبور والعود والبيانو والكمنجة والدربكة وغيرها، ولا بيع كتب الكفر والتنجيم والشعبذة والفلسفة وما فيه التصاوير لاسيما تصاوير النساء المتهتكات وما فيه المحركات للشهوة المحرمة وما فيه الكذب.

"Tanbur, ûd, piyano, kemençe, darbuka ve diğer haram kılınan eğlence, çalgı âletlerin satışı haram olduğu gibi, küfür kitapları ile yıldızname, Şâbeze (göz boyacılık) felsefe ve içinde resimlerin, özellikle çıplak kadınların, gayri ahlâkî müstehcen fotoğrafların bulunduğu, şehevî arzuları kamçılayan ve yalan bulunan şeylerin satışı caiz değildir."(486)

Bundan anlaşılıyor ki, günümüzde satılmakta olan bir çok gazete, mecmua ve megazinlerin alım-satımı caiz değildir. Zira müstehcen resimlerle dolu olduğu gibi nice ahlâk bozucu, dinî inancımızı sarsan şeyler de mevcuttur. Bu tür neşriyat neslimizin ahlâkını bozmaktan başka herhangi bir yararı yoktur.

484- Fetava yı bezzaziye (Hindiyenin kenarı) C. 6 S. 336
485- Ruhul Maani C. 7 S. 16
486- Nihayet'u Tedarib S. 98

Zühayli şöyle der;

وكذلك بيع المعازف (آلات الطرب) لايصح في رأي الجمهور للنهي عن الانتفاع بها.

"Keza çalgı âletlerin satışı cümhur-ı ulemaya göre caiz değildir. Zira onlardan yararlanmaktan men' edilmiştir."(487) Ancak onların kırılıbta ateş yakmakta kullanılmak amacı ile satışları caizdir. Aynı zamanda onları çalmak ve dinlemek de haramdır. Nitekim aynı eser şöyle der;

فيحرم في المشهور من المذاهب الأربعة (الحنفية والمالكية والشافعية والحنابلة) استعمال الآلات التي تطرب كالعود والطنبور والمعزفة والطبل والمزمار والرباب وغيرها من ضرب الأوتار والنيات والمزامير كلّها فمن أدام استماعها ردت شهادتها

"Her dört mezhep (Hanefi, Mâliki, Şafiî ve Hanbeli'nin) meşhur görüşlerine göre ûd, tanbur, trampet, davul, zurna, rebap (kemençe), yay ve ney gibi nefsi neşeye (ğarkedip insanı Allah'ın zikrinden alıkoyan) bütün çalgı aletlerin kullanılması, çalınması haramdır. Herhangi bir kimse bunları dinlemeye devam ederse (fasık olup) şahitliği redd olunur."(488)

İbni Abidin de bu gibi çalgıların müslümanlara ait olmayıp kâfirlerin işidir diyerek bunları dinlemek caiz olmadığını der. Nitekim ibaresi şudur;

لانهازي الكفار واستماع الدف والمزمار وغير ذلك حرام.

"Bunların hepsi de kâfirlerin adeti ve modasıdır. (Dolayısıyla) davul, zurna ve saire çalgıları dinlemek haramdır."(489) İbni Abidin,

Çalgılar toplum yapısında büyük yaraları açar; ibadetten, zikirden, çalışmadan mahrum eder. Çalgılarla mübtela olan bir çok millet ve kavimlerin dünyada da sefalete sürüklendikleri tarihen sabittir. Zühayli devamen şöyle der; haram olduğuna delil ise Allah (c.c.)'nın şu âyet-i kerîmesidir;

487- Elfıkhülislami C. 4 S. 506
488- Elfıkhülislami C. 4 S. 506
489- İbni Abidin C. 5 S. 253

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِى لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾

"İnsanlardan bir kısmı, bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu (Allah sözünü) eğlence edinmek için sözün alaylı (güldürücü) olanını edinir. İşte onlar için aşağılayıp rüsvay edici bir azap vardır." (Lokman: 6) (490)

قال ابن عباس انها الملاهي.

"İbnu Abbas (âyette geçen) "Lehvel-hadis"i (çalgılar demektir, diye tefsir etmiştir.)"(491) Yani bir kısım kimseler vardır ki, saz-caz ile insanları Allah'ın yolundan, zikrinden, ibadetinden alıkoyarlar.

SAZ-CAZ'IN BULUNDUĞU DÜĞÜN SALONLARINDA KUR'AN-I KERÎM'İ OKUMAK

Dikkat edersek, hemen anlarız ki, günümüzdeki müslümanların düğün ve sünnet merasimi icra ederken önce mevlid ve Kur'ân okutmakta, sonra saz-caz ve içki gibi eğlenceleri düzenlemektedirler. Halbuki öyle bir ortamda Kur'ân-ı Kerîm'i okumak küfürdür. Zira öyle bir durumda Hz. Kur'ân'ı küçümseme söz-konusudur. Nitekim şöyle denilir;

والمجلس الذي اجتمعوا فيه للغناء والرقص لايقرأ فيه القرآن كما لايقرأ في البيع والكنائس لانه مجمع الشياطين.

"Şarkı söylemek, oynamak, göbek atmak, çalgı çalmak için toplanılan bir mecliste Kur'ân-ı Kerîm okunmaz. Nasıl ki kilise ve havralarda okunmazsa... Çünkü o gibi yerler şeytanların (at oynattığı) meclisleridir."(492)

Çalgı, dans ve benzeri günahların işlendiği bir ortamda Kur'ân-ı Kerîm'i okumak küfürdür. Aynı eser aynı (c. s.) şöyle delil getirir;

490- Elfıkhülislami aynı C. S.
491- Elfıkhülislami aynı C. S.
492- Fetava-yı Hindiye C. 6 S. 338

«لاستخفافه»

"Çünkü (öyle bir yerde Kur'ân-ı Kerîm'i okumak) onun küçümsenmesi sözkonusudur." (493)

Dolayısıyla bu gibi yerlerde Kur'ân-ı Kerîm'i okuyanın, okutanın imanları tehlikededir. Allah korusun. Amin. Zaten asıl gayeleri çalgı çalmak, eğlenmek, göbek atmak, hoplamak, zıplamaktır. Bir de adet yerini bulsun diye hocaları çağırıp Kur'ân-ı Kerîm'i ve mevlid-i şerifi okuturlar.

Meslektaşlarımdan acizane ricam, kutsal kitabımızı öyle rezaletin işlendiği yerlerden uzaklaştırıp, öyle yerlere davet edenlere red cevabı verip gereken dersi vermeleridir. Çünkü gitmedikleri takdirde hem onların hatalı uygulamada bulunduklarını hatırlatarak kurtuluşlarına sebep olur, hem de Hz. Kur'ân'ın kadrını muhafaza etmekle bizzat kendileri de kurtulmuş olurlar. Hz. Kur'anın şefaatini hak etmiş olurlar.

TÜRKÜ ÇAĞIRMAK

Nağme ile şiir, şarkı söylemek içki, kumar ve fuhuş gibi kötülükleri teşvik edici veya şehvet uyandırıcı nitelikte olduğu takdirde haramdır. Keza bir zalimi veya bir kadını överse haramdır. Aksi takdirde beis yoktur. Ancak çalgılı âletlerle olursa mutlaka haramdır. Fıkıh kitablarımızda şöyle denilir;

ونصوا علي ان التغني للهو أو لجمع المال حرام بلا خلاف.

"(Düğünler hariç) eğlence için veya kazanç sağlamak için türkü çağırmanın haram olduğuna (ulema) ittifaken kesin hüküm vermişlerdir."(494)

Böyle bir durum olmazsa caizdir. Hatta faydalıdır. Nitekim şöyle denilir;

وقال بعض الحكماء: الصوت الشجي يوصل إلى نعيم الدّنيا والآخرة لأنه يؤنس الوحيد ويريح التعبان ويسلي الكئيب ويحض على الشجاعة واصطناع المعروف.

"Bazı hikmet sahibi kimseler coşturucu hazin seda (insanı) dünya ve ahiret nimetlerine ulaştırır. Zira güzel seda insanın yalnızlığını giderir, yorgunun yor-

493- Fetava-yı Hindiye C. 6 S. 338
494- Fethü'l-Kadir C. 6, S. 482

gunluğunu izale eder, kederli kimsenin kederini ortadan kaldırır, kişiyi cesarete teşvik eder, iyilik yapmaya teşvik eder derler."(495)

Evet edebi şiirlerin fesahat, belağatı öğrenmek, ilmi sahada şiirlerle delil getirmek edebiyatı geliştirmek gibi daha nice faydaları vardır.

Günümüzde Allah (c.c.) ile Resûlullah (a.s.v.)'in meşru ve ibadet olarak güzel kabul buyurdukları evlenme, sünnet ve benzeri ibadet niteliğinde olan güzel âdetler, ibadet ölçülerinin çok dışına itilmiş, daha çok şehevî doğrultuda gönül eğlendirecek bir kalıba sokulmuştur. Tamamen gayri meşru işlerle karıştırılmaktadır.

MEVLANA CELALEDDİN VE ÇALGI

Bu zat'a isnad edilen birçok yalan ve iftiralar vardır. Bu gibi şeyler sırf dünyalık menfaatı elde etmek için bazı kimseler tarafından icad edilmiştir. Nitekim meşhur müfessir Alusi şöyle der;

والأعجب الأعجب انه الف رسائل في اباحة ذلك مما يستعمله الطائفة المنسوبة الى مولانا جلال الدين الرّومي دائرة على ادلة اضعف من خصر شادن يدور على محور غنج في مقابلتهم.

"En şaşılacak şey, gerçekten o ki, (Abdul Gani-en-Nablusi) Mevlana Celaleddin'e mensub olan taifenin kullandıkları (çalgının) mübah olduğuna dair gül tomurcuğunun yörüngesinin üzerinde karşılarında dönen ceylan yavrusunun dönmekte olan belinden daha zayıf delillere dayanan risaleleri yazmış olmasıdır."(496) Ve şöyle devam eder;

ومنها أكاذيب لا أصل لها لن يرتضيها عاقل ولن يقبلها ولا أظن ما يفعلونه الا شبكة لاصطياد طائر الرزق فاياك ان تميل الى ذلك.

"Onların icadları içinde aslı astarı olmayan ve hiç bir akıl sahibinin beğenmediği ve kabul etmediği bazı yalanlardır ki, rızkın kuşunu avlamak için (dünyalık menfaatını elde etmek) için (o zata mensub) bir şebekenin öyle (çalgılı,

495- Tekmile İbni Abidin, C. 1, S. 107.
496- Ruhul Mani C. 28 S. 106

rakslı) şeyleri icad ettiklerinden başka bir şey olmadığını zannediyorum. Sakın ha öyle bir şeye gönül verme." (497)

Evet daha önce de bahsettiğimiz gibi bazı ehl-i tasavvufun raks (oynamak) sağa, sola eğilmekle zikr ederler. Fakat caiz değildir. Nitekim şöyle denilir;

عن القرطبي اجماع الأئمة على حرمة هذا الغناء وضرب القضيب والرّقص.

"Kurtubî'nin beyanatına göre bu gibi şiir, türkü çağırıp saz çalmaları, sıçrayıp çökerek oynamanın haram olduğunda ümmetin icmaı vardır."(498)

Ama cezbe vardır, onu inkâr etmemek gerekir. Buna ilerde tasavvufla ilgili hazırlayacağım risalede açıklamak isterim. İnşallah. Yalnız şurada meşhur Cizreli, Allah'ın aşıkı olan zatın meşhur aşk divanındaki şu beytine ve İbni Abidin'in kaydettiği bir şiire yer verip bu konuyu noktalamak isterim;

جذبیا سیرو سلوکی بی محبت نابتن
جهدیا بی عشق وحب چندان بکی بی فایدبو

"Seyr-u sülukun cezbesi muhabbetsiz olamaz. Her ne kadar çalışsan çalış içinde aşk ve muhabbet olmadıkça faydasız ve neticesizdir." (499)

İbni Abidin de buna değiniyor ve şöyle kaydediyor: "Değil ki ayak üstünde dönüp cezbeye gelmek, hakiki mâşuk için kafa üstünde dönüp cezbeye gelmeye layıktır." Nitekim aynı eser Allame İbni Kemal'in bu konudaki şu şiirini kaydederek şöyle devam eder;

مافي التواجد ان حققت من حرج ولا التمايل ان اخلصت من بأس
فقمت تسعى على رجل وحق لمن دعاه مولاه ان يسعى على الرأس.

"Eğer tahkik edersen, vecde gelmek (aşk alametini belirtmek)'te bir beis yoktur. Keza ihlasla sağa-sola eğilip (cezbeye) gelmekte de bir sakınca yoktur. Sen (aşka gelip) ayağın üstünde kalkıp oynuyorsun, aslında Mevlası tarafından çağırılan kimsenin (değilki, ayağının üstünde) başının üstünde, kalkıp koşması gerekir."(500)

Şafiî fıkhında Envârü's-Salikîn adlı eser şöyle der;

497- Ruhul Mani C. 28 S. 106
498- İbn Abidin C. 3 S. 307
499-
500- İbni Abidin C. 3 S. 308

وأما الغناء مع الآلات كالطنبور والصنج والرباب وسائر المعازف أي الملاهي من الأوتار والمزامير يحرم استماعه قصدًا ولو قرع سمعه و لم يقصد لم يحرم والورع التحامي عنه ولا يحرم اليراع والدف وان كان فيه جلاجل وقيل يحرم.

"Ama tanbur, çengi tel, kemençe, kaval, zurna vs. çalgı âletleri ile söylenen şarkı, türküyü kasden dinlemek haramdır. Şayet kulağına gelib te kasden dinlemezse haram değildir. Fakat (mümkün mertebe) ondan korunmak takvaya daha uygundur. (Yalnız) ney, kaval, zilli olsa dahi tefin çalınması caizdir, bir görüşe göre de haramdır." (501)

Aynı eser şöyle devam eder;

ولا يحرم الرقص الا أن يكون فيه تكسر وتثن.

"İleri geri, adım atmaksızın, sağa sola eğilip bükülmeden (haram çalgılarla olmamak şartı ile) sadece oynamak haram değildir."

ERGİNLİK ÇAĞINA YETİŞMEMİŞ ÇOCUĞUN ALIŞ-VERİŞ YAPMASI

Cezerî şöyle der;

الشافعية قالوا: لاينعقد بيع الصبي سواء كان مميزًا او غير مميز ولو اذن له الولي.

"Şafiîye göre ergenlik çağına ermeyen çocuğun alış-verişi caiz değildir. İster alış-verişte aldanmayan mümeyyiz olsun, ister olmasın ve ister velisi ona izin vermiş olsun, ister vermesin fark etmez."(502) Öyle bir durumda Şafiî olan zat velisinin izin verdiği mümeyyiz aldanmayacak kadar kârını, zararını bilen çocuğun alış-verişini caiz gören İmam-ı Azam'ı taklit etmesi yerinde olur.

501- Ehvar C. 1 S. 412
502- Elfıkhualelmezahibilerbaa C. 2 S. 16

GAİP OLAN, YAHUT GÖRÜNMEYEN ŞEYİN SATIŞI

Hanefi'ye göre gaip bir malın satışı caizdir. Nitekim şöyle denilir;

قال الحنفية: يجوز بيع العين الغائبة من غير رؤية ولا وصف فاذا رآها المشتري كان له الخيار فان شاء انفذ البيع وان شاء رده.

"Hanefi'ye göre görülmeden ve nitelendirilmeden gaip bir malın satışı caizdir. (Müşteri o malı gördüğü zaman muhayyerdir isterse o satışı geçerli kılıp (kabul eder), dilerse de reddedebilir." (503)

Fakat Şafiî'ye göre caiz değildir. Nitekim aynı eser aynı yerde şöyle der;

وقال الشافعية في الأظهر عندهم لايصح مطلقًا بيع الغائب وهو مالم يره المتعاقدان او أحدهما وان كان المبيع حاضرًا لما فيه من الغرر.

"Şafiîler'e göre; en açık görüşlerinde şöyle denilmektedir: Hazır olmayanın (gaibin) satışı mutlak surette sahih değildir. Hazır olmayan şeyden kasıt ise, bayii ve müşterinin her ikisinin görmediği şeydir; velev ki satılan şey ortada bulunsa bile. Çünkü bunda bir aldanma sözkonusudur."(504)

Fakat Şafiî Mezhebi'nde de bu tür satış bir görüşe göre caizdir. Nitekim şöyle denilmektedir;

والثاني يصحّ اذا وصف بذكر جنسه ونوعه ويثبت الخيار للمشتري عند الرؤية وإن وجده كما وصف.

"Şafiî Mezhebi'nin açık olmayan görüşüne göre ise satılık malın cinsi ve türünün anlatılmasıyla satışı caiz olur. Ancak müşteri malı gördüğünde her ne kadar anlatılan evsafta da bulsa onun için görme muhayyerliği vardır. (Yani cayabilir)."(505)

503- Elfıkhülislami C. 4 S. 462
504- Elfıkhülislami C. 4 S. 463
505- Muğnilmuhtac C. 2 S. 18

MÜSLÜMAN OLMAYAN KİMSELERE AİT BAYRAM GÜNLERİNDE ŞENLİK YAPMAK VE ÖZEL ALIŞ-VERİŞ YAPMAK

Bilindiği gibi günümüzde "Noel Baba" gibi gayri müslimlere ait gün ve gecesi için müslümanlarımız tarafından kâfirlere uyularak şenlik tertib edilir, özel alış-veriş yapılır, adeta bir bayram havası yaşanır. Bu ise kâfirlerin âdetlerini benimseme kabilinden olduğundan küfre mucibtir. Nitekim şöyle denilir;

وبخروجه الى نيروز المجوس لموافقته معهم فيما يفعلون في ذلك اليوم وبشرائه يوم النيروز شيئًا لم يكن يشتريه قبل ذلك وباهدائه ذلك اليوم للمشركين ولو بيضة تعظيمًا لذلك وبتحسين امر الكفار اتفاقًا.

"Mecusiler'in o günde yaptıklarına uymak onlara iştirak etmek için ilk baharda (onların bayram günü olan) Nevruz gününü (kutlamaya) çıkmakla ve daha evvel satın almadığı bir şeyi o gün almakla ve o, güne saygı göstermek için müşriklere velevki bir yumurta olsa dahi hediye etmekle kişi kâfir olur. Aynı zamanda kâfirlerin yaptıkları işlerini tasvip edip güzel görmekle de ittifaken kâfir olur." (506)

İmam Rabbani Ahmad el-Faruki (k.s.) şöyle der;

وتعظيم الأيام المعظمة عند الهنود وأداء رسوم الأيام المتعارفة عند اليهود مستلزم للشرك وموجب للكفر.

"Hindular'ın büyük (kutsal) bildikleri günlere saygı göstermek, yahudilerce bilinen günlerin âdetlerine uymak küfrü icab ettirip, şirki gerektirir." (507) Yani Hindular'ın önem verdikleri günlere saygı göstermek, yahudilerce kutsal sayılan günlerde âdet olan hediyelerle hediyeleşmek küfrü gerektiren şeylerdendir.

İşte şuursuz bazı müslümanlarımız büyük bir gaflet içinde bu gibi küfür âdetlerini icra edip birbirlerine tebrik gönderirler, hediyeleşirler. Aynı eser aynı yerde şöyle devam eder;

506- Fetava-yı Hindiye C. 2 S. 277
507- Mektubat C. 3 S. 55

كما ان جهلة اهل الاسلام خصوصًا طائفة نسائهم يؤدون رسوم أهل الكفر في أيام دوالى الكفار ويجعلونها عيدهم ويرسلون الى بيوت بناتهم واخوانهم هدايا كهدايا اهل الشرك ويصبغون في ذلك الموسم ظروفهم مثل الكفار ويملؤنها بالأرز الأحمر ثم يرسلونها هدايا ويعتنون بهذا الموسم كمال الاعتناء وكل ذلك شرك وكفر بدين الاسلام.

"Nitekim müslümanların cahilleri, bilhassa kadın kısımları kâfirlerin belli günlerinde küfür merasimini icra etmektedirler. Bunları kendileri için de bayram kabul edip kızlarının ve kardeşlerinin evlerine onların birbirlerine verdikleri hediyelerine benzer hediyeler yollamaktadırlar. Zarflarını (kablarını) dahi küffar gibi o mevsimde boyarlar. Ayrıca onları kırmızı pirinçle doldurduktan sonra yollarlar. O mevsime de tam manası ile itina (önem) verirler. Bütün bu anlatılanlar şirktir ve Allah'ın dinine karşı küfürdür."(508)

İmam-Rabbani'nin bu beyanatına baktığımız ve dikkatle okuduğumuz takdirde hemen anlarız ki, yılbaşı; Noel Baba gibi putperestlerden, gayri müslümlerden kalma kâfirlere ait bayram günlerinde onlara ayak uydurmak, o günlerde şenlik yapmak ve o günlere önem vererek çoluk-çocuğumuza bir bayram havasını estirerek giyecek ve yiyecek almak küfürdür. Bazı tarihçilerin kaydettiklerine göre 25 Aralık'ta Nemrud'un annesi Semuramis Nemrud'un gerçekten ölmediğini sembolize etmek maksadıyla evleri, sokakları ve caddeleri süslermiş, onun yeşil ağaçları sevdiğinden ruhunun ağaçlara geçeceğine inanırlarmış. Bunun doğum günü şimdi hıristiyanlar tarafından kutlanmakta olan yıl başına rastlıyor. Evet Hıristiyanlık alemindeki bu gibi adetler hediyeler dağıtan Noel Baba gününü kutlamak İslamiyetle alâkası olmadığı gibi, katiyyen Hıristiyanlıkla da alâkası yoktur. Bazı müslümanlar o gece çocuklarının yastıklarının altına bir şeyler koyarlar. Sabah olunca işte Noel Baba size hediye göndermiş derler. Bu ne acı bir şey!

Peygamberimiz (a.s.v.)'ın Mekke-i Mükerreme'den Medine-i Münevvere'ye hicrete azim ettiği Muharrem ayının ilk günü müslümanların yılbaşı sayılır. Neslimize o günün ehemmiyetini anlatıp o günü kutlamamız gerekirken maalesef kâfire ait gün ve geceleri saz, caz ve içki ile kutluyoruz. İşte bundan da anlaşılıyor ki İslâmî prensiplerden ne kadar uzak kaldığımız açık bir gerçektir. Zaten bir müslümanın böyle yabancı cereyanlara kapılması asla tasavvur edilmez. Olsa olsa öyle gün ve gecelerde nefis muhasebesini yaparak geçirmiş ol-

508- Mektubat C. 3 S. 55

duğu koskoca yılın günahlarlamı yoksa sevablarla mı geçirdiğini için için düşünerek göz yaşlarını döker. Ne yazık ki öyle günlerde, gecelerde körpe çamlar devrilir, körpe dimağlara batıl adetler yerleştirilir, hindiler kesilerek mezeler hazırlanırken İslâmî, millî örf-adetlerimizin de tıpkı başları kesilerek katledilmekte ve yavrularımızın körpe dimağlarına küfür adetleri yerleştirilmektedir. Zira kafirler gibi öyle geceler müslümanca tevbe, istiğfarla değil de, saz-caz, içki-kumar ile gafletle kutlanmaktadırlar.

Evet yılbaşı Hristiyanlarca Hz. İsa'nın doğum günü olarak kabul edilen gündür "Noel" baba ise efsanevi bir masal kahramanı olduğu halde yukarıda kayd ettiğim gibi onun gerçekten yaşamış ve zamanla efsaneleşmiş bir kişi olduğunu iddia edenler bulunmakta, iddia edenlerin tarihi bir belge ve ilmi bir dayanağı yoktur. Olsa dahi islami anlayışla hiç bir ilgisi yoktur.

"Noel" denilen bu yortuyu Katolik ve Protestanlar 25 Aralık'ta, Ortodokslar ise, 6 Ocak'ta kutlamaktadırlr.

Görüldüğü ve duyulduğu gibi batıda tatil 24 Aralıkta başlayıb 1 Ocak'ta sona eriyor. Hristiyan alemi Hz. İsa'nın doğum yıl dönümü inancı ile özel yemekler yaparak, eğlenceler düzenleyerek, ayinlere katılarak kutlarlar.

Daha önce arz ettiğim gibi, aslında bu adet putperestlerden kalma bir adettir. Zira Allah teâlânın kesin yasakladığı bir fiil ile iştiğal etmek, bir peygamberin doğum yıl dönümünü haram fiil ve davranışlarla kutlamak Cenab-ı Hak tarafından gönderilen hiç bir semavi dine asla yakışmaz.

Ne yazık ki, biz kâinatın efendisi Hz. Muhammed Mustafa (A.S.)'ın ümmeti olarak ilim ve fazilet sahasında herkese örnek ve rehbetr olacağımız yerde küfrün ve kâfirin örf ve adetlerini canlandırarak körü-körüne batının taklidçisi olduk. Resulullah (A.S.)'ın "Bir topluma benzemeye özenen kişi onlardan sayılır." hadis-i şerif gibi bir çok şer'i hükümleri ve bize yakışan değerlerimizi, kültürümüzü, örf, adetlerimizi unuttuk.

Yılbaşı yaklaştığı zaman özellikle büyük şehirlerimizde Müslümanlara ait bir çok mağazaların, hatta bazı evlerin Noel baba ve Noel ağaçları ile süslendiğini görüyoruz. Vitrinlerde Noel baba kuklaları boy göstermektedir. Ve yılbaşı için hediyelik eşya almaya gelen müşterilere Noel baba giysili tezgahtarlar hizmet veriyorlar. Hatta müslüman çocuklarını kucaklarına alarak hatıra fotoğrafı çektiriyorlar. Ana okulu ve kreşlerde yılbaşı dolayısıyla çocuklara özel eğlence ve proğram hazırlanır, Noel baba giysili bazı kimseler tarafından hediyeler dağıtılıyor, Noel yortusu dolayısıyla bir çok ağaçlar kesilir, işlek caddeler süslendirilir. Yukarıda anlattığım gibi Nemrudun Annesi "Oğlum Nemrud ağaçları severdi, onun ruhu bu ağaçlara girecek" diye evleri ve sokakları ağaç dalları, yaprakları ile süslendirirdi.

İşte bütün bu gibi kafirin adetlerine özenti ve çabalar bizi biz yapan dini ve milli değerlerimizden koparmaya yönelik faaliyetlerdir. Dolayısıyla bu gibi faaliyetlere karşı son derece hassas ve dikkatli olmamız gerekir. Aksi takdirde hem dünyamız hem de dinimiz gider. Gazeteler 1992'de yılbaşı münasebetiyle avıra-zıvıra yapılan masrafların yekünü 5 trilyondur diye yazdılar. Yazık değil mi? Bu paralarla birçok fabrikalar kurulamaz mıydı? İş sahaları açılamaz mıydı? Dolayısıyla fakir fukara sıkıntılardan kurtulup ekonomimizde canlılık meydana gelmez miydi?

Şu ata sözümüzü de kayd edelim. "Su kayb olursa onu derede rüzgar kayb olursa onu da tepede" bulabileceğimizi hatırlatan bu söz, ama bir millet örf-adetini ulvi değerlerini kayb ederse onu hiç bir yerde bulamaz. Bundan dolayı başımızdaki belalar eksilmiyor. Nitekim bir şair şöyle der: "Yıldırım düşmek için ekser mualla tak arar. Herkese gitmez bela erbab-ı istihkak arar."

PİYANGO BİLETİ

Bu kesinlikle haramdır. Zira piyango kumarın bir çeşididir. Cahiliyet döneminde buna benzer bir kumar vardı. Nitekim Allah (c.c.) şöyle buyurur;

﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رِجْسٌ مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ فَاجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ إِنَّمَا يُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُوقِعَ بَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَآءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِاللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ فَهَلْ أَنْتُمْ مُنْتَهُونَ﴾

"Ey iman edenler! (Aklı gideren her) içki, kumar, (tapınmak ve saygı duruşu için) konulan dikili taşlar (ve benzeri şeyden yapılan put)lar ve fal okları şeytan işi murdar şeylerden başkası değildir. O halde bunlardan kaçınıp sakının ki, kurtuluşa eresiniz. Şeytan içki ve kumar hususunda ancak aranıza düşmanlık ve kin sokmak ve sizi Allah'ı anmaktan, namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçersiniz değil mi?" (509)

Kur'ân-ı Kerîm bu âyetlerle kumar, tapınmak ve saygı duruşu için dikilen putları bir arada zikredip eşdeğerde tutuyor ve hepsine birden pis, murdar damgasını vuruyor. Yani tiksindirici, iğrenç ve zararlı olup hem maddî hem de manevî hayatı yok eden, zehirliyen kötü şeylerdir.

509- Maide /90 - 91

Müfessir-i kiram şöyle derler;

كان أهل الجاهلية يجمعون عشرة أنفس ويشترون جزورًا ويجعلون لحمه ثمانية وعشرين جزء ويجعلون لكل واحد من صاحب الأزلام نصيبًا معلومًا للفذ سهم وللتؤم سهمان وللرقيب ثلثة أسهم وللحلس أربعة اسهم وللنافس خمسة وللمسبل ستة وللمعلى سبعة ويجعلون الأزلام في خريطة ويضعونها على يد رجل ثم يجعل ذلك الرجل يحركها فيخرج باسم كل رجل قدحا منها ومن خرج له قدح من أرباب الانصباء يجعله الى الفقراء ولا يأكل منه شيئًا ويفتخرون بذلك ويذمون من لم يدخل فيه.

"Cahiliyet ehli (Resûlullah'a peygamberlik gelmeden) önceki devirde yaşayanlar (piyango kumarına benzer bir kumar oynuyorlardı) şöyle ki on kişiyi toplarlardı ve aralarında bir deveyi satınalırlardı. (Deveyi kesip) devenin etini yirmi sekiz kısma ayırarak ok sahiblerine pay ayırırlardı. (Şöyle ki;) 1- "Fez" namındaki ok'a bir işaret, (yani bir pay) 2- "Tev'em" namındakine iki işaret, 3- "Rakib" namındakinin üzerine üç işaret, 4- "Hils" namındakinin üzerine dört işaret, 5- "Nafis" üzerine beş işaret, 6- "Müsbil" üzerine altı işaret, 7- "Mu'alla" üzerine yedi işaret korlardı. (Diğer kalan Sefih, Menih ve Vağdı denilen okların üzerine bir şey yazmazlardı, yani paysız olarak bırakırlardı.) Ve o okları bir torbaya koyup bir adamın eline verirlerdi, o da iyice karıştırıp, çalkalardı, sonra her birisinin adına birer ok çekerdi, kendisine üzerinde pay işareti bulunan ok çıkan kendi hissesini fakirlere bağışlayıp, ondan bir şey yemezdi ve bununla iftihar eder, buna katılmayanı da yererlerdi."(510)

İşte böylece cahiliyet devrinde piyango kumarına benzer oyun şekilleri vardı. Bu gibi şeyler kesinlikle haramdır ve bu yolla kazanılan servet haramdır. Binaenaleyh böyle maldan sevab niyetiyle bir fakire verilirse küfre sebebiyet verir. Zira Allah'ın haram kıldığı bir şeyi mübah saymak, ondan sevab beklemek küfürdür. Cenab-ı Hak (c.c.) ancak helâl servetten verilen sadakayı kabul buyurur. Evet, hali-hazır mevcut bütün kumar çeşitleri haramdır.

Ne yazık ki bu devirde yaşayan bazı müslüman kardeşlerimizin büyük bir gafletle Allah'ın kesin haram kıldığı halde hemen hemen birçokları yıl başı münasebetiyle piyango biletini almaktadırlar. Ne garib bir şey ki, bazı kimseler cahiliyet dönemindeki insanlar gibi şöyle derler; "bize şayet birşey çıkarsa çok hayır hasenat yapacağız."

510- Şeyhzade C. 2 S. 92

Allah (c.c.) bize ve bütün kardeşlerimize şuur ve izân versin. Amin. Bilmiyorlar mı ki Allah (c.c.) haramı kabul etmez.

Bir de satışta muhayyerlik konusunu işleyen Zühayli'nin beyanıtını aynen nakledelim:

الخيارات

MUHAYYERLİKLER

ومعنى الخيار أن يكون للمتعاقد الخيار بين امضاء العقد وعدم امضائه بفسخه.

"Muhayyerliğin manası akdi yapan kimsenin akdi geçerli kılmakla feshetmek suretiyle geçerli kılmamak serbestliğine sahip olması demektir."(511) Aslında şartlarına haiz bir alış-verişin geçerli olup, feshetme serbestliği olmamalıdır. Ancak İslâm dini alıcı ve satıcının arasında herhangi bir kin, düşmanlık olmasın diye her iki tarafa merhameten onlara muhayyerlik hakkını vermiştir.

Şurada önemli muhayyerliklerden bahsedelim; onlardan birisi;

خيار المجلس هو أن يكون لكل من العاقدين حق فسخ العقد ما داما في مجلس العقد لم يتفرقا بابدانهما أو يخير احدهما الاخر فيختار لزوم العقد، ومعنى هذا ان العقد لايلزم الاّ بانهاء مجلس العقد بالتفرق او بالتخيير وليس ذلك في كل العقود وانما في العقود اللازمة من الجانبين فقط القابلة للفسخ وهي عقود المعاوضات المالية كالبيع بانواعه وصلح المعاوضة والاجارة، لأن الدليل المثبت له وهو الحديث ورد في البيع فيقاس عليه ما في معناه من عقود المعاوضات فقال الحنفية يلزم العقد بالايجاب والقبول ولا يثبت فيه خيار المجلس لأنّ الله أمر بالوفاء بالعقود في قوله تعالى: ﴿اَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾.

والخيار مناف لذلك فانّ الرّاجع عن العقد لم يف به ولأن العقد يتم بمجرد التراضي بدليل قوله تعالى: ﴿إِلاَّ اَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾.

والتراضي يحصل بمجرد صدور الايجاب والقبول فيتحقق الالتزام من غير انتظار لآخر المجلس.

511- Elfıkhülislami C. 4 S. 519

ولم يأخذوا بالأحاديث الواردة في إثبات خيار المجلس لمنافاتها لعموم هذه الآيات القرآنية.

وتأول الحنفية حديث خيار المجلس: «اَلْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا» بأنه وارد في مرحلة ما قبل تمام العقد فالبيعان معناه المتساومان قبل العقد ان شاءا عقدا البيع وان شاءا لم يعقداه والمراد بالتفرق هو التفرق بالأقوال لا بالأبدان أي ان للموجب ان يرجع عن ايجابه قبل قبول الاخر وللآخر الخيار ان شاء قبل في المجلس وان شاء ردّ وهذا هو خيار القبول والرجوع.

Hıyar-ı meclis (Oturum Muhayyerliği): Meclisteki muhayyerlik akit yapanlardan herbirinin akit meclisinde devam ettikleri, bedenen ayrılmadıkları veya birinin diğerini muhayyer bırakıp da o da aktin lâzım olması cihetini (yönünü) tercih etmediği müddetçe akti fesh etmek haklarının bulunmasıdır.

Bunun manası, akit ancak iki tarafın ayrılarak akit meclisini sona erdirmeleriyle veya birinin diğer tarafı muhayyer kılmasıyla lâzım olur demektir. Bu bütün akitlerde böyle değildir, bu ancak iki taraf için "lâzım" olup feshi mümkün olan akitlerde olur. Onlar da her çeşidiyle satış akdi, bedelli sulh akdi ve kira akdi gibi mali muavaza (karşılıklı) akitleridir. Çünkü iki tarafın meclis muhayyerliğini ispat eden delil ki o hadistir. Satış akdi hakkında varit olmuştur. Satış hükmünde olan muavaza akitleri de satışa kıyas edilir.

Hanefiler'e göre akit icab kabul ile lâzım (gerekli) olur, o hususta meclis muhayyerliği sabit olmaz. Çünkü Allah (c.c.); "Akitlere vefa gösterin" sözüyle akitlere vefa gösterilmesini emretmiştir. Muhayyerlik ise buna ters düşer, zira akitten dönen buna vefa göstermemiş demektir. Sonra akit mücerret rızanın bulunmasıyla tamam olur. Buna delil de Allah (c.c.)'ın şu sözüdür: "Aranızda karşılıklı rızaya dayanan ticaret hali müstesna, mallarınızı batıl ile aranızda yemeyin." Rıza, mücerret (sırf) icab-kabulün var olmasıyla hasıl olur, dolayısıyla meclisin (satış oturumun) sonunu beklemeden lüzumun kabulu gerçekleşir.

Hanefiler hıyar-ı meclisin (satış oturumun) muhayyerliğinin varlığını ifade eden hadisleri de yukarda geçen âyetlere ters düştüğü için almamışlardır. Hanefiler; "Alış-veriş yapanlar ayrılmadıkça muhayyerdirler." hadisini de akit tamamlanmadan önceki merhale hakkında varit olmuştur diye tevil etmişlerdir.

O halde: "Alış-veriş yapanlar"ın mânâsı "akitten evvel pazarlık yapanlar" şeklinde olur ki, isterlerse akit yaparlar isterlerse terk ederler demek olur. "Ayrılmak"tan maksat da sözlerin ayrılması (konunun değişmesi)'dir, bedenen ayrılmaları değil. Yani icabı yapan isterse diğeri kabul etmeden evvel icabından dönebilir, diğeri de muhayyerdir. İsterse mecliste kabul eder isterse reddeder. Bu da kabul muhayyerliği veya dönüş muhayyerliğidir."(512)

وقال الشافعية والحنابلة المثبتون لخيار المجلس اذا انعقد العقد بتلاقي الايجاب والقبول يقع العقد جائزًا أي غير لازم ما دام المتعاقدان في مجلس العقد ويكون لكل من العاقدين الخيار في فسخ العقد او امضائه ما داما مجتمعين في المجلس لم يتفرقا بابدانهما او يتخايرا ويحدد طبيعة التفرق العرف الشائع بين الناس في التعامل وهذا هو خيار المجلس.

واستدلوا على مشروعيته بالحديث الصحيح الثابت برواية البخاري ومسلم وهو انه ﷺ قال: «اَلْبَيِّعَانِ بِالْخِيَارِ مَا لَمْ يَتَفَرَّقَا اَوْ يَقُولُ اَحَدُهُمَا لِلاٰخَرَ اخْتَرْ»، أي اختر اللزوم.

وأما التفرق فهو ان يتفرقا بابدانهما فلو اقاما في ذلك المجلس مدة متطاولة كسنة او أكثر او قاما وتماشيا مسافة فهما على خيارهما كما قال النووي والرجوع في التفرق الى العادة فما عده الناس تفرقا فهو تفرق ملزم للعقد وما لا فلا.

"Şafiî ve Hanbeli'ler oturum muhayyerliğin varlığını kabul ederler. Akit icab-kabulün mutabakatıyla akdolunduğu zaman, akdi yapanlar akit meclisinde kaldıkça caiz olarak vaki olur, yani akit gerekli değildir. Mecliste toplantı halinde bulunup bedenen ayrılmadıkları veya birbirlerini muhayyer bırakmadıkça iki taraftan her biri akdi devam ettirmekte veya feshetmekte muhayyerdirler. "Ayrılma"nın ölçüsünü de muamelede halk arasında yaygın olan örf tayin eder. İşte aynı meclisteki muhayyerlik budur.

Bunun meşruluğuna dair de Buhari ve Müslim'in rivayet ettiği şu sahih hadis-i şerifi delil getirdiler: "Resûlullah (a.s.) şöyle buyurdular: "Satıcı ve müşteri birbirlerinden ayrılmadıkça veya biri diğerine seç (yani aktin lâzım olması

512- Elfıkhülislami C. 4 S. 250-51.

yönü seç" demedikçe muhayyerdirler. Ayrılmaları ise bedenen ayrılmaları suretiyle olur. Buna göre: O mecliste uzun müddet mesela bir sene veya daha fazla otursalar yahut kalksalar ve beraberce bir müddet yürüseler -Nevevî'nin de ifade ettiği gibi, yine muhayyerdirler. Ayrılma meselesinde örfe bakılır: Halkın "ayrılma" saydıkları ayrılmadır ve akdi lâzım yapar, ayrılma saymadıklarında akdi lâzım (gerekli) yapmaz." (513)

وقال الشافعية: الخيار نوعان: خيار تشه وخيار نقيصة، وخيار التشه ما يتعاطاه المتعاقدان باختيارهما وشهوتهما من غير توقف على فوات امر في المبيع وسببه المجلس او الشرط، وخيار النقيصة سببه خلف لفظي او تغرير فعلي او قضاء عرفي ومنه خيار العيب والتصرية والخلف وتلقي الركبان ونحو ذلك.

وبناء عليه الخيار المشروع عند الشافعية ستة عشر وهي ما يأتي:

١ـ خيار المجلس لثبوت مشروعيته في الصحيحين.

٢ـ خيار الشرط، وأكثر مدته ثلاثة أيام لثبوت ذلك في خبر البيهقي وغيره فان زاد عليها لم يصح العقد لانه صار شرطًا فاسدًا.

٣ـ خيار العيب عند الاطلاع عليه سواءا كان موجودًا قبل البيع أم بعده وقبل القبض لثبوت ذلك في خبر الترمذي وغيره.

٤ـ خيار تلقي الركبان اذا وجدوا السعر اغلى مما ذكره المتلقي لثبوته في خبر الصحيحين.

٥ـ خيار تفرق الصفقة بعد العقد كتلف احد المبيعين قبل القبض او قبل العقد كبيع حلال وحرام ان جهل الحال.

٦ـ خيار فقد الوصف المشروط في العقد أي وصف بقصد ليخرج غيره كالزنا والسرقة فانه لاخيار بفقده.

٧، ٨ـ الخيار لجهل الغصب مع القدرة على انتزاع المعقود عليه من الغاصب

513- Elfıkhu alelmezahibilerbaa C. 4 S. 250-51

دفعا للضرر ولطريان العجز عن انتزاعه من الغاصب مع العلم بالغصب.

٩ــ الخيار لجهل كون المبيع مكترى او مزروعًا.

١٠ــ الخيار للامتناع من الوفاء بالشرط الصحيح كشرط رهن او كفيل في البيع.

١١ــ الخيار للتحالف فيما اذا اتفقا على صحة العقد واختلفا في كيفيته فيفسخانه او احدهما او الحاكم ان لم يتراضيا.

١٢ــ الخيار للبائع لظهور زيادة الثمن في المرابحة فلو قال البائع اشتريت هذا بمأة وباعه بمأة وربح درهم لكل عشرة ثم زعم انه كان اشتراه بمأة وعشرة وصدقه المشتري ثبت الخيار.

١٣ــ الخيار للمشتري لاختلاط الثمرة المبيعة بالمتجددة قبل التخلية ان لم يهبه البائع ما تجدد.

١٤ــ الخيار للعجز عن الثمن بان عجز عنه المشتري والمبيع باق عنده لثبوت ذلك في الصحيحين.

١٥ــ الخيار لتغير صفة ما رآه قبل العقد وان لم يكن عيبًا.

١٦ــ الخيار لتعيب الثمرة بترك البائع السقي بعد التخلية.

"Şafiîler'e göre (muhayyerlik) iki türlüdür: Birisi "arzu (teşehhi muhayyerliği" diğeri de "eksiklik (nakisa) muhayyerliği"dir. Arzu muhayyerliği, akdi yapan tarafların kendi arzuları ile satılan şeyde gecikme olmayıp fırsatı kaçırmamak için aralıksız olarak alıp vermeleridir. Bunun sebebi ise, meclis yahut şarttır. Nakisa (eksiklik) muhayyerliğinin sebebi ise, lafzî bir farklılık yahut fiili bir tağrir (aldatma, tehlikeye maruz oluş) yahut örfî bir hükümdür. Hıyar-ı ayb (ayb için muhayyerlik) tasriye (müşteriyi çok süt verdiğini zannedip aldatmak için hayvanın meme uçlarını bağlanması) hulf (sözde durmamak), kafileleri (kervanları) karşılamak vb. şeylerde olur.

Buna göre Şafiîler'ce meşru olan muhayyerlikler aşağıda gösterilenlerdir.

1- Meclis muhayyerliği: Bunun meşru olduğu buhari ile Müslim'deki hadislerde sabittir.

2- Şart muhayyerliği: Bunun azami süresi üç gündür. Çünkü Beyhaki ve başkalarının rivayetinde bu böylece sabit olmuştur. Eğer daha fazla söz konusu edilecek olursa, akit sahih olmaz, çünkü bu fasit bir şart olur.

3- İster satıştan önce bulunsun isterse sonra bulunsun; isterse de kabzdan önce olsun, ona vakıf olunması halinde, (yani bilmesi halinde) kusur muhayyerliği. Bu da Tirmizî ve başkalarının rivayet ettikleri haberde sabit olmuştur.

4- Fiyatı kendilerini karşılayanın söylediğinden daha yüksek bulmaları halinde (dışarıdan gelip) karşılanan kafilelerin muhayyerliği: Bu muhayyerlik de Buhari ile Müslim'in rivayet ettikleri haberde sabittir.

5- Akitten sonra aktin pazarlığın ayrılması (teferru'kus-safka) muhayyerliği, kabzdan önce satılan şeylerden birisinin telef olması yahut bu telefin akitten önce olması. Müşterinin durumu bilmemesi hâlinde, helal ve haram olan şeyi satması gibi.

6- Akitte şart koşulan niteliğin bulunmaması muhayyerliği, yani maksat olarak gözetilenin olmaması hâlinde söz konusu olan muhayyerlik. Böylelikle bunun dışında kalan zina ve hırsızlık gibi kusurlar kapsama girmemiş olur. Çünkü bunların olmaması ile muhayyerlik söz konusu olmaz. (Yani birisi bir köleyi hırsız, zinakâr olması niteliğini şart koşarsa bu şart nazara alınmaz, muteber değildir.)

7-8- Gâsbın ve akit konusu şeyin gasıbtan (gasbedenden) alınabilme imkanı olmakla birlikte gasbtan haberdar olunmadığı için söz konusu olan muhayyerlik. Bu da zararı defetmek (ve gasbın söz konusu olduğunu bilmekle birlikte), gasıbtan onu almaktan acze düşülebileceğinden dolayıdır.

9- Satılan şeyin kirada yahut ekilmiş olduğunun bilinmemesi dolayısıyla muhayyerlik.

10- Sahih şart ile ödemekten kaçınma dolayısıyla muhayyerlik. Satışta rehin veya kefil şartını koşmak gibi.

11- Tehaluf (yeminleşme) sebebiyle muhayyerlik. Aktin sıhhati üzerinde ittifak edip keyfiyetinde ihtilâf edecek olurlarsa razı olmadıkları takdirde, her ikisi yahut onlardan birisi veya hakim bu akdi fesh eder.

12- Murabaha satışında, semenin=bedelin fazlalığının ortaya çıkması sebebiyle, satıcıya ait olan muhayyerlik: Eğer satıcı: "Ben bunu yüze satın aldım" deyip yine yüze satacak olsa ve her on dirhemden bir dirhem kâr etse, sonra da bunu yüz on dirheme satın aldığını iddia etse, müşteri de bunu tasdik etse, satıcı lahine muhayyerlik sabit olur.

13- Satılan meyvenin tahliyeden önce yeni olan meyveye karışması sebebiyle satıcının da yenilenen meyveyi ona hibe etmemesi hâlinde, müşterinin lehine sabit olan muhayyerlik.

14- Semenden=bedelinden acze düşülmesi dolayısıyla muhayyerlik. Yani müşteri semeni=bedelini ödeyemeyecek durumda olur ve satılan şey de yanında bulunursa bu muhayyerlik sabittir, çünkü bu konuda Buhari ile Müslim'de sabit olmuştur.

15- Akitten önce gördüğü şeyin niteliği değiştiği için -kusur olmasa dahi- sabit olan muhayyerlik.

16- Tahliyeden sonra satıcının sulamayı terketmesi yüzünden meyvede kusurun ortaya çıkması dolayısıyla sabit olan muhayyerlik."(514)

خيار التعيين

خيار التعيين هو أن يكون للعاقد حق تعيين أحد الأشياء الثلاثة المختلفة في الثمن والصفة التي ذكرت في العقد فاذا عين الواحد صار محل العقد معلومًا بعد ان كان مجهولاً بعض الجهالة ولا يثبت هذا الخيار الاّ للمشتري فقط على الرأي الراجح عند الحنفية.

ومنعه الشافعية وأحمد وزفر من الحنفية لجهالة المبيع والمبيع يشترط ان يكون معلومًا.

وأجازه أبو حنيفة وصاحباه استحسانًا لحاجة الناس اليه اذ قد يكون الشخص غير خبير بأحوال المشتريات فيحتاج الى استشارة غيره ليأخذ الارفق والأوفق له وقد يحتاج الشخص الى توكيل غيره بالشراء ويرغب في رؤية الشيء المشتري وهذا معنى معقول وواقعي.

Tayin muhayyerliği;

"Akit içinde zikredilen evsafı ve fiyatın değişik olan birkaç eşyadan birini akit yapanın tayin etme hakkının olmasıdır. Birisini tayin ederse aktin yeri-nisbeten mechul iken malum hale gelir. Hanefiler'de kuvvetli olan görüşe göre bu muhayyerlik sadece müşteri için sabit olur.

514- Aynı eser C. S. 522

İmam-ı Şafii, Ahmet ve Hanefiler'den Züfer satılan mal meçhul olduğu için meşru kabul etmemişlerdir, zira satılık malın malum olması şarttır.

İmam Ebû Hanife ile Ebû Yusuf ve Muhammed'e göre bu halkın ihtiyacı göz önüne alındığında istihsanen caizdir. Çünkü insan aldığı eşyanın durumunu bilmekte ehil olmayabilir, kendisine daha uygun olanını seçmek için beşkasıyla istişare etmek ihtiyacı duyar. Belki de insan satın almak için başkasını vekil etme ihtiyacı duyar ve vekilinin satın aldığını görmek ister. Bu makul bir izahat ve vakıîdir."(515)

Aynı eser şöyle devam eder;

اشترط الحنفية القائلون بخيار التعيين شروطًا ثلاثة لصحته وهي:

١ــ أن يكون الخيار بين ثلاثة أشياء على الأكثر لأن أصناف الأشياء تترواح عادة بين الجيد والوسط والرديء فما زاد عن الثلاثة لايصح فيه الخيار لعدم الحاجة اليه.

٢ــ أن تكون الأشياء متفاوتة القيمة او الوصف وثمن كل منها محدد معين فان كانت الأشياء متحدة القيمة او الوصف فلا معنى للخيار بينها، واذا كان الثمن غير محدد لكل منها كان مجهولاً وجهالة الثمن تفسد البيع.

٣ــ ان تكون مدة الخيار معلومة لاتزيد عن ثلاثة أيام عند أبي حنيفة كخيار الشرط فان زادت على ذلك فسد العقد.

وقال الصاحبان يكفي ان تكون المدة معلومة وان زادت على ثلاثة أيام.

"Tayin muhayyerliğini caiz olduğunu kabul eden Hanefiler bunun sahih olması için şu üç hususu şart koşarlar:

a) Tayin muhayyerliği en çok üç eşya arasında olmalıdır, çünkü eşyalar adeten iyi, orta ve adi olmak üzere üç sınıf arasında değişir. Üçten fazlasında buna ihtiyaç olmadığı için muhayyerlik sahih olmaz.

b) Eşyaların fiyatları veya vasıfları farklı olmalı ve her birinin fiyatı tayin edilmiş olmalıdır. Fiyatları ve özellikleri aynı ise muhayyerliğin bir mânâsı

515- Aynı eser C. S. 522

yoktur. Her birinin fiyatları da tesbit edilmemiş olursa mechul olur, fiyatın mechul olması ise akdi fesada götürür (bozar.)

c) Muhayyerlik müddeti malum olmalıdır; İmam-ı Ebû Hanife'ye göre şart muhayyerliği üç günden fazla olmaz, olursa akdi fesada götürür.

Ebû yusuf ve Muhammed'e göre üç günden fazla da olsa müddetin malum olması yeterlidir."(516)

ينتهي خيار التعيين إما صراحة او دلالة او حكما كان يقول قبلت هذا الشيء دون غيره او تصرف في أحد الأشياء تصرفا يدل على انه اختاره او هلك احد الأشياء تصرفا يدل على انه اختاره او هلك احد الاشياء في يد المشتري بعد القبض فيتعين الهالك مبيعا وعليه ثمنه والآخر يكون امانة في يده يجب رده الى صاحبه.

"Tayin muhayyerliğin sona ermesi: Tayin muhayyerliği açıkça veya delaleten (manen) veya hükmen sona erer. Meselâ: "Şunu kabul ettim başkasını değil" demesi veya eşyalardan biri üzerine onu seçtiğini gösteren bir tasarrufta bulunmasıyla da eşyalardan birini seçmek olur. Veya alınan eşyadan birisinin kabzdan sonra yok olması takdirde yok olan satılmış kabul olunur ve bedelini satıcıya vermek mecburiyetinde kalır. Diğer kalan eşyanın da emanet sayılır, sahibine iadesi gerekir."(517)

Aynı eser şöyle devam eder;

قال أبو حنيفة وزفر والشافعية: ان مدة الخيار لاتزيد على ثلاثة ايام عملا بمقتضى الحديث الذي ثبتت به مشروعية هذا الخيار.

"İmam-ı Ebû Hanife, Züfer ve Şafiî'ye göre gerçekten muhayyerlik müddeti bunun meşruluğunu ifade eden hadis-i şerifin gereğince üç günden fazla olamaz."(518)

516- Aynı eser C. S. 522
517- Aynı eser C. S.
518- Aynı eser C. S.

خيار الشرط هو أن يكون لأحد العاقدين او لكليهما او لغيرهما الحق في فسخ العقد او امضائه خلال مدة معلومة كأن يقول المشتري للبائع اشتريت منك هذا الشيء على أني بالخيار مدة يوم او ثلاثة ايام.

"Şart muhayyerliği akdi yapanlardan birinin veya ikisinin veya onların haricinde birisinin belli bir müddet zarfında akdi feshetme veya devam ettirme hakkının olmasıdır. Meselâ müşterinin satana; "Bu şeyi senden bir gün veya üç gün müddetle muhayyer olmam şartıyla satınaldım" demesi gibi."(519)

يشترط لثبوت خيار العيب بعد الاطلاع على العيب شروط هي:

١ـ وجود العيب قبل العقد او بعده قبل التسليم اي ان يكون قديمًا، فلو حدث العيب بعد التسليم او عند المشتري لايثبت الخيار.

٢ـ جهل المشتري بوجود العيب عند العقد والقبض فان كان عالمًا به عند احدهما فلا خيار له لأنه يكون راضيًا به دلالة.

٣ـ عدم اشتراط المالك البرائة عن العيوب في محل العقد، فلو شرط ذلك فلا خيار للمشتري لأنه اذا ابرأه فقد اسقط حق نفسه.

٤ـ الا يزول العيب قبل الفسخ..

"Ayıbın muhayyerliğinin sabit olmasının şartları: Ayıbın kusurun varlığı görüldükten sonra ayıbın muhayyerliğinin sabit olması için şu hususların bulunması şarttır.

a) Aybın (kusurun) akitten evvel veya akitten sonra teslimden önce var olması lazımdır. Yani ayıb eski olmalıdır. Ayıb teslimden sonra veya müşterinin yanında meydana gelirse ayb muhayyerliği sabit olmaz.

519- Aynı eser C. S.

b) Akit tesellüm, teslim (teslim alma ve teslim etme) sırasında müşterinin aybın varlığını bilmemiş olması lâzımdır. Eğer bu iki vakitte aybın varlığını biliyor idiyse muhayyerlik hakkı yoktur. Çünkü bu onun manen razı olduğunu gösterir.

c) Satıcının akit muhallindeki ayıblardan beri (uzak) olduğunu şart koşmaması lâzımdır. Bunu şart koşarsa müşterinin muhayyerlik hakkı olmaz. Çünkü müşteri, satıcıyı bu hususta ibra ederse (maldaki ayıbtan sorumlu tutmazsa) kendi hakkını düşürmüş demektir.

d) Fesihden evvel ayıb yok olmamalıdır."(520)

Aynı eser şöyle devam ediyor;

ان الحنفية صححوا البيع بشرط البرائة من كل عيب وان لم تعين العيوب بتعداد اسمائها سواء اكان المشتري جاهلا وجود العيب في المبيع ام عالما بعيب المبيع والعيب موجودا قبل البيع ام حادثًا بعده قبل القبض.

"Gerçekten Hanefiler her türlü ayıbtan sorumlu olmamak şartıyla yapılan satış aktini sahih görmüşlerdir. Her ne kadar ayıblar teker teker isimleri ile belirtilmesin, isterse müşterinin malda ayıb olduğunu bilib bilmemesi arasında ve aybın satıştan önce var olmasıyla akitten sonra ve teslim almadan önce meydana gelmiş olması arasında fark yoktur."(521)

وقال الشافعي: يشتمل شرط البرائة العيب الموجود عند العقد فقط لا الحادث بعد العقد وقبل القبض لان البرائة تتناول الشيء الثابت الموجود.

"Şafiî'ye göre beraat (sorumlu olmamak) şartı sadece akit esnasında mevcut olan ayba şamildir, akitten sonra ve teslim almaktan önce meydana gelene şamil olmaz... Çünkü beraat mevcut olan şeyi içine alır."(522)

وقت خيار العيب متى ظهر العيب ولو بعد العقد بزمن طويل اما فسخ العقد بعد العلم بالعيب فورًا او على التراخي ففيه رأيان للفقهاء.

520- Mezkur eser
521- Mezkur eser
522- Mezkur eser

قال الحنفية والحنابلة خيار الرد بالعيب على التراخي ولا يشترط ان يكون رد المبيع بعد العلم بالعيب على الفور فمتى علم العيب فاخر الرد لم يبطل خياره حتى يوجد منه ما يدل على الرضا لأن هذا الخيار شرع لدفع الضرر فلا يبطل بالتأخير.

وقال المالكية والشافعية: يجب الفسخ على الفور بعد العلم بالعيب والمراد بالفور مالا يعد تراخيا في العادة فلو اشتغل بصلاة او أكل ونحوه لايعد متراخيا والسبب في اشتراط الفور هو الا يلحق العاقد الآخر ضرر من التأخير فاذا تأخر في ردّ المعقول عليه بدون عذر سقط حقه ولزم العقد.

"Ayb (kusur) muhayyerliğin vakti: Ayb muhayyerliği ayp ne zaman ortaya çıkarsa o zaman sabit olur, isterse akitten uzun zaman sonra olsun. Ama malın ayıplı olduğu bilindikten sonra aktin feshi derhal yahut gecikmeli üzere olduğu konusunda fıkıh bilginlerin iki görüşü vardır:

Hanefi ve Hanbeliler'e göre ayıp sebebiyle malı geri verme gecikebilir, aybın varlığını öğrendikten sonra derhal malı iade etmesi şart değildir. Aybı öğrenir de reddini geciktirirse rızaya delalet eden bir şey bulunmadıkça muhayyerliği iptal olunmaz. Çünkü bu ayb için muhayyerlik zararı defetmek için meşru kılınmıştır, o halde geciktirme sebebiyle iptal olunmaz.

Mâliki ve Şafiîler'e göre ayıb bilindikten sonra derhal fesh edilmesi lâzımdır. Aceleden maksat örfen geciktirme sayılmayacak şekilde olmasıdır. Meselâ, namazla veya yemekle meşgul veya benzeri şeylerle meşgul olması hâlinde geciktirmiş sayılmaz. Derhal olmasını şart koşmanın sebebi, gecikmeden dolayı satıcının bir zarara uğramamasıdır. Her hangi bir özrü olmadan reddini geciktirirse bu hakkı düşer ve akit lâzım (bağlayıcı) olur."(523)

كيفية فسخ العقد ورد المعقود عليه

اذا كان المعقود عليه ما يزال في يد صاحبه أي قبل قبضه من الاخر فينفسخ العقد بقول العاقد الآخر: «رددت»، ولا يحتاج الى قضاء القاضي ولا الى التراضي باتفاق الحنفية والشافعية، واما ان قبضه المتملك فلا ينفسخ الا

523- Aynı eser C. S.

بالتراضي او بقضاء القاضي عند الحنفية لرفع النزاع الذي قد يقع بين العاقدين سبب احتمال كون العيب جديدًا عند القابض فلا يوجب الرد أو كونه قديمًا عند المالك الأصلي فيوجب الرد.

وقال الشافعية والحنابلة: ينفسخ العقد بقول المتملك: «رددت»، بغير حاجة الى التراضي او قضاء القاضي، كالفسخ بخيار الشرط أو خيار الرؤية.

"(Akdi fesh edip malı geri verme durumuna gelince;)

Eğer mal hâlâ sahibinin elinde bulunuyorsa yani diğeri henüz teslim almamış ise müşterinin "reddettim" demesiyle akit fesh olunur. Hakimin kararına, diğerinin rızasına ihtiyaç yoktur. Bu Hanefi ve Şafiîler'e göre ittifakla böyledir.

Ama alıcı taraf bizzat kabzetmiş ise Hanefiler'e göre akit ancak hakimin (şer'i hakim kast edilir) kararı veya rıza ile fesh edilebilir. Bu iki taraf arasında aybın müşteri yanında yeni meydana gelmiş olup reddi mucib olmaması ihtimalinden veya asıl sahibinin yanında önceden meydana gelmiş olup reddi gerektirmesi ihtimalinden dolayı meydana gelebilecek çekişmeyi kaldırmak için böyle olmalıdır."

"Şafiî ve Hanbeliler'e göre akit müşterinin "reddettim" sözüyle şart veya görme sebebiyle yapılan fesih gibi hakimin kararına veya rızaya ihtiyaç kalmadan fesh olunur."(524)

خيار الرؤية هو أن يكون للمشتري الحق في امضاء العقد او فسخه عند رؤية المعقود عليه اذا لم يره عند انشاء العقد او قبله بوقت لايتغير فيه عادة.

فسبب هذا الخيار عدم رؤية محل العقد حين التعاقد او قبله فاذا كان قد رآه سقط خياره.

اجاز جمهور الفقاء خيار الرؤية في بيع العين الغائبة او غير المرئية بدليل ما يروى: «من اشترى شيئًا لم يره فهو بالخيار اذا رآه».

وقال الشافعي في المذهب الجديد لاينعقد بيع الغائب اصلا سواءا كان

524- Aynı eser C. S. 275

بالصفة ام بغير الصفة ولا يثبت خيار الرؤية لأن في العقد غررا وجهالة قد تفضي الى النزاع بين العاقدين.

وأجاز أبو حنيفة وصاحباه خلافًا لزفر خيار العقد استحسانًا لحاجة الناس اليه وهو أن يتبايع اثنان على انه اذا لم ينقد المشتري الثمن في مدة معينة فلا بيع بينهما فاذا نقد المشتري الثمن في المدة المحددة تم البيع ويصح ان يكون خيار النقد للبائع ايضًا كما لو تبايع اثنان وقبض البائع الثمن وقال اذا رددت الثمن في مدة ثلاثة ايام فلا بيع بيننا فان رده فسد البيع وان لم يرده تم العقد.

"Görme muhayyerliği, müşterinin akit esnasında veya âdeten değişmesi muhtemel olmayacak kadar bir müddet evvel de olsa görmeden satın aldığı malı gördüğü zaman akdi feshetme ve geçerli kılma hakkının olmasıdır. Bunun sebebi, akit esnasında veya daha evvel malı görmemiş olmaktır. Şayet görmüşse bu muhayyerlik hakkı düşer.

Müctehidlerin cumhuru (Hanefi, Mâliki, Hanbeli ve Zahiriler) görülmeyen veya akit meclisinden uzakta bulunan aynı malların satışında görme muhayyerliğine cevaz vermişlerdir. Delilleri ise hadis olarak gelen şu rivayettir; "Kim görmediği bir şey satın alırsa o bunu gördüğü zaman muhayyerdir."

İmam-ı Şafiî yeni görüşünde akit meclisinde (satış oturumunda) hazır olmayan şeyin satış akti asla meydana gelmez, oluşmaz, demektedir. Bu satış ister mal vasıf edilerek (nitelendirilerek) yapılsın ister vasfedilmeden yapılsın aynıdır; görme muhayyerliği sabit olmaz. Çünkü bu akitte iki taraf arasında çekişmeye sebep olabilecek bir aldanma ve mechulluk (bilinmemezlik) vardır."

(Şafiî'ye göre cumhurun dayandığı mezkur hadis zayıftır.) Nakid muhayyerliği;

"İmam-ı Ebû Hanife ve imameyn insanların ihtiyacına binaen istihsanen nakit muhayerliğini caiz görmüşlerdir. Nakit muhayyerliği iki kişinin müşteri parayı belli bir müddet içinde ödemediği takdirde aralarında yaptıkları akdin geçersiz olması şartıyla pazarlık yapmaları demektir. Müşteri o müddet zarfında parayı öderse akit tamam olur, ödemezse akit fasit olur (bozulur.)

Satanın da bu muhayyerlik hakkı olabilir. Meselâ, iki kişi pazarlık yapıp satıcı parayı kabzetse ve "Üç gün içinde parayı geri verirsem aramızda alış-veriş yoktur" dese, parayı geri verirse akit fasit olur, vermezse tamam olur."(525)

خيار الغبن مشروع عند الحنفية اذا اشتمل الغبن على تغرير.

"Ayrıca müşterinin aldatılması söz konusu olan aldanma muhayyerliğin de Hanefîlere göre meşrudur."(526) Yani satıcı fiili olarak müşteriyi satışa sunulan malın iyisini üste koyup, adi olanı da alta koyarak aldatması gibi ya da sözlü olarak yalandan; "Bu mal daha fazla eder ve sen bunun benzerini bulamazsın, filan adam buna karşılık bana şu kadar para verdi"" diyerek aldatması halinde müşteri uğradığı zararı defetmek maksadıyla cayabilir. Fakat az bir aldatma, akdi bozmaz Resûlullah (a.s.)'ın; "Bizi aldatan bizden değildir." hadis-i şerifini unutmayalım.

BİR MALI DAHA KABZETMEDEN SATMAK

قال الحنفية: لايجوز التصرف في المبيع المنقول قبل القبض لأنّ النبيّ ﷺ نهى عن بيع ما لم يقبض والنّهي يوجب فساد المنهي عنه ولأنّه بيع فيه غرر الانفساخ بهلاك المعقود عليه أي انّه يحتمل الهلاك فلا يدري المشتري هل يبقى المبيع أو يهلك قبل القبض فيبطل البيع الأول وينفسخ الثاني وقد نهى رسول الله ﷺ عن بيع فيه غرر، وأما العقار كالأراضي والدّور فيجوز بيعه قبل القبض عند أبي حنيفة وأبي يوسف استحسانًا استدلالاً بعمومات البيع من غير تخصيص ولا يجوز تخصيص عموم الكتاب بخبر واحد ولا غرر في العقار اذ لايتوهّم هلاك العقار ولا يخاف تغيره غالبًا بعد وقوع البيع وقبل القبض أي ان تلف العقار غير محتمل فلا يتقرر الغرر.

والخلاصة انّ العلة عند الحنفية في عدم جواز بيع الشيء قبل قبضه هي الغرر

525- Aynı eser C. S. 275
526- Aynı eser

"(Satınaldığı bir şeyi diğer malikten (mal sahibinden) kabzetmeden önce satmak) Hanefilere göre, taşınabilir satılan şeyden kabzetmeden önce tasarruf (ihtilafsız olarak) caiz değildir. Çünkü Peygamber (a.s.) kabzedilmedikçe satışı yasaklamıştır." yasaklama ise yasak edilen şeyin fasit olmasını gerektirir. Ayrıca bu garar (aldanma) bulunan bir satıştır. Zira üzerinde akit yapılan şeyin telef olmasıyla fesh olmak ile karşıkarşıyadır. Müşteri satılık malın kabzetmeden önce kalıb veya yok olmasını bilemez. Bu durumda birinci satış batıl olur. İkincisi de fash olur. Resulullah (a.s.) garar (aldanma) bulunan satışı yasaklamıştır.

Akara gelince; arazi ve evler gibi Ebu Hanife ve Ebu Yusuf'a göre istihsanen (onda tasarruf caiz olup,) satışı caiz olur. Bunun için delil olarak da satış ile ilgili ayetlerin genel ifade taşıdıklarını ve herhangi bir tahsis bulunmadığını gösterirler. Kitabın (ayetin) umumuna ifade eden beyanını vahit (tek ravili) hadisle tahsis ise caiz değildir. Diğer taraftan akarda garar sözkonusu olmaz. Çünkü akarın helak (yok olması) tasavvur edilemez. Çoğunlukla da helakı nadir=az bir iştir. Satışın vukuundan kabzdan önce değişmesinden korkulmaz. Yani onun yok olması muhtemel değildir. (Buna göre onun ikinci defa kabzdan önce) satışında bir garar olmaz.

Netice olarak Hanefi'ye göre bir şeyin kabzetmeden önce satışının caiz olmayışında sebeb aldanmadır."(527) Aynı eser şöyle devam eder;

وقال الشافعية ومحمد بن الحسن وزفر: لايجوز بيع مالم يستقر ملكه عليه مطلقًا قبل قبضه عقارًا كان أو منقولاً لعموم النهي عن بيع ما لم يقبض.

"Şafiî, Muhammed b. Hasan ve Züfere göre kabzdan önce satılan şeyi (başkasına) satmak asla caiz değildir. Bu satılan şey ister akar gibi gayri menkul olsun, isterse de menkul olsun hüküm değişmez Çünkü kabzdan önce satışı yasaklayan buyruklar umum ifade eder."(528) "Ancak bizzat malı satın alan değil de henüz kabzetmeden ona satıcısının satınalmadan izin alarak satılan malda tasarruf yapılabilir. Mesela, satınalan satıcıya benim senden aldığımı falancaya hibe et icarla ver veyahut rehin olarak ver ders e caizdir. Fakat başkasına veya kendine sat derse satış fesh olup caiz olmaz." İbni Abidin, c. 4, s. 163. Bu konuda Züheyli görüşünü şöyle açıklar.

ونحن نرجّح ان الحكمة في النهي اصلا عن بيع ما لم يقبض هي أن هذا البيع يشبه الرّبا اذ انّ المشتري اذا دفع دراهمه الى البائع في سلعة ثم عمد اليها فباعها قبل ان يقبضها فكأنما دفع دراهمه واستفاد بها ربحا بمجرد دفعها

527- Aynı eser C.4 S. 474
528- Aynı eser C. ve S.

الى البائع دون القيام بعمل ما وهذا شبيه بالرّبا.

"Biz kabzedilmeden önce satışın men edilmesinin asıl hikmetinin şu olduğunu tercih ederiz; gerçekten bu satış faize benziyor. Zira müşteri parasını satıcıya bir eşya karşılığında teslim edipte sonra onu kabzetmeden satarsa, sanki hiç bir emek sarf etmeden sırf ona verdiği paranın mukabilinde bir kâr almış gibi olur ki bu da (hiç emek sarf etmeden sırf para karşılığında olduğu için) faize benziyor."(529) Fakat Hanbeli mezhebine göre yiyecek, içecek maddesi olmayan şeyleri kabzetmeden önce satılmasına ruhsat verilmiştir. Nitekim şöyle denilmiştir;

روي عن أحمد انّه رخّص في بيع مالا يكال ولا يوزن مما لايؤكل ولا يشرب قبل قبضه.

"İmam-ı Hanbelden yapılan rivayete göre kendisi; tartılıp, ölçülemeyen yenecek, içilecek madesi olmayan şeyleri kabzetmeden satılmasına ruhsat vermiştir. (Yani caiz görmüştür.)"(530) Bazı tüccarlar gerektiğinde bu mezhebe göre hareket edilebilir."

KABZIN GERÇEKLEŞMESİ

معنى التسليم أو القبض وكيفية تحققه:

التسليم أو القبض معناه عند الحنفية هو التخلية أو التخلي وهو أن يخلي البائع بين المبيع وبين المشتري برفع الحائل بينهما على وجه يتمكن المشتري من التصرّف فيه فيجعل البائع مسلمًا للمبيع والمشتري قابضًا له وكذلك تسليم الثمن من المشتري إلى البائع:

وإن دفع المفتاح إليه ولم يقل شيئًا لايكون قبضًا وتسليم الدّار أو الأرض يتم بأن يقف المشتري في داخلها أو قريبًا منها بحيث يرى جانب الأرض أو

529- Aynı eser C. S? 476
530- İbn Kudame C. 4 S. 83

يقدر على اغلاق باب الدّار فورًا فان كان بعيدًا عنها بغير هذه الحالة لم يكن قبضا وعلى هذا فان القبض عند الحنفية يكون بالتخلية سواء أكان المبيع عقارًا أم منقولاً الاّ المكيل والموزون فان قبضه يكون باستيفاء قدره أي بكيله أو وزنه.

١ــ التخلية وهي أن يتمكن المشتري من المبيع بلا مانع «أي أن يكون مفرزًا» ولا حائل «أي في حضرة البائع»، مع الأذن له بالقبض فلو اشترى انسان حنطة في بيت ودفع البائع المفتاح اليه وقال: خليت بينك وبينها «أي أذنت» فهو قبض.

Teslimin veya kabzın manası ve bunun gerçekleşme keyfiyeti;

"Henefilere göre; teslimin veya kabzın manası, tahliye veya tehallidir, (boşaltma veya boşalmadır.) Bu da satıcının satılan mal ile müşteriyi başbaşa bırakması ve aralarında müşterinin onda tasarruf etmesine imkan verecek şekilde engeli kaldırması ile olur. Bunun sonucunda satıcı satılan şeyi teslim etmiş, müşteri de onun kabz etmiş olur.

Semenin=bedelin müşteri tarafından satıcıya teslimi de böyledir." Kabz," bir kaç yolla gerçekleşir:

1- Tahliye: Tahliye müşterinin herhangi bir mani olmaksızın satılan şeyi eline geçirmesinin mümkün olmasıdır. Yani satılan şeyin ifraz edilmiş (ayrılmış) olması ve orada hail (engel) bulunmaması yani satıcının huzurunda kabz izni ile birlikte olmasıdır. Bir kimse bir evde bulunan buğdayı satın alsa ve satıcı ona anahtarı vererek:

"Seni onunla başbaşa bırakıyorum" yani "Sana izin veriyorum" diyecek olsa bu bir kabzdır. Ona anahtarı verip hiç bir şey söylemeyecek olsa kabz olmaz. Evin yahut arazinin teslimi ise müşterinin içinde veya ona yakın arazinin yan tarafını görecek şekilde durması yahut da hemen evinin kapısını kapatabilecek şekilde durması ile teslim gerçekleşir. Eğer bu durumdan daha uzak bir şekilde bulunacak olursa bu kabz olmaz. Buna göre Hanefilerce kabz tahliye ile olur. Satılan şey ister (gayr-ı menkul) akar olsun ister menkul şeyler olsun, değişen bir şey olmaz. Ancak mekil ve mevzun (ölçülen ve tartılan) şeylerin kabzı, onun miktarının tamamıyla alınmasıyla yani ölçülmesi veya tartılması ile olur."(531) Burada şu ibareye de yer verelim.

531- Elfıkhülislami C.4 S. 418-419

وقال المالكية والشافعية: قبض العقار كالأرض والبناء ونحوهما يكون بالتخلية بين المبيع وبين المشتري وتمكينه من التصرّف فيه بتسليم المفاتيح ان وجدت وقبض المنقول كالأمتعة والأنعام والدّوابّ بحسب العرف الجاري بين الناس.

"Malikilerle Şafiîlere göre; arazi, bina ve benzeri akarların kabzı, satılan şeyi ile müşteri arasında tahliyenin yapılması ve eğer varsa anahtarları, ona teslim etmek suretiyle orda tasarruf etme imkanın verilmesiyle olur. Eşya, davar ve binek gibi taşınabilir şeylerin kabzı ise insanlar arasında cereyan eden örfe göredir."(532)

٢ــ الاتلاف، فلو اتلف المشتري المبيع في يد البائع صار قابضا للمبيع وتقرب عليه الثمن والتعييب مثل الاتلاف.

٣ــ ايداع المبيع عند المشتري او اعارته منه يصير المشتري بذلك قابضا لأن الايداع والاعارة للمالك لايصح كما اسلفنا وكذا لو اودع المشتري المبيع عند اجنبي او اعاره اما لو اودع المشتري من البائع او اعاره له او آجره لم يكن ذلك قبضا لأن هذه التصرفات لم يصح من المشتري.

٤ــ اتباع الجاني بالجناية على المبيع لو جنى اجنبى على المبيع فاختار المشتري اتباع الجاني بالضمان كان اختياره بمنزلة القبض عند أبي يوسف، وقال محمد لايصير قابضًا ويبقى المبيع في ضمان البائع.

٥ــ القبض السابق، كل ما سبق اذا كان المبيع في يد البائع فان كان في يد المشتري يقبض سابق ثم باعه المالك له يعتبر قابضًا بمجرد الشراء. اذا كان القابض مسؤلاً فيه كالمغصوب في يد الغاصب والمبيع في يد المشتري ولا يكون قابضًا بمجرد الشراء اذا كان القابض غير مسؤل عن القبض الا بالتعدي أو

532- Mezkur Eser

التقصير في الحفظ كالوديعة او العارية او المأجور او مال الشركة في يد الوديع او المستعير او المتسأجر او الشريك.

2-İtlaf (Telef etmek): Müşteri daha satıcının elinde iken satılan malı telef edecek olursa, satılık malı kabz etmiş olur ve artık bedelini ödemesi gerekir. Onu kusurlu kılmak da itlaf etmek gibidir.

3- Müşterinin yanına emaneten bırakılması: Satıcı müşteriye satılık malı emanet olarak bıraksa veya ona eğreti verse, müşteri bununla kabz etmiş olur. Zira geçirdiğimiz gibi mal sahibine kendi malının emanet olarak bırakılmanın (bir anlamı yoktur) Sahih değildir. Aynı şekilde müşteri satılan malı yabancı birinin yanında emanet olarak bıraksa veya ona öğreti verse, satıcıdan da satılan malı ona teslim etmesini isterse kabzetmiş olur. Ama müşteri satıcıya emanet olarak bıraksa yahut ona eğreti verse veya icarla verse o bununla kabzetmiş olmaz. Çünkü müşteri tarafından yapılan bu gibi tasarruflar sahih değildir.

4- Caniyi işlediği cinayet ile satılan mala tabi kılmak; yabancı bir kişi satılık mala karşı bir cinayet (suç, kusur) işlese müşteri de caninin tazminat ödemesini tercih ederse, onun bu tercihi Ebu Yusuf'a göre kabz ayarındadır. İmam Muhammed şöyle der: Bu durumda müşteri kabzetmiş olamaz ve satılan mal satanın tazminatı altında kalır.

5- Daha önceki kabz: Eğer satılan mal satıcının elinde ise, daha önce olan her bir şey, şayet önceki bir kabz ile müşterinin elinde bulunuyor, sonra malik (mal sahibi) ona satmış ise, (acaba sırf satınalmak kabzetmek olarak değerlendirilir mi, yoksa teslimin gerçekleşmesi için yeni bir kabz gerekli midir?)

Eğer müşterinin eli altında tazminat yolu ile bulunmuyorsa gasıbın (gasbedenin) elinde bulunması ve satılan malın müşterinin elinde bulunması buna örnektir, (kabzın yenilenmesine gerek yoktur.) Fakat kabz edenin kasıtlı veya korumakta kusurlu olması hâli müstesna, kabz edilen şeyden kabz edenin sorumluluğu bulunmayan emanetçinin elinden bulunan emanet malı, kiracının elinde bulunan kiralık şey, ortağın elinde bulunan şirket malı keza satılan mal müşterinin elinde rehin olarak bulunuyorsa) sırf satmakla kabzetmiş sayılmaz. (Yani rehin edilen şey akit meclisinde bulunuyorsa veya rehinin bulunduğu yere gidip onu kabzetmek imkanını bulursa o takdirde kabz etmiş sayılır ve yine müşteri emanet yoluyla elinde bulunduruyorsa sırf satın almakla kabzetmiş olmaz. Ancak satıcı tarafından müşteriye kabzetme imkanı verilmekle kabz etmiş sayılır.)"(533)

533- Elfıkhülislami C. 4 S. 417 -18 - 20

Şöyle özetliyelim; kabz iki nevidir. Biri zahiri (görünürde) hakiki bir kabızdır ki, bir malı el ile alıp tutmak demektir. Diğeri hükmî kabzdır. Mesela satıcı tarafından müşteriye satınalınan akarı tahliye ettiği takdirde kabz sayılır. Teslim ve tesellüm (teslim etmek ve teslim alma işlemi)tahakkuk etmiş olur. Eğer gayri menkul olan akar gibi şey yakın olursa, fakat zayıf bir görüşe göre de uzakta da olsa tahliyesiyle hakiki kabz tahakkuk etmiş olur. Diğer bir rivayete göre de o arazinin yanına gidecek kadar zamanın geçmesiyle kabzetmiş sayılır. Yani bayi (satıcı) sattığı arsanın veya arazinin müşterinin kabzına izin vermesi ve müşterinin içine girebilecek kadar vakit bulması da bir kabz sayılır. Her ne kadar satılan arazi, arsa uzakta olsun. Fakat imameyne göre o arazinin arsanın içine girmesiyle veyahut da görmesiyle kabz olur.

İKÂLE (SATIŞI BOZMA)BAHSİ

والاقالة جائزة في البيع بمثل الثمن الأول لقوله عليه الصّلاة والسّلام: «مَنْ اَقَالَ نَادِمًا بَيْعَتَهُ اَقَالَ اللّٰهُ عِثْرَتَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» وَلاَنَّ الْعَقْدَ حَقُّهُمَا فَيَمْلِكَانِ رَفْعَهُ دَفْعًا لِحَاجَتِهِمَا.

"Alınan aynı bedeli geri vermek şartı ile ikale (satışı fesh etmek) caizdir. Çünkü Peygamber Efendimiz (a.s.v.); "Her kim ki, satıştan cayan bir kimsenin satışını bozarsa (caymasını kabul ederse) Allah (c.c.) da kıyamet gününde onun sürçmelerini bağışlar" buyurmuştur. (Yani hatalarını bağışlar.)

Bir de satış akdi, satıcı ve alıcının hakkı olduğundan ihtiyaçları gereği, onu ortadan kaldırabilirler.

Satıcı ve alıcı alınan bedelden çok veya az bir bedel şart koşarlarsa bu şart geçersiz olup satılan mal bedelle geri verilir."(534)

الأصل ان الاقالة فسخ في حق المتعاقدين بيع جديد في حق غيرهما إلا انه لايمكن جعله فسخًا فتبطل وهذا عند أبي حنيفة رحمه الله وعند أبي يوسف رحمه الله هو بيع إلا ان لايمكن جعله بيعا فيجعل فسخا إلا ان لايمكن فتبطل وعند محمد رحمه الله هو فسخ إلا إذا تعذر جعله فسخا فتبطل.

"Bunun aslî gerekçesi ve kuralı şudur: Satışı bozmak satıcı ve alıcı için fesh demek olup, başkaları için yeni bir satıştır. Ancak bunu feshe dönüştürmek

534- Hidaye C. 3 S. 53-54

mümkün değilse geçersiz olur. Bu İmam-ı Ebû Hanife'ye göredir. İmam Ebû Yusuf'a göre ise bu muamele yeni bir satıştır. Ancak satış olması mümkün değilse bu kez muamele geçersiz olur. İmam Muhammed'e göre ise bu muamele fesh demektir. Ancak feshe dönüştürülmesi mümkün değilse satış olur. Bu da mümkün değilse geçersiz olur." (535)

وهلاك الثمن لايمنع صحة الاقالة وهلاك المبيع يمنع منها.

"Bedelin zayi olması, ikâlenin sahih olmasını engellemez. Satılan malın zayi olması ise bunu engellemektedir." (536)

Şurada ikalenin şartlarını da kısaca anlatalım;

شـروط الاقالة

أولاً: رضا المتقايلين، ثانيًا: تقابض بدلي الصرف في مجلس إقالة عقد الصرف. ثالثًا: أن يكون محل العقد محتملا للفسخ عند أبي حنيفة وزفر، فان لم يكن محتملا للفسخ فان ازداد زيادة تمنع الفسخ لاتصح الاقالة، وعند الصاحبين لايشترط لأن الاقالة على أصل أبي يوسف بيع والزيادة تحتمل البيع فيظل محل العقد محتملا للاقالة. رابعًا: قيام المبيع وقت الاقالة، فان كان كله وقت الاقالة لم تصح وإن هلك بعضه لم تصح الاقالة بقدره.

"İkalenin şartları şunlardır;

1- İkale yapan tarafların rızası:

2- Sarf akdinin (para değiş tokuşu halinde) sarfın bedellerinin aynı oturumda karşılıklı olarak kabzedilmesi.

3- Akit konusunun Ebu Hanife ve Züfer'e göre feshi kabul edilebilir olması gerekir. Şayet feshe imkanı bulunmuyorsa mesela feshe mani olan bir şekilde artacak olursa ikale sahih olmaz. Ebu Yusuf ile Muhammed'e göre ise böyle bir şart ön görülmemektedir. Çünkü ikale, Ebu Yusuf'un kabul ettiği esas kaideye göre bir satıştır. Satışta fazlalık ise mümkündür. Dolayısıyla akit konusu yine ikaleyi kabul etmeye devam eder.(İmam Ebu Hanife'nin kabul ettiği esasa göre ise; ikale her ne kadar bir fesih ise de mümkün olması halinde bir fesihtir. Burada ise buna imkan yoktur. Öyle bir durumda imama göre satış geçersiz olur.)

4- İkale zamanında satılan şeyin mevcut olması. Eğer bu ikale vaktinde tümüyle telef olmuşsa sahih olmaz. Kısmen helak olmuşsa yok olan kadarı ile ikale sahih olmaz."(537)

535- Hidaye C. 3 S. 56
536- Aynı eser
537- Elfıkhülislami C. 4 S. 717.

MÜRABAHA VE TEVLİYE

المرابحة نقل ما ملكه بالعقد الأول مع زيادة ربح والتولية نقل ما ملكه بالعقد الأول بالثمن الأول من غير زيادة ربح.

"Mürabaha, bir kimsenin bir satış akdi ile sahip olduğu malı bir miktar kârla başkasına devretmesidir. Tevliye ise bir satış akdi ile sahip olduğu malı aldığı bedele kâr eklemeden başkasına devretmesidir."

(Satışın caiz oluş şartlarını haiz olduklarından her iki satış da caizdir.)

Aynı eser şöyle devam eder.

ولا تصح المرابحة والتولية حتى يكون العوض مما له مثل.

ولو كان المشتري باعه مرابحة ممن يملك ذلك البدل وقد باعه بربح درهم أو شيء من المكيل موصوف جاز لأنه يقدر على الوفاء بما التزم وإن باعه بربح ده يازده لايجوز لأنه باعه برأس المال وببعض قيمته لأنه ليس من ذوات الأمثال.

"Mürabaha ve tevliyenin sahih olabilmesi için bedelin benzeri bulunan türden olması gerekir. Alıcı malı murabaha yoluyla aynı bedele sahip olan birisine satarken bir dirhem kâr ile veya vasıfları (özellikleri) belli bir miktar ölçülen malın bedele eklenmesiyle satarsa caizdir. Çünkü bu durumda alıcı üstlendiğini yerine getirebilmektedir.

Onda bir kâr ile satması caiz değildir. Çünkü bu takdirde satıcı malı sermaye ve sermayenin onda biri ile satmış olur. Sermaye ise benzeri bulunan türden olmadığı için onda birinin ne kadar olduğu bilinmez."

Ayrıca sermayeye eklenebilecek bazı şeyler de vardır. Nitekim şöyle denilir;

ويجوز أن يضيف إلى رأس المال أجرة القصار والطراز والصبغ والفتل وأجرة حمل الطعام لأن العرف جاز بالحاق هذه الأشياء برأس المال في عادة التجار ولأن كل ما يزيد في المبيع أو في قيمته يلحق به هذا هو الأصل وما عددناه بهذه الصفة لأن الصبغ واخواته يزيد في العين والحمل يزيد في القيمة اذ القيمة تختلف باختلاف المكان ويقول قام علي بكذا ولا يقول اشتريت بكذا.

"Kassar = çamaşırları, elbiseleri (bir aletle) beyazlaştırıcının, işlemecinin, boyamanın, eğirme ve yiyecekleri taşıma ücretlerini sermayeye eklemek caizdir. Çünkü bu gibi şeyleri sermayeye eklemek ticaret ehlinin adetlerindendir. Bir de satılan malı veya kıymetini artıran her şey ondan sayılır. Bu meselede asıl olan budur. Nitekim saydığımız hususlar da bu niteliklerdir. Çünkü boyama ile benzerleri malın kendisini, taşıma ise değerini artırmaktadır. Zira değer yerden yere değişmektedir. Bana şu kadara mal oldu diyecektir. Yalan söylemiş olmamak için şu kadara aldım demeyecektir." (538)

Tevliye, mürabaha gibi satışlar hakkında daha önce de bir açıklama yaptığımız halde, ancak Zühayli o gibi satışları teferruatiyle ele aldığını gördüm, arapça ibaresiyle beraber beyanatının aynısını yazmakta fayda mülahaza ettim.

بيوع الامانة

المرابحة والتولية والوضيعة

١ــ بيع المساومة؛ هو البيع بأي ثمن كان من غير نظر الى الثمن الأول الذي اشترى به الشيء وهو البيع المعتاد.

٢ــ بيع المرابحة؛ هو البيع بمثل الثمن الأول مع زيادة ربح وصورة المرابحة كما ذكر المالكية هي ان يعرف صاحب السلعة المشتري بكم اشتراها ويأخذ منه ربحًا اما على الجملة مثل أن يقول: اشتريتها بعشرة وتربحني دينارًا او دينارين واما على التفصيل وهو أن يقول: تربحني درهمًا لكل دينار او نحوه اي أما بمقدار مقطوع محدد وأما بنسبة عشرية.

٣ــ بيع التولية؛ هو البيع بمثل الثمن الأول أي برأس المال من غير زيادة ربح فكأن البائع جعل المشتري يتولى مكانه على المبيع.

٤ــ بيع الاشراك؛ هو كبيع التولية الاّ انه بيع بعض المبيع ببعض الثمن.

٥ــ بيع الوضيعة؛ هو بيع بمثل الثمن الأول مع نقصان شيء معلوم منه.

538- Hidaye C.3 S. 56

EMANET SATIŞLARI MURÂBAHA , TEVLİYE VE VEDİA

1- Müsaveme satışı: Bu bir şeyi, satın alındığı ilk semenine (bedeline) bakılmaksızın, (o andaki herhangi bir) bedeli mukabilinde satmaktır. Mutad olan (alışıla gelen) satış budur.

2- Murabaha satışı: Bu, kâr fazlalığı ile birlikte birinci semenin misli ile satıştır. Mâlikiler'in açıklamasına göre murabahanın şekli şöyledir: Mal sahibi müşteriye o malı kaça aldığını belirtir ve ondan bir kâr alır. Bu ya: Topyekün olarak "Ben bunu ona aldım, sen de kâr olarak bir veya iki dinar ver" veya tafsilatlı olarak "Benim ödediğim her dinara karşılık sen de bana bir dirhem kâr ver." demek suretiyle yahut buna benzer bir usulle yapılır. Yani ya miktarı sınırlı bir kâr ile yahut da belli bir yüzde ile kâr istenir ve satılır.

3- Tevliye satışı: Bu da ilk semenin (değerin) misli ile, yani kâr fazlalığı söz konusu olmaksızın sermayesine satıştır. Burada satıcı müşteriye satılık malın üzerinde kendi yerine velayet (salahiyet) vermiş gibi olur.

4- İşrâk satışı: Bu da tevliye satışı gibidir. Ancak satılık bir malın bir kısmı semenin bir kısmı karşılığında satılır.

5- Vazia satışı: Malı belli bir eksiklik ile ilk semenin misline satmak demektir." (539)

يشترط في المرابحة شروط هي ما يأتي:

١ــ العلم بالثمن الأول: يشترط أن يكون الثمن الأول معلومًا للمشتري الثاني لأن العلم بالثمن شرط في صحة البيوع وهذا الشرط يشمل جميع أخوات المرابحة من التولية والاشراك والوضيعة لانها تعتمد كلّها على أساس الثمن الأول أي رأس المال، فاذا لم يعلم الثمن الأول فالبيع فاسد إلى أن يعلم في المجلس فلو لم يعلم حتّى افترق العاقدان عن المجلس بطل العقد لتقرر الفساد.

٢ــ العلم بالربح، ينبغي أن يكون الربح معلومًا لأنه بعض الثمن والعلم بالثمن شرط في صحة البيوع.

539. Elfıkhülislami C. 4 S. 703

٣ــ أن يكون رأس المال من المثليات كالمكيلات والموزونات والعدديات المتقاربة وهذا شرط في المرابحة والتولية سواء تم البيع مع البائع الأول أو مع غيره وسواءا كان الربح من جنس الثمن الأول أم لم يكن بعد أن يكون شيئًا مقدرًا معلومًا كدرهم ونحوه فان كان مما لامثل له كالعروض لايجوز بيعه مرابحة ولا تولية ممن ليس العرض في ملكه لأن المرابحة والتولية بيع بمثل الثمن الأول مع زيادة ربح عليه في المرابحة.

وعلى هذا اذا كان الثمن الأول غير مثلي كأن يكون من الأعداد المتفاوتة كالدور والثياب والرمان والبطيخ ونحوها، فاما ان يبيعه ممن في يده وملكه او من غيره فان باعه ممن ليس في ملكه ويده لم يجز لأنه لايمكن بيعه مرابحة بالعرض عينه اذ انه ليس في يده ولا ملكه ولا بيعه منه بقيمته لأن قيمته مجهولة تعرف بالحزر والظن وفيه يختلف أهل التقويم، وإن باعه مرابحة ممن كان العرض في يده وملكه فينظر:

أ ــ إن جعل الربح شيئًا متميزًا عن رأس المال معلومًا كالدّراهم وثوب معين مثلاً جاز لأن الثمن الأول معلوم والربح معلوم مثل أن يقول: «أبيعك مرابحة بالثوب الذي في يدك وبربح عشرة دراهم».

ب ــ وإن جعل الربح جزءًا من رأس المال كأن يقول كل عشرة ربحها واحد أي ان الربح بالعشر وهو المعروف قديمًا بربح «ده يازده»، لم يجز لأنه جعل الربح جزءًا من العرض والعرض ليس متماثل الأجزاء وانما يعرف بالتقويم والقيمة مجهولة لأن معرفتها بالحزر والظن.

وأما بيعه وضيعة ممن العرض في يده وملكه فالحكم فيه على عكس المرابحة وهو أنه ان جعل الوضيعة شيئًا متميزًا عن رأس المال معلومًا كالدّراهم

ونحوه لايجوز لأنه يحتاج إلى حط ذلك القدر عن رأس المال وهو مجهول وإن جعل الوضيعة من جنس رأس القدر عن رأس المال وهو مجهول، وإن جعل الوضيعة من جنس رأس المال بأن باعه بوضع العشر أي ان كل عشرة ينقص منها واحد جاز البيع بعشرة اجزاء من أحد عشر جزءًا من رأس المال لأن الجزء الموضوع جزء شائع من رأس مال معلوم.

٤ــ ألا يترتب على المرابحة في أموال الربا وجود الربا بالنسبة للثمن الأول كأن يشتري المكيل او الموزون بجنسه مثلا بمثل فلا يجوز له أن يبيعه مرابحة لأن المرابحة بيع بثمن الأول وزيادة والزيادة في أموال الربا تكون ربًا لا ربحًا وكذلك لايجوز بيعه مواضعة ولكن يجوز بيعه تولية او اشراكًا اذ انهما بمثل الثمن في كل المبيع او بعضه فلا يتحقق الربا.

فان اختلف الجنس فلا بأس بالمرابحة كأن يشتري دينارًا بعشرة دراهم فباعه بربح درهم أو ثوب بعينه جاز.

٥ــ ان يكون العقد الأول صحيحًا فان كان فاسدًا لم يجز بيع المرابحة لأن المرابحة بيع بالثمن الأول مع زيادة ربح والبيع الفاسد يثبت الملك فيه بقيمة المبيع او بمثله لا بالثمن لفساد التسمية.

Murabahanın şartları:

Muharabahada aşağıda gösterilen bir takım şartlar aranır:

1- İlk semenin (değerinin) bilinmesi: İlk semenin ikinci müşteri tarafından bilinmesi şarttır. Çünkü satışların sahih olabilmesi için semenin bilinmesi şarttır. Bu şart ise murabahaya benzer diğer tevliye, işrâk vazia satışlarını da kap-

sar. Çünkü bütün bu satışların tümü birinci semenin yani sermayenin bilinmesi esasına dayalıdır. Birinci semen bilinmeyecek olursa mecliste (satış oturumunda) bilininceye kadar o satış fasit olur. Şayet aktin tarafları meclisten (müşteri ile satıcı satış meclisinden) ayrılıncaya kadar ilk semeni bilmeyecek olurlarsa fasit oluş kesinleştiğinden, akit de batıl olur.

2- Kârın bilinmesi: Bu satışta kâr semenin bir kısmını teşkil ettiğinden, kârın da bilinmesi gerekir. Semenin bilinmesi de satışın sıhhatinde bir şarttır.

3- Sermayenin misli şeylerden olması: Kile ile ölçülen, ağırlık ile tartılan, birbirine yakın adediler (sayılıklar) gibi. Bu murabahada ve tevliyede şarttır. Satış ister birinci satıcı ile, ister başkası ile yapılsın bir fark yoktur. Aynı zamanda kâr, ister birinci semenin türünden olsun ister olmasın; önemli olan bir dirhem ve buna benzer miktarı tayin ve tespit edilmiş olması ve bilinmesidir. Şayet urûz (ticaret malları) gibi misli olmayan şeylerden olursa bu malın mülkiyetinde olmadığı kişi tarafından murabaha ve tevliye yoluyla satılması caiz değildir. Çünkü murabaha ve tevliye birinci semenin misliyle; murabahada bir kâr fazlasıyla birlikte satmaktır.

Buna göre birinci semen (bedel) eğer ev, kumaş, nar, kavun ve buna benzer birbirinden farklı adedi şeylerden olmak gibi misli şeylerden olmazsa, bunu ya elinde ve mülkiyeti altında olandan yahut başkasından satın alacaktır.

Eğer elinde ve mülkiyetinde olmayan tarafından satılacak olursa caiz değildir. Çünkü o malın aynısı ile murabaha yoluyla satışına imkân yoktur. Zira bu, onun elinde ve mülkiyetinde değildir ve kıymetiyle ondan alınmamaktadır. Çünkü onun kıymeti tahmin ve zan yolu ile bilinen meçhul bir kıymettir. Kıymet biçenler de bu konuda farklı beyanlarda bulunabilirler.

Eğer malın, elinde ve mülkiyeti altında bulunan kimseden mürabaha yoluyla alınması söz konusu ise duruma bakılır:

a) Şayet kârı sermayeden ayrı ve bilinen bir şey olarak tayin ederse, dirhem, muayyen bir kumaş gibi caiz olur. Çünkü hem birinci semen hem de kâr bilinmektedir. Meselâ, "Elinde bulunan kumaş ile ve on dirhem kâr ile sana mürabaha yolu ile satıyorum" demesi gibi.

b) Eğer kâr sermayenin bir parçası olarak tayin ederse (Meselâ: "Her ona karşılık bir kâr yani onda bir kâr" demesi gibi ki, bu eskiden beri "Deh yazde = her onda bir kâr" diye bilinen satış türüdür.) Caiz olmaz. Çünkü kârı malın bir kısmını kılmıştır. Bu malın ise cüzleri (parçaları ile) benzer değildir; (yani standart değildir) ancak kıymet ile fiat koymakla durum bilinir, kıymet ise bilinmemektedir. Çünkü kıymeti tahmin ve zan ile bilinebilir.

Malın elinde bulunduğu, mülkiyeti altında olduğu kişiden vazia yoluyla almaya gelince; bunda hüküm mürabahanın aksinedir. Şöyle ki: Eğer vaziayi

dirhemler ve buna benzer sermayeden ayrı ve bilinen bir şey olarak tespit ederse bu caiz olmaz. Çünkü bu miktarın sermayeden çıkarılabilmesi gerekir ki, sermaye de bilinmemektedir.

Eğer vazia (çıkarılan kısım) sermayenin cinsinden olursa -meselâ onda biri indirmek yani her 10'dan birinin eksilmesiyle indirilmesi ile satması gibi- sermayenin on bir cüzden on cüzü (parçası) ile satışı caiz olur. Çünkü çıkarılan cüz (kısım) sermayede şâyi (yaygın) ve bilinen bir maldır.

4- Ribevi (faizlik) mallarda, murabahanın ilk semene nisbetle faizin varlığı söz konusu olmamalıdır. Meselâ, kile ile ölçüleni yahut ağırlık ile tartılanı kendi cinsi ile misli misline satın alması buna örnektir bunu murâbaha yolu ile satması caiz değildir. Çünkü murabâha ilk semen ve belli bir fazlalık ile satmaktır. Ribevi = faizlik mallarda ise fazlalık kâr değildir, faiz olur. Aynı şekilde vazia (sermayeden aşağıya) satışı da caiz olmaz. Fakat tevliye yahut işrak yolu ile satışı caizdir. Çünkü bu iki satış, satılan şeyin tümünde yahut bir kısmında misli misline satıştır. Dolayısıyla bunda faiz tehakkuk etmez.

Şayet cins farklı olursa murâbahada bir mahzur yoktur. Bir dinarı on dirhem ile satın alıp bir dirhem kâr ile yahut muayyen bir kumaş karşılığında satarsa caizdir.

5- Birinci akit sahih olmalıdır. Eğer fasit ise murâbaha satışı caiz olmaz. Çünkü murabaha kâr fazlası ile birlikte ilk semen ile satıştır. Fasit satışta ise mülkiyet semen (bedel) ile değil, satılan şeyin kıymeti yahut misli karşılığında sabit olur. Zira tayin edilen semen = bedel fasittir."(540)

المطلب الثاني رأس المال وما يلحق به وما لايلحق

رأس المال هو ما لزم المشتري الأول بالعقد أي ما ملك المبيع به ووجب بالعقد لا ما نقده بعد العقد بدلاً عن المسمى في العقد لأن المرابحة بيع بالثمن الأول والثمن الأول هو ما وجب بالبيع فأما ما نقده بعد البيع فذلك وجب بعقد آخر وهو الاستبدال فيكون الواجب على المشتري الثاني هو المتفق عليه بالعقد لا المدفوع بعدئذ بموجب اتفاق آخر ومثل ذلك التولية.

وبيان هذا اذا اشترى انسان ثوبًا بعشرة دراهم ونقد مكانها دينارًا او ثوبًا فيكون رأس المال هو العشرة لا الدينار او الثوب لان العشرة هي التي

540- Aynı eser C. S. 706

وجبت بالعقد وانما الدينار أو الثوب بدل الثمن الواجب.

وكذلك من اشترى ثوبًا بعشرة دراهم جياد ثم انه دفع إلى البائع عشرة دراهم زيوف او بعضها جياد وبعضها زيوف فقبلها البائع ثم أراد أن يبيعه مرابحة فيجب على المشتري الثاني أن يدفع الثمن من الجياد لأن المضمون بالعقد الأول هو الجياد لكن جعل الزيوف بدلا عن الثمن الأول بعقد آخر.

ولو اشترى ثوبًا بعشرة هي خلاف نقد البلد ثم باعه مرابحة فان ذكر الربح مطلقًا (اي بدون تحديد صفة معينة) بأن قال: «ابيعك بالثمن الأول وربح درهم»، كان على المشتري الثاني عشرة مثل التي وجبت بالعقد الأول وهي عشرة ليست من نقد البلد وأما الربح فيكون من نقد البلد لأنه اطلق الربح فينصرف المطلق الى المتعارف وهو نقد البلد.

وان نسب الربح إلى رأس المال فقال: «أبيعك بربح العشرة او بربح العشر ده يازده»، فالربح والعشرة من جنس الثمن الأول لأنه جعل الربح جزءًا من العشرة فكان من جنسها ضرورة.

وأما مايلحق برأس المال فهو كل نفقة انفقت على السّلعة وأوجبت زيادة في المعقود عليه سواء في العين او القيمة وكان ذلك معتادًا الحاقه برأس المال عند التجار مثل أجرة القصار والصباغ والغسال والخياط والسمسار وسائق الغنم وعلف الدّواب اعتبارًا للعرف والعرف حجة لما ورد من الأثر: «ما رآه المسلمون حسنا فهو عندالله حسن».

ويباع ذلك مرابحة وتولية الا ان البائع لايقول عند البيع اشتريته بكذا ولكن يقول: «قام علي بكذا فابيعك مع ربح كذا»، حتّى لايكون كاذبًا في كلامه.

وأما ما لايلحق برأس المال فهو أجرة الرّاعي والطبيب والحجام والختان والبيطار وأجرة تعليم القرآن والأدب والشعر والحرف بالنسبة للرّقيق في الماضي ويباع مرابحة وتولية بالثمن الأول لاغير لأن التجّار لم يتعارفوا الحاق هذه المؤن برأس المال وقد ورد: «ما رآه المسلمون قبيحًا فهو عندالله قبيح».

2- KONU SERMAYE VE ONA KATILAN VE KATILMAYAN ŞEYLER

"Sermaye (re'su'l-mal) akit dolayısıyla ilk müşterinin ödemesi karşılığında mebîye (satılık mal) malik olduğu ve akit ile vacip olan şeydir; akitte belirtilenin yerine akitten sonra yaptığı nakit ödeme değildir. Çünkü murâbaha ilk semen ile satıştır. İlk semen ise satışta ödenmesi icap edendir. Satıştan sonra onun ödediği nakit ise bir başka akit ile vacip olmuştur ki, bu da istibdal (semeni değiştirme)'dir. Bu durumda ikinci müşterinin ödemesi icap eden akit ile üzerinde ittifak eden şeydir. Daha sonra bir başka akit gereğince ödenen şey değildir. Tevliye satışı da bunun gibidir.

Bunu şöylece açıklayalım: Bir kişi bir kumaşı on dirhem karşılığında satınalsa, bunun yerine de bir dinar yahut bir başka kumaş ödese sermaye on dirhem kabul edilir. Ödediği dinar yahut kumaş değildir. Çünkü akit ile ödenmesi icap eden on dirhemdir. Bir dinar yahut kumaş, ödenmesi gereken semenin bedelidir. Aynı şekilde bir kimse bir kumaşı kaliteli on dirhem karşılığında satınalsa sonra satıcıya zuyuf (karışımlı) on dirhem öderse yahut bunların bir kısmını kaliteli bir kısmını zuyuf olarak öderse, satıcı da bunları kabul etse, sonra da mürâbaha olarak satmak istese; ikinci müşterinin semeni kaliteli dirhemlerden ödemesi icap eder. Çünkü birinci akit ile ödenmesi taahhüt edilen kaliteli dirhemlerdir; fakat züyuf (karışımlı-kalitesiz dirhem) olanlar bir başka akit ile birinci semenin yerine bedel kılınmıştır.

Şayet bir kumaşı o beldede kullanılan nakitten farklı on (para birimine) satın alacak olsa, sonra bu kumaşı murâbaha yoluyla satsa şayet (muayyen bir niteliği belirtmeksizin) kârı mutlak olarak söz konusu edip: "Ben sana bu kumaşı ilk semeni ve bir dirhem kârı ile birlikte satıyorum" dese, ikinci müşterinin birinci akit ile ödenmesi icap eden on (para birimi)'un mislini ödemeyi icap eder ki, bu da beldenin naktinden olmayan on birimdir. Kâr da o beldenin nakit türünden olur. Çünkü kârı mutlak olarak zikretmiştir. Mutlak olarak söz konusu edilen ise örfte bilinendir; bu da o bölgenin kullandığı nakittir.

Şayet kârı sermayeye nisbet edip: "Ben sana ona bir yahut onda bir (= Deh yazde) ile satıyorum" diyecek olursa, kâr da, onda bir de birinci semenin (paranın) cinsinden olur. Çünkü bu durumda kârı onun bir parçası olarak kabul etmiştir. Zorunlu olarak kâr da cinsinden olacaktır.

Sermayeye katılanlara gelince: Üzerinde akit yapılan şeyin artışını gerektiren ve o mala yapılan her türlü harcama -ister aynında ister kıymetinde- ve yapılan bu harcamanın tacirlere göre sermayeye katılması alışkanlık hâline getirilmiş olan her türlü harcamadır. Örf itibara alınarak kassarın (araç kullanarak elbiseleri beyazlatan kimse) boyacının yıkayıcının, terzinin, simsarın, çobanın, hayvanların yem ücreti gibi. Örf ise: "Müslümanların güzel gördükleri şey Allah katında da güzeldir." şeklindeki eser dolayısıyla bir hüccettir.

Bu, murâbaha ve tevliye olarak satılabilir. Fakat satıcının satış esnasında "Ben bunu şu kadara satın aldım" demeyip; "Bu bana şu kadara mal oldu ve şu kadar kâr ile birlikte sana satıyorum" demesi gerekir ki, söylediği sözlerde yalan bulunmasın.

Sermayeye katılmayan şeylere gelince: Çobanın, doktorun, hacamatçının, sünnetçinin, baytar ve Kur'ân öğreticinin ücreti; edebî eser ve şiirin telif ücreti; geçmişte kölelere meslek öğretme ücreti. Sadece birinci akit ile ödenmesi icap eden ilk semen (bedel) karşılığında murâbaha ve tevliye olarak satılabilir. Çünkü ticaret ile uğraşanlar bu gibi şeylerin masraflarını sermayeye katmayı örf haline getirmemişlerdir. "Müslümanların çirkin gördüğü şey ise Allah'ın yanında çirkindir" şeklinde bir eser de varit olmuştur." (541)

المطلب الثالث ما يجب بيانه في المرابحة وما لايجب

ان بيع المرابحة والتولية بيع امانة لأن المشتري ائتمن البائع في اخباره عن الثمن الأول من غير بينة ولا استحلاف فيجب صيانتهما عن الخيانة وعن سبب الخيانة والتهمة، قال تعالى: ﴿يَآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَتَخُونُوا اللَّهَ والرَّسُولَ

541- Aynı eser C. S. 708

وَتَخُونُوا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ﴾، وقال ﷺ : «ليس منّا من غشّنا».

وبناء على هذا اذا حدث بالسّلعة عيب في يد البائع او في يد المشتري فأراد ان يبيعها المشتري مرابحة ينظر:

ان حدث العيب بآفة سماوية له أن يبيعها مرابحة بجميع الثمن من غير بيان العيب عند جمهور الحنفية لأن الجزء المتعيب لايقابله شيء من الثمن فكأنه دفع الثمن مقابل المبيع على حالته التي آل اليها فكان بيان العيب والسكوت عنه على حدّ سواء.

وقال زفر وجمهور العلماء لايبيع الشيء المعيب مرابحة حتّى يبين الحادث منعا من شبهة الخيانة لأن غرض الناس يختلف بذلك العيب ولأن العيب الحادث ينقص به المبيع.

وإن حدث العيب بفعل المشتري الأول او بفعل أجنبي لم يجز بيعه مرابحة حتّى يبين العيب بالاتفاق.

ولو حدث في المبيع زيادة كالولد والثمرة والصوف واللبن لم يبعه مرابحة حتى يبين لأن الزيادة المتولدة مبيعة عند الحنفية ولا يحط ذلك من الثمن وانما يخبر عادة بالثمن من غير زيادة.

ولو استغل الأرض جاز ان يبيعها من غير بيان لأن الزيادة التي ليست بمتولدة من المبيع لاتكون مبيعة بالاتفاق.

ولو اشترى شيئًا نسيئة كثوب بعشرة دراهم لم يبعه مرابحة حتّى يبين ذلك لأن الأجل سبب في زيادة الثمن عادة فان ثمن المبيع يختلف بين النسيئة والنقد.

ولو اشترى من انسان شيئًا بدين له عليه فله أن يبيعه مرابحة من غير بيان لأنه اشترى بمثمن في ذمته لأن الدّين لايتعين ثمنًا وإن أخذ شيئًا صلحًا من دين له على انسان فليس له أن يبيعه مرابحة على ذلك الدّين لأن مبنى الصّلح على الحط والتّساهل فلابد من البيان ليعلم المشتري انّه سامح أم لا فيحترز عن التهمة بخلاف الشراء في الحالة الأولى لأن مبنى الشراء على المماكسة فلا حاجة الى البيان.

ولو اشترى ثوبًا بعشرة دراهم ثم رقمه بأكثر من الثمن اذا كانت قيمته اكثر من عشرة ثم باعه مرابحة على الرقم من غير بيان جاز ولا يكون خيانة لأنه صادق حيث ذكر الرّقم ولكن لايقول: اشتريته بكذا، لأنه يكون كاذبًا فيه هذا اذا علم المشتري بأن الثمن والرقم متغايران فان علم انهما سواء فيكون خيانة يوجب له الخيار، وكذلك لو ملك مالا بالميراث او الهبة فقومه رجل عدل ثم باعه مرابحة على قيمته فيجوز لأنّه صادق في مقالته.

3- MURÂBAHADA AÇIKLANMASI GEREKEN VE GEREKMEYEN HUSUSLAR

Murabaha ve tevliye satışları birer emanet satışıdır. Çünkü müşteri satıcının birinci semene (bedele) dair verdiği bilgilere delil olmaksızın, yemin de ettirmeksizin güvenmiştir. O bakımdan her iki tarafın da hainlikten, hainliğin se-

bebinden ve ithamından korunması gerekir. Yüce Allah da şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne hainlik etmeyin. Bu takdirde (aranızda bulunan) emanetlerinize bile bile hiyanet etmiş olursunuz." Enfal: 27.

Peygamber (a.s.v.) de; "Bizi aldatan bizden değildir" buyurmuştur.

Buna göre satıcının yahut müşterinin elinde iken malda her hangi bir kusur meydana gelecek olursa ve müşteri de buna murâbaha yoluyla satmak istiyorsa duruma bakılır:

Eğer bu kusur semavi (kulun müdahalesi olmadan) Allah tarafından bir afet sonucu meydana gelmişse Hanefiler'in cumhuruna göre kusurunu beyan etmesine gerek olmaksızın semenin tümü ile murâbaha karşılığında satma imkânına sahiptir. Çünkü kusurlanan kısımda semene tekabül eden bir şey yoktur. O sanki sonuçta ulaştığı durumu üzere satılan şeyin karşılığında semeni ödemiş gibidir. Bu durumda kusurun beyan edilmesi ile onun hakkında bir şey söylenmemesi arasında bir fark kalmamış olur.

İmam Züfer ve ilim adamlarının cumhuru ise şöyle demiştir: Kusurlu bir şeyi, hainlik şüphesini bertaraf etmek için meydana gelen kusuru beyan etmedikçe murabaha yolu ile satamaz. Çünkü bu kusur dolayısıyla insanların o şeydeki maksatları farklı olabilir. Ayrıca bu meydana gelen kusur satılan şeyin kıymetini de azaltır. (Bu görüşe göre hareket edip her ne şekilde olursa olsun satılık malın kusurunu beyan etmeden satmamalıyız. Bu görüş daha kuvvetlidir, takvaya daha uygundur.)

Şayet kusur birinci müşterinin yahut yabancı bir kimsenin fiili ile meydana gelmişse, kusuru beyan etmedikçe murâbaha yoluyla onu satmak ittifakla caiz değildir.

Eğer satılan şeyde yavru, meyve, yün ve süt gibi bir fazlalık meydana gelecek olursa, durumu açıklamadıkça murâbaha yoluyla o şeyi satamaz. Çünkü satılan şeyden meydana gelen fazlalık da Hanefiler'e göre satışa dahildir ve bunlar kıymeti düşürmezler. Genellikle fazlalık söz konusu olmaksızın sadece semen bildirilir. (Bedeli açıklanır.)

Şayet araziyi kullanacak olursa herhangi bir açıklama olmaksızın onu satması caiz olur. Çünkü satılan şeyden meydana gelmeyen fazlalık ittifakla mebi (satılık) mal olmaz.

Bir kumaşı on dirheme almak gibi, bir şeyi nesie (vadeli) olarak satın alırsa, bunu açıklamadıkça murâbaha yoluyla onu satmaz. Çünkü tayin edilen vade, genellikle semenin satışına bir sebeptir. Bu durumda satılan şeyin semeni nesie (vadeli) yahut nakit (peşin) satışına göre farklılık gösterir.

Bir kişi bir şeyi ondan alacağı karşılığında satın alacak olursa, onu herhangi bir açıklamada bulunmaksızın murâbaha yoluyla satma imkanı vardır. Çünkü

o zimmetinde bulunan bir müsmen (mal) karşılığında satın almıştır. Çünkü deyn (borç) semen olarak belirlenmez.

Eğer bir kimse, üzerindeki alacağı karşılığında sulh yoluyla bir şey alacak olursa bu deyne (borca) karşılık o aldığı şeyi murabaha yoluyla satamaz. Çünkü sulh indirim yapmak ve kolaylık göstermek esasına bağlıdır. O bakımdan müşterinin bu konuda müsamaha gösterip göstermediğini bilmesi için açıklamada bulunması kaçınılmazdır. Böylelikle itham altında kalmaktan sakınmış olur. Bu, bir önceki durumda satın almaktan farklıdır. Çünkü orada satın alma temel olarak semendeki (bedeldeki) bir indirme ve eksiltmeye dayalıdır, ayrıca açıklamaya ihtiyaç yoktur.

Eğer on dirhem karşılığında bir kumaş satın alacak olsa, sonra ona eğer kıymeti on dirhemden fazla olup semeninden daha fazlasına ona rakam (işaret) koysa sonra da açıklamada bulunmaksızın rakam esasına binaen murâbaha yoluyla satacak olsa, bu caizdir ve hainlik olmaz. Çünkü üzerine rakam koyduğu şeyin satışında rakamından bahsettiği için doğrudur. Fakat ben şu kadara aldım dememesi gerekir. Çünkü o takdirde yalan söylemiş olur. Bu müşterinin semen ile rakam arasında farklılık olduğunu bilmesi halindedir. Eğer bunların bir olduğunu zannedecek olursa bu durumda müşteri için muhayyerliği gerektiren bir hainlik olur. Aynı şekilde miras yahut hibe yoluyla bir mala sahip olur, âdil bir kişi de ona kıymet biçer, sonra da bu kıymeti esas olarak murâbaha yoluyla satarsa, caizdir. Çünkü o doğru söylemektedir."(542)

المطلب الرابع ــ حكم الخيانة اذا ظهرت

اذا ظهرت الخيانة في المرابحة باقرار البائع في عقد المرابحة او ببرهان عليها او بنكوله عن اليمين فاما ان تظهر في صفة الثمن او في قدره.

فان ظهرت في صفة الثمن بان اشترى شيئًا نسيئة ثم باعه مرابحة على الثمن الأول و لم يبين انه اشترى نسيئة او أنه باعه تولية و لم يبين انه اشتراه نسيئة ثم علم المشتري فله الخيار باتفاق علماء الحنفية ان شاء اخذ المبيع وان شاء ردّه لأنّ المرابحة عقد مبني على الأمانة، اذ ان المشتري اعتمد على أمانة البائع في الاخبار عن الثمن الأول فكانت صيانة المبيع الثاني عن الخيانة مشروطة دلالة فاذا لم يتحقق الشرط ثبت الخيار كما في حالة عدم تحقق سلامة المبيع عن العيب.

542- Aynı eser C. S. 712

وكذا اذا لم يخبر ان الشيء المبيع كان بدل صلح فللمشتري الثاني الخيار وان ظهرت الخيانة في قدر الثمن في المرابحة والتولية بأن قال: اشتريت بعشرة وبعتك بربح كذا، او اشتريت بعشرة ووليتك بما توليت، ثم تبين انه كان اشتراه بتسعة فاختلف فقهاء الحنفية، فقال أبو حنيفة رضي الله عنه ــ وقوله هو الأرجح عند الحنفية ــ : المشتري بالخيار في المرابحة إن شاء اخذه بجميع الثمن وإن شاء ترك، وأما التولية فلا خيار له لكن يحط قدر الخيانة ويلزم العقد بالثمن الباقي ووجه الفرق بين المرابحة والتولية هو ان الخيانة في المرابحة لاتخرج العقد عن طبيعته وهو كونه مرابحة لان المرابحة بيع بالثمن الأول وزيادة ربح وهذا المعنى متوفر بعد ظهور الخيانة فيصبح بعض الثمن رأس مال وبعضه ربحًا مما يوجب خللا في الرضا فيثبت الخيار كما في الخيانة في صفة الثمن.

وأما التولية فالخيانة فيها تخرج العقد عن كونه تولية لأن التولية بيع بالثمن الأول من غير زيادة ولا نقصان فاذا ظهر النقصان في الثمن الأول واثبتنا الخيار للمشتري فانا نخرج العقد عن كونه تولية ونجعله مرابحة وهذا انشاء عقد جديد لم يتراضيا عليه وهو لايجوز فحططنا قدر الخيانة والزمنا العقد بالثمن الباقي.

وعليه لو هلك المبيع في يد المشتري الثاني او استهلكه قبل رده او حدث به ما يمنع من الرد كعيب مثلا لزمه بجميع الثمن المسمّى وسقط خياره.

وقال أبو يوسف: لاخيار للمشتري ولكن يحط قدر الخيانة في المرابحة والتولية وقدر الخيانة في المثال المذكور هو درهم في التولية ودرهم في المرابحة وحصة من الربح وهو جزء من عشرة أجزاء من درهم لأن الثمن الأول أصل في بيع المرابحة والتولية فاذا ظهرت الخيانة تبين ان تسمية قدر الخيانة لم تصح فتلغو التسمية في قدر الخيانة ويبقى العقد لازمًا بالثمن الباقي.

وقال محمد: للمشتري الثاني الخيار في المرابحة والتولية ان شاء اخذ المبيع بجميع الثمن وان شاء رده على البائع ودليله ان المشتري لم يرض بلزوم العقد الا بالقدر المسمّى من الثمن فلا يلزم بدونه.

ويثبت له الخيار لوجود الخيانة كما يثبت الخيار بعدم تحقق سلامة المبيع عن العيب.

4- ORTAYA ÇIKMASI HALİNDE HAİNLİĞİN HÜKMÜ

Murâbaha aktinde satıcının ikrarı yahut bu konuda delil bulunması veya yemini kabul etmemesi suretiyle hainlik ettiği ortaya çıkacak olursa bu hainlik ya semenin (bedelin) niteliğinde yahut miktarında olur.

Eğer semenin niteliğinde hainlik ettiği ortaya çıkarsa: Bir şeyi nesie (vadeli) olarak satın aldığı halde ilk semeni üzerinde murâbaha ile satsa ve nesie olarak satın aldığını beyan etmese yahut bunu tevliye yoluyla satsa ve nesie olarak satın aldığını açıklamasa, daha sonra da müşteri durumu öğrense; Hanefi âlimlerinin ittifakı ile müşteri için muhayyerlik vardır, dilerse mebiyi (satılan şeyi) alır, dilerse geri çevirir. Çünkü murâbaha, emanet esası üzerine bir akittir. Zira müşteri ilk semeni haber vermek hususunda satıcının emin olduğuna itimat etmiştir, ona güvenmiştir. O bakımdan ikinci satışın hainlikten uzak kalabilmesi için delaleten (manen) şart koşulmuş olur. Bu şart tehakkuk etmediği takdirde - satılan şeyin kusurdan uzak olduğu tehakkuk etmemesi hâlinde olduğu gibi- muhayyerlik sabit olur. Aynı zamanda satılan şeyin bir sulh bedeli olduğunu bildirmeyecek olursa ikinci müşterinin de muhayyerliği vardır.

Hainliğin murâbaha ve tevliye satışında semenin miktarında olduğunun ortaya çıkması halinde:

"Ben bunu ona satın aldım, sana da şu kadar kâr ile satıyorum" yahut "Ben bunu ona satın aldım ve ben aldığım gibi sana da tevliye olarak veriyorum" dese sonra da onun bu malı ona değil de dokuza satınaldığı ortaya çıksa ve böylelikle murâbaha ve tevliyede semenin miktarındaki hainliği anlaşılsa, Hanefi alimleri ihtilaf etmişlerdir.

Ebû Hanife, Hanefilerce daha tercihe şayan kabul edilen görüşünde şöyle demektedir. Müşteri bu durumda murâbahada muhayyerdir. Dilerse bütün semen karşılığında satılan şey alır, dilerse bırakır. Tevliye satışında ise onun için muhayyerlik yoktur, fakat hainlik miktarını indirir ve geri kalan semen karşılığında akit lazım (bağlayıcı) olur. Murabaha ile tevliye arasındaki fark ise şudur: Murabahada hainlik, akti hakikatının dışına çıkarmaz. Yani bu murabaha aktin özelliği murabahadır. (Özelliğini kayıp etmez.) Çünkü murabaha birinci semen karşılığında ve kâr fazlası ile satmaktır. Bu mânâ ise hainliğin ortaya çıkmasından sonra da vardır. Bu durumda semenin bir kısmı sermaye ve bir kısmı da kâr olur ki, bu da karşılıklı rızada bir tutarsızlığa sebep olur. O bakımdan semenin niteliğinde hainlik halinde olduğu gibi burada da muhayyerlik sabit olur.

Tevliye satışına gelince: Bunda hainlik, akti tevliye olmaktan çıkartır. Çünkü tevliye herhangi bir fazlalık ve eksiklik olmaksızın birinci semen karşılığında satıştır. İlk semende (bedelde) bir eksiklik olmaksızın birinci semen karşılığında satıştır. İlk semende bir eksiklik ortaya çıkar ve bizler müşteri lehine muhayyerliği kabul edecek olursak bu, akti tevliyeden çıkartır, murâbaha haline getirmiş oluruz. Bu ise tarafların karşılıklı rızalarının söz konusu olmadığı yeni bir akit olur. Bu da caiz değildir. O bakımdan hainlik miktarını semenden indirdik ve geri kalan semen karşılığında akti lazım kabul ettik.

Buna göre, eğer satılan şey ikinci müşterinin elinde telef olur yahut ikinci müşteri onu geri vermeden önce tüketir yahut onda -meselâ, bir kusur gibi- geri verilmesini engelleyen bir şey meydana gelirse, tayin edilen bütün semen karşılığında, akit onun için lazım (bağlayıcı) olur ve muhayyerliği de ortadan kalkar (sakıt olur).

Ebû Yusuf şöyle der: "Müşteri için muhayyerlik yoktur, fakat murâbaha ve tevliye akitlerinde hainlik miktarı indirilir. Hainlik miktarı ise söz konusu örnekte tevliye aktinde bir dirhem, murâbaha aktinde ise bir dirhem ve kârdan bir paydır: Bu ise bir dirhemin onda biridir. Çünkü birinci semen murâbaha ve tevliye satışlarında asıldır. Hainliğin ortaya çıkması halinde tayin edilen hainlik miktarının sahih olmadığı ortaya çıkar. O bakımdan hainlik miktarında yapılan tayin boş kabul edilir ve bunundışında geri kalan semen karşılığında akit lazım olarak kalır.

İmam Muhammed şöyle der: "İkinci müşteri murâbahada da tevliyede de muhayyerlik hakkına sahiptir, dilerse satılan şeyi bütün semen karşılığında alır, dilerse satıcıya geri verir. Delili şudur: "Müşteri aktin lüzumunu (bağlayıcılığını) ancak tayin edilen semen karşılığında kabul etmiş, razı olmuştur. Bundan daha aşağısı, onun için lazım değildir. Fakat hainliğin varlığı sebebiyle, onun için muhayyerlik sabit olur. Satılan şeyin kusurdan uzak oluşunun gerçekleşmemesi halinde de onun için muhayyerliğin sabit olduğu gibi."(543)

Dikkat edilecek olursa Hanefilerce fetvaya esas kabul edilen -insanlara da merhametin bir gereği olarak- durum, akit taraflarından herhangi birisinin ötekini garara (aldanışa) düşürmesi yahut onların dışında tellal ve benzeri yabancı bir kişinin garara düşürmesi söz konusu olduğu takdirde, fahiş gabn (aldanma) sebebiyle satılan şeyin yahut semenin sahibine geri verilmesinin caiz olmasıdır.

Fahiş (aşırı) gabn (aldanma) ise, kıymet biçenlerin, biçtikleri kıymet hududu içerisine girmeyen gabndır, onda üç fazlalık gibi. Eğer bunun daha altında ise bu yesir (az) bir gabn olup bundan dolayı geri vermek olmaz. Nitekim garar bulunmaması halinde geri vermek olmadığı gibi.

İşrak: İşrakın hükmü az önce belirttiğimiz hususlarda tevliyenin hükmü gibidir. Fakat işrak kısmen satılanda, kısmen de semende bir hükümdür." Aynı eser şöyle devam eder:

Muvazaa (vazia): Muvazaa belirttiğimiz gibi, ilk semenin misli ile fakat ondan belli bir eksiklikle birlikte satıştır. Buna da murâbahanın şart ve hükümleri tatbik edilir."(544)

Bütün okuyucularımın iyi anlamaları için, yukardaki alım-satımın çeşitlerine dair kısa bir açıklamayı uygun gördüm.

İslâm'da bu konu insan haklarıyla ilgili bulunduğu için çok önemlidir. Dolayısıyla üzerinde geniş çapta ictihadlar yapılmıştır. Herkesin alım-satımda bulunması = ticaretle uğraşması doğru değildir. Hatta daha önce bahsettiğimiz gibi Hz. Ömer (r.a.) İslâm ticaret hukukunu bilmeyenlerin ticaretle meşgul olmasına müsaade etmemiştir.

Müctehid imamlar tarafından caiz görülen dört türlü alım-satım vardır. Onlar da şunlardır;

1- Müsaveme, 2- Murâbaha, 3- Tevliye, 4- Vazia.

Bu dört kısım alım-satım kârına satış, kârsız satış, zararına satış, belli bir kâr üzerine konularak yapılan satışları kapsamaktadır. Günümüzde de en çok yapılan alış-veriş de bunlardır.

543- Aynı eser C. 4 S. 450 -1-2
544- Aynı eser C. S. 453-4

1- Müsaveme: Alıcı ile satıcının pazarlık suretiyle anlaşarak bir malın alım-satımını sağlamalarıdır. Müsaveme yoluyla yapılan satışta mal sahibi satacağı malın kendisine kaça mal olduğunu belirtmez, ancak karşılıklı pazarlık yapmak suretiyle anlaşırlar ve böylece satış sağlanmış olur. O halde mal sahibi bu durumda malını az veya çok bir değere satma yetkisine sahibtir. Örfü aşmadığı, alıcıyı fahiş (aşırı) bir kâr sağlamak sûretiyle aldatmadığı takdirde bunda bir sakınca yoktur.

Bu konuda örf nedir? Alım-satımın cereyan ettiği beldede halkın insaf ölçüleri içinde belirlediği bir kâr nisbetidir. Yani o beldede genellikle tüccar yüzde yirmi, en çok yüzde otuz kârla mal satmakta iseler. O takdirde musaveme yoluyla yapılan alım-satımda her ne kadar serbest pazarlık cari ise de örfe uyulması doğru olur. Aksi halde yapılan alım-satım câiz olsa bile fahiş (aşırı) fiatla satıldığı için satıcı günahkâr sayılır.

2- Murâbaha: Satılacak malın maliyeti tesbit edilip üzerine bir miktar kâr koyularak yapılan satış muamelesidir. İslâm fıkhında bilindiği gibi serbest rekabete yer verildiğinden bir kâr haddinin tesbitine gidilmemiştir. Ancak "gabn-i fahiş"e yani aşırı biçimde (kâr sağlayıp) aldatmaya cevaz vermemiş, bunun için bir takım istisnaî tedbirler koymuş ve örfü esas olarak kabul etmiştir.

O halde satıcı malın maliyetini iyice tesbit edip belirledikten sonra alıcıya "Bu malın maliyeti beşyüz liradır, üzerine 100 kâr koyarak sana sattım" der, alıcı da kabul ettim derse, yapılan akid sahih ve caizdir. Satıcı malın maliyetini ya iyi tesbit etmez ya da yalan söylerse, günah işlemiş olur. Dolaylı yoldan kul hakkına tecavüzde bulunmuş sayılır.

3- Tevliye: Satıcı elindeki malı paraya çevirmek istediğinden veya borcunun va'desi geldiği için onu vaktinde ödemek niyetiyle maliyeti üzerinden satabilir. Buna İslâm fıkhındı Tevliye denilir. Satıcının kendi rızasıyle cereyan ettiğinden buna da cevaz verilmiştir. Ancak bu yola başvururken alıcıyı aldatmak maksadıyla tevliyede bulunuyorsa, o takdirde büyük günah işlemiş olur. Tesbiti halinde yetkili makamlarca ticaretten men'ine karar verilebilir.

4- VEDİA: Satıcının elindeki malı maliyetinden aşağı bir fiatla satması anlamına gelir. Umumiyetle hiç bir tacir malını zararına, yani maliyetinden aşağı bir fiata satmak istemez. Ancak bu yola baş vurmasında bir takım ihtiyaçlar söz konusu olabilir. O takdirde alıcı olan kimse onun sıkışık durumunu dikkate alarak daha fazla bir zarara sokmaya çalışmamalıdır. Aksi halde günahkâr olur. Evet, istiyen bir kimse malını zararına satabilir, İslâmiyet cevaz vermiştir. Yeter ki alıcı daha kurnaz davranıp onu fazla zarara sokmasın. Ancak mümkün ise mevize kısmında da değindiğimiz gibi, her müslüman din kardeşinin sıkıntısını giderip, malıtı satma mecburiyetini ortadan kaldırırsa daha iyi olur. Ayrıca malını maliyetinden aşağıya satan kimse, bu hususta çok dürüst olmak zorundadır.

Müşteri çekmek, bazı saf kimseleri aldatmak için bu yola başvuruyor ve malın hakiki maliyetini gizliyorsa, o takdirde hem büyük günah işlemiş olur, hem yetkili makamlar onun bu hilesini tesbit ettiği takdirde ticaretten men'ine karar verebilir.

بيع الماء

عرفنا سابقًا انه يشترط في المعقود عليه كونه مالا محرزًا أي مملوكًا لواحد من الناس فلا ينعقد بيع شيء غير محرز كالماء والهواء والتراب فما هو المقصود بالماء وما هي مذاهب العلماء في تملكه وبيعه.

قال الحنفية: المياه أربعة أنواع؛

الأول: ماء البحار، وهو مشاع لجميع الناس ولكلّ انسان حقّ الانتفاع به على أي وجه شاء كالانتفاع بالشمس والقمر والهواء فله أن ينتفع به لحوائجه الخاصة ولسقاية أراضيه أي ان له ما يسمّي بحق الشفعة وحقّ الشّرب أو سقي الأراضي الزّراعية والأشجار.

الثاني: ماء الأودية العظام مثل انهار دجلة والفرات والنيل وبردى والعاصي وسيحون وجيحون ونحوها من الأنهار العامة وللناس فيها حقّ الشفعة مطلقًا وحقّ سقي الأراضي ان لم يضرّ السقي بمصلحة الجماعة فان أضرّ بهم فلا يجوز السقي لأنّ دفع الضرر العام واجب ويجوز أيضًا تركيب المطاحن المائية على هذه الأنهار إن لم يكن هناك ضرر عام.

الثالث: الماء المملوك لجماعة مخصوصة كأهل قرية تختص بنهر صغير أو عين ماء أو بئر. ومنه الماء المأخوذ من الأنهار العامة الذي يجري في المقاسم أي المجاري المملوكة بشقّ الجداول ونحوها. ويثبت فيه لكلّ انسان حقّ الشفعة فقط للضرورة المقتضية اباحته لاحتياج الناس اليه ولعدم إمكان استصحاب الماء إلى كلّ مكان.

الرّابع: الماء المحرز في الأواني وهو مملوك لمن احرزه ولا حقّ فيه لأحد غير صاحبه ولا يجوز الانتفاع به الاّ باذن مالكه.

وبهذا يظهر ان الماء بالنسبة للتملّك والبيع امّا مباح أو غير مباح والمباح حقّ للجميع لقوله ﷺ : «اَلْمُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلاثٍ: اَلْمَاءِ وَالْكَلأِ وَالنَّارِ»، والمقصود بالمباح مايشمل النوعين الأولين وهو ما لايختص به أحد من الناس وغير المباح أو المملوك هو مايدخل تحت الملكية سواء أكانت لفرد أم لجماعة ويشمل النوعين الآخرين.

وهذا هو المعنى المقصود ايضًا عند المالكية والشافعية والحنابلة وقد يسمّى هذان النوعان الماء الخاص والماء العام، فالأول هو الماء المتملك في الأرض المملوكة كالبئر والعين، والثاني هو غير المتملك في أرض غير مملوكة كالأنهار والعيون.

حكم بيع الماء: اتّفق العلماء على انّه يستحب بذل الماء بغير ثمن حتّى ولو كان مملوكًا ولا يجبر المالك على بذل الماء الاّ في حال الضرورة بأن يكون قوم اشتدّ بهم العطش فخافوا الموت فيجب عليه سقيهم فان منعهم فلهم أن يقاتلوه عليه.

ولكن الحنفية فصّلوا فيما يباح به القتال فقالوا: يجوز للمضطر أن يقاتل بالسّلاح مالك الماء في الحوض أو البئر أو النهر الذي في ملكه لأنّه قصد اتلافه بمنع حقّه وهو الشفعة والماء في البئر المباح غير مملوك أمّا ان كان الماء محرزًا في الأواني فيقاتل المضطر بغير السّلاح ويضمن له ما أخذ كما في حال أخذ الطعام عند المخمصة لأنّ حلّ الأخذ للاضطرار لاينافي الضمان. هذا اذا كان الماء فاضلاً عن حاجة مالكه بأن كان يكفي لدفع الرمق لكلّ منهما والاّ وجب تركه لمالكه.

SUYUN SATIŞI

Bundan önceki açıklamalarımızdan makudun aleyhte (üzerinde akit yapılan şeyde) ihraz edilmiş yani insanlardan herhangi birisinin mülkiyeti altında bulunan bir mal olması şartı arandığını öğrenmiş bulunuyoruz. Buna göre su, hava ve toprak gibi ihraz edilemeyen bir şeyin satış akdi olmaz.

Peki sudan kasıt nedir ve onun mülk edinilip satılmasında ilim adamlarının görüşü ne şekildedir?

Hanefilere göre sular dört çeşittir.

1- Deniz suyu: Bu bütün insanlar için müşterek kullanılır ve her bir insan dilediği herhangi bir şekilde ondan faydalanma hakkına sahiptir. Tıpkı güneş, ay ve havadan faydalanmakta olduğu gibi. Kişi deniz suyundan özel ihtiyaçları ve arazisini sulamak için yararlanabilir. Yani onun denizden hem şefeh (insanın ağzı ile içmek suretiyle sudan dilediği kadar faydalanması demektir. Susuzluklarını gidermek suretiyle hayvanlarını da suvarır, ihtiyaç duyduğu şeyleri ve benzerlerini yıkar) hem de şirb (ekinini, hayvanlarını sulamak maksadıyla sudan yararlanma nöbeti yahut vakti) hakkı diye bilinen hakları vardır. Yahut zirai arazilerini ve ağaçlarını ondan sulayabilir.

2- Büyük vadilerde (yataklarda) akan sular: Dicle, fırat, Nil, Bereda (Şam yakınında bir ırmak) Asi, Seyhun, Ceyhun ve buna benzer umumi nehirler gibi mutlak olarak insanların bu nehirlerde Şefeh hakları ve eğer toplum maslahatına zarar vermiyorsa Şirb (arazilerini sulama) hakkı vardır. Şayet topluma zararlı oluyorsa sulama caiz değildir. Çünkü kamu zararını defetmek vaciptir. Aynı şekilde eğer kamuya bir zararı olmayacaksa bu gibi nehirler üzerinde su değirmenlerinin kurulması da caizdir. (Bundan anlaşılıyor ki, günümüzde GAP denilen Proje vasıtasıyla eğer diğer komşu devletlere zarar verilmezse bir mahzuru yok, şayet onların ihtiyaçları kadar onlara su bırakmazsak caiz değildir.)

3- Küçük bir akar suyu yahut bir pınarı veya bir kuyusu mesela bir köy halkı gibi topluluğun mülkiyeti altındaki su mekasim, yani ark ve kanal açılarak sahip olunmuş mecralarda akan kamu nehirlerinden alınan sular da bu türdendir. Bu gibi sularda her bir insanın sadece şefeh hakkı vardır.

Çünkü hem insanların ona olan ihtiyacı dolayısıyla mübah olmasını gerektiren zaruret vardır. Hem de suyun her yere götürülmesine imkân yoktur.

4- Kaplarda ihraz edilmiş (depolanmış) sular: Bu gibi sular kim tarafından ihraz edilmişse onun mülkiyeti altındadır. Sahibinden başka kimsenin onda hakkı yoktur. Sahibinin izni olmadıkça ondan yararlanmak caiz değildir.

Böylelikle açıkça anlaşılmaktadır ki, su mülk edinmek ve satmak açısından ya mübahtır veya değildir. Mübah ise herkesin hakkıdır. Çünkü Peygamber (a.s.) şöyle buyurmuştur. "İnsanlar üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş." Mübahtan maksat ise ilk iki türü kapsayandır. Bu da insanlardan her hangi bir kimsenin onun üzerinde özel bir hakkı olmaması demektir. Mübah olmayan ya da mülkiyet altında bulunan ise,

İster bir ferdin ister bir cemaatin olsun, mülkiyet altına giren sudur ve bu son iki türü kapsamaktadır.

Mâliki, Şafiî ve Hanbeliler'e göre de üzerinde durulan mana budur. Bu iki türe, "özel su" ve "kamu suyu" adı da verilmiştir. Birincisi, kuyu ve pınar gibi mülkiyet altındaki arazide bulunan sahipli sudur. ikinçisi nehir ve pınar gibi mülkiyet altında bulunmayan arazilerdeki sahipsiz sudur.

Suyun satılmasının hükmü: İlim adamları ittifakla, suyun mülkiyet altında olsa dahi bedelsiz olarak verilmesinin müstehap olduğunu kabul etmişlerdir. Fakat suya malik olan kişi, suyu bedelsiz olarak vermeye mecbur tutulmaz. Zaruret hali bundan müstesnadır. Meselâ; bir grup kimse ileri derecede susuz kalır, ölmekten korkarlarsa bunlara su vermek icap eder. Vermeyecek olurlarsa suyu ellerinde bulunduranlarla çarpışma hakları vardır. Fakat hanefiler çarpışmanın mübah olduğu halle ilgili olarak konuyu etraflı bir şekilde ele almış ve şöyle demişlerdir. Zaruret halinde olan bir kimse havuz, kuyu veya mülkiyet altındaki akar sularda suya malik olan kimse ile silahla çarpışabilir. Çünkü bu suyun sahibi, onun suda hakkı olan şefeh hakkını engellemekle kasten onuntelef olmasını istemiştir. Mübah olan kuyudaki su ise mülkiyet altında değildir. Eğer su kaplarda ihraz edilmiş (depolanmış) ise zaruret içerisinde bulunan kişi silahsız olarak çarpışır ve ondan aldığı miktarın tazminatını öder. Açlık halinde yiyecek alması durumunda olduğu gibi. Çünkü zaruret dolayısıyla almanın helâl olması tazminata aykırı değildir. Bu hüküm, suyun, o suya malik olanın ihtiyacından fazla olması halinde böyledir. Yani eğer o, su her ikisini de ölümden kurtarabilecek kadar ise böyledir. Değilse o, suyu asıl sahibine bırakmak icap eder."(545)

Suyun satılması hakkında, ilim adamlarının bu konuda meşhur iki görüşü bulunmaktadır. Birincisi cumhurun, diğeri zaharilerin görüşüdür.

545- Aynı eser C. 4 S. 550-51-2

قال جمهور العلماء: يجوز بيع غير المباح للنّاس جميعًا كماء البئر والعين والمحرز في الأواني ونحوها ولصاحبه أن ينتفع به لنفسه ويمنع غيره من الانتفاع فله أن يمنع صاحب الحقّ في الشفعة من الدّخول في ملكه اذا كان يجد ماء بقربه فان لم يجد يقال لصاحب البئر ونحوه امّا أن تخرج الماء إليه أو تتركه ليأخذ الماء.

واستدلوا على الجواز بدليلين:

١ــ ثبت في الحديث الصّحيح انّ عثمان بن عفان رضي الله عنه اشترى بئر رومية من اليهودي في المدينة وسبلها أو حبسها على المسلمين وذلك بعد ان سمع النبي ﷺ يقول: «مَنْ يَشْتَرِى بِئْرَ رُومِيَّةَ فَيُوسِّعَ بِهَا عَلَى الْمُسْلِمِينَ وَلَهُ الْجَنَّةُ»، وكان اليهودي يبيع مائها للناس فهذا الحديث كما يدل على جواز بيع البئر نفسها وكذلك العين بالقياس عليها يدل على جواز بيع الماء لتقريره ﷺ لليهودي على البيع ونوقش هذا بأنه كان في صدر الاسلام وكانت شوكة اليهود في ذلك الوقت قوية والنبي ﷺ صالحهم في مبدأ الأمر على ما كانوا عليه ثم استقرّت أحكام الشريعة التي شرع فيها للأمة تحريم بيع الماء ثم انّ الماء هنا داخل في البيع تبعا لبيع البئر وهذا لاخلاف فيه.

٢ــ يقاس بيع الماء المباح على بيع الحطب بعد احرازه فانّ النبي ﷺ اقرّ ببيعه بقوله: «لأَنْ يَأْخُذَ اَحَدُكُمْ حَبْلَهُ ثُمَّ يَغْدُو إِلَى الْجَبَلِ فَيَحْتَطِبَ فَيَبِيعَ فَيَأْكُلَ وَيَتَصَدَّقَ خَيْرٌ لَهُ مِنْ اَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ»، ونوقش ذلك بأن تخصيص النص بالقياس مختلف فيه بين علماء الأصول وبأن هذا القياس يقتضي جواز بيع الماء المحرز فقط دون ماء البئر ونحوه ... الخ.

"Cumhura göre: Mübah olmayan suyun satışı herkes için caizdir kuyu ve pınar suyu, kap ve benzeri şeylerde ihraz edilmiş su gibi. Aynı şekilde kişi bu

sulardan bizzat kendisi istifade edip başkasının istifade etmesini engelleyebilir. Eğer onun yakınında bir su bulunuyor ise, mülkiyetinde bulunan suya girmek için şefeh hakkına sahip olan kimseyi girmekten engelleyebilir. Şayet yakında bulunmuyor ise, kuyu ve benzeri suyun sahibine "ya sen suyu çıkartır ona verirsin veya suyu almak için ona müsade edersin" denilir.

Bunun (satışının) caiz oluşuna da iki delil gösterirler:

1- Sahih hadiste sabit olduğuna göre Osman b. Affan (r.a.) Medine'de Rum'e kuyusunu bir Yahudi'den satın almış ve bunu müslümanlar için sebil kılmış veya vakfetmiştir. Bu da Peygamber (a.s.)'ın "Kim Rume kuyusunu satın alıpta müslümanlara böylelikle genişlik sağlarsa karşılık olarak ona cennet verilecektir" dediğini işittikten sonra yapmıştı. Bu yahudi de bu kuyunun suyunu insanlara satıyordu. Bu hadis-i şerif bizzat kuyunun satışının caiz olduğuna delil olduğu gibi, buna kıyas ile suyun satışının caiz olduğuna da delildir. Çünkü Peygamber (a.s.) yahudinin suyu satışını takriri olarak benimsemiştir. Ancak buna karşı olarak bu olayın İslâm'ın ilk dönemlerinde olduğu ve o dönemde yahudilerin güçlü bulunduğu Peygamber (a.s.)'ın ise işin başında mevcut durum üzerinde onlarla barış yaptığı, fakat daha sonra ümmete suyun satışını haram kılan şer'i hükmünde aralarında yer aldığı diğer şeriat ahkamının karar kıldığı söylenmiştir. Diğer taraftan burada su, kuyunun satışına tabi olarak satışın kapsamına dahildir, bunda da görüş ayrılığı yoktur.

2- Mübah olan suyun satışı, ihraz edildikten (toplandıktan) sonra odunun satışına kıyas edilir. Peygamber (a.s.) mübah odunun ihrazdan sonra satışını şu buyruğu ile kabul etmiştir. "Sizden her hangi birinizin ipini alıp dağa giderek odun kesmesi ve bunu satıp parasının bir kısmını yiyip bir kısmını tasadduk etmesi, dilencilik yapmasından daha hayırlıdır." Ancak bunada şöyle cevap verilmiştir: Kıyas yoluyla nassın tahsis edilmesi usul alimleri arasında ihtilaflı bir konudur. Diğertaraftan böyle bir kıyas sadece ihraz edilmiş suyun satılmasının caiz olmasını gerektirir, kuyu ve benzeri suların değil.

Zahirilere gelince: Bunlara göre suyun satışı mutlak olarak helâl değildir. İster su arkında, ister nehirde, ister pınarda, ister kuyuda, ister sarınçta olsun, ister bir kırbada veya kapta toplanmış olsun helâl değildir. Ancak kuyunun tümü veya belli bir kısmı satılırsa, bu satış caiz olur ve satılan şeye tabi olarak su da bununkapsamına dahil olur.

İmam Ahmed kendisinden gelen bir rivayette "Hiç bir şekilde suyun satılması hoşuma gitmez" demiştir.

Suyun satılmasını kabul etmiyenler aşağıdaki delilleri gösterirler:

1- Peygamber (a.s.)'ın "Otun satılması için artan su satılmaz" dediği sabittir. İşte buradaki yasaklama ihtiyaçtan fazla suyun satışının men edildiğine delildir. Ancak buna da şöyle cevap verilmiştir. Bu yasaklama, özel bir durum

hakkında varit olmuştur. Bu da suyun satılması ile etrafında bulunan otu ve çobanların hayvanlarını otlatmak için ihtiyaç duyacakları otu himaye etmektir.

2- Peygamber (a.s.)'ın "Artan suyu satmayı yasakladığı" sahih olarak sabittir. İşte bu hadis artan suyun satışının haram olduğunu açık olarak ifade etmektedir. Artan su ise kişiye yeten miktardan fazla olan suyudur. Bu su ister mübah bir arazide, ister mülkiyet altındaki bir arazide olsun, ister içmek için, ister se de başka bir amaç için olsun farketmez. Ancak bunada şöyle itiraz edilmiştir: Bu hadis-i şerif daha önce zikredilen Rume kuyusu ile ilgili hadisle çelişki halindedir. Yahut daha önce belirttiğimiz gibi özel bir duruma yorumlanır." (546)

Zuhayli kendi görüşünü şöyle ifade eder;

ونحن نرى أن النهي عن بيع فضل الماء يقصد به الماء الكثير كماء الآبار والعيون والأمطار التي تجتمع في أرض مملوكة ويكون منعها عبثًا لا معنى له.

"Bizim görüşümüze göre ise, artan suyun satışının men edilmesinden maksat mülkiyet altındaki bir arazide toplanan yağmur suları gibi çok mirktarda olan ve menedilmeleri anlamsız ve abes olan suların satılmasıdır." (547) İbn. âbidin de şöyle der:

ولا ينعقد بيع الكلأ ولو في أرض مملوكة له والماء في نهر أو بئر.

"Otun satılması caiz değildir, her ne kadar mülkü sayılan arazisinde bulunsun. Ve nehir ile kuyudaki suyun satılması da caiz değildir. (548) Ancak suyu kaplarda biriktirir, otu da yakıp bir yerde toplarsa o takdirde onları satabilir.

Nitekim; Feteva-yı Ali efendi de şöyle der.

ولا يجوز بيع ما نبت في أرضه من الحشيش الاّ إذا قطعه فيجوز بيعه وله أن يسترده ممن أخذه.

"Kendi arazisinde biten otu satması caiz değildir. Ancak onu biçip (toplarsa) satması caiz olduğu gibi ondan (izinsiz) alandan da alabilir."(549) Yani bir emek sarfettiği için ondan izinsiz kimse alamaz, malı sayılır. Bir kimse mülk

546- Aynı eser
547- Aynı eser
548- İbn Abidin C. 4 S. 5
549- Fetava-yı Ali Efendi C. 1 S. 260

arazisinde biten otu satması, icarlaması caiz değildir dedik. Ancak şöyle bir yol vardır;

والحيلة أن يستأجر الأرض ليضرب فيها فسطاطه أو ليجعله حظيرة لغنمه ثم يستبيح المرعى فيحصل مقصودهما.

"Bunun çıkar yolu şu: "İçinde çadır kurmak veya kendi hayvanlarına ağıl yapmak için araziyi sahibinden icarlayıp, daha sonrada dolaylı olarak (hayvanların yayılması için) mer'ayı da mübah addeder. (Yani şer'i çare olarak araziyi içinde ağıl kurmak için icarlar, dolayısıyla otundan da istifadesi söz konusu olmuş olur.) Böylece hem hayvan sahibinin (merada hayvanlarının yayılması) madı, (otunu satmak, icarlamak) niyetinde olan kimsenin de maksadı hasıl olmuş olur." (550)

Evet her ne kadar böylece otun satılması caiz olsa dahi böyle bir hile-i şer'a baş vurulmazsa daha iyidir. Ancak bir kimse bizzat zahmet çekme neticesinde yetiştirdiği otu satabilir. Bunun bir sakıncası yoktur. Nitekim şöyle denilir:

انّ حافر البئر يملك الماء بتكلفه الحفر والطي كما يملك الكلأ بتكلفه سوق الماء إلى الأرض لينبت.

"Şüphesiz (otun bitmesi) için suyun araziye akıtılma tekellüfü ile (harcanan) emekle ota sahip olabildiği gibi, kuyuyu kazmak ve duvarını örmekle de suya sahip olur." (551)

İSLÂM'DA ŞİRKET ÇEŞİTLERİ

Şirket; (genel olarak) temelde iki kısma ayrılır:

1- Emlak Ortaklığı (mülk ortaklığı)

2- Akitler ortaklığı (Akid ortaklığı)

Mülkteki ortaklık da ihtiyari ve ğayri ihtiyari olmak üzere iki şekilde tahakkuk eder; ortakların satın almasıyla veya vasiyet, hibe, veraset gibi bir yol

550- İbn Abidin C. 4 S. 110
551- İbn Abidin C. 4 S. 110

ile onların fiilleriyle sabit olan şirket ihtiyaridir. Malların birbirinden ayırdedilmeyecek kadar karışmış bulunması veya miras yoluyla yine aynı şekilde intikal eden ve fakat ayırdedilemeyecek kadar karışmış olması ise gayri ihtiyari bir ortaklıktır.

Akid şirketini de beş kısma ayırabiliriz:

a- Şirketül a'mal veya şirketül ebdan, yani iş şirketidir. Mesela terzi, marangoz, hamal gibi bedenen çalışan kimselerin çalışma neticesinde elde ettikleri kazançta ortak olmaları için akit yaparlar. b) Şirketi müfaveze: Bu şirket ortakların aralarında sermaye, kâr ve tasarrufta eşit olmak üzere yaptıkları akittir. Yani bu ortaklar arasında hem sermaye miktarının, hem de elde edilecek kârın eşit oranda olması şarttır. Aynı zamanda ortakların böyle bir şirkette yetki ve tasarrufları da eşit ölçüde olması gerekir. Birisinin sermayesi değerinden fazla olursa caiz değildir. Nitekim şöyle denilir:

وأن يكون رأس مالهما على السواء وأن يكونا متفقين في الدين.

"Bu şirketteki her iki ortağın sermayeleri eşit olması gerektiği gibi, ikisinin aynı dinin mensubu olması da şarttır."(552) Ve yine birbirlerine kefil olabilecek akıl, baliğ olmaları da gerekir. Ve bu ticaretin şartlarından birisi de "Umum ticaret mallarında olmalıdır." Zira bu şirkette her iki veya daha fazla ortaklar genel anlamda birbirlerine her türlü ticarî şeylerde yetki ve selahiyat verirler. Ortakların yetki ve salahiyetleri birbirlerinkinden fazla olmayıp aynı seviyededir. Sermayeleri altın, gümüş ve paralardır. Şayet bir ortağın sermayesi para olup da diğerininki ticaret malı ise caiz olmaz. c) İnan şirketi: Bu şirket ticaret yapmak gayesiyle bir kaç kişinin bir araya gelip müşterek bir sermaye meydana getirerek üzerine akit yapmalarıdır. Bunda sermaye, kâr tasarruf yetkileri eşit olması şart değildir. Bu şirkette meydana gelen ziyan ise herkesin sermayesine göre aralarında müşterek olur. d) Şirketü'l-vücuh: Birden fazla kimselerin malları olmadığı halde itibarlarına dayanarak veresiye mal alıp satmak ve kârı bölüşmek üzere yaptıkları akiddir. Bu şirkette sermaye, kredi ve itibardır. e) Mudarebe şirketi: İki veya daha fazla kimseler arasında kurulan bir çeşit ortaklıktır ki bir taraftan sermaye diğer taraftan çalışma olmak üzere kurulur. Şafiî'ye göre bu çeşit şirketlerden yalnız İnan ile müdarebe şirketleri caiz, diğerleri caiz değildir." (fetava-yı hindiye c.2. s. 301 Bedaî C. 6 s. 56) Şafiî'ye göre İnan şirketinde ortakların kendi sermayelerini birbirlerine katmaları gerektiği halde, Hanefi'ye göre karıştırmaları gerekmez.

552- Bedaî C. 6 S. 56

İŞ ORTAKLIĞI

Bu konuda Süne-ni Nesai şöyle der;

عَنْ عَبْدِاللّٰهِ قَالَ اِشْتَرَكْتُ اَنَا وَعَمَّارٌ وَسَعْدٌ يَوْمَ بَدْرٍ فَجَاءَ سَعْدٌ بِاَسِيرَيْنِ وَلَمْ اَجِئْ اَنَا وَلاَ عَمَّارٌ بِشَيْءٍ اَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ اَنْبَأَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ عَنْ يُونُسَ عَنْ يُونُسَ عَنِ الزُّهْرِيِّ فِي عَبْدَيْنِ مُتَفَاوِضَيْنِ يَقْضِي اَحَدُهُمَا عَنِ الْاٰخَرِ.

في عبدين متفاوضين كاتب احدهما قال جائز إذا كانا متفاوضين يقضي احدهما عن الآخر

"Abdullah'dan: Bedir savaşında "Ben ile Ammar ve Sâd ortak olduk. Sâd iki esir getirdi, ben ve Ammar ise birşey getirmedik. Ali b. Hacrin ibni mübarek, Yunus'tan, Yunus'da Zühriden yaptıkları rivaete göre, birisinin efendisi ile kitabet aktini yapmış iki kölenin birbirlerine ödeyecekleri parayı kazanmak için iş ortaklığı yapmaları caizdir." (553)

Bu hadis odun toplama gibi mübah olan mallarda ortaklık yapmanın caiz olduğuna delalet eder.

MÜFAVAZA

شركة مفاوضة بين أربعة على مذهب من يجيزها، قال الله تبارك وتعالى: ﴿يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَوْفُوا بِالْعُقُودِ﴾، هذا ما اشترك عليه فلان وفلان وفلان وفلان بينهم شركة مفاوضة في رأس مال جمعوه بينهم من صنف واحد ونقد واحد وخلطوه وصار في أيديهم ممتزجا لايعرف بعضه من بعض.

(Kâr-Zarar ortağı olmak üzere bütün mallarda ortaklık) şirketi. Bunu caiz gören alimlere göre dört kişinin arasındaki müfavaza şirketinin (kuruluş şekli):

Allah (C.C.) şöyle buyurur: "Ey iman edenler ahidlerinizi yerine getiriniz..."

553- Süneni Nesai C. 7 S. 55

Bu (mukavele) filan, filan, filan ve filan arasında mufavaza ortaklığıdır. Sermaye aralarında aynı ana sermayeden her çeşit mal ve paradan (eşit olarak) toplanmış ve birbirinden ayırd edilmeyecek şekilde karıştırmış ve tasarrufları altına almışlardır. (Bu sermayede ortakların hisse ve hakları eşittir. Bu sermayenin tamamı veya bir kısmı hakkında peşin veya borca alım, satım ve esnaf arasında mutad olan ticaretin gerektirdiği bütün muamelelerde tasarruf yapabilirler. Beraber veya ayrı ayrı istedikleri şekilde alış-veriş yapabilirler. Bu ortaklığın gerektirdiği gibi herhangi birinin tasarrufu ile meydana gelen hak ve borçtan bütün ortaklar mesuldürler. Bu şirkette Allah'ın bahşettiği birlikte veya ayrı ayrı kazandıkları kâr ve filan ortaklar bütün hakları taleb etmede gereken davayı ettikleri zarar aralarında müsavi olarak taksim edilir. Bu mukavelenâmede adı geçen filan, filan, filan ortaklar bütün hakları taleb etmede gereken davayı yürütmek, birbirinin namına para ve mal almada, birbirlerinin vekilidirler.) (554)

İNAN ŞİRKETİ

Aynı eser şöyle der;

شركة عنان بين ثلاثة

هٰذَا مَا اشْتَرَكَ عَلَيْهِ وَفُلاَنٌ وَفُلاَنٌ فِي صِحَّةِ عُقُولِهِمْ وَجَوَازِ اَمْرِهِمْ اِشْتَرَكُوا شِرْكَةَ عَنَانٍ ... الخ.

"Bu (mukavele name üç kişi) filan, filan ve filan kendi istek ve selahiyetleriyle onarbin dirhem koyarak otuzbin dirhemlik sermaye ile mufavaza değil de İnan şirketi kurmuşlardır. Takvadan ayrılmadan emanete ve birbirinin hakkına riâyet ederek bu sermayeden, istedikleri gibi tasarruf edebilirler. İstedikleri ticaret eşyasını peşin veya borca, beraber veya ayrı ayrı istedikleri gibi alıp satabilirler. Az veya çok biri hakkında lâzım gelen (hak veya mesuliyet) diğerleri için de geçerlidir. Sermayenin üzerine Allah'ın bahşettiği kârı ve zararı sermayeleri nisbetinde her üçü arasında paylaşılır. Bu mukavele her birine birer tane verilmek üzere üç nüsha yazılmıştır. Filan ve filan (ortaklar) imzalamıştır."(555)

Ortaklıkla ilgili şu hadis-i şerifi kaydedelim:

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: قَالَ اللّٰهُ تَعَالَى: اَنَا ثَالِثُ الشَّرِيكَيْنِ مَالَمْ يَخُنْ اَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ فَاِذَا خَانَهُ خَرَجْتُ مِنْ بَيْنِهِمَا.

554- Aynı eser C. S.
555- Aynı eser C. S.

Ebû Hüreyre'den: Peygamber (a.s.v.) şöyle buyurdu:

"Allah Teâlâ buyurmuştur ki; ortaklar biri diğerine hiyanet etmediği müddetçe ben iki ortağın üçüncüsüyüm. Hıyanet ettimi aralarından ayrılırım." (556)

MÜHİM BİR HATIRLATMA

Ticari hayatta zihnimizi bulandıran konulardan birisi de çağımızdaki yukarıda kaydettiğimiz İslâm fıkhındaki bilinen şirket türlerine uymayan şirketlerdir. Az sonra asrımızın büyük âlimlerinden Zühayli'nin bunlar hakkındaki görüşüne yer vereceğim. Ancak muhterem müellifin bu husustaki görüşüne katılmıyorum.

Zira İslâm hukukuna göre kurulmayan, şeriat tarafından adı konulmayan tamamen kapitalizmin prensiplerine göre kurulmuş şirketlerle karşı karşıya geliyoruz. Medeni hukukçuların düzenledikleri şirketlerin hemen hemen tamamı İslâmî şirketlerin hiç birisine uymaz. İslâm ekonomisinde hiç bir kimsenin diğerinin malı üzerinde bir tehakkümü sözkonusu olmadığı halde, maalesef bu tür şirketlerde özellikle anonim olanlarda hisselerin yüzde 51'ini kendi elinde bulunduran kimse hisselerin % 49'unu kendi istek ve arzularına göre kullanırlar. Böylece küçük tasarruf sahiplerine hiç danışmadan her türlü işleri yapabilir ve küçük tasarruf sahiplerinin hiç bir yetki ve salahiyetleri sözkonusu olmuyor.

Muhterem müellifimizin bu şirketlerin örf-adet haline geldiğinden dolayı caizdir der. Bunu ihtiyatla karşılayıp, caiz olduğuna hüküm veremeyiz. Zira İslâm'ın hakim olmadığı bir ortamda ve İslâmî şirket özelliğinden mahrum, tamamen faizli muamele mayası ile yoğurulup, hayatiyetini idame ettiren, karaborsacılıkla, anlaşmalı grev ve haksızlıklarla dolu bu tür şirketlere caizdir demek asla doğru değildir. Tabiî ki muhterem müellifimiz de faizli bir alış-verişe, faiz üzerine kurulan bir müesseseye cevaz göstermesi sözkonusu değildir. Ayrıca bu gibi müesseselerden hisse alıp iştirak eden kimseler de mezkur gayri meşru müesseselerin günahlarına hissesi nisbetinde ortak oluyorlar, demektir.

Bu hatırlatmayı yaptıktan sonra doktor Zühayli'nin yeni tür şirketler hakkındaki beyanatını arapça metni ile beraber aynen almakta bir sakınca görmüyorum. Zira değerli okuyucularımın merağını gidermek için bu önemli konu hakkında bir ilim adamının fikrini beyan etmeyi de bir görev addediyorum. Aynı zamanda faiz muamelesinden uzak olmak şartıyla bu tür şirketlerin asrımızdaki müslümanların kurtuluşu için caiz olmasını istiyorum. Ancak mevcut şirketlerin tamamı faiz ve diğer gayri şer'i durumlarla dolu olduğundan buna asla fetva söz konusu olamaz. Muhterem müellif örf-adetten bahsediyor. Evet hak-

556- Tac. C. 2 S. 212

kında "nass" = âyet, hadis bulunmayan bir şeyde şeriata aykırı olmamak şartıyla örf-adete yer verilmiştir. Fakat hali-hazırdaki şirketlerin işleyiş şekillerinde rol oynayan âdetler İslâmiyet'in hakim olmadığı ortamda olup tamamen kapitalizmin egemenliği altında oluşmuş şer'i şerife aykırı âdetlerdir. Bununla beraber bahsedeceğimiz yeni türemiş şirketler tamamen faiz muamelesiyle yürüttülmektedirler. Şayet faiz muamelesinden uzaklaştırılıp, ortakların arasında şer'i prensipler dahilinde az buçuk tadilatla anlaşma olup, bu gibi şirketler, kuruluşlar meydana getirmişlerse o zaman muhterem müellif Zühayli'nin verdiği fetvaya göre inşallah müslümanlar mesuliyetten kurtulurlar. Tadilattan maksadımız şudur: Meselâ anonim ortaklığında büyük tasarruf sahipleri küçük tasarruf sahiplerine tahakküm ederler, onlara söz hakkı vermezler. Halbuki herkes kendi sermayesi nisbetinde söz sahibi olmalıdır. Ama bununla beraber bütün ortaklar toplanıp bazı kimselere yetki verebilirler.....

Netice olarak şunu tavsiye ederiz. Müslümanlar evvela kendilerini vargüçleri ile çalışıp imkân nisbetinde faiz belasından kurtarmalı, daha sonra da kuracakları şirket ve müesseselerini islâmî prensipler çerçevesinde kurmaya gayret etmelidirler. Zaruretle karşı karşıya geldiklerinde faiz ve haksızlık yapmadan, başkasının hakkına tecavüz etmeden bazı ufak tefek hatalar da afv kapsamına gireceğine umudluyuz inşaallah.

Bizim kuracağımız şirketlerin hem ismen hem de cismen dinimize, örf ve adetlerimize uymalıdır. Günümüzdeki şirketlerin yalnız isimlerine dikkat etsek göreceğiz ki, İslâmî bir şey değildir. Mesela "anonim" yunanca bir kelime olup, adı bilinmeyen demektir. Anonimlik modern sanayi toplumlarında bireyin yığınlar içerisinde kişiliğini yitirdiği sürece ona işaret etmektedir. Sosyolojik anlamıyla anonimlik özellikle yabancılaşma kavramıyla yan yana kullanılmaktadır.

وتعارف الناس في عصرنا الحاضر أنواعا جديدة من الشركاة نظم القانون المدني بعضها كشركة التضامن والتوصية البسيطة والمساهمة وغيرها.

فما حكم كل نوع من هذه الأنواع في الشريعة الاسلامية:

١ــ شركة التضامن: وهما الشركة التي يعقد اثنان أو أكثر بقصد الاتجار في جميع أنواع التجارات أو في بعضها ويكون الشركاء فيها مسؤولين بالتضامن عن جميع التزامات الشركة ليس في حدود رأس المال فقط بل قد يتعدى ذلك إلى الأموال الخاصة لكل شريك.

ويلاحظ ان لعنصر الضمان (أو الكفالة أو الالتزام) في هذه الشركة شبها فيما تتميز به شركة المفاوضة التي لم يجزها غير الحنفية والزيدية وهي التي تتطلب الاشتراك في عموم التجارات شرط التساوي بين الشركاء في رأس المال والتصرف والدين أي الملة ويكون كل شريك كفيلا عن الاخر فيما يلزم به من التزامات تتعلق بالشركة وبما ان تحقيق المساواة بين الشركاء أمر عسير لاحتمال حدوث زيادة في أموال كل من الشركاء فتصبح هذه الشركة نادرة الوجود أو قصيرة الأجل وعديمة الاستمرار مما يجعلها سريعة التحول والانقلاب إلى شركة عنان، وشركة العنان لاتتطلب المساواة في المال ولا في التصرف ولا في الملة وهي أن يشترك اثنان في مال لهما على أن يتجرا فيه والربح بينهما فيجوز أن يكون مال أحدهما أكثر من الاخر كما يجوز أن يكون احدهما مسؤلا عن الشركة والاخر غير مسؤل فليس فيها كفالة فلا يطالب احدهما إلاّ بما عقده بنفسه من التصرفات، أما تصرفات شريكه فهو غير مسؤل عنها ويقسم الربح بينهما حسب شرطهما الذي اتفقا عليه عند جمهور الفقهاء خلافا للشافعي فان الربح عنده على قدر المال.

ÇAĞIMIZDAKİ YENİ ŞİRKETLER

"Çağımızda insanlar yeni bir takım ortaklık türlerini tanımış bulunuyorlar. Medeni kanun da bunların bir kısmını düzenlemiş bulunmaktadır. Kollektif şirketleri, adi komandit şirketler, anonim ve benzerleri diğer takım şirketleri ise düzenlemeyip onlar hakkında hiç bir şey söylememiştir. Gizli hisseli şirketler ve hayvanlar üzerinde yapılan ortaklıklar gibi.

Peki, bu tür şirketlerin her birisinin İslâm şeriatındaki hükmü nedir?

1- Kollektif ortaklık (Tedâmun):

İki veya daha fazla kişinin her türlü ticaret malında yahut bir kısmında ticaret maksadı ile kurdukları ortaklıktır. Bu tür ortaklıkta ortaklar şirketin bütün işlerinde müştereken sorumludurlar. Bu sorumlulukları sermaye sınırları çerçevesinde kalmayıp bazen her bir ortağın özel mallarına da taşabilir.

Dikkat edilecek olursa bu tür tazminat (yahut kefalet veya sorumluluk) unsurunda Hanefiler'in dışındaki mezheplerce caiz görülmeyen mufavaza şirketindeki ayırıcı özelliği andıran bir taraf vardır. Bu şirket genel olarak bütün ticarî şirketlerde ortaklığı gerektirir. Sermaye, tasarruf ve din hususunda da ortaklar arasında eşitlik şartı aranır. Her bir ortak, şirket ile alakâlı diğer ortağın kabul ettiği sorumlulukların kefili kabul edilir. Ortakların her birisinin mallarında artış meydana gelme ihtimali olduğundan dolayı ortaklar arasında eşitliğin gerçekleştirilmesi oldukça zor bir durumdur. O bakımdan böyle bir ortaklık çok nadir bir şekilde var olmakta yahut ömrü kısa olup devamlılığı olmamaktadır. Bu durum şirketin çabuk bir şekilde inan şirketine dönüşmesi sonucunu verir.

İnan şirketi ise malda olsun, tasarrufta olsun, dinde olsun eşitliği gerekmemektedir. Bu tür ortaklıkta iki kişi kârı aralarında paylaşmak üzere ticaret yapma maksadıyla kendilerine ait olan malda ortak olurlar. Birininmalının ötekinden fazla olması caizdir. Aynı şekilde onlar birisininde ortaklıktan sorumlu olması ötekinin olmaması da caizdir. Çünkü böyle bir ortaklıkta kefalet yoktur. Onlardan her hangi birisi ancak bizzat akdini yaptığı tasarruflardan sorumlu tutulur. Ortağının tasarruflarından sorumlu değildir. Kâr ise aralarında ittifak ettikleri şarta uygun olarak paylaştırılır. Cumhura göre bu böyledir. Ancak İmam Şafiî bu konuda muhalefet etmiş olup, ona göre kâr mal miktarına göre paylaştırılır."(557)

Yani bir ortağın kârı diğerinkinden fazla olabilir. Nitekim aynı eser şöyle devam eder;

فيجوز ان يزيد ربح احدهما عن الآخر بسبب خبرته في التجارة مع التساوي في رؤس الأموال أو التفاوت فيها وتكون الوضيعة والخسارة على قدر رأس المال باتفاق المذاهب عملا بالحديث: «اَلرِّبْحُ عَلىٰ مٰا شَرَطا وَالْوَضِيعَةُ عَلى قَدْرِ الْمالَيْنِ».

"Bu durumda onların birisinin kârı ötekinden ticaretteki bilgisi sebebiylesermayelerinin eşit yahut farklı olmasına rağmen artış gösterebilir. Zarar ise mezheplerin ittifakıyla sermaye miktarına göredir. Bu da şu hadis ile amelin bir gereğidir. "Kâr, koştukları şarta göredir; zarar ise iki malın miktarına göredir."(558)

557- Elfıkhülislami C. 4 S.
558- Elfıkhülislami C. 4 S.

٢ــ شركة التوصية البسيطة: هي الشركة التي تعقد بين شركاء بعضهم متضامنون وبعضهم موصون فالمتضامنون هم الذين لهم أموال ويقومون باعمال إدارة الشركة وهم مسؤلون عن الادارة متحملون لالتزاماتها متضامنون في هذه المسؤلية وفي إيفاء ديون الشركة والموصون يقدمون المال ولا يسألون عن إدارتها ولا يتحملون التزاماتها.

وهذه الشركة جائزة ايضا لأن فقهائنا أجازوا في شركة العنان ان يشترط العمل لأحد الشركين ويسأل عنه دون غيره ويجوز بناء على ذلك أن تشترط زيادة الربح للعامل أو يقدر له مرتب خاص ويكون أجيرا ولا فرق بين أن يكون المسؤل والمسؤلية بين الفريق الأول دون الثاني جائز كما بينا في شركة التضامن كما انه يمكن جعل هذه الشركة نوعا من أنواع شركة المضاربة. الشريك المتضامن هو المضارب المتصرف في الشركة المسؤل عن الحقوق المتعلقة بها أمام الغير والشريك الموصي هو رب المال في شركة المضاربة وهو غير مسؤل عن إدارة الشركة ولا يضمن لأصحاب الحقوق المتعاملين حقوقهم ولا يتحمل من الالتزامات إلاّ خسارة رأس ماله في حالة الخسارة ولا يسأل العامل المضارب عن الخسارة فيما يسمح له من التصرفات ويكون المضارب حر التصرف بحسب عادة التجار وتوزع الأرباح على حسب الاتفاق بين المتشاركين في شركة المضاربة.

2- Adi komandit şirket (şeriketu't-Tavsiyeti'l-Basita):

"Bir kısmı komandite, bir kısmı da komanditer diye bilinen ortakların arasında kurulan bir şerkettir. Komanditelerin malları olup, şirketin her türlü işlerinden sorumludurlar. Bu sorumluluklarda ve şirketin borçlarını ödemekte dayanışma içerisinde bulunurlar. Komanditerler ise malları takdim eder, idaresinden sorumlu olmaz ve ortaklığın sorumluluklarını yüklenmezler.

Bu tür ortaklıkda caizdir. Çünkü fakihlerimiz inan şirketinde işin ortaklardan birisi tarafından yapılmasının sadece kendisinin sorumlu olmasının şart koşulmasını caiz kabul etmişlerdir. Buna göre çalışana fazla kâr şart koşmamız yahut özel bir maaşın takdir edilmesi caizdir; o takdirde o bir ecir (işçi olur.)

şirketin üretiminden sorumlu olan kimsenin bir tek veya daha fazla ortak olması durumu değiştirmez. Sorumlu olmayanın da bir yahut daha fazla ortak olması arasında da fark yoktur. Birinci grup için kefalet ve sorumluluk şartını koşup ikincileri için böyle bir şartın koşulmaması kollektif şirkette açıkladığımız gibi caizdir.

Bu tür ortaklığı ayrıca mudarebe ortaklığının bir çeşidi olarak kabul etmek de mümkündür. Komandite ortak, mudarib (ortak) ve şirkette tasarrufta bulunup başkalarına karşı ona taalluk eden haklardan sorumlu olan kişidir. Komanditer olan ortak ise, mudarebe şirketindeki sermaye sahibi durumundadır. Bu kişi ise şirketin idaresinden sorumlu değildir. Ayrıca şirket ile ilişki içerisinde bulunan hak sahiplerinin hakları onun tazminatı altında değildir ve o ancak zarar edilmesi halinde sermayesinin zararı dışında herhangi bir sorumluluğu kabul etmemektedir. Amil (iş yapan) mudarib ise, kendisine müsamaha edilen tasarruflarda zarardan sorumlu tutulmaz, ticaretle uğraşanların âdetine uygun olarak tasarrufuunda hür ve serbest olur. Kârlar ise mudarebe ortaklığında ortak olan kimseler arasındaki anlaşma esaslarına göre dağıtılır.

Netice olarak böyle bir ortaklık, fıkhî hükümler bakımından aralarındaki basit farklıklar ile birlikte, bir mudarebe ortaklığı olarak kabul edilir. Dikkat edilecek olursa, anonim ortaklığının yaygınlık kazanması bu tür komandit şirketlerin yaygınlığını sınırlandırmıştır. Çünkü anonim ortaklıklar âdeten geniş üretim alanlarında çalışırlar ve çoğu zaman büyük bir başarı elde ederler. Çünkü bunlarda oldukça büyük miktarlarda sermayeler birikir. Komandit şirketin meziyeti anonim ortaklıkta da tahakkuk etmektedir. Bu meziyet ise şudur: Pay sahibi olan kişi tacir niteliğini kazanmaz ve ancak adına yazılı olan payların kıymeti çerçevesinde sorumlu tutulur."(559)

٣ــ شركة المحاصة، هي عقد كباقي العقود بمقتضاه يلتزم شخصان أو أكثر بأن يساهم كل منهم في مشروع مالي يتقدم من مال أو من عمل لاقتسام ما قد ينشأ عن هذا المشروع من ربح أو من خسارة إلا انها تمتاز بخفائها عن الجمهور فليس رأس مال شركة ولا عنوان شركة فهي غير معروفة من الناس وليس لها وجود ظاهر وليس لها شخصية معنوية مستقلة كباقي الشركات فهي شركة وقتية كالتي تنشأ في مزاد مثلا أو في صفقة خاصة تنتهي بانتهائها

559- Aynı eser C. S.

وتصفى الأرباح عقب الفراغ منها فالذي يبرز منها شريك واحد يتعامل في الظاهر باسمه وتبقى الشركة مستترة ليس لها شخصية اعتبارية.

وهذه الشركة إجمالا جائزة شرعا لأنها نوع من أنواع شركة العنان ليست فيها مساواة ولا تضامن ولا تكافل وهي معقودة على نوع خاص من أنواع التجارات والربح يوزع فيها حسب الاتفاق، والخسارة تكون حسب رؤوس الأموال التي استعملت فيها.

وبصفة دقيقة تعد شركة المحاصة شركة عنان إذا كانت حصص الشركاء شائعة الملكية بين الشركاء. وتعد شركة عنان ومضاربة إذا احتفظ كل شريك بملكية حصته لكنه سلمها لواحد لاستثمارها مع بقية الحصص لمصلحة الكل على أن يقتسموا الربح أو الخسارة فيما بينهم بحسب الاتفاق أو الحصص، فالمال المقدم من أصحابه إلى أحدهم يعد مضاربة ويكون الشريك المتصرف مضاربا لكنه لما كان متقدما بجزء من رأس المال فهو شريك عنان أيضًا. كما انه اذا تصرف معه بعض الشركاء في إدارة الشركة كانت الشركة شركة عنان بينهم وأما الذين لم يساهموا في الادارة فهم شركاء مضاربون ومن المعلوم ان شركة المفاوضة هي اشتراك أنواع من شركة العنان والوجوه والأبدان لأن ما صح بانفراده صح مع غيره فيجوز بناء عليه تعدد أنواع من الشركات في شركة واحدة.

3- Gizli hisseli şirket (Muhassa şirketi):

"Bu da diğer akitler gibi bir akittir. Bu akit gereği iki veya daha fazla kişinin her birisi, malın yahut işin bir hissesini takdim etmek şartıyla mali bir projede ortak olur. Böylelikle bu işten elde edilecek olan kâr yahut zarar aralarında paylaştırılır. Ancak bu şirketin ayırdedici özelliği herkesin gözünden gizli olmasıdır. Bunun şirket sermayesi yoktur, şirketin ünvanı da yoktur, insanlar tarafından bilinmez, zahiri bir varlığı yoktur. Diğer şirketler gibi bağımsız manevi bir kişiliği de yoktur. Bu tür şirket, meselâ, bir mezâd (açık artırma) da yahut

bir işin bitmesi ile feshden özel bir alış-verişte ortaya çıkan geçici bir şirkettir. İşin bitirilmesinin akabinde kârlar tasfiye edilir. Bu şirkette önde görünen tek bir kişidir. Zahiren kendi adına ilişkileri kurmaktadır, şirket ise gizli kalmaktadır, onun hükmî bir kişiliği bulunmamaktadır.

Böyle bir şirket, genel olarak şer'an caizdir. Çünkü bu İnan şirketinden bir türdür. Bunda eşitlik yoktur, karşılıklı tazminat ve kefalet de bulunmamaktadır. Bu şirket ticaret türlerin özel bir tür üzerinde akd edilir. Kâr ise, varılan anlaşmaya göre dağıtılır, zarar da bu iş için kullanılan sermayelere göre pay edilir.

Başka bir ifade ile bu hisseli şirket, ortakların hisseleri ortaklar arasında mülkiyette şayi ise bir İnan şirketi olur. Eğer her bir ortak kendi hissesinin mülkiyetini koruyacak olursa inan ve Mudarebe şirketi sayılır. Fakat onlar bunu hepsinin menfaati için diğer hisselerle birlikte kullanmak üzere bir kişiye teslim etmişlerdir. Ayrıca kârı yahut zararı aralarındaki anlaşma ve hisselerine göre paylaştırmayı da şart kabul etmişlerdir. Sahipleri tarafından onlardan birbirlerine verilen mal bir mudarebe kabul edilir. Bu malda tasarruf eden ortak da mudarib olur. Fakat o da sermayenin bir kısmını koymuş olduğundan dolayı aynı zamanda bir İnan ortağıdır. Nitekim onunla birlikte şirketin yönetiminde bazı ortaklar da tasarrufta bulunacak olursa ortaklık onların arasında İnan ortaklığı olur. Şirketin yönetiminde pay sahibi olmayanlar ise, mudarib ortak olurlar.

Bilindiği gibi mufaveza ortaklığı, İnan şirketi ile vücuh ve ebdan (bedenen yapılan) şirketlerinin bir arada bulunmasıdır. Çünkü tek başına sahih olan bir şey, başkası ile birlikte de sahih olur. Buna binaen bir tek şirkette birden çok şirket türün bulunması caizdir."(560)

٤ــ شركة المساهمة هي أهم أنواع شركات الأموال وهي التي يقسم فيها رأس المال إلى أجزاء صغيرة متساوية يطلق على كل منها سهم غير قابل للتجزئة ويكون قابلا للتداول وتتحدد مسؤلية المساهم بقدر القيمة الأسمية لأسهمه ويعتبر مدير الشركة وعمالها اجراء عند المساهمين لهم مرتبات خاصة سواء أكانوا مساهمين أم غير مساهمين وليس لمدير الشركة أن يستدين عليها بأكثر من رأس مالها فان ضمن هو ولا ضمان على المساهمين إلاّ في حدود أسهمهم وتوزع الأرباح بنسبة الأسهم أي بنسبة رؤوس الأموال وتسمى شركة مغفلة

560- Aynı eser C. S. 880

لاغفال الاعتبار الشخص فيها وانما الاعتبار الأول في تكوينها هو للمال وليس لشخصية الشركاء بل لايعرف الشركاء بعضهم بعضا ولا يعرفون شيئا عن إدارة الشركة بل لايعرف الشركاء بعضهم بعضا ولا يعرفون شيئا عن إدارة الشركة إلاّ ما يعرضه مجلس إدارتها على الجمعية العمومية عند اجتماعها كل سنة ورأي المشروع الوصفي قصر نشاط الشركات المساهمة على المشروعات الكبيرة نسبيا التي تحتاج إلى رؤوس أموال ضخمة لاتتوافر عادة لدى الأشخاص كصناعة الغزل والنسج والمنسوجات القطنية وغيرها والحديد والصلب والخزف ونحو ذلك.

وهذه الشركة جائزة شرعا لأنها شركة عنان لقيامها على أساس التراضي وكون مجلس الادارة متصرفا في أمور الشركة بالوكالة عن الشركاء المساهمين، ولا مانع من تعدد الشركاء واقتصار مسؤلية الشريك على اسهمه المالية مشابه لمسؤلية رب المال في شركة المضاربة ودوام الشركة او استمرارها سائ بسبب اتفاق الشركاء والمسلمون على شروطهم فيما هو حلال واصدار الأسهم امر جائز شرعا اما صدار السندات أي القروض بفائدة فلا يحل شرعا.

4- Anonim şirket (Müsaheme şirketi):

"Mali şirketlerin en önemli türlerinden birisidir. Bu şirkette sermaye birbirine eşit küçük parçalara bölünür. Bunların herbirisi parçalanması mümkün olmayan bir paydır. Bununla birlikte bu payın tedavülü mümkündür. Ortağın sorumluluğu, paylarının üzerindeki nominal kıymet (değer) kadardır. Şirket müdürü ve çalışanları pay sahiplerinin yanında ücretli kabul edilir. Bunların özel maaşları vardır. Bunların pay sahibi olmaları ile olmamaları arasında fark yoktur. Şirket müdürünün şirket adına şirket sermayesinden daha fazla borçlanma yetkisi yoktur. Daha fazla borçlanacak olursa bunun tazminatı ona aittir. Ortakların üzerinde tazminat sorumluluğu ise payları ile sınırlıdır. Kârlar paylar nis-

betinde dağıtılır; yani sermayeler oranına göredir. Bu şirket, kişi nazar-ı itibara alınmayıp öncelikle oluşumunda mala itibar edildiğinden, kişiyi önemsemeyen şirket özelliği ile tanınır. Çünkü itibar, ortakların kişiliklerine değildir. Hatta ortaklar birbirlerini tanımazlar. Şirket idaresi ile ilgili olarak idare meclisinin yıllık genel kurul toplantılarında sundukları bilgilerden fazlasını da bilmezler. Bu konuda beşeri kanun koyucusu, anonim ortaklıkların oldukça büyük ve genelde şahısların elinde bulunamayan büyük sermaye gerektiren nisbeten büyük yatırımlara hasredilmesini uygun görmüştür. Dokuma ve iplik sanayii, pamuk ve benzeri dokumalar, demir ve çelik sanayii, porselen ve benzeri sanayiler.

Bu şirket de şer'an caizdir, çünkü bir İnan şirketidir. Zira karşılıklı rıza temeli üzerinde kurulmuştur. İdare meclisinin pay sahibi ortakların vekaleti ile şirket işlerinde tasarrufta bulunması ve ortakların birden çok olmasını engelleyen bir şeyin olmaması, ortağın sorumluluğunun sadece mali hissesi kadar olması, mudarebe ortaklığındaki sermaye sahibinin sorumluluğuna benzemektedir. Şirketin devamı yahut sürekliliği, ortakların üzürinde ittifak etmeleri sebebiyle uygundur. Müslümanlar ise helâl olan hususlarda şartlarına bağlı kalırlar. Şer'an payların çıkartılması caiz olmakla birlikte, faizli karz (borç) maksadıyla hisse senetlerinin çıkartılması şer'an helal değildir."(561)

٥ـ شركة التوصية بالأسهم هي التي تضمن نوعين من الشركاء متضامنين ومساهمين والمساهمون كالشركاء الموصين في شركة التوصية البسيطة لايسأل الواحد منهم إلا حدود الحصة التي يقدمها إلا ان المساهمين عددهم أكثر بحيث يسمح بقيام جمعية عمومية منهم ويختلف المساهم عن الموصي في ان الأول يملك اسهما قابلة للتداول بعكس الثاني ولا اعتبار لأشخاص الشركاء وانما الاعتبار لأموالهم في هذه الشركة.

وهي شركة جائزة شرعا لأنها نوع من شركات العنان التي يشترط فيها التضامن بالتصرف مستمدة من اذن الشركاء الآخرين وعمل المتضامنين في أموال المساهمين خاضع لأحكام شركة المضاربة، ولا مانع من كون بعض الشركاء مساهمين كما بينا في شركة المساهمة لأن تقديم الحصة بالأسهم جائز شرعا خصوصا اذا انحصر عدد المساهمين وعرف بعضهم بعضا.

561- Aynı eser C. S. 882

5- Hisseli komandit şirket:

Bu şirketlerde iki tür ortak bulunur. Bunların kimisi komandite, kimisi hisse sahibi olan ortaklar adi komandit şirkette bulunan komanditerlere benzerler. Onlardan her hangi bir kimse, ancak takdim ettiği hisse sınırları çerçevesinde sorumludur. Şu kadar var ki, hisse sahiplerinin sayısı onlardan genel bir kurul oluşmasına müsaade edilecek şekilde daha fazladır. Pay sahibi ortak ise komanditerden farklıdır. Çünkü pay sahibi tedavülü mümkün olan paylara sahibtir. İkincisinin ise öyle bir imkânı yoktur. Bu ortaklıkta ortakların kişilikleri muteber olmayıp onların malları muteberdir.

Bu da şer'an caiz bir ortaklıktır. Çünkü bu ortaklık bazı ortaklar arasında belli bir tazminatın şart koşulduğu İnan ortaklığı türündendir. Bu ise caiz bir kefalet şeklidir. Teminat sahibi olan ortağın (komanditenin) tasarruf hürriyeti diğer ortakların izninden kaynaklanmaktadır. Yine komanditerlerin pay sahibi kimselerin mallarını çalıştırması mudarebe ortaklığının hükümlerine tabidir. Anonim ortaklıkta açıkladığımız gibi bazı ortakların paylar sahibi olmalarını engelleyen bir durum yoktur. Çünkü hissenin paylar şeklinde sunulması, özellikle pay sahibi ortakların sayısı belli ve birbirlerini tanıyor iseler şer'an caizdir." (562)

٦ــ الشركة ذات المسؤلية المحدودة، هي شركة تجارية كباقي شركات الأموال ولا اعتبار فيها لشخصية الشركاء واشترط القانون فيها ألا يزيد عدد الشركاء فيها عن خمسين شريكا لايكون كل منهم مسؤلا إلا بقدر حصته فهي تجمع بين خصائص شركات الأموال وشركات الأشخاص، ففيها من شركات الأموال ان مسؤلية الشريك محددوة بمقدار حصته وان حصته تنتقل إلى ورثته وادارتها كما في شركات المساهمة يجوز ان يعين لها مدير من المساهمين او من غيرهم بمرتب محدد ويكون اجيرًا او يديرها احد الشركاء نظير جزء من الأرباح وفيها من شركات الأشخاص ان الشريك يكون صاحب حصة في الشركة وليس مساهما ولا تكون حصص الشركاء قابلة للتداول كالأسهم التجارية وأهم ما يميز انها تتم بالاشتراك الشخص لا بالاكتساب العام.

وكل ذلك جائز شرعا وتعتبر هذه الشركة من شركات العنان وقد يكون فيها بعض خصائص المضاربة كما في تحديد مسؤلية الشريك بمقدار حصته كما ان رب المال في المضاربة لايسأل إلا في حدود رأسماله.

562- Aynı eser C. S. 882

6- Limited şirket:

Diğer mal ortaklıkları gibi ticari bir ortaklıktır. Bunda ortakların kişiliklerine itibar yoktur. Kanun bu ortaklığın ortak sayısının elinden fazla olmamasını şart koşmuştur. Onların her birisi ancak payı oranında sorumluluk taşır. Bu durumda bu ortaklık mal şirketleri ile şahıs şirketlerinin özelliklerini bir arada toplamaktadır. Bu tür ortaklıklarda, mali şirketlerde olduğu gibi "Ortağın sorumluluğunun ancak hissesi miktarı ile sınırlı olması ve hissesinin mirasçılarına intikal etmesi" özellikleri vardır. İdaresi ise anonim ortaklıklardaki gibidir. Bu şirkete ortaklardan bir yönetici tayin etmek mümkün olduğu gibi, başkalarından da tayin etmek mümkündür ve bunun maaşı sınırlıdır ve ücretle tutulan bir işçi durumunda olur. Yahut ortaklardan birisi kârdan belli bir pay karşılığında şirketi yönetebilir. Şahıs şirketleriyle ortak yanları ise, ortağın, bir şirkette hissesi olmakla birlikte pay sahibi olmamasıdır. Ortak hisseleri ticari paylar gibi tedavül etmez. Bunun en önemli olmamasıdır. Ortakların hisseleri ticari paylar gibi tedavül etmez. Bunun en farklı özelliği genel yazım yolu ile değil de şahsi katılma (iştirak yolu) ile gerçekleşmesidir.

Bütün bu hususlar şer'an caizdir ve böyle bir şirket İnan şirketlerinden sayılır. Bunda ortağın sorumluluğunun hissesi miktarı ile sınırlandırılması hâlinde olduğu gibi, mudarebenin de bazı özellikleri bulunabilir. Nitekim sermaye sahibi mudarebede sermayesi kadar sorumludur."(563)

والخلاصة: ان هذه الشركات التي اقرها القانون المدني ليست غريبة عن قواعد الفقه الاسلامي وإنما هي منسجمة مع أنظمة الشركات التي عرفها فقهائنا ولكنها متطورة بحسب حاجة العصر وعرفه، فشركات الأشخاص تعتبر جميعها من قبيل شركة المضاربة في الفقه الاسلامي مع اختلاف في بعض الأحكام بين الشريعة والقانون حسبما تقتضيه مصلحة الناس وطبيعة التطور وشركات الأموال تعتبر في الغالب من قبيل شركات العنان مع بعض أوصاف شركة المفاوضة في حال التضامن أو أوصاف شركة المضاربة في حال تحديد مسؤلية الشريك بمقدار حصته فقط والادارة توكيل في القيام بالأعمال اذا كان المدير شريكا مساهما والوكالة تصح بأجر أو بغير أجر أو ان المدير أجير بعقد فهو يعمل بأجر بحكم التوظيف لابحكم المشاركة.

563- Aynı eser

"Netice olarak medeni kanunun benimsediği bu şirketler İslâm fıkhı kâidelerine yabancı değildir. Bunlar fakihlerimizin tanımadığı ortaklık kurumları ile paralellik arz etmektedir. Fakat çağın ihtiyaç ve örfüne göre bir değişiklik göstermektedir. Şahıs şirketlerinin tümü İslâm fıkhında insanların maslahatı ve değişikliğin tabiatının gereğine uygun olarak, şeriat ile beşeri kanunlar arasında bir takım hükümlerdeki farklılıklarla birlikte, İslâm fıkhındaki mudarebe ortaklıkları kabilindendir. Mali şirketler ise, çoğunlukla İnan şirketleri kabilinden kabul edilir. Bununla birlikte, teminat ve teahhüt hâlinde mufavaza ortaklığının bazı nitelikleri yahut da ortağın sorumluluğunu yalnızca hissesi miktarı ile sınırlandırma halinde mudarebe ortaklığının bazı niteliklerini taşır. İdare ise, eğer idareci pay sahibi bir ortak olursa işleri görmek üzere ona bir vekalet vermek şekliyle oluyor demektir. Bu durumda vekâlet ücret ile de ücretsiz olarak da sahihtir. Yahut müdür isticar akti ile bir işçi durumunda veya müsahim (pay sahibi) değil ise isticar yoluyla bir ücretçi veya görevlendirme yoluyla bir görevli memur durumunda olur. Bu durumda o, görevlendirme gereği olarak ücret ile çalışır, ortak olduğundan dolayı değil."(564)

Bazı yörelerde özellikle Doğu ve Güneydoğu'da şöyle bir muameleye raslıyoruz; adam kendi hayvanlarını birisine verir, o da onun hayvanlarını güder, yemini, suyunu temin eder, tamamen bakımını üstlenir, şayet o hayvanlardan meydana gelen yavrular olursa aralarında paylaşırlar ve hayvanların sütünden istifade ederler, olmazsa onun çektiği emek boşuna gider. Halbuki işçinin işçiliğinin ücreti behemahal verilmelidir.

Bu tür muamele asla caiz değildir. Fakat şöyle bir şey yapsalar caiz olur; inşaallah. Şöyle ki; her ne kadar az da olsa mal sahibi malını diğerine teslim ederken "sana şu bir, iki davarı senin benim hayvanlarıma bakacağın ücreti olarak verdim." deyip te adam da kabul ederse, o takdirde karşılıklı rıza ile bu muamele caiz olur ve yine örf-adetlerine göre hareket etsinler. Yalnız dediğimiz gibi olursa hiç olmazsa ücret belli olmuş olur. Yoksa asla caiz değildir. Zira olabilir ki adam aylarca, hatta senelerce hayvanlara çobanlık yapar, yemlendirir, bakımını bin bir türlü eziyetlerle yapar, daha sonra da o hayvanlardan bir şey türemeyebilir, bu durumda adamın çektiği eziyet tamamen boşa gitmiş olur, yapılan emek karşılıksız olur ki, şeriatımız buna cevaz vermez. Mutlaka bakım için bir ücret tayin edilmelidir. Hatta bu muamele öyle bir haksızlıktır ki, şayet sermayesinden bir iki hayvan dahi Allah Teâlâ'nın emri ile ölse, türeyen yavrulardan onların yerine verilir, böylece sermayesi garanti altına alınmış demektir. Halbuki adamın bir kusuru olmadığı halde, eceli ile ölen bir hayvandan sorumluluk söz konusu olur mu? Asla olmaz. Mutlaka harcanan emeğe karşılık belirli bir ücret olmalıdır, bu ücret anlattığımız gibi az da olsa bu tür muamelenin meşruluğuna sebep olabilir.

564- Aynı eser

Bu nokta ile diğer mezkur şirketleri bir hatırlatma ile beraber anlattıktan sonra hayvan ortakçılığı hakkında da bir açıklamaya ihtiyaç duydum. Zühayli şirketlerden bahsederken hayvanlar hakkındaki ortaklığı da ele almıştır. Nitekim şöyle der;

شركة البهائم

تقوم شركات متعددة في وقتنا الحاضر بين الناس لرعى الماشية أو لتربية الأبقار والأغنام فيقدم المال من شريك والعمل من الشريك الآخر وقد يشترك الشريكان في دفع ثمن البهائم ثم ينفرد أحدهما في العمل اما بالرعي أو بتقديم الطعام والشراب والحراسة والتنظيف وذلك كله جائز شرعًا بشرط انتفاء الجهالة الفاحشة المفضية للنزاع والخصام ولا تضر الجهالة اليسيرة التي لاتفضي الى التنازع ويتسامح الناس فيها عادة وبناء على هذا المبدأ يعرف حكم الصور الآتية:

١ــ اذا اشترى شخص بعض البهائم ودفع ثمنها كله من مالهٔ وتعهد شخص آخر بتربيتها وشراء الطعام لها فهذه الشركة لاتصح لأن ما يشتريه العامل من الطعام مجهول جهالة فاحشة تؤدي إلى المنازعة فيفسد أو يبطل العقد.

٢ــ اذا كان ثمن العلف يستوفي مما تنتجه البهائم من ألبان ويوزع باقي ريع اللبن على الشريكين فلا تصح الشركة اذ قد يكفي اللبن للطعام وقد لايكفي فاذا تكفل صاحب رأس المال بما قد تحتاجه من طعام صح العقد.

٣ــ اذا اقتصر عمل العامل على التربية والرعاية والاطعام وتكفل صاحب رأس المال بما قد تحتاجه من طعام صح العقد.

٣ــ اذا اقتصر عمل العامل على التربية والرعاية والاطعام وتكفل أو تعهد رب المال بأثمان النفقات والطعام صحت الشركة، وتكون شركة مضاربة ولا يقال ان تناول الحيوان طعامه باختياره أمر طبيعي لا أثر له في نمو وزيادة الحيوان كما تصور الحنفية لأن عمل العامل ضروري من تقديم الطعام بنسب معينة وفي

وجبات مخصصة والقيام بالخدمة والاشراف والتنظيف والرعاية وفي ذلك أثر ملحوظ في تسمين الحيوانات وزيادة سعرها وتحسين نتاجها.

٤ــ اذا اشترك اثنان في دفع ثمن الحيوان ونفقة الطعام والشراب وتبرع أحدهما بالخدمة صحت الشركة لأنها اقتصرت على المشاركة في رأس المال دون العمل.

٥ــ الصورة الغالبة الآن هي الاشتراك في أثمان الماشية وأخذ الراعي أو العامل ألبان الماشية واسمانها نظير القيام بما يلزمها من خدمة وعناية ورعاية واما النتاج من أولاد وأصواف فيقسم بين الشريكين مناصفة، هذه الشركة جائزة شرعًا كما قررت لجنة الفتوى بالأزهر عام ١٩٤٨.

HAYVAN ORTAKÇILIĞI

Çağımızda insanlar arasında hayvanları otlatmak yahut inek ve koyunları beslemek için bir çok şirketler kurulmaktadır. Mal bir ortaktan, emek de diğer ortaktan kurulmaktadır. Bazen her iki ortak hayvanların parasının ödenmesinde müşterek hareket edebilir, ondan sonra onlardan birisi tek başına ya otlatmakta veya onlara yem ve içecek verip koruyup temizliklerini görmekte tek başına uğraşır. Bütün bunlar şer'an caizdir. Ancak anlaşmazlığa ve düşmanlığa götürebilecek ileri derecedeki bilgisizliğin ortadan kalkması şarttır. Anlaşmazlığa götürmeyen ve insanların adeten birbirlerini hoş görebilecekleri kadarıyla önemsiz bilgisizliklerin zararı olmaz. Bu kaideye göre aşağıdaki şekillerin hükmü de bilinebilir.

1- Bir kişi bir miktar hayvan satın alır ve bunların paralarını kendi malından öder, bir başka kişi de bunların beslenmesini ve onlar için yem satın almayı taahhüt ederse böyle bir ortaklık sahih değildir. Çünkü âmilin (iş yapanın) satın alacağı yiyecek ileri derecede bilinmemektedir ve bu anlaşmazlığa götürür. O bakımdan akit fasit veya batıl olur.

2- Şayet verilecek yemin bedeli hayvanların verdikleri sütten karşılanabiliyor ise, geri kalan süt gelirinin ortaklara dağıtılması esası üzere ortaklık kuru-

lursa sahih değildir. Çünkü süt bazen yeme yeterli gelebilir, bazen gelmeyebilir. Sermaye sahibi eğer hayvanların gerek duyacağı yemi karşılamayı üstlenirse o vakit akit sahih olur.

3- Amilin yapacağı iş hayvanı beslemek, koruyup gözetlemekten ibaret olursa, sermaye sahibi de masraf ve yiyecekleri karşılamayı üstlenip taahhüt ederse, ortaklık sahih olur ve bu durumda ortaklık bir mudarebe olur. Hayvanın yemini yemesi kendi isteği ile ve tabiî bir durumdur. Hanefiler'in dediği gibi bunun hayvanının gelişip artmasında bir etkisi yoktur demeye imkanı yoktur. Çünkü amilin (işçinin) yapacağı iş, yani belli öğünlerde, belli oranda yem vermek, zorunlu bir iştir. Ayrıca hizmetlerini görmek, gerekli kontrollerini, temizlik ve bakımlarını yapmak da böyledir. Bütün bunların ise hayvanların semizlenmesinden fiyatlarının yükselmesinde, nesillerinin de güzelleşmesinde görünür bir etkisi vardır.

4- İki kişi hayvanın parasını ödemekte, yeminin ve içeceğinin masraflarını karşılamakta ortak olsalar, onlardan birisi de teberru yoluyla (karşılıksız olarak) hizmetini görecek olsa, bu ortaklık sahihtir. Çünkü bu ortaklık işin dışında sadece sermayede bir ortaklıktır.

5- Halihazırda çoğunlukla görülen şekil, davarların semenlerinde (bedellerinde, paralarında) ortak olup çobanın yahut âmilin davarların sütlerini ve yağlarını, çoban yapmış olduğu hizmet, bakım ve gözetim karşılığında almak şeklindedir. Doğan yavrular ve yün ise iki ortak arasında eşit olarak pay edilir. Böyle bir ortaklık şer'an, el-Ezher'in fetva kurulunun da 1948 yılında kararlaştırdığı gibi, caizdir. (Çünkü insanlar bu şekilde teamül etmekte ve örf hâline getirmiş bulunmaktadır.)"(565)

Ayrıca otobüs ve arabaların ortaklığından da bahsetmemiz uygun olur.

شركات السيارات

كثيرًا ما تنعقد الشركة في ملكية سيارة شاحنة أو صغيرة سياحية أو لنقل الركاب ويكون بعض الشركاء ملاكًا لحصص معينة وواحد منهم سائق للسيارة وشريك يملك بعض الأسهم معا ويتقاضى السائق عادة أجرًا أو راتبًا شهريًا معينًا وقد يوافق مالك السيارة على أن يتنازل عن ربعها مثلا للسائق على أن تسدد قيمة الربع من الأرباح في المستقبل، وهذا كله جائز لتعارف الناس لأن الشركة تنعقد على حسب العادة وهي مبنية على التوسع والمسامحة، وتنعقد ايضًا

565- Aynı eser C. S. 884

على الضمان أو على ذمم الشركاء أو على عملهم، والشركة تنبني على الوكالة أو على الوكالة والكفالة ويأخذ السائق حصته من الأرباح كما يتقاضى الأجر المتفق عليه ولا مانع من أن يكون الأجر مقطوعًا محددًا أو مسمى أو جزء نسبيا من الربح وقد بينا في بحث شركة المساهمة وشركة التضامن انه لامانع شرعا من اعتبار مدير الشركة أجيرًا موظفا على العمل ولا مانع من وجود صفتي الشركة والاجارة في شيء واحد لأن المنع من وجود عقدين في عقد أو شرطين في عقد يزول اذا زالت علته أو حكمته وهو عدم إثارة النزاع والجدال وعدم المنازعات جرى عليه العرف والعادة فلم يعد الشرط مفسدًا وللناس فيها حاجة.

OTOBÜS, KAMYON VB. VASITA ORTAKLIKLARI

"Çoğunlukla bir kamyon yahut küçük bir seyahat aracı veya yolcu taşıma araçlarının mülkiyetinde ortaklık yapılır. Bu durumda bazı ortaklar belli bir takım paylara da sahip olur ve onlardan birisi arabanın sürücüsü olur. Aynı zamanda bazı paylara sahip olur. Genellikle arabayı kullanan şoför belli bir ücret yahut belli bir aylık maaş alır. Arabanın sahibi kimi zaman, mesela, dörtte birini şoföre vererek bu dörtte birin kıymetinin gelecekte sağlanacak kârlardan ödenmesi şartını koşabilir. Bütün bunlar, insanlar bunları örf hâline getirdiğinden dolayı caizdir. Çünkü ortaklık âdete göre akd olunup genişlik ve müsamaha kaidesi üzerinde kuruludur. Yine ortaklık tazminat yahut ortakların zimmetleri veya işleri üzerinde akdolur. Ayrıca ortaklık vekâlet yahut hem vekalet hem de kefalet üzerinde kurulur. Sürücü sağlanan kârlardan payını aldığı gibi, üzerinde anlaşılan ücretini de alır. Alacağı ücretin sınırı belli bir ücret olması ile tayin edilen bir miktar olması yahut kârdan belli bir oran olması aarasında fark yoktur. Anonim ve kollektif şirket bahislerinde şer'an şirket müdürünü, işi görmekle görevli bir işçi yahut bir memur olarak kabul etmekte bir engel bulunmadığını açıklamıştık. Ortaklık ve icare niteliklerinin bir arada ve aynı şeyde bulunmasında da bir engel yoktur. Çünkü bir akitte iki aktin yahut bir akitte iki şartın bulunmasının yasaklanması illeti, yahut hikmeti ortadan kalktığı takdirde o da kalkar. Böyle bir illet, anlaşmazlık ve tartışmanın meydana gelme ihtimalidir.

Örf ve adette ise bu gibi durumlarda artık tartışma ve anlaşmazlık görülmemektedir. Dolayısıyla artık böyle bir şart ifsat edici (bozucu) olmaktan çıkmıştır ve insanların bu tür akde ihtiyaçları vardır."(566)

MALIMI ŞU MİKTARDAN FAZLA SATARSAN FAZLALIĞI SENİN OLSUN DEMEK

Bu hususta İbni Kudame şöyle der;

إذا قال بع هذا الثوب بعشرة فما زاد عليها فهو لك صح واستحق الزيادة وقال الشافعي لايصح.

"Bir kimse başkasına (talimat ve vekalet vererek) şu elbiseyi on (lira)dan sat, ondan fazlasıyla (satarsan) fazlalık senin olsun derse, bu sahihtir ve fazlasıyla (sattığın takdirde) fazlasına müstahak olursun. (Yani on liradan mal sahibine hesab verir, diğeri onun olur.) Şafiî'ye göre ise caiz değildir." (567)

Bir de bazı yörelerde özellikle Güneydoğu illerinde şöyle bir uygulama vardır: Daha raic belli olmadan peynir, yağ vb. şeylerin alım-satımı yapıyorlar. Onlara "Siz kaça satıyorsunuz" diye sorulduğunda şöyle cevap verirler; "henüz raiç belli değildir ne zaman raiç belli olursa ona göre hesabımızı alacağız" diye cevap verirler. İşte bu uygulamayı bazı ehli ilim insanların ihtiyaçları olduğu için ve bu gibi muameleyle mübtela olduğundan fetva vermişlerdir. Ancak kaydedeceğimiz ibareye göre malın alındığı zamanki raiç nazara alınarak hesap kesilir. Yoksa malın bedelinin alındığı zamanki raice göre değildir. Aksi takdirde caiz olmaz. Nitekim şöyle denilir;

ما يستجره الانسان من البياع اذا حاسبه على اثمانها بعد استهلاكها جاز استحسانا قلت: ما في النهر مبني على ان الثمن معلوم للمنه على هذا لا يكون من البيع المعدوم بل كلما اخذ شيئا فقد بيعا بثمنه المعلوم

"Kişinin satıcıdan mal çekip te tükettikten sonra hesaplayıp parasını verirse bu (kıyasen değil de) istihsanen caizdir. Müellif (İbni Abidin) "Ben diyorum ki, Nehr adlı kitabın beyanatına göre bunun caiz oluşu fiatı belli olmasına bağlı, lakin buna göre bu alış-veriş yok olan bir şeyin satışı cinsinden olmayıp bilakis

566- Aynı eser C. S. 883
567- İbn Kudame C. 5 S. 108

her aldığı şey, fiatı belli olan parası ile münakid (oluşmuş) olan bir akid cinsindendir." (568)

Yani bir tüccardan, bakkaldan ihtiyac nisbetinde günün raicine göre fiatı belli ve her alınan şeyin karşılığında fiatı yazılmak suretiyle yapılan alış-veriş caizdir. Fakat fiatı yazılmadan, ödeme zamanındaki raic bedeline göre tesbit edilib tahsil edilirse bu caiz değildir. Haramdır.

Zühayli şöyle der;

ولا يجوز البيع عند الفقهاء بما ينقطع عليه السعر في السوق او بما يبع الناس أو بما يقول فلان لجهالة الثمن وقد نقل عن الامام أحمد جواز البيع بما ينقطع عليه السعر في المستقبل بتاريخ معين من غير تقدير الثمن أو تحديده وقت العقد لتعارف الناس وتعاملهم به في كل زمان ومكان وقد رجح جوازه ابن تيمية وابن القيم والمراد به سعر السوق وقت البيع لا أي سعر في المستقبل.

"Çarşı-pazarda fiyatın kapanışı ne ise (yani hangi fiyat üzerinde kararlaştırılırsa) onun mukabilinde yahut insanların sattıkları değer mukabilinde veya filanın söyliyeceği miktar mukabilinde satış yapmanın caiz olmadığı fıkıh bilginleri tarafından kararlaştırılmıştır. Çünkü semen (fiyat) bilinmemektedir. imam Ahmed'den ise muayyen (belirli) bir tarihte semen (fiyat) takdir edilmeksizin yahut (satış) akdenin zamanında bu (malın) fiyatı belirlenmeksizin gelecekte kapanacak (kararlaştırılacak) fiyat mukabilinde satışı caiz olduğu nakledilmiştir.

Çünkü her zaman ve her yerde insanlar arasında böyle bir satış örf halini almıştır. İbni Teymiye ve İbni Kayyim de böyle bir satışın caiz olduğu görüşünü tercih etmişlerdir. Bundan kasıt ise, satış esnasındaki o malın mevcut piyasadaki değeridir. Yoksa gelecekteki herhangi bir fiyat (mukabilindeki satış) değildir. (569) Cezeri de şöyle der;

يشترط لصحة البيع أن يكون المبيع والثمن معلومين للبائع والمشتري وهذا القدر متفق عليه بين أئمة المذاهب.

"Alış-verişin sahih olabilmesi için satılan mal ile para hem satıcıya hem de müşteriye malum olmaları gerekir, bu kadarlık şey (bu satış durumu) dört imamların ittifak ettikleri şeydir." (570)

568- İbn Abidin C. 2 S. 13
569- Elfıkhülislami C. 4 S. 459
570- Elfıkhualelmezabilerbaa C. 2 S. 214

Bu ibareden de anlaşılıyor ki halihazırdaki mevcut uygulama hiç bir mezhebe göre caiz değildir. Ancak bu ibareye göre bir kimse diyelim Nisan ayında bir kilo buğdayı paranın miktarından bahsetmeden 3 ay sonra parasını aynı Nisan ayın raicine göre hesaplayıp almak suretiyle satabilir. Fakat şimdiki uygulama gibi üç ay sonraki raice göre bedelini almak suretiyle yapılan satış asla caiz değildir, haramdır. Keza bir tüccar da "Ben sana mal veririm, fakat ne zaman bana ödeme yaparsan o zamanki raice göre senden hesap alırım" diye bu şekildeki satışda caiz değildir.

Her şeyden önce bilmek gerekir ki, şeriatımız insanların arasında nizaa ve husumete sebebiyet verecek her türlü alış-verişe asla cevaz göstermez, hoş görmez. Bu gibi alış-veriş ise muhabbet değil de husumete sebep olur.

İşte bu gibi gayri şer-i meselelerin vukuu bulmasın diye Hz. Ömer (r.a.) çarşı-pazara çıkar ve ticaretle ilgili fıkhi meseleleri bilmiyeni kamçılar "ticaretle ilgili fıkhi meseleleri bilmiyen bizim çarşılarımızda ticaret yapmasın" derdi.

HELAL VE HARAMLA KARIŞIK BİR MALIN PAZARLIĞINI YAPMAK

اذا اشتملت الصفقة على مباح ومحرم فقيل يصح العقد في المباح ويبطل في المحظور وهو أظهر القولين للشافعي ومالك وقيل يبطل العقد فيها.

"Haram ile mübah birbirine (karışmış) bir mal hakkında pazarlık yapıldığı zaman bir görüşe göre mübah olanın hakkında akit caiz olup, haram olanın hakkında da batıl olur. Bu görüş İmam Şafiî ile İmam Maliki'n de en açık görüşleridir. Diğer bir görüşe göre de hem haram olanın hem de mübah olan kısmının hepsinde akit bozulmuş olur."(571)

Yani ikisi için yapılan pazarlık geçersiz sayılır, daha sonra isterlerse yeniden yalnız mübah olan kısmının hakkında pazarlık yapıp alış-verişlerini yenileyebilirler.

Mütedeyyin, cevval mesleğinin erbabı doktor Mehmet Yalçın kardeşimizin sigaranın zararları hakkındaki tıbbi gerçeklerini rapor halinde yazmasını istedim. O da müslümanların ve bütün insanlık aleminin maddi ve manevi hayatlarında derin yaralara yol açan sigara zehirinin zararlarını kâfi ve şafi derecede Allah (c.c.)'ın rızası için kaleme alarak şu raporu bize ithaf etti. "Cezahullahu hayrelceza".

571- Fıkhü's-Sünnet C.3 S. 131

SİGARA VE SAĞLIĞA ZARARLARI

Sigara içen kimseler özellikle bronş, akciğer, kalp ve damar hastalıkları nedeniyle artmış olan bir erken ölüm tehlikesi içerisindedirler.

Günde 15 sigara içen 30 yaşlarında bir kimsenin normalde beklenen ömrün 5 yılı eksilmiş demektir. Alınan nikotin miktarı 5 mg'a çıkarıldığında 30 saniye gibi kısa bir zaman içinde ani ölümlerin meydana geldiği tesbit edilmiştir.

Tütün dumanı; gazların ve çok küçük katran damlacıklarının bir karışımıdır. Bu duman içerisinde 1000'e yakın maddenin bulunduğu saptanmıştır. Bunların bazıları sigara dumanı henüz yanmamış olan tütün içerisinden çekilerek geçerken tutulmaktadır. Fakat bu tutulan maddeler sigaranın yanmaya devam etmesi üzerine tekrardan ateşle karışarak adeta damıtılmakta ve her nefes çekişte hastanın solunum yollarına giren sigara dumanı, bu maddeler bakımından giderek çok daha konsantre (yoğun) hale gelmektedir.

Duman içerisindeki tıbbi önem taşıyan maddeler şu şekilde ayrılabilir.

1- Kanser yapan veya kanser oluşumuna yardımcı olan maddeler,

2- Tahriş edici maddeler,

3- Nikotin.

Kanser yapan veya kanser oluşumuna yardımcı olan maddeler: Bunlar katranda mevcuttur. Daha çok polisiklik aromatik alkol kimliğini taşıyan kanser yapıcı maddeler kanser oluşumunu başlatır. Kanserin meydana gelmesine yardım eden fenoller yağ asitleri ve serbest yağ asitleri gibi maddeler ise oluşmaya başlamış olan kanserin çok daha büyük hızla gelişmesine yardım eder.

Tahriş edici maddeler: Duman akciğere çekilmesinden sonra öksürüğe ve bronşların daralmasına yol açar. Bronş epitelindeki titrek tüylerin faaliyetlerine engel olurlar ve bronşlardaki mukus salgısını uyarır.

Nikotin: Çok düşük dozlarda alınan nikotin, baygınlık ve uyuşmalar meydana getirir. Bu doz biraz arttırıldığında dermansızlık, sinir sisteminde bozukluk ve cinsel yaşamda düzensizlik gibi önemli aksaklıklar meydana getirir. Nikotin sigara içenlerde farmakolojik bağımlılığa neden olur. Oldukça karışık olan nikotine ait etkiler doza ve sigara içen kimsenin hem fiziki hem de piskolojik durumuna bağlı olarak uyarı ve sedasyon (uykuya meyil) şeklinde olabilmektedir. Nikotin katekolamin'in sertleşmesine yol açarak dolaşımı dolaylı yoldan etkiler ve taşikardi'ye (kalbin hızlı atması) damarlarda daralmaya ve hipertansiyon'a neden olur. Bunlardan başka nikotin serumdaki serbest yağ asitlerinin ve trombositlerin yapışma yeteneklerinin artmasına yol açarak damar tıka-

nıklıklarına neden olur. Pankreasdan bikarbonat salgılanmasını engeller (sindirimi bozar). Tütün dumanıyla zehirlenmelerde hafıza bozukluğu çok açık bir şekilde ispatlanmıştır. Bu da bize zeka açar diye sigara içmenin ne kadar yanlış olduğunu gösterir.

Sigara dumanında: Karbonmonoksit, kükürtlü hidrojen, hidrosiyanikasit ve azot oksitleri gibi zehirli gazlar bulunur. Günde bir paket sigara içen kişilerinkanlarındaki karboksi hemoğlobin'in ortalama düzeyi % 5 kadardır, içmeyenlerde ise bu değer % 1'dir. Bu durum oksijen taşınması için mevcut hemoğlobin miktarını azaltır.

Nikotinin kromozomlar üzerine etkisi: Sigaradaki nikotin ve zift tanecikleri erkeklerde spermleri, kadınlarda yumurtalıkları etkilemektedir. Özellikle erkeklik hormonları üzerindeki etkisi çok daha yıkıcı olmaktadır. Döllenmede erkek çocukları oluşmasını etkileyen spermlerin içindeki -Y- krozomunu etkileyerek sperm içerisindeki sayısını tehlikeli oranda azaltmaktadır. Bu alanda araştırma yapan İTALYAN bilim adamı Carlo SİRTORİ araştırması sonucu sigaranın meydana getirdiği hava kirliliği dolayısı ile 1. cm. küp meni içindeki dölleme yeteneğine sahip erkek sipermleri sayısını 120 milyondan 50 milyona kadar düştüğünü tesbit etmiştir. Bunun sonucu olarak doğan erkek çocukların sayısında azalmaya yol açtığını saptamıştır.

Bilgine göre doğan 150 kız çocuğuna karşı 105 erkek çocuğunun dünyaya geldiğine dikkat çekmiştir.

Görüyorsunuz ki, erkeklik hormonlarını ve kromozomlarını öldüren sigarayı hâlâ erkeklik sembolü olarak gören toplumumuzda bu mantığa gülmek mi acımak mı gerekir...

SİGARA İLE İLGİLİ HASTALIKLAR

Akciğer kanseri: Yapılan epidemiyolojik araştırmaların sonucu günde 1 paketten fazla sigara içen erkeklerde akciğer kanserinin ortaya çıkma riski sigara içmeyenlere oranla 20 kat daha fazla olduğunu göstermektedir. Bu tehlike fazla nefes çekenlerde, erken yaşta başlayanlarda, filtre kullanmayanlarda daha da artmaktadır.

Kronik bronşit ve amfizem: Sigara dumanı epiteldeki titrek tüylerin temizleyici faaliyetlerini ve akciğer proteazlarıyla (proteinleri parçalayan enzimler) bunların inhibitörleri arasındaki mevcut dengeyi olumsuz yönde etkiler, sigara içenleri bronş-akciğer enfeksiyonlarının ve anfizemin gelişmesine elverişli kimseler haline getirir.

Kalp damar bozuklukları: Sigara içilmesi atherosleroz'u (damar sertliği) hızlandırır ve miyokard enfaktüsünün meydana gelme tehlikesini iki katına çıkartır. Bundan başka serebrovasküler hastalık, periferik damar hastalığı ve sifilize bağlı olmayan aort anevrizması gibi hastalıkların gelişmesini yükseltir.

Akciğer dışı kanserlerin, bazıları ağız, farinks, yemek borusu, mesane, pankreas kanserleri de sigara ile ilgilidir.

Peptik ülser: Sigara içenlerde daha sık görülmektedir. Bu tür kişilerde tedavinin olumlu etkileri azalır, iyileşme hızı yavaşlar. Hazımsızlık, iştahsızlık, kabızlık, ishal ve benzeri çeşitli sindirim sistemi rahatsızlıklarına da rastlanmaktadır.

Gözler: Gece körlüğü çok rastlanan bir durumdur. Göz sinirleri iltihapları, gözün görme gücünün zayıflaması gibi değişik göz hastalıklarına neden olmaktadır.

Sinir sistemi bozuklukları: Baş ağrısı, unutkanlık, titremeler sık görülen rahatsızlıklardandır.

Bunlardan başka akciğer tüberkülozu (verem hastalığı) sigara içenlerde daha sık görülmekte. Sigara vücuda alınan vitaminlerin de büyük bir kısmının tahrip olmasına neden olur. Özellikle C.B.12 vitaminlerinin noksanlıkları görülür. Bu nedenle vücudun direnç mekanizması yıkılmış ve enfeksiyonlara yakalanma riski yükselmiş olur. Kansızlık meydana gelebilir. Sigara dumanındaki siyanürlerin etkisi nedeniyle görme sinirleri zarar görerek tütün ambliyopisi (görme kaybı) meydana gelmektedir. Yine sigara içenler gingivitis (diş eti iltihabı) gelişmesine yatkındır. Hamile kadınların doğumlarının zor olması, doğan çocuklarının kalp hastası veya ölü olarak doğması olasılığı daha yüksektir.

Sigara içmeyen kimselerin pasif olarak sigara dumanına maruz kalmaları sonucu astım vakalarında bronş daralmalarında, kroner arter hastalığı olanlarda anginaya neden olabilir. Anne ve babaları sigara içen çocuklarda solunum sistemi , göğüs ağrısı hastalıklarına daha sık rastlanmaktadır.

Sigara içilmemesi ve bırakılması konusunda yapılan eğitim çalışmaları:

Meslek sahibi olanlarda, idarecilerde ayrıca sigaranın tehlikesini alnıyabilenlerde daha olumlu sonuçlar verebilmektedir.

Ancak sigara içenlerin hemen hepsi hastalık ortaya çıkana kadar buna devam etmektedirler. Sigarayı bırakmak isteyenler için çeşitli hipnoz, nefret ettirme, gurup tedavisi ve özel sigara bıraktırma klinikleri kişilere sigara alışkanlıklarından vazgeçmelerini sağlamakta yardımcı olabilmektedirler. Labolin ve trankilizan gibi ilaçlarda etkili olabilmektedirler. Bunlardan daha önemlisi kişilerin kendi kendilerine sigaranın ne kazandırdığını ve yine kendilerinden neleri götürdüğünü iyice düşünmeleri sanırım yararlı olacaktır. Günde ortalama 1 paket sigara içen bir kimse en az aylık 300 bin lira sigara parası ödemektedir. Bu

300 bin TL.nın aile bütçesine katılmasıyla nelerin alınabileceği de düşünülmelidir. (Tabii bu rakam zamanla değişir)

İçilen günlük sigara sayısının azaltılması, sigara dumanının daha az içe çekilmesi, yakılan sigaranın tamamen bitmeden atılması, sigaranın getirdiği tehlikeleri azaltabilir. Burada doktor raporuna erdi. Şimdi de onun fıkhî hükmüne geçiyoruz. İbni Abidin şöyle der:

أقول قد اضطربت آراء العلماء فيه، فبعضهم قال بكراهته وبعضهم قال بحرمته وبعضهم باباحته، قال شيخنا النجم والتتن الذي حدث وكان حدوثه بدمشق في سنة خمسة عشر بعد الألف يدعى شاربه انه لايسكره وان سلم فانه مفتر وهو حرام لحديث أحمد، عن أم سلمة قالت: نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ وَمُفَتِّرٍ. قال وليس من الكبائر تناوله المرة أو المرتين والاصرار عليه كبيرة.

"Ben diyorum ki tütün hakkında ulemaların görüşleri çalkalandı (aralarında görüş birliği sağlanamadı), kimisi kerahetine, kimisi haram olduğuna ve kimisi de mübah olduğuna hüküm verdiler. Bizim Şeyhimiz En-Necim Dımışk'ta bin onbeş (1015)'te yeni peyda olmuş tütünü içen kimse bu sarhoş etmiyor diye iddia eder. Evet her ne kadar sarhoş etmiyor ise de İmam Ahmed'in Ümmü Seleme'den rivayet ettiği "Peygamber (a.s.v.) bütün sarhoş edici ve vücuda bitkinlik, gevşeklik ve neşe veren her şeyden menetmiştir." Hadisi şerifine göre bu tütün haramdır. Ancak bir veya iki defa çekmesi büyük günahlardan sayılmazsa da devamlı kullanmak büyük günahlardandır,"(572) der.

Gerçekten de doktorun raporunda da kaydedildiği gibi sigaranın içindeki nikotin maddesi vücutta baygınlık ve uyuşmalara sebep verir. Ve biraz fazla içildiğinde dermansızlık ve sinir sisteminin de bozulmasına yol açar.

Ancak aynı eser şöyle der;

وللعلامة الشيخ علي الاجهوري المالكي رسالة في حله نقل فيها انه أفتى بحله من يعتمد عليه من أئمة المذاهب الأربعة.

"Maliki ulemalarından allame (ilmi çok olan) Eşşeyh Aliyyül-Echuri'nin sigaranın mübah olduğuna dair hazırladığı risalesinde dört mezhebe mensub güvenilir olan fıkıh bilginlerin tütünün helâl olduğuna dair fetvalarını kaydetmiştir."(573)

572- İbn Abidin C. 5 S. 296
573- İbn Abidin C. 5 S. 296

Yine aynı eser şöyle devam eder;

قال أبو السعود: فتكون الكراهة تنزيهية.

"Ebu's-Suud sigara içmenin tenzihen mekruh olduğuna hüküm vermiştir." Fakat aynı eser İmadi'ye göre de tahrimen mekruhtur. der.

Şirvani şöyle der;

وزاد شيخنا والحلبي والحفني عليه وجوب الدخان المشهوران اعتادته.

"Bizim şeyhimiz, Halebi ve Hafni zatlar eğer kadının, meşhur (halk arasında içilmesi yaygın) olan sigaraya alışmışsa kocası ona sigarasını da almasını (gerekli kılıp) nafakasına ilave etmişlerdir." (Yani tiryaki olan karısının nafakasını temine mecbur olduğu gibi sigarasını da temine mecburdur.)(574)

Şayet haram olsaydı ûlemanın bunun gerekli olduğuna hüküm vermeleri tasavvur edilemezdi. Fakat bu İlletin mezkûr zatların zamanında tıbbi gerçekleri, zararları tam manasıyla tezahür etmemiştir. Dolayısıyla mazur sayılıyorlar. Zira bir şeye haram veya helal hükmünü verecek ancak Allah ve Resûlullah'tır. Binaenaleyh eski ulemamızın bunun hakkında bir nass olmadığından ve aynı zamanda zararları tam manasıyla tesbit edilmediğinden kesin olarak haram olduğuna hüküm vermekten kaçınmışlardır. Ama halihazır bunun sağlığa zararlı olduğunda hiç bir şüphe yoktur. Dolayısıyla böyle bir ortamda mübah olduğuna dair fetva söz konusu olamaz. Böyle bir durum sözkonusu olursa haliyle haram olur.

Nitekim İbni Abidin şöyle der;

والأمر بالتنبه اشارة الى عدم تسليم اسكاره وتفتيره واضراره وإلا لم يصح ادخاله تحت القاعدة المذكورة.

"(Hakkında bir nass bulunmayan tütünü) "eşyada asıl olan mübah olması" kaidesinin altına girdiğini kaydettikten sonra, Dürrü'l-Muhtar'ın "uyan" emrinin (yani bizi bu hususta teyakkuza davet etme emrini) vermesi sigaranın sarhoşluk, uyuşukluk ve zarar vermemesi kaydı ile kabul etmeye işarettir (Yani eğer zarar vermiyorsa). Aksi halde eğer zararı ve sair durumları varsa (sigara) mezkur fıkhî kaidenin içine dahil olmaz. (Yani mübahların statüsüne dahil olmaz.)" (575)

Bu konudaki araştırmacı meşhur, asrımızın mümtaz ~~âlimlerinden~~ Ulvânî'nin beyanatına kısa olarak yer vermek isterim: Mezkur zat şöyle der; "Sigara içmekten doğan zararları şu iki şeyde toplayıp özetliyebiliriz. Mali zarar, sıhhi zarar."

574- Şirvani (Tuhfe) C. 8 S. 309
575- İbn Abidin C. 5 S. 296

الأول: الضرر الصحي والنفسي:

فقد ثبت بشكل قاطع جازم لايحتمل الشك ان الدخان كما قرر اطباء الصحة يورث السل وسرطان الرئة ويضعف الذاكرة ويقلل الشهية ويسبب اصفرار الوجه والاسنان ويعيق التنفس ويهيج الأعصاب ويحدث انحطاطا عاما في الجسم.

1- Sıhhî ve nefsî yönden zararları:

Doktorların itiraf ettikleri gibi, sigara verem hastalığına, akciğer hastalığına sebep olduğu gibi, hafızayı zayıflatır, iştahı azaltır, yüz ve dişleri sarartır, nefes alıp-vermeyi aksatır, sinirleri bozar, bedende umûmî bir çökme=gerileme meydana getirir, ahlakı değiştirir, iradeyi dağıtır, tembellik ve rehâvete alıştırdığı bir gerçektir ki şüpheye yer kalmamıştır.

وإليكم تقارير الأطباء المختصين في اضرار الدخان وتأثيره على الصحة:

ذكرته مجلة «الشبيكل» الألمانية انه اجتمع عشرة من العلماء الأمريكين المختصين في مركز البحوث في مدينة «بشينردا» الواقعة في ولاية «ماري لاند» الأمريكية وبحثوا تأثير الدخان على الصحة الفردية فأجمعوا على الاضرار التالية:

١ــ نسبة الوفيات بين المدخين الذكور تزيد (٦٨) بالمئة عنها من بين غير المدخنين.

٢ــ نسبة الوفيات في صفوف المدخنين من الأمراض التالية بالمقارنة مع غير المدخنين سرطان الرئة (١٠.٨) ضعفا، التهابات الأغشية المخاطية ومجاري التنفس وتورم وانتفاخ هذه المجاري (٦.١) ضعفا، سرطان الحنجرة (٥.٤) ضعفا، سرطان تجويف الفم (٤.١) ضعفا أمراض سرطان المري (٣.٤) ضعفا أمراض المعدة (٢.٤) ضعفا أمراض دورية اخرى (٢.٦) ضعفا والامراض الدسمات القلبية (١.٢) ضعفا

٣ــ وهذا يعني ان احتمال الاصابة بمرض الضفائر والدسامات القلبية ــ وهو يؤدي في الولايات المتحدة غالبا إلى الموت ــ يزيد بمقدار (٧٠) بالمئة في صفوف مدخن السجاير عن غير المدخنين والتهابات الأغشية المخاطية والمجاري التنفسية بمقدار (٥٠٠) بالمئة أما السّرطان الرئوي وهو أكثر أنواع السّرطان انتشارًا فتزيد نسبة احتمال الاصابة بين المدخنين (١٠٠) بالمئة عن غير المدخنين.

وأصدرت الجمعية السورية لمكافحة السل نشرة تضمنت ما يلي:

إن سنوات عديدة من البحث العلمي أثبتت الوقائع التالية: عندما يدخن شخص ما سيجارة فانه يبتلع الدخان ويحتفظ الجسم بـ (٨٠ إلى ٩٠) في المئة منه كما يحتفظ ببقايا احتراق التبغ الذي هو القطران الذي يتجمع في الطرق النفسية، والقطران هو نوع من عدة مركبات كيماوية يستطيع بعضها احداث السرطان بينما بقية العناصر الأخرى تحدث التخريش أيضًا، وتجعل الرئة موطنا صالحا لفتك عصيّات السل والجراثيم الممرضة الفتاكة المدخنون اشد تعرضا للاصابة بالسل والسرطان من الذين لايدخنون وبالتالي فان عادة التدخين يهيء لأمراض القلب فالنيكوتين يزيد ضربات القلب ويصيب الأوعية الدّموية فكثير من المدخنين يدفعون الثمن غالبا بتقويض حياتهم فاياك والتدخين ولابد من الاقلاع عنه لكي تحفظ صحتك.

"Tabiblerin sigaranın zararları ve sağlık üzerindeki olumsuz tesirleri hakkında yaptıkları tesbitleri birlikte görelim:

Almanya'da yayımlanan "Şubika" adlı dergide Amerikalı on kadar uzman doktor Marilanda vilayetinde yaptıkları bilimsel toplantıda sigara içen kimse üzerindeki olumsuz tesirlerini aşağıda belirtilen şekilde tesbit etmişlerdir.

1- Ölüm oranı sigara içmiyenlere göre içenlerde % 68'i bulmaktadır. Bu istatistik sadece sigara içen erkeklere göre yapılmıştır.

2- Aşağıda sıralanan hastalıklara yakalanıp ölenlerin sayısı sigara içenlerde, içmiyenlere nisbetle fazla görüldüğü tesbit edilmiştir. Akciğer kanseri 10,8; ciğer ve ilgili nahiyelerdeki iltihablama, nefes borusunun iltihaplanıp şişmesi 6,1; boğaz hançeresi kanseri 5,4; ağız kanseri 4,1; yemek borusu kanseri 3,4; mide hastalıkları 2,4; diğer iç hastalıklar 2,6; kalb damarının tıkanmasıyla ortaya çıkan rahatsızlıklar 1,7 kattır.

3- Sözü edilen iltihabi hastalıklar ve kalb rahatsızlıkları ihtimali birçok şehir ve ülkelerde çoğu zaman ölümle neticelenmekte ve bu oranın % 70'i içmiyenlere nisbetle sigara içenlerde görülmektedir. Gırtlak iltihaplanması, nefes borusu iltihabı (ve şişmesi) ise yüzde yüz sigara tiryakilerinde meydana gelen arazlardır. En fazla yaygın olan Akciğer kanseri de belirtilen oranda tesbit edilmiştir. (Yani o da sigara içmeyenlere nisbeten içenlerde yüzde yüz meydana gelmektedir.)

Suriye verem savaş derneği bu hastalıkla ilgili şu açıklamayı yapmıştır: Bir çok yıllar yapılan bilimsel araştırma ve toplantılarda sigara içip dumanını (ciğerlerine) çekenlerin bedeni bu dumanın % 80 ile 90'ını kendine tutmaktadır. Dumanla birlikte ciğerlere geçen nikotin nisbeti de böyle.

Nikotinin kanser yaptığı da bilinmektedir. Ayrıca ciğer ve boğazda meydana gelen tahrişata da yol açtığı tesbit edilmiştir. Böylece sigara dumanı ve taşıdığı nikotin ciğerde bir takım mikrobik hastalıklara da yol açmakta ve ölüm olaylarına sebebiyet vermektedir.

Şu husus kesinlik kazanmıştır ki, gerek verem gerekse ciğer kanseri sigara içenlerde çok daha yaygındır. Akciğer damarlarında, boğaz nahiyesi sinirlerinde de bir takım iltihaplanmalara yol açtığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca sigara içmek, kalb hastalıklarına neden olmakta nikotin kalb atışlarını hızlandırmaktadır.

İşte böylece sigara içenlerin çoğu sigaraya ödedikleri para ile kendi hayatlarını tehlikeye düşürmekte, tedricen yavaş yavaş bir intihara doğru gitmektedirler.

O halde sakın ha sakın sigaraya yaklaşma! Mutlaka sigaradan kaçınıp kendini ondan koruman gerekmektedir, içiyorsan, kendinden tesirini söküp atmalısın ki sağlığını korumuş olabilesin." Terbiyetülevlâd C. 1 S. 216

Bu saydıklarımızdan başka sigaradan dolayı bir çok tehlikeli hastalıklar doğmakta ve hayatı zehir etme vasatı hazırlamaktadır.

Tabiki, sigaradan daha tehlikeli bir çok şeyler vardır. Mesela: uyuşturucu maddeler, alkollu maddeler, zina, homoseksüellik gibi bir çok tehlikeli ve genç çocukları, ergenleri, yaşlıların hayatlarını zehir eden tehlikeli şeyler vardır. Onlarla mücadele edelim. Sigara neki o kadar üzerinde duruyorsun diye soran kardeşlerimiz olabilir. Cevaben şöyle deriz. Sakıncalı bir şeyi mübah sayarak işlemek başka, haram sayarak işlemek başkadır. Biz de insanlık belası olan bu kötü alışkanlığın hakkındaki fıkhi yönünü değerli eserlerden istifade ederek izahını yaptık. Zaten bunların haramlığında kimsenin şüphesi söz konusu değildir. Fakat sigara hakkında ihtilaflar olduğundan onu ele almayı uygun gördüm. Aynı zamanda bu devrin insanlarının ekserisi sigaranın yaptığı bedeni mali tahribatını ya bilmemekte, ya da şuursuzca nefsin arzusuna uyup kendi hayatlarına kıymaktadırlar. Hatta kimisi de dinî, şer'î fetvasını verip helal olduğuna hüküm vermektedir. Nitekim mezkur zat şöyle der;

SİGARANIN MALİ ZARARI

الثاني: الضرر المالي:

من المؤكد ان صاحب الدخل المحدود ينفق على الدّخان يوميا ربع دخله أو يزيد ولا يخفى ما في ذلك من إضاعة للمال وخراب للبيوت وشتات للأسر ذلك لأن المدمن يقتطع من قوت نفسه وقوت عياله في سبيل شرائه وتحصيله وربما انحرف عن الطريق السوي كالرشوة والسرقة لجلب ثمنه وتأمين وجوده.

فهل هناك ضرر أضر على الصحة والأخلاق والمجتمع من موبقة التدخين ولكن ــ ويا للأسف ــ أكثر الناس لايعلمون.

"Sigaranın ikinci zararı malidir"

Şu kesindir ki, sabit gelirli olan kimse her gün kazancının dörtte birini sigaraya harcamaktadır. Bu da malı boşuna harcamak demektir, aynı zamanda âile yuvasını harab etmek, aile fertlerini perişanlığa, dağılmaya itmektir. Çünkü sigara içen önce kendi günlük yiyeceğinden, sonra da çoluk-çocuğunun yiyeceğinden ve geçiminden kesmektedir. Parası yetmediği, âilesi sıkıntıya düştüğü

zaman ise tiryaki kötü yola düşmekte, rüşvet ve hırsızlık gibi adi suçlara tevessül etmektedir.

Görüldüğü gibi, sağlığı, ahlakı ve toplumu sigaradan daha fazla zarara sokan başka bir nesne düşünülebilir mi? (Sigara tiryakisi olup ona devam eden böylesine sakıncalı ve tehlikeli bir yol seçmiş demektir.) Ama ne yazık ki, insanların çoğu bu gerçekleri bilmezler."(576)

Mezkur zat şöyle devam eder:

أما فيما يتعلق بحكم الشرع في ظاهرة تناول الدخان فيتخلص بما يلي:

١ــ من المجمع عليه عند أئمة الفقهاء والمجتهدين ان ما يؤدي إلى الضرر ويوقع في المهالك فاجتنابه واجب وفعله حرام للحديث الذي رواه الامام أحمد وابن ماجة عن رسول الله ﷺ انه قال: «لاَضَرَرَ وَلاَ ضِرَارَ فِي الإِسْلاَمِ». ولعموم قوله تعالى: ﴿وَلاَ تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾، وقوله: ﴿وَلاَ تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾.

وباعتبار ان الدخان قد ثبت ضرره جسميا وتحقق خطره صحيا كما مر فاجتنابه واجب وتناوله حرام.

٢ــ ومن المسلم به عند أصحاب العقول الراجحة والأذواق السليمة ان الدخان يدخل في زمرة الخبائث لضرره على الجسم وتسببه الرائحة الكريهة للفم والله سبحانه قد أحل للانسان الطيبات وحرم عليه الخبائث للحفاظ على جسمه وسلامة خلقه وتفكيره وظهوره في المجتمع بمظهر محبب جميل، ويقول الله سبحانه وتعالى: ﴿وَلاَ تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ﴾. ويقول: ﴿وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ﴾. ويقول: ﴿قُلْ لاَيَسْتَوِي الْخَبِيثُ وَالطَّيِّبُ وَلَوْ أَعْجَبَكَ كَثْرَةُ الْخَبِيثِ﴾.

٣ــ ثم ان الدخان بالتالي يخدر العقل ويفتر الجسم وهذا أمر يشعر به المقدم على تناوله والمبتدي بشربه والمتدرج بالاعتياد عليه ولاسيما اذا افرط وأكثر.

576- Terbiyetülevlad : C. 1 S. 219

وقد نهى رسول الله ﷺ عن كل مفتر كما نهى عن كل مسكر ومخدر وذلك في الحديث الذي رواه الامام أحمد في مسنده وأبوا داود في سننه بسند صحيح عن أم سلمة رضي الله عنها قالت: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ كُلِّ مُسْكِرٍ وَمُفَتِّرٍ.

فهذه النصوص بمنطوقها ومدلولها تؤكد ان تناول الدخان حرام واجتنابه واجب لضرره البالغ وخبثه الظاهر، هذا عدا عن ان الدخان يسبب إضاعة المال في اضرار يعود أثرها على الفرد والأسرة والمجتمع وقد نهى النبي ﷺ عَنْ إِضَاعَةِ الْمَالِ كما جاء في صحيح البخاري.

İSLAM ŞERİATININ SİGARA HAKKINDAKİ HÜKMÜNE GELİNCE

Bunu şöyle özetliyelim:

"Fakih ve müctehid imamların üzerinde toplanıp görüş birliği ettiği bir husus var, o da şudur: Zarara yol açan, mal ve can gibi kıymetleri yok edip tükeyten şeylerden kaçınmak vacibdir. İşlenmesi haramdır. Nitekim Resulullah (A.S.) efendimiz buyurdular ki:

"İslâmda zarar vermek, zarara zararla karşılıkta bulunmak yoktur."

Ayrıca bu konuda genel bir anlam ve hüküm taşıyan Allah'ın şu buyruğu söz konusudur. "Allah yolunda (mallarınızı) harcayın, kendi elinizle kendinizi tehlikeye atmayınız." Bakara/195

"Kendi kendinizi (haram yiyip, haksızlıkta bulunarak) öldürmeyin. Şüphesiz ki Allah size karşı çok merhametlidir." Nisa 59

Hem şu itibarla ki, sigara cidden zararı tesbit edilmiş keyif vericilerden biridir. Az yukarıda belirttiğimiz gibi sağlığı tehlikeli biçimde bozduğu tahakkuk etmiştir. O halde ondan sakınmak vacibtir, kullanılması ise haramdır.

2- Akl-i selim ve zevk-i selim sahiplerince kabul olunan şudur ki: Gerçekten sigara habisler grubuna girmektedir, çünkü bedene zararlıdır, ağızda kötü ve

tiksindirici bir koku bırakır. Allah (C.C.) ise, insana iyi, temiz, yararlı şeyleri helâl kılmış, bedenleri sağlıklı korumak için de kötü habis şeyleri haram kılmıştır. Çünkü ahlakın, düşüncenin, bedenin selameti ve toplum içinde sevilen ve (sigara kokusuna bulaşmadan) güzel bir manzara ile çıkması söz konusudur.

Cenab-ı Hak buyuruyor ki:

"Temiz olanı, murdara değiştirmeyin" Nisa/2

"O ümmi peygamber ki, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder; iyi ve temiz olan yararlı şeyleri onlara helal kılar; kötü ve murdar şeyleri onlara haram kılar." (577) Araf/157

"De ki; murdarın çokluğu senin hoşuna gidip hayretini mucip olsa bile murdarla temiz pak (nesne) bir değildir. O halde ey sağ duyu sahipleri Allah'tan korkun ki kurtuluşa eresiniz." Maide/100

3- Sigaranın bir diğer zararı, aklı uyuşturur, bedeni gevşetip fütura uğratır. İşte bu önceden sigaraya alışıp tiryaki olanı da yeni başlıyanı da yavaş yavaş onu itiyad (adet) haline getireni de ve özellikle sigara içmekte aşırı gidende uyaran bir emirdir.

Unutmayalım ki, Resulullah (A.S.) efendimiz akla ve bedene fütur getiren (neşe ve gevşeklik veren) her şeyi yasaklamıştır, nasıl ki sarhoşluk veren, uyuşturucu olan her maddeyi menetmişse sahih rivayete göre Efendimiz (A.S.) "sarhoşluk veren, uyuşturan her şeyi menetmiştir."

İşte naklettiğimiz bütün bu naslar gerek lafzıyla, gerek manasıyla sigara içmenin haram olduğuna kuvvetle dalalet etmektedir. O halde sigara içmekten sakınmak vacibtir. Çünkü zararı dorukta, habisliği=pisliği açıktır. Ayrıca sigara içmekle malı boşuna zayi etme söz konusudur ki, bu zarar hem ferde, hem aileye, hem de topluma dokunmaktadır. Oysa Resulullah (A.S.) Efendimiz malı lüzumsuz ya da zararlı konularda harcamayı yasaklamıştır. Nitekim Buhari-i şerifte varid olmuştur. (Aynı zamanda diğer sahih hadis kitablarında da kaydedilmiştir.) bununla ilgili hayli uyarılar yapılmıştır. " (578)

Büyük üstadlarımız eskiden olduğu gibi günümüzde bulunan alim ulemamızdan bazıları içiyorlar. Hatta Mevlana Halit Zülcenahayn'in (k.s.) dahi sigara içtiği yaygındır. Üstadımız (k.s.) arkadaşlardan öğrendiğime göre şöyle dermiş; "Biz alışmışız, siz bu hususta bana uymayın". Nihayet onlar da beşerdir ve onların zamanında tıbbi gerçekler meydana çıkarılmamıştı. Biz de onlar içmiştir diye kalkıp hem malımızı hem de canımızı mı yakacağız, asla bu doğru değildir. Sonra vereceğimiz para ile müslümanlara ilim adamlarını yetiştirelim, fa-

577- Tevbiyetül evlad C. 1 S. 217
578- Tevbiyetül evlad C. 1 S. 217

kirlerin imdadına koşalım. Her halde paramızı gözümüzün önünde yakıp kül etmenin en azından bir israf olduğunu kabul etmemiz gerekli değil mi? Zararlı, habis (kötü) olduğunda şüphe var mıdır?

Hediyyetü'l-Alaiyye'nin talıkında şöyle denilir;

التتن بدعة خبيثة

"Tütün habis bir bidattir." s. 137.

İslâm dini insana yalnız iyi, pak ve nezih nesneleri, yararlı ve yüceltici şeyleri helâl kılıp, zararlı, kötü ve murdar şeyleri yasaklar. Çünkü insanı yaratan Allah (c.c.) ona nelerin faydalı ve nelerin zararlı olduğunu daha iyi bilir. Ona göre hüküm verir.

Evet mezkur zat (ulvani) sigaranın zararlarını saydıktan sonra sigaranın haram olduğuna hüküm veriyor. Zararı sadece içene ait olmadığını, bilakis zararları mala, cana ve bütün içtimaî, ailevî hayatı kapsadığını söylüyor. Hakikaten de öyledir. Ancak bir şeye haram veya helal demek Allah ve Resûlullah'a ait olduğundan, onlar tarafından kesin bir "nass" mevcut olmadığından eski fükahamız bunun hakkında ihtilafa düşüp haram olduğuna dair bir hüküm beyan edip görüş birliğini sağlayamadılar. Zira sigara, tütün denilen illet asr-ı saadette olmadığı gibi müctehidler zamanında da yoktu. Dolayısıyla bununla ilgili kesin sözleri yoktur. Bunun için icad edildikten sonra ehl-i ilim tarafından çeşitli bazı görüşler ileri sürüldü. Kimisi mübah dedi, kimisi tahrimen mekruh, kimisi de tenzihen mekruh dediler. Bu konuda Ûlvâni şöyle der;

والذين قالوا باباحة الدخان أو كراهته من الفقهاء في الماضي قد يكون لهم بعض العذر لكون الطب لم يكشف عن اضراره بعد مستندين على قاعدة أصل الأشياء الاباحة اما بعد ان كشف الطب عن اضراره الجسمية والنفسية وابان المختصون عن خطره البالغ في الفرد والمجتمع فلا مجال للتردد بحرمته او اباحته بل الحرمة بتناوله ظاهرة والاثم بالاعتياد عليه متحقق والله اعلم

"Geçmişte fükahadan bir kısmının sigaranın mübah ya da mekruh olduğunu söyleyenlere gelince: Bu konuda onları mâzur görebiliriz, çünkü o yıllarda tıbbi araştırmalar henüz sigaranın zararlarını yeterince tesbit edememiştir. Fükaha (fıkıh bilginleri) bu görüş ve hükmünü "eşyada asıl olan ibahedir (mübah

والتحريم فانه خبيث وان ادمانه القاء باليد الى التهلكة

(Ben haram olduğuna meyletmiyorum. Zira habis bir şeydir. Aynı zamanda ona devam etmek, elimizle atmak demektir.)

bluşudur)" kâidesine dayıyorlardı. Ama tıp bunun bedene, ruha zararlarını keşf edip, ortaya koyduktan sonra artık (ayni hükmü verenleri mâzur göremeyiz.) Uzmanların yaptığı ciddi araştırmayla sigaranın doruğa yükselen zararlarının ferdi ve toplumu olumsuz yönde tesir altına aldığı ortaya çıkınca, artık sigaranın haram ya da mübah olduğu hakkında bir tereddüde gerek ve yer kalmamıştır. Sigara içmenin haram olduğu bu gün çok açık ortaya çıkmıştır. Onu âdet (adet) edinmenin günah olduğu tahakkuk etmiştir.

Allah (C.C) daha iyisini bilir"(579)

Sigaranın ne gibi hastalıklara sebep olduğunu son olarak özetleyecek olursak şöyle deriz: Sigara ağızda diş etlerini çürütür, dişlerin çürümesine, dökülmesine sebep olur, mütemadiyen ağızda toplanan nikotini tükrükle beraber yutmakla mide ağrılarına sebep olur, bağırsaklarda hastalığı vücuda getirir, karın ağrıları vücuda gelir, insanın sinirleri üzerinde fena tesirleri yapar. En çok romatizma hastalığını meydana getirir, bastonla dolaşmak zorunda kalır. Gırtlak kanseri yapar, akciğer kanseri yapar, insanı genç yaşında ölüme sürükler, kanın pıhtılaşmasına en büyük sebebdir, kan pıhtılaşınca kalb durur. İnsan birden bire ölür, kan damarlarını bozar, beyin damarlarını çatlatır, beyin kanamasıyla insanı öldürür, hayat boyunca akciğerde iltihap yapar, mütemadiyen öksürür durur. Nefes darlığına sebep olur, otuz kırk yaşlarından sonra sigaranın vücuda getirdiği hastalıklar birden bire kendini gösterir, daha genç yaşında iken elem altında kalır, devamlı doktora gidip, ilaç kullanmak zorunda kalır.

Hülasa ihtiyar olmadan genç yaşında dünyasına veda etmiş olur. Buna mâl zararları da ekleyecek olursak ve "mal canın yongasıdır" ata sözümüzü de hatırlarsak herhalde canımızı koruduğumuz gibi canımız kadar aziz olan malımızı da ateşleyip kül haline getirme cesaretimizin olmaması gerekir.

İşte böylece tıbbî gerçeklerle bu sigaranın zararları gün ışığı gibi meydanda olduğu halde bunun mübah mı, haram mı diye tereddüt etmenin bir mucibi yoktur. Ancak bunun asr-ı saadet ile müctehidin zamanında olmadığı için onun hakkında ne âyet, ne hadis ve ne de müctehitlerin bir sözü vardır. Yukarda kaydettiğimiz arapça ibareye göre tütün, İslâm âleminde hicri 1015'de bulununca müteahhirin alimlerimiz bunun hakkında ihtilafa düşmüşlerdir. Kimisi mübah, kimisi haram olduğunu söylemişlerdir. Fakat Ulvânî'nin dediği gibi o devirde tam manasiyle tıb ilmi ileri olmadığı için onunzararlı olduğunu kesin tesbit edememişlerdir. Dolayısıyla o mübarek fıkıh âlimlerimiz mazur sayılıyorlar. Ama halihazır bunun mâlî, bedenî ve içtimaî zararları hiç şüphe götürmiyecek şekilde gün ışığı gibi meydana çıkarılmıştır. Hal böyle olunca hiç bir ilim adamı böyle zararlı bir şeyin mübah olduğuna hüküm veremez. Öyle ise ne içilmesi caizdir ne de ekilmesi ve ticareti caizdir diyemeyiz.

579- Aynı eser

TÜTÜNÜN SATIŞI, EKİLMESİ

Tütün ticareti ile ekilmesine gelince; içilmesi mübah ise ekilmesi ile ticareti de mübah, içilmesi haram ise ekilmesi ile ticareti de haramdır.

Yukarıda naklettiğimiz Ulemanın beyanatı ile muhterem doktorumuzun raporunu okuyan kimse kanaatıma göre haram olduğunda şüphesi kalmaz. Zira sigara dehşetli hastalıklara sebeb olduğu hasebiyle bedeni zararları yani sıra, mali zararları da gün ışığı gibi açıktır.

Artık bu gibi gerçekler muvacehesinde onun ne içilmesi ve ne de ticareti, ekilmesi caizdir. Diye fetva sözkonusu olmamalıdır.

RESİM VE HEYKELLER

İslâm dini, ilk zamanlarda put ve benzeri şeylere dönülüp ibadet edilmesin diye put ve ona yol açan her suret, resim ve bu gibi şeylerin sanaatından men etmiştir. Nitekim Seyyid Sabık şöyle der:

جاءت الأحاديث الصحيحة الصريحة بالنهي عن صناعة التماثيل وعن تصوير ما فيه روح سواء أكان إنسانًا أم حيوانًا، أما ما لاروح فيه كالأشجار والأزهار ونحوها فانه يجوز تصويره

"Açıkça timsallerinin (uzunluğu, enliği, kalınlığı olan ve olmayan yapılmış suretlerin) sanaatinden ve içinde ruhu bulunan canlı şeylerin suretini (dış görünüşünü, şeklini yapmaktan men eden sahih hadisler mevcuttur. Bu hususta insan suratı ile hayvan suratı arasında fark yoktur. Yani ikisi yasak hükmüne dahildir.) Ama canlı olmayan varlıkların, ağaç, çiçekler (dağ ve benzeri şeylerin şekillerine gelince) onların tesvirinde bir sakınca yoktur, caizdir." (580)

Bu konuda varid olan hadislerden birisi şudur:

عن ابن عبّاس قال: قال رسول الله ﷺ : «مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا كُلِّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ اَنْ يَنْفَخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ».

580- Fıkhüs-sünnet C. 3 S. 367

İbn Abbas (R.A.)'den peygamber (A.S.) şöyle buyurdu;

"Kim dünyada bir suret (canli bir varlığın kabartma ya da heykelini) yapıp tasvir ederse, kıyamet günü ona ruh üflemekle zorlanır, oysa o, ruh üfleyici değildir." (581) Yani durmâdan ona ceza verilecektir.

İslamiyetin ilk yıllarında putperestliğe karşı amansız bir mücadelenin verildiğini görüyoruz. Nitekim diğer bir hadis-i şerifinde şöyle buyurulmaktadır:

وَعَنْ عَلِيٍّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي جَنَازَةٍ فَقَالَ: «أَيُّكُمْ يَنْطَلِقُ إِلَى الْمَدِينَةِ فَلاَ يَدَعُ بِهَا وَثَنًا إِلاَّ كَسَرَهُ وَلاَ قَبْرًا إِلاَّ سَوَّاهُ وَلاَ صُورَةً إِلاَّ لَطَخَهَا». فَقَالَ رَجُلٌ: أَنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: فَهَابَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ وَانْطَلَقَ الرَّجُلُ ثُمَّ رَجَعَ فَقَالَ: يَارَسُولَ اللَّهِ لَمْ أَدَعْ بِهَا وَثَنًا إِلاَّ كَسَرْتُهُ وَلاَ قَبْرًا إِلاَّ سَوَّيْتُهُ وَلاَ صُورَةً إِلاَّ لَطَخْتُهَا، ثُمَّ قَالَ الرَّسُولُ: «مَنْ عَادَ صَنْعَةَ شَيْءٍ مِنْ هٰذَا فَقَدْ كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ».

Hz. Ali (R.A.)'den rivayete göre

"Resulullah (A.S.) efendimiz bir cenazenin töreninde bulunuyordu, derken ashabına dönüp dedi ki: "Sizden kim Medine'ye hemen gider de orada hiç bir put bırakmayıp kırar, hiçbir kabir bırakmayıp onu dümdüz eder (de sadece baş ve ayak kısmındaki dikili taşlar kalır) hiçbir suret bırakmazda hepsini silip belirsiz hale getirir" Bunun üzerine bir adam "Ben giderim Ey Allah'ın peygamberi" dedi. Bu sebeple Medine halkı korkup endişe duydu. O adam da hemen gitti ve bir süre sonra dönüp şöyle dedi.

"Ey Allah'ın Peygamberi! Medine'de hiçbir put bırakmadım hepsini kırdım, hiçbir kabir bırakmadım hepsini dümdüz ettim, hiçbir suret bırakmadım hepsini silip belirsiz hale söktüm" Sonra Resulullah (A.S.) efendimiz şöyle buyurdu:

"Kim bunlardan birini yapmaya dönerse gerçekten o, Muhammed'e indirileni inkar etmiş olur." (582)

581- Feyzulkadir C. 6 S. 172 - Müslim C. 14 S. 93
582- Fıkhüssünnet aynı C. aynı S.

Yine Resulullah(AS) meâlen şöyle buyurur: "Şüphesiz ki melekler işte islâmiyetin ilk zamanlarında putperestliği önlemek için ne kadar titiz davranıldığı açıkça görülmekte ve bu hadis-i şerif de çok dikkat çekici canlı bir vakıayı sergilemektedir. Bilindiği gibi put hususunda aynı şiddet hep devam etmiş. Ancak daha sonraları ne kabirler dümdüz edilmiş, ne de kumaş vb. şeylerin üzerindeki resimlere yasaklama sözkonusu olmuştur. Nitekim şöyle denilir:

كل ما سبق ذكره خاص بالصور المجسدة التي لها ظل، أما الصّور التي لاظلّ لها كالنقوش في الحوائط وعلى الورق والصّور التي توجد في الملابس والستور والصور الفوتوغرافية فهذه كلّها جائزة.

وكانت ممنوعة في أول الأمر ثم رخّص فيها بعد.

والذى يدل على المنع ماذكرته السيدة عائشة رضى الله عنها قالت: دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ سَتَرْتُ سَهْوَةً لِي بِقِرَامٍ فِيهِ تَمَاثِيلُ فَلَمَّا رَآه هَتَكَهُ وَتَلَوَّنَ وَجْهُهُ وَقَالَ: يَا عَائِشَةُ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَاباً عِنْدَاللهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهُونَ بِخَلْقِ اللهِ قَالَتْ عَائِشَةُ: فَقَطَعْنَاهُ فَجَعَلْنَا مِنْهُ وِسَادَةً أَوْ وِسَادَتَيْنِ.

"Buraya kadar halkettiğimiz suretlerle ilgili hadisler, gölgesi olup canlı varlıkları temsil eden heykellere aittir. Gölgesi olmayan (üç boyutu olmayan) duvarlara, kağıt üzerine ve kumaşlar üzerine nakşedilen canlı varlıkların resim ve belli makina ve aletlerle çekilen fotoğrafları (bu yasağın dışında olup) caizdir.

İslam'ın ilk yıllarında bu mezkur şeylerin hepsi de memnu'du (yasaklanmıştı) Sonra (islam iyice yerleşip putperestlik yok edilince, bunlara ruhsat verildi.)

"Hz. Aişe validemiz (R.A.) anlatıyor: Evdeki dolabın üzerine ince bir perde asmıştım ki giren onunla karşı karşıya geliyordu üstünde canlı varlıkların resimleri bulunuyordu. Peygamber (A.S.) efendimiz içeri girip gördü ona dokununca hoşlanmadı ve rengi değişti, sonra da buyurdu: "Ya Âişe insanlardan kıyamet günü en şiddetli azap görenler, Allah'ın yarattıklarına benzer şeyler yapanlardır." Âişe validemiz diyor ki "Bunun üzerine perdeyi kesip bir veya iki yastık yüzü yaptım." (583)

Demek ki resimli bir şeyi asmak ile yere sermek arasında fark vardır. Asmak onun hürmet görmesine delalet eder ki, bu caiz değildir. Fakat yere sermek

583-Fıkhüs-sünnet C. 3 S. 369

bu durumda ona değer verme söz konusu olmadığı için caiz olur.

İşte Peygamber (A.S.) onun asılmasını hoş görmemiş fakat yastık yüzü yapılmasına da engel olmamıştır.

Daha sonraları bu gibi engellerde kaldırılmış, perdelerdeki resimler müstehcen olmayıp, kıble cihetine gelmemek şartıyla ruhsat verilmiştir. Nitekim şöyle buyrulmaktadır:

عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدٍ عَنْ اَبِى طَلْحَةَ اَنَّهُ قَالَ: اِنَّ رَسُولَ اللّٰهِ ﷺ قَالَ: «اِنَّ الْمَلائِكَةَ لاَتَدْخُلُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ. قَالَ بُسْرٌ: ثُمَّ اشْتَكَى زَيْدٌ فَعُدْنَاهُ فَاِذَا عَلَى بَابِهِ سِتْرٌ فِيهِ صُورَةٌ فَقُلْتُ لِعُبَيْدِاللّٰهِ الْخَوْلاَنِى رَبِيبِ مَيْمُونَةَ زَوْجِ النَّبِىِّ ﷺ: اَلَمْ يُخْبِرْنَا زَيْدٌ عَنِ الصُّوَرِ يَوْمَ الْاَوَّلِ، فَقَالَ عُبَيْدُاللّٰهِ: اَلَمْ تَسْمَعْهُ حِينَ قَالَ: اِلاَّ رُقْمًا فِى ثَوْبٍ.

Zeyd b. Halidin Ebu Talhadan yaptığı rivayete göre Peygamber (A.S.) şöyle buyurmuştur.

"Şüphesiz ki melekler, içinde suret bulunan bir eve girmez" Ravi Büsr b. Said diyor ki: Bir süre sonra Zeyd bin Halid hastalanmış, ziyaretine gittiğimizde, kapısına asılı, üzerinde canlı varlıkların resmi bulunan bir perde ile karşılaştık. Ben bizimle beraber (A.S.)'ın zevcesi olan Meymune'nin beslediği Havlânî Übeydullah'a dedim ki: Daha önceki gün Zeyd bize bu suretler hakkında (men eder şekilde) haber vermemişmiydiniz. Ubeydullah (R.A.) cevaben dedi ki: "Ancak elbise (kumaştaki) nakış (canlı cansız resmi) müstesnâ... dediğini işitmedin mi" (584). Yine sahih rivayetlerde şöyle buyrulur:

وعن عائشة رضى الله عنها قالت: كَانَ لَنَا سِتْرٌ فِيهِ تِمْثَالُ طَائِرٍ وَكَانَ الدَّاخِلُ إِذَا دَخَلَ اسْتَقْبَلَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَوِّلِى هٰذَا فَاِنِّى كُلَّمَا دَخَلْتُ فَرَأَيْتُهُ ذَكَرْتُ الدُّنْيَا.

Hz. Aişe (R.A) şöyle anlatır:

"Uzerinde kuş resimleri bulunan bir perdemiz bulunuyordu. Eve giren kimsenin gözüne dokunacak biçimde asılmıştı. Bunun üzerine Peygamber (A.S.) bunu ters çevir, çünkü her ne zamanburaya girsem, gözüm ona dokunur ve böylece dünyayı hatırlarım" (585) Bu hadis-i şerife baktığımız zaman diyoruz ki, Resulullah (A.S.) son zamanlarda İslâmiyet kalblere yerleştikten sonra

584- Sünen-i Ebi Davut (Amrulmabud) C. 11 S. 210
585- Müslim (Nevevi şerhi ile) C. 14 S. 87

böyle resimlere müsamaha etmişlerdir. Şayet haram olsaydı onu yok eder, başka yerlere emri vermezdi. Aynı zamanda yerinin değiştirilip çarpmamasının sebebini dünya ve dünyalığı hatırlatma olduğunu beyan buyurmuşlardır. Ama gölgesi olan heykeller, put ve benzeri şeyler hakkındaki yasak kıyamete kadar devam edecektir. Bez, kağıt ve benzeri şeyler üzerine yapılan resimler müstehcen olmaması şartı ile ruhsata tabidir. fakat Nevevi kabul itmiyor ve mezkur hadisi şöyle yorumluyor:

هذا محمول على انه كان قبل تحريم إتخاذ ما فيه صورة

"Bu hadis, içinde resim bulunan şeylerin kullanılması haram kılınmadan önceki zamana yorumlanmıştır." (586) Şurada kısa bir açıklama yapmayı uygun görüyorum. Hz. Nuh (A.S.)'den önce vedd, yauk, yağus, süva ve Nesir denilen beş salih ehl-i kemal zatlar vardı. Onların vefat ettiklerinde kavimleri çok üzüldüler. Şeytan onların feryadını görünce bir insan şeklinde onlara "Sizin feryad ve ızdırabınızı görüyorum, size onun bir suretini yapsam toplandığınız yere koysanız onu ansanız" dedi. Onların şeriatinde suret, resim heykel yasak olmadığı için onları unutmamak için peki dediler, iblis tarafından yapılan o zevatın suretlerini toplantı yerlerine taşırlardı, anarlardı, onların yolundan gitmeye gayret ediyorlardı. Hatta Şeytan onların o suretlere karşı ilgilerini görünce bu kez evleri nize de yapsam herkes evinde de ansa olurmu dedi onu da yaptı. Sonra evlatları yetişti, gel zaman git zaman o kavmin içinde alimler tamamen yok olunca, ortalık cehalet sarar.ve o suretlerin niçin yapıldığını unu tuhr, bu kez tuttular onlara ilah diye ibadet etmeye başladılar. Böylece ilk putperestlik başladı. Ve rivayete göre bu putlara araplara da intikal etmiştir. Nitekim Abdi vedd, Abdi yağus diye isimler takarlardı. Bu hususta müfessirini kiram gereken izahatı vermektedir. Onların izahatını yapma saadetinde değilim. Yalnız konumuza ışık tutmak için bir nebzecik bash etmeyi uygun gördüm.

Şimdi insanlık âleminin bu gibi suretlerden resimlerden heykellerden ne kadar zarar gördükleri tarih boyunca göz önünde inkar edilmeyecek kadar açık bir gerçektir. Evet Hz. Nuh (A.S.)'den önce bu putperest insanlar türedi, daha sonra Allah (C.C.) Hz. Nuh'u gönderince onlar Allah'ın Peygamberini dinlemediler. Ona her türlü hakareti reva gördüler. Putlarından vazgeçip o büyük peygambere uymadılar.

Nitekim Allah (C.C.) şöyle buyurur:

﴿وَقَالُوا لاَتَذَرُنَّ اٰلِهَتَكُمْ وَلاَ تَذَرُنَّ وَدًّا وَلاَ سُوَاعًا وَلاَ يَغُوثَ وَيَعُوقَ وَنَسْرًا﴾

586- Müslim (Nevevi şerhi ile) C. 14 S. 87

"Ve sakın, sakın tanrılarınızı terk etmeyin; özellikle vedd'i, suvâ'ı, yeğusu, yaûk'u ve Nesri bırakmayın dediler." Nuh Ay.23

İşte putperest olan Hz. Nuhun kavminin inkar ve azgınlıklarını son safhaya getirince dokuzyüzelli sene onlarla uğraşıp irşad hizmetini, veya nasihatini sürdüren Nuh Peygamberin nasihatini dinlemeyen, hatta o nasihat ederken elbiselerini başlarına geçirip kaçışırlardı. Onların imana geleceklerinden umudunu kesince bu kez yeryüzünün kafirlerden temizlenmesini istedi. Dolayısıyla onlara beddua etti. Bunun üzerine Allah (C.C) onlara gazaba gelip, başlarına tufan kaldırarak helak etti.

Evet bu kısa açıklamayı yaptıktan sonra herhalde, hiç bir kimse "canım bu bir sanattır, niçin yasaklanmıştır" dememesi lazımdır ve hemen anlayacak ki İslam dininin bu gibi suret, heykel ve resimleri yasaklamasından maksat insanlık alemini putperestlik girdabından kurtarıp, ona yol açan bütün sebeblerini ortadan kaldırmaktır.

Dolayısıyla resim ve suretlere iltifat etmemeliyiz. Bu konuda Müslimin şerhinde İmamınevevinin şu beyanatine de yer vermek isterim:

قال اصحابنا وغيرهم من العلماء تصوير صورة الحيوان حرام شديد التحريم وهو من الكبائر لأنه متوعد بهذا الوعيد الشديد المذكور فيالأحاديث وسواء صنعه بما يمتهن أو بغيره فصنعته حرام بكل حال لأن فيه مضاهاة لخلق الله تعالى وسواء ما كان فى ثوب أوبساط أو درهم أو دينار أو فلس أو إناء أو حائط أو غيرها. ولا فرق فى هذا كله بين ماله ظل وما لاظل له وبمعناه قال جماهير العلماء من الصحابة والتابعين ومن بعدهم وهو مذهب الثورى ومالك وأبى حنيفة وغيرهم

"Bizim mezheb ulemasıyla diğer mezheb uleması diyorlar ki: canlı varlıkların resmini yapmak şiddetle yasaklanmıştır ve büyük günahlardan olup, suret yapanlar şiddetli azaba mâruz kalacaklarına dair mezkur hadisler geçti. (Resim yapanlar kıyamet gününde azap verilecek, yaptığınızı canlandırınız denilecektir.) İster tahkir edilecek şekilde resmini yapsın, ister de saygı gösterecek şekilde yapsın her halûkârda resim yapmak haramdır. Zira bu resimcilik Allah'ın yaratıcılık işini taklid etmek anlamını ifade ediyor.

İster elbise halı, para, kab ve duvar gibi şeyler üzerinde, ister başka bir şey üzerinde yapılsın haramdır. Bu hususta gölgeli heykel ile gölgesiz suretler arasında fark voktur. (Canlılara ait olduktan sonra haramdır.)

Gölgeli, gölgesiz resimler sahabe, tab'iin, cumhur-i ulemâ ile Hanefi, Şafii Maliki ve Sevrî gibi müctehidlerce de haram karşılanmıştır." (587)

Evet bazı ruhsata tabii olan resimler vardır. Şöyle ki:

1- Küçük kız çocukların oyuncakları

2- Baş ve göbekten itibaren yukarı tarafın bulunup, aşağısı olmayan, karnı delik olan yani bir mahlukatın yaşaması mümkün olmayacak şekilde olması halindeki resimler caizdir.

3- Yerde ve ayak altında bulunan sergideki resimler. Bu tür resimlerin bulunmasında bir beis yoktur.

Bazı kardeşlerimiz, meslekdaşlarımız bu konuda Şafii'nin görüşünü belirten Elfıkhu-alelmezahibilerbaa gibi esere dayanarak televizyonun içindekileri seyr etmeyi mübah sayarlar. Asla caiz değildir. Sakın, sakın televizyon değil de fitnevizyondur. Bütün neslimizi yozlaştıran, ahlaksızlaştıran, her türlü melaneti öğreten bir araçtır. Tabii ki, televizyonun kabahati yoktur, insanlar kabahatlidir. Şayet güzel programlar koysalar, eğitici bir alet haline getirseler, çok iyi bir eğitici olurdu. Ne yazık ki hali hazır onu gayri ahleki, özellikle şeytanın, nefsin hoşuna giden programlarla doldurup, şeytanın taifesini yetiştirmekle meşgul ettirmekteyiz. Namus, şeref talan edilmektedir. Fuhuş, kumar, içki reklamları ile dolu dizilerin haddi hesabı yoktur.

ومن هذا يعلم جواز التفرج على خيال الظل، السينما، إذا لم يشتمل على محرم آخر لأنها صورة ناقصة.

"Bundan anlaşılıyor ki, gölge gibi görünen "sinema"yı seyretmek başka bir harama şamil olmamak şartıyla caizdir. Zira azaları noksandır. (Yaşamayacak şekilde görünmektedir." (588)

Son cümlesine dikkat edilirse konu açıklanmış olur. (Eğer başka bir harama sebebiyet vermezse ki veriyordur) Gerek sinema olsun gerekse halihazırdaki televizyon (fitnevizyon) olsun bizi özümüzden, dinimizden, kültürümüzden, güzel örf-adetlerimizden uzaklaştıran araçlar haline getirilmiştir. Zaten bir milletin gerilemesi önce onun kültüründen uzaklaştırılmasına bağlıdır.

Şurada yeri gelmişleyin Merhum Mehmet Akifin şu mısralarını yazmayı uygun görüyorum.

İstedim sonradan japonlar yüksek
nedir eshab-ı terakkisi yakından görmek
bir kanaat verecekmiş bana dünyada meğer
o kanaat da şudur, sırr-ı terakkiniz

587- Müslim (Nevevi şerhi ile) C. 14 S. 81-82
588- El fıkh alâ mezahib'il-erbaa C. 2 S. 41

başka yerlerde teharriye(araştırmaya) heveslenmeyiniz
onu kendinde bulur yükselecek bir millet
çünkü her noktada taklid öyle sökmez hareket
alınız ilmini garbın, alınız sanaatını
veriniz hem de mesainiz son süratini
iyi hatırda tutun ettiğim ihtar demin
bütün edvarı terakkiyi yarıp geçmek için
kendi mahiyyetini ruhiyyetiniz
olsun kılavuz

İşte bunun yorumunu muhterem okuyucularıma bırakıyorum. Yalnız şunu arzedeyim. Merhum şairimiz diyor ki, japonların ilerlemelerinin sebebini araştırdım, baktım ki onlar kendi kültürüne adet ve geleneklerine bağlı kalarak çalıştıkları için ilerlemeleri sözkonusu olmuştur ya sen ey gafil müslüman milleti! Kimin kültürüne bağlısın? Kimin sultası altında yaşıyorsun?

Son olarak Sabuninin şu beyanatına yer verelim:

اقول ان التصوير الشمسي الفوتوغرافي لايخرج عن كونه نوعا من انواع التصوير فما يخرج بالآلة يسمى صورة والشخص الذي يحرف هذه الحرفة مصورا فهو وان كان لايشمله النص الصريح لأنه ليس تصويرا باليد وليس فيه مضاهاة لخلق الله الاّ انه لايخرج عن كونه ضربا من ضروب التصوير فينبغي ان يقتصر في الاباحة على حد الضرورة

"Kamera aleti ile fotoğraf makinesi ile fotoğraf çekmek de bir nevi suret sayılır. Benaenaleyh mezkûr aletle çıkarılan suret, bu işi yapana da şekil yapan (musavvir) denilir. Her ne kadar açık olan nass (hadis) şamil olmuyorsa da zira bunda el ile bir şekillendirme olmadığı gibi, Allah tealanın yaratıcılık işini taklid etmek de söz konusu değildir. Ancak bununla beraber yine de bir nevi tasvirdir (şekillendirmedir. Allah teâlanın yaratışına bir nevi benzetmedir) Dolayısıyla bu konuda zaruret hali ile iktifa etmekten öteye gidilmemek (takva cihetince) daha uygundur." (589)

Şu beyanatı verdikten sonra şöyle deriz:

Resmi makamlarca bizden istenen resimlerle bir de hatıra babından bazı ehl-i ilimen eb-ecdadımızın birer hatırasından başka pek resimlere, fotoğraflara iltifat etmemeliyiz.

589- Ehkamülkuran C. 2 - 416 (Sabuni)

Tabii ki, fıkıh kitablarımızda namazın kılındığı yerde resimlerin bulunması mekruhtur hükmünü beyan edilmiştir. Şayet kıble cihetinde olsa kerahatı daha da şiddetlidir. Zaten değil ki fotoğraflar namaz kılanın zihnini karıştıran her şey gözüne dokunacak şekilde olması mekruhtur. Ancak Ulvâni şöyle der :

ومما تجدر به الاشارة اليه ان كثيرا من البيوت التى تدعى الاسلام يصدرون بيوتهم بصورة كبيرة بحجة ذكرى الاب او الجد او العائلة ويزينونها بتماثيل ذات روح توضع هنا وهناك وبسجاديد مصورة يملأون بها الجدران وهذا العمل من افعال الجاهلية بل من مظاهر الوثنية التى قضى عليها الاسلام

"İşarette bulunmamızı uygun gördüğümüz bu hususu hatırlatalım.

Bir çok müslüman kimselerin evlerinde baba, dede veya ailenin resimleri büyütülüp asılmakta ve evin bir çok duvarları üzerinde canlı varlıkların resimleri bulunan ufak halılar (ve) eşya ile süslenmektedir. Şüphesiz ki, bu gibi ameller, cahiliyet devrinin kötü adetlerinden biridir ve aynı zamanda islamiyetin yasaklayıp kaldırdığı putperestlerin görüntülerine benzer bir görüntüdür." (Terbiyetül evlad fil islam Ulvani C. 2 S. 975)

Demek ki, bu konuda müslümanlar çok hassas davranmalıdırlar. Zaruret dışındaki resimlere pek iltifat etmemelidirler.

MURABAHA USULÜYLE ALIŞ-VERİŞ YAPAN ÖZEL FİNANS KURUMLARI İLE YAPTIKLARI MUAMELE HAKKINDA PRATİK BİLGİ

Her konuda olduğu gibi bu konuda da bilgisine muhtac olduğumuz, ilmi ile irfani ile ve verdiği nadide eserleriyle değil ki Türkiye, İslâm aleminde meşhur, resûl-i ekrem (A.S.)'in hakiki mirasçısı, medar-ı iftiharımız olan değerli üstadımız Sayın Halil Gönenç hocamıza bir beyanat vermesi için müracaat ettim. O da Allah rızası için bahr-ı kereminden bizi bu me'mulumuzdan mahrum etmeyip, hem bizim hem de birçok müslüman kardeşlerimizin bu önemli konu hakkındaki cehalet susuzluğumuzu ab-ı hayat döken kalemi ile izale etme lütfunda bulundu "Cezahullah hayrel ceza"

Üstadımızın beyanatı aynen şöyledir:

"Bir çok kimse Murabaha alışverişinden sözedip islam hukukuna göre caiz olduğunu beyan ediyorlar. Ama Murabahanın ne demek olduğunu birçok kimse bilmediğinden onu kısaca izah etmek istiyorum:

1. Satılık emtianın sermayesi ile masrafını ödemeden pazarlık etmek suretiyle alışverişi icra etmektir. Buna "MÜSAVEME" denir.

Müsavemede satılık meta satıcının esas malı olabileceği gibi başkasından da satın almış olabilir. Bu tür muamele her zaman yaygındır.

2. Satılık emtianın kaça satın alınmış ve kaça mal olmuş ise onu aynen müşteriye devretmektir. Buna 'TEVLİYE" denir.

3. Satılık metaı zararına müşteriye devretmektir. Buna "VAZİ'A" denir.

4. Satılık meta'ın mahiyeti ile masrafını söylemekle beraber, kazancını da ekleyip onu satmaktır. Buna "MURABAHA" denir.

Son üç alışveriş türünde doğruyu söylemek lazımdır. Aksi takdirde, müşteriye isterse akdi feshedebilir. Son zamanlarda birçok İslam ülkelerinde Özel Finans Kurumları "MÜRABAHA" alışverişine çok önem vermektedir. Sebebi de bilindiği gibi bugün bütün islam ülkelerinde olduğu gibi Türkiye'de de faiz sistemi hakimdir ve Müslüman dediğimiz toplumun ekseriyeti bu faiz sistemi ile teamül etmektedir. Faiz almak gayesi ile parasını bankaya yatırıyor, iş yapmak veya iş hacmini büyütmek için faizli kredi alıyor. Ancak İslamı yaşayan ve İslamın yasakladığı faize girmek istemeyen Müslümanlar da az değildir. bunlar paralarını ne bankaya yatırıyor ne de faizle kredi alıyorlar, bu sebeple elleri kolları bağlı kalıyor. Ciddi bir yatırım yapmadıkları gibi kazançlı bir işe de giremiyorlar.

Son zamanlarda Türkiye'de ve bir çok İslam ülkelerinde "Faizsiz, Kâr ve Zarar Ortaklığına" dayalı Özel Finans Kurumları açılmasıyla sıkıntı içerisinde yaşayan bu tür Müslümanlar nefes alabildiler. Bunlar senelerden beri sakladıkları paralarını Mudaraba usulü ile özel finanslara yatırıyorlar. Mudarebe (bir taraftan sermaye, diğer taraftan emek ve elde edilecek kâr-zararda önceden her iki tarafın anlaştıkları orana göre aralarında bölüşmek üzere kurulan islami bir şirket çeşididir. Parasını sözkonusu olan finans kurumlarına yatıran kimselere Rabbülmar-sermaye sahipleri mezkur parayı işletene de mudarib deniliyor.

İşte Özel Finans Kurumları da, Müslümanların biriken bu paraları ile ticaret yapıyor ve her iki taraf da kazanç sağlıyor ve ölü mesabesinde bulunan paralar canlılık kazanmış oluyor.

Böylece iş yapmak ve işini geliştirmek isteyen kimseler için faize girmeden bir imkan doğmuş oluyor. Faize girmek istemeyen kimse, parası olmadığı halde muhtaç olduğu şeyi artık satın alabiliyor.

Mesela, parası olmayan kimse bir kamyon satın almak isterse, adı geçen

bu müesselerden birine müracaat eder ve şayet onda varsa usulüne göre vadeli bir şekilde ondan satın alır. Şayet yoksa kurum, müşteri durumunda olan bu kimsenin istediği kamyonu dışarıdan satın alarak temin eder. Bilahare, Murabaha sureti ile vadeli bir şekilde söz konusu olan adama devreder.

Bu muamelenin tahakkuku için şu çizgiyi takip etmek lazımdır.

Önce, parası olmayan kamyon isteklisi kamyon satın almak için Özel Finans Kurumu'na başvurup talepte bulunur. Bunun üzerine Finans Kurumu talep durumunu gözden geçirir ve uygun gördüğü takdirde kamyonun maliyetiyle ekleyeceği kazancı müşteriye bildirir. Anlaştıkları takdirde, alışveriş akdini yapmak üzere vaadde bulunurlar. Ondan sonra Özel Finans kurumu sözkonusu kamyonu önce kendi nefsi için satın alır ve teslim aldıktan sonra bu defa istekli olan kimseye satar.

Yukarıda belirttiğimiz gibi değil de, müşteri durumunda olan kimseye para verip sadece evrak üzere muameleyi icra etmek caiz değildir. Mesela, paraya muhtac olan kimse para almak için Özel Finans Kurumu'na başvurur ve bu Kurum da para veremeyeceklerini fakat vadeli olarak birşey satabileceklerini söyler. Bu durumda Kurum; müşteriden satın alma istediği malın faturasını kendilerine getirmesini ve böylece müşterinin işinin görüleceğini söylese; bu müşteri de bir dostuna gidip mesela bir miktar kumaşın satış faturasını tertipleyerek Kurum'a verip parasını alarak cebine koysa caiz değildir. Bunun için bu muamele yürütülürken çok dikkatli olmak icab eder.

Satılık mal mevcut ise, üzerine icra edilen akdin satıcı ile alıcının bir araya gelip icab ve kabul yapmaları ile olabileceği gibi telefon ve mektup ile de olabilir. Mesela birisi mal sahibine bir mektup yazıp "Filan malı şu fiyatla senden satın aldım" dese ve mal sahibi de mektup kendisine vardığında "Ben de onu sattım" dese caiz olur.

Bazı kimseler bu tür muameleleri tenkid edip bunun netice itibariyle bir tür faiz olduğunu iddia edebilirler, fakat durum öyle değildir. Bu bir ticaret şeklidir ve faizin şümulüne girmez. Faize girmemek için Peygamberimiz (S.A.V.) fazie girmeden ihtiyaç karşılamada buna benzer bir yol göstermiştir.

Peygamberimiz (S.A.V.) Hayber Vergisi toplamak için birisini görevlendirmiş ve bu zat "cenib" denilen bir çeşit güzel hurmadan Peygamberimiz'e (S.A.V.) getirmişti. Peygamberimiz (S.A.V.) "Bütün Hayber hurması böyle midir?" diye sorunca, o da şöyle cevap verdi:

"Ey Allah'ın Rasulü! Allah'a yemin ederim ki hepsi böyle değildir. Biz bunun bir sa'ı (bir çeşit örnek) için iki sa' ve iki sa'ı için de üç sa' veririz" dedi.

Bunun üzerine Peygamberimiz (S.A.V.) **"Bunu yapma, cem'i (iyi olmayan bir çeşit hurma) parayla sat ve onun parasıyla cenib hurmasını satın**

al" dedi (Muvatta).

Görüldüğü gibi, Peygamberimiz (s.a.v.) her iki muamelenin neticesi bir de olsa faize girmemek için çıkış yolunu göstermektedir.

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين

والصلاة والسلام علي سيدالمرسلين

وعلي آله وصحبه واتباعه المكرمين